

دیموکراسی و .. دوزمنانی

دیموکراسی و .. دوژمنانی

مه لا به ختیار

حوزه‌یرانی ۲۰۰۶

جۆزه‌ردانی ۲۷۰۶

- ناوی کتیب: دیموکراسی و .. دوژمنانی

- نوسه: مه لا به اختیار

- تایپ و مونتاز: ته هاچه مه نوری

- بهرگ : باژیر گرافیک

- تیراژ: ۳۰۰۰ دانه

- سالی چاپ: ۲۰۰۶

- چاپخانه: دلیر

- ژماره ی سپاردن: ژ(۴۲۱) ی سالی ۲۰۰۶ ی وهزاره تی روشنبیری.

پیشکەشە:

بەو ھەلۆیست نەخشیڤە،

ھەرگیز بیرناچیتەو؛

ھەقائى نازیز عەبدوللا توفیق

ناوەرۆك

دەروازە..... ۷

لېكۆلېنەو

- عەلمانىيەت لە نىئوان ئىسلامى سياسى و ديموكراتىخوازاندا..... ۱۳
ئەنقال و .. ئايدىقۇلۇپىتى (بىت)..... ۷۷
دىالوگى ئەقلى ئازاد و داوهرىيەكى سەلەفىيە..... ۹۰
وەلامى.. وەلامەكانى بەرپرستىكى يەكگرتوو..... ۱۱۷

كۆپ

- عەلمانىيەت و سەلەفىيەت.. ئايندەى ديموكراسى..... ۱۵۷
ئەركە رۇشنگەريەكان و مەلەننى فەكرىەكان..... ۱۹۲
ئازادىي و مەدەنىيەت و پىنگەياندىنى لاوان..... ۲۰۱
ئازادى ئەقلى و سەرخستنى ديموكراسى..... ۲۲۱
۱۱ سىپىتەمبەر و كارىگەرى لە سەر كوردستان..... ۲۴۷
سەردەم و تىرۆر چارەنوسى كوردستان..... ۲۷۲
ئايىن و دەسەلات لە ناو ئەو جىاوازەكاندا..... ۲۹۶
مەترسى ئىسلامگەرا لە سەر ئەتەوئى بىن دەوالت..... ۳۲۰

دېدار

- دېالوگىك دەربارەى (مەدەنىيەت و ئىسلام و ديموكراسى)..... ۳۲۹
(۱۱) سىپتامبەر و رۆبەر و بونەو يەك لەگەل بەكگرتوودا..... ۳۶۷
دېدارىك لە مەپ راپرسى دەستوور و مەلوپىستى يەكگرتوو..... ۳۹۱
مشتومپىك لەگەل يەكگرتوى ئىسلاميدا..... ۴۲۰

دەروازە

ئەم كىتەبە، كۆپەندى سى چەشەن بابەتە: باسى نوسراو، كۆپو چاپىكەوتەن. مېژووى نوسىنى بابەتەكان لەسالى (۱۹۹۴)و دەستپېدەكەن و سالى (۲۰۰۶) كوتاييان دىت. بەسەريەكەو (۱۲) سالى بابەتەكانى كىتەبەكە بەئەركى سەرشانى ھەموو ديموكراتخوازىكم زانىووە؛ كە خوشم بەيەكىك لەوان دەزانم. لەوسالانەدا، كە سەرەتاي بيناي ئەزمونى ديموكراسى و گەرمەى خەباتى ديموكراتخوازن دژى دوژمنانى ديموكراسى بوو، ئەم بابەتانەم پېشكەش كردوو. ھەريۆيە بەپيويستم زانى يەكەمىن كۆپم لەسەر (عەلمانىت و سەلەفەت) سەرەپاي چاپكردى لەكىتەبى (ديموكراسى دواى جەنگى سارد) لەم كىتەبەشدا چاپ بكەمەو. بىگومان بابەتەكان تەواوى ئەو ھەولانە نىن كە لەويپتاوھەدا داوومن، بەلام لەروانگەى خۆمەو، بۆ زانىنى راستىەكان و رۆژگارى چۆنىەتى سەرھەلەدان و درۆژەكىشانى خەبات دژى سەلەفەت، لەناو روداوھ جۆراوجۆرەكاندا، ھەلېزاردن و چاپكردى سالى بەسالى بابەتەكانم بەگرنگ زانى. بۆيە، پىم وايە، خويئەر دەتوانى لەرى ئەم بابەتانەو، بەدەھەى رابوردودا بچىتەو و بىشزانى مەملەتتى نىوان عەلمانى و سەلەفەتەكان، كە دەكاتە مەملەتتى ديموكراتخوازن و دوژمنانى ديموكراسى، لەچ سالىكەو بەچرى سەريەلداو و چ ھەورازو نشيويكىشى بەخۆيەو ديوو. ھەروھەا بىشزانى، ئەركىكى دژوارو سەختى ئاوھەى ديموكراسى، لەلایەن تەواوى حيزبەكانەو (بەتايبەتى يەكىتتى و پارتى) لەھەمان كاتدا، زۆريەى ئۆرگانە روناكبيريەكان و روناكبيرانەو، چەند كەمتەرخەمى بەرامبەر ئەركىكى مېژووى ئاوا كراو.

ئەمە لە کاتی کدا لە رۆژ ئاوادا، سەرە پای ئەوێ پێشینهی سەدان سەلێ رینسانس و ریفۆرمی ئایینی و رۆشنگەریان هەبوو، ئینجا، کاتێک روبەروی چۆنیەتی راپەراندنی ئەرکە دیموکراسیەکانی بینای سیستەمی دیموکراسی بونەتەو، دەزانین کە لە بەرامبەر سەله فیه تی مەسیحی و باقی فەلسەفە سەله فیه کانی دیکە و دابو نەریتی سەله فیه، چەند لایەراو بوون. چەندیش دەسەلاتدارانی دیموکراتخوازو دیموکراتخوازانی دەرەوێ دەسەلاتیش، دژی سەله فیه کان هاوسەنگەر بوون.

لە کوردستاندا.. ئەو هێچ پێشینهی رینسانس، ریفۆرمی ئایینی و رۆشنگەری وەکو رۆژ ئاوا نەبوو. بە لکو سەرە کە لە وە دایە، هێزە سیاسیەکانیش، بە دەسەلاتدارو بەرەڵستکارێشەو، لە راپەراندنی ئەرکەکانی سکولاریزم (عەلمانیەت) لە بەرامبەر هێزە ئیسلامگەراکاندا، هەتا کۆتایی نەو دەکانیش، زۆر کەمتەرخەم بوون. تەنانەت زۆریەکی حیزبە عەلمانیەکانی کوردستان، سەرە پای ئەوێ باوەریان بە عەلمانیەت هەیه، بە لام ئیستاش لە بەرنامەکانیاندا، باسی عەلمانیەتیان بە رۆشنی و راشکاوی نەکردوو. لە وەش سەیرتر ئەوێ کە:

ئۆرگانە روناکییەکان و روناکییرانی، لەم بارەو، کە ئەرکیکی چارەنوسسازی دیموکراسی، فەلسەفی و مەعریفی سەرشانیان دژایەتیکردنی سەله فیه ت و سەله فیه کانه، بە تایبەتی ئیسلامگەراکانیان، کەچی بە پێچەوانەو، زۆریەیان، هێندە دژی حیزبە سکولاریستەکان بوون، نیو هێندە دژی سەله فیه کان نەبوون.

ئەو بە یارە فکری و فەلسەفییە رابوردوو لە کوردستاندا، هاوشانی نەبوونی پرۆژە یەکی ستراتیژی هەمەلایەنە دیموکراسی و سکولاریزم و فەلسەفە ی حوکمرانی حکومەتی کوردستان، لە باری پرۆژە ی لاسایکردنەوێ کۆتومتی فکرو فەلسەفە ی بە بنه سەت گەشتوی پۆست مۆدێرنی، سەر لێشێواویەکی لە ناو نەدی خۆینە وارو روناکییران و مەیدانی تاقیکردنەوێ دیموکراسیدا خولقاندوو، کە زۆر لە قازانجی سەله فیه کان شکاو تەو. بە تایبەتی سەله فیه ی میانی وەکان!!

لە هەلومەرجێکی تەمومژاوی فەلسەفی ئاوادا، لە دوا ی راپەرینەو، ئاسان نەبوو راست و رهوان باس لە دیموکراسی راستە قینە بکری و لە وەش گرانتەر،

باسکردنی سکولاریزم هه‌مه‌لایه‌نه، ته‌نانه‌ت له‌لایه‌ن خودی حیزیه سکولاریسته‌کانیشه‌وه قبول نه‌ده‌کرا. له‌به‌رئه‌وه، ئه‌وکاته‌که‌باس له‌سیسته‌مێکی دیموکراسی راسته‌قینه‌ده‌کرا، چۆره‌ها کاردانه‌وه‌له‌لایه‌ن ئه‌م‌و‌ئهو حیزیه‌وه‌ده‌هاتنه‌ئاراوه؛ کاتێک باسی سکولاریزمیش ده‌کرا، کۆنخوازه‌کانی ئاو حیزیه‌عه‌لمانیه‌کان، نه‌ک پێیان قوت نه‌ده‌چوو، به‌لکو ئه‌مانیش به‌ئهن‌دیشه‌ی میتافیزیکیه‌تو‌زمانی رۆژه‌وه‌! دزایه‌تی باسو‌کۆره‌کانیشیان ده‌کرد. ئه‌مه‌جگه‌له‌وه‌ترسییانه‌ی له‌لایه‌ن سه‌له‌فیه‌تیرۆریسته‌کانه‌وه‌له‌سه‌ر‌ئهو‌هه‌لسوپاوانه‌هه‌بوو که‌له‌پیشکesh کردنو‌نوسینی بابته‌کانی سکولاریزمو‌ئازادی ویژدان، چ حیزیه‌کانو‌چ بی‌لایه‌نه‌کان نه‌ده‌پرینگانه‌وه‌. چه‌ندین تیکۆشه‌ریش له‌و‌پێناوه‌دا تیرۆرکرانو‌ده‌یانیش هه‌ولی تیرۆرکردیان درا. ئه‌مه‌جگه‌له‌هه‌لهاتنی ده‌یانیشیان.

چه‌ند سالێکه‌.. قسه‌کردن له‌سکولاریزم رۆره‌و‌ریبازی سکولاریزمیش بره‌وی په‌یدا‌کردوه‌. به‌لام هه‌شتا ئه‌رکی به‌ده‌یه‌تانی سیسته‌مێکی راسته‌قینه‌ی (دیموکرات - سکولار) ئه‌رکێکی می‌ژوویی گرانه‌و‌تیکۆشانێکی بی‌وچانی ده‌یان سالی دیکه‌ی ده‌وێ. بێگومان، ده‌توانی له‌مه‌ودوا باشتر ئه‌رکه‌کان رابه‌ری‌ندهرێن. ئه‌مه‌ش، ته‌نها به‌وه‌ناکرێ حکومه‌تی کوردستان بواری زیاتر له‌م‌پێناوه‌دا بره‌خسینێ، به‌لکو به‌ده‌رس وه‌رگرتن له‌هه‌له‌کانی رابوردو، هاوشانی ده‌رکردنی باشتری ئه‌رکه‌کانی سکولاریزم، له‌لایه‌ن ئۆرگانه‌رو‌ناکبیره‌کانو‌رو‌ناکبیرانه‌وه، ئاراسته‌یه‌کی ئاوا پێشده‌خوێو‌ده‌چه‌سپێ. به‌تایبه‌تی ئێستا، خه‌ریکه‌باشتر ساغ ده‌بیته‌وه‌که‌گه‌لی کوردستانمان و‌ئهم‌زومنی بینای دیموکراسیمان، ناتوانی خو‌ی له‌په‌ڕۆسه‌ی مۆدی‌رنیته‌کردنی ده‌سه‌لاتو‌ده‌زگا‌کانو‌ژیانی کۆمه‌لایه‌تی لایه‌ن‌به‌لایه‌ن؛ چونکه‌مۆدی‌رنیته‌، به‌هه‌موو‌که‌موکۆریه‌کانیشه‌وه، چاره‌نوسی گه‌لانو‌ئهم‌زومه‌ن دیموکراسیه‌کانه، به‌کوردستانیشه‌وه. که‌هۆیه‌کی بنچینه‌یی گرفته‌کانی ئێستای ده‌سه‌لاتی کوردستان، ده‌گه‌ڕێته‌وه‌بو‌ئهو‌که‌په‌ڕۆه‌وه‌فله‌سه‌فه‌ی حوکمرانیته‌ی مۆدی‌رنیته‌، به‌ته‌واوه‌تی په‌یکه‌ری حکومه‌تو‌ده‌زگا‌کانی نه‌ته‌نیوه‌.

به‌هیوام.. خه‌ریته‌ری ئازیز له‌که‌موکۆری بابته‌کانی ئه‌م‌کتیبه‌بمه‌خشن. به‌تایبه‌تی پێم‌خۆشه‌خوێنه‌ر بزانی که‌وا:

من وه کو باسنوسیکی بیلایهن، نه باسه کانم نوسیوووه، نه کۆپه کانم پێشکهش کردوووه، نه وه لایمی چاوپێکهوتنه کانیشم داوه ته وه. به لکو وه کو که سیکی پابه ند به ریبازیکی سیاسی و فەلسەفیی حیزبیکی دیاریکراو، ئەم ههولانه داوه. که ئەمه خۆی له خۆیدا، بۆ راپه پاندنی ئه رکه فکری و فەلسەفی و تیۆریه کان، گهروگرفتی هیه. گه رچی زۆر جاریش هه ولمه داوه کۆتی ئەو گهروگرفته حیزبیانه بشکێنم، به تایبه تی له به رامبه ر کۆنخوازه کانی ناو حیزبه که م. به هه ر حال...

به کالی و کرمییته وه، به نده به رپرسیاری کتێبه که م. که دانیام، له و شوێنانه ی نامانجم پێکابێ، سوو دم گه یاندوووه. له وشوێنانه ی کورتیشم هێنابێ، هه لبه ته سوو دم به و نازیزانه گه یاندوووه که سه ر قالی ئەم کارانه و هیه نه بێ هه له کانی من دوپات ناکه نه وه.

سو پاس بۆ تایبێستی ماندوونه ناسمان (ته ها حه مه توری) که ساله هایه له گه ل ده ستوخه ته ناخۆشه که م ماندوو ده بێ، به لام چاکیش شاره زام بووه. هه روه ها سو پاسیش بۆ (ژیلا مه حمود) و (ئه حمه د عه لی ره زا) ی هاوسه ری که به رگی کتێبه که یان به سه لیه کاری خۆیان جوان بۆ نه خشان دووم. سو پاس بۆ کاکه (زانا جه زا) که له گواسته وه ی کۆپو چاوپێکهوتنه کان به راستی ماندوو م کردوووه. ناشکری تایبه ت سو پاسی سامی هادی نه که م، که له کۆکردنه وه ی باب ته کانی کتێبه که دا، ماندوو م کردوووه، هه رچه نده ئەو سو پاسیشی بکه یت، شه رم دا ی ده گری! سو پاس بۆ هه موان و بۆ خوێنه ری نازیزیش.

م . ب

۲۰۰۶/۵/۱۸

لَيَّكُؤْلِينَهُوَه

عەلمانىيەت لەنىۋان

ئىسلامى سىياسى و دىموكراتىخىزاندا^(*)

گۇڧارى (نقار) لەچوارچىۋەى ھەولە باشەكانى، لەم ژمارەيەدا، لەمەلەفى (عەلمانىيەت) و (دژەكانىدا) وتارىكى بەپىز (ئەبوبەكر عەلى) بەناونىشانى (عەلمانىيەت لەنىۋ خۆرەلات و خۆرناۋادا لەشەپى ناو ھەرھەنگەكانەۋە بۆ لە يەكتر تىگەيشتنى مەيدانى) بلاۋكردۆتەۋە. بەسوپاسىشەۋە، ئەركى ۋەلام دانەۋەى وتارەكەيان پى سپاردىم، منىش بەناونىشانى سەرەۋە، ۋەلامەكە ئەخەمە بەر زەنى خوينەر.

پىش ئەۋەى (ئەۋەندەى پىۋىستە) ۋەلامى چەند بىرگەيەك و چەند تىكستىكى وتارەكە بدەمەۋە، ھەز ئەكەم خوينەر لەۋە ئاگادارىيى كەۋا:

بەھوكمى ئەۋەى بەدرىژاى مېژۋى سەرھەلدانى مەفھومى عەلمانىيەت و بوۋنى بەھوكم لەۋلاتە ئۆرۋاپايەكاندا، كورد ھەمىشە لەدەسەلات و دەۋلەتى بىرلار لىدراۋى خۆى بېشەش كراۋە ۋە مافە دىموكراتىيەكانى لى زەۋت كراۋە، بۆيە مەفھومە ھاۋچەرخ و گىرنگەكانى خەباتى (رىزگارى - دىموكراتى - ئازادى) لەناۋماندا، سەرەنجامى مەشت و مەرە پىۋىستىيەكانى ھوكمرانى ھاۋچەرخ و دىموكراسى، بلاۋنەبۆتەۋە، بەلكو رۆشنىبىرانى كورد بەپىي دەرفەت و فرسەت (نەك ۋەكو پىرەنسپىتىكى رۆشنگەرى) ھانايان بۆ ئەۋ مەفھومانە بىردۋە، كە مەتۇرۋاپادا كراۋەتە بەشىكى چارەنوسازى بىنای دەۋلەت و كۆمەلەكانىيان.

⁺ لە ژمارە (۱۱)ى گۇڧارى (نقار) لەسالى (۱۹۹۸) دا بلاۋكراۋەتەۋە.

حکومه ته داگیر کهره کانی کوردستانیش، به حوکمی شه وهی هه مپشه نادیمو کراسی بوون، نه گهر بۆ به هیزکردنی دهسه لاته کانیان بووی یان بۆ رازی کردنی کۆلتیالیسته کان، که مو زۆر باسیشیان له وهه فهومانه کردبی، به تایبهتی لههه لمانیهت، له کاتی دهستور داپشتندا، هینده خوارو خهچو پوچ باسیان کردوه، له باتی شه وهی خزمهت بههه لمانیهت بکهن، به پێچهوانه وه، خزمهتیان به کۆنه پرستی پی کردوه. چونکه نمونهی حوکمرانیکی شه وهنده خرابی بههه لمانی بوون، نه یارانی بههه لمانی، به تایبهتی ئیسلامی سیاسی توانیویانه بهناسانی بههه لمانیهت له ناو خه لکدا بشکێنن. ههه بۆیه زۆر گرنگه به وریاییهکی (زۆره وه)، دوور له مهراهه ناراستو کاریگه ریه خراپه کانی بیروای کۆنه پرستی، دژه کانی بههه لمانیهت له رابوردووداو له ناو کۆمه لدا، قسه و باس له سهه زار او که وه پێویسته کانی بههینینه وه ناوانه وه.

فهه مون شه مهش وه لای بههه لمانیهک... به سهه قیهک!

- ئایدۆلۆجیهتی و خاسیهتی (شه بو به کرههلی)

بۆ ناسینی هه موو نووسه ریکی مولته زم، ئاو پر دانه وه له ئایدۆلۆجیهتی شه و نوسه ره، ههروهه باسکردنی خاسیهتی فکروهه قلیهتی نوسه ره که، کاریکی زۆر گرنگه، چونکه ئاو پنهی بههه قلیهتی هه موو که سهک ئیلترامی شه و که سهیه بهه ئایدۆلۆجیهته، که باوه ری پێیهتی، خاسیهتی نوسه ره کهش ده ور شه بیانی له چۆنیهتی مامه له کردن له گه ل ئایدۆلۆجیهته که، یان گه یاندنی شه و ئایدۆلۆجیهته به خه لک و خو پنه ره. ههروهه کو چۆن تیکۆشانی هه موو تیکۆشه ریکی مولته زم بۆ سهه ر خستنی حیزبه کهیهتی، ئاواش نو سینیی هه موو نوسه ریکی حیزبی، بۆ زالکردن و سهه ر که و تنی رێبازی ئایدۆلۆجی حیزبه کهیهتی.

کاک (شه بو به کر) کادریکی یه کگرتوی ئیسلامیه. یه کگرتوی ئیسلامیهش له سهالی (۱۹۹۴) وه رایان گه یاند که رهنگدانه وهی حیزبی (اخوان المسلمین) ز له کوردستاندا. که وایی، شه بی له بنه وانی ئایدۆلۆجیهتی یه کگرتوه وه یه کگرتو بهناسیتین. بۆ شه مهش کورته باسیکی (اخوان المسلمین) پێویسته

اخوان المسلمین...

سهالی (۱۹۲۸) به پێیه رایهتی (حسن البنا) وه کو بزوتنه وهیهکی سیاسی- ئیسلامی له میسر دامه زراوه. سهه ر هتا که لاواز بوون، باسی شه وه یان شه کرد که (اخوان) باوه ریان به هیمنی و ناشتی و سیاسهتی شارستانی ئیسلامی ههیه؛ دژه

تونودوتيزي و كوشتنو توقانندن. به لام دواي پهره سندنديان، بالتيكي عهسكريان به ناوي (فرق الرحلات) وه دامه زراند.

سهره تا، مرامي سهره كي ئيخوان ره تكدنه وه ي رۆژئاواگه ري (تغريب) بوو له ميسردا، چونكه ئه و كاته به ره به ره ژن حيجابي لانه بردو نه ريته كونه كان بايه خيان نه نه ماو په نا نه براي به زانستو عه قل. (حسن البنا) له بهر نه وه ي نه گه كۆمه لايه تيه كه ي له ناو لاديني و جوتياران و په روه رده ي حوجره ي بهر ده ستي مه لاي نه وسا بوو، هه موو ئه و پيشكه و تنانه ي به تيك چوني په وشتي ئيسلام و داوه شيني پايه كانى موسولمانان نه زاني.

كاتيك (حه سن البنا) له (دار العلوم) ئيسلامي خويندني ته واو كرد، له گه ل زيكترين هاوپتيگانيدا، (أخوان المسلمين) له سهر نه م بنچينانه دامه زراند.

۱- شمولىه تي ئيسلام كه دين و دونيا نه گرته وه و ليك هه رگيز دانا برت: ئيسلام په رستن و سهر كردايه تي كردنه. روحينه ت و كار كردنه. نويزو جيهاده. مل كه چي و حوكمه. قورئان و شمشيره.

۲- گه رانه وه بۆ رتيوتنه ره سه نه كانى ئيسلام كه ئيستا له خه لك تيك چووه.

۳- ئيسلام، هه م عقيده يه و هه م نيشتمان و هه م ناسنامه يه. موسولمانان تيكرا نه ته وه يه كن و نيشتماني ئيسلامي ش يه ك نيشتمانه.

۴- په يوه ست بوون به بيرى خه لافه ت و له سهر بنچينه ي پيشينه ي خه لافه ت (سه له فيه ت).

ئه م بنچينانه ي ئايدلوجيه تي ئيخوان المسلمين، هه ر خاليكي باسيكي زۆر له ده گري، كه ئه ليين: ئيسلام دين و دونيا يه. به و مانايه ئه يلين ئه م دونيا بكه نه اواني نه و دونيا. ئيتر هه موو ئاده ميزا ديك، نه ك هه ر كۆيله ي خوا بي، به لكو له م ونياش كۆيله ي خويان بي، كاتيك ئاده ميزاديش ئيسلام به دين و دونيا بزاني. ينه كه ديني خوايه و له م دونياش ئيخوان خويان به نوينه ري ئيسلام بزاني، هه وابي خه لك ده بنه كۆيله يان.

كه ئه شلئين ئيسلام په رستن و سهر كردايه تي كردنه. مه به ستيان نه وه يه به لك له رووي روحيه وه سهر قالي په رستن بكه ن و له رووي سهر كردايه تيشه وه به سهر كردايه تي ئيخوانه كان رازي بن.

(نويزو جيهاد) يش هه ر ئاشكرايه. نويزه كه يان پي به ستنه وه به جيهادي ئويان كه جيهادي به رنامه ي ئيخوانه. (ملكه چي و حوكم) يش، هه ر زۆر روونه هه و: هه موو كه سيك و ليك هه م مشت و مپ ملكه چي پييازه كه يان بي و وكمه كه يان هه ر جۆريك بي جي به جي بكا.

بۇ ئەۋەى ھەموو موسولمانىكىش فىرى رىقو توندو تىژى مۇڭ كۆڭى بىكەن،
 بىۋىنى (قورئان) دەبەستەنەۋە بە (شمشېر)
 لە خالى دوۋەمدە، ئەلئىن خەلگ ئەگەپننەۋە بۇ رىنۇئىيەكانى سەرەتاي
 ئىسلام. ئەمە پىك گىپرانەۋەى گۇپران و پىشكەۋتنەكانە بۇ دواۋە. بۇ سەردەمى
 كۆپرەۋەرىۋ دەرەبەگايەتى. خەتەرى ئەم تەرەلەۋەدایە كە بەرپىگاي شمشېرو
 ملەكە چ پىكىردن و جىھادكردنەۋە، خەلك بۇ دواۋە ئەگىپنەۋە. نەك بە سەلماندن و
 كۆششى فىكىرى. يان بە دیموكراسى و ئازادى.

لە خالى سىيەمىشدا (عەقىدەى) ئىسلام ئەبەستەنەۋە بە نىشتەمان و
 ناسنامەۋە. بەمەش تەۋاۋى موسولمانان لەيەك قالئى نەتەۋايەتى و
 لەچارچىۋەى يەك نىشتەماندا، قەتەس ئەكەن.
 عەقىدە.. چ پەيۋەندىەكى بە نىشتەمانى جىاۋازەۋە ھەيە. عەقىدە، سنورى
 نىشتەمانەكان ئەبەزىنى، بەلام سنورەكان ناسپىتەۋە. ئەۋەتائى، لە زەمانى
 پىغەمبەرىشەۋە، ھەر نىشتەمان و نەتەۋەيەك تۋانىيىتى خۇى لەبەردە،
 شالاۋەكانى جىھادى تەعربىي خەلىفەكاندا رابگرى، ھەتا ئىستاش لەناۋ نەتەۋە
 نىشتەمانى جىاۋازدا، ھەر ماۋون. دەيان نىشتەمان و دەيان نەتەۋەى جىاۋاز جىاۋاز
 ھەن.

چۆن ئەكرى، نىشتەمان و نەتەۋەى جىاجىا، بە زەبرى شمشېرو عەقىدە لەيەك
 قالب.. ئەۋىش قالئى نەتەۋە نىشتەمانى عەرەبى (بە ناۋى ئىسلامەۋە) بدرى
 عەقىدە عەقىدەيە نىشتەمان و نەتەۋەش، نىشتەمان و نەتەۋەى ئاشكرى ھەزارار
 سالاھەن. بۇ خەلىفەكان، بۇ ئىمپراتۆرە ھەرە گەۋرەكانى عەرەب و ئىسلام
 نەچۆتە سەر كە سەرچەم نىشتەمان و نەتەۋەكان قوت بەدن، ئىتر چۆن ھىزىكم
 سىياسى ۋەكو ئىخوان پەيامى ئاۋا ئەكاتە رىبانى خۇى.

دوا خالىش، پەيۋەست بىۋنە بە بىرى خەلافتەۋە، ئەمىش بەلگەى تەۋاۋە
 كۆنەپەرستى ئىخوانەكانە. ئەمە جگە لەۋەى ئەۋەش دەرئەخا كەۋا
 ئىخوانەكان و ھەموو ئەۋلايانانەى ۋەكو ئەۋان بىر ئەكەنەۋە، جگە لە دەسەلات
 خەلافت بەدىلىكى تریان نىيە، بۆيە پەنا ئەبەنەۋە بەر خەلافت. ناتۋان
 دیموكراسى بىن، ناتۋان سۇسىالىست بىن، ناتۋان ئازادىخۋاز بىن، ناتۋان
 پىشكەۋتنخۋاز بىن، ناتۋان ھىچ جۆرە رىژىمىكى نوئى و نوئىخۋاز بىكەنە پىنناۋ
 خۇيان، بۆيە، ھىندە كۆنەپەرستى، ھەر پەنا ئەبەنەۋە بەر حوكمى خەلافت، ك
 ھەرگىز لەگەل دۇخى ئىستادا ناسازى.

ۋاتە: كاتىك حىزىيىكى ۋەكو ئىخۋان، لەبۇتەئى كەلەپۇرى ئىسلامدا، ئىسلامى
 عەقىدە ۋە ئىسلامى ھۆكۈمرانلىدا، خۇي ئەتۈيىنئەۋە ۋە پابەندى مېژۇۋى عەقىدە ۋە
 ھۆكۈمرانى ئىسلامى ئەبى، ئىتەر ۋاپان لىيەت جگە لەچۈۋار چىۋەئى ۋە بۇتەيەئى
 لەناۋيا تۈۋنەتەۋە، چىۋەيەكى ترو ئاسۋىيەكى تر نايىن. بۇيە، بە ناچارىش
 ئەبى لەم رۇزگارە ھەلگەيىن ۋە خۇيان بۇ مېژۇيەكى ھەزار بەھەزارى دەسەلاتى
 خەلىفە ھەلبىدىن. ئەنجام ئىسك ۋە پرو سكىشىيان ۋە روخاش ئەبى. چۈنكە
 ھەرگىز لەگەل گۇرانكارىيەكان ناگونجىن. بەلكو ۋەردە ۋەردە ئەبە دوزمنى
 سەر سەختى گۇرانكارىيەكان، ھەرۋەكو ئىخوانەكان ۋە ئىخوانى ئىخوانەكان لە
 كۆنەۋە ھەتا ئىستا ۋاپان بەسەرھاتوۋە.

دلىسۇزى بۇ دىرىنە، ھىچ لايەك تەسكىيە ناكە بۇ سەرگەۋتن. ھەلومەرچى
 ئىستاۋ پىشھاتەكانى ئايندەش، رەھم بەھىچ لايەك ناكەن، تاييەت ۋە لايانانەئى
 بىيانەۋى دىرىنە خۋازى سەپىننە سەر نوپۇخۋازى. ۋە بىنچىنانە، لە سەرەتادا،
 بىنچىنەئى عەقىدە ۋە فەكرى ئايدىلۇجىيەتى ئىسلامى ئىخۋان بوۋ. ھەرۋەكو ۋەتمان
 سەرەتا بەھىمنى ۋە بە حساب بە عەقلى شارستانى ھەۋلىيان ئەدا، پاشان كە
 بەھىزىبون، ھىزىيان بۇ فەرزكردنى بىنچىنەكانىيان دروست كرد. ئىنەر شانە ۋە
 رىكخستى ۋە ئەركانى جەنگو (موبايەئى) مۇتلەقىيان ھىنايە گۇرى. دىسپلىنىكى
 زۇر نەھنى ۋە توندو تىزىيان ھەبوۋ. جگە لە ھەموو ئەمانە. موخەن رەتەبىشيان بۇ
 چاۋدىرى حىزىيەكان ۋە كەمەيەتە سىياسىيەكان دروست كرد. ھىزى چەكدارى نەھنى
 خۇيان لە خەلكى بەتۈاناۋ بەپارەۋ بە چەكى باش. پىكەۋە نا، بەلام ھەموو
 نەھنى. ھىزى چەكدارىيان گەيشتە دەيان ھەزار چەكدار.

دۋاى ئەۋەئى ئىخۋان لە ژۇر پەردەئى ھىمنى ۋە خەباتى شارستانىدا، خۇيان
 بەھىزكردو بە تاكتىك ۋە فەرت ۋە فىلى جۋاروجۇر، لەگەل حىزىيەكان،
 كارىيە دەستەكان، ۋەزىرەكان ۋە مەلىك (فاروق) دا، لەگەل مەلىك ۋە لەگەل سەروك
 ۋەزىرەكانى مىسردا، لەگەل حىزىيە لايەنەكاندا، ھەريەكە بە جۇرىك، بە
 تاكتىكىك، ھەريەكە بە زمانىكى جيا، بەرژەۋەندىيان چۈنى بويسىتايە ئاۋا قەسىيان
 ئەكرد. پىشتىۋانى مەلىكىيان ھەتا رادەئى خۇپىشاندانى گەۋرە ئەكرد، بۇ ئەۋەئى
 ھىچ دەزگايەك فىشاريان نەخاتە سەر. جاسوسىيان بۇ ۋەزارەتى ناوخۇ مىسر
 لەسەر حىزىيەكان ئەكرد، بەتايىبەتى حىزىيى (الوفد) ۋە حىزىيى (شىۋەئى)، ھەتا
 خۇيان لە ژۇرەۋە تەشەنە سەنن. كورتىيەكەئى: ھەموو رىگەيەكى فەرت ۋە فىلىيان
 بۇ مەرامەكانىيان ئەگرەبەر. پاشان دەرگەۋت كە تەننەت بىزگرتىنى
 كارىيە دەستانىشيان بە مەرام بوۋە.

چەند جارێك ئیخوان لە زەمانی حكومهتی مهلیكد، لە گەڵ كاربه دهستان نهروم و رهقیان ئەواند. ههروا له زەمانی حكومهتی (جمال عبدالناصر)یشدا، هه به و جۆره به لكو له زەمانی چه مهویدا پیلانیان زیاتر ئەگێرا. گه یشتنه رادهی ههولێ تیۆرکردنی (عبدالناصر)، حكومهتیش شالۆی توندو تیژی ئەكرده سه. ههندی جار خه فەیان ئەكردن. ئەمه جگه له وهی له ناو خۆشیانا دیدی جیاواز دروست بوو. به تایبهتی له نێوان موخافیز كارو تونده كانیان. یان بالێ سیاسی و بالێ عهسكریان.

دوای ئەوهی چەندین جار پێبه رایهتی و پێبه ریان ئەگهراو له ناو ئەهرا، دوا جار (سهید قوتب) بوو به پێبه ریان، كه ئەمیش له هه ره ده مارگیره تونده كانی ئیسلامی سیاسی بووه، ته نانهت له (حه سه ن البنا)ش زیره كتر و توند تریش بوو. سهید قوتب دژی هه موو حاكمیه تی به شه ر بوو له سه ر ئەرز. جیهادی بۆ حوكمی مو تله قی خوا ئەكرد. جگه له حوكمی خوا، هه یج حوكمی كی تری قبول نه بوو. باوه ری به دیمو كراسی و ئازادی و سه ره به ستی هه ر نه بوو. له ژێر فشاری روداو ه كانی شدا، كه ناچار بوو قسه له دیمو كراسیه ت بكه، داوای ئەكرد دیمو كراتیه ت ته نها بدریته خه لگی هه لێژارده و ده ست نیشان كراو، ته نانهت پێی وابوو له دوای نه مانى حوكمی ئیسلام، ژیان و حوكمه كان هه موو جاهلین. جاهلیه تی كر دبووه ویردی سه ر زمان و هه موو جیهانی به جاهلیه ت تاوانبار نه كرده. جگه له وه ش، (سهید) كۆمه لێ له نێوان دوو چه مسه ردا دابه ش كر دوه:

۱- دار السلام، ۲- دار الحرب. پێی وابوو دار السلام ئەوهیه كه موسو لمانان به پێی شه ر و شه ریه تی ئیسلام، كو ت و مت وه كو سه ره تا كانی ئیسلام ئەژین. دار الحریش ئەوهیه كه كو ت و مت شه ریه ت تیا یا جێ به جێ ناكرێ.

خه ته ری ئەم دوو چه مسه ر به ندیه له وه دایه (سهید قوتب) ته نكید له سه ر ئەوه ئەكا كه هه ركه سی له ناو (دار السلام) دا نه ژێ و له ناو (دار الحرب) دا بژی، موسو لمانی راسته قینه ئەبێ دژایه تی بكه و نابو تی بكه و هه یج جۆره سو ژێ كی له گه لیا نه بێ. ته نانهت ئەگه ر برا و كه سو كار و خزم و ناسیا ویش بێ. ئەویش كارێ كی خه ته رناك و تێك دانی كۆمه ل و ژیا نی كۆمه لایه تیه. نه هه یشتنی متمانه یه ك له ناو خه لكو تێك دانی سه ر چه م په یوه ندیه كۆمه لایه تیه كانه كه به درێژایی میژوو دروست بووه.

بێگومان، ئەم پێناسه یه ی (أخوان المسلمین) ژۆر كو رت و كه مه. به لام گرنگی شه بۆ چونه سه ر بنه وانی ئایدیۆلۆجی یه كگرتووی ئیسلامی.

نێستا که (٧١) سال (١٩٢٨-١٩٩٩) به سهر ئیخوان دا تێته پهری، ئیخوان له میسر دا له جاران لاواز ترن. له وپهری زهمانی هه لچونیاندا که دوو ملیۆن نه دهم و دهیان ههزار چه کداریان هه بوو، که یشتنه بن به ست. بێگومان له م زهمانه دا مه حاله نه و بیرو را کۆن و کۆنه په رسییه بکریته پێبازی گشتی خه لک و حوکمرانیتی. چونکه له (٧١) سالدا، نه م جه ماعه ته ده رکه و تن که ته نها به ناو ئیسلامی راسته قینه ن، به لام به کرده وه و بۆ مه به ست و مه رامه کانیان له حیزبه کانی نائیسلامی به مانۆرترو فرت و فیلاویتیترن. جیاوازییه کان له وه دایه که حیزبه به ناو ئیسلامیه کان وه کو ئیخوان غه در له ئیسلام و خوای گه وره ناکه ن. به ناوی دیموکراسیه ت، عیلمانیه ت، سۆسیالیزم و نه ته وه وه سیاسه ت نه که ن، نه وانیش به ناوی خوا و ئیسلامه تیه وه سیاسه ت نه که ن. نه گه ر مه سه له که ش سیاسه ت بێ و له پێناوی نامانجی سیاسیدا بێ، بۆ ده سه لات و مه رامی تایبه تی چینایه تی بیان شه خسی بێ، که وایی: ئیخوانه کان و نه وانیه ی پهیره وله وان نه که ن، غه درێکی گه وره له ئیسلام نه که ن، چونکه به ناوی ئیسلامه وه، مه رامی تایبه تی سیاسی ده هێننه دی.

سه باره ت به خاسیه تی که سایه تی کاک (نه بو به ک) یش. نه م به پێژه، له دوا ی ناشکرا بوونی یه کگرتووی ئیسلامی، وه کو په پیره و کردن له پێبازی ئیخوان المسلمین، وه کو کادریکی پرپوا گهنده ی خۆیان هی ناویانه ته سه ر شاتۆ؛ له کادره توند ره وه کانیانه. قسه و بۆچونه کانیان وه کو خه تیبیکی ئیسلامی مۆدیترن ده رازینیته وه. به لام نه وه ی دیقه تی بدا، به ئاسانی بۆی ده رنه که وی که ناو براو، قسه یه کی ژۆر ژۆر نه کا، به لام ناو ده رۆک و مه به ست نادا ت به ده سه ته وه، یان ده رن گ شتی نه دا به ده سه ته وه. قسه یه کی ژۆر نه کا، به لام مانای که میان هه یه، له کاتی کدا کادری ژیر نه و کادریه که به قسه ی که م و پوخت، مه به ست بدا ته گوێگر یان خوێنه ر.

عیبه ره تی قسه له ژۆر و تن دا نییه. به لکو له باش و تن دایه. جگه له وه، نه م براهیه، له هه موو کۆرو کۆبونه وه یه کدا هه ول نه دا وا خۆی پیشان بدا که دیموکرات و ئازادیخوازه و ژۆر باوهری به شارستانیته ت و دیا لۆگه. نه وه ی به ژۆر یش پشتی پێ نه به ستی، مه سه له ی (ره وشت) و (که له پوری) هه زار ساله ی ئیسلام و (خیرۆ) (أحسان) ه. که نه م مه سه لانه ژۆر تر رۆحی و عه قیده یی و چاکخو ازین، په یوه ندیان به مه عریفه وه نییه.

كاك (ئەبو بەكر) ۋە ھەفائە كانى، ۋا ئەزانن خەلگ نازانن كە ئەو قسانە ھى سەرەتاي سەرھەلدانى يەكگرتوۋى ئىسلامىيە. ھەرۋەكو چۆن، ئىخوانە كانىش لە سەرەتاۋە نەرم ھىمەن بوون. دلتايىن لە پاشە رۆژدا كە ئەگەر يەكگرتوۋ بە ھىز بىن، ئەگەر ئەمانىش ئەو چەكانەى بەنھىتى ئەيكېن ۋە بەنھىتى لەژىر زەمىنەكاندا مەشۇق بە ئەندامەكانيان بۇ شەرى ناۋشار ئەكەن، ئەگەر بەو چەكو خەلگ ۋە بىشتىۋانىيەنى ھەيانە، لە پاشە رۆژدا لە خۇيان رابىنى، بىگومان لە ئىخوانە كانىش خراپتر ئەبن. چونكە كوردو موسولمانى كورد، توندرووترن ئەموسولمانى ەەرەب.

ئەم كاك (ئەبو بەكر عەلى) يە يەك شتى چاكى ھەيە كە كاتىك لە گەتوگۇكاندا توند ئەى، خۇى ناگرىۋ جارو بار بېيارەكانى نيازى پاشە پۇژيان ئەدركىتى. ھەموو جارى ئەلى: يەكگرتوۋ خاۋەنى ھەزاران ئەندامە. لەناو ئەم ۋلاتى مېنىشتىيەدا، بۇجى پەنا نابەينە بەر چەك، خۇ ئىمەش ئەمان توانى ناۋچەيەك بۇ حومار داسرىن ۋە حوكمرانى تيا بگەين.

ئەو قسانە، قسەى نيازەكانىيە كە كاك ئەبو بەكر ناراستەۋخۇ دەريان تەبرى. جگە لەودش. نازانن چۆن زات ئەكەن بە كوردستانى ئازاد بلىيىن ۋلاتى سىلىتيا. ئەمە (بېورن) جۇرىكە لە بىنمەكى بەرامبەر بەو ئازادىيە پىيان دراۋە. ئەگىنا يەكگرتوۋ ناش ئەزانى چ لايەك مىلىشتىيە ھەيە ۋ چ لايەكەش حوكمىكى دىموكراسى ئەكا. ھىچ نەبى، لە دىموكراسىيەتى سايەى حوكمەتى كوردستانيان سەرەرىۋە لەنا دىموكراسىيەتى سايەى حوكمى مىلىشتيان چەشتوۋە!

ئەم پىنشەكەۋە، كە بە پىنويستمان زانى بۇ پىئاس كوردنى ئايدىۋلۇجىيەت ۋە داسىيەتى كاكە (ئەبو بەكر) دىنە سەر ۋەلامى ئەو پەرەگرافانەى بە گرنگمان بىر رەئاسيان بەدەينەۋە. چونكە نوسىنەكە لە راستىا زۆر درىژەۋ ئەو ۋەستانەى نوسەر ھەيەتى، ئەيتوانى بە نيۋەى ئەو نوسىنەش مەبەستەكانى بېكى. بەلام ۋا ديارە، ھەرۋەكو چۆن لە قسەۋ مشتومپدا كاك (ئەبو بەكر) زۆرى لەسەر ئەرواۋ كەم بەدەستەۋە ئەدا، ئاۋاش لە نوسىندا، زۆرى نوسىۋە كەمى بىنكاۋە.

كاك (ئەبو بەكر) لە پىنشەكەكى درىژدا پىئاسەى ەلمانىيەتى كوردوۋ ھەلى داۋە بە گيانى دىالوگ دابەزىتە مەيدان. قسەكانىشى پاكۇ كوردنى مىژۋى ئىسلام ۋە بيانو ھىئانەۋەيە بۆلەۋەى خويىنەر باۋەر پىبھىتى گرايە ئىسلامىيەكانىش دىموكراسى بون ۋەن ۋ ئەمىنن. لەيەكەمىن بەرەگرافى باسەكەيدان ۋا دەرگاى لىكەدەۋە ئەكاتەۋە:

مامه لهی میکانیزم یان سه پاندنی عه قیده

(بئویسته مامه له کردن له گه له چه مک و زاراه و مه قوله فکریه کان نه چینه بازنه ی ده مارگری و پۆمانسیه تی سیاسییه وه . چونکه نه و جوره مامه لانه و به په پره و کردن له میکانیزمه کانی کاری عاتقی له کایه ی فکریدا نه ک هر نابیته هو ی چاره سر کردنی کیشه کان به لکو په وشه که ئالۆرترو دیدگا کانش لیلتی ده کات و پانتایی به یه ک گه یشتن و دیالۆگیش به رته سکتی ده کاته وه . سه ره نجامیش جه ماوه ری خه لک باجه که ی ده ده ن و له سایه یدا تووشی چه ندان کیشه کیشی بی جی و بی ئاکام ده بن).

نه م په ره گرافه ، نه گه ر نوسه ر له به رامبه ر نه یاریک یان دژیک ی نیسلامی خۆیان وتبیتی، ریی تی نه چی گوئی لیبگری. چونکه ساکۆکی شیوازی کاردن له ناو لایه نه نیسلامیه کانداهیه . به لام به رامبه ر دیموکراتیخوازان و عه لمانیه کان نه م قسه یه جیی خۆی نییه . برای نووسه ر باش نه زانی که چه مک و زاراه و مه قوله فکریه کان، سه رته تا له نه وروپادا به رامبه ر به ره وته ئاینیه کان و ده سه لاته خۆینرێژه کان خولقاوون. له پیناویشیاندا سه دان هه زار قوریانی دراوون. واته : ده مارگریه که لای ئاینیه کان بووه ، نه ک عه لمانیه کان. که نه و بیرو رایانه ش له پۆژه له لات و ناو ولاتانی موسولماندا رهنگی داوه ته وه ، متته وره کانی گه لانی عه ره ب و غه یه ره عه ره ب له ناو ده سه لاته کانی نیسلامدا (نیمبر اتۆریه کانی عوسمانی و سه فه ویدا) به پتی تیگه یشتنی نه وسا ، نه ک هه ر دژی ده سه لاته کانی موته لق ی نیسلامی ، به لکو دژی پیاوی ئاینی و بیرمه نده کانی نیسلامیش ، بیرى ته نویریان بلاونه کرده وه . چونکه نیسلامیه کان ، به هیچ شیوه یه ک بیرى تریان جگه له بیرى خۆیان پی قبول نه بوو . خه لیه یان به سایه ی خواوه ندى سه ر نه رزو پیاوه ئاینیه کانشیان به زانای خوا نه زانن . بیرى جیاوازه له کاتی شۆرشى دیموکراسیدا ، له ناو ده سه لاته کانی مادى و روحى نیسلامدا ، بقه بووه ، ته نانه ت نه گه ر بیرکردنه وه جیاوازه کان نیسلامی نوێگه ریش بوبی ، بۆ خودی نیسلامیش چ جای بۆ بیرو رای نانیسلامی .

کاکه (نه بو به کر) باش نه زانی که ناکۆکیه فکریه کانی میژووی نیسلام ، نه گه ر سه ره تاش به حوکمی ته نگوچه له مه کانی ده سه لاته کانی نیسلام وه له ناو خۆیان دا (نه مه وی و عه باسی) پیتش نه وه ش له ناو خودی خوله قای راشدیندا ، جورێک له نه رمی به رامبه ر فه قیه یێک ، یان زانایه کی بیر جیاوازه ، یان موفه سه ریکی

جیاواز، نواندرابیت، ئاوا سەرەنجام کە خەلیفە یان زاناکانی دەسلەت، خۆیان بەهێز بینیبیتەو، شمشیریان ھەلکێشاوەتەو و سەری ئەوانەیان پەراندوو کە بیریکی جیاوازیان ھەبوی.

خولەفای راشدین لەناو خۆیاندا لەسەر تەفسیری وەسیەتی پێغەمبەر، تێکچوون. ھەتا ئیستاش نەبراوەتەو.

ئومەوی و عباسیەکان لەسەر جیاوازی حوکمرانی تێک بەربوون و قەتلوعامیان خستە ناو یەکتەر.

لەخولەفای راشدینەو، ھەتا عباسی و ئەمەویەکان، لەسایە ھەرکامیان و لەدژی ھەرکامیان و لەجیاوازی ھەر خەلیفە و زاناو موفەکرێکی ئەوکاتەدا، گروپیکی جیاواز، یان لێکدانەو یەکی سیاسی و فکری سەری ھەڵدابی، بەپەلامار و کوشتن و تیکە تیکە کردن گۆتایی ھاتوو. نمونەش مەسەلە ی شیعەکان و تراژیدیای کەربەلا و موعتەزەلە و ئەو گروپ و رەوتە جیاوازانە ی شیعە و سوننە، کە بەشیکی زۆریان بە کوشتن و کوشتار خەفەکران، ھەر بۆ نمونە:

کاتێک موعتەزەلەکان کە یەکەمین رەوشی فکری و فەلسەفی جیاواز بوون لەناو زاناکانی ئیسلامیدا، بەرامبەر کۆمەلێک بنچینە ی ئیسلام و خەلافەتی ئەمەویەکان، سەریان ھەڵدا. باشترین بیرمەندەکانیان لەسەر دەستی دەسلەتدارانی ئیسلام کوژران: (معبد الجەنی) لەسەر دەستی حەجاجی کوری یوسف کوژرا (سالی ۸۰—۹۰ کۆچی). ھەروا (مروان غیلانس دیمەشقی) یش کە پێبەری (قدیریە) کان بوو، خەلیفە ی موسولمانان، (ھشام ابن عبداللە) لەسەر مشت و مێک کە لەگەڵ خۆی و لەمالی خۆشیدا، روئەداو (مروان) زۆر ئازابانە بیرورای خۆی بەرامبەر زولم، عدالەت، دزی، فسق و فجور ئەحکامی خوا دەرئەبڕی، خەلیفە دەستبەجێ ئەیگری و ھەلیئە واسی و دەست و قاچ و زمانیشی ئەبڕی و ئەمری. ئەمەش سالی (۱۰۶ کۆچی) رووئەدا.

دوای ئەوەش، کێشە ی قەرەمەتیەکان و زەگەکان ئاشکرایە، قەلاچۆی سەدان ھەزار کەسیان لێکرا.

(حەلاج) یش زانراوە کە بەو حەشیتەری شێوە ی تۆلەسەندنەو ی عەقڵی دەسلەت لە فیکری جیاواز، لەناو پایتەختی فکری دەسلەتی ئیسلامدا (بەغدا) رەجم کرا.

عه باسیه کان، له باشه کانیان (مهدی) و (هارون ره شیدی) کوریشی، له توندروهوه کانی پارێزه ری ئاینی بوون. مه هدی، خۆینکی زۆری رۆشنیرانی نه و سه رده مه ی رشت، که مه نه وری کاتی خۆیان بوون. به دهستی خۆی (صالح عه بدالقُدوس) شاعیری حیکمهت و ته سه وفی گوشت. ده گوترئ: به شمشیره که ی له ته وفی سه ره وه بۆ خواره وه دووله تی کردووه. لاشه کهشی له ناو به غدادا هه لواسی. (*)

ئه وه پیاچونه وه یه کی کورت بوو به بیرى دێینه خوازی که (کاک نه بو به کر) ده یه وئ بیکاته نمونه ی پشت پی به ستراو به حوکمرانی دیموکراسی ئیستایان (به بی عه لمانیهت).

- ئامرازه کانی سه پاندن

(خۆ له هه موو ئه مانه ش مه ترسیدارتر، ئه وه یه که ئامرازه فکریه کان و به ره مه یانی چه مکه کان، بکریته ئامرازى خۆسه پاندن و هه ژمون و هه لدان بۆ سپینه وه ی به رامبه رو به سه نته رکردنی خود. هه روه ک پۆژ ئاواو له م چه ند سه ده ی رابوردودا و به وئ ئه و پێشکه و تنه زانستیه ی به خۆیه وه ده بینى و ئه و ده ست پۆشیتویى و هیزه ئابوری و سیاسى و سه ربازییه ی وه ده ستی هیتا)

له م په ره گرافه دا، نوسه ر ئه یه وئ بیرى خۆرئاوا له چه ند سه ده ی رابوردودا تاوانبارتر بکا، له بیرى ئیسلامخوازه کانی سیاسى.

باس له سه نته رکردنی خودی ئه وروپا و فکریان ئه کا. هه روا گوايه هه ولیان داوه بیروراکانى به رامبه ریان بسرنه وه.

سه بارهت به رابوردوی کۆن (پیش ئیسلام و مه سیحیهت) ده سه لاته کانی ئه وروپا و پۆژه لاتیه کانیش، له شه ری به رده و امدا بوون بینه تاچه چه قى سه ره کی سه ر ئه رز. ته نانته شارستانییه تی یۆنانیش له م باره وه بی به ری نین که چه مکی دیموکراسیهت و ئازادی و فه لسه فه ی جۆراوجۆر له ویدا سه ری هه لدا.

به لام ئه وه ته ی ئاینه ئاسمانیه کان سه ریان هه لداوه، جوله که یه که م مه سیحیهت دووه م ئیسلامیش ئاخیرین ئایینی ئاسمانیه. مه سیحیهت و ئیسلام تیکه لاوی ده سه لاته کان به فراوانی و به یاسا پێژى بوون.

* لاپه ره (۷۲) من تاریخ التعنیه فی الاسلام، مرکز الأبحاث والدراسات الاشتراکیه فی العالم العربی - هادی العلوی

مه سیحیه، له بنه چەدا ئایینی دەسلەت نەبوو، بەلکو ئایینی چاکسازی و چاکخواری مۆژ و کۆمەڵ بوو. وەکو سەرچاوەی ئاینە کە هەرگیز باوەری بە (شمشیر) و (توندو تیژی) (کوشت و کوشتار) و (فتح) و (ئەنفال) نەبوو. باشان دەسلەتدارەکانی رۆم و ئوروپا ئەم ئاینەیان کردە ئامرازی سەپاندنی مەرامەکانیان. هەرچی دەسلەتدارەکان بەناوی حوکمی ئەم ئاینەو کردییان، ئایینە کە له بنه چەدا لێی بێ بەریه.

بەلام، ئایینی ئیسلام وانەبوو، ئەم ئاینە لەگەڵ ئاشکرا سەریهەڵدا، شمشیری دەسلەت و حوکمیشی هەلکێشا بوو، کرایه ئایینی ئەو دونیاو ئەم دونیا. پێغه مەریش (خاتم الانبیاء) بوو. دواي قورئانیش هەموو جوړه ئاینیکی دیکه به کوفرو هەلگەرانەو له ئیسلام له قەڵەم درا.

واته: ئیسلام، ئاینیکی شمولیه. ئاینەکانی پێش خۆی، ئەگەر بەتالیشی نەکردب، خۆی لەوان زۆر به راسترو لێراوتر زانیوه. بۆ دواي خۆشی هیچ دەرە تانیکی نەهێشتۆتەو. پێگەکانی ئەگەری خولقانی ئایینی تری تەواو داخستو.

ئایینیکیش له ئاینەکانی پیشووی خۆی به راستتر راگەیاندب، دواي خۆی ریگاگاسی سەرهم داخستب. هەلبەتە ئاینیکی ئاوا پشت ئەستور به به کتاپە رستی و قورئان و حەدیس، خۆی له هەموو بیروباوەریکی تری غەیره ئاینیش به راسترو دروستتریش ئەزانی. خۆیشی ئەکاتە چەقی بون و نەبوون. ئەوەی هەیه و ئەوەی نییه دەبەستێتەو به دەق و شعر و ئەحکامەکانی خۆی. ئەگەر شعر و حوکمیش، بۆچونی جیاواز هەلگیرن، ئەوا دەقەکان بقیه جیاواز لێک بدرێنەو. لێکدانەو جیاوازەکانی دەقیش به زەندەق و کوفرو هەلگەرانەو له ئاینە کە له قەڵەم دراوه.

لێرەو، ئەتوانین جەخت لەسەر ئەو بکەین کە: فکری ئیسلام و ئیسلامخوازەکان، پێش چەند سەدەیه ک له مەو بەر (کە ئەو بەکر مەبەستی سەرەمی رییسانسە) لەگەڵ سەرەڵدانی ئیسلامەو، خۆیان کردۆتە مەرکەزی سەپاندنی شمولیهتی فکرو عەقیدە و فەلسەفە.

نێستاش، به بیرورای هیزه سیاسیهکانی ئیسلامی بێ، دواي ئەو هەموو ئالوگۆرە، دیسان ئیسلام دەکەنەو چەقی گەردون. جگە له عەقیدەي خۆیان پێگە به هیچ بیروباوەریکی تر نادەن. بەرنامەي شمولی ئیخوان المسلمینیش

روونە كە چەند جىھانگىرىن. حوكمىكى ترو ئەھكامىكى تر جگە لە خۇيان قىبول
ناكەن. بۇيە ھەق ۋابوو، كاكە ئەبو بەكر پىش ئەۋچەند سەدەيەش بىيىن كە لە
ئەۋروپادا بىرى ئۆرۈپايى زالكرۈۋە. ئەگەر بىرى شموليەتى ئىسلام نەۋايە،
ئىسلام چۆن لە دورگەي عەرەبى ئەترازاۋ ئەگەيشتە ھىندىستان ۋ ئاسىيائى
مەركەزى ۋ تەنەنەت، ئەگەيەندرايە ئىسپانىيا ۋ بولگارىيا نەمساۋ.

ئەگەر لاي ئىسلام، ئاينى مەسىحى، ئاينىكى خۋايى ۋ ئاسمانىيە، بۇچى
پەلامارى ئىسپانىيا ۋ نەمساۋ بولگارىيا ئەدەن كە مەسىحى بوۋن، يان مەسىحىيەت
لەناۋاياندا زال بوۋە. ئەم پەلامار دانانە ھەر لەسەر ئەۋبەنەمايە بوۋە كە ئىسلام
شمولپە ۋ بۇيە تەۋايى دونياۋ تەۋايى ئاينەكان لەناۋ خۇيدا بىتۈيىنەۋە.
لەراستىيا، ئەم مەركەزىيەت ۋ شموليەت، بىنچىنەي سىياسەتى ئىسلامى سىياسىيە،
ئەك ھەۋل دان بۇ پىش گرتن لە شارستانىيەتى پۇرژاۋا. ئەگەر چى نكۆلىش لەۋە
ناكرى كە لەپۇرژاۋادا، بىرمەندانى پۇرژەلاتناسىيان، دوچارى مەزخۋازى بون ۋ
ھەۋلى خۇ سەپاندنىشيان داۋە. بەلام ئەمانەتى نووسەر ئەۋيە راستىيەكان
لەكۆنەۋە ۋاقىيانە باسبكا. مەبەستەكانى خۇشى بە تەموژ نەخاتە روو.

ئىستاش ئىسلامىيە سىياسىيەكان ۋازيان لە باۋەرى شمولى ئىسلام نەھىناۋەۋ
لە ئەمىرىكا ۋ ئۆرۈپادا، ئەۋپەي ھەۋلىانە مەسىحىيەكان بە ھەموو
مەزھەبەكانىيەنەۋە، لە ئاينى خۇيان ھەلگىزپەنەۋە.^(*)

- موسولماننىك بۇيە ھەيە مەسىحى يان جوۋيەك بىكاتە ئىسلام، بەلام ناكرى
خۇي بىچىتە سەر ئاينىكى تر.

- كورە موسولماننىك بۇيە ھەيە كىچىكى سەر بە ئاينى تر بخۋازى ۋ بىكاتە
موسولمان. بەلام كىچىكى موسلمان، يان كورپىك، ئەگەر غەيرە
ئىسلامىيەكان خۇشۋىست، كفرە لە پىناۋى ھاسەرپىتيان بچەن سەر
ئاينىكى تر.

- موسلمان بۇيان ھەيە بە ھەمووشىۋەيەك فشار بىخەنە سەر ئاينەكانى تر،
گەرچى ئاسمانىش بىن، بەلام مورىدو ئالا ھەلگىرانى ئاينەكانى تر بۇيان
نىيە توخنى مەملەتنى لەگەل ئىسلام بىكەۋون. ئەمەيان ھەرامەۋ ئەۋىترىان
ھەلەلە !!

* لەمەر ۋلاتىكى رۇژئاۋادا، ئىستاش كەسىكى مەسىحى بىيىتە موسلمان، لەمزگەۋىتىكى ئەۋ
ۋلاتەدا، يادى ئاينى دەگىزىن ۋ شانازى بەئىسلامەۋە دەكەن كە مەسىحىيەكى ھەلگىراۋەتەۋە
لەئاينەكەي! (تېيىنى دۋاي چاپ)

ئەم بریارو شەرع و باوەرەنە هەر هەموو لە شمولیەتی ئاینی ئیسلامە وە
داکە و تەوون. شمولیەتیش لوتکەیی مەڕکەزیەتی ئاین و بیروباوەرەکان قوت
نەکاتە وە.

واتە: مەڕکەزیەتی هەموو باوەرێک، هەتا توند بێ، بێگومان لەسەر زەمینەیی
شمولیەتی بیروباوەرەکان، مەڕکەزیەتەکان بێنا نەکرێ. مەڕکەزیەت لە خۆیە وە
ناکریتە مەڕکەز.

- مەترسیەکانی سەر پێشکەوتن

(گرفتی ئیمە لە (تعمیم) کردن و بە ڕەشدانانی تەواوی بەرامبەر و چاپۆشین
لە واقعیە. بۆ نمونە هەرئەوەندە باسی سیستمی سیاسی ئیسلامی بێتە گۆڕی
هەندێ کەس و ناوەند پێش ئەوەی چاوەڕێی ئەوە بکەن لایەنگرانی ئەو جۆرە
تیزە سیاسییە باسی ئەرک و پێکھاتە و دام و دەزگا و ژبانی سیاسی و مەدەنی ژێر
سایەیی ئەو دەسەلات و سیستمە بکەن تێڕوانینیان بۆ ماف و ئازادییە
گشتییەکان دیاری بکەن، یەكسەر بێ هیچ هەلۆیستەییەکی فکری جدی و
تاووتۆی کردنیکی باباتیانە و پەچاوکردنی واقعیی لە ئارادا بوو، بانگەشە و تیزە
کە بە مەترسییەکی گەورە دادەنێن، لەسەر پێشکەوتن و ماف و ئازادییە
گشتییەکان و تازەکردنە وە و پەرسەندنی کۆمەلگا).

لەم پەرەگرافەدا، کاکە (ئەبوبەکر) باسی هەموو بیروباوەرە نەیارەکانی
ئەسلامی سیاسی و گێڕانە وە دەسەلاتی ئیسلامی ئەکا. ئەیه وی بڵێ: واقعیی
ولاتان و گەلانی موسولمان، بە هیچ شێوەیەکی جگە لە فکری ئیسلام و دەسەلاتی
ئەسلامی، بە فکری دەسەلاتی تەرقبۆل ناکەن. دیارە فکری کانیشی بە حوکمی
سەرپێی و کاردانە وە دەست بەجێ بەرامبەر تیزەکانی خۆیان تاوانبار ئەکا.
دیسانە وە ئەبێ بڵێن: بۆی نووسەر بیر خۆی ئەباتە وە کەوا: دەسەلاتی
ئەسلامی و ئیسلامی سیاسی، دیارەییەکی سیاسی و حوکمرانی و عەقیدەیی تازە
نین، هەتا خەلک، یان هەندێ (ناوەند، چاوەڕێ بکەن بزانن (یەکگرتوو) بە
دیالیکتی حوکمی تاقی نەکراوی پێیە و رەتی نەکەنە وە.

دەسەلاتی ئیسلام میژوویە کە بۆ خۆی. میژوویە کە لە حوکم و سەپاندنی
شەرع و یاسای ئیسلامی. ئەم میژووە، لەناو (۷۶) ولاتەدا، لەناو سەدان نەتە وە
گەل و کەمینە و چین و گروپەدا، تاقیکراوەتە وە (۱۴۰۰) سالییش لەقوناغی

جۆراوجۆری کۆمه‌لایه‌تی و سیاسیشدا تاقیکراوه‌ته‌وه. له سه‌رده‌می ده‌ربه‌گایه‌تیدا، له سایه‌ی باززگانیدا، له هه‌لومه‌رجی سه‌رمایه‌داریدا، له‌ناو پزۆمی پاشایه‌تی و کۆماریدا، له‌ناو عه‌ره‌بو نا عه‌ره‌بدا، ده‌سه‌لاتی ئیسلام تاقیکراوه‌ته‌وه. نه‌حکام و ده‌قی قورئانی و ده‌یسی نه‌گۆرپه‌راوی هه‌یه، تازه تازە کاک نه‌بو به‌کر نه‌یه‌وی به‌دیلێکی خۆیان بکاته نمونه‌ی حوکمرانیکی هاوچه‌رخ، هه‌تا خه‌لک شایه‌تmani بۆ به‌یئن.

هه‌ر حوکم و حوکمرانیه‌ک، کاک نه‌بو به‌کر وه‌کو به‌رنامه‌ی ئیسلامی سیاسی بیکاته نمونه‌ی خه‌بات و کۆششی خۆی و پێکخسته‌که‌ی، مادام حوکمی ئیسلامیه‌ی، (له‌بیری ئیخوان المسلمین وه‌رگه‌یه‌ی) ئیتر مه‌علومه‌ حوکمه‌که‌ چۆن حوکم نه‌کا. چونکه‌ فه‌یله‌سوفه‌کانی ئیخوان (حه‌سه‌ن البنا و سه‌ید قوتب) ساغیان کردۆته‌وه‌ چ حوکمیکی شه‌رعی و شمولی ئیسلامی بێنا نه‌که‌ن. بۆیه‌ زۆر جێی خۆیه‌تی، پێش نه‌وه‌ی کاره‌ساته‌کانی وه‌کو جه‌زائیر و ناو فه‌له‌ستین و ئه‌فغانستان و کۆشتاره‌کانی ناو میسرو لوبنان، چه‌ند پات بینه‌وه، جێی خۆیه‌تی پێش وه‌خت به‌ کاک (نه‌بو به‌کر) بگوتری: حوکمه‌که‌ تان مه‌ترسیه‌کی گه‌وره‌یه‌ له‌سه‌ر پێشکه‌وتن و ئازادی.

نه‌گه‌ر کاک نه‌بو به‌کر توانی میژووی ده‌سه‌لاته‌ خۆینێژه‌کانی ئیسلامی سیاسی ره‌ت بکاته‌وه. نه‌گه‌ر توانی به‌رنامه‌ و بۆچونی ئیخوانه‌کان له‌سه‌ر ده‌سه‌لات، حوکم، دیموکراسی، ئازادی، ژن، کۆمه‌ل، نه‌ته‌وه، عه‌لمانیه‌ت و شارستانیه‌ت، ره‌ت بکاته‌وه، نه‌وسا هه‌قی خۆشیه‌تی گوێی لێبگه‌ی. به‌لام به‌بێ نه‌و ره‌خانه‌ و به‌بێ هه‌لۆیستیکێ ته‌نوبیری راسته‌قینه‌ له‌ ژێر په‌رده‌ی ئیسلام و هیمنی و شارستانیدا، به‌یه‌وی به‌خشکه‌یی ئاگر به‌ربداته‌ بونیاده‌کانمان، بێگومان هه‌قه‌ وه‌لامی به‌جێ بدرێته‌وه. مه‌ترسیه‌کانیشی بخه‌یته‌ به‌رچاو. ده‌ست خه‌رۆش نه‌کرێت به‌ قسه‌ی هیمن و نه‌رمه‌بری!

– شه‌ری کام مردوو

(ته‌جریداتی (ذهن) ی و دروستکردنی یوتوپیا له‌ ئه‌ندیشه‌ی نوخه‌یه‌ک دا با نیاز پاک و دڵسۆزیش بێت هه‌لۆیسته‌که‌ پزگار ناکات. خۆمان ده‌بینین ناوچه‌که‌ بۆته‌ گۆرستانی ده‌یان دروشمی په‌نگاو په‌نگی نه‌م چاخه. بۆیه‌ نه‌گه‌ر هوشیار نه‌بین ده‌که‌وینه‌ شه‌ری مردوو ده‌کان.. ده‌که‌وینه‌ مملاتی زه‌مه‌نه‌ به‌سه‌ر چووه‌کان).

لیژەدا کاکە بەکر ئەیهوئ بۆ: هەرچی فکریک دژی کەلهپوری ئیسلام بێ، دیموکراسی یان هەر بیروباوەڕیکی تر بێ، چارەنووسی ئەمانە. ناوچەکش لای ئەو بۆتە گۆرستانی دەیان دروشمی رەنگاو رەنگی ئەم چاخە.

دەپرسین: ئەو دروشمانە ی رەنگاو رەنگن و ئیستا لە گۆرستانی ئیسلامی سیاسیدا سەری هەمیشەییان بێ بەردی ئەلحەدیش ناوەتەو، بۆچی توانییان بۆ ماوەیهکی زۆر ئیسلامە سیاسیهکی کاکە (ئەبو بەکر) پاشە کشە پێیکەن کە وا سەرلەنوێ خەریکە ببوژێتەو؟

نایە؛ ئیسلام و ئیسلامی سیاسی زیاتر لە (۱۴۰۰) سال حوکمیان نەگرتە دەست، ئە ی چۆن ئالا هەلگرانی دروشمە رەنگاو رەنگەکان، یان هەندیکیان توانیان پاشەکشە ی پێیکەن؟

ئیستاش.. لەو دروشمانە، هەندیکیان وا دیارە ماوون و کاریگەریشن، بۆیە ئاوا کاک ئەبو بەکر بانگی مەرگی ئەمانیش ئەدا.

سەیرە، نوسەریکی ئیسلامی سیاسی مەرگی دەسەلاتی (۱۴۰۰) سالە ی خۆی بیر ئەباتەو، بەلام مەرگی چەند سالە ی دەسەلاتی بیروباوەری تر زەق ئەکات. ئەمە جگە لەوێ کاک ئەبو بەکر هەقە بزانی کەوا: هەموو ئەو بیروباوەرانە ی لە پانتایی فکری ئیسلامدا، لەناو دەوڵەت و میللەتانی ئیسلامیدا، ئەو تە ی سەریان هەلداو و پەرەیان سەندو و گەیشتبەن هەر ئاستیک، بێگومان لەسەر حسابی مەرگی بیروباوەرە هەلەکانی ئیسلامی و دەسەلاتی ئیسلامی سیاسی لەکۆنەو هەتا ئیستا، ئەو بیروباوەرانە دروست بون و درێژەشیان کێشاو. بۆیە ئەگەر خاتری کاک ئەبو بەکر بگرم، ئەلێم: ئەگەر یەک دروشم لەو دروشمە رەنگاو رەنگانەشی مابن (کە زۆرتیش ماوون) تەنانت ئەو دروشمەش لەسەر جەستە ی مرداری دروشمیکی ئیسلامی سیاسی ماو.

دیموکراتیخواز و عەلمانیەکان، شەری مردووکان ناکەن، وەکو کاک ئەبو بەکر بەو مۆتەقیە باسی ئەکا. بەلکو ئیسلامە سیاسیهکان ئەیانەوئ مردوو زیندوو بکەنەو.

دیموکراتخوازەکانیش.. هێشتا (زەمەنی بەسەرچویان نییە) هەتا بێ ئاگا شەری بکەن. زەمەنی بەسەر چوو، زەمەنی ئیسلامیە سیاسیهکانە کە دەمیکی کەوتنەتە مەملانی لەگەڵیا. دیموکراسی بەسەر نەچوو، عەلمانیەت بەسەر نەچوو، هەتا بکەوینە شەری زەمەنی بەسەرچویان. جاری دەیان ولاتی

ئیسلامی ههیه نه دیموکراسی و نه عهلمانیهتی دیووه، چ جای زهمهنی بهسه ر چوبی. بهلام نه و لاتمه موسولمانانه زیاترله (۱۶۰۰) سال زهمهنی ئیسلامیان دیووه. نهگه رههبن شه ری زهمهنی بهسه ر چوو بکه، نهوانه که زهمه ن و زهمانه بهختی تهختی حوکمی تاقیکردونه تهوه. نهک نهوانه ی هیشتا پاشماوه کانی زهمه نه بهسه ر چوه کانی ئیسلامی سیاسی نهیهیشتوو، بهختی دیموکراسی و عهلمانیهت تاقی بکه نهوه.

نه ی له کام چا خداین؟

(زۆر گرنگه له کاتی لیدوان و مامه له کردن له گه له چه مک و پێپازو تیزه کاندای بانگه شه کردن بۆیان یاخود په تکرده وه یان. چاک نه وه مان له بیر بیت له نه وروپای چاخ ی پۆشنگه ری و سه ده ی نۆزده و سه ره تای سه ده ی بیسته مدا ناژین. به لکو وه ک وتمان گۆپان پویداوه. گۆپانی قول و کاریگه ریش پوینداوه. به پله ی یه که م له خودی خۆرئاوا دا تیزه کانی سه رده می پۆشنگه ری تا راده یه کی باش بووه به به شی له که له پووری خۆرئاوا و که وتۆته به ر په خنه ی په خنه گران و له چوارچێوه ی میژویه که ی خۆیدا ده خویندریته وه).

لیزه دا، کاکه به کر، پێی لیئه لبرپوووه به خهستی باس له ئالوگۆپیک ی قول نه کا. له و وایه گۆپانکاریه کان نه وه نده قول بوون، ته نانهت له چاخ ی پۆشنگه ری و سه ده ی نۆزده و سه ره تای سه ده ی بیسته مدا ناژین. پێی وایه سیحری گۆرانه قوله کانی ئوروپایه و مادام سه رده می پۆشنگه ری (تنویر) نه ماوه. ئیتر نۆره ی هاتنه وه مهیدانی فیکری ئیسلامی نه و هاتۆته وه. دلێشی به وه خۆشه که تا راده یه کی باش له (خۆرئاوا) دا پۆشنگه ی بوه ته به شیکی که له پووری ره خنه ی توندی له سه ره.

گه ر وردی نه و قسانه ببین، ئیتر به سه تی بگه ین کام نه بو به کر ساده یه له بیرکردنه وه دا. بگه ره نه له خۆرئاوا و نه له ره خنه کانی خۆرئاوا و نه له ئالوگۆره کان یان تیگه یشتوو.

برام، نه بو به کر!

نهگه نه وروپا له سه ده ی نۆزده و بیسته مدا چه قی به ستایه، بێگومان ئیستا نه نه بووه خاوه ن سیسته می نوێی جیهان و عولمه. خۆرئاوا، له ژیر فشاری بیروراکانی دهره وه دا، ره خنه ی له رابوردو و نه گرتوو، به لکو زه رورهت و

پېتىشكەرتنى ئالگۇرپەكان رەخنەي لەناوياندا خولقاندوۋە. لاي ئەوان پۇشنگەرى لە قۇناغىڭدا قەتەيس نەماۋە. ئەوان دۆڭم نىن، ئەوان ئاشقى رىمبازىنى چاخەكانى ناۋەرەست نىن. ئەوان ھەمىشە كاژى كۇنيان بە رەخنە لە خۇ گرتن فرى ئەدەن و بۇ ھەر قۇناغىڭ بە بىرو بەرنامە و نەخشەي نوپيان ھەبۋە ھەيە.

كاتىك كە بىرى پۇشنگەرىش سەرى ھەلدا، مەسىھىەكان (ۋەكو ئىسلامىيە سىياسىيەكانى كۆن و نوئ) نەك گالتە بەلكو گالتەيان پىئەكردن. بەلام پۇشنگەرى بىردىۋە. ئىستاش مەخابن ئالاي پۇشنگەرى نوئ ھەر لەسەر دەستى ئەوانە.

ئەگەر لە سەدەي خەقدە بەدواۋە، ئالاي پۇشنگەرى بەسەر زىنى ئەسپ و دواتر شەمەندەفەر و كەشتى و سەيارە و ئامپىرى بوخاردا ئەشەكايەۋە، ئىستا ئالاي پۇشنگەرى نوئى خۇرئاۋا لەسەر مانگە دەستكردەكانيان و لەناۋ تۇپرى ئەنتەرنىت و سەتەلايتەكانى ھەموو كونجىكى ئەم جىھانە دەشەكەتتەۋە. كاك ئەبۋبەكرىش، ۋەكو (مامە سۆقىەكان)ى جاران، خۇي و ھاۋرپىكانى بەئالاي شەكاۋەي بەردانى رىش و بە حجابى زۆرەملىي ژانايان، ئەيانەۋى بىنە جىئىشىنى ئەمانى چاخى پۇشنگەرى سەدەي تۆزدەھەم.

كاكە ئەبۋبەكر!

دلت بەۋە خۇش نەبى پۇشنگەرى رەخنەي لىگىراۋە، بەلكو ئەبۋايە دلت بەۋە تەنگ بۋايە. چونكە پۇشنگەرى بە چەمكە دىرىنەكەي، ئىتر بۇ ئۇرۇپا كۆن بۋە. ئەوان بىر لە بىرى نوئ ئەكەتەۋە، خۇ ۋەكو ئىسلامى سىياسى ناگەرىنەۋە بۇ سەردەمى پېش پۇشنگەرى. ئەوان پېش ئەكەۋون بۇ سەردەمى دۋاي پۇشنگەرى. خۇيان بۇ ھەزارەي سىتھەم ئامادە ئەكەن. ئەۋەزارە سىتھەمەي لە دەھەكانى يەكەمدا، بىگومان ئىسلامى سىياسىش ۋەكو مەسىھىەتى سىياسى، دەكەتەۋە مولكى تاكە كەسو لەناۋ گىيانى ئەوانەي، ئازادن باۋەريان پىي ھەبى، جىگىرى ئەكا.

ئەي چ دەسەلاتىڭ؟ تىئاگەم

(دەسەلات دەسەلاتى گەل و بەتايىبەت پەنجەران و پۇشنىرانى شۇرپىگىپرو خىرو بىرى ولات بۇ ھەموۋان و يەكسانى كالاي بالاي كۆمەلگا. بەلكو دۋاي دەيان سال لە ئەزمۈۋى دەۋلەتە مودىرن و سكىۋلەرستەكانى ناۋچەكەدا دەژىن. لە سەردەمىڭدا دەژىن كە دەيان سال تالۋى ژىرسايەي (استېداد)ى ئەۋ دەسەلاتانەمان چەشتۋە كە لەسەر دارو پەردۋى دەۋلەتى عوسمانى

دروستېوون و نوڅبه يه ك دايمه زړاندوون و به پړوه ي بردوون كه به رده وام چاوى له خورناواو شپوه ژيان و بيركړنه وه ي نه وېووه . له سره رده مي كدا دهرين كه به لينه كانى به ديهينانى ديموكراسي و نازادى و پهره پيدان و خو شگوزه رانى و پيشكه وتن نه ك له سره دى ستى نه و نوڅبانه به وجوره ي پيوسته و مافه كانى مړوځ فراهه م ده كات نه هاتنه دى به لكو ئيستا ژوره ي هره ژورى نه و پړيما نه به ده ست قه براننكي قوولئ شه رعيه ته وه ده نالينن).

لێره به دواوه نوسه ركه وتۆته شمشیری نوسین. راست و چه پی فته کردووه .
 نهیه ویی وای پیشانبدا كه: له پۆژه لاتیش دا، دواى دارمانى عوسمانیه كان،
 دهسه لاتی ره نجه دران و پۆشنهیرانى شوپشگیژ هاتونه ته دى و تیکیش شکا وون.
 جگه له مه، وای باس نه كا گوايه حكوومه ته كانى ناوچه كه (سکیولارستى -
 عه لمانى).

جارى، يەمەنى دېموكراتى لىدەر كەين، ھېچ ھۆكۈمەتتىكى پۈتۈنلەي
موسولمان، لافى ھۆكۈمەتى رەئىس جەدھان و پۇشنىپىرانى شۇپىشكىتېران لىنە داۋە،
لەمەدا غەدرى كىردۈۋە، ئەگەر ھۆكۈمەتە كانى تىرى پۈتۈنلەي، بە ھۆكۈمەتە كانى
رۈتۈنلەي ئۇرۇپاۋ چىن و فېتنام شۇپىھاندىي.

حکومه ته کانی تریش، له راستیا ګه وړه تر ین ګیرو ګرفت له وه دایه که هیچیان نه دیموکراسین و نه عه لمانی راسته قینه. به لکو به پیچه وانه وه، زور جار دوژمنی نه و چه مکانه شن. کاکه نه بوبه کر خوی به هه له نه با و نه زانی نه و حکومتانه دوا نمونه کانی حکومت دیموکراسی و عه لمانیه کائن. قه ناعه تی نه ګر هه له ی ناوا بکه نه بڼه مای بۆچونه کانیان، بۆ پر ژړه به دیله کانی فکرو سیاسیان، دوچار ی کاره ساتی ګه وړه نه بن. چونکه پږه وی پیشکه وتن و نالو ګوړه کان له ناو نه م ګل و ده وله تانه ش به ره به ره، به ره و دیموکراسیه ت و عه لمانیه ت نه روا. نیسلا مه سیاسیه کانیش، به حسابی خویان دوا ی هره سی نوریای پوژه لات، خویان بۆ ژبان ه و ی حوکمی دیرینه ی نیسلا می ناماده کردوه و پتیا ن وایه نیتر دیموکراسیه ت و عه لمانیه ت ګوتایی هاتوه، نه م حساب، حسابیکه کورتی هیناوه. چونکه دیموکراسیه ت و عه لمانیه ت له مه و دوا، به شتوه و شیوازیکی نویی ګونجاو، له هه لومه رچی نویی جیهاندا، به مه بهستی راسته قینه یی توره یان دیته پیش. چونکه هرچی له مه و به ره، ده سه لاتداره کانی سر به (خوړناو) نه ګر به شتوه به ک که وتبڼه ژړ کار ی ګه ری بیر ی خوړ ناواش، به لام له ناو کومه لو ژبان ی

کۆمەلایەتیدا، نە زەمىنەى مادى ھىنانەدى سىستەمى ديموکراسى ھەبوو، نە جيسى فراوانى خاوەن سەرمايە و پيشە سازيش لە ناو کۆمەلەکاندا، بۆ بەدیهينانى نەو نامانجانە ھەبوو. لەمەودوا ئالوگۆرپە ئابورى و سياسى و کۆمەلایەتەکانى جيهان، ئەو پتويستيانە ئەرەخستين، شەپۆلەکانى گۆرانکاريش يەك لە دواى يەك شەپۆل ئەدەن. بۆيە، بە راستى مەترسەيەكى گەورە لەو جۆرە تيززانەى (يەکگرتوو) سەبارەت بە نەمانى سىستەمەکانى ديموکراسى و عەلمانىەت، لەداهاتوودا پيش بينى ئەکرى.

ئەگەر روداوەکان بەرەو چرى و قولبونی بۆچونە جياوازه کان برواو، دەولەتە ئىقلىمىەکان بەم شىوہەيەى ئىستانيان بمتنەوہو، بتوانن تەحەکوم لەچارەنوسى سياسى و بارى کۆمەلایەتيمان بکەن، رەنگە، عەقلىەتى لەم چەشنەى (يەکگرتوو) کارەساتى گەورەى لىبکەوتتەوہ. چونکە لە کوردستاندا، جارى ريگايەكى دورودريژى رزگارى - ديموکراسى ماوہ. ھىشتا ھيزەکانى کوردايەتى تارە لەباشورى کوردستاندا، لە شاخ ھاتونەتە خوارەوہو خەريکى راپەراندنى نەرکەکانى شارستانين، ئا لەم سەرەتاي ريگەى بەدى ھينانى ديموکراسيدا، (يەکگرتوہکان) ريگە بەم ھيزانە ئەگرن و خويان بەھيزتر ئەکەن بۆ بەدى ھينانى نەو باوہرەى ھەيانە، گوايە: نۆرەى ئەوان ھاتۆتەوہ پيش ئيتەر ئەبى گويمان نەزەنگى خەتەرناکى ئەنجامى ريگە گرتنى (يەکگرتوو) ببى. ناکۆکيەکان زۆر قولن، بپروان:

(ديموکراتيخوازو عەلمانىەکان پتيان وايە سەرەتاي ريگاي ئەزمونى ديموکراسى و عەلمانىەتە. بە پيچەوانەشەوہ، ئىسلامىە سياسىەکان (تيکرا) پتيان وايە ئەو جۆرە پرژيمانە گەيشتونەتە بنبەست و بەدەستى قەيرانى قولەوہ ئەتالين).

لەناو ئەم دووبۆچونەدا، مەگەر بەناچارى، ئەگينا خالى يەکگرتن و يەکانگيرى بەدى ناکرى. دەستەبەر چيە ناکۆکيەکان ديسان، بە شىوہەيەكى تر، خەتەرناکتر، نەتەقنەوہ.

ئەوانە، جگە لەوہى مەسەلەيەكى وردتر لە ناوہخنى بۆچونى ئىسلامى سياسيدا ھەيە، ئەويش ئەمەيە:

ئىسلاميه سياسيه كانى كۆن و نوپش، يەككە لە ھۆيە كاريگەرەكانى دژايەتى كردنى حكومەتەكانى رابوردوو، ئەو بوو كە ئەو حكومەتانە گوايه ھەم ديموكراسى و ھەم سەر بە خۆرئاوا بوون. ئەمە لە كاتىكدا، راستە سەر بە خۆرئاوا بوون، بەلام ديموكراسى نەبوون. ئىستا، ھىچ لەو دوو مەسەلەيە لە كوردستاندا نەگۆراو، مەسەلەى ديموكراسى بۆتە پرنسپىپكى چارەنوسساز. دۆستايەتى پۆژئاواش، ئاشكرا باس نەكړى. بەمەش: ديموكراسيەت لە حكومەتەكانى پيشوو زياتر بۆتە ئامانج. كەواتە: ئىسلاميه كانيش زياتر دەكەونە دژايەتى ديموكراسى و ئالا ھەلگرانى ديموكراسيش. دۆستايەتى پۆژئاواش بى تەمو مژ خراوہتە بەرنامەوہ. ئەميش ناكۆكيەكان لە جاران زياتر (ئەگەر ئىسلاميه كان راست بكەن) ئالۆزتر ئەكا. قولبونی تەواوى ئەو ناكۆكيانە لە سۆنگەى بىروباوہرى ئىسلاميه كاندا، تەقینەوہ يەكى چاوہروان كراوى قولبىشى لى ئەكړى. (خوا رەحم بك!)

ئەمىنيتەوہ بلّين: حالّ و ابروا ناكۆكيەكان وەكو ئىستا خاوە نامىنەوہ. نيتى قبول ئەكړيت. لەسەرىشى بپۆن، ئەشتەقیتەوہ. ئەمە پيش بينى مەنتقى لىكدانەوہى ناكۆكيەكانە. لە بەرامبەر ئەم ناكۆكى و ئەگەرى تەقینەوہى ناكۆكيەكاندا، بى لاينى پاساوى نيە. ديموكراتىخوازەكان پتيويستە لە ژيەر ھىچ پەردەيەكى تايبەتى و گشتيدا، خويان لەم ناكۆكيانە نەدزەنەوہ. پيگاكان روونن: پيگەى ديموكراسى و پيگرانى پيگەى ديموكراسى. سەرپشكى ھەلبژاردنى يەكپيكانن. ئە ئىسلاميه كان و ئە ديموكراتىخوازەكان، ھەق نيە خەلك چەواشە بكەن. پيش وەختيش ديموكراتىخواز فریا بكەوون، واز لە خەم ساردیان بھينن، رەنگە بتوانن پيش لە تەقینەوہ يەكى تری زيانبەخش بگرن. يان پيگاگە بە پيگرانى ديموكراتى بەر بەدەن.

پيش كۆتايى ھينان بەم پەرەگرافە، نامانەوئى باز بەسەر دووخالى تری پەرەگرافەكەدا بەدين، ئەويش ئەمانەن:

يەكەم: ھەموو ئەو حكومەتانەى، بەناوى رەنجدەرەن و پۆشنبىرى شۆپشگپەر دامەزران و روخان، لە سى چارەكە سەدەى حوكمياندا، توانييان ھەزار قات خزمەتى خەلكى خويان لە ھەموو حكومەتە ئىسلاميه كۆن و نوپكان بكەن. ھەر زۆر زۆريش لەو حكومەتانە پيش كەوتوتر بوون. ئەوہى روخاندنى نەبونى ديموكراسى و نەھينانە دى پتيويستەكانى

دیموکراسی و ئازادی بو. نهك تهنگو چه له مهی ژیان و خۆږاك و پۆشاك
 دۆڭمنان: دارو په ردوی ده ولته تی عوسمانیش كه كاكه (نه بو به كر) باسی نه كا.
 داروپه دوی ئیسلام و گه وره ترین خه لیفه كانی موسولمانان بووه.
 ده ولته تیش نه بوو به لكو ئیمپراتۆریه ت بوو. گه یشتبووه نه وروپاش.
 هۆیه كانی روخانیشی ئاشكرایه، چونكه نه یان توانی دیارده و روداوه
 نوێكانی جیهان ده رك پێ بكه ن. سووریون له سه ر پایه گاكانی حوكمی
 ئیسلام و خه لیفایه تی. نه یان توانی كه لك له پێشكه و تنه كان و هریگرن.
 هه تا توانییان به ناوی ئیسلامه وه دژایه تی رۆژئاویان كړبو دیرین خواز
 بون. كاتێك ویستیشیان بچنه باوه شی پۆژئاوا، کاریان له كارترازابوو.
 له كۆتایشدا ئه لپین: كاكی نوسه ر باسی حوكمه ته پاشكۆكانی خۆږئاوای
 كړدووه، به لام خۆی له حوكمه ته ئیسلامیه كانی خۆږئاوایی له ناوچه كه دا نه داوه.
 كاكه ئه بو به كر باش دلنیا به كه حوكمه ته ئیسلامیه كانی خۆږه لاتی -
 خۆږئاوایی) زیاترن له حوكمه ته نادیموكراتی و ناعه لمانیه كانی خۆږه لاتی
 سه ربه خۆږئاوا. ئیستاش له دورگه ی عه ره بدان له پاكستان و به نغلادیش هه روا
 ماوه ته وه، ئیتر بۆچی نوسه ر هه ر شه ر به حوكمه ته كانی تر نه فرۆشی.

دهستی له خۆیندا سوور

- نوسه ر ئازادیه خوازیه كه ی گه یاندۆته دژایه تی ئیمپریالیزم. خۆږئاوای
 داشۆریووه، میژووی ره ش كړدووه ته وه وه.
 (خۆږئاوای سه رمایه داریش كه دهستی به خۆینی گه لانی پۆژه لآت سووره،
 خاوه نی دۆسیه یه كی ره شی ده یان سا له سه دان سا له ی چه وساندنه وه و
 دۆڭمنایه تی كړدی گه لانی ناوچه كه و تالان كړدنیانه.
 داگیركهری ولاتان و تالانكهری خیرو بیریان بوون و بكوژی پۆله كانی گه لان و
 سه ركوتكهری شۆږشو واپه پینه كانیان بووه. هه روه ها یارمه تی ده ری به رده وامی
 نه و پۆژمانه بووه كه له پێی زه بزو زهنگه وه خۆیان به سه رچاره نووس و
 (مقدرات) ی گه له كانیاندا سه پاندووه).

خۆږئاوا، به جهنگه كانی سه دان سا له دا، به تایبه تی له جهنگی خاڤ
 په رسته كان و جهنگی یه كه م و دوه مدا، هه ر به قه د نه و جهنگانه خۆینیان رشتوو
 كه خه لیفه كانی ئیسلامی و ده سه لآت داره كانی ئیمپراتۆریه ته كانی ئیسلام
 به رامبه ر گه لان و میله تان رشتویانه.

دهسه لاتەکان، ئەوەتەى هەن هەتا ئێستا، لە پێناو پاراستنى دەسه لاتو بەرزە وەندەبەکاندا، درێغیان لە گوشت و کوشتار نەکردووە. هەر لەسەر دەمی دەسه لاتى ئیسلامیدا بوو، لەکاتى راپەڕینی زنجیەکاندا، زیاتر لە نیۆ میلیۆنیان لێکوشتون.

لەکاتى فتوحاتى ئیسلامیدا، هەر میلیلەتێک بەرەنگارى لە خۆى کردبێ، جگە لەکوشت و کوشتارى هەزاران، (ئەنفال) یش بە پێى ئایەتى قورئان کراوون. ئەنفالیش کوشتنى ئەوانەى تەسلیم بە لەشکرى ئیسلام نەبوون، لەگەڵ حەلال کردنى مال و ژن و کچ و غولامى خەلگەکە.

لەسەر دەمی خەلیفەکانەو، بەلکو لەسەر دەمی پێغەمبەرەو، کام هۆزو کام میلیلەت و کام هەریزم، بە ئارەزوو بوونەتە ئیسلام. یان لە ژێر هەرشە یاخود لە ژێر زەبرى کوشتار و داگیرکردن بوو. قورئان بە راشکاوى بانگەشەى هێزو دیسپلین و ترسانبونی دوژمنەکانى ئەکا. (واعذو لهم ما أستطعتم من قوة ومن رباط الخيال ترهبون به عدالة وعدوكم).

هێز کۆکردنەو، ترساندنى دوژمنى خوا و دوژمنانى سەر دەم دارانى ئیسلام، کاتێک دەکەوێتە ئارای جێبەجێکردن، چى لێدێ.

سوپاسالاریکی ئیسلامى، سوپایەکی ئەدرتێ. ئەندێردێ بۆ (فتح) ی ولاتێک. پێى ئەوترى: تۆ نوێنەرى خەلیفە و عەلەمدارى ئیسلام و سەرکردەیهکی (خبر أمة أخرجت للناس) ی، کە هەموو ئەو پەيامانە، کردەى ئیسلامن. سوپاسالاریکی ئاوا بە سوپایەکی پۆشتەو پەرداخەو، گریمان ئەندێردێ بۆ (فتح) ی کوردستان. سوپاکە بۆ سەرخستنى پەيامى خوا و پەیمانى پەيامبەر و پایەى شەریعەت، پێک هاتوو، سوپاکە، بکوژن لەسەر هەقن. بکوژرێن ئەچنە بەهەشت. چییان دەست بەکەوێ، لە مال و ژن و کچ و نوێنەرى جوانیش حەلالیانە. وای دانهنیم، (١٤٠٠) سال لەمەوبەر، بابایەکی قورەیشى، یان ئەوسى، یان خەزەرەجى، یان غەساسنەیی، یان بوختەرى، یان نېهانی، یان عەنسى، یان جەزامى، .. تاد

هەر بابایەک لە باباکانى بیابان نشینەکان، کە رەش و سیمای رەگەزێکی دورگەى عەرەبیان هەبوو (ئێستاش مۆفیتى جوان و سەپى و سورفەن لە دورگەى عەرەبدا نییە)، گریمان سوپا سالارو بە سوپایەکەو ئەندێرداوەتە کوردستان، بێگومان ئەو سوپا سالارەو سوپاکەى، عەقڵیەتى مەزنخوایى و پیروزی ئیسلام و سەرکەوتن بەهەر نرخێک بوو، دەکاتە پێیازیان و سەرخستنى

نه‌خشه‌کانیان له کوردستاندا. له کوردستان یان له‌ناو هر میلیله‌تیکي تردا به‌ره‌نگاری کرابن، هه‌لېه‌ته قه‌تلوعامیان نه‌که‌ن. هه‌زاران که‌سیان کوشته‌بی، هه‌لال بووه. یه‌که که‌سیشیان لی‌کوژرابی ده‌ست به‌جی کراوه‌ته شه‌هیدو روحپانه‌ته‌که‌ی ره‌وانه‌ی به‌ه‌شت کراوه. نه‌مه جگه له‌وه‌ی به‌پیتی سوره‌تی (نه‌نغال)یش، مال‌و ژن و منال، هه‌لالیان بووه. کاتیک ره‌ش تاله‌یه سوپا سالارو سوپایه‌کی پوخته‌ی گوش کراو بۆ سه‌رکه‌وتنی ئیسلامی پی‌وژنو ده‌ست خستنی ده‌ستکه‌وت، له‌ناو ده‌ستکه‌وته‌کانیشدا، ژن و کچه و نیرینه‌ی جوان جوانیش هه‌لال بووه، دیاره، بۆ مال‌و کچه جوان و سپی و سوره‌کانی کویت‌س‌تانه‌کانی کوردستان، به‌راستی سوپای ئیسلام، شه‌ریان کردووه و پیاویان کوشتووه، ئیسلامیشیان له‌پالدا سه‌پاندووه. برونن، له‌سه‌رده‌می (ع‌ضد الدوله) دا‌چی رویداوه:

(سالی ۹۸۰/۳۷۰) سوپایه‌ک بۆ سه‌ر کرده‌کانی هه‌کاری نی‌ردرا. کرده‌کان که‌مار‌و‌دران. به‌مانه به‌لین درا نه‌که‌ر خو‌یان بده‌ن به‌ده‌سته‌وه گیانیان نه‌پاری‌زی. کرده‌کان باوه‌ریان کرده گفته‌کانیان و خو‌یان دابه‌ده‌سته‌وه. به‌لام فه‌رمانده‌ی سوپای هیرش به‌ره‌که هه‌موویانی به‌دری‌ژایی پی‌نج فرسه‌خی نی‌وان جاده‌ی مه‌لاتیه و موسل، به‌دار هه‌ل‌واسی^(*).

نه‌مه نمونه‌ی جوامیری سوپا‌سالاری‌کی سوپای ئیسلامیه له‌کاتی فتوحاتی مه‌ل‌بنده‌کانی کوردستاندا. نه‌که هر له‌کاتی شه‌ردا، به‌ل‌کو له‌کاتی ته‌سلیم بونیش دا، نه‌ویش له‌سه‌ر گف‌تی سوپا‌سالاره‌که، که بی‌گومان گف‌ته‌که به‌ناوی خواو قورشان و پی‌غه‌مبه‌ریشه‌وه دراوه، ئینجا وه‌کو کۆیله راپه‌ریوه‌کانی ئیمپراتۆریه‌تی رۆمانی که هه‌مویان هه‌ل‌واسین، نه‌م سوپا سالاره‌ی ئیسلامیش، کرده‌کانی تی‌کرا له‌نی‌وان مه‌لاتیه و موسلدا، که مه‌ودایه‌کی نۆر دوردری‌ژه، جه‌نگاوه‌ره کرده‌کانی هه‌ل‌واسی‌وو. زانراویشه سوپای ئیسلام چی به‌رامبه‌ر په‌رستگا و ئاتشگای زه‌رده‌شته‌یه‌کانی شاره‌نور و هه‌رامان کردووه. هه‌زارانی کوشتن و سوتاندوون. هه‌زاران ژنه کردیشیان به‌نه‌نغال بردوون.

کاکه نه‌بو به‌کر، وه‌کو هه‌نگی له‌هه‌نگستانی می‌ژووی چه‌رخ‌ی خۆرناوای سه‌رمایه‌داری دۆزبیتته‌وه، قه‌له‌مه‌که‌ی له‌سه‌ر داگرتون و به‌خوین پی‌ژی که‌لانی

* بېروانه لاپه‌ره (۵۵)، کرد در دائره المعارف اسلام، ترجمه: اسماعیل فتاح قاضی. انتشارات صلاح الدین آیوبی.

رۆژه لات ناو زه دی کردوون. ئیمه نکۆلی له و سیاسه ته ئیمپریالیسته ناکه ین که ده رهق گه لان کراوه. تاوانه کانیشیان ئیستاش مایه ی نه قرهت و شه رمه زارین بۆیان، به لام کوشت و کوشتار له پۆژه لاتدا به رامبه ر به گه لان، هه ر ئیمپریالیزم نه یکردوه، ئیسلام و عه ره بو حکومه ته ئیسلامیه کانی ئه م سه رده مه ش، تورک و فارسیش، در یغیان نه کردوه و نایکه ن. ئه گه ر ته نها بۆ جار یکیش، نوسه ر ئاماره ی بۆ کوشتارگا کانی ئیسلامی سیاسی بکرا دیه و ره خنه ی لی بگرتنایه، قسه که ی قابیلی وه لاندانه وه نه نه بوو.

- (چۆن ره خنه گرتنیك؟)

(حه زده که م ئه وه بلیم که لیتره دا ژۆر باسی تیزو فکری به رامبه ر واته (ئیسلامی) ناکه م له به ر ئه وه نه که بروام به ره خنه لیگرتنی نییه. به لکو هه ر له هه مانکاتدا ده بیئت پویکری ته رونا کبیری سه ر به مه رجه عیه تی فکری ئیسلامیش، ئه میش نه چیت چه مک و تیگه یشته نه کان له قولایی میژودا ده ربینی و به و ده لاله ته میژویانه ی هه لی گرتوه و بزانی ده بیئت جار یکی تر له ژیا نی کۆمه لایه تی و فکری ئیمه دا به هه مان ئه و په نگدانه وانه ی هه ییوه کاربکات و کات و شوین و ژینگه و گۆرانه کان بخاته ده ره وه ی پرۆژه که ی خۆیه وه).

له کۆتایی پێشه که که دا، نوسه ر ئه یه وی خۆی به نو یخوای ئیسلام بنویتی و قسه له رونا کبیری که نو ی ئه کا. به لام بۆ دژایه تی کردنی عه لمانیه ت.

رونا کبیری نو ی، به قسه نییه. په یوه ندی به سه رچاوه ی ئه و بروا و فه لسه فه یه وه هه یه که بیر نو یی لئ هه لئه هینجی، ناکر ی له فه لسه فه و بیر یکی دیرینه، رونا کبیری که مؤ دیر نیزم، یان نو ی، به بی ئه وه ی بنچینه کانی ئه و بیرو فه لسه فه یه، قابیلی گۆر ان و ده قه کانی قابیلی لی کدانه وه ی جیاواز بی، دابه یندر ی. هه ر فه لسه فه یه ک، ئاین و مه زه بی ک، بیرو باوه رو ئایدلۆجیه تی ک، ده قه کانی بکاته یاسای نه گۆر، یان بۆچونی چه سپیو، یا خود پێوانه ی شمولی، هه رگیز ناتوانی له سه ر ده م هه لومه رجی کی سه راپا گۆردراودا، خۆی وه کو پێویسته بگۆر ی.

گۆر ان و ئالۆگۆر ی سیسته می فه لسه فه و بیرو راو مه زه ب، دینا ماکیه تی کی زیندووی ئه وی. گۆر ان، پرۆ سه یه کی ئۆرگانیکه له گه ل دیار ده کانی ده ور به ریا. ناکر ی له ناو بۆ ته ی ده قی ئاسمانی و سونه تی نه گۆردراوی په یامبه ریا، نو یگه ریه تی ئه و تو ق بخوا قی، بگو نجی له گه ل گۆر انکار یه کاند او بسازی له گه ل ژیرخان و سه رخان قونا غی کی سه راپا جیاواز، له سه رخان و سه رخان قونا غی دیرینه و پێشینه.

کاکه ئه بوبه کر، ئه یه وی به رواله ت نوڭگه ری بکاته ده سکه لای خۆی و ناوه رۆکیش کوت و مت وه کو خۆی، به بی ئه وه ی بشوێژی ته نانه ت توخنیشی بکه وی، بیسه پینیتته وه به سه ر کۆمه ل دا.

(عه لمانیه ت له روانگهی نوسه ره وه)

نوسه ر، بۆ ساخ کردنه وه ی مه به سه تگانی، سه ره تا هه ولیداره هه ندی برگه و رسته به دلی خۆی بژار بکاو بیکاته پیناسه ی عه لمانیه ت. هه تا خوێنه ر ئه و برگاهه بکاته بنه مای تیگه یشتنی له عه لمانیه ت. به تایبه تی سه رچاوه له سه ر عه لمانیه ت که م هه یه. ئه وه ی هه شه به زمانه گانی بیگانه یه. یه کێک له و په ره گرافانه ی نه قلی کردوه، ئه مه ی خواره وه یه.

(بنه ره تی بی بنه ما)

(عه لمانیه ت ده رکه وتنی له بنه په تدا په یوه سه ت به جیا کردنه وه ی دامه زراوه ئاینی و زه مه نیه کان که ئه مه ش له پروه یه کی تره وه ئه وه ده گه یه نیت ئه م زاراوه باری میژویی خۆی هه یه. په یوه سه تییه کی زۆر به میزی به و ژینگه وه هه یه که لیوه یه وه هاتوه. واتا له دایک بووی بارو دۆخیک تاییه تییه و په یوه سه ت به بیرو سیاسی پۆژئاواوه. که له سایه ی ئه و ژینگه داو له چوارچێوه ی زنجیره یه کی میژوویی و دیاری کراوا ده گه شه ی کردوه)

ئهم په راگرافه له پێپه وی لیکدانه وه ی سیاسی زاراوه که و میژوویی سه ره له دانیای، هینده ی په یوه ندی به ئۆروپاوه هه یه، راسته. به لām ئایه پێش ئه و بۆچونه، بۆچونی تری په یوه سه ت به عه لمانیه ت و سه رچاوه ی عه لمانیه ت و چه مکی راسته قینه ی عه لمانیه ت وه، هه یه یان نه؟ وه لāmی پرسیارێکی ناوه ها بنه ماو بنه په تی راسته قینه ی عه لمانیه ت رۆن ئه کاته وه. نه ک لایه نیکی سیاسی مه سه له که با سه بکری و بنچینه ی پرئسیپی مه سه له که ش فه رامۆش بکری. ئاشکراشه، که وا زۆر جار مه سه له سیاسیه گانی په یوه ندی دار به هه ندی چه مکی وه کو دیموکراسی، عه لمانی، مه ده نی، رۆشنگه ری و عه قلائی، زۆرتر په یوه ندیان به ده سه لات و هوکمرانیه وه هه یه، نه ک به مه سه له مه عریفیه گانی ئه و زاراوانه. مه سه له مه عریفیه کان، په لویۆی زانستیانه و چاوی فله سه فی قولترین هه یه.

کاک ئەبو بەکر، زۆرتر مەبەستی بوو مەسەلە سیاسییەکانی عەلمانیەت بکاتە پێوانەی هەلسەنگاندنەکانی.

عەلمانیەت، وەک هەموو چەمکی تری زانستی، گەوهەری مەعرفی خۆی هەیە. گەوهەرە مەعرفیەکە لە تەفسیرە سیاسییەکی گرنگترە.

گەوهەری مەعرفی عەلمانیەت، لەو دایە کە سەرەتا لە سەر دەمی رینسانسدا، بایەخێکی زۆر ئەدرایە مۆڤ و حوکمەکانی ئەقل و ئەقلانیەت و رزگارکردنی ئەقل لە هەموو کاریگەرییەکانی ئایینی و ئەفسانەییەکان. بەمەش ئەویسترا، مل کەچی مۆڤ بۆ حاکمیەتی مۆتلەقی خواوەند، بگۆڕنەوه بۆ ملکەچی خودی مۆڤ، بۆ حاکمیەتی ئەقل و دیاردە عەقلانیەکان. ئەم بۆچوانە بەرەبەرە بۆلۆدەبویەوه لەناو فەلسەفە، ئەدەب، سیاسەت و تەنانەت شیعەریشدا، رەنگی ئەدایەوه، جامە درزێیەکی (دانستی) بەناوی (کۆمیدیای خواوەند) هەوه، لەسەر بنجی ئەو بیرورا مەعرفیە ئەقل و سەرفرازی مۆڤ لە کاریگەرە ئەفسانەییەکان و حاکمیەتی مۆتلەقی ئایینی، داھێنراوه. لەم مەسەلە مەعرفیانەوه، چەمکەکان گۆیزرانەوه بۆ ناو سیاسەت و دەسلەت و حوکمرانی دونیایی و جیاکردنەوهی دەسلەت لە ئاین. وا دیارە کاکێ نوسەر بە مەبەستی خۆی لەم لایەنە مەعرفیە ئەقل و ئەقلانیەتی عەلمانیەت لاداو، چونکە زانیویەتی ئەو مەسەلە سەرپا دژی بیروراکانی خۆیەتی. لەبەرئەوهی ئەمەش مەسەلە یەکی گرنگە وا چاکە چەمکی ئەو مەسەلە مەعرفیە سەرفرازی ئەقل لە تێزی دەسلەت (مۆتلەقی خواوەند) کە هەم مەسیحیەکان و هەم ئیسلامە سیاسییەکان، باوەریان پێیەتی، باسبکەین.

سەرفرازی ئەقل، یان سەرەخۆیی ئەقل، لە روانگەی مەعرفیەوه دوولایەنی ئۆرگانیکی لێک دانەبرای وەک جەستە، وەک ئەقل سەرەخۆیی هەیە. لەلایەکی تریشەوه، مۆڤ وەک بونیکێ ئەخلاقیش لەبیراردان سەرفرازی. واتە: مۆڤ هەم وەک بونیکێ ئەخلاقی و هەم وەک ئەقل، خاوەن چارەنووسی سەرەخۆیی بریاری خۆی بێ. ئەمەش چی ئەگەین، دیارە ئەوه ئەگەین:

لە رووی مەعرفیەوه، ئەقل و ئەخلاقی مۆڤ پابەندی ئاین و مەزھەب و حوکمە مۆتلەقەکان نابن. چونکە ناشکرایە، سەرەخۆیی ئەقل، وا ئەکا پێوەرەکانی ئەقل بریار دەربن، ئەک پێوەری سەپێنراوی تر. هیچ شتیکی تر، هیچ نامرازێک،

سەرچاوهیهك، نابنه سەرچاوهی خستنه گهری عهقل و مهعریفه‌ی عهقلانی. به‌م پێیه‌ش، عهقل ته‌ن‌ها له‌ پ‌ووی تیزو بیردۆزیه‌وه س‌هریه‌خۆ نابێ، به‌ل‌كو له‌ رووی پ‌راکتیکیشه‌وه، س‌هریه‌خۆ نه‌بێ. كه‌ عهقل و كه‌ نه‌خلاقی مرۆفیش س‌هریه‌خۆ بوون، نه‌و كاته‌ حوكمه‌كانی عهقل له‌س‌هر گ‌هردوون واقعیانه‌ نه‌بێ و نه‌ماکانی حوكمی نه‌خلاقی‌ش له‌س‌هر دزی و كوشتن، درق، تاوان، عه‌داله‌ت و مرۆفایه‌تی، راست و دروست نه‌بێ.

ئه‌م مه‌سه‌لانه‌ و زۆر لێكدانه‌وه‌ی ت‌ریش، په‌یوه‌ندیان به‌س‌هره‌تاكانی مه‌سه‌له‌ مه‌عریفه‌یه‌كانی مرۆف و عه‌قڵی مرۆفه‌وه‌ ه‌یه، كه‌ زه‌مینه‌ خۆشكه‌ری ب‌ریاره‌ سیاسیه‌كانی عه‌لمانیه‌ت و جوێك‌ردنه‌وه‌ی دین و ده‌سه‌لاته‌. كا‌ك نه‌بو به‌كر خۆی له‌و مه‌سه‌لانه‌ ته‌واو لاداره‌. خۆی به‌ستۆته‌وه‌ به‌ لێكدانه‌وه‌ی سیاسیه‌ عه‌لمانیه‌ته‌وه‌. ه‌ه‌ولێشی داوه‌ مه‌سه‌له‌كان وا باس بك‌ا كه‌ عه‌لمانیه‌ت ته‌ن‌ها په‌یوه‌ندی به‌ ئ‌وروپای مه‌سیحیه‌ت ه‌یه‌و به‌س. له‌كا‌تێك‌دا مه‌سه‌له‌كه‌ وانیه‌. ته‌نانه‌ت ئ‌ه‌گ‌هر عه‌لمانیه‌ت مه‌سه‌له‌یه‌کی سیاسیه‌ ئ‌وروپایی ب‌ێ ده‌رهاویشه‌تی ناكو‌کیه‌كانی مه‌زه‌به‌كانی مه‌سیحیه‌ت و چینی شو‌پشگێ‌پ‌ری بورجوازی‌ش ب‌ێ، له‌و س‌هرده‌مه‌دا، دیسان پ‌رۆسه‌یه‌كه‌ مادام په‌یوه‌ندی به‌ حوكمه‌وه‌ ه‌یه‌و حوكمیش له‌ولاتانی پ‌وه‌ه‌لاتیش دا ه‌یه، ئ‌ه‌میش وه‌كو باقی مه‌سه‌له‌كانی ت‌ری ژیان، ق‌ابیلی سود لێ‌وه‌رگ‌رتنه‌. ق‌ابیلی ئ‌ه‌وه‌یه‌ كه‌ لای ئ‌یم‌ه‌ش ج‌ی‌به‌ج‌ی بك‌ری. ئ‌ه‌مه‌ ئ‌ه‌گ‌هر عه‌لمانیه‌ت مه‌سه‌له‌ی سیاسیه‌ رووتیش ب‌ێ، چ ج‌ای مه‌سه‌له‌یه‌کی مه‌عریفه‌ ب‌ێ و مه‌عریفه‌كه‌ش ب‌ق‌ مرۆف و رزگاری عه‌قڵی مرۆف، س‌هره‌نجامی به‌كۆیله‌ك‌ردنی مرۆفو ده‌سته‌مۆك‌ردنی كوێ‌رانه‌ی عه‌قڵی مرۆف، ه‌اتبێته‌ ئ‌اراوه‌.

ئ‌ه‌گ‌هر مه‌سه‌له‌كه‌ ده‌سه‌لات و سیاسه‌ت ب‌ێ، ده‌سه‌لات و سیاسه‌ت لای ئ‌یم‌ه‌ش ه‌یه، خۆ مه‌سه‌له‌كه‌ په‌یوه‌ندی به‌س‌هریه‌خۆیی مرۆف و س‌هرفرازی عه‌قڵیه‌وه‌ ه‌ب‌ێ، دياره‌ میله‌تانی وه‌كو ئ‌یم‌ه‌ش ه‌ه‌ر له‌ مرۆف پ‌ێك‌ ه‌اتوین. س‌هریه‌خۆش نه‌بوین. عه‌قڵیشمان له‌س‌هرده‌می كۆیله‌یه‌تی‌وه‌ ب‌ۆ س‌هرده‌می ئ‌یسلام و ه‌تا ئ‌یستاش، ل‌ی زه‌وت ك‌راوه‌، بۆیه‌، ئ‌یم‌ه‌ش بۆمان ه‌یه‌ عه‌لمانیه‌ت، یان ه‌ه‌ر مه‌سه‌له‌یه‌کی ت‌ری مه‌عریفه‌ و سیاسیه‌ و مرۆیی، سود لێ‌وه‌رگ‌رن. ه‌ه‌روه‌كو چۆن سود له‌ دیموکراسیه‌ت و زانسته‌ و زانیاری، له‌ ماتماتیک، پ‌زیشك، لێ‌زه‌رو ئ‌ه‌نت‌ره‌نێت و ه‌رن‌ه‌گرین، ك‌ی ئ‌ه‌ل‌ی س‌اله‌های ت‌ر، سود له‌ كۆپی ك‌ردنی مرۆف و ئ‌ازه‌لێش و ه‌رن‌ه‌گ‌یریت كه‌ ئ‌یستا به‌پ‌ێی ش‌ه‌رع گونا‌حه‌؟!!

- (یهك یان چه ندین نه فسانه ی ئایینی؟)

(خه رافه و نه فسانه و شتی پڕو پوچ پانتاییه کی فراوانی له عه قل و بیرکردنه وه ی مرۆفی نه ورپیدا داگیرکردوه و پیاوانی ئایینی کردوویانه به ئامرازی و پکردن و کۆنترۆل کردنی توێژه بێ بهش و جه ماوه ره پهش و پووتکه).
 ناخۆ.. کاک نه بویه کر که نه م دێرانه ی نویسیوه، له واتای خه رافه و نه فسانه ی ئایینی وردبۆته وه. گهر وردیش نه بۆته وه، بێگومان ناتوانی نه و مه سه لانه وا به ئاسانی ته نها بکاته مال له سه ر بیرکردنه وه ی مرۆفی ئوروپایی و پیاوانی ئایینیان.

من له کاکه نه بویه کر نه پڕسم: ئایه ئاجوچ و ماجوچ و شیوه و بیناندانه یان له سه رگوزشته کانی نیسه لامیدا، که چۆن و چۆن دین و چی نه کهن، نه مه نه فسانه و خورافات نیه؟

- ئایه سه رگوزه شته ی راوه ستانی ئه رز له سه ر شاخی گایه ک و گاکه ش له سه ر پشتی ماسیه ک وه ستایی، نه فسانه نییه؟
- ئایه هه ر که سیگ له سه ر شانی چه پی چل په ری و له سه ر شانی راستی چلی تر چاودێری نه کهن، نه فسانه نییه؟
- ئایه گوايه ئیمامی عه لی له گه ل پێغه مبه ردا جارێکیان پیاسه یان کردوه و به ردیک له سه ر پێیان بووه، ئیمامی عه لی دهستی داوه ته به رده که زۆر زۆر قورس بووه، به رده که ش بچوک بووه، پێغه مبه ر پیتی وتوو نه وه گۆی زه وی بووه هه لته گرتوووه. نه مه نه فسانه نییه؟
- مو به له غه کردن له باسکردنی دۆزه خ و ئاگره که ی و قرچه قرچی سوتاندنی دۆزه خیه کان، خورافات نییه؟
- باسکردنی که رامات و موعیزه ی مه شایخان و خه یال و نه فسانه دروست کردن له سهریان چیه؟
- گوايه شیخ عه بدو القادر بۆ ها ناو هاواری ژنه موسو لمانیک له کاتی نوێژدا له به غاوه قوب قابه که ی هه لدا بێ له هیندستان به ر نه وه زه للامه که وتبی که په لاماری ژنه که ی داوه، نه مه نه وه په ری خورافات نییه؟ بۆچی مو شه کی قاره بییش به و خێراییه له به غاوه نه گاته هیندستان؟
- ئایه خدی زینده نه فسانه نییه، خێو و جتۆکه نه فسانه نین؟

ئەوانە نمونەى ھەر زۆر كەمن و ھەزارن نمونەى تىرى ئەفسانە و خورافات و درۆ دەلەسەى پرۆپوچ ھەن، لەعەقل و بىر كەرنە وەى مىللە تانى موسولمان و مىللە تانى تىرىشدا، كە خەلكى پى (و پى كەن) و بە ھەر شىو ەيەك بەرژە وەندىان بخوازى، پياو ە ئاينىەكان عەقل و جەستەيان دەستەمۆ ئەكەن.

ئەفسانە و خورافىيات، ترسو و بىم و تۆقاندن، ھەموو جۆرە داستان و سەرگوزەشتە و بەسەرھاتىكى ناعەقلانى، لەناو ئاين و مەزھەب و بىرواكاندا، بۆ تىك دانى رزگارى عەقلى مۆڤ و سەرفرازى جەستەى مۆڤ و سەربەخۆيى ئەخلاقى مۆڤە.

راستە ئەو جۆرە (خەرافە و ئەفسانە و شتى پرۆپوچ پانتايىەكى فراوانى لە عەقل و بىر كەرنە وەى مۆڤى ئۆرپايى داگىر كەربوو (ئىستا زۆر كەم بۆتە وە) بەلام ھەق و ابوو، براى نووسەر، دانى پيا بنايە كە لە سەردەمى رىنسانس بەدواو، شۆرشە رۆشنگەريەكان و ديموكراسى و عەلمانىەت، بە بەربلاوى دژى ئەو مەسەلانە خەبات كراو ە بەرەبەرە پانتايىيان بەرتەسك كراو ە. سەدان فەيلەسوف و بىرمەند، ھەزاران نوسەر و داھىتەر، مليۆنەھا تىكۆشەر، ئالائى خەباتيان دژى ئەو بىرورا پرۆپوچانە بەرز راگرتوو ە. قورىانيەكى زۆرىشيان داو ە، بىگومان لەناو ئىسلامىش دا بىرمەندو زاناو دانائى گەورە گەورە ھەلگە و تون. قورىانىش دراو ە. راستىەكى زۆرىش دەرخراو ە. بەلام لە راستىا، ئاينى ئىسلام لەبەرئەو ەى ھەر كەسەرى ھەلداو ە كراو ەتە ئاينى ئەم و ئەو دونىا، كراو ەتە ئاينى دەسەلات و شەرىعەت و حوكمرانى، حوكمى سەر ئەرز كراو ەتە حوكمى يەزدانى، بۆيە، زۆر كەمتر لە ئۆرپا، نوڭگەرى و رۆشنگەرى و ئازادى بىرورا، لەسايەى ئىسلام و دەسەلاتى ئىسلامدا، سەريان ھەلداو ە. كەمترىن بىرمەندىش و پرايەتى توخنى خوائى گەورە بكەو ە. لەكاتىكدا لە ئۆرپا لايەنى كەم، لەسەدەى ھەژدە ھەمەو ە، نوسەر و فەيلەسوفى گەورەيە سەربەستى بىرورائى خويان لەسەر بونى خواو عىساو موسا دەربەرپوو ە.

ئىستاش لەناو ولاتە ئىسلامىەكاندا، ھىچ كەس يەك ناو ەرى توخنى مو ەدەساتى ئىسلام بكەو ە، چونكە فەتوائى كوشتنى لە لايەن پڭخراو ە تىرۆرىستەكانى ئىسلامەو ە، دەرنەچى ە. ھەر لەم چەند سالا ەدا لە لوبناندا، چەندىن بىرمەند كرانه قورىانى رقى كۆنەپەرستى ئىسلامى سياسى.

- (ئازادى ئىسلامىيە كانى خۇرئالوا)

.(بە پىچەۋانەى ئەۋ تىزەى ماركسىزمەۋە كە پىئى ۋابوۋ تا كۆمەلگايەك زىياتر بەرەۋ پىشەسازىۋ پىشكەۋتنى تەكنەلۆژى بچىت بەۋ ئەندازەيە باۋەر بەخۋا بوۋن ئاين دەپۈكىتەۋە زىياتر گەشە دەكاتۋ پاشماۋەكانى بەھا بەرزەكانى مەسىحيەت كارى خۇيان دەكەنۋ ئىسلامىش لە ئايندەى خۇرئالۋادا شوپىننىكى بەرچاۋى دەپىتۋ ئەركىكى مەزن رادەپەرىنى كە ھەر لە ئىستاۋە پىشەنگى ئەۋە لە ميانەى بوۋنى سەدان مەلەندى ئىسلامىۋ ۋەدەر كەۋتنى جالەيەكى ئىسلامى بەرچاۋو بەردەۋام موسولمانبوۋن لەناۋ خۇرئالۋايىەكاندا ۋەدەر كەۋتۋە).

كاك ئەۋو بەكر ئەيەۋى ماركىزمۋ زانستۋ دياردەى تايىبەتىۋ ھەندىۋ حالەتى دەروۋنى لەم ھەلومەر جەدا، تىكەلاۋ بكاۋ بىشيكاتە رىساي ھوكمى مۈتلەق. پىاۋ نازانىۋ نوسەر چەند لە ھەلسەفەى ماركىزم ئەزانىۋ چەندىش قۈلە لە تىگەيشتىنى. بەم پەرەگرافەدا ئەگەر ھوكمى لەسەر بدەين، ئەتۋانين بلىين: ئاگاي لە ھەلسەفەكە... كەمە!

كاتىك ھەيلەسوفىكى ۋەكو ماركس، كە باسى پىشكەۋتنى پىشەسازىۋ پەيوەندى دىيالىكتىكى پىشكەۋتنەك، بە مەسەلە ئاينەكانەۋە ئەكا، ئەم باسكردنە ۋەكو مەسەلەيەكى تىۋورى - ھەلسەفەى ئەكاتە بىناغەى زانستى مېتۇدەكەى. نايت ۋردەكارى ھەلومەر جى ئالەبارى سىياسى بۇ قۇناغىك يان دۇخىك، تىۋەلگىشىتە ناۋ بىنچىنەى تىۋورىەۋە.

كارى ئاۋا زۇرتىر بۇ مەسەلەى سىياسى ئەشى، نەك لە كاتى داپشتى تىزى تىۋوردا. كاتىكىش باس ھاتىبەتە سەر باسى ئاينىۋ مەزھەبى، ماركسۋ ئىنگلس تەمۋ مۇ لە قەسەكانىندا نەبوۋە، كە بەھىچ شىۋەيەك قىۋوليان نەبوۋە. تەنانت ماركس ئاينى بە تىرياكى گەلانىش زانىۋە.

ئەگەر ۋردىر بىروانىنە تىزەكەى ماركسۋ ئىنگلس دەربارەى پەيوەندى پىشەسازىۋ ئاين، سەرەزاي ئەۋەى مەسىحيەت لە ئۇرۇپادا ئەۋسا بەھىز بوۋە، بەلام لەۋساۋە ھەتا ئىستا، ۋردىر سەيرى رەھەندەكانى پىشكەۋتن بكەين، ئەبىنن بەراستى پىشەسازى ھەتا پىش كەۋتبى، جگە لەۋەى بە ياساۋ كىردەۋە ەلمانىەت چەسپىۋ ئاينى لە دەۋلەت جياكرايەۋە، لەناۋ خەلگىشدا، ۋەكو

سه ده کانی پیش پیشه سازی، نایین نهو کاریگری یه ی له هه موو باریکه وه نه ماوه. گهرچی خه لگ نه و په پری نازادیشن له باوهری ناینیاند، نهو بایه خ دانیه ی ماویشه، مه سه له یه کی شه خسی و نازادی عه قیده یی تاکه که سییه. نه شه پرتنه گۆتی نازادی و سه ره به ستی خه لگ.

نیستاش.. هه لومه رجیکی تایبه تی له دواى ئالوگره جیهانیه کان و نه مانى ئوروپای رۆژه لات هاتۆته پیش، نه م هه لومه رجه کاریگری له سه ره باوهره مه سه له روحیه کان هه یه. نه م جگه له وه ی مرۆف هیشتا پرتیه ویکى زۆر دورودریژی زانستی و زانیاری، له م گهردونه دا، سه باره ت به نه یینه کانی گهردون و ژیان، له بهر ده میدا ماوه. هه تا نه یینیش له گهردونه دا به یینی، مه سه له روحیه کانیش کاریگر نه مین. پی به پیی دۆزینه وه ی نه یینه کان، به تایبه تی نه یینه گهره کان و داهینانی زانستی و زانیاری نو، سه باره ت به گهردون، به مه سه له بایه لوجیاکانیشه وه، مرۆف له دلّه راوکیی روحی ئاسوده تر نه یی. دوپاتی نه که ینه وه، نه م پرتیه وه زۆر دورو دریژه، رهنگه چه ند سه ده یه کی تریش بخایه نی. هه تا نه یینه ک له م گهردونه دا به یینی، ترس له ناخی مرۆف نابریته وه. هه تا ترسیش له ناخی مرۆف به یینی، مرۆف زۆر جار شۆر نه بیته وه بۆ ناخی خۆی و مه سه له رۆحیه کانی. ترس و ترساندن مرۆف، له رووی ده رونییه وه، کاریکی راسته وخۆ نه کاته سه ره عه قل و جه ستی مرۆف. هه تا مرۆف له ژیر کاریگری ترس و توقاندنا بیر بکاته وه، ناتوانی نازادانه بیربکاته وه و عه قلی سه رفراز نابى. ناتوانی قه ناعه ته کانی خۆی به دلی خۆی بلای. نه م مه سه له یه له ژیانى سیاسى و له ژیانى کۆمه لایه تی و له باوهره رۆحیه کانیش دا، به شیوه ی جۆراوجۆر له سه ره عه قلی مرۆف و له ناو کۆمه لدا، رهنگ نه ده نه وه.

له ژیانى سیاسیدا، مرۆف که ترسا، نه ک ناتوانی بریارو به رنامه و هه لۆیسته کانی خۆی ده ربهری، به لکو زۆر جار ناتوانی پیشنیازیش بخاته روو. له ژیانى کۆمه لایه تیشدا، که مرۆف ترسا، هه موو چه زو ئاره زووه کانی نازادانه موماره سه ناکا. له مه سه له رۆحیه کانیشدا هه ر وایه.

له و باوهره داین، نه گهر ئاینه ئاسمانیه کان و مه زه به کان، زه بزو زه نگیان نه کردایه ته ئامرازى مل که چ پیکردنی خه لگ و باس له دۆزه خ و کوشتن و ناخر زه مان، له ئارای ئاینه کاندانه بوايه، مرۆف به مۆتله قی سه ره پشکو نازاد بوايه له بارى ئایینه وه، له و باوهره داین خه لکیکی زۆر که متر باوهریان به شاین نه مینا.

يان لايەنى كەم ئاين تىكەلاۋ بەدەسەلات نەدەكراۋ دەسەلاتىش نەئەبوۋە مايەى پالەپەستق خستنه سەر باۋەرپىتەننى خەلك. ئەگەر دەسەلات و شمشىرو زەبرو زەنگ نەبوايە، رەنگبو ھەر لەناۋ دورگەى عەرەبىدا، پىغەمبەر نەيتوانايە سەرچەم قورشىەكانىش بكاۋە ئىسلام، چ جاي ئىسلام بگەيەننە ھىندستان و ئىسپانىا.^(۹)

سەبارەت بەۋەى ئىسلام لە خۆرئاۋادا، لە ئايندەدا، شوئىنكى بەرچاۋى دەبىۋ، ئەركىكى مەزن رائەپەرتى. پىشەكى با قسەكە لەتەمومى دەبرىن دەرىكەين. ئەگەر مەسەلەكە ئەۋجالىيە ئىسلامىيە زۆرە بى، كە لەئەمرىكاۋ ئۇرۇپادا ھەن، پىش ھەموو شتىك ھەقە ئەمە بگەرتىنەۋە بۆ شانازى ئازادى لەئۇرۇپادا. ھەروا بۆ ئەۋ ھەستە مۇقايەتەى تىكەلاۋى ياسا ەلمانىەكانى ئۇرۇپا بوۋە، ئەگەر ئازادى نەبوايەۋ ئەگەر ەلمانىەت زاخاۋى ھەستى مۇقايەتى نەدرایە، چۆن ئىستا بە مليۆنەھا ئىسلامى لە ئۇرۇپادا نىشتەجى ئەبوۋن و بە ئارەزوۋى خۇشيان لە سىكسەۋە بۆ تىكۆشانى ئىسلامى سىياسى ئازاد ئەبوۋن؟ كاكە ئەبو بەكر نايەۋى خۆى لە قەرەى ئەم راستىيە بىدا، چونكە راستىيەكە لە خزمەتكردى موسولمان و ئىسلامى سىياسى توندەرەۋىشدا، ھىندە شانازىيە بۆ دىموكراسى و ئازادى و ەلمانىەتى (خۆرئاۋا) كە دەۋلەتە ئىسلامى و ئىسلامىيە سىياسىيەكانى قەرزار كىردۈۋە.

لەناۋ دەۋلەتە ئىسلامىيەكاندا، نەك مەسىحيەكان بەپىتى ياسا بە پەناندە، ۋەرناگىرىن، بەلكو ئەگەر پۇرۇزنامە نوسەكانىش، سەر لەۋلاتە ئىسلامىيەكان بىدەن، سەدان گىرو گازيان بۆ دروست ئەكەن. چ جاي بۆ ئەۋەى ۋەكو ئىسلامىيەكان ئۇرۇپادا ئازاد بىن، دىموكراسى و ەلمانىەت، ئازايەتى و لەخۆ دۇنياۋىن لەخۇرابىنىنى ئەۋى. دەۋلەت و نەتەۋەيەك، لەشارستانىەت و لەياساۋ لەبۇنيادە كۆمەلايەتى و رۇشەنبىرىيەكانى دۇنيا نەبى، ئاتۋانى دىموكراسى و ەلمانى و ئازادىيە. سەدان بيانۋى ئايىنى ئەدۆزىتەۋە بۆ خۆ دورخستنهۋە لە دىموكراسى و ەلمانىەت، ھەروەكو كاك ئەبو بەكر لەم باسەدا چەندىن جار لەم بيانۋانە ئەھىننىتەۋە.

* ھەتا مردنى پىغەمبەرىش، كەمترىن خەلكى عەرەب كراپونە موسلمان. (تېبىنى دۋاى چاپ)

بۆچى دەۋلەتە غەلمانىيەكان، لەملىقۇنەھا ئىسلامى ناترسن. ئوپەرى ئازادىيان داۋنەتتى. بەللام دەۋلەتە ئىسلامىيەكان نامادە نىن ئازارى بەيەك گروپى مەسىحى سىياسىش بۇ ھەلسورانى سىياسى و عەقىدەيى پېچەۋانەئى ئىسلام بەدەن؟ ھۆى ئەمە تەنھا ئەگەرپىتەۋە بۇ باۋەر بون بە ئازادى و لەخۇرايىنىنى خۇرئاۋا؛ لەرۇژھەلاتىش دا، نە ئازادى ھەيە و نە لەخۇشيان رائەبىنن. خۇرئاۋاى غەلمانى لەخۆى بترسى و لە چالاكىەكانى ئىسلامىيەكان بىمىكى ھەيى، نەك ئەتوانى چالاكىان لى قەدەغە بكا، بەلگو ئەشتوانى لەۋلاتكە ۋەدەرىشيان نى. كاكە ئەبەبەكر نەك لەم راستيانە خۆى لائەدا، بەلگو لەم راستىش خۆى لائەدا كە زۆرىي سەركرەدەكانى گروپەكانى ئىسلامى سىياسى، لەۋلاتى خۇياندا كە ئىسلامىن، ھەلھاتون، لە ئۇرۇپادا پەنا دراۋون. خۆى لەم راستىش لائەدا كە رۇژانە، تەلەفزيۇنەكانى جىھان ئەو سەركرەدە ئىسلامىيە ھەلھاتۋانەئى ۋلاتانى ئىسلامى، لە ئۇرۇپاى غەلمانىدا، بە رىشى درىژو كراسى ئاينىيەۋە، پىشان ئەدرىن. سەرەراش (ئوسامە بن لادن) لە باتى ئەۋەى دژى نەبوۋنى ئازادى ۋلاتە ئىسلامىيەكان چالاكى بنوئىنى، دژى ئەمريكاو رۇژئاۋا كارى ناجوامىرى ئەنجام ئەدا. سەرەراش، ھىشتا سەركرەدە تۈندەرەۋەكانى ئىسلامى، لەئۇرۇپا دەرناكرىن!!

سەبارەت بە گەلانى ئىسلامىش، لەئەلبانى نشىنەكانى كۆسۇفۇۋ ھەرەسەكۇفىنى، ئەمانە لە سەردەمى عوسمانىيەكانەۋە ئىسلام تىكەلاۋى كىشمە كىشى ئاينى ۋەرگەزنامەكانىيان بوو. مەسەلەكە ئىسلامى سىياسى رۈوت نىيە، بەلگو خواستى رىزگارى مىللى و ديموكراسى و ئاينىشە.

دۋاى ھەرەسى رۇژھەلاتى ئۇرۇپاش، ئەو ھەستە ۋەكو دەرەنجامى ھەلۈمەرچەكە بۇزايەۋە. مەۋدايەكى ترىش درىژە ئەكىشى. بەللام لەدۋا ئەنجامدا، غەلمانىيەت و ديموكراسى زال ئەپىتەۋە بە سەرياندا. چۈنكە لەناۋ شارستانى ديموكراسى ئۇرۇپادا، ناكرى گەلىك بە سىستەمى سەلەفى بژى. زۆرجار لە مېژۋودا، لەناۋ ئۇرۇپاىيەكانىشدا، ئەم كىشمە ئاينىانە لە نىۋان مەزھەبەكاندا تەقىۋنەتەۋە سالاھاش ئاۋىتەئى ھەستى نىشتەمانى و نەتەۋەيى بوون، بەللام لە دۋا ئەنجامدا، ھەر چۈنەتەۋە ناۋ قابىلە ديموكراسى و غەلمانىيەكە.

دەمىننىتەۋە بلىين:

ئەلبانى نشىنەكانى كۆسۇفۇ، ئىسلامىن. ئەۋەتانى دۇچارى شەرى رەگەز پەرستانە بوون و زىاتر لەملىقۇنكىيان ئاۋارە كراۋون. ئەپرسىن: چەند ۋلاتى

ئىسلامى سوپاى بۇ ھاناي ئەۋموسولمانە لېڭۋېنەۋە نارد؟ چەند فرۇكەى ئىسلامى لەئاسمانى كۆسۈڧۇدا بەرگىرى لەموسولمانەكان ئەكا؟ چەند موحاممىدى ئىسلامى چوۋە رىزى سوپاى رىزگارى كۆسۈڧۇ؟ جگە لەبەيان دەرگىردن و لېڭدانەۋە ھەلۋېست فرۇشتەن، ھىزەكانى ئىسلامى سىياسى بەرھەلستكارو دەۋلەتە ئىسلامىەكانىش چىيان كىردوۋە بۇ موسولمانەكانى كۆسۈڧۇ. ئەۋبەرە كۆمەكەى لەۋلاتە عەرەبىيە ئىسلامىەكانىشەۋە نىردراۋە بۇ ئەۋى، ھەر ھەموۋ بايى يەك سەعات مەسروقاتى عەسكەرى ناتۇ ئابى.

ئەم بەتەنگەۋەنەچۈنە بەلگەى چىبىيە، بەلگەى ئەۋەيە كە تىزەكانى ئىسلامى سىياسى دەريارەى پاچەنىنى ئىسلامى راست بوايە، كە دوۋدەھە زىاتەرە باسى لېۋە ئەكەن، ھەلپەتە ئىستە بىزۈتنەۋەيەكى بەرىنى ئىسلامى ئەخولقاۋ لەروداۋەكانى ۋەكو كۆسۈڧۇدا، رۇلېكى چارەنوسسازيان ئەگىپا. پاچەنىنى ئىسلامى، ئەبى پاچەنىنى ھەناۋى بىزۈتنەۋەيەكى مېژوۋ كىردى پانقايى فىكرو كۆمەلەكانى ئىسلامى بگىتەۋە، ئەك لېرەۋ لەۋى گروپوۋ حىزىبى سىياسى ئىسلامى دروست بگىتەۋە بگىتەۋە پاچەنىنى ئىسلامى.

خولقانى بىزۈتنەۋەى چىنەكان، گەلانۋ بىروپاۋەرۋ ئابىنەكان، ھىندەى پەيۋەستە بە بارى بابەتەۋە، ھىندە پەيۋەندى نىيە بە دۇخى خۇبىيەۋە. بارى بابەتى ھەموۋ بىزۈتنەۋەيەكىش، ناۋەرۇكە بىزۈتنەۋەكەى قەيرانە ئابورىيەكانۋ ئالوگۇرە كۆمەلەيەتەكانۋ بەدىلە سىياسىيەكان ئەيخولقەتەن. ئەك سۆزۋ ئارەزۋى سىياسى، يان ئايدىۋۇلۇجى، ياخود مەزھەبى.

لەچەرخی ئۆزدەدا، بىزۈتنەۋە خۆرسىكەكانى كرىكارانۋ خەباتە خۇبىيەكانى سەندىكاكان، سۇشالېستەكانيان راگىشايە ناۋ بىزۈتنەۋەيەكى بەرىنى ئۆپۆزسىۋنى كرىكارى، ماركسۋ ئىنگلسۋ لىنېنۋ سەرگىردە كرىكارىەكان، بىزۈتنەۋەكەيان لەروۋى بابەتەۋە نەخولقان. بەلكو خولقانى بىزۈتنەۋەكە پېبازى سوسىيالىزىمى زانستى خەملاند.

خەباتى رىزگارېخۋازى گەلان، لەدۋاى جەنگى يەكەمى جىھانەۋە بۇ كۆتايى جەنگى ساردېش، ھەلومەرجىكى بابەتى خولقاندنى. ھەر بۇيە سەنگەرى رىزگارى گەلان بەرادەيەك ئاۋىتە بوۋ، كە سەدان ھەزار جەنگاۋەرى چىن، روسىا، فېتنام، لاۋس، كوباۋ كەمبۇدىا، بەھاناي يەكتەرەۋە ئەچۈنۋ دەيان ھەزار قوربانىشىيان

له پێناوی یه کتر ئه دا. کاتێک جهنگی ناوخۆی ئیسپانیا قهوما، له خۆرا ههزاران ههزار کهس نه چونه ریزی کۆماریهوازه کانی ئیسپانیا. هه لومه رچی جیهانی ئه و جۆره بزوتنه وه میژوو کردانه ته خولقینی، نه ک بریارو ئاره زووی سیاسی ئه و ئه و لایه نه ن.

بۆیه، هه موو ئه و تیزانه له مه ر رچه نینی ئیسلامی (الصحة الإسلامية) قه به کردنی دیارده ی حیزبایه تی ئیسلامیه سیاسیه کانه، ژیان ته سکیه ی ناکا به راستی بینه بزوتنه وه یه کی بابیه تی میژوو کردی رچه نین و راپه رینی ئیسلامی له سه ر ئاستی جیهان. ته نانه ت له سه ر ئاستی ولاته عه ره بیه کانی شدا، ئه م جۆره تیزانه، به شیکه له و تونده وه یه تی ه ی لایه نه کانی ئیسلامی سیاسی په یره یی لێئه که ن. ئه و ئاسته سیاسیه ی بزوتنه وه که شی پێگه یشتوه، ره نگه به تونده ویتی له باری به رن.

- (عه لمانیه ت هه بووه)

(له به ر ئه وه ی عه لمانیه ت له جیهانی سییه مدا هه نگاوێک بوو به ره و دواوه نه ک به ره و پێشه وه ئه مه ش وای له زۆربه ی توێژه ره وان کردوه که بینه سه ر ئه و باوه ریه ی عه لمانیه ت و دیموکراسیه ت دوشتی به یه که وه به ستراونین. چونکه پرۆسه ی دیموراتیزه کردنی ئه م ولاتانه گه ر له باریش نه چوو بێت به ته وای ئه و توشی چه نده ها شیوان و بزپکان هاتوه و له ته نگه ژه یه کی قولدا ده ژیه ت. سه ره لدانی بزافێکی به ریلای ئیسلامیش له ولاته ئیسلامیه کانه ديسان وه به لگه یه کی تره له سه ر سنورداریبونی ئه زمونی عه لمانیه ت وه ک پرۆژه یه ک بۆ به رپۆه بردنی ده سه لات و مۆدێرنیزه کردنی کۆمه لگا له سه ره وه بۆ خواره وه)

له م په ره گرافه دا، نوسه ر دوو مه به ستی هه یه:

یه که م: جیا کردنه وه ی عه لمانیه ت و دیموکراسیه ت.

دووه م: پاشه کشه ی عه لمانیه ت و پێشه کشه ی ئیسلامیه ت.

سه باره ت به خالی یه که م، عه لمانیه ت و دیموکراسیه ت، ئایه پێکه وه یان به جیا ئه کری جێ به جێ بکری. ئه مه مه سه له یه کی گرنه باس بکری، چونکه مه به ست له جیا کردنه وه یان، مه به سستی که بۆ دۆژمنایه تی کردنی هه ردووکیان. به لام به قوناغ.

عه لمانيهت، زادهي پتيويستيهكاني شؤرشى ديموكراسى بووه. واته: مامانى
عه لمانيهت، سيستمى ديموكراسييه. نهگه ديموكراسى نه بوايه، عه لمانيهتيش
نه نه بوو. عه لمانيهتيش نه بوايه، سيستمى ديموكراتيش سهرنه نه خرا.

ديموكراسى، دهسته بهرى ئازادى نهكاو عه لمانيهتيش، سهر به خويى عه قل
دابين نهكا. عه قل سهر به خؤ نه بى، لهكاريگه ريه ناديارهكان رزگارى نه بى و
ئازادى و ديموكراسى هيچ به هايهكيان نه نانهت له ناو هؤلهكاني په رله مانيشدا
ناميئى. نه خوازه لالا له ناو خه لكدا. يا خود بؤ ئازادى تاكهكاني كؤمه ل.

ديموكراسى و ئازادى بؤ پراكتيزه كردنى بريارو بهرنامه و بهررهكاني عه قل.
كه عه قل له ناو كه للهي مروؤ دا، له ترسى پاسه وانه ترسيئنه رهكاني ئازادى عه قل،
يان له ژيئر هه يمه نه تي ناين، مه زههب، نهفسانه، خورافيات، شهرعو نه حكامى
شهرعى، عه قل كؤنترؤلى ئاراستهى تايبهتى كرا، ئيتر به چ شيويهك
ديموكراسى و ئازادى سياسى نه توانى تواناو بههرهه عه قل بگؤيى بؤ
عه قلانيهت و عه قلانيهتيش بخاته خزمهتى پيشكهوتنى كؤمه ل و ژيانى
كؤمه لايهتى؟! .

ديموكراسى، ئازادى هه موو هاوولاتيهك، بى جياوازي رهگهزو مه زههب و ناينو
نه ته وه، دابين نهكا. عه لمانيهتيش تايقهگهري، عه شرهتگهري، يهك ناينو يهك
مه زههب سه پانندن، رهت نهكاته وه

ديموكراسى ئازادى دابين نهكاو عه لمانيهتيش عه قلانيهتى تاك له هه موو جؤره
داسه پاندينك نه به سستيته وه بهرپهريه وي پيشكهوتن. بؤيه، لهرووى تيورى و
پرنسيپه وه، ناكرى عه لمانيهت و ديموكراتيهت ته لاق بدرين.

نهگه ريشمانه وي قسه له ديموكراسيهتيش بكهين، كه كاكه نه بو به كر
لهنوسينهكه يداو له كؤرو كؤبونه وهكانيش، قبوليئتى. جيئى خويهتى بپرسين چ
جؤره ديموكراتيهكى قبوله. ئايه ديموكراتيهتى ته نها له رووى سياسيه وه قبوله؟
ئايه له رووى ئابوريه وه قبوليئتى؟ يان له رووى ناوهرؤك و شيوه و جيئ به جيئ كردنى
هه موو لايه نهكاني ديموكراسى؟ كه رنوسه رته نها له ديموكراسى لايه نه
سياسيه كه ي په يره و نهكاو لايه نهكاني ئابورى و كؤمه لايهتى زهت نهكاته وه،
بيگومان ديموكراسى ئاوا، له ناو كؤمه لدا قهت نابيئه سيستمه ميكي ديموكراسى
راسته قينه. ديموكراسى كاتيك ليى دلنيا نه بين كه به قه ناعه ته وه شؤرپكرتيته وه
بؤناو كؤمه ل و ژيانى كؤمه لايهتى و بشكرتيته ريساي دروست كردنى راي گشتى،

کاتیکیش دیموکراسی وای لیدی، که هیچ ټاین و مه زه ب و عه قیده یه کی تایبه تی، یان شمولی، نه کړیته پیوه ری دارشتنی ده ستوری ولات.

دیموکراسی بۆ هه موو ټاینه کان، مه زه به کان، چینه کان، گه له کان، حیزب و ره گه نو هه لسه هه کانه. هه موو جوړه بیرو باوه رو پېپازتکی شمولی، یان ټاک ره هه ندی، یاخود ټاکره وی، له گه ل پر نسیپه راسته قینه کانی دیموکراسیه تدا، ناگونجی.

هینده ی بشزانین، کاکه نه بوپه کر، له یه کگرتووه توند ره وو دژگمه کانه. جگه له قورټان و سوننه تی پتغه مبه رو شه ریعه ته کانی نیسلام، هیچی نری پی راست نییه. گه رچی به سه ر زاړه کی دیموکراسی قبوله، هه رچی کیشی پی راست بی ته نها له چوار چپوه ی ټاینی نیسلام و سه رکه وتنی باوه ری مه زه بی خوی پی راسته. بویه دلنیاين، نه ک هه ر علما نیه ت، به لکو دیموکراسیه تی راسته قینه شی قبول نییه. چونکه نه گه ر دیموکراسیه تی راسته قینه ی قبول بی، ده بی واز له باوه ری شمولی به ټنی. له حاله تی واشدا، پاساوی بوونی حیزبی نیسلامی بۆ ریکخته ته که ی نامیټی. چونکه له رژه لاتدا، نیسلام وه کو عه قیده و په یرو و لیکردنی له لایه ن خه لگوه، بچوکترین گرفت نییه. نه وه ی لایه نه نیسلامیه کانی کردو ته حیزبی سیاسی پټویستی نازادی عه قیده و ټاین نییه. به لکو مه سه له که سه رخستنی بی ری "حاکمیه تی خواوه نده" له سه ر نه رز. نه و حاکمیه ته خواوه نده ی له قورټانیشدا شیوه ی حوکم و ده ستوری حوکمرانیه تی له هیچ ده قیکی ټاینیدا، باسنه کراوه.

حیزبه کانی نیسلامی سیاسی، ناتوان بلټین چه وساندنه وه ی ټاین له سه ر نیسلام، یان له سه ر مه زه ب و ته ریقه ته کانی ټاینی نیسلام له رژه لاتدا هه یه، باوه ر ناکه ین له سه ر عیباده تی خوا و رژه وگرتن و نویژی جه ماعه ت و سوننه تی پتغه مبه ر، یه ک زیندانی له سه ر انسه ری رژه لاتدا هه بی. مه سه له که حیزبایه تی و ټایدلوجیه تی جیاوازی نیسلامیه سیاسی هه کانه بۆ حوکمه تی دټرینه خوازی شمولی. شمولیه ټیک جگه له نیسلامگه ری، نازادی سیاسی حیزبکی تر له سه ر حوکم و له پټناوی حوکمرانیدا، قه دهغه نه کا.

(ده سه لاتی ټاینی و زه مه نی نیسلامی)

(گه سه بی ری ته نانه ت میژووی موسلمانانیش بکه ین ټیشکالیه تی مملانیټی نیوان ده سه لاتی ټاینی و زه مه نی هه ست پی ناکه ین و نه م شته به گیان و ناوه رځکی نیسلام و واقعی میژووی قه له مړه وه که شی نامویه. دیسان نه وه

په تڼاکه مه وه که لیږه وه لوهی له میژوودا فرمانږه وایه که ویستبیتی جوری له پیړزی به خوی بدات به لām نه وه نه به چاوی په زامه ندی په وه سهیری کراوه نه بوشه ته دیارده و دام و ده زگای له سه ر بنیات بنری. ده سه لات له نیسلاندا ده سه لاتیکی مه دهنی په نه ک دینی و ټیو کراتی به و مانایه ی له فره هنگی خورثاوا داوه ده رده که ویت.

نوسه ر، نه یه وی قه ناعت به خوینه ر بکا گواپه، هیچ گروگانزیک (نیسکالیه ټیک) له نیوان ده سه لاتی ټاینی بۆ زه مان و زه مینه جیاوازه کان، له ټاینی نیسلاندا، نیپه. به لām بۆ نه وه ی خوی له و ره خانه ده ریاز بکا له میژووی نیسلاندا مللانی ده سه لات له زه مان و زه مینه جیاوازه کاند هه بووه، نه لی: (لیږه وه لوهی له میژوودا فرمانږه وایه که ویستبیتی جوری له پیړزی به خوی بدات) واته: پیښ وه خت زانیویه تی مللانی هه بووه، گرفتی نیوان ده سه لات و دیارده زه مه نیه کان هه بووه، پیښ لکاریش هه بووه. مه سه له که ش لیږه وه لوهی، یان فرمانږه وایه که و دوان و ده و بیستیش نیپه. به سه دانه. سه دان فرمانږه وای گوره و بچوک له زه مانی خوله فای راشدینه وه بۆ ده سه لاتی نه فغانیه کان، نه ک (جوری له پیړزی) به لکو هه موو جوړه پیړزیه که دراو ته فرمانږه و او ده سه لات نه ناوچه ییه کانیش.

کاکه نه بو به کر، نه گه ر بیویستایه شتیکی بچوکی میژووی نیسلان بشاریته وه، ره نگبو بوی بچیته سه ر. به لām بیه وی گوره ترین کیښه ی میژووی ده سه لاتی نیسلان، که نه گونجاوه له گال گرفته کانی زه مه نیدا، بشاریته وه، بوی ناچیته سه ر، نارایشت کردنی میژوو، نه گه ر میژوه که داخراویش بی له سه ر خوی، تیږور کردنی ټاشکرای لوژیک و مه عریفه یه، به هه موو په لوپږپه کی مه عریفه.

نوسه ر، باش نه زانی، له دوی مردنی پیغه مبه ره وه، خوله فای راشدین له سه ر خواو پیغه مبه رو سونه تی پیغه مبه ر، ناکوک نه بون. ته نانه ت له سه ر مه لانیکه و نوږو هه چ و پیغه مبه ره کانی تریښ ناکوک نه بون. نه وه ی له سه ری ناکوک بون ده سه لات نه مینه که یه.

په که مین ناکوکی قول، زیان به خشو کاریگه ری ناو هاوه لانی پیغه مبه ر، له سه ر خه لافه ت سووه. خه لافه ت بۆ مه سه له ټانیه کان و ده سه لات نه نیسلامیه زه مه نیه که ی سه ره تای هوکمرانی نیسلان. هه ر که (نه بو به کری سدیق) کرابه خه لیفه ی موسولمانان، ناکوکی نیوان خوی و په یره وانی، له گال به شیکي به نی

هاشم ته قیه وه، که ئەمان ئەیان ویست (عه‌لی کوپی ئەبو تالیب) بپیته خەلیفه. دوا‌ی ئەمه، شه‌پو شو‌پو هه‌لگه‌پانه‌وه‌ش له‌سه‌ر ده‌سه‌لاتی خەلیفه‌ی نوی ده‌ستی پێک‌کرد. چونکه هه‌ندی هۆزی موسو‌لمان که له مه‌دینه‌دا ئەژیان، به‌لام دوا‌ی مردنی پی‌غه‌م‌به‌ر به ده‌سه‌لاتی زه‌مه‌نی (ئەبو به‌کر) رازی نه‌بوون. دوا‌ی ئەوه، له‌زه‌مانی (عومه‌ری کوری خه‌تاب) و (عوسمانی کوپی عه‌فان) دا. به‌ شیوه‌یه‌کی دژوارو خویناوی ناکۆکیه‌کانی ده‌سه‌لاتخوازی دژ‌ی ئیمام عه‌لی ته‌قیه‌وه، که ئیمام‌یکی ئی‌جگار لێ‌ها‌توش بوو. ورده‌ورده ئیتر له‌ رووی تیۆریشه‌وه، له‌سه‌ر مه‌سه‌له‌کانی خه‌لافه‌ت و ئیمامه‌ت، ناکۆکی دروست بوو. هه‌ر له‌ سه‌ر ئەم ب‌ه‌ها تیۆریان‌ه‌ی ئیسلامیش له‌سه‌ر خه‌لافه‌ت (الخوارج) وه‌کو نۆ‌به‌ری ره‌وت‌یکی پێ‌ک‌خراوی جیا‌وازی ناو د‌ونیای ئیسلام، دروست بوو.

له‌کۆب‌ونه‌وه‌ی (سه‌قیف)‌ش‌دا، له‌سه‌ر جێ‌نشینی پی‌غه‌م‌به‌رو خه‌لافه‌تی ئیسلام و بایه‌حی هۆزه‌کان، ناکۆکی قول هه‌بوو، به‌ تاییه‌تی له‌ نێوان (الأنصار) (المهاجرین) دا. ئە‌بو‌به‌کر وه‌کو قوریشیه‌ک (نه‌ک وه‌کو خەلیفه‌یه‌کی موسو‌لمان) سه‌ور بوو له‌سه‌ر ئە‌وه‌ی تاییه‌ی قوره‌یش ب‌ینه‌ برپ‌ه‌ی پشتی خه‌لافه‌ت. له‌کۆب‌ونه‌وه‌که‌دا (ئەبو به‌کر) کرایه‌ خەلیفه. به‌لام (سه‌د بن عبادە)‌ی ئە‌نساری، له‌د‌له‌وه نه‌ک رازی نه‌بوو، به‌‌ل‌کو نویژی له‌گه‌‌ل نه‌کردن و بۆ‌حه‌جیش له‌گه‌‌لیان‌دا نه‌ئە‌چوو.

سه‌ره‌نجامی خه‌لافه‌تی ئە‌بو‌به‌کر، له‌سه‌ر ئە‌و ناکۆکیه‌ی له‌ نێوان با‌وه‌ری ئاینی و ده‌سه‌لاتی زه‌مه‌نیدا په‌یدا بوو، به‌ مردنی په‌که‌مین خەلیفه‌ی خو‌له‌های راش‌دین کۆتایی هات. قسه‌ش هه‌یه‌ گوايه ئە‌بو به‌کر ده‌رمان خوارد کرابی.

دوا‌ی ئە‌بو به‌کر، گه‌رچی له‌ زه‌مانی خه‌لافه‌تی عومه‌ری کوپی خه‌تاب‌دا، ناکۆکیه‌کان له‌سه‌ر خەلیفه‌ عومه‌ر (نه‌ک له‌سه‌ر ده‌سه‌لاتی زه‌مه‌نی وه‌کو پرنس‌یپ)‌خاو بویه‌وه، به‌لام له‌ ژێ‌ره‌وه له‌ناو هۆزو تیره‌و با‌له‌کان‌دا، رق و قین جۆ‌شی ئە‌خوارد. هه‌تا سه‌ره‌نجام خەلیفه‌ی دو‌وه‌می موسو‌لمانیش، به‌ زه‌به‌ری خه‌نجەر شه‌هید کرا.

سپ‌ه‌مین خەلیفه‌ش (عوسمان) ئە‌و ناکۆکیان‌ه‌ی له‌ خه‌لافه‌تی عومه‌ردا هه‌تا راده‌یه‌کی زۆر خه‌فه‌کرا‌بوون، دی‌سان قول ب‌ونه‌وه. به‌لام له‌ نێوان موریده‌کانی (عه‌لی کوری ئە‌بو تالیب) و عوسمان‌دا، ئە‌مه جگه‌ له‌وه‌ی له‌هه‌ر (۱۱) ویلايه‌ته‌که‌ی ئە‌وسای ئیسلام، ورده‌ورده‌ بشی‌وی و ئا‌ژاوه‌ له‌سه‌ر ده‌سه‌لات نشونمایان ئە‌کرد.

به تاييه تي کاردانه وه و ناره زايي به رامبه ر دهسه لاتي فراواني قوريشيه کان هه تا نه هات به ره و ته قينه وه نزیک نه که وته وه. هه تا کار گه يشته سه ر نه وه ی داوا له خودی خهليفه کرا، واز له خه لافه ت بهيئي. هۆيه کی تری قولبونی ناکۆکيه کان نه و ته خشان و په خشان پيکردنه ی (بيت المال) ببوله لايه ن خهليفه عوسمانه وه. له ميسر، عیراق، کوفه، له ناو هۆزو تيره کانداهه لگه رانه وه و ته نانه ت ته زویرکردنی بریارو نامه ی خهليفه و نه ميره کانیش دهستی پيکرد. هه تا کار گه يشته نه وه ی ياخيه کانی ميسر هه ليان کوتايه سه ر (مه دينه) و مائی خهليفه شيان گه مارۆدا. هه مووشی له سه ر دهسه لاتي زه مه نی له ولايه ته کانی ئيسلامدا، گه مارۆدانی ماله که توندتر کراو کاریان گه يانده راده ی قه ده غه کردنی هاتوچۆکردنی خهليفه و له بهرچاوی خه لگيش جنيۆی ژۆر ناشيرينيان پي نه دا. به مه ش نه وه سته، په لاماری ماله که يان داو له کاتی، رۆژوداو له گه رمه ی قورشان خویندندا، بهر خه نجه رو شمشيريان دا. خویتی رژايه سه ر لاپه ره کانی قورشان. ته نانه ت ميژوونوسان ده يگيرنه وه، که له و روداوه دا هه زاران ئافره ت نه تک کراون.

زه مهانی خه لافه تی (عه لی) به زه مهانی (الفتنه الکبری) له سه ر دهسه لاتي زه مهانی ناويانگی هه يه. شه رو شۆره کان، گوشتارو خوین رشتنه کان، ئاشکران. هه تا گه يشته راده ی گوشتنی خهليفه عه لی. به مه ش سيته مين خهليفه ی موسولمانان له سه ر دهسه لاتي زه مهانی، ده کوژي. واته: له چوار خهليفه ی خوله فاي راشدين، که پيغه مبه ر کردوونی به جيتشيني خۆی بۆ کاروباری (ثاينی و دنيايی) له سه ر دهسه لاتي ثاينی و زه مهانی سياسيان کوژراوون، نه ک (نیشکاليه تی مل ملانی) نه بووه له ناوياندا (وه کو کاک نه بو به کر نه يلی) به لکو نه و په پی رق، گوشتن، تيرۆر، پيلان، شه ری ناوخۆ هه لگه رانه وه تاوان و دزی له ناو خۆيان و هۆزو تيره و که سوکاريشياندا هه بووه. نه مه ش حالێ جی نشينه کانی پيغه مبه رو ده ست نيشانکردوه کانی خۆی بوبی، دواي نه مان ئيتير خراپتر و خۆيناويتر بووه. بيگومان نه و خه ليفانه، له مزگه وت و خوتبه و ته نانه ت له کاتی گوشتن و گيانه للايش دا، قسه ی باشيان کردوه. بۆ ثاين و باوه ربون به خوا و پيغه مبه ر، يه ک له يه ک دلسۆزتر بوون. به لام له سه ر جی نشيني و دهسه لاتي زه مهانی، له ناو خۆيان و ده وروبه رياندا، نه ک (مملانی) به لکو فيتنه و گوشت و گوشتاريش هه بووه. که چی کاکه نه بو به کر، وا به ئاسانی نه يه ويژ ميژووی ئيسلام، بکاته ميژووی يۆتوبيای ثاين و بي به ری بکا له ناکۆکی و مملانی له سه ر دهسه لات.

به چ عه قلیك، دهسه لاتی سهره تای ئیسلام، له ناو ده یان هۆزو تیره، له ناو چه ندین هه ریمی جیاواز، له ناو سیسته می ده ره به گایه تی و سه دان ده ره به گدا، بکریته دهسه لاتیکی بئ مل ملانی له نیوان ئاین و دهسه لاتی زه مه نیدا؟ ئه مه تیگه یشتنیکه، یان باوه ریکه، هیچ بایه خیک بۆ کومه لئاسی، بۆ به رژه وه ندی جیاواز، بۆ سروشت و چاوچنۆکی مرقۆ، بۆ ته نگوچه له مه کانی سهره تای دهسه لاتی ئیسلام، دانانی. ئه وه موو کیشه و گیروگرفتانه، که به شیکی زۆر هی سه رده می جاهلین، چۆن وا به ئاسانی به ده رکه وتنی ئیسلام پاکتاو کراوون؟ له کاک ئه بوبه کر وایه، له کوردستاندا که س شاره زای میژوو نییه، که س ئاگای له راستیه کان نییه. ئه م براهیه وا دیته به رچاو، که له دای دهسه لاتی خوله فای راشدینه وه، نێردرابی بۆ کوردستان و ئه و کاته ش هه لبه ته که س له کوردستاندا ئاگای له شه رو شۆپه کانی ناو خه لیفه کان نه بووه، خوتبه ی بۆ خه لک دابی که ئیسلام ئه من و عه داله تی مرقایه تی ئه به خشیته وه. پێم وایه راستیه کانی بو تابه زۆر باشت ر بوو له وه ی بیانشاریته وه. پاساوی سیاسی و کومه لایه تی و مه زه به ی زۆره، شه رو شۆپه کانی پئ لیک بدریته وه. سه ره نجامی مه نتیقیشی لیوه ده ست به یندری. به لام ئارایش ت کردنی میژوو، به و که ره سه فکریانه ی یه کگرتوو، کاریکه ئه که ر خوله فای راشدنیش زیندوو بینه وه، بۆیان ناچیته سه ر، چ جای بۆ کاک ئه بوبه کر، له م سه رده مه دا که هه زاران سه رچاوه له سه ر ئه و میژوو هه یه. جا که سیك، یان پیکه ستنیکی ئیسلامی، له گه ل میژوویه کی نوسراودا ئاوابی، ئاخۆ له گه ل ئیستا و له ناو خه لکی نه خوینه وارو له کۆر و کۆبونه وه تایبه تیه کانیدا، چۆن راستگۆ ئه بن؟

(لێبوردن یان سه رکو تکردن)

(لێبوردنه یی و کراوه یی ئیسلام به رامبه ر ئاینه کانی تر له ئاستیکدا یه دوژمه کانیشی ناتوانن دانی پێدا نه نین. ئه و ته عه دودیه ته ئاینیه ی کومه لگای ئیسلامی به خۆیه وه بیهیوه ته نانه ت له و سه رده مه مه نشدا که سیستمی سیاسی به گوێره ی پێوه ری به ها و بیه ما ئیسلامیه کان لایدا وه ئه و ته عه دودیه ته پارێزرا وه. بوونی حاله تی لێره و له وی ئه م هێله گشتیه ناخاته ژێر پرسیاره وه ئیسلام به پرسیای زێڕینی (لهم مالنا وعلیهم ماعلینا) له گه ل خاوه ن ئاینه کانی تردا جو لاره ته وه).

ڪاڪه نه ٻو به ڪر، نه ٻي وڃي ٿي اسلاميه ڪان به دل ڦراوان و ليٽ ڇڏيو، ههروا
دهه سلائي ٿي اسلام به ڪراوه و نازادي ڊاٻين ڪه پيشان ٿيڊا، ڪه وانيه !

ٿي اسلام، له به ره و ه ٻي له ڪل پيدا ٻو وڃي، خوي به دهه سلائي روي و دنيابي
دهه رختووه، هه رزوو حسابي ٻي به رزه و ه ندييه ٿا ٻوريه ڪان و ڪيڻه سياسي ڪان و
پايه ڪڙمه لايه تيه ڪان ڪڍووه، سياسي تيه به ره تي ٿي اسلام، ٻي ڇهه سپاندي
دهه سلائي، (جهاد و) (فتوحات) ٻيووه. واته: له ناو ه وڃي ڦورهه ٿي وه، ٻي ه وڃو
تيره ڪاني تري عه ره، له زه ماني پيڻه مبه ره وه هه ٿا ٿي ستاش، بنچينه ٻي
ڇهه سپاندي دهه سلائي ٿي اسلام دروست ڪڍي ه وڃو به ڪاره ٿياني زه ٻرو زهنگ
ٻووه. ته نانهت ڦور ٿاني پي وڃي ٿي نه مهي نه شار ڏو ته وه.

به ڪاره ٿياني دهه سلائي زه ٻرو زهنگيڻ، به رام به ره وه وه وڃو خه لڪ و
ميله تانه، له و ٿا و ڪا تانه دا، ته نه ه وه نه ڪه ٻي نه ڪه ٿم ٿانه، ته نانهت له ناو
ڦوريڻدا، ڪه ه وڃو خزم و ڪه سو ڪاري خودي پيڻه مبه ريش ٻووه، به وه عزو قسه و
ٿا موزگاري، خه لڪ به لڪو نزڪترين خه لڪي پيڻه مبه ريش، ٻاوه ڀيان پي نه ه ٿيانه وه.
واته ٻاوه ري تريان هه ٻووه، ٻويه ٻاوه ڀيان به ٿياني ٿي اسلام نه ه ٿيانه وه. ڪا تيڪ،
له ناو مه ڪه وه مدينه دا، له ناو دورگه ٻي عه ره ٻي وه وروپه ريڊا، له ديار ٻي تري
عه ره ٻڌا، ٻاوه ري ترهه ٻوي و به ٿا ساني ٻاوه ڀيان به ٿياني ٿي اسلام نه ه ٿيانه ٻي،
ٿي اسلاميڻ مڙاي پي نه ه ٿيانه، به له شڪرو داگير ڪه ران و ڪوشتن و
سهه پي شڪر ڪڍڻ، قه ناعه تي پي ڪڍڻ، ڪه واته: نه و ليٽو رڍ و ڪراوه ٻيه ٻي
ٿي اسلاميه ڪان به و شيويه نيهه ڪه ڪاڪ نه ٻو به ڪر باسي نه ڪا. سياسي ٿي اسلامي
هه ره له سهه تاهه، ٿاوا ٻووه: ٻان ته سليم به ٻان به زور مل ڪه ڇت نه ڪه ٻن.
له باشترين حاله ٿيڻدا، ڪا تيڪ به شهرو ڪوشتار ميله تان، ٻان مه زه به ڪان و
ٿيانه ڪاني تر ته سليم نه ٻوڀن، به زه ڪات وه گرگتن و باج و سهه رانه سهنڊن، ٻي
ماوهه ڪه وازيان لي ه ٿيانه وڃي.

نه ڪه به شمانه وڃي بگه پڻه وه ٻي ٿي ته ڪاني ڦور ٿان و به وردي له دهه قه وه،
روانگه ٻي ٿي اسلام له سهه ٻاوه ري ترهه ٿي سهه نگيڻ، دهه ٻيڻن نه ڪه له سهه قه ناعه ت،
به لڪو له سهه دوپهه يامه ٿا سمانيه ڪه پيڻ ڦور ٿانيڻ (ته ورات و ٿيڻجيل) نه و
ٿا زادي و ليٽو رڍ و ڪراوه ٻيه، نيهه، ڪه ڪاڪ نه ٻو به ڪر باسي نه ڪا. ٻي نمونه:

(وقولوا أمنا بالذي أنزل إلينا وأنزل إليكم وإلهاكم واحد ونحن له
مسلمون) — العنكبوت.

نهم نایه ته به جوانی نهیسه لمینتی که جگه له قورنن، په یامی ناسمانی تر دابه زیوه و خوی هه موو لایه کیش هه ریه که و دانی پی نه نری. به لام له نایه تیکی تردا، هه ست به وه نه کړی فه زلی نیسلام و قورنن بدری به سر ناینه کانی ترو به سر ته ورات و ټینجیلا، له سوره تی (أل عمران) دا ده فه رموی:

(إن الدين عند الله الاسلام وما اختلف الذين اوتوا الكتاب الا بعدما جا وهم العلم بغيا منهم يكفر بايات الله فإن الله سريع الحساب).

نهم نایه ته به روونی قورنن و نیسلام به سر ناینه کانی تردا فه رزنه کا. به نه حکامی نایه ته که شدا، نه بی مه سیحی و جوله که دوی په یدا بوونی نیسلام ملکه چ بکن بقی ناینی نیسلام. که وایی: نه گهر به وردی برونیت ته رابوردوو، نه سه لمی که: به نایه ت، به شخرج و به له شکر کیشی، له زه هانی پیغه مبه رو خوله فاکاندا، نه و په ری هه ول دراوه ته نها ناینی نیسلام و ده سه لاتی نیسلام له سر نه رزدا بسه پیندر، له هر لایه که نهم سیاسته سه ریکه و، چه سپاندویانه و کردویانه به حه لاتی خزیا. له هر شویتنیکیشدا به رهنکاری هه ربوبی، یان ته نگوچه له مه کان ریگه یان نه دابی، سازش کراوه و چاونه که له ناینه کان، به لکو له مه زه ب و باوره کانی تریش پوشراره. نه گینا، نه گهر نیسلام باوهری به ناینه ناسمانیه کانی تره بوو، یان بروای به نازادی مه زه ب و برواکانی تر بوبی، بچی له شکریان نه کاته سه رو به زه بری کوشتن و برین و ناموس زه وت کردنیش، سه ریان پی شوړنه کا. بروانن له سالی (۵۳) ی کوچیدا، که هیتشا حوکم به ده ست خوله فای راشدین بووه، سوپایه که به سه رگردایه تی سوپا سالاری نیسلام (عبدالله بن زیاد) نه نیردری بقی داگیرکردنی بوخاری (تورکمانستان) ی له شاری (بیکندا)، له شکره که گه مارو نه دری. له کشانه وه دا، به م ده سته که وتانه نه کشینه وه: له کاتی گه رانه وه یاندا، موسولمانه کان که نزو چه ک و جلو به رگو که ره سه ی نالتون و زیویان هیتایه وه.

هه تا نیره ش، زور سه رسوره یتنه ر نییه، دوی نه وه بزائن چییان کردووه: (نهم په لامار ده رانه له کاتی کشانه وه یاندا هه موو نه و ناوچانه ی پیاتپیه رپون، ویران کرد، ته نانه ت دارو دره خته کانیشیان هه لته کیشا). واته له شکره که ی عبدالله) له کاتی تی که شکانیا. نهم ره فتارانه وای کردووه شازنه بوخاری رازی بیی سه رانه و باج بدا. سالانه یه که ملیون (درهم) یان لیسه ندووه، سه ره راش وازیان لی نه هیتاوه و دوی سی سال جاریکی تر به سوپا سالاری (سعید بن عثمان)

هه ٿيان ڪوتاهه ته سهريان. نيسان به سازش و سهراڻه سهندن و بارهه گرتني پياوه ماقول ڪان شهر ڀرائه گيري. جاري ڪي تريس په لاماردان دهست پي نه ڪاتوه، نه مجاره تاوانه ڪان بهم شيويه له سر دهستي (ورقه بن نصر) له زه ماني (هه حاج) و به فرماندهي (قتبه بن مسلم) سالي (۸۶) ڪڇي سه رگوزه شته ڪه ٿاواي ٿيڏي:

(هه وال بق قوتيه هات ڪه خه لڪي (بيڪند) خروشاون و وه ره قه ڪوري نه سريان ڪه فرمانده و ايان بهوه، ڪوشتهوه. له راستيدا عره ب خويان ڪاره سته ڪه يان به سر خوياندا هئا. نه و تري ڪه وره قه چهندين ٿا فره تي جواني بردهوه مالهوه، باوڪيان له سر نه م ٿا پوردهني خيانه ڪه ڪي، خوي نه گرتوه و تاوانباره ڪه ڪوشتهوه. مه سه له ڪه هر چيه ڪ بوي، نه و ڪاره قوتيه بهي توره ڪرد، له وانه شه ڪاتيڪ توره نه بي سنوري بق نيه، به په له گهرايه وه شاره ڪه و برياريدا تالاني بڪن و بيسوتيتن و بالغه ڪانيان بڪون^(*))

ٿا به ده سه لاتيڪي سياسي - نيسلامي، دلتي فراوان بي، ليٽوردو بي، ڪراوه بي، ٿاوا ره فتار نه ڪا، نمونهي ڀرنده ترين ره فتاري ده سه لاته (نه و ڪارانه) يان دل فراواني؟

نارائيت چون نه شي باوه به وه بڪري ڪڇه ريه ڪان (به دوو) نه و سه رده مه، هه روا به ٿاساني بوبنه دل فراوان و داد به روه و ليٽوردو به رام بهر ٿاينه ڪاني ترو باوه ره ڪاني تر. نه مه پيچه وانهي مه نتقي په ره سه نندن ڪڙمه لايه تيه، ڪڙران ڪاريڪي ٿاوا ٿاسان بوايه، ده ميڪ بو به شهره ت هيج جو ره ته نگوچه له مه به ڪي نه نه ما.

نه گه دل فراواني و ليٽوردن و ڪراوه بي، هه روا زو له سه ره تاي سه ره لڏاني ٿايني نيسلامه وه ببوايه به نه ريت و باوه رو ڪه سايه تي موسولمانه ڪان، نه بو له وساهه هه تا ٿيستا بچوڪ ترين گرفتي سياسي و دنيائي له ناو موسولمانه ڪاندا نه بوايه. چون ڪه ٿاينيڪ ڪه سه ري هه لڏاي، يان له سه ره تاي هوڪمرانيدا، توانيبيتي، قول ڪاريڪاته سر ڪڙمه ل و نه و دل فراوني و نه و ليٽوردن و ڪراوه ييه له ناو ده سه لاته دارانيا، به رام بهر بيرورو ٿاين و مه زه به ڪان بچيني، هه قبو له وساهه هه تا ٿيستا نه ته وهي نيسلام (!) ببوايه به نه ته وهيه ڪي بي گرفت له ناو

* تاريخ بخاري منذ اقدم العصور حتى العصر الحاضر، تأليف: آرميوس خامبري. ترجمه: الدكتور احمد محمود الساداتي، بروانه لاهه ره ڪاني (۵۸-۶۲)

خویدا. كه چى نهك له ناو سه رجه م نه ته وه موسولمانه كاندا ئەمه نه هاتۆته دى، بگه له ناو نه ته وهى زمانى قورئانيشدا، ئەو نموونه يه نه هاتۆته دى كا كه ئەبو به كر باسى ئەكا. ئىستا له ناو عه ره بىدا نهك لىيوردن و دلقراوانى كه ممه، به لكو له ناو لايه نه كانى ئىسلامى سياسيشدا، به دى ناكړى.

(حه لال و حه رام و ئازادى)

(ئىسلام ته نها بىروباوه رپك نيه له وپژدانى شوينيكه و توانيدا بىت، به لكو سيستميكى فراوانى ره وشتى و كۆمه لايه تيبه و خاوه نى سيستم و كه له پورتكى مه زنى قانونيشه. ئاراسته و پئوئينيه كانى بواره جؤرا و جؤره كانى ژيانى مرؤفو كۆمه لگا ده گرته وه. سيستميكى حه رام و حه لالى هه يه له ژياندا كارده كات، بىروباوه پدارى لىي ده خوازيت كه له ژيانى رؤژانهيدا پابه ندى ئەهكام و پئسا ئىسلاميه كان بىت. هه ربؤيه ئازادى بىروباوه ر بؤ باوه پدارتكى موسلمان بى ئازادى ژيان بردنه سه ر به گويزه ي ناوه رپكى ئەو بىرو باوه ره رؤزماناى نيه. به مجؤره ئىسلام تيكه لاو به فه ره نكي رؤژانه ي خه لك بووه. به لام ده سه لاتيكى عه لمانى ده يه وىت ته رزىكى تر له ژيان بسه پئنى ره و اجى پى بدات بؤ نموونه ئافره تيكى موسلمان له سه رنانى سه رپؤش به نه ركىكى ئىسلامى خؤى ده زانى به لام له هه ندى شوين بؤ نموونه وه كو توركي او تونس ده سه لاته كه ناهيلى به و جؤره بچيته ناو حه ره مى زانكو و ته نانه ت له تونس ناهيلى له نه خؤشخانه ش بىته چاره سه ركردن).

له م بؤچونه دا كا كه ئەبو به كر پانتايى عه قيده ي ئىسلام فراوان ئەكا. له وپژدانه وه ئەگويزيته وه بؤ حوكم و ياسا و شه ر.

جارى له قورئاندا، مه سه له ي حوكم و شيوه ي حوكم و ياساى ديارىكراوى حوكم له هيج ده قىكد، بؤ به رپوه بردنى ده سه لات و ده سه لاتداريتى، به رؤشنى نه هاتوه. هه موو مه سه له كانى شه ر و ياسايى، زاناو خه ليفه و موجته هده كانى ئىسلام، ورده ورده دايان رشتوون. هه روا، به ره به ره ش ئاينى ئىسلام بۆته خاوه ن سيستم و كه له پورى ده سه لاتداريتى تايبه تى خؤى. واته: مليونه ها سال مرؤفو مرؤفايه تى بى ئاينه كان ژياوون، پاشان ئاينه كان كه (دواتريان ئاينى ئىسلامه) هاتونه ته ئارا. ئىستاش رؤربه ي به شه ريه ت موسولمان نين. ئەو ره وش و كه له پورو ياسايه ي ئىسلاميش له ناو خه لكدا بلاوى كر دۆته وه، رينوينى

ئاراستەيىن. ۋەكۈ داھىنراۋون، ھەلۈمەرچىك، قۇناغىك ۋە پىداۋىستىك ئەۋ ياساۋ نەرىتە چەسپاندوۋە، بۆي ھەيە ھەلۈمەرچى تىر بىتە پىشەۋە، بەشىكى زۆرى ئەۋكەلەپۈرە بگۈرۈپ. چۈنكە، كەلەپۈرەكە، كەلەپۈرۈكى داھىنراۋى پىۋىستى ھۈكمرانى بوۋە، بۇ پىكخستىن ۋە گۈرۈپنى ئەۋكۆمەلەنە، كەلەپۈرەكە ۋە ياسايەكان داپىژراۋون كە بە زەبرى شمشىر بەشىكى زۆرى كۆمەلەكان تەسلىم بە ئىسلام بوۋن. بەشىكى زۆرى خەلكى عەقىدەيەكىش بە زەبرى شمشىر تەسلىم بوۋن ۋە بۈيە ئىسلام، ھەلبەتتە بەشىۋەى جۇراۋجۇر پىۋىستىيان بە ياساۋ سىستەم دەسەلات ئەبى. ھەرلەناۋ ئەۋچۈر چىۋەيەشدا، لەبەر پۇشنايى ئاينەكاندا، خەلال ۋە ھەرام تىكەلاۋى بۈرەكانى سىياسى كۆمەلەيەتى ۋە ئابۋرى كراۋە، تەنانت دۋى ماۋەيەكى زۆرۈ دۋى جۆرەھا ئايەت، ئىنجا خەلال كىردى ھەندى شت ۋە ھەرام كىردى ھەندىكى تر، لەدەقەكاندا رەنگيان داۋەتەۋە. ئەۋىش دۋى ئەۋەى لە پىادەكىردى ئەھكامەكانى قورئاندا گىرۈگىرتى خۋاردن ۋە خۋاردنەۋە بۇ مومارەسەى ئىسلامى ھاتۇتە پىش. ئەۋخەلال ۋە ھەرامە، سەرەنجامى گىرۈگىرتە كۆمەلەيەتەكان ۋە پىۋىستىيەكانى باشتر پەيرەۋلىكىردى بىنچىنەكانى ئاينىن (نۆيژ، رۆژ، رەۋىش، سۆزۈ دەست پاكى .تاد) نەك لە ئەزەلەۋە ئەۋ كەلەپۈرە لەناۋ ئادەمىزادابۋىي، كە ئىسلام ئىستى ئۆيىنەرايەتى ئەكا. يان ئەۋ نەرىت ۋەكەلەپۈرە ئىسلامىيە ھەيە، بەشىك نەبوۋە لە غەرىزە ۋە خۋى مۇۋ، يان بەشىك نەبوۋە لە پىككەتەى مېۋىۋىلۇۋى ئادەمىزاد. زانستەكانى ئىنتەرپۇلۇجىاۋ سۆسىۋۇلۇجىا، ھەزاران جۆرە ياساۋ نەرىت ۋەكەلەپۈرى ئادەمىزادىيان پىش ئاينەكان دىارى كىردۈۋە دۋى ئەۋەش، بەشىكى رەۋىش ۋە نەرىتى جىاۋاز لە ئاينەكان، بەھىچ يەكى لە ئاينە ئاسمانىيەكان لەناۋنەبراۋە. خەلال ۋە ھەرامى ئىسلامىش نەيتۋانىۋە بەشەرىيەت بختە ئەۋچۈرچىۋەيە كە بەدەرلەۋە سەرپىشكى ۋە ئازادى بىرىرى تر نەماين. نەخىر، لەناۋ زۆرىيە بەشەرىيەتدا، ھەموو ئەۋمەسەلەنە ئىسلام بەھەرامى ئەزانى، بىنچىنە كراۋە ئەۋەى بە خەلالىشى ئەزانى، پەيرەۋ نەكراۋە.

سەيرەكە لەۋەدايە كاكى نوسەر قىسەى ناكۆك ۋە بۆچۈنى دژ بەيەك ئاۋىتە ئەكاۋ ئەيكاتە راستىيەكى ئايىنى بەتال كراۋ لەناكۆكى. لەكانىكىدا ۋاش نىيە. كاك ئەۋ بەكر ئەلى:

(ھەر بۆيە ئازادى بىرو باۋەردارىكى موسولمان بى ئازادى ژيان بىردنە سەر) بھىلى ژىردۋا دىر ھى ئىمەيە.

له سەر ئەم رسته ناکۆکانه، پێویسته سهرنج له م خالانه بدری:

- ۱- مڕۆڤ ههركه له دایك ئەبێ بهبێ راویژ پێكردنی ئەكرێته موسولمان، بهوهش ئازادی بیروباوههه لێژاردن بۆ مڕۆڤی موسولمان ئەبێته دژوارترین مهسهله. چونكه كاتێك مڕۆڤ گهوره ئەبێ پابهندی ئاین و بیروباوهریكه پێگه نادا هیچ ئاین و بیروباوهریکی تر پێچهوانه ی ئیسلام پهسه ند بکەیت.
- ۲- كه بویته موسولمان، ئیتر ئازادی ژیان بردنه سهر سنوردار ئەكرێ، ههركیز ناتوانی به ئارهزوو ژیان ببهیتهسهر. چونكه موسولمانیت. چونكه له كۆمهڵێکی ئیسلامیدای. ئیتر ئازادی ژیان بردنه سهر بهوپییه پێگه ی ههیه، كه ئیسلام به (ههلال) ی بزانی و (ههرام) نهبێ.
- ۳- كه نوسهر ئەلێ: ژیان بردنه سهر به گوێره ی ناوهزیکی بیروباوهری ئیماندارێکی موسولمان، روونه كه (گوێره ی) ئیسلام، گوێ راکێشانی له سهر هه موو شتێك ههیه.

كاكه بهكر به دهستێك ئازادیمان ئەدات، له پشتیشهوه دوو دهستی داناهه ئازادیهكه مان لێ بسه ننهوه.

كه ئەشێ: دهسهلاتی عهلمانی دهیهوێت تهززیکی تر له ژیان بسه پێنی رهواج پێدات بۆ نموونه ئافرهتێکی موسولمان لهسهرنانی سه رهپۆش به ئەركیکی ئیسلامی خۆی دهزانێ بهلام له هه ندی شوێن بۆ نموونه وهكو توركیا و تونس دهسهلاته كه ناهێلێ بهو جۆره بچێته ناو هه ره می زانكۆ... تاد

سه بارهت به م قسانه، جارێ پێمان وا نییه ئافرهت به ئارهزوو حیجاب له سهر بكن (لایه نی كه م بهشی هه ره زۆریان). حجاب له سه ركردن له كۆنه وه هه تا ئیستا كراوه ته نه ریتیکی ئیسلامی و حاله تێکی دهرونیش بۆ ئافرهت دروستكراوه، كه ناچاری پۆشینی حیجابی ئەكەن. ناراسته وخۆیان راسته وخۆ، دیکتا تۆریه تی دهروونی به كاریهت به رامبه ر به ئافرهت، ئەگه ر حیجاب پۆشین به شێك بوايه له كه سایه تی مه عنه وی ئافرهت و بکرایه ته نه ریتێك له نه ریه تیه كانی قورئان، ئەبوايه له چه ندین ئایه تدا باسبکرایه. هه ره كو چۆن زیاتر له (۱۶۰) جار له سه ره تای ئیسلامیشدا، باسی (الشرك - بت په رسته كان ئەكا) ئافره تیش نیوه ی كۆمه ل بون ئەبوايه بۆ حیجاب زۆر بایه خیان پێ بدرایه له ئایه ته كانی قورئاندا.

حیجاب پئی پۆشینى ئافرهت، په کێکه له وه سیله کانی شیوه حوکمی کۆمه لایه تی ئیسلام. هۆیه که شی زۆتر نه که پێته وه بۆ نه و گهروگرفتانه ی (سێکس) له زه مانى جاهیلیه کان و سه ره تای ئیسلام له ناو خه لکدا نه یخولقاند. بۆ وه ی ئافرهت که متر سه رنجی پیاو راکیشی و جورێک له دامرکاندن ی ئالۆشی ژنو پیاو به یئێرێته دی، حیجابیان به ئافرهت پۆشی هه تا ه یچ شو یئێکی هه ست زو ینى دیار نه بێ. سه ره راش، نه و کاته ش نه یان توانی به ته وا وه تی نێرومی گۆرتۆل بکه ن. به تایبه تی پیاو، که پیاو ده سه لاتدار ی کۆمه لایه تی بوو، ئیسلام قو شه پو له شکر کێشی زۆر پێویستی به پیاو بوو، پێگه یان دا به شیوه ی شه رعی پیاو پێگه وه چوار ژنی هه بێ. چل که نه زه کیش. ته نانه ت (هه تیو) راگرتنیش له ده غه نه کرا، به تایبه تی هه تیوی به دیل گه راو. به لکو له و دنیا ش به لێنی ئێرینه (!) دراوه ته به هه شتیه کان (الحواری والغلمان) هه واری فریشه ت نه و نیلمانیش (نێرینه ن ! !)

پێغه مبه ر به سه ریه که وه، هه شت ژنی هێناوه، دوا ی وه فاتی خه دیجه نه م ئنانه شی هێناوه:

- ١- سعودة بنت زمعه منى بنى عامر
- ٢- عائشة بنت ابي بهكر (*)
- ٣- جوبرية بنت الحارث سيد بنى المصطلق
- ٤- حفية بنت حى سيد بنى النضير
- ٥- أم سلمة
- ٦- حفصة بن عمر
- ٧- زينب بنت جحش

نه و ژنانه شی دوا ی ته مه نی (٥٠) سه له هێناوه. ئاشکرشه که خوله فاو هه سابه کانی پێغه مبه ر هه ریه که چه ند ژنیکیان هێناوه و ده یان که نه زه کیشیان به بووه. ژنه نه نفال کراوه کانی فتوحاتی ئیسلامیش (به کوردستانیشه وه) هه سابه کان سه ره پشک بون له هه لێژاردنی جوان و باشه کانیان.

عائشه ی به شه ش سالی ماره کردووه. که گواستوشیه تیه وه هه ر له کۆلان له گه ل منالان باری کردووه. که پێغه مبه ر گه راوه ته وه ماله وه، مناله کان خو یان شار دۆته وه. به وانه: تارىخ الاسلام (السیاسی والدینى والثقافى والاجتماعى)، تالیف: الدکتۆر حسن أبراهیم حسن. الجزء الأول/ ١٩٦٤.

چۆن ئەكرى، ئاينىڭ ئاۋا رېڭەي ئۇن مېنانى دابى، ئاۋا بۈۋى كەنيزەيەك راكرتنى بۇ پياۋان رەخساندى، بەۋشپۈە سەيرى ئۇن بكا، ھەتيوراكرتنىشى بەئاسايى زانپى، كەچى مەسەلەي حىجاب پۆشىنى ئافرەتان لاي ئاينەكە بكەينە مەسەلەيەكى پىرۋز. حىجاب پۆشىن مەسەلەيەكى پىرۋز نىيە. بەلگۈ شپۈەيەكە لە شپۈەكانى چارەسەركردنى كېشەي پەيۈەندىەكانى ئۇنۋ پياۋ. كچۈ كۈپ. بۇ دوركەۋتەۋە لە دەيان گىروگرفت كە ئىسلام لە زەمانى جاھىليەتەۋە بۇي مابۈۋە.

ئو نەرىت و رەفتارانەى كە لە جاھىلىيەت و سەردەمى كۆيلەيەتى و پېشتىرش لەنتوان ژن و پياودا، كوپوگچ دا ھەبوون، سەرەراى ئەوھى ئىسلام ھەندى كۆت و ياساى خستنه سەر، بەلام بەجارى نەيتوانى بنەبرى بگا. تەنانەت لەدواى پەھىزبونى دەسەلاتى خەلىفەكان و لەساىەى ھوكمرانى ئەمەوى و عەباسىەكاندا، رابواردن و كەنيزەك و نيزىنە راگرتنىش بلاءو باو بووھ. ھىچ كۆيەك بەو ياسا و كۆتانە نەدراوھ كە قورئان و ئىسلام و پيغمبەر دايناون بۆ پيگخستنى ژيانى كۆمەلەيەتى و سىكسى:

ئەمىن، لەسەردەمى دەسەلاتدارىكى خۇيدا: رەسمىيەتى دا بە ئىربازى و بەپىي ياسايەك ئەو دەريھىتا خاوەن كۆيلە بۇيان ھەبوو موممارەسەى سىكس لەگەل كۆيلەى نىرىنە بکەن.

(یمیای کوری نه کښم) که قازی شهرعی (به سره) و خاوهنی چند دانراو
بوو له سره ريعت و لقه کانی فیهی نیسلام، خاوهنی پینچ سه د-
کزیله ی نیرینه بوو و له گله هه موشیان موماره سی سیکسی کردوو.

خليفة (متوه كيل، (حاره مسه رای) چوار هزار كه نيزه كي هه بووه .
جاريكيش يه كيڤ له سه ركرده كاني (دوسه د غولام و كه نيزه يه كي
بيشكهش كردووه .

له هه موو نه وانەش خرابتر و نامرۆخانه تر، بە شى نۆرى كۆيله كانيان
خه ساندۆته وه. هه تا هه م ژيانيان له بهرچاو بخه و ته نه رازى بن به
كۆيله يه تى ژيان. هه م له گه له يه كتر رانه بوين و خاوه ن كۆيله به ته نه
له گه ليان رابوێت.

* بروانه هه مان سه رچاوه ی پیشوو، لایه ره (٨٥)

- که چی کاکه نوسر، نو هه موو مه سه لانه فهراموش نه کاو باسی حجاب و پڼکه پڼه دانی له هه ندی شوین دا نه کا. نه گهر له هه موو نه و راستیانه گه پڼین که له میژووی ده سه لاتدارانی ئیسلامیدا هه بووه، هه قه له کاکه نه بویه کر بپرسین: نه ی بچی حکومتی ئیسلامیه کان به زور حجاب به نافرته نه پوژشو نه سه پڼفنه سه ریان، که چی باسی نه و حکومتانه ناکه یت. نه نانه ت باسی حکومتی تازه ی نه فغانستانی تاله بانیش ناکه ی کنه ک حجاب و چادوری سه پاندوته سر نافرته، به لگو چونه دائیره و تیکه لاو بوونی ناو کومه لیشی لی حرام کردون!
- نازادی حجاب پوژشین لای کاک به کر به رگری لی نه کری، به لام نازادیه کانی تری نافرته حسابی بو ناکری. چونکه حجاب پوژشین له به رزه وه ندی نه و عه قلیه ته یه که مروژ نازادی و سه ریه ستی و عه قلی نازادی نه میتی..

(کام سیستهم سته مه ۱۹)

(زور نه سته مه له ناو ولاته ئیسلامیه کاند، عه لمانیه ت و دیموکراسیه ت پڼکه وه هه لیکن. چونکه عه لمانیه ت ناچار کردنی خه لکه بو نه وه ی پڼچه وانه ی بیروباوه بیان بژین).

جاری وشه ی (نه سته م) به کاره یتان جوریکه له داسه پاندنی ده سه لاتی سیاسی و ئاینی. به تایبه تی به رامبه ر نه و مه سه له فکریانه ی جیاوازی فکریان له سه ره. (نه سته م) وشه یه که بو قبول نه کردنی بیرورای دژ به رامبه ر چه وسپنه ران له سیاسه تدا به کار نه میتن. هه تا گوئی له رای به رامبه ر نه گریته.

هه ر مه سه له یك په یوه ندی به فکر، سیسته می ژیان، ده سه لات و فله سه فوه هه بی، قابیلی مشت و مپو گفت وگو، هه روا قبول کردن و نه کردن، یان قه ناعه ت پڼ کردن و نه کردن. که گوئرا (نه سته م) ئیتر نه ک ده رگا کانی گفت وگو، به لگو شانه کانی بیر کردنه وه ی میثیشیکیش که لکیان نامیتی.

سه باره ت به وه ی له ولاته ئیسلامیه کانیش دا (عه لمانیه ت و دیموکراسیه ت).. (نه سته مه، هه لیکن. نه گهر (نه سته م) مه که ی لی لابه رین، نه توانین دیالوگیکی له سه ر بکه ین.

نه گهر مه سه له که نه وه بی که ئیسلام وه کو که له پور، نه ریت، ره وشت و یاسا له ناو خه لکدا بلا بوته وه، بویه دیموکراسی و عه لمانیه ت (نه سته مه) پڼکه وه

هه ئېكەن. خۆ مەسیحیەت و جوله كەش لە ناو خەلكى خۆياندا هەلکردنیان بۆتە نەریت و خوورە و شت و یاساو كە لە پوریش؛ تەنانەت عەقیدەكانى بوزى و هیندۆسى و باقى باوەره كانی تریش لە ژاپۆن و هیندستان و كۆریا و گەلى لە ولاتانی تر، هەمان شتە. ئیستاش كە عەلمانیەت لە وولاتانەدا لە دەستوردا پەسەند كراوە، کاریگەری باوەرو مەزەب و عەقیدە دێرینه كانیان قولە لە سەریان. هیچ بیاویكى ئایینی و زانیەكى ئیسلامى ئەو پېشوازییهى لى ئاكرى كە لە (پاپای) مەسیحیەكان ئەكرى.

پاشان، چۆن ئەكرى دیموکراسى راستەقینەت قبول بى، بەلام عەلمانیەتت قبول نەبى؟ پېم وایە، قبول نەکردنى عەلمانیەت و داپړینی لە دیموکراسیەت، دژایەتى كردنى خودى دیموکراسیەت، بەناو قبول كردنى دیموکراسیەتەوه. ئاكرى سیستەمىكى دیموکراسى ناعەلمانى هەبى و ئاشكرى سیستەمىكى عەلمانى نادیموکراتیش سەربخړى. پېشتر لە سەر ئەم پەيوەندیە دیاكتىكە قسەمان كرد. ئەوێ لێرەدا پێویستى بە رونکردنەوێ، ئەوێ كە: كاك ئەبو بەكر عەلمانیەت لە سەر ئیسلامى سیاسى بە مەترسى ئەزانى، نەك دیموکراسیەت. ئەمانە پێیان وایە ئەتوانن لێكدانەوێ جیاواز بۆ چۆنیەتى جى بە جى كردنى دیموکراسیەت و شیوێ حوكمە دیموکراسى بكەن، بەلام عەلمانیەت سەبارەت بە جویكردنەوێ دنیاو دەولەت، لێكدانەوێ جیاوازو مائۆرو یارى كردن بە چەمكەكان قبول ناك. بۆیە دیموکراتیەتیشیان قبولە چونكە هیشتا لە سەر حوكم نین. دواى هاتنە سەر حوكم، كارێكى ئەوتۆ ئەكەن دیموکراسى بەتەواوەتى لە ناوهرۆكى سەردەم بەتال ئەكەن و بە ئاقاریكى ناحیزبیدا حوكم ئەكەن.

هەر وەكو (حەسەن بەنا) فرە حیزبى و حیزبایەتى جۆراوجۆرى لە (حیزبى خوا) قبول نیه.

ئەمانە، دیموکراسیەتیان بۆیە قبولە هەتا بتوانن فرسەت بدۆزنەو و حوكم بگرنە دەست. بۆ چەواشە كردنى خەك قبولیانە.

قبولیانە، بە حسابى خۆیان ئیسلام بە جۆرى رۆچۆتە ناو خەلك بۆتە كە لە پورى چارەنوسسازیان. كە ئیسلامیش بە و شیوێهە بوبێتە كە لە پورى زۆریەى خەلك، زۆریەى خەلكیش بۆ هەلبژاردنى دیموکراسیەت چارەنوسى حیزبەكان دیارى بكات.

كەۋاتە: حىزبە ئىسلامىيە كارىگەرەكە دەرئەچى

ئەمان، ۋاى لىك ئەدەنەۋە مادام دىموكراسىيەت دەسلەتتى ئىرادەى گەل بىۋ
زىبەى ھەرە زۆرى گەلىش موسولمان بى، كەۋاتە: ھىچ كېشەيە كىيان لەكاتى
يىموكراسىيە سىياسى بۇ دەرچون لەھەلېژاردن نامىتتى. بەمەش ئەۋپەرى ھەۋل
،دەن دىموكراسىيەت لەمانا ئابورى و كۆمەلەيتى و ياساىيەكەى دورر بخەنەۋە.
سونكە زەرەريانە، ئايبەتى بىنچىنەيەكى گىرنگى دىموكراسىيەت ھەلېژاردنى
دستور و ياساى دەستورى ھەمىشەيە. ئىسلامىيەكان بالادەستىتى ياسا
،گېپنەۋە بۇ شەرىيەت. دەستور و ياساى ھەلېژاۋ لە شەرى ئىسلامدا بىۋىنى
يە. لە ھەندى ئەھكامەكانى شەرىيەتدا، كە لەسەر بىنچى دەقى قورئانى
زىۋاۋە، لىك دانەۋەى جىۋاۋ بەھىچ شىۋەيەك رىگەى نادى.

ھەروا، لە دىموكراتىيەتدا، ئىسلامىيەكان لەگەل ئازادىيە گىشتىەكاندان. لەگەل
زادىيە تايبەتەكاندا ناگوئىت. ئازادى تاك بەماناى ئازادى عەقل و دادۋەرى
لەقلانى لاي ئىسلامىيەكان، پىچەۋاتەى ئىسلام و شەرىيەتى خوايە. ھەريۋە
بەعتزلەكان سەركوت كران، چونكە ئەيانويست عەقلانى بن. يەكگرتۋەكان
بىك و رەۋان لەگەل بىۋىۋى رىبەرى گىشتى (الأخوان المسلمین) دام لەمەر
يىموكراسىيەت كە ئەلى:

(بەلى لەگەل دىموكراتىيەتداين كە ھەلېژاردنى ئازادانەى پاك ئەگەينى، كە
لەل لىپىگەيەۋە لىپىرسراۋەتى و ئەنجومەنە مىللىيەكان ھەلېژىرى كە
پىرسىنەۋە و چاۋدىرى گىشت لىپىرسراۋەكانى ئەكا. ئىمە لەگەل فرەلەينى و
الوگۇپىردنى دەسلەتتىن بەشىۋە راستىيەكەى كە پىكەۋەنانى حىزبەكان و
ئازادى كار لەبەرامبەر حىزبەكاندا ئەگەينى، بىدەست تىۋەردان لەلەين
دەسلەتۋە، يان بەبى ئابلۇقە و دەست بەسەرگىتن لەلەين دەسلەتۋە)

ئەگەر ئەم چاۋپىكەۋتە بەۋردى لىك بدەينەۋە، ئەبىنن بەرىز (مستەفا
،شەھىر) تەنھا لەينى سىياسى دىموكراسىيەتى قىۋلەۋ كەم و زۆر توخنى لەينە
زەملەيتى و فەلسەفى و ئازادىيە تايبەتى و عەقلانىيەكەى دىموكراسى ئەكەۋتۋە.

ئەمەش پەيوەندى بە ئيمان و ئاينى سەرچەم پەيروهانى ئىخوانەكانە، بەرامبە ديموكراسىيەت و چۆنيەتى دەسەلاتى ھۆكميان، ئەگەر ھۆكم لە ھەر ولاتىكدا بگرەنە دەست. كە باسش لە فرەلايەنى ئەكا، بە پىچەوانەى (حەسن البنا لە بەرئەوہ يە ئەم سەردەمە ئەبى مانۆرى ديموكراسى فراوانتر بگەن، چونكە كەس لىيان قبول ناكە. ھەربۆيە، ئەوانە عەلمانىيەت ش رەت ئەكەنەو، ئۆریش دژى عەلمانىيەتن. چونكە ئەگەر لە مەسەلە سياسىيەكانى ديموكراسىيەت زيات باوەر بە ديموكراسىيەت بھێنى، ئىتر ھىچ كۆسپىك لە بەردەمياندا بۆ قبول كردن عەلمانىيەت ش نامىنى. كە ھەرگىز ئەمە ناكەن، لە پىناوى ئەمەش، ديموكراسى لە ناوەرۆكەكەى دائەمالن و تەنھا چوارچىوہ سياسىيەكەى ئەسەلمىن. ئەمەش خەتەرىكى گەورە يە لە سەر پرۆسەى ديموكراسى. بەدەنەمىت چاندنى رىگە ديموكراسى راستەقىنە يە، كە لە ئان و كاتى گوجاودا، ئەيتەقىنەو.

جگە لە ھەموو ئەو مەسەلانەى پەيوەندى كى ئۆرگانىكيان بە ديموكراسىيە ھەيە، يۆيستە ئەو ش بخەينە بەرچا، كە لە (ئەبويەكر) وايە، عەلمانىيە لە ئۆرپادا بى گىروگرفت و دەست بەجى چەسپىندراوہ. مەسەلەكە بەو ئاسانىيە نەبوو، كە نوسەر ئەيەوى لە خوینەر بگەيەنى. لە پەنا ئەم ئاسان و ساكا كردنەى بەدى ھىنانى عەلمانىيەت لە ئۆرپادا، نووسەر مەبەستىكى شاردراوہ ش ھەيە، ئەويش ئەمە يە كە:

كاك ئەبو بەكر، لە پيشدا كە باسى ئەوہى كردوہ، ئىسلام بۆتە كە لە پور رەوشت و ياساى ژيانى موسولمانان، بۆيە عەلمانىيەت لە ناو مىللەتانى ئىسلامىيە قابىلى قبول نىيە. بە پىچەوانە شەوہ، ئەيەوى بلى: مەسحىيەت ئەو كارىگەرييە؛ لە ناو ئۆرپادا نىيە كە ئىسلام لە ناو مىللەتانى موسلماندا ھەيەتى، بۆيە لە ئۆرپ عەلمانىيەت جى بەجى كراوہ و لە ناو مىللەتانى ئىمەدا جى بەجى ناكري. ديارە ئە مەبەستە ناراستە و خۆيەش لە ھەردوو حالەتدا، بۆ ئۆرپا و بۆ لای خۆشما وانىيە.

لە ئۆرپادا، كاتىك رۆشنگەرى و بىرى نووى فشاريان ئەخستە سە دەسەلدارە ئاينىەكانى چاخى ناوہ راست، بە ھەموو توانايەكيان بەرەنگاريا كرد. مۆڤوونوسان قسە لە كوشتنى (۵) ملين ديموكراسى و ئازادىخواز و ناكب ئەكەن. ئەمە جگە لەوہى بليەت و ھەلكەوتەكانى زانست و فەكرى ئەو سەردەمە دوچارى كوشتن و راوہ دوونان و سوتاندن ھاتن. پرۆسەكە ھەروا ساكار نەبوو

که عه لمانیهت به ئاسانی چی به چی کرابی و به ئاسانی وه رگیرابی. له سهردهمی رینسانسه وه (سهدهی شانزههم) عه قلانیهت و عه لمانیهت چه کهریان کردو له پیتاویاندا به گهرمی خهبات کرا، هیشتا سالی (۱۷۵۷) یاسای له سیداره دانی دژه کانی ئایینی له فهره نسادا، په سه ندکرا. ناکۆکی و مل ملانی له سه ره لمانیهت ههتا نه هات قولتر نه بوو، له سه ره تای سه دهی نۆزده هه مدا، له بواری په روه رده دا، ههتا رادهیه ک په سه ند کرا. نه ویش له سهردهمی (ناپلیون بوناپرت) که بهرام بهر قه شه کان ده سه لاتیک گه وری نه نواند. ههتا سالی (۱۸۸۵) له فهره نسادا، ده سه لاتی ئایینی پاشه کشه ی کردو ئاین و ده ولت لیک جوئ کرانه وه. نه مهش نه کرایه یاساو ده ستور، ههتا سالی (۱۹۲۴). ئیتر له وه به دواوه وات: دوی زیاتر له چوار سه ده له خه باتی عه لمانیه کان دین و ده ولت به ره سمی جیا کرانه وه. له ئیتالیا دا سالی (۱۹۴۷) عه لمانیهت په سه ند کراو (۱۹۷۶)، دوی به زینی حیزی دیموکرات مه سیحی له هه لێژاردندا، له ئیسپانیادا، عه لمانیهت به ته واوه تی چه سپێندرا.

مه سه له ی عه لمانیهت و کاریگهری مه سیحیهت له ئوروپادا، پرۆسه یه کی راگۆزه رو بێ گرفت نه بووه، ههتا کاک (نه بویه کر) وای پیشانیدا گوايه مه سیحیهت زوو مهیدانی بۆ عه لمانیهت چۆل کردووه. به لām عه لمانیهت بهرام بهر ئیسلام هه رگیز سه رناکه وی. نه خێر له ئوروپادا خه باتی عه لمانیه کان به سه ختی قۆناغه کانی بری و له ناو میله تانی موسو لمانیش دا، سه ره رای نه وه ی سه ده یه ک زیاتر رۆشن گهرانی ئیسلامی و عه لمانی و عه قلانی خه بات له و پیتاوه دا نه که ن، به لām به هۆی لاوازی زه مینه ی مادی و شارستانیه کانی پیکه وه به دی هینانی دیموکراسیهت و عه لمانیهت، هیشتا ریگه یه کی درێژو دژوار له به رده م به دی هینانی نه و ئامانجه نه دا ماوه. نه مه سه ره رای نه وه ی که له چه ندین ولاتی عه ره بیدا؛ میسر سوریا، عێراق، جه زائیر، تونس و لوبنان، ههتا رادهیه ک عه لمانیهت ئاخراوه ته ناو ده ستوره کانیان، به لām هیشتا ریگای به دیهینانی عه لمانیهت، دژوارو دورودریژه. رهنگه هه لومه رچی نوێ ئابوری، سیاسی، روناکبیری و... عه وله مه، یارمه تیه کی کاریگهری چاکتر پیکه یشتن و هینانه دی پیکه وه ی دیموکراسیهت و عه لمانیهت به ده ن.

له ترسى گهل يان كونه په رستى؟

(علمانیه ته وهك وتمان له وولاتيكي ئيسلامى دا زور كه م له گهل ديموكراسيه تيكي راسته قينه و ناوهرؤكدا هله ده كات.. چونكه هيچ دهوله تيكي. عelmanى جورته تى نه وهى نيه جورى سيستمى سياسى و ياسايى و موماره سه كردنى ده سولات به جى بيللى بؤ گهل چونكه ده زانيت پرؤدهى نه و پرؤدهى نوخبيه كي داپراوه و گهل دنگ بؤ پرؤده ئيسلاميه كه و بپروباوه پرو ناسنامه ي خوى ده دات).

ليړه شدا، نوسر جيا كړدنه وهى ديموكراسيه ته و عelmanيه ته كه اته وه چه قى باسه كه ي. زوريشى لا مه به سته ديموكراسيه ته له عelmanيه ته دابېرى. قسه كانى كاك (نه بوبه كر) نه شى وه كو بؤ چونيك حسابى بؤ بكرى. نهك وه كو تيزيكي به لگه نه ويست. نه وهى هه تا ئيستا سه لميन्द्रاوه، نه وهيه كه له ولاته ئيسلاميه كاندا، له بهر نه وهى سيستمى ديموكراسى راسته قينه نه بووه، بويه عelmanيه تيش وه كو پتويسته نيه، نهك له بهر نه وهى ديموكراسيه ته و عelmanيه ته پيكه وه هه لئاك ن.

كاتيك له ناو كومه ليكدا، زه مينه ي مادى هاتنه دى ديموكراسى خوش نه بى، بيگومان نه رژيمه كه ي ديموكراسى نه بى و نه عelmanيه تيش به راستى ده هيندرته كارى.

سه باره ته به وهى هيچ دهوله تيكي عelmanيش جورته تى نه وه يان نه بى ده سولات بؤ گهل جى بيللى. هويه كه ي ديسان نه گه پتته وه بؤ نه بوونى ديموكراسيه ته و سيستمى ديموكراسى. نه بوونى زه مينه ي مادى به دى هينانى ديموكراسى، قولترين گرفتى ديموكراسيه. يه كيك له هويه كانى خوش نه بوونى زه مينه ي مادى و مه عنه وى ديموكراسيه تيش، موماره سه ي هه لى عه قيده ي ئاينه له لايه ن ئيسلاميه گؤشه گپرو لايه نه سياسيه ئيسلاميه كانه وه. نهك له بهر نه وهى خودى پرؤده ي عelmanيه ته، پرؤده ي نوخبيه كي داپراوه له گهل كه به حساب ناسنامه كه ي ئيسلاميه، هه روه كو كاكه نه بوبه كر نه يه وى باوه ر به خوينه ر به ينى.

هه رگيز نكولى له وه ناكړى كه ئاينى ئيسلام، وه كو عه قيده ي مرقؤ، وه كو خواپه رستى، لاي خه لك رؤچؤته رؤحيان. به لام عelmanيه ته نهك دژى ئاين نيه،

به لگو دهسته بهری نازادی عه قیده شه. عه لمانیه ت کفرو هه لگه رانه وه له ناینه کان نه بو وه نییه، به لگو به پیچه وانه وه، نازادی ناینیه کان تیگه لاوی یاساو دهستوری هه میشه یی نه کاو نیتر قابیلی پیشیل کردنیش نابی له لایه ن دهسه لات و حیزب و گروپ رونا کبیره کانیشه وه.

له راستیا، ئیسلامیه کان، پیش نه وه ی بیته سهر حوكم له پښگه ی خراپ مامه له کردن به چۆنیه تی په رستنی خواو په یامه کانی خوا بۆ مرؤف، هه روا، به هۆی تیگه لاو کردنی شهر و سوننه تی پیغه مبه ر به به رنامه سیاسیه کانیه وه، بونه ته هۆی کیش و سهر ئیش به بۆ موسولمانان و کۆمه له ئیسلامیه کان. دیکتاتۆریه تی ئایدیۆلۆژیه ت نه سه پیتنه سهر باوه رو عه قل و نازادی عه قلانیه ت. وا نه که ن مرؤف نه توانی دور له کاریگه ری پروپاگنده کانی ئیسلامیه کان و نه و ترس و بیمه ی (۱۶۰۰) سال له مه و به ر، بۆ سهر دمه ی جاهلیه ت و جهاله تی دورگه ی عه ره ب، کراوه ته نامازی دابین کردن سهر کیشی جهاله ت، هه ول نه دن له م سهر دمه شدا، به ناوی دلسۆزی بۆ ئیسلام و گه رانه وه بۆ سهر دمه ی به راییه ئیسلام، هه وره کو سهر دمه ی جهاله ت خه لک به تۆقیتن. بپوانه (سه ید قوتب) له کتابی (معالم فی الطریق) دا نه لئ چی:

له سهر تادا ته واوی موسولمانان له جیهاندا نه هاو پته ناو جاهلیه ت و نه لئ (جیهان سهر جه م نه مرؤ له ناو جاهلیه تدا نه ئی) نه مه ش به وه پاساو نه داته وه که حاکمیه ت بوونی نییه و نه لئ (نه م جاهلیه ته له سهر بته مای په لاماردانی سولتانی خوا له سهر نه رز پښک هاتپوه تاییه ت خوا وه ندیک که حاکمیه ته، حاکمیه ته که نه گیریته وه بۆ ئاده میزاد)

نه مه په یامی راسته قینه ی (ئیخوان المسلمین) هکانه له گه ل خه لک. ئابه و چه شنه له ناو کۆمه لدا خه لک نه تۆقیتن. وا له خه لک نه که ن، جگه له دهسه لاتیه خوا به هیچ دهسه لاتیکی تر رازی نه بن، به لگو هه موو دهسه لاتیکی تر به کفر بزانن. خه لکیش که نه و قسانه بییستی و هوشیاری نه بی، هه لبه ته دزی حاکمیه تی عه لمانی و له گه ل (حاکمیه تی خوا) دا نه بی. نه مه له کاتیگدا هه رگیز له قورئاندا، به م شتیه یه ی په یره وانی (حاکمیه ت بۆ خوا به)، سورن له سهری، ناینی ئیسلام بۆ سه پاندنی حوكم، به بی له به رچاو گرتنی گۆرانی زه مانه و ژیان،

موسلمانانی رانه سپاردووه. له راستیا هه موو ئایه ته (مکیه) کان که هه تا پیغه مبه ر له مه که دا بوو، سه رجه میان باسی سیاسه تیان تیا نییه و په یامی سیاسیان نه سپاردووه. باسی (حاکمیه ت بۆ خواو) ته نانه ت بۆ (پیغه مبه ر) یشیان تیا نییه. دواى ئه وه له ناو (مه که) دا، پیغه مبه رو په یه وهانی، دوچارى گێچه لى قوره یشییه کان (که هۆزى خودى پیغه مبه رن) هاتن و ئه مانیش ناچار بوون (مکه) جى به یلن، بۆ (مه دینه) هیجره تیان کرد، له ئایه ته (مه ده نیه) کاند، به حوکمی ئه وه لومه رجه نوپیه ی هیجره ت و ژیاى ناو مه که که، راسپارده ی گشتى چۆنیه تی ئیداره کردن هه یه.

ئه گه ر (خواوه ند) به و شیوه یه ئیسلامی پابه ندی سه پاندنى (حوکمپرانیتی خوایى) له سه ر ئه رز کردبى، ئه ی بۆچى له ئاینه ئاسمانیه کانى ترو کیتابه کانى تری ئاسمانیدا، خه لگى ئه و ئاینه ی بۆ حوکمپرانىکى سه ر ئه رزى خواى رانه سپاردووه. بۆ له مه سیحیه تدا شتى وا به دى ناکرئ. به لکو به پیچه وانه وه ئه بیئرى. دوورکه و تنه وه له ده سه لات نامۆزگاریه کانى مه سیحه. بۆچى پێشتر له کیتابه ئاسمانیه کانى تر دا گوئ ناداته حوکمی سه ر ئه رزى خوئ، ته نانه ت هه تا له ئایه ته (مکیه) کانیشدا به لایدا نه رویشتووه، به لام دواى هیجره ت، راسپارده ی گشتى ئه سه پئ بۆ ئیداره کردن؟

پاشان، مه عقوله خوا به ک جۆر حوکم و ئه حکامى شه رع و شه ریعه ت، ده قاو ده ق، ده ق ده ق بۆ هه موو زه مان و هه موو ئان و کاتیک، بئ ره چاو کردنى گۆرپانکاریه کانى زه مانه، به سه پینتیه سه ر ئاده میزاد و کۆمه له جیاوازه کانى به شه ریعت، به سه ر هه موو ئه و نه ته وه جیاوازو، گه له جیاوازو، ره گه زه جیاوازو نیشتمان جیاوازو، نه ریت و که له پوره جیاوازه. ئاخۆ کارى ئاوا، له خوا، یان ته نها له مرۆفئ گۆشه گیر ئه وه شپته وه.

سروش تیش ئاوا نه خولقاوه، چ جای بۆ ئاده میزاد. له پانتایى جوگرافیای سروشتدا، هه ر مه لبه ندیک و خاسیه تی خوئ هه یه. ئۆروپا، ئه مریکا، ئه فریقا، ئاسیا، هیندستان و رۆژه لات، به شیوه یه کى گشتى جیاوازن و له ناو هه ر ولاتیکیشدا، جۆرێک له جیاوازی هه یه. به رده وامیش گۆرانکاری له که شو هه واو پێکهاته ی جیۆلۆجیدا روونه دات. چ جای بۆ مرۆف که مرۆف بریتیه له گۆشت و هه ست. بریتیه له خودوده و روبه ر، هه ستى مرۆف به ساته کات له گۆراندايه، نه ک

هه سال یان به سه دهه، یان هه زاره ی یه که م یان دووهه. چۆن نه کرێ مرقۆ که نهستی ههیه و به رژه وهندی گۆردراوی ههیه. کۆمه لیش که دیارده ی نوێ وهرده وام گۆرانکاری ههیه، یه ک رێسای شه ریه تی به سه پێنرێته سه ر.

- تورکیای ئێستا و تورکیای عوسمانی

(له ولاتیکی وه کو تورکیادا که به یه که م ولاتی سکیلۆ له رستی پۆژه لات داده رێت که به شیوه یه کی په سمی جاپی عه لمانیه تی دابی و شه ری له پێناودا گردبێت. ده سه لاتی مه ده نی و دامه زراوه دیموکراسیه کانی وه کو په رله مان و حکومه ت و حیزیه کان ته نها به پوالت جله وی ده سه لاتیان به ده سه ته. ئه گینا په راستیدا سوپا دروستکه ری بپاری سیاسی و دیاری که ری چاره نووسی ولاته).

له م ده قه دا، کاکه ئه بو به کر باسی تورکیا ئه کا. که عه لمانیه و دیموکراسی نییه و حوکم به ده ست سوپا وهیه. ئێمه له سه ر ئه م قسه یه زۆر نارۆین. هه رگیزو هه رگیزیش به رگری له تورکیا ناکه یین. راسته تورکیا له زۆر ره وه وه نادیموکراسیه، به تایبه تی له چاره سه رکردنی کێشه ی میله تان و ره قتار کردن هه گه ل به ره ئه ستکاره سیاسیه کاند. راستیشه سوپا له ژێره وه حوکمه رانه. جگه له مه مو ئه وانه ش، به ئه قلیه تی شۆقینیزم تورک گۆش کراون. هێنده ی ناسیۆنالیزمی ده مارگیر بالاده سه ته، هێنده دیموکراتیخوازه تانته له ناو نه ته وه ی تورکیاشدا، نییه. به لām ئه پرسین: ئه م حکومه ته (عه لمانیه!) ی تورکیا نوای چ حکومه تێک هاتۆته سه رکار؟

نایه، له دوا ی ئیمبراتۆریه تێکی ئیسلامی شه ش سه ده حوکمران نه هاتۆته سه رکار؟ شه ش سه ده ی ره به ق عوسمانیه کان حوکمی ئیسلامیان کردووه. نه واوی رۆژه لات و به شیکی ئوروپا و ئه فریقیاشیان داگیر کردبوو. ئه مانه نه ک نه یان توانی نموونه ی حوکمیکی باش بن، به لکو میژوو شه ره زاره له ئاستیاندان. ئه وهنده تاوانیان کردووه، ئه وهنده ناجوامیربوون، ئه وهنده به دره وشت بوون، ئه وهنده خوینرێژ بوون، ئه وهنده کۆنه په رست بوون، مرقۆ که میژووی ده سه لاتی سیاسی و ره فتاری کۆمه لایه تیان ئه خوینێته وه، شه رم ئه کا که له ناسنامه شدا موسلمانان.

هۆی سهرهکی ئه و نمونه حوکمه ی عوسمانیه کان، پابه ندییان به دیرینه خوازی و پیشینه ی حوکمرانی ئیسلام. کوت و مت ئه یانویست ده ق شه ریه تی ئیسلامی له هه موو سه ده یه ک و له ناو هه موو دۆخێک و به رامبه ر ته واو دیارده گۆردراوه کان، به سه پێنن. بۆیه ئاوا شکستیان خوارد که ئیستا حزب سیاسیه ئیسلامیه کان به شه رمه وه باسیان ئه که ن و ناشوێرن له به ر عه لمانیه کان ره خنه یان لێبگرن.

تاقیکردنه وه ی حوکمی سیاسی عوسمانی ئه وه نده دژبۆبوو به ئاسان له هه لومه رجی جه نگی یه که می جیه انداله ناویرا. نه ک گه لانی موسلمان ی تر، به لک نه ته وه ی تورکیش، له ده سه لات ه ئیسلامیه که هه لگه رایه وه.

پێمان وایه، حکومه تی ئیستای تورکیای عه لمانی نادیموکراسی، سه ره را: هه موو خراپه و تاوان و کرده وه ناپه سه نده کانی، ئه گه ر به پێوانه ی به راوړ هه لپه سه نگێنن و له گه ل عوسمانیه کاند به راوړ دی بکه ین، پێمان وایه ئه ما، پیشکه و توترن. یان ئه مان زیاتر که و تونه ته ژێرکاریگه ری پیشکه و تن. ئه گه ده سه لات ی ئیسلامی عوسمانی له شه ش سه د ساڵدا حوکمپانیکی باش بوایه هه لبه ته ئیستا حکومه تیکی عه لمانی ئاوا نات ه واو له تورکیادا حوکمی نه ئه کرد پێشمان وانیه تورکیا به حکومه تیکی ئیسلامی بچێته وه سه ر ره و ت. ته نانه، حیزبی (رفاه ی) جاران و (فه زیله ی) ئیستاش، ئه م راستیه نه زانن که تورکی ناچێته وه چوارچێوه ئیسلامیه که ی جاران. بۆیه، حیزبکی ئیسلامین عه لمانیه تیشیان قبوله ! دیاره ئه میش هه تا ئه و کاته مه ترسیه کانیان له سه نامێن. دوا ی ئه وه بێگومان ئاوا نامێنن.

- پرۆژه ی نوخبه و پرۆژه ی ئیسلام

(ئیراده ی گه ل له ژێر زۆرلیکردن (اکراه) دا ده رده چی و پێزی ئی بگیری پێگای بدریت گوزارشت له ناسنامه و بیروباوه پو ویزدان و هزری خۆی بکات ئه کاته ئه گه ر ده سه لات یکی عه لمانیشی هه لبژارد گرنگ نیه چونکه ده یان جار له ده سه لات ه عه لمانیه ی ئیستا باشت ر ده بیئت چونکه له پروه یه که وه پرۆژه که ل پرۆژه ی نوخبه ده رده چی و بنکه جه ماوه ریه که پشتیوانی لێ ده کات و گه ر هه مو

یشی نه بی به شیککی به رچاو له گهل پشتیوانی ئی دهکات له پڕویهکی تریشه وه بۆیه کهم جار له ولاتانه دا عه لمانیته و دیموکراسی به یه که وه هه لده که ن!!)
 له م پهره گرافه دا، کاکه (نه بویه کر) ئه یه وی وای پیشانیدا که عه لمانیه کان نوخبه یه کی دابراوی خۆسه پینه زن. که له راستیا وانییه .

جاری هه موو ئه و حکومه تانه ی به نیوه چلّ عه لمانی و نیمچه دیموکراتین، خۆیان یان رابه رانی پیش خۆیان به تیکۆشان دژی کۆلۆنیالیزم هاتونه ته سه ر کار، له (میسر، تونس، جه زائیر، لوبنان، سواریا، تورکیا، عیراق ۱۹۵۸، تاد) زۆریه ی هه ره زۆری خه لکیش له گه لیاندا بووه . ته نانه ت له دوا ی سه رکه وتنی شۆرشه بۆرژوازیه کان به سه ر کۆلۆنیالیزم له (عیراق و سواریا) دا، نه ک عه لمانیه کان، به لکو حیزیه کۆمۆنیسته کانیش له ناو خه لکدا بالاده ست بوون. له ئیترانی ئیستای ده سه لات ی ولایه تی فقه دا، حیزبی توده ی کۆمۆنیست به سه ر شه قامی سیاسیدا زالبوو.

زۆرینه ی خه لک ئه که ونه دوا ی ئه و پیشه نگه که له قۆناغیکی دیاریکراوا ئه توانی نوینه رایه تی هه لۆیست و هه ست و به رژه وه ندیه کانیا ن، دژی دوژمه کانیا ن بکا .

هه سه له که وانییه که عه لمانیه کان نوخبه یه کی دابراون و گه لیان له گه لدا نه بووه ، ناش زانری ته نانه ت ئه م حکومه تانه ش ئه گه ر دیموکراسی ته واو به دن، ئایا زۆریه ی گه ل له گه ل عه لمانی یان ئیسلامیدا ئه بی. حوکمی ئاوا ته نها له کاتی هه لبژاردنیکی پاکی دیموکراسیدا ئه زانری. له جه زائیردا، راسته ئیسلامیه کان ده رچوون، به لام ریگه یان نه دان، هه قیش بوو ریگه بدرابان، به لام وادیاره حیزیه عه لمانیه کانی جه زائیر پیش وه خست زانیویانه ئه و ئیسلامیه تونده وانه، چ درنده یه کن، بۆیه ناچار سه نگه ریان لیگرتن.

ئه و ئیسلامیا نه گه ر له سه ر حوکم بان، ئاخۆ چییان به عه لمانیه کان بکریایه ، ئیستا به رامبه ر منالی سه ر بیشکه ئاوان که حوکمران نین، جا وه ره حوکمران بن.

ره نگه بگوتری: له به رته وه ی ریگه یان نه دراوه بیته سه ر حوکم، بۆیه ئاوا توند و ره فتاری ئاوا ئه که ن. پیمان وایه کاردانه وه ی سیاسی و عه سه کهری هه یج

لایه ک، ناگاهه ئه و راده توندوتیژو خوینپرژیه، نه گهر له ناوه رۆکدا ئه و لایه نه باوه ری به و کارو کرده وانه نه بی. چۆن ئه بی له بهرام بهر کاریکی خراپدا، کاردا نه و ه هه زار قات خراپ تر بی.

ئێستا که هه لومه رچی دوا ی هه ره سی سۆفییه ت و ته نگو چه له مه ی ئابوری و کۆمه لایه تی و سیاسیه کان، ئیسلامیه کانی له چه ند ولاتی کدا بوژاندۆته وه، ئه مه به و مانایه نییه ئیسلامی سیاسی نوین ته ری ته وای موسولمانانی ولاتی خۆیانن. ملیۆنه ها موسلمان هه ن، نه ک هه ر له گه لیا ندا نین، به لکو دژی شیانن، سه ره راش، با بیین و سیاسه تی راسته قینه ی ئه م ئیسلامیه سیاسیه بهرام بهر عه لمانیه کان، هه روا، ده ولته ئیسلامیه کان بهرام بهر حیزبه دیموکراسی و عه لمانیه کان هه لپسه نگیتین؛ له جیهاندا چوار نمونه ی هوکمرانی ئیسلامی نه هیتینه وه ئه مانه ن:

۱- هه م له که تی عه ره بستانی سعودی: ئه م حکومه ته، حکومه تیکی سوننی

(وه هابی) ئیسلامیه، هه ره می دوو پیغه مبه ری تیا به. ژۆریش له رۆژنا و ئه مریکا نزیکن. به لām که مترین بواری دیموکراسی ناده ن. هه ر ژۆر دوزمنی عه لمانیه کانیشن، به هه موو حساباتیکی سیاسیشیان پابه ندی هوکمی خوایی و شه ریه تی ئیسلامین. ده ستوریشیان ئیسلامیه.

۲- ئه فغانستان: پێش تالیبان و پاش ئه وان، پێشتر حکومه تیکی سوننه و شیع هه زه به کانی تیکه له ی ئیسلامی بوون. ئیستاش سوننی. نه ک عه لمانیان قبول نییه، به لکو دوزمنی خوین ه خۆریانن.

۳- کۆماری ئیسلامی ئێران: سیسته میکی شیع هه زه به ن. ژۆر پێشکه وتوتریشن له سعودیه و ئه فغانستان. ئه وه تانی کاتی به ره و ئازادی زیاترو مه ده نیه ت هه نگاو نه ئین، ئینجا باوه ریان به عه لمانیه ت نییه و رێگه شی ناده ن.

۴- ولاتانی که ندا ی فارسیش، که ده ستوریان ئیسلامیه، سه رجه میان دژی عه لمانیه تن. به ک حیزبی عه لمانی ئازاد له ناویاندا نییه.

به پێچه وانه شه وه، هه موو ده ولته نیمچه عه لمانی و نیوه چل دیموکراسی،

نورو کهم پټگه یان به ئیسلامی سیاسی داوه نازادی سیاسیان هه بی. چالاکي سیاسی بنوینن. له هه لټبردندا به شدار بن. مه گه کار ی تیرۆریستی بکن. وه کو میسر نه ویش هه مو یان نه.

له وه زیاتر، حکومه ته عه لمانیه کانی سه ر حوکم و حیزیه مو عاریزه کانی عه لمانی، هیچیان له به رنامه و ده ستوردا در ئی ئاین و عه قیده کان نین، که چی ئیسلامیه سیاسیه کانی حوکمران و حوکم کراو، هه ر هه مو یان در ئی عه لمانیه تن. مه گه به ناچار ی له تورکیا و هیندستاندا، هه تا راده یه ک قبولیان بی. وه کو تر، زۆریه ی هه ره زۆری ئیسلامیه کان زۆر در ئو دوژمنی عه لمانیه کانن، به یه کگرتوی ئیسلامیه وه، که کاک نه بویه کر له م وتاره دا نه یشاردۆته وه.

ژیانیش که می رویشته وه، به لام هه ر زۆر زۆری به به ره وه ماوه. ده رنه که وی ئه م ته له مشکینه یه له دواړۆدا چ لایه ک نه بیاته وه. ئه م که فو کو له ی ئیسلامیه کانیش نه نیشتیه وه، خواسته راسته قینه پټشکه وتوه کان هه ر نه بنه وه چاره ی خه لک.

- له ئیستاوه در ئایه تی دیموکراسی کردن

(گه ر خه باتمان بۆ دیموکراسی و در ئایه تی کردنی نه و هیژانه بوو که ئاماده نین گه ل بیته سه رچاوه ی شه رعیه تی ده سه لاتی سیاسی نه و کاته زۆریه ی زۆری هیژه کاریگه ره کانی کۆمه لگا به ئینتیمای سیاسی جیاوازیانه وه له سه ر بنچینه ی یه کی پته وی هاوبه ش کۆده بنه وه و خه باتی هاوکۆیی بۆ ئاینده یه کی گه ش و پرشن گدار ده که نه ستراتیژی کارکردنیان)

بۆ در ئایه تی کردنی هه ر لایه ک ئاماده نه بن گه ل بیته سه رچاوه ی شه رعیه ت، هه موو پټکه وه هه قه خه باتی هاوبه ش بکن. به لام کاکه ئه بو به کر دیموکراسی هه ر به و مه رامه نه زانی که بیکاته ئامرازی ها تنه سه ر حوکم. نه ک بۆیه دی هیئانی ناوه روکی راسته قینه ی دیموکراسی که مرۆف تیایدا بون و عه قلی نازاد نه کری. ئه مه له لایه ک، له لایه کی تره وه، شایه نی باسه بلټین: خو له کوردستاندا سالی (۱۹۹۲) دیموکراسی ته واو هه بوو. له (۹۹٪) گه لیش که (سه رچاوه ی شه رعیه تی ده سه لاتی سیاسی) یه به شداریان له هه لټزاردنه که کرد، ته نانه ت بزوتنه وه ی

ئیسلامی کوردستانیش به شداری کرد. به لام نه و کاته (یه کگرتوی ئیسلامی کوردستان) دروست نه بوو بوو. باشه، سالی (۱۹۹۲) دیموکراسی هه بووه. هه لێژاردن کراوه. سه چاوه ی گه ل بۆ دیاری کردنی نوێنه ره کانی گه ل نه خراوه تا ژیر فشاری سیاسی و مه زه به ی و رۆحی. جاری ده ستوریکی عه لمانیس له پهرله ماندا دژی ئیسلامی سیاسی په سهند نه کراوه، دژایه تی ئیسلامی ئیسلامه کان نه ک نه کرا، به لکو ئیسلامیه کان دژایه تی حکومه تا هه لێژێردراوه که یان نه کردو گه یاندیان راده ی شه روشۆپیش. نه ی که واته: برایان یه کگرتو بۆچی دامه زراوون؟

که هه لێژاردنی دیموکراسی بوبی، که دژایه تی ئیسلام نه کرابی، هیشتا ته واره ده ستوری عه لمانی په سهند نه کرابی، مزگه وته کان ته وایان ئاوه دان کرابه وه زیادیش کرابن. ته نانه ته یه ک موسلمانیش له سه ر ئاینی ئیسلام زیندانی نه کرابی، نه چه وسابیته وه، نه ی یه کگرتو بۆ دامه زرا؟ نه ی بزوتنه وه ی راپهرینی ئیسلامی بۆ دامه زرا؟

ئێستاش که دامه زراوون، سه یر نه وه یه له سایه ی نه و ئازادیه دا هاتونه ته کای که شۆپش و راپهرینی کوردستان به پێیه رایه تی عه لمانیه کان هیناویه ته دی که چی نه وان دژایه تی عه لمانیه کان نه کهن.

ئێوه که دروستبوتان، پاساوی مه زه به ی و سیاسی و ئایدیۆلۆجی نه بی هاتونه ته سه ر ئازادی به دی هینراو، ئیتیر به چ هه قیکه وه که وتونه ته دژایه تر عه لمانیه کان، له کاتی که دا عه لمانیه کان دژایه تی ئێوه یان نه کردووه، به لکو ئازادیان به خشیوه ته ئێوه. ئهم دژایه تی کردنه تان بۆ عه لمانیه کان له ژێر په رده ی دیموکراسیدا، ئایه کاسه یه کی ژیر کاسه یه ؟

بێگومان نه خێر

(والسلام علی من اتبع الهدی)

ئەنفال و ..

ئایدیولوژیەتی (بعث) (+)

ئەنفال وئەپەك لە پەيوەندی كوردو ناسیونالیزمی عەرەبی بەرچەستەدەكات، كە دەپەوێت هەموو تەباییەكان و لێكچوونەكان بکاتەو بە دژایەتی و دوژمنایەتی..

ئەنفال پرۆژەپەكە بۆ دامەزراندنی دوژمنایەتی لەنیوان عەرەب و كورددا بەسەر هەموو بنەماکانی كەلتووڕ و ئایین و سیاسەت. هەر لێرەو وەكو برسێکی نەتەوەیی پێویستە خۆپەندەوێ قوولی بۆ ئەنجام بدرێت..

خۆپەندەوێ بۆ هەموو خواستە ستراتیژیەکانی ناوانی عەمەلیاتی بەفراروانی كوردكۆژی لەلایەن بەعسەو بە ئەنفال.

(١)

تراژیدیای ئەنفال

ئەنفال.. دواى روداوەکانی جەنگی دوەمی جیهان، گەورەترین مەرگەساتی برۆقاپەتیە رژیمی عێراق لە باشوری کوردستاندا، دژی گەلی کوردستان سالی (١٩٨٨ - ١٩٨٩) ئەنجامیدا. ئاکام لە کوردستاندا، (١٨٣) هەزار مړوڤ، ژنو پیاوو منال و لاو، بونە قوریانی رقی خۆیناوێ بەعسی عێراق. بەلام بەداخەو، لەم مەرگەساتە تراژیدییه، نەك هەروەكو پێویستە لە کاتی خۆیدا هەلۆیستی رای گشتی نەههژاندو کاردانەوێ لای نەتەوێ پەكگرتووەكانو، ولاتە گەورەو گچكەکانی رۆژئاواو رۆژهلاتی ئەم جیهانە نەخولقاند، بەلكو رۆبەیی ولاتانی جیهان، بەتایبەتی سۆڤیەت، چین، کوبا، کزییا، فەرەنسا، یوگسلاڤیا، تاد، دواى ئەنفالەكانو کیمیابارانی هەلەبجەش، هەلپەیی پەيوەندیەکی ئابوری پتەوترو

⁺ لە ژمارە (٢)ی گۆڤاری (روانگەو رەخنە) لە سالی (٢٠٠٠)دا بلۆکراوەتەو.

سیاسه‌تیک‌ی به‌تینتر بون له‌گه‌ل رژیمی عێراق. پێمان وایه، ئهم جۆره سیاسه‌ته‌ی ئهو رژێمانه‌و، بێده‌نگی هه‌موو رژیمه‌کانی تر به‌رامبه‌ر مه‌رگه‌ساتی ئه‌نفال؛ هه‌روا، پاساو هێنانه‌وه‌ی بی‌جیی زۆریه‌ی ولاته‌ عه‌ره‌بیه‌کان*، خۆی له‌خۆیدا جۆریکه‌ له‌ تاوان یان له‌ داپۆشینێ تاوان. داپۆشینێ تاوانیش له‌ یاسادا، هاوبه‌شیکردنی تاوانه‌ به‌شیوه‌و شیوازیکی دیکه‌.

له‌ دوا‌ی راپه‌رینه‌وه‌، ده‌یان ته‌ن به‌لگه‌نامه‌ی به‌لگه‌نه‌ویست له‌سه‌ر تاوانه‌کانی ئه‌نفال و هه‌له‌بج ده‌ست که‌وتن. به‌شی باشی ئهو به‌لگه‌نامه‌ گه‌یه‌ندراونه‌ته‌ ئه‌مریکا و رۆژئاوا؛ لیکۆلینه‌وه‌شیان له‌سه‌ر کراوه‌؛ که‌چی ئهو لیکۆلینه‌وانه‌، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ی له‌سه‌ر تاوانه‌کانی به‌عس ساغیشکراونه‌ته‌وه‌، هێشتا وه‌کو پێویسته‌ بلۆنه‌کراونه‌ته‌وه‌ و نه‌دراونه‌ته‌ دادگا نیۆده‌وله‌تی و ده‌زگا‌کانی یاسایی و مرۆیی جیهانی.

له‌ راستیا، وه‌نه‌بێ هێزه‌ سیاسیه‌کانی گه‌له‌که‌شمان نیشی پێویستیان، یان به‌رنامه‌ و پرۆژه‌ی کاریگه‌ریان، له‌سه‌ر ئه‌نفال و هه‌له‌بج که‌ردبێ. نه‌خێر. ئه‌وه‌ی هێزه‌ کوردستانیه‌کانیش کردویانه‌، هه‌ر زۆر که‌مه‌تر بووه‌ له‌ قولایی مه‌رگه‌ساته‌که‌؛ بۆ نمونه‌، ده‌وله‌تی کویت، له‌کاتی داگیرکردنی له‌لایه‌ن رژیمی عێراقه‌وه‌، هه‌ر زۆر که‌مه‌تر له‌ کاره‌ساتی ئه‌نفال به‌سه‌ر گه‌له‌که‌یدا هات. که‌چی له‌ دوا‌ی رزگارکردنی کویت، به‌ به‌رنامه‌یه‌کی چا‌ک و چالا‌کانه‌، رژیمی عێراق له‌سه‌ر تاوانه‌کانی ده‌ره‌ق به‌ ولاتی کویت، قانگ داوه‌. سه‌رجه‌م (٦٠٠) دیلیان هه‌یه‌، وایان کردووه‌ که‌ عێراق له‌ ناوه‌نده‌ جیهانیه‌کاندا له‌سه‌ر دیله‌کان، هه‌لو‌یستی زۆر لاوازی، هه‌رچی زیان و زه‌ره‌ریکی گیانی و مادیشیان لیکه‌وتبێ، قشاریان خسته‌ سه‌ر نه‌ته‌وه‌ یه‌کگرتوه‌کان و بریاری بژاردنی زیان و قوریانیه‌کانیان پێ دان.

راسته‌ کویت ولاته‌و له‌ نه‌ته‌وه‌ یه‌کگرتوه‌کانیشه‌، له‌وه‌ش گه‌رنه‌گه‌ر، ولاتیکی خاوه‌ن نه‌وتی به‌ سامانیشه‌، به‌لام نه‌وت و سامانیش ئه‌گه‌ر باش کاریان له‌سه‌ر نه‌کری، ئه‌گه‌ر پرۆژه‌ و به‌رنامه‌ی گونجاو دانه‌نری، ته‌نها و ته‌نها به‌ ده‌وله‌مه‌ندی له‌سه‌ر هیچ روداوێک سه‌رکه‌وتن به‌ده‌ست نایه‌ت.

گه‌لی کوردستان، ئه‌گه‌ر گه‌رفتی ئه‌وه‌ی هه‌بوو که‌ ده‌وله‌ت و یه‌کێک نه‌بوو له‌ ده‌وله‌ته‌کانی نه‌ته‌وه‌ یه‌کگرتوه‌کان، به‌لام له‌ دوا‌ی کۆتایی جه‌نگی ساردو

* ته‌نها سو‌ریا و لیبیا دژی ئه‌نفال و هه‌له‌بج نا‌په‌زاییان ده‌ریزی.

داگیرکردنی کویت و کۆچی گه‌وره‌ی کورده‌وه، کیشی ئه‌وه‌ی نه‌ما ده‌نگی خۆی بگه‌یه‌نێته رای گشتی جیهان. ئه‌سله‌ن رای گشتی جیهان دژی رژیم وروژاو پشتیوانی کوردی به‌شیوه‌یه‌کی چاره‌پواننه‌کراو کرد. ته‌نانه‌ت له‌ناو رای گشتی و میدیاکانی جیهاندا، پشتیوانی کورد زیاتر بوو له‌ پشتیوانی کویت. بگره‌ کویت زۆرتر له‌لایه‌ن ده‌وله‌تانه‌وه پشتیوانی کرا. که‌متر له‌ کورد، له‌لایه‌ن رای گشتی جیهانه‌وه، به‌هانه‌یه‌وه هاتن.

(۲)

میژووی ئه‌نفال

هیچ روداوێکی گه‌وره‌و گچکه، له‌خۆپا سه‌ره‌لنada. بێگومان هه‌موو روداوێک هه‌و هۆکاری هه‌یه. به‌تایبه‌تی روداو گه‌وره‌و چاره‌نوسسازه‌کان هه‌و ئابوری، کۆمه‌لایه‌تی، ئایینی، فه‌لسه‌فی و ئه‌خلاقیشیان هه‌ن. کاتی‌ک تیکرا هه‌یه‌کان کارلیک ده‌که‌ن و ژینگه‌ی جۆش خواردنیان ده‌ره‌خسێ، ئیتر ده‌بنه‌ زاده‌ی ته‌قینه‌وه‌ی روداوێ چاره‌پوان و چاره‌پواننه‌کراو.

ئه‌نفالیش.. وه‌کو یه‌کێک له‌ گه‌روه‌ترین روداو هه‌کانی عێراق و کوردستان، له‌خۆپا، سه‌ری هه‌لنه‌هه‌ناوه. هه‌لته‌، پێشه‌کیه‌کی ئابوری، سیاسی، کۆمه‌لایه‌تی و فه‌لسه‌فی هه‌بووه. بۆنه‌وه‌ی بشتوانین ئه‌م راستیه‌ سه‌باره‌ت به‌هه‌و هۆکاری روداوێکی وه‌کو ئه‌نفال، زانستیانه‌ ساغیکه‌ینه‌وه، واکا ئاوێک له‌ چاوی وشه‌ی (ئه‌نفال) ده‌ینه‌وه. هه‌تا له‌ ژێللاره‌، راستیه‌کان به‌ینه‌ روو.

ئه‌نفال: وشه‌یه‌کی سه‌رومپه‌ره‌به‌یه‌و بێگومان، پێش داهاونی ئیسلام، له‌ناو عه‌ره‌بی ده‌وارنشین و خێلی کۆچه‌ری و سوارچاکی عه‌ره‌بدا، پێژاوه. وشه‌که، زۆرتر په‌یوه‌ندی به‌ تێپه‌وانانی جه‌نگ و جه‌نگین و ده‌ستکه‌وته‌کانی جه‌نگاوه‌ری جه‌نگه‌وه، هه‌یه. وشه‌یه‌که، بۆ هاندانی جه‌نگاوه‌ر له‌ جه‌نگدا، له‌ رێگه‌ی (هه‌له‌ت و ده‌ستکه‌وت) هه‌وه، رسکاوه. (انفال) له‌ قورئاندا بۆ هه‌لال کردنی جه‌نگی (فتوحات) و کوشتنی خێله‌ به‌ ئیسلام نه‌بووه‌کان و ئه‌قوامی ناعه‌ره‌بو ده‌ست به‌سه‌راگرینی سه‌رومالیان، به‌کارهاتوه.

(ئه‌نفال): وشه‌یه‌کی عه‌ره‌بی کۆیه، چاوه‌که‌ی (نفل) هه‌ (نفل) یش واتا: ده‌ستکه‌وت، به‌خشین. به‌خشینی زۆرتر له‌ به‌شی که‌سێک. زۆر ناوداری میژووی

نیسلا میښ هه، له وانه: ابن الوکیع، محمده دی کوپی عمر، موسه نا، یونس و نه حمه دی کوپی نیسحاق.. تاد^۲ له خه لکانی پیش خویانی به چه ند به ره بابیک ده گپنه وه که (نه نفال) بریتی بوو له: کزیله ی نیرو می؛ دیل و که لوپه ل؛ تیرو رم، شمشیر، نه سپ و ماین.. تاد.

هه شن ده لټن: نه نفال نه و ده سکه وتو سامان و سه رومالیه که موسلمان به زه برو هیژ له بته رسته کانیان سه ندون.

له قورئانیښدار، نه نفال سوره تی هه شته مه و له دوی شه پی (به در) وه، هیتر اوده ناراه. له سر سوره تی (نه نفال)، سرگوزشته ی جزرا و جزره یه. بقره نمونه، (عوباده ی کوپی صمت) له م باره وه ده لټ: (دوی تی کشکانی بته رسته کان له شه پی (به در) دار، هه ندیک له مسولمانه کان نیشتنه سریان، موسلمانانیش چوار ده وری پیغه مبه ریان گرت نه کا هیچی لی بی؛ به شیکي دیکه ی سوپای موسلمانان ده سکه وته کانیان گلیر کردبوه وه.

دورژمنه راونه ره کان که گه پانه وه، گوتبویان ده بی ده سکه وته کان بقره نیمه بی، چونکه نیمه دورژمنان به زاند^۳. نه وانه ی پیغه مبه ریشیان پاراستبوو، گوتبویان له به رنه وه ی پیغه مبه رمان پاراستووه، ده سکه وت به مافی خومان ده زانین. نه وانه ی ده سکه وته کانیشیان ده سکه تبوو، پټیان داده گرت که مادم خویان ده سکه وته کانیان کز کردبوه وه، ته نها مافی خویانه بیان به ن.

له م که ین و به ینه دا له سر ده سکه وتو تالانی، نایه تی به که می سوره تی نه نفال به م شیوه یه کی شه کان یه کالاً ده کاته وه: ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَأَتُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ذَاتَ بَيْتِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ (الأنفال: ۱)

لیکدانه وه ی زانستیانه ی وشه ی (نه نفال) لیړه دا دریده خا که جه نگاوه ره کانی به رایي سوپای نیسلا م و له شکر کیښیان بقره ناوچه کانی ناوه وه و دهره وه ی دوورگه ی عره ب، چه ند به ته ماحی (سه رومال) هه لمه تیان بردووه. هه تا (ده سکه وت) یان ده سکه وئ. ته نانه ت به خودی پیغه مبه ر (دخ)

^۲ جامع البيان عن تأويل أي القرآن - تاليف أبي جعفر محمد بن جرير الطبري المتوفي سنة ۳۱۰ هـ - الجزء التاسع الطبعة الثانية ۱۳۷۳ هـ - ۱۹۵۴ م شركة مطبعة مصطفى البابي الحلبي ص ۱۷۱ مابعدا.

^۳ الجامع لأحكام القرآن - لأبي عبدالله محمد بن أحمد الأنصاري القرطبي - المجلد الرابع - دار احياء التراث العربي - بيروت، لبنان، ۱۹۶۵.

چاره سه رنه کراوه، به پشت به ستن به سوره تی قورئان توانیویه تی کیشه کانی ده سته کوت بپرنیتته وه. واته: هه له یه کی گه وره یه واپزانئ سهره تای شه ره کانی سوپا و جه نگاوه ره کانی له شکری ئیسلام، بۆ دهره وه ی روبه ری به که مین قه لمپه وی ناو دورگی عه رب، ته نهاوته نها له به رئه وه بوبئ که ئایینی ئیسلام کوده تایه کی ئایینی، مه زه به یی، فه لسه فیی و عه قیده یی سه رکه وتوو بوبئ به سه ر ئاین، مه زه به ی، عه قیده و فه لسه فه کانی تری ئه و زه مان و زه مینه یه ی به شه ریته؛ هه ر له به رئه مه ش گوایه، به هاتنی ئیسلام، مرۆف له حاله تی کوپره وه ری وه گۆر دراوه بۆ حاله تی شارستانییه تی ئیسلامی، بۆیه، موسلمان راپه رپوه و ئه و هه مو سه رکه وتنا نه ی له به رامبه ر ئه قوامی دهره وه ی قه لمپه وی عه رب هیتا وه ته دی. بۆچونی ئاوا، نه ئه وسا و نه ئیستاش، زانستی نه بو وه بۆ به راییی میژووی ده سه لاتئ ئیسلام پیا به ئدان و پئ لئ هه لپرنی تیا به.

ئه گه ر مه سه له کان، ته نها و ته نها مه سه له ی ئیسلامی و رۆحی و سه رکه وتنی لۆژیکه کانی ئیسلام بوا به سه ر ئاین و با وه ره با وه کانی سه رده می خۆیدا؛ ئه گه ر هه یج گرفت و کیشه یه کی راسته قینه ریگری سه رخستنی لۆژیکی ئیسلام نه بوا به؛ ئه گه ر په ره سه ندنی ئیسلام و بلا و کردنه وه ی ئا وه ها ئاسان و ئاسایی بوا به، نه پتویستی به له شکرکیشی ده کردو که له شکرکیش کراوه، پتویستی به و شه ریعه ته ی قورئان و شه ری ئیسلام نه ده کرد که به کرۆکی ئه نفال، سوپای ئیسلام هانبدن بۆ (فتوحات) و له (فتوحات) یشدا، پاسا و بۆ ئه و هه مو کوشت و کوشتار، تالان و بپۆ، که نیه زه ک و غولام فراندنه، نه ده هیترا به وه. ئه وانه، جگه له وه ی پیش ئیسلام و دای ئیسلام، ته نانه ت بۆ سه ده ی تۆزده هه میش، تالان و ریگری و هه لمه ت برده سه ر قافلله و کاروانی بازرگانی، له ناو خیلله ده وارنشینه عه ره به کاندای هه ر هه بووه. ئه مه راستیه کی میژووییه که پتغه مبه ر (د.خ) باش زانیویه تی و قورئانیش جوانی له سوره تی (ئنه فال) دا، به رجه سته ی کردووه. هه ربۆیه، به هۆی (ئنه فال) وه، هه لمه ت و هیتری سوپای ئیسلام فراوانتر بو. له به ر کوشتار، تالان، فراندنی ئافره ت، غولامی میللله تان و خیلله کانی ناوخۆی عه رب، نه ک له به راییی ئیسلامدا، به لکو چه ندین ده مه دای ئه وه ش، به ره نگاری له ناو ئه قوام و خیلله کانی ئه و سه رده مه له به رامبه ر سوپای ئیسلام، رۆز هه بووه. به تاییه تی له ناو ئێرانیه کان، مه سیحیه کان، کورده کان، هه روا له ئۆروپا و باقی مه لبه نده کانی تری جیهاندا. ئه مه جگه له وه ی پاشانیش، له سه رده می عه باسی و

نهمه ویه کانیشدار، کیښه ی گوره گوره له نیتوان ده سه لاتداران و نه قوامی ژیرده سته دار، رویداوه.

پیمان وایه، نه گهر (نه نغال) و نه خشه نابوریه کانی تری ئیسلام، له زه کات و باج سه پاندن نه بوايه، سوپای په لامارده ری ئیسلام تنها له بهر مه سه له روهی و نایینه کان، له وه موو هیژش و په لاماردا نانه دار، سه رنه ده که وت.

(۳)

به عس و میژووی ئیسلام

یه کیڅک له دروشمه بنچینه ییه کانی به عس، که به دریژایی میژووی دامه زرانندی به رزی کردوته وه (أمة عربية واحدة - ذات رسالة خالدة - نه ته وه ی یه کگرتوی عه رب - خاوه ن په یامیځکی نه مر). هم دروشمه، که سه رده قی دروشمه کانی حیزی به عسه، هرچی چونی لیک بدریته وه، بیروپای ته سکی ناسیونالیستی لیداده چوپئی. له لایه که وه، بیري نه ژاډه پرستی عه رب به و دروشمه به هیژده کا؛ له لایه کی دیکه وه، ئیسلام ده کاته په یامی پیروزی عه رب و میلیله تانی دیکه ش ده کاته ملکه چی نه و په یامه. نه مه له کاتیڅکار، به دریژایی میژوو، عه رب نه ته وه یه کی یه کگرتوی خاوه ن ده ولته تیځی دلخوازی یه کگرتوی عه ربی نه بووه. ئیسلامیش، نه گهر به زه بری له شکرکیښی نه بوايه، ته نانه ت له ناو ته وای عه رب خویدا، بلاونه ده بویه وه. سه ره پای نه وه ی به زه بری سوپاش ئیسلام بلاو کراوه ته وه، ئینجا چه ندین میلیله هن نه ژاډو زمان و قه باره ی خویان پاراستوه. له کونه وه هه تا ئیستا، ناکوکی و که لیتنیځکی شارستانی، کولتوری، که له پوری، زمانه وانی، و هه ستنی ناسیونالیستی گوره له نیتوان عه رب و نه و میلیله تانه دار، هه بووه و هیه.

حیزی به عس، له جیهان بینییه کی ته سکه وه سه یری میژوی عه رب و میلیله تانی تر، هه روا سه یری ئیسلام و ناین و مه زه به کانی تر، ده کا، هه ریویه نه و دروشمه ی به رز کردوته وه. ده نا یه کگرتنی هه موو نه ته وه یه ک مافی ره وای دیموکراسییه. به لام نه ک له سه ر حسابی نه ته وه و گه لانی دیکه.

به عس... پیی وایه له به رایي ئیسلامه وه، هه ر قه ومیک به ره نگاری له خوی کردبئی، یان به خواهشت سوپای ئیسلامی پیشوازی نه کردبئی، یا وه کو شارستانیه ت، میژوو، زمان، کولتور و باوه په کانی خوی پاراستبئی، نه و میلیله تانه

تیکرا به عس به (شعوبی) یان ده زانی. (شعوبی!) ش خراپترین ناتۆره ی به عسه که ده داته پال ئه و میلله تانه ی له به رامبه ر شالاوی شوقینییستانه ی عه ره ب له به رای ی ئیسلامه وه هه تا ئیستا، خۆیان پاراستوه. به عس ریزه کانی خۆی و سوپای عیراق و لایه نگرانی له ناو نه ته وه ی عه ره بدا، به رقیکی ئه ستور به رامبه ر (شعوبی) هت، په روه رده کردوه و ده کا. به عس ئاوا (شعوبیه ت) لیک ده داته وه: «بزوتنه وه ی گه لانی ناعه ره به. هه ولیدا له شارستانی هت و ده ولته ی نه ته وه ی عه ره ب، بدا، ململانییه کی شارستانی و روناکییری و ئاییتی فراوانی ئاشکرا کرد. که وایی، بزوتنه وه ی ده سته ی کی دیاریکراو یان چینیکی کۆمه لایه تی نییه، به لکو له ولتیکه خه لکی جیا جیا بۆ په رچدانه وه ی کولتوری هه لچوی عه ره ب داویانه، هه مه ش، هه لویستیکی ره گه زپه رستانه یان دژی نه ته وه ی عه ره ب و شارستانی هت و کولتوره که ی پیکه یناوه».

هه ر به عس پێیان وایه گوایه: ((سه ره پای نه وه ی شعوبیه ت له شوینی جیا جیای نیشتمانی عه ره ب و نه ده لوسدا، چالاک بووه، به لام بیکومان چرتر هه عیراقدا چالاکتر بووه، ئیرانی شی کردۆته بنه مای ئاواسته و جموجول و باخیبونه ئاشکرا کانی)).^۴ ئه وه سیاسه ت و باوه پری میژووینی به عسه له عیراق و اوچه که دا به رامبه ر گه لان.

جگه له ئایینی ئیسلامی، له سه ره له دانی ئیسلامه وه هه تا ئیستا، هه موو ایین و باوه پێکی دیکه ی ناو فارس، کورد، ئازهری و ته وای میلله تانی تر له یژوودا، به (مه جوسیه ت) و (زیندقیه ت) ناوزه دکردوه. ئه مه شی کردۆته هه قیده ی ئیسلامی به رامبه ر هه موو ئایین و باوه پێکی تر، که پێش یان پاش یسلام، هه بوون. ئه مه له کاتی کدا، هه ر له به ر بیری ته سکی ناسیق نالیستی هه ره بی خۆیان، له م جۆره تومه ته ی (زندقیه ت) و (مه جوسیه ت) ناده نه پال ساوه پو ئه فسانه و عقیده کانی سۆمه ریه کان، یان بابلیه کان، یاوه کو هه ر عونی هه کان. له به ر نه وه ی ئه مانه پێش یسلام له سه ر زه مینی ئیستای ولاته هه ره بیه کاند، یون.

ئاشكراشە كە ھەرچى چۆنىك ئايىنىكى ۋەكو زەردەشتىت لەگەل ئەو ئاينانەدا بەراورد بىكى، لە زۆر روۋە قابىلى بەراورد كىرنىش نىن. زەردەشتىت لەبارى رىقۇرم، روانىنى بۆ مۇڧ ، ئافرەت و دادپەروەرىيە، بەپىي پىئوانەكانى زەمان و زەمىنەى خۇيان، پىشكەوتوتر بوۋە لەوان.

(۴)

ئۇيالى ئەنفال

شۆپونەۋە بە باۋەپى مېژوۋىي بەعس لەمەپ ەرەب و ئىسلام ئامادەيى ئە باۋەپە، لە بەرنامە و ئايدىلۆزىيەتى ئىستاي بەعسدا، ئاخۇ چ ئاكامىكىمان بىداتا دەست؟

- ئايە دەشى؟ حىزىيك باۋەپى نەتەۋەيى ئاۋاۋ بىرۋى ئايىنىشى بەۋشىۋەيا بى، چاۋەپى رىيازو خزمەتى ديموكراسى لىبىكى؟
- ئايە دەشى؟ خويىندەۋەى مېژوۋ لە پىكھاتەى ئايدىلۆزىدا، دابىردى ل بەرنامە و نەخشەى ئىستاۋ ئايندەى حىزىيك؟
- ئايە دەشى؟ پەروەردەى مېژوۋىي حىزىيك بەۋرە بى، بەلام ھەلسورائى ئىستاي ئارام ھىمى بى؟
- ئايە دەشى؟ حىزىيك بەۋ باۋەپو بىرۋا نەتەۋەيى و ئىسلامىيەۋە، دەۋلەتىكى ۋەكو عىراق و سوپايەكى بىكەۋىتە دەست، بىانخاتە خزمەتى مۇقايەتى، پىشتىۋانى چارەنوسى گەلانەۋە؟

ئەۋ پىرسىيارانەۋ پىرسىيارگەلىكى دىكە، ھەرچى چۆنى تاۋتوئ بىكىت، ئەمسەروئەسەريان لىك بدىتەۋە، ئەنجامىكى ترىسناك ساغ دەكەنەۋە. ئەۋىش دۇپاتكىردەۋەى خەتەرناكىرى تاۋانەكانى داگىركىردن، تالان بىردن، كوشىتن مەرگەسات دەرەق بە گەلان بە ھەموۋ ئازادى ديموكراتخۋازىك.

ھەلەيەكى گەۋرەيە ھەبن و ابزانن تاۋانى مەرگەساتى ئەنفال، يان كىمىابارار كىردنى ھەلەبجەۋ ئاۋچەكانى تىرى كوردستان، لەبەر ئىران يان كاردانەۋ. بىبەرامبەر دۇستايەتىكىردنى ئىران لەكاتى شەپى (عىراق - ئىران) دا. ئەم بۆچونىكى زۆر ئاپاستە. تەننات ھەندى لايەن كەۋا دەللىن، رەچاۋى بىنەچە، بەعسىان نەكردوۋە. بەلكو ۋەكو كاردانەۋەى سىياسى بەرامبەر بىرۋى جىاۋاز ھىزى جىاۋاز، ھەن ۋا دەللىن. ئەگىنا بەعسىك كەۋتەزاي مېژوۋىي ئاۋابى

به‌رنامه‌که‌ی روشن بێ؛ سیاسه‌ته‌کانی ئاشکرایی، ئیتر چ پێویست ده‌کا به‌رامبه‌ر مه‌رگه‌ساتی وه‌کو نه‌نقال دا، په‌لو پۆی لیكدانه‌وه‌ی بێ بناغه‌ی زانستی بهاویژێ.

بۆ نموونه.. ئه‌گه‌ر ئه‌و گریمانه به‌ راست بزانی ئه‌و گوايه له‌به‌ر جه‌نگی (عێراق - ئێران) و سه‌ره‌دجامه‌کانی، رژیمی عێراق تاوانی نه‌نقانی نه‌تجامدایی، ئه‌دی مه‌قه‌ بپرسین: له‌ راپه‌ریندا، خه‌لکی باشووری عێراق و ناوچه‌ شیعه‌ نشین و په‌رستگا‌کانی (عباس) و (ابو الفضل) ی که‌ریه‌لاو نه‌جه‌ف، چ ریۆنیه‌کیان (دلیل) بۆ سوپای ئێران کردبوو، که‌ به‌و شیوه‌یه‌ قه‌تلوعامی کردن؟

ئهی کویت.. چ گونامیکیان هه‌بوو ئاوا په‌لاماردان و کرانه‌ په‌ندی (امة عربية واحدة - ذات رسالة خالدة) ئه‌گه‌ر کورد له‌به‌رنه‌وه‌ی کورده، له‌به‌رنه‌وه‌ی زمان و کولتور و جلوبه‌رگی جی‌اوازه، خۆ کویتیه‌کان و راپه‌ریوانی خوارووی عێراق، عه‌ره‌ب بون. خۆ ئیسلامی راسته‌قینه‌ش بون. خۆ دشداشه‌یان له‌به‌رو هه‌گالیشیان له‌سه‌ر بوو. ئه‌دی بۆچی ئه‌و کاره‌ساتانه‌ی به‌سه‌ردا هی‌تان؟

کرۆکی مه‌سه‌له‌که‌ ئه‌وه‌یه‌ که‌ حیزبی به‌عسی ده‌سه‌لاتدار، ره‌گی فه‌لسه‌فه‌ی خۆی له‌ سه‌روه‌ریتی نه‌ته‌وه‌ی عه‌ره‌ب و سه‌رداریتی ئیسلام و بالاده‌ستیتی سه‌رکردایه‌تی خۆیدا، به‌سه‌ر هه‌موو میله‌تانی دوتیای عه‌ره‌ب و له‌ناو هه‌موو ئیزه‌کانی عه‌ره‌ب و کورد و میله‌تانی ناوچه‌که‌دا، ده‌بینی، بۆیه، به‌و رقه‌ی به‌رامبه‌ر (شعوبیه‌ت) و (مه‌جوسیه‌ت) و (زندیقیه‌ت) هه‌یه‌تی، که‌ مه‌به‌ستی گه‌لان و باوه‌ره‌کانی تره، هه‌ر ئه‌و رقه‌ی ئاوێته‌ی ئایدیۆلۆژیه‌تی مه‌زنخو‌زای و ده‌سه‌لاتداریتی و ئامانجه‌ دورونزیکه‌کانی به‌عس کردوه؛ ئه‌مه‌ش وای کردوه که به‌عس هاته سه‌رکار، کار بۆ سه‌پاندنی ئه‌و ئامانجانه‌ی بکا که‌ له‌ ئاوێته‌ی باوه‌ره‌کانی میژووی عه‌ره‌ب و ئیسلام دا، ره‌نگیداوه‌ته‌وه. به‌ هاتنه‌سه‌ر حوکم له‌ عێراقدا، به‌عس سالی (١٩٦٣) به‌ تیرۆر و کوشت و کوشتار که‌وته‌کار، به‌لام دوا‌ی سالتیک شکستی خوارد. بۆیه، سالی (١٩٦٨) که‌ هاته‌وه سه‌ر حوکم، سه‌ره‌تا نه‌رم جولا، هه‌تا ورده‌ورده له‌ روی ئابوریه‌وه خۆی گرت و له‌ روی سیاسیشه‌وه سه‌قامگیر بوو، په‌یوه‌ندی ناوچه‌یی و نێونه‌ته‌وه‌یه‌یه‌کانی خۆی قایم کرد. له‌ روی هه‌سکه‌ریه‌وه خۆی به‌ چه‌شنی تۆکمه‌ کرد که‌ سالی (١٩٦٨) کو‌ده‌تای کرد، له‌ناو ته‌واوی ده‌زگا‌کانی سه‌ریازی عێراقدا (١٠٠-١٥٠) نه‌ندامیان هه‌بووه. به‌لام سالی (١٩٧٦) ئاماری نه‌ندامانیان گه‌یشته‌وه (١٠٠٠) ده‌ هه‌زارو لایه‌نگرانیان

گەشتۆتە (٥٠٠٠٠٠) پینچ سەد هەزار. سەیر ئەوەیە سالی (١٩٨١) ئەندامانیاز (١٥) هەزار زیادی کردووە و سەرچەم بە لایەنگرانیانەو، بونەتە (١٥٠٠٠٠) ملیۆن نیوێک کەس. ئەم ژمارەییەش کاتێک باوەڕی پێدەکرێ که بزانرێ عێراق سالی (١٩٨١) (٢٤) ملیار دۆلار داھاتی بوو، کەچی (١٥٠) ملیاری خەرچی بەرنامەی سەربازی کردووە. واتە: لە (١٤٥٪) ی داھاتی عێراق لە رێژەی داھاتی نەوت، بۆ داوودەزگا سەربازیەکانی عێراق سەرف کراوە^٩.

لە هەموو رویەکەوێ رژیمی بەعس لە خۆی راپەرموو، بکەوێتە سەپاندنی مەرامەکانی، بەتایبەتی لەرووی عەسکەریەو، ئینجا نەخشەکانی جێبەجێکرد. ئیدی لەسالی (١٩٧٠)و، لە کوردستاندا، بەتایبەتی لە کەرکوک، ژەنگار، خانەقین، ناو فەلییەکان، جەلەولای مەندەلی، عین زالەو... تاد دەستپێکرد. بەرە بەرە سیاسەتی تەعریب و تەبعیس و هەروا، تەهگیریش، کرانە پیناوی نەگۆڕی رژیمی عێراق.

لە دواى سالی (١٩٧٥)و، کە توانیان شۆڕشی کوردستان دابمرکێنن و سەرکردایەتی شۆڕشی کوردستانیش بەرەنگاری نەکرد، ئیتەر لەو بەدواوە، مەرامی شۆڤینیستی رژیمن زۆر ئاشکرا بوو. واتە:

لەدواى (٦/ی ئازاری / ١٩٧٥) کە رێکەوتننامەی جەزائیر لەنیوان (سەدام - شا) دا، مۆرکرا، کە شۆڕشی کوردستان نەماوو. دەیان هەزار کورد بە لیشاو تەسلیم دەبوونەو. (بارزانی) رایگەیاندا چیکە هەقی بەسەر شۆڕشەو نەماوە و پارتی دیموکراتی کوردستانیش بلاوێان لێکرد؛ یەکییتی نیشتمانی کوردستانیش هێشتا دانەمەزراوو؛ هیچ هێزێکی تری کوردستانی ئالای بەرەنگاری بەرز نەکردبوو، هیچ مەترسیەک لەسەر رژیمن نەماوو، سەرەپای ئەمەش، دەست بەجێ رژیمن کەوتە تەهگیر و تەعریبی دیهات و شارێچکەکانی کوردستان. هەر ئەمەش وایکرد، دواى دوو مانگ، گۆتایی مانگی (٥) ی سالی (١٩٧٥) پەلە لە دامەزراندنی یەکییتی نیشتمانی کوردستان بکری، یەک سالییش دواى دامەزراندن، شۆڕش بەرپا بکۆتەو.

^٩ بۆ سەرژمێرەکان بڕوانە لاپەرە (٢٢٢) و (٢٤٠) لە کتێبی (الدولة، المجتمع المدني، التحول الديمقراطي في العراق / فالح عبدالجبار). اصدارات مرکز ابن خلدون بالاشتراك مع دار الامير للنشر والتوزيع.

(۵)

ئەنفال و .. روداوه نوێکان

کە شۆڤشی کوردستان بەرپاکرایهوه، هه‌موو هی‌زه کوردستانی‌ه‌کان به‌ راگرتنی سیاسه‌تی ته‌ه‌جیرو ته‌عریب و ته‌بعیس، رازی بوون گفتوگۆ بکه‌ن و شه‌ر رابگرن. رژێم به‌مه‌ش رازی نه‌بوو. به‌لکو سوورتر بوو له‌سه‌ر نه‌خشه‌ شۆڤینی‌ه‌کانی. له‌ ماوه‌ی (۱۹۷۵) بۆ ساڵی (۱۹۸۰) پێش به‌رپابونی جه‌نگی (عێراق - ئێران) رژێم ته‌واوی دێهاتی خانه‌قین و ژه‌نگارو مه‌نده‌لی و نه‌فه‌تخانه‌ و ده‌ورووبه‌ری که‌رکوکی له‌ کورد به‌تاڵ کردو، له‌ شوینی کورد، عه‌ره‌بی نیشته‌جێ کرد. جگه‌ له‌وه‌ی به‌ ده‌یان ئۆردوگای زۆره‌ملیی بۆ کۆکردنه‌وه‌ی جوتیاران، دروستکرد. ئەمه‌ له‌ کاتی‌کدا شۆڤشی کوردستان هه‌تا ئه‌وکاته نه‌ک هیچ مه‌ترسیه‌کی بۆ سه‌ر رژێم نه‌بوو. به‌لکو ئاماده‌ی هه‌موو جوړه‌ گفتوگۆیه‌کیش. هه‌تا راده‌ی رێککه‌وتن له‌سه‌ر لایه‌نی که‌می مافه‌کانی کورد. بوو. نه‌ک لایه‌نی‌ک به‌لکو هه‌موو لایه‌نه‌کانی ناو شۆڤشه‌که‌ش ئاماده‌بون. به‌لام رژێم له‌به‌رئه‌وه‌ی مه‌رام و به‌رنامه‌ی توانده‌وه‌ی بوونی کوردی هه‌بوو، بۆیه به‌ ده‌ستکه‌وتی نیوه‌چلێش ئاماده‌ی رێکه‌وتن نه‌بوو له‌گه‌ڵ شۆڤشی کوردستاندا.

کە جه‌نگی‌شی دژی ئێران هه‌لایساندا، به‌ هه‌موو حوکمی‌ک ده‌بوو له‌گه‌ڵ شۆڤشی کوردستاندا رێک بکه‌وێ، به‌لام له‌ مانۆری گفتوگۆ به‌ولاوه‌ (که‌ به‌عس ناویانگی له‌ مانۆر و تاکتی‌کدا هه‌یه) ئاماده‌ی هیچی دیکه‌ نه‌بوو. چونکه‌ ده‌یزانی رێکه‌وتنی سیاسیی کێشه‌ی سیاسیی کورد بایه‌خدار ده‌کا. بۆیه، جگه‌ له‌وه‌ی ناوبه‌ناو له‌ ژێره‌وه، ئاشکراش ساڵی (۱۹۸۴) گفتوگۆی ده‌کرد. به‌لام رێکه‌وتنی بۆرنه‌کرد. له‌ په‌ناشه‌وه، سه‌رقاڵی نه‌خشه‌ و مه‌رامه‌کانی بوو.

له‌ گفت و گۆی ساڵی (۱۹۷۴) دا، له‌ دوا چاوپێک‌ه‌وتنی (ئیدریس بارزانی) به‌حه‌تیدار، (سه‌دام حسێن) گوتبووی: رێک بکه‌وین باشه. ئه‌گینا ئه‌وه‌ی چاوه‌ڕوانی ناکه‌ن دێته‌دی و هیچی‌شتان ده‌ست ناکه‌وێ. ئەمه‌ هه‌ره‌شه‌یه‌کی بیلۆماسی بووه. به‌لام تومه‌زه هه‌ر ئه‌وکاته رێکه‌وتنه‌نامه‌یه‌کی وه‌کو جه‌زائیر هه‌می‌شکی (سه‌دام) دا بووه. که‌ له‌ شه‌پو شۆڤشدا ده‌ره‌قه‌تی کورد نه‌هات، سازشی له‌گه‌ڵ رژێمی شادا کردو ده‌ستی له‌ به‌شیکی زۆی عه‌ره‌بو سنوورێکی اشی عێراق بۆ ئێران هه‌لگرت، ته‌نها بۆئه‌وه‌ی شۆڤشی کوردستان بغه‌وتینی.

واته: رقی له کورد زیاتر له رژیمی (شا) بووه. ئاماده بووه (شا) رازی بکا، به لام ئاماده نه بوو کورد رازی بکا!

که ئاگری شه پی (عیراق - ئێران) یش گهرم داهات، له مفاوه زاتی (۱۹۸۴) دا، دواى (۱۰) سال له و کۆبونه وه یه ی (سه دام) له گه ل ئیدریسد، دیسان (سه دام) به وه فدی و تووژکه ری به کیتی نیشتمانی کوردستانی گوت: (کاتی خۆی سالی ۱۹۷۴ به ئیدریسم گوت، رێك بکه وین باشه، ئه گینا ئه وه ی ئیستا دهستان ده که وئ، دواى شه پ دهستان نا که وئ. به ئیوه ش ده یلیمه وه؛ رێك بکه وین باشه، ئه گینا سه ره نجامی باشترتان له بزوتنه وه ی مه لا مسته فا دهست نا که وئ)*.

ئه گهر بۆ شۆپشی ئه یلول و بارزانی، رێکه و تنفامه ی جه زانی له ژێسه ری سه رانی عیراقد، بویئ. ده زکه وت بۆ شۆپشی نوئ و (ی.ن.ک)، کیمیباران و ئه نفالی به دهسته وه بووه.

ئه م نمونه، (۱۹۷۴) له گه ل شۆپشی ئه یلول، (۱۹۸۴) له گه ل شۆپشی نوئ. پاشان، له دواى راپه یینیش له گه ل (به ره ی کوردستانی)، هه تا ئه م رۆژگاره ش، سه ره پای کێشه کانی ناوخۆ و ده ره وه ی رژیم، هه ره مووی ده ریده خه ن که به عس، به حوکمی باوه پی ناسیۆنالیستی و به وای ئیسلامی و رییازی ئایدیۆلۆژی، ئاماده یه له گه ل هه موو رژیمێك رێك بکه وئ، هه موو چه کێك به کاربه یئ، ئه نفال بکا، به لام ئاماده نییه جگه له نه خشه ی خۆی هیچ جۆره مافیکى دیموکراسی به گه لی کوردستان، ره وای بیئ. ئه مه ش ناسنامه ی راسته قینه ی ئایدیۆلۆژی به عسی عیراقه. بۆیه، هه له یه کی گه وریه، تراژیدیای ئه نفال، جگه له وه ی به شیوه یه کی سه ره کی زاده ی گه وه ری ئایدیۆلۆژی به عسه، به هیچی دیکه بزانیئ. ئه گهر فاکته رێکی جه نگى، یان سیاسیش رۆلیان له روداوه کاندای گێپایی، هه ره له رێکه ی گه وه ری به عسه وه فاکته ره کان کاریگه ریان هه بووه.

بۆیه.. یه که مین حوکم له سه ره به عس ئه گهر بدرئ و مه حکه مه ی راسته قینه ی به عس، ئه گهر بکریئ، هه قوايه له سه ره گه وه ری ئایدیۆلۆژی به عس پئ دابگیرئ. پاشان له سه ره چۆنیه تی ئه نجامدانی نه خشه و بپارده رانی نه خشه کان.

* خۆم له وه فده که دا بوم و گویم له و قسانه بوو.

دهسهلات و حیزبێک، گەر ههتا مۆخی نوڤمی دوزمنایهتی گه‌لێکی دیکه نه‌بی، گەر سوپا و خه‌لکی خۆی به‌ نه‌قلیه‌تی جینۆساید، له‌ باری نه‌ته‌وه‌یی، سیاسی، فه‌لسه‌فیی و رۆحیه‌وه، گۆش نه‌کردبێ و نه‌شزانێ سیاسه‌تی جینۆسایدی له‌سه‌ر هه‌موو ئاسته‌کاندا، بۆ ده‌چیتسه‌ر، هه‌رگیز زاتی جێ به‌جێ کردنی نه‌خشه‌ی وه‌کو نه‌فاله‌کانی نابێ. باشترین به‌لگه‌ش، ئه‌وه‌یه‌ که‌ دوا‌ی داگیرکردنی کویت، و په‌لاماری ئه‌مریکا و ده‌وله‌تانی دیکه، بۆ سه‌ر سوپای عێراق، خۆ عێراق ئه‌و چه‌که‌ کوشنده‌یه‌ی هه‌بوو که‌ له‌ کوردستان و دژی ئێران به‌کاریده‌هێنان و ده‌شیزانی قه‌ده‌غه‌ن، به‌لام له‌به‌رئه‌وه‌ی ئه‌مریکا و رۆژئاوا له‌ جه‌نگی دوه‌می که‌نداودا دابه‌زیببونه‌ مه‌یدان، ئه‌وانیش چه‌کی کوشنده‌تریان هه‌بوو، بۆیه‌ هه‌ر نه‌یوێرا توخنی ده‌بۆی چه‌کی کیمیاوی و کوشنده‌ی تر بکه‌وێ. چ جایی به‌کاریان به‌هێنێ. به‌لام به‌رامبه‌ر به‌کورد به‌ناسانی به‌کاربه‌هێنان. چونکه‌ گه‌لی کوردستان به‌بێ که‌س و ده‌وله‌تانی دونیاش به‌پشتیوانی خۆی ده‌زانێ.

ئێستاش، دوا‌ی تێپه‌رپوونی چه‌ندین تاقیکردنه‌وه، له‌ سالی (١٩٧٥) هه‌و بۆ ئه‌مه‌سال (٢٠٠٠-٢٠٠١)، دوا‌ی ئه‌و هه‌موو تاوانه‌ له‌ کوردستان و ناوچه‌که‌شدا، ده‌پرسین: ئایه‌ رژێم ده‌رسی له‌ رابوردو و هه‌رگرتووه؟ ئایه‌ ده‌ستی له‌ سیاسه‌تی پاکتاوی ره‌گه‌زی هه‌لگرتووه؟ هه‌لبه‌ته‌ نه‌خێر. رۆژانه، ده‌رکردنی خێزانی کورد له‌ ناوچه‌ هه‌شتا رزگار نه‌کراوه‌کانی کوردستان، به‌رده‌وام سه‌پاندنی ته‌عریب و ته‌ه‌جیر و ته‌بعیس، هه‌ینانی عه‌ره‌ب و به‌ زۆره‌ملێ نیشته‌جێ کردنیان له‌ کوردستاندا، ئه‌مانه‌ و سه‌دان روداوی ناله‌باری دیکه، سه‌رجه‌میان ده‌یسه‌لمێن که‌ رژێم، گه‌وه‌ری نه‌گۆراوه. ئایدیۆلۆجیه‌تی وه‌کو خۆیه‌تی. ئێستاش بۆی بلوێ به‌شیوه‌ و شیوازی دیکه، ئه‌نفال و ئه‌نفالی دیکه، دویات و چه‌ند پات ده‌کاته‌وه.

جیهان بگۆڕێ یان نه‌گۆڕێ. روداوه‌کان بگۆڕێن و نه‌گۆڕێن. به‌رنامه‌ی پاکتاوی ره‌گه‌زی به‌عس، نه‌گۆڕه‌و نه‌گۆڕ. ئه‌م به‌رنامه‌ نه‌گۆڕه‌ی ئێستا، ره‌گه‌که‌ی ده‌گه‌پێته‌وه‌ بۆ رابوردو. بۆ میژووی گۆن. بۆ به‌رنامه‌ی میژووی ناسیۆنالیستی بێ ته‌سکی عه‌ره‌ب. بۆ ستراتیژی به‌عس. بۆ: (أمة عربية واحدة - ذات رسالة خالدة) ی به‌عسی عێراق.

ديالوگي نه قلبي نازادو

داوهرییه کی سه له فیانه ⁽⁺⁾

روژی ههینی (۲۰ / ۹ / ۲۰۰۲) له ژماره (۴۰۶) ی روژنامه ی یه کگرتوو، زمانحالی یه کگرتوو ییسلامی، له لاپه پهری (رامیاری) و له ستونی (تیشک) دا کاک (ئه بوبه کر عه لی)، له سه ر مونا زه ره یه کی ماموستا (ره ئوف محمه د) و به نده، شه وی (۱۱ / ۱۰ / ۲۰۰۲) ی به رنامه ی (گفتوگویی سی شه ممه) ی تازه داهینراوی کاکه (توانا ئه حمه د) ستونیکي درژی له ژیر ناو نیشانی (پاشماوه کانی ئه قلیه تی دادگاییکردن له سه رده می ناشت بونه وه ی نیشتمانیدا) نویسووه و تیایدا، بیروبوچونی خوی له سه ر مونا زه ره که، ده برپیووه. به لام ده برپینیکي ئه وتو، مه گه ره ره له نوسه ریکي ئیسلامگه را بوه شیت وه، بویری، راستیه کان ئاوا بشیوینئ، جا بۆئ وه ی ئه و راستیانه ی شیواندونی، به شیواوی نه میتنه وه، پیمان باشبو وه لامی بدهینه وه.

(۱)

کام نه قلیه تو چ دادگاییکردنیک؟

هه ر بیرمه ندیکي هوشیار به رنامه که ی دیبی، ده زانی ته وه ری مونا زه ره که له سه ر روداوی (۱۱) ی سپتامبه ر بوو. کاتی که به رنامه یه کیش، دوو که سایه تی له دوو حیزبی جیاواز ده هیئت ه سه ر شاشه ی ته له فزیۆن، مه به سستی دوو بۆچونی هه ردوو که سایه تیه که، له دوو روانگه ی جیاوازه وه، پێشکهش بکا. که وایی: شتیکی زۆر ئاساییه هه ر لایه که هه ولیدا راستی بۆچونی خوی ده ریضا، هه روا، له ناو بازنه ی مملانی سیاسیه کانی ئیستای گۆره پانه که شدا، هه ر لایه که هه ولیدا، هه له، یان که موکورتی لایه نه که ی به رامبه ر ده ریضا. ئه وه ی لایه نی که می تیگه یشتنی له رێسای دیالوگ هه بی، له م مه سه له تیده گا. ئه وه ی شاره زایی یان زانیاریشی له سه ر ئه م چه شنه مونا زه رانه نه بی، بیگومان، مونا زه ره یه کی ئاوا

⁺ له گۆناری (روانگه وره خنه) ژماره (۸) له سالی (۲۰۰۲) دا بلۆکراوه ته وه.

به (پاشماوهی نه قلبه تی دادگاییکردن) ده زانی. بۆنه وهی نوسه رو خوینهر له مونا زهره وردتر بن و باشت له وه شاره زا بن که بۆچی مونا زهره ده کړیته (نه قلبه تی دادگاییکردن)، وا چاکه له خودی ناوینشانه که وه، وه لām بدهینه وه.

پیش هه موو شتیك، پیویسته بۆ خوینهری رونه که یه وه که وا (لیپرسواویکی)، (لایه نیکی سیاسی به رامبه ر - که منم - هه رو که نوسه ر گوتویه تی) دورونزیک، ناگام له ته وه ری گفتوگۆکان نه بووه: نه شم زانیووه کاکه (توانا) چی ده پرسئ و چی ناپرسئ، ته نانه ت به یانیه که ی که بۆ شه به برنامه که پیشکه ش ده کرا، به ته له فۆن لیم پرسئ: ته وه ره کان له سه ر چین؟ له وه لāmدا هه ر هینده ی گوت که وا: تۆ پیویستیت به زانیی ته وه ر نییه. من لای خۆمه وه نه م وه لām م وا بۆ لیکدایه وه که وه کو رۆژنامه نویك، وای پی باشه له پر پرسیارمان لیبکا هه تا به برنامه که ی به چیژتر بی. که وایی: نه م به برنامه یه، بۆ من (لیپرسواویکی لایه نی سیاسی به رامبه ر) یش، هه رو که که سیکی داوه ت کراوی ئاسایی حساب ده کړئ. نه که به برنامه یه کی پیشتر نه خشه بۆ کیشراو. راستی و ناراستی نه م قسانه ش کاک (توانا) و ناماده کارانی به برنامه که ده یزان.

(۲)

مونا زهره چی یه؟

وشه ی (نَظَر) و (ناظر) و (مناظره) و (تَناظره) نه م وشانه، که چاو که که یان (نَظَر) هه ر هه موو (دیقه ت) و (چاو تیپرین) و (له به رامبه ر وه ستان) و (رامان) و (چاو دیری) ده گرنه وه. که له م چاو که یه شه وه، وشه ی (مناظره) پیکده هینرئ، دوو هیلی لیک جیاواز ده گه یه نئ. که وایی: کاتیك دوو که سایه تی، له پشته میزی به برنامه یه که، به دوو فله سه فه ی جیاواز بۆ گفتوگۆ له سه ر روداوێك داده نیشن، بۆگومان ده بی هه ردووکیان هیله جیاوازه کانیا ن بخه نه رو. نه گینا بۆچی به رامبه ر دانراوون و له به رچی یه که جۆر پرسیار له هه ردووکیان ده کړئ؟ بۆیه به رامبه ر یه که دانراوون بۆ شه وه ی جیاوازی بۆ چونه کانیا ن له مه که ی وه لāmده وه ی پرسیاره کان بدرئ. پاشان، بینه ر حوکم له سه ر راستی و ناراستی، یان باش و مامناوه نجی وه لāmه کان بدا. نه گه ر وانه بی، چ پیویست ده کا، دوو که سایه تی جیاواز، له سه ر یه که بابه تی دیاریکراو، بخړینه مشتومرپه وه.

که واتای راسته قینهی (مونازهره) نه مه بئ و له دونیاشدا هر بهم چهشنه په پره و کرابی، ئیتر بۆچی نوسەر لای خوینهر مونازهره به (دادگاییکردن) دهگۆرئ؟ نه گهر وایی، که وایی، ته له فزیوئی یه کگرتوو، هرکه سیکی بردیته سهر شاشه ی خۆی، بۆ دادگاییکردن بووه، نه ک بۆ زانیی بیی جیاواز له سهر روداوێک یان بابتهێک. چونکه ئاشکرایه ته له فزیوئی یه کگرتوو ته له فزیوئیکی سرف حیزی ئیسلامگه رایه.

دهبئ هۆی چی بئ نوسهر (مونازهره) به (دادگایی کردن) بگۆرئ؟ بئگومان هۆیه که یه نه وه یه که نوسهر له بهر نه وه ی سیاسییه کی ئیسلامگه رایه و ئیسلامگه راش نه وه ته ی هه ن، له به رای ی ده سه لات ی ئیسلامه وه، له وساوه ده سه لات ی ئیسلامی سه پینراوه، هه تا ئیستا، ته نها یه ک تیکستی ده سه لات لایان پیرۆزه و باقی تیکسته کانیان لا دژی ئاینه، بۆیه، له جیهانی بیی ئیسلامگه راییه وه، دادگاییکردن بۆ ته نه ریت و کراوه ته به شیکی پیرۆزی یاده وه ری ئیسلامی و شوینه واریکی کاریگه ری له ناویاندا جئ هیشتنوه، له بهر نه مه شه، ئیسلامگه رایه ک، له ناو هر حیزیکی سیاسی ئیسلامیدا بئ، ناتوانئ خۆی له وه ژمونی تاقه ده سه لات ی ئیسلامی رزگار بکا، نه گهر جاروباریش له ژێر ده مامکی میانه پره ویشدا، خۆی بشاریته وه، به خۆی بزانی یان نه زانی، له هه سه ته وه یان له نه سه ته وه بئ، ده گه پیته وه سهر نه وه ی چۆن بتوانئ په نا بۆ دادگا و دادگاییکردنی به رامبه ره کان به رئ. هه ربۆیه، لای نوسهر، مونازهره، که یه کێکه له جوانترین که ناله کانی دیموکراتی، دادگاییکردنه. چونکه جگه له حه لال کردنی دادگایی به رامبه ر، له یاده وه ری میژوویی، ئه و نه وانه ی وه کو نه وون، شتیکی دیکه جئ نه بۆته وه.

گهر که سێک لایه نی که م باوه پ ی به ئازادی و دیموکراتی هه بئ، چۆن ده توانئ (مونازهره) یه کی سیاسی، له سهر ته له فزیوئی (ی.ن.ک) که ئیستا به شی زۆری کوردستان و هه ندئ ناوچه ی سنوریش ده بیینن، به دادگاییکردنی له قه له م بدا؟ ئایه کئ به مامۆستا (ره ئووف محمه د) ی مه کته بی سیاسی یه کگرتووی گوتوو، له مونازهره که دا، وا بئ، یان نابئ و نه ئی؟ مامۆستا، وه ک نوینهر ی یه کگرتوی ئیسلامی، ئه و په پی ئازاد بووه چۆن قسه ده کاو چۆنیش وه لام ده داته وه، ئیتر دادگاییکردنی چی؟ دادگایی نه وه یه هێلکی دیاریکراو بۆ نوینهر ی یه کگرتوو راکیشرابئ و نه یوێرابئ له هێله که لا دا.

(۳)

داتاشینی کام دوژمنی ناوخۆ؟

له پهره گرافى يه كه مى نوسينه كهيدا نوسه ده لى:

[چه ندين سال شهرو بارگرزى نه كوردستاندا بمانه وئو نه مانه وئو ناسه وارى هكرى و سايكۆلۆژى و سياسى خراپى له دواى خۆى به جيهيشتووه، كه نهركى هه موو هيزم كان و تيكراى ناوه ندهكانى كۆمه لگاشه نه خشه بگيشن بۆ نيشكردنىكى جدى له سه ر پا ككردنه وى كۆمه لگای كوردستان له ژهرى نه و پاشماوانه. نه و روشنير ييه نه خوشه ي فهزای شهرو ناكۆكيه خويناويه كان به ره مه ي هينا بوو ميكانيزمى كار كردنى به شيويه يه كى گشتى برى تى بووه له وینه ي دوژمن داتاشين له به رامبه رى هكرى و سياسى و گومان دروست كردن به دهورى نامانج و مه به سته كانيدا و دروست كردنى ده مارگيرى سياسى كوينا نه].

نه م پهره گرافه، له وشه ي يه كه ميه وه هه تا دوا وشه ي، لايه نى كه مى ليك دانه وى زانستى تيا ره چاونه كراوه. بچوكترين ديقت كه خوينه ره هه ست به هه ستىكى نيشتمانى بكا، له پهره گرافه كه دا نابيينئ.

نوسه ر.. ده يه وئ پيشانى بدا كه وا لايه نه كانى شه رى ناوخۆ، هه موو هاوچه شنن؟ هه موو لايه كيان (شهرو بارگرزى) يان له ناو كوردستاندا خولقاندووه؟ هه مووشيان ناسه وارى هكرى و سايكۆلۆژى و سياسى خراپيان له دواى خۆيان جيهيشتووه. بۆنه وى خۆى و حيزه كه شى به دلسۆزترين لايه نى كوردستان پيشانبد، ده لى:

[نهركى هه موو هيزم كان و تيكراى ناوه ندهكانى كۆمه لگاشه نه خشه بگيشن بۆ نيشكردنىكى جدى له سه ر پا ككردنه وى كۆمه لگای كوردستان له ژهرى نه و پاشماوانه].

به م ديپه، ده ويسترئ بگوتريئ، هيژه شه ركه ره كان تيكرا (ژه هه ر) يان بلاو كركردۆته وه پاشماوه كه شى ماوه.

له به رامبه ر ده قىكى ئاوا، ته نها ده ليين؟ مادام شه رى ناوخۆ نه مه يه كه نوسه ر باسى كردووه، ده پرسين، نه ي كاتيك حيزه كه ي نوسه ر، له ناله بارترين رۆزگارى شه رى ناوخۆدا، قبولئ كرد وه زاره تيك له كابينه ي حكومه تى پارتى وه ربگرئ، ئايه نه ترسا وه زيره كه ي و حيزه كه ي له و ژه هره ي شه رى ناوخۆ هه لېمژئ؟ كئ مه يه نه زانئ كه يه كگرتوى ئيسلامى له گه رمه ي شه رى ناوخۆدا، به هۆى شه رى ناوخۆ، هه م توانئ ته نگوچه له مه ي خه لك بقۆزئته وه و هه م سودى له شه رى ناوخۆ وه رده گرت و هه م وه زاره تىكيشى حه لال كرد!

پاشان، کام (رۆشنیبری نهخۆش) که (فهزای شه‌رو ناکوکیه خویناویه‌کان به‌رهمی مینابوو)، مه‌به‌سنت کامه رۆشنیبرییه؟ ئه‌و رۆشنیبرییه‌ی له‌گه‌رمه‌ی شه‌پی ناوخۆدا، ئازادی فراوانتری ده‌به‌خشی؟ یان ئه‌و رۆشنیبرییه‌ی به‌رگری له‌ ده‌ستکه‌وته‌کانی دیموکراسی ده‌کرد؟ یاخود ئه‌و رۆشنیبرییه‌ی به‌هۆی شه‌پی ناوخۆوه، ئاماده‌ته‌بوو خه‌بات دژی بیروپا‌گانی سه‌ده‌کانی ناوه‌پاست فه‌رامۆش بکاو، هه‌ر له‌ گه‌رمه‌ی شه‌پی ناوخۆشدا، ئازادی و ئازادی ئه‌قل و مه‌ده‌نیه‌تی کرده ئامانجیکی گرنگی خۆی؟

مه‌به‌ست کام رۆشنیبری نهخۆشه؟ مه‌قوايه رۆشن بکریته‌وه، هه‌تا خوینەر بزانی که جۆره‌ها رۆشنیبر هه‌یه و له‌ناو ئه‌م رۆشنیبرانه، رۆشنیبری دیموکراتی هه‌یه، رۆشنیبری کۆنه‌په‌رست و کۆنه‌پاریز هه‌یه؛ رۆشنیبری سه‌له‌فی و رۆشنیبری گه‌رانه‌وه بۆ سه‌ده‌کانی ناوه‌پاستیش هه‌یه؛ هه‌لبه‌ته، رۆشنیبری تریش هه‌ن جیاوازه له‌ هه‌موو ئه‌و رۆشنیبرانه بیرده‌که‌نه‌وه. ئه‌م رۆشنیبرانه هه‌موو له‌ شه‌پی ناوخۆدا هه‌بون. هه‌بون حیزبیان هه‌بوو؛ هه‌شیانه گۆشارو رۆژنامه ده‌رده‌که‌ن؛ هه‌شن بیلایه‌ن. ده‌مانه‌وێ بزانی‌ن نوسه‌ر کامیان به‌ ژاراوی ده‌زانی؟

وێنه‌ی دۆژمن داتاشین یانی چی؟ نوسه‌ر ده‌یه‌وێ به‌ چ لایه‌ك بلی وێنه‌ی دۆژمنی داتاشیوه؟ یان به‌ چ نوسه‌رتیک؟ تۆ بلی نوسه‌ر وا تیکه‌یشتبێ دۆژمنی خۆمان نه‌ناسیبی و به‌هه‌له‌دا چوین و له‌بری دۆژمنی راسته‌قینه، وێنه‌ی دۆژمنیکی ترمان داتاشیبی؟ بۆخۆمان دۆژمنمان که‌م بوو هه‌تا وێنه‌ی دۆژمن بپاشین؟!

له‌ هه‌موو قوناغه‌کانی خه‌باتدا دۆژمنه‌کانی ئێمه‌ دیاریبون. هه‌ریۆیه، له‌ سالی (۱۹۷۶)وه، ئه‌وکاته‌ی چوار سال ده‌بوو حیزبه‌که‌ی نوسه‌ر له‌به‌ر مه‌ترسی هه‌لومه‌رجه‌که‌، خۆی هه‌لبه‌ساردبوو، ئێمه‌ زانیمان دۆژمنمان گین و ریگای به‌ره‌نگاریشمان لی هه‌له‌ نه‌بوو. دوا‌به‌دوای ئه‌وه، هه‌تا راپه‌رین سه‌رکه‌وت و هه‌تا به‌پاری هه‌لبژاردن و حکومه‌تی هه‌ریمش درا، بگه‌ر هه‌تا ئه‌وکاته‌ی حیزبه‌که‌ی نوسه‌ر (۱۹۹۴) به‌ره‌سمی خۆی راگه‌یاند، ئه‌وساش که‌ شه‌پی ناوخۆشمان به‌ناچاری دوچاربوو، دیسان زانیمان ئه‌رکی سه‌ره‌کیمان چیه‌و ده‌شمانزانی چۆن ماسی له‌ ئاوی لیالی شه‌پی ناوخۆدا راوده‌کری، بۆیه، نه‌ دۆژمنه‌ سه‌ره‌کیه‌که‌و نه‌ دژایه‌تییه‌ لاهه‌کیه‌کانی دیموکراسیمان، فه‌رامۆش نه‌کرد. پێشمان وایه، له‌ هه‌موو شه‌په‌کاندا، هیچ لایه‌ك ره‌حمی پێ نه‌کردین و

له ههلبژاردنه كانيشدا، بۆ بردنه وهى ههلبژاردنى په رله مان، يان نوينه رايه تى خويندكاران، يا خود شاره وانپه كان، ئه وپه پى هه ولدرا (به په) ى ده سولات و بردنه وه له (ژيژر قاجى ده سولاتى ديموكراتى) مان رابگيشري، دواى ماوه يه ك بيباكي و خه مساردى به رامبه ر ئيسلامگه راكان، تاييه ت به رامبه ر به كگرتوو، هه موو لايه ك زانى به كگرتوو له ژيژره وه به به، هه لى شه پى ناوخۆ ده قوزي ته وه، بۆيه بپر كرده وهى هه مه لايه نه و راپه راندنى ته واوى ئه ركه كانى ديموكراسى له بارى سياسى، مه عريفى، ئه قلا نى و ئازادى ئه قله وه، جيگه ى خه مساردى و بيباكيه كى سالانى گه رمه ى شه پى ناوخۆى گرتو وه. له وساوه سياسه تى راسته قينه ى هه موو لايه ك، له بارى ململانئ سهره كى و لاوه كى و ژيژره كى ساغكرايه وه و له به رامبه ر هه ريه كه، به چه كى جۆراوجۆرى به رهنگارى، به رگريمان له ده سولات و پرۆسه ى ديموكراسى و له چۆنيه تى بردنه وهى شه پى نمونه يى و هينانه دى مه ده نيه تدا ده كرد، بۆيه، كاروانمان گه يانده راده يه ك له سۆسيال ئينته رناسيۆنال دا به چاودير و هريگيرين و له دوا كۆيونه وهى په رله مانى ئۆروپاشدا، دان به ئه زمونه ديموكراتى و هه و له مه ده نيه كانمان بئري. ئه گه ر ويته ى دوژمنمان هه تا سهر لى چه واشه ببوايه، (هه لبه ته ئيمه ش ناچار ده بوين خۆمان له كۆپى خه بات هه لپه سيژين هه تا هه لمان بۆ ده ره خسى!!) هه رگيز نه ده گه يشتينه ئه م رۆژه ى وا خه ريكه، له به رامبه ر دوژمنى سهره كيشدا كه رژيمى عيراقه، پيشبينييه كانمان، كه جياواز بوو له ليكدانه وهى هه موو لايه نه سياسيه كانى تر، ديته دى و نزيك ده كه ويته وه له عيراقىكى ديموكراتى په رله مانى فيدرالى. ئيتى نازانين نوسه ر مه به ستى داتاشينى كام دوژمنه، له به رامبه ر كام فكهرو كام سياسه ت، باس له چ گومانىك به ده ورى ئامانچ و مه به ست ده كا؟ له دريژه ى بۆچونه كانيدا، ده لئ:

[ده بيت پاشماوه ى ئه وه قليه ت و بپر كرده وه وهك جه سته يه كى نامۆ مۆته كه يه ك سه ير بگريته و به هه موو لايه ك نابى لۆقه بدرية ت تاكو ده كريت به به شى له كه نه پورى ميژوو و جيگه ى پى چۆل ده كريت بۆ رۆشن بيري و كلتورىكى تىرى فكه رى و سياسى كه رهنگدانه وهى پيداويسته يه كانى چه سپانسن و به خه لكى كردنى ناشتى و وهديه ينانى چوارچيۆيه يه كى نيشتمانى فراوان بيت بۆ خه باتى سهرجه م هيژمكاني سهرگۆره پانه كه و به تاييه تيش هيژه زيندوو هه كان].

لەروانگەى يەكگرتوۋە، شەپى ناوخۇ بەشىۋەيەك و لەروانگەى يەكېتى و پارتىش بەشىۋەى جياۋاز لىكەدەدرېتەۋە، حىزبەكانى تىرىش بەشىۋەى جياجيا. ئەۋەى لامان مەبەستە لەو دېپانە قەسىيان لەسەربەكەين، ئەۋەىە نوسەربانگمان دەكا (پاشماۋەى ئەقلىت) ى شەپى ناوخۇ، ۋەكو (جەستەيەكى نامۇو مۆتەكەيەك) ئابلقە بدەين و بېكەينە بەشىكى (كەلەپورى مېژوۋ) .. ھەتا (رۆشنىبىرى و كلتورىكى تىر فەكرى و سىياسى كە رەنگدانەۋەى پىداۋىستەكانى چەسپاندنى و... تاد) ئەم بانگكردنە، بانگكردنىكە دەھىننى قەسى زۆرى لەسەربەكې، ھەتا مەرامە سەرەكەكەى نوسەرو بەرنامەى سىياسى حىزبەكەى، لەپىشت ئەم بانگەۋە بزانئى.

ئەگەر كەلەپورى شەپى ناوخۇى ھەر ۋلات و نەتەۋەيەك بخوئىنەۋە، مېژوونوسان، لايەنى چاكە و خراپەى ئەو كەلەپورەيان جياكردۆتەۋە، لەناو ئەو كەلەپورانەدا، بەرگى لە نىشتەمان، لە شۆرش، لە دىموكراتى و حكومەتى ھەلبىژىرداۋ ھەيە، ھەشە لەناو كەلەپورەكاندا پىلانى شۆرشى چەۋاشە و مەترسى و خيانەتە. مېژوونوسىك كە بە مېژودى زانستى مېژوۋى ئەوگەلو دەۋلەت و نەتەۋانە بنوسى، خۇنايەت چاكە و خراپە، ئازادىخۋازى و خۇفرۇشى، بخاتە ناۋيەك تاى كەلەپورى مېژوۋە:

- مېژوونوسانى ئەمريكا، لە شەپى ناوخۇدا، لە يەك روانگەۋە سەبىرى شەپى ناوخۇيان نەكردوۋە (شمالى) و (جنوبى)، لەناو يەك تاى تەرازودا نىن.
- مېژوونوسانى برىتانىا، لە شەپى ناوخۇدا، لە يەك روانگەۋە سەبىرى پەرلەماخۋاز، دىموكراتخۋازەكان، ئالامەلگىرانى پاشايەتى و كۆنەپەرستىان نەكردوۋە.
- مېژوونوسانى ئىسپانىا، لە شەپى ناوخۇدا، لە يەك روانگەۋە سەبىرى كۆمارىخۋازان و فلانژستەكانىان (تاقىمى پىاۋكوژى فرانك)يان نەكردوۋە.
- مېژوونوسانى ئەلمانىا، لە شەپى ناوخۇدا، لە يەك روانگەۋە سەبىرى تېكۆشانى رىزگارى و دىموكراتى و پاشايەتەيان، نەكردوۋە.
- مېژوونوسانى فەرەنسار، لە شەپى ناوخۇدا، لە يەك روانگەۋە سەبىرى كۆنەپەرستان و شۆرشگېترو پېشكە و تىنخۋازانىان نەكردوۋە.
- مېژوونوسانى چىن، لە شەپى ناوخۇدا، لە يەك روانگەۋە سەبىرى شۆرشگېتروان (كۆمپىتانگ)يان نەكردوۋە.

دەتوانین ولات بە ولات، نەتەو بە نەتەو، کۆمەڵ بە کۆمەڵ، سەدان نمونەى جیاوازی بۆچون و چاکە و خراپەى شەپە ناوخۆکان بەئینەوه، کە سەرەنجام، مێژوو، ھەر لایەنى پێشکەوتوى بەراست زانى. سەرەپاش، واز لە نمونەکانى مێژووى نوێ دەھێنن و لەگەڵ نوسەردا، ئەو نمونانە دەھێننەو کە خۆى و ھاوڕێیانەکانى، وەکو کە لە پورى ئیسلام و دەسەلاتى ئیسلامى، شانازى پێوە دەکەن. دەپرسین: ئەگەر کە لە پورى شەپى ناوخۆ ھەموو (نامۆ و مۆتەکەيە)، ئەگەر شەپى ناوخۆ ھەقە (ئابلۆقە بدرى) و (جیگەى پێ چۆل بکرى).. دەپرسین: ئەى نوسەر لە سەر مێژووى شەپى ناوخۆى دەسەلاتدارانى ئیسلامى لە سەردەمى خولەقەى راشدینەو ھەتا ئیستا دەلێ چى؟

- لە چوار خەلیفەى موسڵمانان، کە پێغەمبەر بە جێنشینى خۆى دایناوون، سیانیان لە ناشوب و شەپى ناوخۆدا، کۆژااون.
- زۆرى نەخایاند، ئومەویەکان ھاتنە ئاراو چوئە سەر مەکە و تۆلەى خۆیان و ھۆزەکەیان، بە سوکایەتییکردنى کەعبە و موقەدەساتى ئیسلام، سەندەو.
- پاشان کەعبە باسیەکان دروست بوون، لەگەڵ ئومەویەکاندا، سەدان سال شەپ و شۆریان بوو.
- ھەر لە سەردەمى ئیسلامدا، خواریج ھەبوو کە شەپى ناوخۆیان کرد دژى ئیمامى عەلى. پاشان یەزیدی کوپى معاویە، دژى ئیمامى حوسەین و کوشتارگای عاشورا.

- ئینجا، سەدان یاخیبوون، تابىفە، تاقم، فەلسەفە و فێرگەى جیاواز، کە بەشى زۆرى شەپى ناوخۆیان لیکەوتەو و ملیۆنەھا خەلکى تیاچون.
- ئەمانە تێکرا، بەشێکن لە مێژووى ئیسلام و دەسەلاتى ئیسلامى، وەکو کە لە پورى مێژووى کۆنینە. لەوکاتەشەو ئوروپا سەرگەرمى رینیسانس بوو، ولاتى ئیسلامى جۆریكى تر شەپى ناوخۆیان ھەلايساند؛ عوسمانى و سەفەویەکان سەدان سال خوینى یەکتریان بەناوى شیعەگەرى و سونیکەرى دەخوارد. سەدان ھەزار کەسیان کردە قوربانی رقى مەزھەب و قەلمپەوێکانیان. سەرەنجام، ھیچ لایەکیشیان نەیانتوانى نوێنەرایەتى موسڵمانانى جیھان ھەتاسەر مسۆگەر بکەن. ئیستا ناكری ھەموو ئەو مێژوو کە سەدان ھەزار قوربانیشى تیا دراو و غەدرى گەورە و کەمۆینەى کوشتنى ئەسحابە، پیاوچاکان، ناوداران، ئەتەك کردنى نەیاران، سەربرپى ھەزاران ھەزار دىل، بەتالان بردنى

ژنان، كچان و به كۆيله كردنى هه زاران كه س له و شهرا نه نجام دراون، ناكه ئىستا به يه ك چاو ته ماشاي چاكه و خراپه و لايه نه كانى ئه و شهرا نه بكرى ته نانه ت زۆرجار خهليفه و سولتان و دهسه لاتدارانى ئىسلامى غه درى گه وره يار كردوه. هه ر له كورده واري دا سه دان نمونه ي غه درى شه پوشۆر هه يه. هه يچ نه به به رامبه ر به زىدى و كا كه يى.

(٤)

پروپاگه نده و ديماكۆگيه ت ؟

له به شيكى قسه كانيا، نوسه ر مێزگرده كه به ئا راسته ي (ميكانيزم پروپاگه نده ي سلبى و ديماكۆگيه تى) جۆراوجۆر له قه له م ده دا.. ده ئى: [به كورتى ده توانين بليين مێزگرده كه ئىشكر دن به ميكانيزمه كانى پروپاگه نده يه ك سلبى و ديماكۆگيه تى جۆراوجۆرى تى دا بوو كه ئىره دا ئاماژه يه كى خيرا به ده ندى كيا ده كه يين].

(پروپاگه نده ي سلبى) و (ديماكۆگيه ت) دوو مه سه له ن نوسه ر به زۆر ل ستونه كه يدا جىي كردونه ته وه و خۆزگه ده مزانى له ناخى خۆيا نوسه ر ل گه وه رى ديماكۆگيه ت وردبۆته وه و به ته وا وه تى دنيا بووه له و حوكمه ي ؟ هه ر ئايه مه به ستى له (پروپاگه نده ي سلبى) چيه ؟

جارى.. ديماكۆگيه ت.. له گه وه ردا به رزكر دنه وه ي دروشمى بريقه دار به ئىنپيدانى خه لكه بۆ چه واشه كردنى خه لك. ده پرسين: له و مێزگرده دار دروشميك به رزكرايه وه و چ به ئىنك به خه لك درا ؟ بىگومان هه يچ.

ئه سلى مێزگرده كه ، كى به ركىي دوو بۆچونى جياواز بوو، له سه ر روداوه كه (١١)ى سپتامبه ر. له راستيا نه مامۇستا ره ئوف محمه د دروشمى به رزكرده وه نه منيش هه يچ گه تىكم دا. پاشان (ى.ن.ك) نه يشاردۆته وه كه وا: له م شه ر فراوانه دا دى تىرۆر، خۆى له سه نگه رى دژايه تىكر دنى تىرۆردا ده بينىته وه، هيزىك به راشكاوى سه نگه رى خۆى ديارىكر دبى، ئىتر چ پىويستيه كى ب پروپاگه نده ي سلبى و ديماكۆگيه ته ؟ له راستيا:

- ئه و هيزانه ي سياسه تى ناو حيزبه كه يان جۆرىك و سياسه تى گشتيا جۆرىكى ترو سياسه تى ئىقلىميان پچاوپچ و سياسه تى ده ره كيشيا مه گه ر خوا سه رى لى ده ربكا، ئه و حيزبانه ديماكۆگين.

- ئه و حیزبانه دیماکۆگین که قاجیکیان له ولاتانی دورگه ی عهره بی و دهستیکیان له ولاتیکی تری خه لیجی و هۆشیان له شوینیکی ترو بهرژه و نه دیان له بی هئۆیستی و بی ده نگیه به رامبه ر تاوان و به رامبه ر کاره سات و خۆه لپه ساردنه له کاتی مه رگه ساته کانی کۆندا.

دیماکۆگیه ت بۆ که سێک و هێژیک نییه له ناو کێشه ی سیاسی گه له که ی و گرفتی کۆمه لایه تی کۆمه له که ی و پێویستی دیموکراسی سه رده مه که ی، به رنامه ی نوروژیکی سیاسی دانای. به لکو دیماکۆگیه ت نه وه یه، له م دونیا یه بۆ گرفته دونیا ییه کانی فه لسه فه و، بۆ ئاینده روانگه ت نه بی، به ناچار ی په نا بۆ خوا به ریت و خیتابی سه ده کانی ناوه راست هه لبژیری ت و به پالی سه له فیه ت، ره و په وه ی میژوو بۆ دێرینه خوازی به ریته دواوه.

ئاخر خواو ئایینی ئیسلام چ پێویستیه کیان به ئیسلامی سیاسی و حیزبی ئیسلامی هه یه، ئه گه ر دیماکۆگیه ت نه بی به ناوی خواو ئیسلامه وه ؟

گه و ره ترین دیماکۆگیه ت له وه دایه به ناوی خواو به ناوی ئیسلام و به ناوی پیغه مبه ره وه، خه لک هه بن و سیاسه ت بکه ن بۆ ده سه لات.

ئاخرین که س ئه و که سانه ن که له دوا ی راپه رین هاتونه ته مه یدانی سیاسه ت و حیزبی سیاسیان دروستکردوه، ئه مانه ئاخرین که سن بتوانن تومه تی دیماکۆگیه ت بده نه پال که سێک، یان هێژیکی سیاسی که له رۆژگاره سه خته کاندای به رگریان له گه له که یان کرد. له رۆژگاری سه رکه و تنیشدا، به داپشتنی پرۆژه ی دیموکراسی له خه بات نه وه ستان.

ئیمه خه باتمان کردوه ده که ی. ئیمه که شۆرش هه ره سی هینا، هه ره سمان نه هینا؛ که شۆرشیشمان کرد، به رگه مان گرت؛ که کاره ساتیان به سه ردا سه پاندین، نه پوخاین؛ که کیمیا باران کراین، هه لئه هاتین؛ که ئه نفالیش کراین، هه راسان نه بوین؛ هیچ ته نگانه یه کی سیاسی وای لی نه کردین حیزبه که مان هه لپه سیڕین (وه کو یه کگرتو) به لکو له رۆژگاری شومی ته نگانه دای ئالای شۆرشمان به رزکردوه. نه له رابوردوماندا ده توانی سیاسه تی دیماکۆگی له سه رمان دیاریبکری و نه ئیستاش پێویستیمان به دیماکۆگیه تی دینی و دنیا یی هه یه. ئه وه ین که هه ین. ئه وه ین که له گه ل معاویه نان بخۆین و له پشتی عه لیش نوێژ بکه ین. ئه گه ر هه لئه شمان کردبی، که موکو پشمان هه بی، لیکنانه وه ی ناپاستیشمان بو بی، کێشمه کێشی لاوه کیمان زاکردبی، هه موو سه ره نجامی

خه بات و سهختی راپه پاندنی ئه رکه کان بووه. له راپه پاندنی ئه رکی سهختی وادا ناشی هه له نه کرئ و که موکوپری نه بی. گهر ئیمهش سالی (۱۹۷۲) وازمان لا خه بات وه کو یه کگرتوو هیئابا، بیگومان ئیستا هه له مان له سالی (۱۹۹۴) و، ده ستیده کرد، هه روه کو یه کگرتوو میژووی دامه زاننده وهی له وساو ده ستر پیگردوو. له ناو بۆتهی کارو خه باتدا هه له ته ناته هه لئیریانی سیاسی عه سکه ریش رویداوه و روشده دا. ئه مه خه وشیکی گه وره نییه ئه گهر بیتر به چاوی ره خنه و پیاچونه وهی رابوردو هه لبه سنگیندرئ. خه وشگی گه وره ئه وه یا هیژیکی وه کو یه کگرتوو له سالی (۱۹۷۲) وه هه تا سالی (۱۹۹۴) بیست و دو سالی ره به ق خۆی ته جمید کرد بی و ئه و روداو سهخت و ناخۆش و کاره ساتان به سه ر کورد و کوردستاندا هات بی، ئیستا هه روه کو هیچ روینه دابی ئاوا سه یر و رابوردو بکه ن. ئه مه خه وشگی گه وره یه، که ناکرئ یه کگرتوو به سانایی ئه رابوردوو به سه ر نه وهی ئیستا تیپه رینی و به روداویکی ئاسایی له قه له می بدا.

(۵)

ئه مریکا و عیراق و ئیسلامگه راگان

نوسه ر.. به شیوه یه کی سه یر سیاسه تی ئه مریکا و ئیسلامگه راو رژیمی عیرا و باسده کا. له و وایه که مادام ئه مریکا دژی رژیمی عیراقه، ئیتر هه قی به سه ر هیژ ئیسلامگه راگانه وه نییه. نه ک هه ر هیئده، به لکو وای ده نوینی گوايه (هیژ ئیسلامیه کان ئاماده ن به یارمه تی ئه مریکا هه ولی گۆپینی ده سه لات بده له به غدا).

جاری نوسه ر ته نها بۆی هه یه به ناوی (یه کگرتوو) وه قسه بکا. نه ک هه مو هیژه ئیسلامیه کان، چونکه مه علومه سه رجه م هیژه ئیسلامیه کان چونیه سه یری ئه مریکا ناکه ن. کۆمه لی ئیسلامی هه لئوستی سلبیه به رامبه ر ئه مریکا روژئاوا. بزوتنه وهی ئیسلامی خۆی به هاو پیناوی ئه مریکا نازانی. (انصا الاسلام) یش ئاشکران که (القاعیده) ن. هه تا ئیستاش به ره یه کی ئیسلامی له نیوا، هیژه ئیسلامگه راگانیش نییه هه تا بلئین، نوسه ر به ناوی هه مو یانه وه قسه ده کا دوور نییه له م روداوانه و له و ئه گه رانه ی گۆرانکاری که چاوه پوان ده کرئ (به ره یه کی ئیسلامی) دروست بکرئ و پشتیوانی ولاتیکی ئیقلمیش داینبکرئ بۆته وهی هه ندیک هیژی ئیسلامگه رای چه کدار، له قه یرانی دژه تیرۆر ده رباز بکرئ

هناو هاوکی شه سیاسیه کانی ئاینده ی گۆرانکاریشدا، هیزه ئیسلامگه راکان به هیتر ناماده بکرتین بۆ ململانی و به ره لهستیکردن. ههروه کو نه زمونه که ی باکوری لوبنان. (*)

گه بپینه سه ر سیاسه تی یه کگرتوش به رامبه ر ئه مریکا، ئه مانیش به پاشکاو ی رایان نه که یاندوه که به یارمه تی ئه مریکا ده یانه وئ عیراق بگۆپن. به لکو له میزگرده که شدا، مامۆستا ره ئووف محمه د، که نوینه ری یه کگرتوو بوو (ئه ندامی مه کته بی سیاسیشیانه) قسه کانی پیچه وانه ی سیاسه تی ئه مریکا ی ده نواند. ته نانه ت ئاماده نه بوو (تالیبان) و (القاعیده) ش له سه ر روداوی (۱۱) ی سپتامبه ر کو ت و مت تاوانبار بکا. پتی وابوو کاری گه وره ی وایان له ده ست نایه ت. ئیتر نازانین نوسه ر ئه م سیاسه تی یه کگرتوی چۆن دا پشتوو؟ نایه سیاسه تیکی تازه بریار لیدراویانه؟ یاخود تاکتیکه؟ یان بۆده ر یازبونیانه له وه له مه ته هه مه لایه نه ی ده کړیته سه ر هیزه ئیسلامگه راکان به سعودیه شه وه؛ به هیزه میانه ره وه کانیشه وه؟!

شه ریش دژی هیزه ئیسلامگه راکان، پیمان وایه له دوا نه نجامدا، به وه ناوه ستیت هیزه ئیسلامگه را چه کدارو تیرۆریسته کان ته فروتونا بکرتین (که بیگومانین ته فروتونا ده کړین).

به ئی... شه ری دژی تیرۆر ره هه ندی زۆره، یه کێک له ره هه نده کانی سه رچاوه ی ئه ندیشه ی تیرۆره. بریاری شه ر، به تاییه تی ئه وه جوژه شه رو شه ره نگیزییه ی هیزه ئیسلامگه را تیرۆریسته کان، له بنه چه دا ده گه رپته وه بۆ ئه ندیشه. جوژی ئه ندیشه بریاری شه ر یان ناشتی ده دا.

کاتی که ئه ندیشه یه ک، ته نها ده قیکی پیروزی نه گۆپدراوی هه بی، خیتابه سیاسیه که شی ره نگدانه وه ی ده قه نه گۆپدراوه که ی بی، ئاینده ش هه ر گه رانه وه ی ده ق و ده ق بۆ ناو ده سه لاتی ده قه که بی، ناخۆ ئه ندیشه ی ئاوا، بپیته ئه ندیشه ی سه ره کی هه ر هیترکی سیاسی توند یان میانه ره و، ناخۆ له دوا سه ره نجامدا هیتری ئه ندیشه ی ئه م ده قانه، ده گه نه کوئی؟ ناشکرایه هیزه کانی ئه م ئه ندیشه ئانه، زوو یان دره نگ، له گه ل گیانی سه رده مدا،

* ئه م پێشبینیانه.. له دوا ی روخاندنی سه دام، ده رکه وت، راستن. نمونه ش، مه جلسی ئه علای ئیسلامی عیراقه. (تیبینی دوا ی چاپ)

روبه پووده بیه وه. له روبه پوویه بیه وه شدار، یان ده بی ئه ندیشه بگۆرن، یاخود ده بی شه پ هه لگه یسیزن و ئازادی سه رکوت بکه ن و بکه ونه تیروکردن. نوسه ر.. کاتیك به ناوی ته واوی ئیسلامیه کان قسه ده کا، ده زانی لایه نی که، له باری ئه ندیشه وه ده یه وی پیمان بلی گه رچی ریبازمان جیاوازه، به لا، سه رچاوه ی ئه ندیشه ی ئیسلامیمان یه که. هه لبه ته له دوانه نجامدا، نه، سه رچاوه ی ئه ندیشه یه، به ره وتی جیاوازیه وه، به نۆره رووبه پووی ته قینه وه ی ناکوکیه کان ده بیته وه. پیشتر تونده کان و نه مرپه وه کانیشیان.. دواتر! له رابوردودا، بوار زۆر بوو، ئیسلامگه را نه مرپه وه کان مانۆری جۆراوجۆر بکه ن. به لام پیمان وایه له دوا ی (۱۱) ی سپتامبه ر، روداوه کان به و ئاراسته یه د ده پۆن که بوا ری مانۆری سیاسی له به رده م هیزه ئیسلامگه را نه مرپه وه کان نه مینی. ده بی ئیتر خۆیان ساغه به که نه وه. ساغه بونه وه شیان له سه ر ئاستی جیهان، له سه ر ئاستی ولات به ولاتی رۆژه لاتیش رهنگی سیاسی ده داته وه. ساغه بونه وه یه که ته نها به لای دیموکراسی و ئازادی راسته قینه دا، ده شکیتته وه. (*)

(۶)

شه ری ناوخۆ و نه ته وه

نوسه ر.. ده یه وی له چه ند په ره گرافیکدا، میزگرده که وا باس بکا که شیوه ی ناخاوتنه کان گه پانه وه بووه بۆ لۆژیکی شه ری ناوخۆ. له پال گوته ی ئه م قسانه، ده شیه وی وای پیشانیدا، گوایه، له هه موو لایه که زیاتر په رۆشی ئاشتییه. ته نانه ت پی وایه، ئه و لۆژیکه له (بهره ته وه مانا بۆ نه ته وه ی کورد نا هیلی). له هه موو ئه ده بیاتی (یه کگرتوو) دا، دووروزیک لیكدانه وه یه کی زانستی بۆ شه ری ناوخۆی کوردستان نادۆزریته وه. هه میشه له نوسراوه کانیا ندا، ئه م حیزبه تیکه له یه که له بۆچونی سیاسی گشتی و سۆزی ئیسلامی تایبه تی له سه ر شه ری ناوخۆ پیشکه ش ده کا. به م کاره ش، خۆی له یه کالاکردنه وه ی هه لۆیستی رۆشن ده دزیته وه. ئه مه له کاتی کدا، ئه رکی سه رشانی حیزبه سیاسیه کان ئه وه یه

* جیا بونه وه ی لیستی یه کگرتوو له لیستی هاوپه یمانی کوردستان، سه ره تای سیاسی ساغکردنه وه ی ئیسلامگه را میانپه وه کانه بۆ دژایه تی دیموکراسی. (تییینی دوا ی چاپ)

هكئىشەى چاره نوس سازدا، هه لۆيستمەن رۆشن بى. به هه ق بلّين هه ق و به ناهه قىش بلّين ناهه ق. بىرەى نوسەر، له باسکردنى شەرى ناوخۆدا، له هه ردوو جهژنه كه بوو. نه وه كو ئىسلاميه كى راسته قينه قسه ده كاو، نه وه كو سياسيه كى رىاليستى ده دوى.

ئەگەر ئىسلاميت و پيوانەى ئىسلامى بۆ هه لسه نگاندى شەرى ناوخۆ به كاردىنى، به درىژايى ميژووى ئىسلاميه كان له شەرى ناوخۆى هه زه جياوازه كاندا، نه يانتوانيووه هه موولايه ك رازى بكه ن. به لكو لاده رو هه لگه راوه كانيان له ده سه لاتى ئىسلامى قه لاجۆكردوو؛ له سه رده مى تيرۆركردنى خوله فای راشدينه وه ئەمە ده سه لميئى كه وا تيرۆر پيش زايين و له سالى كۆچيه وه، له ناو ئاينه كانيشدا هه ر هه بووه. ميژوو وامان پى ده لى، هه تا ده گاته سه ر (خوارج) و ئومه ويه كان و هه لگه رانه وه به رده وامه كانى تايه و تاقمه جياوازه كانى ناو قه لىره وه كانى ئىسلام. ته نانه ت ئىستاش سوننى بۆچونى شيعه كان و شيعه كانيش بۆچونى سونيه كانيان له سه ر وه سيه تى پيغه مبه رو خه ليفايه تى موسلمانان قبول نيه.

سه باره ت به مه سه له ي له (بنه رته وه) نه هيشتنى ماناي (نه ته وه) ي كورديش، له مه ياندا نوسه ر به راستى ديمه گۆگيه. له ده قى ئەم په ره گرافه دا، بزائن چى ده لى:

[جارىكى تر گه رانه وه يه بۆ لۆژيكي سه رده مى شەرى ناوخۆ له خوئنده وهى روداو ه جيهانى وه رىمايه تيه كاندا. كه برىتى بوو له خوئنده وهى نه و روداوانه له ميانه و له به ر تيشكى مله لائى ناوخۆكانى نيوان ته وژمه فكري و سياسيه كانى ناوخۆ نه ك گه لى كوردستان و به رامبه ره كانى كه نه وه ش هه ر له بنه رته وه ماناي نه ته وهى بۆ كورد ناهيلىته وه...]

جارى له گه رمەى شەرى ناوخۆدا، روداو ه جيهانى هه ر به پيوانەى جيهانگيرى ده خوئندرانه وه. ئىستاش به هه مان پيوانەى جيهانگيرى ده خوئندرينه وه. تايه ته ندى ئيمه ته نها له وه دابوو كه هه ميشه گوتومه ر ژيى عىراق ده بى بگۆردى، ئينجا مافى فيدرالى ده سه ته به رده بى. ئەم جياوازه شمان له وه وه سه رچاو هى گرتيوو كه: په ره سه ندى جيهانگيرى له رۆژه لاتدا، رژيمه ديكتاتۆره كان راده مالى. له پيشه وه ياندا رژيى عىراق، چونكه تاوانه كان له سه رى بونه ته مال.^(*)

* ئەم بۆچونه ش هاته دى، سه دام گۆردرا، نۆره ي سوريش هاتوو ه. (تئيبينى دواى چاپ)

هیچ لایه کیش له شه‌ری ناوخ‌دا نه یگوتوو ه مادام شه‌ری ناوخ‌ هیه، ئیتیر روداو ه جیهانیه کان فه رام‌وش بکری. هه موولایه کیش ده زانی ئه و په یوه ندییه جیهانیه ی سه رکردایه تی سیاسی کورد، به ناوه نده کانی سیاسی نیونه ته وه یی له ر‌ژناو و نه مریکادا، ر‌ژنیکی به رچاوی له چاره سه رکردنی کیشه کاند ه بوو.

کورد.. له م بارود‌خ‌ده دا، پ‌چه وانه ی هیزه ئیسلامگه راکان، ورد له روداو ه کانی جیهان تیگه یشتوه و به پاساوی فه لسه فی و ئایدی‌ل‌ژی و عه قیده ییدا، خ‌وی له ئال‌گ‌وپه کان ته ریک ناکا. ئه وه هیزه ئیسلامگه را چه قبه ستوه کانن به رواله ت خ‌ویان مت کردوو و له باری ستراتیژیشه وه، به توند‌ره و و میانه په ویانه وه، ده یانه وی له سه رده می جیهانگیردا، سه رده می خه لافه تی ئیسلامی بگ‌یرنه وه.. ئانه مه یه ئه ندیشه ی گه رانه وه ب‌ق خه ته رناکترین سه رده می شه‌ری ناوخ‌. شه‌ری پ‌شکه وتن و ک‌ونه په رستی. شه‌ری روناکی و تاریکی؛

ئه وانه ی به ل‌ژیکی شه‌ری ناوخ‌ (نه ک به ر‌ژه وه ندی گه لانیان) روداو ه کان لیکنه دهنه وه، ئه وانه ن که منالی سه ر پ‌شکه له جه زانیردا ده کوژن؛ ئه وانه ن که نه فغانستانیان هه ل‌دیرا؛ ئه وانه ن (خیلی حه مه) خه لتانی خوین ده ک‌ن؛ ئه وانه ن په روه رده و پ‌شکه وتنی خه لک به ئه ندیشه ی سه ده کانی ناوه راست ده شی‌وین.

خویندنه وه ی روداو ه کان به ل‌ژیک و ته وژی شه‌ری ناوخ‌، سه رچاوه هه ره خه ته رناکه کانی ده گه ر‌ینه وه ب‌ق ئه ندیشه ی چه قبه ستوو، ب‌ق خیتابی ده فی نه گ‌وردراو، ب‌ئو و سیاست و عه قیده یه ی نوزه ی ئازادی ده بری و پرشنگی ئازادی ویزدان خام‌وش ده کات.

م‌ر‌ف و ک‌ومه ل که نه توانن ئازادانه بیربکه نه وه و ویزدانیان له لیکنه وه ی تیکنسته پ‌ر‌ژو تیزه سه پ‌نراوه کان ئازادی، ورده ورده بیگومان شه‌ری ناوخ‌ی نه ته وه یی، ک‌ومه لایه تی، شار به شار، گ‌روپ به گ‌روپ و تاک به تاک ناوخ‌ ده قه ومین.

له ئ‌روپادا که ده قه پ‌ر‌ژه کان، ئازادییان زهوت ده کرد، هه میشه شه‌ری ناوخ‌ له ناویاندا ده قه وما. به لام که دیموکراتی سه رکه وت و ئازادی بیرو ئازادی ویزدان ب‌ق ره خنه گرتن له هه موو بیرو ده ق و ئه ندیشه سه پ‌نراوه کان ده سته به رکرا، هه نگینی، له بری شه‌ری ناوخ‌، له بری ک‌وشتنی زانا و داناو بیرمه ندو، راوه دوونان و ک‌وشتارگای ناوخ‌، له باتی ئه و تاوانانه، ئازادی ر‌وشنگه ریان هیئایه دی و پاشان مه ده نه تیان خ‌ولقاندو جیهانیان گه یانده م‌ود‌رن‌ینه.

ئىستاش له رۆژئاوادا، تەنانەت لەولاتە تازەدامەزراوەکانیشدا، شەپى ناوخۆ لە ھەر لایەك، لە بریتانیا، ئوروپاى رۆژھەلات، ئاسىاى مەركەزى، باكورى ئاسىا، لە ھىندستان و بەنگلادش و پاكستان، .. ھەروا لەناو ولاتانى عەرەبیشدا، تەنانەت لەناو فەلەستىنىشدا، بەرپرسيارىتى شەپى ناوخۆ بەشى زۆرى لەئەستوى ئىسلامىيەكان و مەسىحىيەكان و جولەكەكان و مەزھەب و عەقیدە جىماوھەكانن لەسەردەمى مۆدىرنىتە و لە شۆپشى ديموكراتى. نەتەوھ و خەباتى رزگارى نەتەوھىيش، زادەى سەركەوتنى سەردەمى مۆدىرنىتەى.

ھىزە ئىسلامگەراكان، رىگرن لە خەملنى پىكھاتەى (نەتەوھ). بەلكو پرۆسەى پەرەسەندنى نەتەوھ و پىگەيشتنى پىچەوانەى بنچىنەكانى ئىسلام و ئىسلامگەراكانە. بۆيە، ھىچ ھىزىكى ئىسلامگەرا ناتوانى لافى خەباتى نەتەوھەتى لىبدا. ناشتوانى بەناوى (نەتەوھ) وھ، كالا فكريەكانى بخاتە ناوكايە سياسىيەكانەوھ. ھەمووئەو شەپە ناوخۆيانەش لەناو ولاتانى عەرەبىدا ئىسلامگەراكان قەوماندىوانە، بۆتە مايەى دواكەوتنى نەتەوھى عەرەب و نەتەوھى عەرەبى خستۆتە ژىر پرسىارى نالەبارى ئابورى و سياسىيەوھ. بگرە، ئەم ھىزە ئىسلامگەرانە، ئىستا ديوارىكى تارىك لەبەردەم پىشكەوتنى نەتەوھى عەرەب بۆ چوئەناو دونىاى مۆدىرنىتە، ھەلەچنن. تەنانەت لەناو فەلەستىنىيەكانیشدا، يان دەبى دەست لە رەوتى تىرۆرو داسەپاندنى ئەندىشەى سەدەكانى ناوھەراست ھەلېگرن، يان ئىسلامگەراكان دەبنە مايەى كارەساتى گەورەى گەلى فەلەستىن. ديارە ئەمجارەش فەلەستىن، لەناو بارى نالەبارى نەتەوھى عەرەبدا، بەرگەى كارەساتى سياسى و عەسكەرى ناگرن. چونكە نەتەوھى عەرەب لەدۆخىكى خراپى رۆچوندايە. ئىسلامگەراكانىش نەك ناتوانن شكستى نەتەوھى عەرەب بۆ رزگارى فەلەستىن، يەكيتى نەتەوھى عەرەب، بىناى ديموكراتى، كۆمەلى مەدەنى رابگرن و ئاراستەكانى پاشەكشەى عەرەب بەرەو چاكە بگۆرن، نەك ئەم ئەركە مۆئوييانەيان پىئەنجام نادى، بەلكو لەھەر ولاتىكى عەرەبىدا، ھىزىكى ئىسلامگەرا پەرەسەنئ، يان بەھىزىي، ياخود كارىگەربى، ئەو ھىزە دەبىتە مايەى پتر دواكەوتنى عەرەب و زياتر جىمانى لە كاروانى شارستانىيەتى سەردەم. جىمانى ئىستاش سەبارەت بە گەلان، لەسەردەمى جىھانگىرىدا، مەترسیدارتە لە جىمانى رابوردو، چونكە پىشكەوتنەكانى ئىستا ھىندە خىرايە، ھىندە ھەمەلایەن و فراوانە، ھەر نەتەوھ و

گەل و کۆمەڵیک، دەههیهک یان دوو دەهه دواکهوئ، هئند بهجێدهمێنێ له پێشکهوتن، نهک ئاسان نییه دواکهوتنهکهی لهئایندهدا پارسهنگ بداتهوه، بهلکو دوور نییه دواکهوتنهکه دواچاری شهڕیکی خهتەرناکی ناوخۆشیان بکا. ئه‌ویش هه‌ر له‌سه‌ر ده‌ستای هه‌یزه‌ سه‌له‌فیه‌ دواکه‌وتوه‌کان. چونکه‌ دواکه‌وتن له‌ژێر کاریگه‌ری ئایدیۆلۆژیاو عه‌قیده‌و فله‌سه‌فه‌، رقو کینه‌ی کۆمه‌لایه‌تی - عه‌قیده‌یی ده‌خۆلقێنێ. ئاسانیش نییه‌ ئه‌و رقو کینه‌ عه‌قیده‌یه‌، له‌ماوه‌یه‌کی که‌مدا بته‌که‌یه‌کی.

(۷)

(القاعیده) و یه‌کگرتوو

له‌م به‌ره‌گرافه‌دا نوسه‌ر ده‌لێ:

[ره‌ته‌کردنه‌وه‌ی یه‌کگرتوو بو‌ه‌کرو شیاوێ کارکردنی (القاعیده) و هاوشیوه‌کانی له‌ (۱۱)ی سێپته‌مه‌به‌رموه‌ ده‌ست پێناکات و ه‌ی پێش نه‌وکه‌ته‌ و ساته‌وه‌ختی دروستبوونی یه‌کگرتوو، چونکه‌ نه‌و پێش نه‌وه‌ی روداوێکی دیاریکراو ئیدانه‌کات نه‌و شیه‌و ژیانه‌و نمونه‌ ئیسلامیه‌ ره‌ته‌ده‌کاته‌وه‌ که‌ نه‌وان ته‌رحی ده‌که‌ن].

له‌ راستیا، له‌ رووی سیاسیه‌وه‌، له‌ ره‌ه‌وشی کارکردن و شیه‌وه‌ی هه‌لسۆرانی حیزبیه‌وه‌، بگه‌ له‌ پێکهاته‌ی حیزبایه‌تیشدا، یه‌کگرتوو جیاوازه‌ له‌ (القاعیده)، واته‌ (نه‌ج)ی یه‌کگرتوو له‌ ه‌ی (القاعیده) جیایه‌. ئه‌مه‌ ئاشکرایه‌. به‌لام... ده‌توانین قسه‌ له‌ سه‌ر گه‌لێک بو‌چونی هاوبه‌شی (منه‌ج)ی هه‌یزه‌ ئیسلامگه‌راکان بکه‌ین.

ئیسلامگه‌را سونیه‌کان، له‌ ده‌قه‌رستی و له‌ میژووی ئیسلام و خواپه‌رستیدا، هاومه‌نه‌جن. بێگومان یه‌کگرتوو، یان تالیبان و قاعیده و تیۆریستیکی خواپه‌رستی ئیسلامی، له‌ گه‌لێ ره‌وه‌وه‌ له‌ مارکسیه‌ک، عه‌لمانیه‌ک، مه‌سیحیه‌ک، جوله‌که‌یه‌ک، بته‌رستی، هه‌ندۆسیه‌ک، بۆزیه‌ک، کۆنفۆشیۆسیک، زه‌رده‌شتیه‌ک، کاکه‌یه‌یه‌ک، یه‌زیدییه‌ک و مولحیدیک له‌ خۆی نزیکتر ده‌زانێ. بو‌؟ چونکه‌ خواپه‌رسته‌ ئیسلامیه‌که‌ له‌ (نه‌ج)دا نزیکه‌ لێی، نه‌وانی تر، زۆرو که‌م له‌ (نه‌ج)دا دوورن لێی. هه‌ندیکیشیان سه‌راپا درێشیان.

مه‌سه‌له‌ی گرنگ له‌ به‌رنامه‌ی هه‌یزه‌ سیاسیه‌کانی ئیسلامگه‌را یان عه‌لمانی، پێش ره‌وت و ره‌ه‌وشی سیاسی، ته‌نانه‌ت پێش (نه‌ج)ی سیاسی و ئایدیۆلۆژی، قسه‌کردنه‌ له‌ سه‌ر (منه‌ج). پێش وه‌خت (منه‌ج) دورنمای ستراتیژی هه‌موو

حيزيٽڪه. نهك (نهج). چوَن له يهك ولاتدا چهند هيڙيكي مارڪسي (نهج)ى مارڪسيزميان قبوَله، به لَام (منهج) ى جياوازي سياسيان هه يه. ئيسلامگه راكائيش ئاوان. نه گهر خواپه رستي و قورئان و سوننه ت و كه له پوري ئيسلام نه با، (يه كگرتوو) ناوى له خوى نه دهنه (يه كگرتوى ئيسلامى). ره نگبوو ناوى (يه كگرتوى ديموكراتى) يان (يه كگرتوى نه ته وه يى) بوايه.

هه ر ئو (منهج) ه هاويه شه يه وايردوه يه كگرتوو نه تواني كاره ساتى (۱۱)ى سپتامبر بخاته ئه سئوى راسته و خوى تالبيان و القاعيده. ته نانه ت تاوانى (خيالى حه مه) ش، هه تاراده يهك به ته مومژاوى به بي ناوهيتانى (جندالاسلام) ئيدانه بكات.

يه كگرتوو (نهج)ى هاويه ش ده يانبه سئيتته وه به (شهرع)ى هاويه شيش. له شهرعى ئيسلامدار، قورسه هيڙه ئيسلاميه كان ئيدانه ي موسلمان يان شه پرى هيڙى ئيسلامگه را بگهن. يه كگرتوو ناتوان به (القاعيده) يان (تالبيان) يا خود به (جند الاسلام) بلين، موسلمان نين. چونكه ئه وان هيڙى (عه لمانى) ته كفير ناكهن، چ جاي بؤ ئيسلامى. ته كفير نه كردنى عه لمانيه كانيش له وه وه هاووه كه (كافر) شه پكردى حه لاله. به لكو نه ركي پيروزى ئيسلاميشه. ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَنَسِ الْمَظِيرُ﴾ (سورة التوبة آية - ۷۳). يه كگرتوو له م هاوسه نكيه ي هيڙه عه لمانيه كان و لاسه نكيه ي خويان و عه لمانيه كاندار، خويان له قهره ي (تكفير) نادهن. چونكه خه لكه كه يان و ئيسلاميه كانى تر، دواى داواى باجى (ته كفير) ه كه شيان ليده كه ن. ئيسنا خويان له م ئه ركه شه رعيه ده بوين. هه روا، له به رامبر ئيسلامگه را تيروريسه كانيش راسته و خؤ پييان نالين گومرا، يان هه لگه راوه له ئيسلام. چونكه گهر ئه مه يان كرد، ده بي شه پيشيان رابگه يهنن.

گهر ديقه ت بده ين، نوسه ريش نه يتوانيووه (القاعيده) و هاوشيوه كانيان به ئيسلامى له قه لَم نه دا. ئه ميش ريك و ره وان گوتويه تى: يه كگرتوو ئه و شيوه ژيانه و نمونه ئيسلاميه ره تده كاته وه كه ئه وان ته رحى ده كه ن.

ئهم قسانه رايده گه يهنن كه وا: ئه وان نمونه يه كي ئيسلامين به لَام نمونه يه كي جياوازن له يه كگرتوو. كه واته: ئايه ئه و قسه يه مان راست دهر نه چوو كه له ميڙگرده كه و له مونازه ره كه شدا گوتومانه كه يه كگرتوو (نهج) يكي جياوازي هه يه له گه ل (القاعدة) به لَام (منهج)ى جياواز نيه.

(۸)

گۆڤان و ئیسلامگه راکان

له موناژه ره ی مامۆستا ره ئووف محمه دو ئیمه له شهوی (۱۱) ی سپتامبه ری ئه مسالدا، قسه هاته سه ره ئه وه ی ئه گه ر بیته و ئیسلامگه راکان سیاسهت و ستراتیژی خۆیان له گه ل گۆڤانکاریه کاندای نه گونجینه و سیسته میکی دیموکراتی عه لمانی قبول نه کهن و پیل سه ر سیسته میکی ئیسلامی دابگرن، له گۆڤانکاریه کاندای ده بنه هه په شه له سه ره ی ئاینده ی کورد. ئه م مه سه له یه ئیستاش دویات ده که یه وه . به لام نوسه ر به ئاره زووی خۆی ئه و قسه یه ی داریشتۆته وه و گوتویه تی:

[لێبیرسراوه که ی به رامبه ر له دوایه مین قسه یدا ئیسلامیه کانی کوردستانی به و هه په شه له قه نه مدا که ده توانن له ساته وه ختی گۆڤان له عیراقدای نه هیلن کورد بگات به ناما نه کانی. که نه مه ش چه واشه کردنیکی ناشکرای بینه ری کورده له مه ر نه و هه په شه راسته قینه ناو خۆیی و هه ر ئیمایه تیانه ی هه په شه له ئیستا و ئاینده ی کورد ده کهن. به پێچه وانه وه ئیسلامیه کان به گشتی جگه له (انصار الاسلام) که مه سه له ی کورد نه وانه جینگای بایه خیانی نه - و به تاییه تیش یه کگرتووی ئیسلامی کوردستان به شیکن له هیزو وزه کوردیه که بۆ رووبه روو بوونه وه ی هه په شه کان. خۆیان وای پێناسه کردووه به شیکن له موعاره زه ی کوردی، ئه م مه سه له بۆ یه کگرتوو دیدیکی ستراتیژی ته نانه ت گه ر فکری توندپرویش تاراده یه که کیشه بیت فکری ئیسلامخوازانه و مه ده نیانه ی یه کگرتوو ده توانیت ده وریکی گه وره ببینی بۆ که مکردنه وه و نابلقه دانی دیار ده که نه پرووی فکریه وه].

ئیمه ده پرسین؛ گه ر رژیم گۆڤدرا، له کاتی گۆڤانه که ش گه ر بیت و هیزه ئیسلامگه راکان له ناو عیراق و کوردستاندا سوربن له سه ر سیسته می ئیسلامی خۆیان، یان به ره په رچی سیسته می دیموکراتی عه لمانی بده نه وه، سه ره نجام چی روده دا؟ ئایه ئه م جۆره بۆچوانه نابنه مایه ی ته قینه وه ی گه وره ترین ناکوکی که دوورنیه شه ریکی ناو خۆی ناوه ختیش به قینیه ته وه؟ ئایه له دونه یای ناکوکییه سیاسی و فله سه فیه کاندای دوو جه مه سه ری ناکوک، له هه لومه رچی گۆڤدراوی سیاسیدا، کاتیک سوورده بن له سه ر ستراتیژی جیاوازی، چ مه ترسیه که بۆ سه ر

گۆرپانكارىيە كە پەيدادەكا؟ بە تايىبەتى لەگەرمەى گۆرپانكارى و سەر كە وتەنە كاندا خەلك بە چەشنى دەورۇزىن و دەھەزىن، ئىدى بە شىۋە يەكى خۆرسكى بېرىرى سىياسى جى بەجى دەكەن. رەنگە روداۋىكى بچوك شەپكى فراوانى كۆنترۆل نە كراۋى لىكە ۋىتەو. بە تايىبەتى جەمسەرىكى ناكۆكىە كان ھىزە ئىسلامگە را عە قىدە يىە كان بىن. شەپى ناوخۇ ھەر لەم جۆرە ناكۆكىانەو دەستىپىكردو. شەر، لە بىر و ئەندىشەى جىاوازەو، زەمىنەى خۇش دەكرى. (*)

يەككە لە گەورە ترين كىشە سىياسىە كانى يەكگرتو، دژايە تىكردىيانە بۆ عەلمانىەت. ئەوان دىموكراسى سىياسى قبول دەكەن، بەلام عەلمانىەت رەتدەكەنەو. دەستورى ئايندەى عىراقىش بىگومان غەلمانى مەدەنى دەبى. ھەر ئىستا پىرۇزەى دەستورى كوردستان و عىراق كە لەلايەن خولى گواستەو ھى پەرلەمانەو گەللە كراۋون، دەستورى عەلمانى و مەدەنى بون؛ دەسلەتە كان لىك جىاكرانەتەو؛ دىنى رەسمى دەولەت دىارىنە كراۋە؛ تەواۋى مافەكانى ژنان بەرامبەر پىاو، سەلمىندراۋە؛ دىن كراۋەتە عەقىدەى شەخسى. تاد. يەكگرتو. ھەروا ھەموو ھىزە ئىسلامگە راكانى دىكەش، لەدوا سەرەنجامدا دەبى بچنە ناو چوارچىۋەى ئەم دەستورەو. رىگەى ماتۇرپان نامىنى، ھەتا لەدەورى دەستورەكەدا بسورپىتەو.

ھەپەشە ناوخۆيى و ئىقلىمىيە كانىش. رۆژانە لەسەر ئەم مەسلەنە پىشترو ئىستاش قسە كراۋە دەكرى. ھەموو ھىزە سىياسىە كان، چەند سالىكىشە قسە لەسەر ئەم مەسلەنە دەكەن. ئىستاش قسە بەردەوامە. ئەو تانى كىشە كانى يەككىتى و پارتىش بە شىۋە يەكى گونجاۋ، دەرھق بەم ھەلومەرجە چارەسەر كراۋە. ئەم مەسلەنە رۆشنن. نوسەرو يەكگرتو، ھىزە ئىسلامگە راكانىش، ئەم راستىيە دەزانن كە زۆر قسە لەسەر كىشە ئىقلىمى و ناوخۆيە كان كراۋە؛ مەترسىە كانىشيان خراۋنەتەو؛ لەگەل زەلھىزە كانىشدا باسكراۋون. بەلام ئەو ھى قسەى زۆر كەم لەسەر كراۋە، مەترسى سىياسەتى ئىسلامگە راكانە لە عىراق و كوردستاندا. بەلئى، لەسەر ئەم مەترسىانە قسەى زۆر

* ئەم پىشېبىيەش ھاتۆتەدى. ئەو تانى شەپى ناوخۆ سونىگە راۋ شىعەگە راۋ عەلمانىە كان، بەتيرۇرى ھەزاران كەس، لە عىراقدا رۆژانە رودەدا. (تېبىنى دواى چاپ)

که م کراوه. نوسەر باش ئەم راستییە دەزانئ. بەلام لەهەمان کاتدا دەشزانئ پیشوەخت قسەکردن لەسەر مەترسیی بۆچونی ئیسلامگەراکان چەند بە زیانی ئەو هیزانه دەشکێتەو، بۆیە، نوسەر هەولێدەدا ئاراستەى دیالۆگ لەسەر خۆیان لابەری و بیباتەو سەر شەپى ناوخواوەترسى ئیقلیمی لەسەر کورد. راستیەکی شى ئەوێە دەبێ هەموو مەترسیەکان، وەکو خۆیان، بەپێى جیاوازی کاریگەرى، باسبکری. وردیش لیکبدریتەو. بۆئەوێ نە ئیستاونە لەئایندەش، خەلک چەواشە نەکرین، یاخود خەلک لەپەر نەکەوێنە سەر تەقینەوێ ناگۆکیە پیشتر باسەنە کراوەکان.

یەکیک لە گەرگرفتە زیانبەخشەکانى سیاسەتى کوردیی، پیشبینی نەکردن بوو. بۆ تەقینەوێ کێشە مەترسیدارەکانى هیزە سیاسى و ناگۆکیە سیاسىەکانى ناوخوا. یان ناگۆکیەکانیان خەفەکردوو، یاخود سەرکوت کردوو، بەلام گۆرانکاریەکان ئەو ئەقلیەتەیان جی هیشت. رۆژگاریش ناگەرپتەو دواو و میژووش دوپات نابیتەو.

لەدواى راپەرینیش، خەمساردی بەرامبەر ئیسلامگەراو فەرامۆشکردنى نەخشە و پیلانى سیاسى و کۆمەلایەتى و عەقیدەبیان، زیانیکی زۆرى لە ئەزمونى دیموکراتى، بارى کۆمەلایەتى، ئاراستە جیاوازهکانى ئازادى و دیموکرات دا. نوسەر دەیهوئ ئەو نەهەى ژەندویەتیە رۆنى خەمساردی هیزە عەلمانیهکان و لەکاتى شەپى ناوخوادا بەچەورى قوتیانداو، دەیهوئ، لەهەلومەرجێکی تریشدا، پاروو بەوشکی قوت نەداو دیسان پارو بەهەلەى عەلمانیهکان چەوربکاتەو. بۆیە، ئاراستەى دیالۆگ، لەبرى باسکردنى هەمەلایەنەى مەترسییە فکریەکانى ناوخوا، تەنهاو تەنها دیالۆگ دەبەستیتەو بە شەپى ناوخوا فشارى ئیقلیمی.

(۹)

تەلەفۆن و نەفەسى میزگرد

لەشەشەمین خالى نوسینەکیدار، نوسەر قسەلەسەر قۆرغکردنى تەلەفۆنەکان لە میزگردەکەدا دەکا. ئەمەیان پەيوەندى بەمنەو نیه. بەلام دانیام هیچ نەخشەیهك لەئارادا نەبوو. چونکە ئەوانەى ژمارە تەلەفۆنیان داناو خۆ نەیانگوتوو ئەمە یەکگرتوین هەتا رێیان لیکیرابن. ئەمە گەرکردنە بە میزگردەکە. بینەریش لەبیریتی کەوا پرسیارو رەخنەى جیاوازیش لەهەردوولا کران.

سه بارهت به خاڵی (۷) ی نوسه ریش که نه فه سی ئیمه نه فه سی دادگاییکردن بووه. چونکه دیکۆمینتمان له گهڵ خۆماندا هیناوه.

ئه وه ی له چه ند سالی رابردودا، میژگرده کانی ناو ته له فزیۆن و هۆله کانی دییی. که به که مین میژگرده ش له سه ر ته له فزیۆن و له ناو هۆلدا به رامبه ر ئیسلامگه راکان، کۆمۆنیستی کارگه ری، نوسه ری بیلایه ن، هیژه کانی تریش، ئیمه سازمان داوون و له سه ر ئه م میژگرده نه ش دوچاری مشتومپی زۆر هاتوین. ته نانه ت له ناو حیزبه که ی خۆشماندا. به کێک له وانه نوسه ر خۆشی بووه که موناژه ره مان له گهڵ کردووه. ئه گه ر هه رکه سه ێک ئیمه ی دییی له و موناژه ره و میژگرده نه دار، ده زانی له هه مویاندا کتیب و به لگه نامه مان هیناوه. ئه مه ش له به ر دادگاییکردنی هه یج که سو هه یج لایه ک نه بووه، به لکو بۆ سه له ماندن و پێ سه له ماندنی به رامبه رو بینه رو ئاماده بوان بووه.

هه موو لایه کمان ده زانین چاپه مه نی کوردیی زۆر نییه. به لگه نامه کانیش له به رده ستی زۆربه دا نییه. له رووبه روو بوونه وه ی موناژه ره و میژگرده، ناکرێ ته نها پشت به یاده وه ری خۆت و خه لک بیه ستی. به لکو زۆر گرنگه به لگه بده یته ده سه ته وه. چه ند جارێک به ئۆفه ره یتیش به لگه مان خستۆته سه ر شاشه بۆ ئاماده بوان. ئه مه رێگایه کی زانستی دیالۆگه. که سه یش له به رامبه ر، یان له هه یج لایه کی قه ده غه نه کردووه، به لگه نامه بۆ پشتیوانی بۆچونه کانی به ینیتنه وه.

ئه سه لێ مه سه له که ش ئه وه یه که هه ندیک هیژ، له وانه هیژه ئیسلامگه راکان، له موناژه ره و میژگرده ده سه له مینه وه. چونکه له رووبه روو بوونه وه ی ته له فزیۆن و ناو هۆله کان، راستیه کان راسته وخۆ بۆ خه لک ساغ ده بنه وه. ئه مه له کاتی کدا، یه کگرتوو، یان هه ر میژیکێ ئۆپۆزسیۆن، له کاری نه ینیدا، له ناو مالا ن و مالا ن و گۆشه ی مزگه وته کاندان، ده توانن به یه ک ئا راسته ی رۆحی کاربکه نه سه ر خه لکی گۆشه ی دیاریکراو. به لām له رووبه روو بوونه وه دار، هه موو قسه یه ک مشتومپی له سه ر ده کرێ. قسه بێ ره خنه تینا په پێ. گرنگی دیموکراتی و ئازادی له وه دایه، بیه ره له سه فه و بۆچون هه لده سه نگیندری و ته نها له کوله کدا بانگ نادرێ. ده سه تبه جیش، له موناژه ره و دیالۆگی رووبه روی میژگرده کاندان، ده بێ توانای لیکدان ه وه، وه لām دانه وه، سه له ماندنه وه، به ره په رچدانه وه، به لگه مینانه وه هه بێ. چونکه بینه رو ئاماده بوان یه کسه ر حوکم له سه ر راستی و نا راستی قسه کان، به پێ سه له ماندن و نه سه له ماندنیان ده دن. حوکمی موناژه ره و میژگرده، حوکمی

ساته وهخته. حوکمی تیژپه په. زۆرجار رای گشتی له سهر ههلبژاردنی په رله مان و سه رۆکایه تی ولاتان، به موناژه رهیه کی ته له فزیۆنی ده گۆپی.

هیچ که سیلک، له سه ره وه عه یبار نابێ به لگه نامه ی له میژگردها هیناوه، به لکو له سه ره وه گومان ده خڕیته سه ر بۆچونه کانی، که نه توانی زانستیانه قسه بکاو قسه کانی به لۆژیکی سه رده م بسه لمیئی.

کاکێ نوسهر گله یی چی ده کا له سه ر به لگه؟ بۆچی به لگه نامه ده کاته به لگه ی دادگاییکردن؟ مه سه له که وه کو هه لمه تی پروپاگه نده ی ههلبژاردنیش نه بوو، وه کو نوسهر وای ده نوینی، به لکو میژگرده که له سه ر روداوێکی چاره نوسسازی جیهانی بوو، که شتیکی به لگه نه ویسته دیدی یه کیتی و دیدی یه کگرتوو، له زۆر روه وه جیاوازه له سه ر روداو ده که. هه رلایه کیش به پیتی باوه پی خۆی ده یه وی له ناو خه لکدا راستی بۆچونه کان ده ربخا. ئه مه ئیتر نه دادگاییکردنه نه هیچ شتیکی تر. به لām نوسهر گه ر ئه نجامی میژگرده که ی بۆخۆیان به دل نییه. ئه مه یان شتیکی دیکه یه. تازه به نویسنی ئه م ستونه ش، باری سه نکه و لاری بۆچونه کانی یه کگرتوو له سه ر (۱۱) ی سپتامبه ر، راست نا کړیته وه، چونکه له بنچینه دا باره که خواره. بۆچونی یه کگرتوو، له به ره وه ی پیچه وانه ی (منه ج) ی هاوبه ش نه که ویتته وه و پیچه وانه ی شه رعی هاوبه شی ئیسلام سه باره ت به موسولمانان نه شکیتته وه، بۆچونیان له سه ر (۱۱) ی سپتامبه رو راده ی به رپرساریتی (القاعیده) له روداو ده که، هه له ی دیاری تیا کراوه. له میژگرده شدا، ئه وه له لانه جیی خۆیه تی باس بکړین.

(۱۰)

زمانی یه کپارچه یی دیالۆگ!

له کۆتایی ستونه که ی نوسه ردا، که هه موو کاردانه وه یه له سه ر میژگرده که و سه ره نجامه که ی، به م شیوه یه له هه لومه رجی ئیستاو دیالۆگو یه کپارچه یی تیگه یشتوه:

[له کۆتاییدا ده ئیم کێشه ی سه رمکی ئه م ولاته نه چه نندین سائی رابوردودا کێشه ی نا کۆکی نیوان دو پارتیه ده سه لاتداره که بوه. ئیستاش هیزه کوردیه کان له سه ر زۆریه ی پر سه کانی تاییه ت به عێراق و کوردستان هاوبه روپان. ئه م جلۆزه نه فه س و گوتاره

بەسەرچۈۋەش خىزمەت بە ئىستائۇ ئاينىدەي ھەرىم ئاكا. تاكە رىڭكاي راست ئەبەردەمى رىڭخستىنى پەيۋەندىيە ئاۋخۇنىيەكانىشدا زىمانى دىيالىۋگو ئىرخاندىنى رۇلى يەكترو رىۋاندەۋەي ھەمۇۋ گومان و راپاييەكە كە زىيان بە يەكپارچەيى خەلگ و ھىزەكانى دەمگەيەنيت].

جارى. كىشەي يەككىتى و پارتى، راستە كىشەيەكى سەرەكى بوۋە. ھىشتا شۈيەنەۋارەكانى كىشەكانىش ماۋە، بەلام لە چەند سالى راپوربودا، ئەم ولاتە تەنھا گىرۋەدەي ئەم كىشەيە نەبوۋە. بەلكو چەند سالىك كىشەي ھەرەسەرەكى ولات، گەمارۋى ئابورى و برىستى و نەبۈنى بوۋ. ھەر ئەم كىشەيەش لە سالانى (۱۹۹۴) كە سالى دامەززاندىنى يەكگرتوۋى ئىسلامىيە، ھەتا سالى (۱۹۹۷) ماۋەيەكى گىرنگى پەرەسەندىنى يەكگرتوۋ بوۋ، لەناۋ بەشىكى خەلگدا. ئەۋىش پەرەسەندىنىك كە يەكگرتوۋ بەپارەي مۇلى ولاتانى دۈستى (كە ھىشتا حكومەتى ھەرىم نازانى ئەو پارەيە مانگانە چەند بوۋە و چۈن ھىتراۋە و چ لايەك بەنھىتى پىي داۋون) بەو پارەيە يەكگرتوۋ، قەيرانى گەمارۋى ئابورى قۇزتەۋە و سەنگىكى بۇخۇي پەيداكرد. ئەو سەنگى ھەيەتى بەبەرنامەيەكى سىياسى و كۆمەلەيتى و خىزمەتگوزارى لەو ئاستەنگە ئابورىيەدا بۇ سوكردىنى بارى گرانى خەلگە برىسيەكە، بەدىنەھىتاۋە. بەلكو بەقۇزتنەۋەي ئاستەنگى نەبۈنى خەلگ، خەلگيان ناچاركرد بچنە رىزيانەۋە. سىياسەتتىكى سەيرە، ھىزىك بەناۋى ئىسلامىيەۋە، پارەي بىنگانە ۋەرىگىرئو خەلگى برىس و رەجالى پى لە خىشتەبەرى.

يەكگرتوۋ، رۇرجار رەخنى لەسەر دەسلەلاتەكانى كوردستان ئەۋەيە كە دەسلەلات بۇ دامەززاندىنى خەلگ و كۆكرىدەۋەيان لە دەۋرى خۇيان، بەكاردىنن. كەچى خۇيان دەسلەلاتيان نىيە، بەلام بە پارەي دەسلەلاتەكانى تر، دەسلەلاتى رۇچى لەناۋ خەلگدا پەيدا دەكەن. گەر يەككىتى و پارتى فىشارى دەسلەلات بەكەنە كەتالى رىڭخستىنى خەلگ، ھەلەيەكە دىيىمۇكراسى. ديارە يەكگرتوۋ يان ھەر ھىزىكى تىرىش بەۋى پارە و مۇچە و يارمەتيەۋە، لەكاتى برىستىدا خەلگ بەكەنە ئەندامى خۇيان، ئەمىش ھەلەي دوۋزەردىنەي سەلەفىيە. بەلكو كارىكى دور لە گيانى شارستانىشە.

بەلى. لە چەند سالى راپوربودا، ئەو كىشانەش سەبارەت بە ژيان و بىژۋى خەلگ، كىشەي سەرەكى بون. ئەك ھەر كىشەي سىياسى يەككىتى و پارتى.

نیستا که ناشتبونه وه هاتوته دی. باری گوزهرانی خه لکیش باشر بووه. نومیدیکی گه ورهش به نه گهری گورانکاری رژیم په یدابووه. نا له م کاته دا نوسه ر ده لی:

[تاکه ریځای راست له به رده می ریکه ستنی په یوه نډییه ناوځویه کانیشدا زمانی دیالوگ و نرځاندنی رولی په کترو روانده وهی هه موو گومان و راپاییه که که زیان به په کپارچه یی خه لک و هیزه کانی ده گه یه نیت].

ناخو نوسه ر ده بی چ زمانیکی دیالوگی مه به ست بی: نو زمانه دیالوگی هه لای په کتر باس نه که یی؛ که موکوری په کتر نه خه یه پوو؛ مشتومر له سه ر فله سه فه و بچونه کان بکوژین؛ زمانی ره خنه قه ده غه بکه یی؛ ناوکیه کان داپوشین؟ نوسه ر.. مه به ستی هم دیالوگیه که هیچ چه شنه جوانی و نازادیه کی تیا نییه. ولاتو هیژ زوین له وجوره دیالوگه ده که نو به وجورهش ریژ له په کتر ده گرن، که نوسه ر بانگه وازی بوده کا. به لام نو ولاتانه، له چاو ولاته دیموکراتی و نازادیه خشه کان، زیان تیا یاندا سار دوسرې ده گوزهری، چه وساندنه وهش هه تا بینا قاقایه. ژنانیش ره شپوشن.

زمانی دیالوگ، پېش هه موو شتیګ زمانی کردنه وهی ده رځای جیاوازیه کانه؛ که ده رځای جیاوازیه کانیش کرایه وه، نیت ره خنه گرتن له هه موو شتیګ، ته نانه ت به نازادی ویزدان و ره خنه لیگرتنی تیګسته پیروژه کانیش هه وه، ده بی ده سته به ریکری. زمانی دیالوگ و ریژ له په کتر گرتن، ناکاته قپوقپکردن له سه ر بچونی په کترو هه لای په کتر باس نه کردن.

پاشان.. دیالوگ.. واتای دروستکردنی پرسپاری نوی و گه پانه به دواي وه لامی نویدا. دیالوگ پرسپاری ناماده کراوی سه پینراو نییه. دیالوگ قبولکردنی وه لامی ره هاش نیه. هیچ شتیګ له دیالوگدا، ره هاو سه پینراو نییه. هه موو شتیګ له دیالوگدا، قابیلی دیالوگ. که هه موو شتیګیش قابیلی دیالوگ بی، که واته گومان په یداکرن له سه ر بچون و پرسپار کردن له سه ر بچون و ره خنه لیگرتنی بچونیش، نه رکیکی گرنگی دیالوگه. نه ک وهک نوسه ر ده لی: ره واندنه وهی هه موو گومان و راپاییه که که زیان به په کپارچه یی خه لک و هیزه کانی ده گه یه نیت. ده بی بزانیان گومان تا گومان هه یه. گومان هه یه باشه و هه شه خراپه.

به پيچه وانه وه، نه بونی پرسىارو نه وورژاندنى گومانى رهوا، زيان به يه کپارچه يى هيزه کان و خه لک ده گه يه نيت. گومان.. سه ره تاي پرسىارکردنه. پرسىارکردنیش ده رگای ره خنه ده خاته سه ر پشت. که ده رگای ره خنه ش نازادانه که و ته سه رگازى پشت، نيجا راستيه کان باشت ده رده گه ن و هيچ که سيک، هيزيک، ده سه لاتيک، ئاين، مه زه بو عه قیده يه ک، ئيتير ناتوانى راستيه کان مۆتۆپۆل و نه قله کان کلۆم بکا.

يه کپارچه يى خه لک و هيزه کان، له حيزيک وه بۆ حيزيکى تر، له هيزيک وه بۆ هيزيکى تر، له فه لسه فه يه که وه بۆ فه لسه فه يه کى تر، جياوازه.

يه کپارچه يى خه لک و هيزه ديموکراته هاوچه ر خه کان، جياوازه له يه کپارچه يى خه لک و هيزه گانى سه ده گانى ناوه راست. له سه ده گانى ناوه راستدا، له ناو ئايه کانددا، له سايه ي ده سه لاته ئيوکراتى و ئورستوکراته کانددا، گومانيان ده کوشت و پرسىاريان ده خنکاند و ره خه يان به تاوان ده زانى. به لام له م سه رده مه دا وا نيه ؟ پيچه وانه يه. يه کپارچه يى خه لک له م سه رده مه، به ده سه ته به رکردنى ته واوى نازاديه کانه. به ده ر خستنى جياوازيه کانه. به ره خنه ليگرتنى که موکوپه کانه.

له و ولاتانه دا که نازاديه کى ته واو هه يه، ره خنه يه کى هه مه لايه نه و جياوازي بئچه ندوچونيش هه يه، له هه مانکادا يه کپارچه يى خه لک و هيزه کان زۆر به هيزتره له و ولاتانه ي هيچ نازاديه کيان تيا نيه و، ده رگاگانى ره خه يان داخستوه. کۆنگرېسى ئەمريکا و هيزه سياسيه گانى له سه ر (۱۱) سپتامبه ر يه ک ده نگو يه ک هه لۆيست بون. رۆژانه ش له و ولاته دا هه زاران گومان و سه دان هه زار ره خنه و بۆچونى جياواز ده که ويته ناو ميديا کانه وه. که چى له سه ر مه سه له چاره نو سه سازه گانيان يه کپارچه و يه ک هه لۆيستيشن. به پيچه وانه شه وه، کاتيک نازادى و ديموکراتى له ئەمريکا دا نه بوو، له سه ده ي هه ژده دا، شه پى ناوخۆى خويناو و کوشتنى ده يان هه زار که س که و ته ناويان.

نوسه ر داواى ديالۆگ ده کا، به لام په ستيشه له ديالۆگى ميژگردى (گفتوگۆى سيشه مه) که به به لگه نامه بۆچونى هه لى يه کگرتوو له سه ر (۱۱) سپتامبه ر ره خنه ي ليگيراه. ئەمه چۆن ديالۆگيک له سه ر به لگه و ره خنه په ست بن.

ره‌خنه‌ش له‌سەر سیاسەت، نه‌خوازه‌للا بگاته‌سەر تیکسته‌پیرۆزه‌کان و ئازادی
 ویژدان، ئاخۆ بگاته‌حاله‌تی و نو سه‌رو هاوڕێبازه‌کانی ده‌بی بڵێن چی؟
 له‌کۆتاییشدا، ده‌لێین: تازە ئه‌و رۆژگاره‌ به‌سه‌رچوو گومانی ره‌وا به‌ناوی
 ئاینه‌وه‌ نه‌هێلین؛ ئه‌و سه‌رده‌مه‌ به‌سه‌رچوو، پرسپاری راست به‌ناوی
 یه‌کپارچه‌یی‌وه‌ خه‌فه‌بکه‌ین؛ ئه‌و سه‌رده‌مه‌ به‌سه‌رچوو به‌ناوی یه‌کێتی
 هێزه‌کانه‌وه‌ ره‌خنه‌ بکوژین. ئه‌و سه‌رده‌مه‌ ته‌واو.. به‌لکو به‌پۆیه‌ین بۆ گومانی
 زیاترو پرسپاری گرنگ‌ترو ره‌خنه‌ی کاریگه‌رت‌ر له‌سەر هه‌موو شته‌کان.. ئه‌وه‌ی
 هه‌یه‌ و نییه‌، هێله‌ سوژه‌کان تیکرا ده‌به‌زن. دانیاین، ئازادی بیر په‌رده‌سه‌نی بۆ
 ئازادی ویژدان. که‌ ئازادی ویژدانیش هاته‌ئاراوه‌، ئیتر ده‌رگا و په‌نجه‌ره‌
 داخراوه‌کانی ره‌خنه‌ له‌سەر ده‌قه‌ چه‌قه‌ به‌ستوه‌کان، تیکرا ده‌کرینه‌وه‌، ته‌نها
 ئه‌وکاته‌ ره‌خنه‌ به‌هه‌موو ره‌هه‌نده‌کانی بڵاوده‌بیته‌وه‌.. هه‌ر ئه‌وکاته‌ش، زۆر
 گرنکه‌ به‌لکه‌ بۆ ره‌خنه‌کان، باشت‌ریش له‌نیستا، بخ‌رینه‌پوو.

وہ لامي .. وہ لامہ کانی بہرپرسیکی یہ کگرتوو⁽⁺⁾

نہ یہ کہم ژمارہی رۆژنامہی (ناوینہ ۱۰)

لہ ژمارہ (۱) ی (۲۰۰۶/۱/۳) ی رۆژنامہی (ناوینہ) دا، ویرای پیرۆزبایی دەرچواندنی رۆژنامہ کہ، چاوپیکه وتنیک له تهك بهریز (مامۆستا علی محمەد) ئەندامی مەکتەبی سیاسی یه کگرتووی ئیسلامی ساز کراوه، تیایدا وەلامی (۲۲) پرسپاری (دانا ئەسەد) دراو ته وه . سەرجه م پرسپاره کان په یوه ندیان به رودای په لاماردانی باره گاکانی یه کگرتووی ئیسلامی له ناوچه کانی بادینان و هه لێژاردنه وه هه یه . جگه له وه مه سه لانه، وه لامه کانی مامۆستا علی محمەد په لی بۆ رۆر مه سه له ی سیاسی و میژوویی یه کگرتوو، هه روا، له روانگه ی ئەم حزبه وه له کوردستاندا هاویشتوو. بۆیه، وه لامدانه وه ی چەند وه لامدانه وه یه کی مامۆستای ناوبراو، به گرنه د هزانین. به هیوا، خوینهری وشیاریش بتوانن راستیه کان له م جۆره شه ن و که و کردنانه دا، باشت بزانن. نه گه به شداریش له شه ن و که و کردنه که دا بکه ن، خه رمان به ره که ت!

(۱)

هه روا زوو .. یه کگرتوو

دانا .. سه ره تا (۱۰) پرسپار له میوانه که ی له سه ره په لاماردانی یه کگرتوو له بادینان ده کاو به شیوه ی جۆراوجۆر وه لام دهریته وه، ته نها وه لامی پرسپاریکی نه و رووداوه، به ش به حالی خۆمان، مایه ی رامانه، که (دانا) لیتی ده پرسئ:

⁺ لہ ژماره (۶۱، ۶۲، ۶۳، ۶۴) ی رۆژنامہی (چاودیز) له سالێ (۲۰۰۶) دا بۆ لۆکراوه ته وه .

به دواى نه و رووداوه دا سه روگى حكومه تى هه ريم/ نيداردى هه وئير نه ئيدوانى كدا رايگه ياند
يه كگرتوى نيسلامى هاوپه يمانى نيمه يه. نيوه ده ئين چى؟

له م وه لامة دا.. وادياره يه كگرتوى نيسلامى له سه ر مه سه له ي هاوپه يمانى
راچله كيون و متمانه يان به پارتى نه ماوه. به لام سياسه تى ناچارىيان له گه ل ده گرته
به ر. بۆيه (م. عه لى) ده لئى:

رهنكه نه خوى به رسن باشت بىت، گه ر هاوپه يمانى وابىت دياره نه مه پيناسه يه كى تازه يه بۆ نه و
وشه يه، نه روويه كى ترموه ده كرىت به دهرىرىنى نيبه ت پاكي ته ماشا بگريئو به مه به سى دننه وايى
بوويئو هه وئيك بىت بۆ چاره سه ر كردنى كيشه كان.

له سه ر نه و وه لامة، پئويسته نه وه بلئين: راسته رووداوه كه به رامبه ر يه كگرتوو
ناره واو دژه ديموكراسى بوو، به لام جيى خوڤيه تى به رسين كه: ئايه، له و جوړه
رووداوه، به لكو خراپ ترىش، له كوردستاندا رووى نه داوه. بيگومان رووداوى
خراپ ترىش، نه ك به رامبه ر حزبىك، به لكو به رامبه ر چاره نوسى سياسى
كوردستانىش، چه ندین جار له ده هه ي رابردودا كه يه كگرتووش سه ربه لدا بوو،
روويداو روويانداه، يه كگرتووش له هاوكيشه كاندا بوون، به لام هه لويستى له م
جوړه يان نه بووه كه به رامبه ر حزيه كه ي خويان نوانديان. زياترىش له وه، نه گه ر
يه كگرتوو، پيش رو داوى ٣١ى ئاب، جوړىك له بيلايه نى سياسى له نيوان يه كيتى و
پارتيدا پاراستبى، نه وا دواى نه وه ئاشكرا چوو نه وا حكومه تى پارتىيه وه. خو
نه گه ر له وه ش زياتر نمونه به ئيننه وه، يه كگرتوو له به رامبه ر رووداوه كانى (جوند
الاسلام و نه نسا ر الاسلام) يش كه سه ر كرده ي كورد و هيزى پيشمه رگه يان
ده كوشت، هه لويستىكى نه و توپيان له ئاستى رووداوه خويناويه كان ده رنه بپى. له م
قسانه دا مه به ستمانه بلئين:

يه كگرتوى نيسلامى، له ناو پرۆسه يه كى سياسيداو له به رامبه ر رووداوى كدا
كه به رامبه ر خوى روويداوه، هه روا زوو راده چله كئ. كه چى به دريژايى ميژوو،
له سه ر هه تاي هه فتاكانه وه خويان ته جميد كردوو، له به رامبه ر هيج كاره سات و
رووداوىكى خه ته رناك، كه موزۆر، له بارى سياسىيه وه نه جولاوون (پاشان ديينه وه
سه ر نه م راستىيه).

سه باره ت به وه ي كه بۆچى يه كگرتوو، له هه لپژاردنى پيشوودا، له گه ل لىستى
هاوپه يمانى كوردستاندا بوو، كه چى له م هه لپژاردنه دا سه ربه خو به شداربوو،
(دانا) رۆژنامه نوس وه لاميكي دريژ وه رده گرئته وه، ناچار كۆپله كۆپله ي ئامازه
پى ده كه ين، ئينجا وه لامي ده ده ينه وه. (م. عه لى) ده لئى:

له بهر ئه وهی یه کێ له نه ره که کانی نه ندامانی په ره مانی را بردودا ئوسینه وهی ده ستور بوو به باشمان نه زانی به جیا دابه زین له بهر نه وهی کورد له و قوناغه یه کپارچه یی پێویست بوو تا له ئوسینه وهی ده ستوردا مافه کانی میله تی کورد بچه سپینت، گهر جیاش بووینایه هه ره ده بوو دواتر یه کمان بگرتایه چونکه به رژه وهندی میله ته که مان وای ده خواست، بۆیه هه ره له سه ره تاوه به یه ک لیست به شارابووین، په هه مان شیوه ئه را پرسی ده ستوردا بارودۆخه که وای ده خواست که به یه ک لیست دابه زین. به لām دواي ئه وهی ده ستور ئوسرایه وه زۆری دواي ره واکانی گه لی کورد له ده ستوری هه میشه یی عیراقدا جینگیر بوو، به لāmانه وه ئاسایی بوو به جیا به شداری هه ئێژاردنه کان بکه یین.

له م وه لāmه واتیده گه یین که (م. عه لی) پێیوایه له بهر ده ستور و مافه کانی گه لی کورد، یه کپارچه یی کوردستان پێویست بووه. دواي ئه وه ئیتر پێویستی به یه کپارچه یی نه ماوه، بۆیه یه کگرتوو به لیستی سه ره به خۆ دابه زیوه ته مه یدان ی هه ئێژاردن. به رۆشنی ده لێ (کورد له و قوناغه یه کپارچه یی پێویست بووه).
ئه م تێگه یشتنه سیاسیه بۆ یه کپارچه یی گه لی ک، که تازه تازه تیده کۆشی مافه دیموکراسیه کانی له ده ستوردا ده سه ته بهر بکات، چه نندین هه لێ سیاسی تیا به. وه کو:

یه که م: قوناغ.. له فره هنگی سیاسیدا، ماوه یه کی سیاسی دوورو درێژه. نه رک ی جۆراو جۆر له قوناغه کاندا هه یه. یه کێک له و نه رکانه، ئوسینی ده ستورو چه سپاندنی مافه یاساییه کانه.

دووه م: مافی فیدرالی.. گریمان وه کو (م. عه لی) ده لێ، (زۆریه ی هه ره زۆری) داوا ره واکانی کوردیشی تیا جینگیر بووین، ئاخۆ له قوناغی رزگاری و دیموکراسی گه لیکی ژێر ده سه ته دا، که به شیکی مافه دیموکراسیه کانی له سیسته می فیدرالا دێته دی، ئیدی قوناغی رزگاری گه لیکی ئاوا، نه ره که کانی ته واو ده بێ؟ بێگومان نه خێر. ئه مه له کاتی کدا گه ر بێتو ته واو مافه فیدراله کانیش بێنه دی. چ جایی بۆ به دی مێنایی به شیکی ئه و مافانه، وه کو ئه مه ی کوردستان و عیراق، که ته نانه ت وه کو فیدرالیه که ی سودانی ش نییه!

سێهه م: وه کو (م. عه لی) ده لێ، نه ک زۆریه ی زۆری داوا ره واکانی کورد له ده ستورو، له م قوناغه دا نه هاتونه ته دی، به لکو له م ده ستوردا به هه زار حال به شیکی مافه ره واکانی هاتونه ته دی. به شیکی به رچاویشی به ته واوه تی ره تکرانه وه. ئه مه جگه له وه ی هیشتا (۵۲) کێشه ی چاره سه ره نه کراو، به هه لپه سی زدرای ماون ته وه و بریار وایه له دواي

هەلبەئاردنی پەرلەمان، قەسەیان دەربارە بکری، کە بەشیکی زۆری ئەو کیشانە ئەوانەن کە چ لە سەر ئاستی عێراق و چ بۆ کوردستان، پەيوەندییان بە مەسەلە دیموکراسی و نەتەوەییەکانی کوردەوێ هەیە. ئیدی چۆن چۆنی لەم (قوناغەدا!!) زۆری زۆری داواکانی کورد هاتونەتە دی و ئیتر یە کپارچەیی کورد پێویست نەما.

(م. عەلی) کە بەو شێوەیە سەیری قوناغی سیاسی و یە کپارچەیی گەلی کورد دەکا، ئەمە بێ تەمووژ دیسەلمێنێ کە وەرە هەندێ سیاسی یە کگرتوو، بۆ مەسەلە نەتەوەییەکان، چەند کورت بێنی تیا یەو، چەندیش مەسەلە دیموکراسیەکان، لای یە کگرتوو، ئەرکیکی تاکتیکییە. گەر وانەبا، نە دەبا، یە کگرتوویەکی سیاسی - ئیسلامی کە خۆیان بە هێزیکی میانرەوی مەدەینخواز دەزانن و دوورن لە رادیکالێتی سیاسی، هەر وازو باز بدەن بە سەر قوناغی سیاسی گەلیکی رزگاریخوازداو، لە خوشیان رابینن لە دواي کە مەر لە سالتیک لە هاو پەیمانی سیاسی بێنە دەرو بشلێن: یە کپارچەیی کۆتایی هات، بۆیە سەر بە خۆ دابەزیوین.

بە ئێ... لە روانگە یە کگرتوو وە یە کپارچەیی سیاسی بە چەسپاندنی بەشیکی مافە سیاسییەکانمان (نە ک زۆری زۆری) لە دەستوردا کۆتایی هاتوو، بە لای خەبات کردنیان بۆ هێنانە کایە یە حکومەتیکی ئیسلامی (١٤٠٠) سالت لە مەوێری شکست خواردووی رۆژگار بە سەرچوودا، هێشتا کۆتایی نە هاتوو. ئا ئەمە یە تیگە یشتنی راستە قینە یە کگرتووی ئیسلامی، بۆ کیشە ی نەتەوایەتی و مەسەلە دیموکراسیەکان.

(٢)

چەق پێ بەستنی واقعی

لە بەشیکی دیکە ی هەمان وەلامی (م. عەلی) دا، دیدیکی رادیکالانە دەردە بێ و لە پێستی میانرەوی دە چیتە دەری و دە ئێ:

لە لایەکی ترمەو، بە مەزەندە ی ئێمە واقعی سیاسی کوردستان بوو و وە واقعیکی چە قەستو دۆگما بە جۆری کە دەنگدەر هیچ گرنکییەکی لە دەنگە کە ی خۆی نە دە بێنی.

هە قوایە بزانی ئەم مەزەندە یە یە کگرتوو بە چ پێوانە یەکی سیاسی مەزەندە کراو؟ یاخود بە چ میتۆدی ک پرۆسە سیاسییە کە خۆی ندر او وە تەو؟ کە ئاوا بە ئاسانی دەیانەوێ (واقعی چە قەستووی دۆگما) بە لیستیکی سەر بە خۆ، بگۆرن.

جاری.. با (واقیعی چەقبەستووی دۆگما) ھەروەکو (م. عەلی) بەکاری ھێناوە، ھەلبەسەنگێنن، ئینجا بێینە سەر ئەوەی داخۆ بەراستی یەكگرتوو، بەم لیکترانزاندنە یەكپارچەیی ریزی لیستی ھاوپەیمانی، دەتوانی ئەو واقیعه سیاسییە چەق بەستوو بگۆڕی.

واقیع.. لەبوونی چەندین حزب و ململانێی حزبیەتیدا، ھەروا لەسایە ی جیاوازی رێبازی ھۆکمرانیدا، ھەرگیز چەق نابەستی. بەلکو واقیعی سیاسی و ھۆکمرانی ئاوەھا، ھەمیشە دەگۆڕی. پاشان، چۆن دەشی واقیعیك لەچینی جیاوازو ژبانی کۆمەلایەتی پر لەکێشەمەکێشی چینیەتی و سیاسی و روناکبیری، جیاواز پێك ھاتبی، ئاوا بەئاسانی چەقی پێ ببەستری. تەنانت ئەگەر تاکە حزبی سیاسیش لەئارادا نەبی، واقیع چەق نابەستی. بەلکو لەباری زانستییەو، لەدواکەوتوترین کۆمەلەکانی دونیاشدا، ناشی بەرەھایی باسی واقیعیکی چەق بەستوو بکری. تەنانت خێلە ھەرە دواکەوتوکانی ئەفریقاش، واقیەکیان چەقی نەبەستوو بەئاستەمیش بی، ھەر دەگۆڕن.

ئەگەر لەمەسەلە تیۆرییەکانی رەتکردنەو واقیعی چەقبەستووی دۆگما گەریڤن و بمانەوئ فەلسەفەیک، یان ئایدۆلۆژیەتیک، یاوەکو ئایدیایەکی تاقیکراوەی رۆژگار، بۆ چەق پێ بەستنی واقیعی کۆمەلایەتی، بەنمونە بھێنینەو، نمونە ی ئاوا تەنھا نمونە ی ئایینە سەپێنراوەکانە کە بەدریژایی میژوو، نەك ھەر ئایینی ئیسلام، بەلکو تەواوی ئایینەکان، ھەرچی توانای ئایینی و کاریگەری رۆحی خوێانە، خستویانەتە کار بۆ چەق پێ بەستنی ژبان و قەتیس ھێشتنەو کۆمەلە لەمەسەلە رۆحیە میتافیزیکیەکاندا، بەلام ھیچ ئایینیک، نەپیش زاین و نەدوای سالی کۆچیش، چەقی ژبانی کۆمەلایەتی ھیچ کۆمەلایکی پێ نەبەستراوە. بەلکو ئەو ئایینەکان بوون، ناچار کراوون چەقی بەستراویان بکەنەو دەگەڵ گۆرانکاریەکان بکەوون. بۆیە، نەدەبوو (م. عەلی) کەخۆی و حزبەکی باش باش میژووی دەسەلاتی سەپێنراوی ئیسلام دەزانن، دەبوا یە بیزانییا، ئەندیشە ی چەق بەستووی ئیسلام، بەشمشیرە لەخوێن ژەنراوەکانی دەسەلاتەکانیانیشەو، نەیانئوانیبی ژبان لەقالبی چەقبەستووی سەلەفیەتدا بپەستوون، ئەوا لەم سەردەمەدا، ھەرگیز یەكیتی و پارتی کاری وایان لەدەست نایەت. بەلکو ناگزیکەکانی یەكیتی و پارتی، بەشیکی بەرچاوی، دەبنە مایە ی گۆرانکاری، نەك چەق بەستن و دۆگما !! بۆپشتیوانی کردنی بۆچونەکانی (م. عەلی) ئەم نمونە سیاسییە دەھێنیتەو:

باشترین نمونه‌ش هه‌لبژاردنی په‌رله‌مانی کوردستانه که یه‌ک ساله نه‌یتوانی حکومت یه‌کبخاته‌وه‌و نیستاشی له‌گه‌ندا بێت هه‌موو به‌رنامه‌کان له‌مه‌کته‌بی سیاسی یه‌کیتی و پارتیه‌وه دادهری‌ت و په‌رله‌مان ته‌نها موافقه‌ت و ده‌ست هه‌لبهرینی له‌سه‌ره.

له‌وه‌لامدانه‌وه‌ی ئه‌م په‌ره‌گرافه‌دا، ده‌لێین: خۆزیا.. حکومتی کوردستان هه‌ر دابه‌ش نه‌کرایا. که دابه‌ش کرا، بریا زووتر یه‌کخرابا، به‌لام رۆژگار ده‌ری خست که نه‌به (خۆزیا) حکومت ده‌چێته رۆوه نه‌به (بریا)ش یه‌ک ده‌خریته‌وه. ئه‌وه راسته‌قینه‌یی دۆخی سیاسی کوردستانه و کوردستانیش به‌لێکتراناندنی یه‌کپارچه‌یی لیستی هاوپه‌یمانی کوردستان، له‌لایه‌ن یه‌کگرتووی ئیسلامیه‌وه، وه‌رچه‌رخانی گه‌وره به‌خۆیه‌وه نابینێ. به‌لکو لێکترانانه‌که، که می‌ک زیاتری ده‌شیوێتی. ئه‌م هه‌لۆیسته‌ی یه‌کگرتوو له‌خۆ رابینینیکی بێ ئه‌ندازه‌ی سه‌باره‌ت به‌توانای یه‌کگرتوو، تیا یه‌.

ده‌رباره‌ی ئه‌وه‌ش که مه‌کته‌بی سیاسی یه‌کیتی و پارتی به‌رنامه‌کان داده‌ریژن و، ئه‌ندامانی په‌رله‌مان ته‌نها ده‌ست هه‌لبهرینیان له‌سه‌ره، به‌شیوه‌یه‌کی گشتی لاریمان له‌م مه‌سه‌له‌یه‌ نییه. هه‌ژموونی پارتی و یه‌کیتی له‌سه‌ر لیسته‌کانی په‌رله‌مان، نکولی لێناکرێ. به‌لام ده‌پرسین:

- ئایه ئه‌ندامانی یه‌کگرتوو له‌په‌رله‌ماندا، هه‌ر یه‌کگرتوو کاندیدی نه‌کردوون؟
- ئه‌ی یه‌کگرتوو، ئه‌و ئه‌ندامانه‌ی به‌پیتی ئاراسته‌ سیاسیه‌که‌ی خۆی هه‌لئاسوریئێ؟

- با به‌دیوێکی تریشدا لێکی بده‌ینه‌وه، که ئایه، له‌و ساله‌ی هه‌لبژاردنی په‌رله‌ماندا که په‌رله‌مانی کوردستان نه‌یتوانیوه هه‌ردوو حکومته‌که یه‌ک بخاته‌وه، ئه‌دی نوێنه‌رانی یه‌کگرتووش هه‌تا ئێستا به‌مه رازی نه‌بوون؟

- ئایه له‌گه‌ڵ باقی ئه‌ندامانی په‌رله‌ماندا دۆخه‌که‌یان نه‌گوزه‌راندووه‌و هه‌لۆیستیکێ جوامیرانه‌تریان له‌په‌رله‌ماندا، نواندووه؟

- یاخود ئایه خودی یه‌کگرتوو، له‌ده‌ره‌وه‌ی په‌رله‌ماندا، له‌به‌رامبه‌ر یه‌که‌خستنی حکومته‌کانی کوردستان، هه‌لۆیستیکێ سیاسی لێ‌برایان هه‌بووه؟

که هه‌یچی ئه‌وانه له‌کوردستان و له‌ناو په‌رله‌ماندا رووی نه‌دای، یه‌کگرتووش و ئه‌ندامانی په‌رله‌مانیان، لێ‌براو هه‌یج جیاوازییه‌کیان له‌گه‌ڵ حزبه‌کانی دیکه و ئه‌ندامه‌کانیان نه‌بوو، ئه‌دی چۆن چۆنی یه‌کگرتوو مه‌سه‌له‌ سیاسیه‌کانی لێک داوه‌ته‌وه، سه‌ره‌نجامیش وای پێش باش بوو بۆ هه‌لبژاردنی ئه‌مجاره‌ی

بەرلەمانى عىراق، واز لەيەكپارچەيى لىستى ھاوپەيمانى كوردستان بىنى و سەرەخۆ دابەزىتە مەيدانى ھەلبژاردن؟ بۆچى لەسەرەتاي دامەززاندىيانەو ھەتا وای راپەرىن و لەناو پەرلەمانى كوردستان و بۆ كوردستان و يەكخستەو ھى ھكومەتەكانى كوردستان، يەكگرتوو ئەو ھەموو پشوو درىژىيەى ھەبوو، كەچى بۆ ھەلبژاردنى پەرلەمانى عىراق، كەوتە ھەناسەبەركى؟ كەئەو ھەلوست و سىياسەتى يەكگرتوو بى، ئىتر چۆن جىيابونەو ھەيان لەلىستى ھاوپەيمانى بۆ ئەو ھەگىرنەو كەگرايە دەيانەوئى (واقىيەى چەقبەستوى دۆگما)ى كوردستان گۆرن؟!

(۲)

ھەلچوونى وەلامدانەو

(م. عەلى) لەو ھەلامدانەو ھەدا، ھىمنى خۆى و ميانرەوى حزبەكەى فەرماوئى ھەكاو، كەمىك ھەلدەچى و لەپەرەگرافىكى دىكەدا، كاردانەو ھەگەيەنئە ئەم چۆنەى خوارەو:

پرۆسەى ھەلبژاردن بۆوئەو مایەى بۆگەنکردنى واقىيەى سىياسى و ئەبىرچوونەو نالىياتى دىموكراسى، ئىنە رۆئى پىشوو بەعسمان بەھاوکارى ھاوپەيمانى رووخاند ئەبەرنەو بىرواى بەنالوگۆرى دەسلەت نەبوو، كەچى ئىستا ئىنەش سەرنەوئى بەشىوئەكى تر ئەو دووبارە كەينەو ئەكوردستاندا.

جارى دەمەوئى لەو تىبگەم كەپرۆسەى ھەلبژاردن، ئەگەر پرۆسەى ھەلبژاردنى راستەقىنە بى، چۆن دەبىتە مایەى بۆگەنکردنى واقىيەى سىياسى؟! خىر با نىو ھى پرۆسەى ھەلبژاردنەكەش دىموكراسى بى، ئاخىر چۆن چۆنى اقىع بۆگەن پى دەكا؟!

دىسان دەبى بلئىن: يەكگرتوو خۆئىندەو ھەكى ئايدىالىستى بۆ واقىع ھەيە، ؟ چونكە لەلایەكەو زوو قوناغ دەبىو، ھاوپەيمانى تىك دەداو، يەكپارچەيى ھەشيوئى؟! لەم لاشەو، ھەروا بەئاسانى واقىيەى سىياسى چەق پى دەبەستى. سەر لەدرىژەى ئەو خۆئىندەو ھەدا، ئەو ھەتائى (م. عەلى) بە (پرۆسەى ھەلبژاردن). (واقىيەى)ش (بۆگەن پى دەكا).

ئىستا ئەگەر بەرووداوى دىكە واقىيەى بۆگەن پى كرىدا، پاساوى سىياسى ھەبوو، بەلام بەپرۆسەى ھەلبژاردن بۆگەن پىكردنى واقىع، كوتومت دىنەبوونەو ھەيە لەپرۆسەى ھەلبژاردن، كەلەھەمان كاتدا، وردەبونەو ھەيە

له پرنسیپی دیموکراسی، که دیاره کاریگری دیموکراسی له سره واقع کاریگریه کی ره ها نییه، به لکو کاریگریه کی ریژه ییه. پهم ورد نه بووند له پروسه ی کاریگری ریژه یی دیموکراسی، و له (م. عه لی) ده کا بشلر له بیرچونه وه ی ئالیه تی دیموکراسی هه بووه.

سهیره.. تق بلتی کومه ل تیکرا، یه ک هه ست و یه ک هه لویستیان هه بی لای (م. عه لی) که ئاوا تیکرا حوکمی له بیرچونه وه ی ئالیه تی دیموکراسی له سره داوژ چون ده شئ له ناو کومه لئیک فره چین و فره ریبارو پر له کیشمه کیش به ریژه وه ندیدا، بگوترئ: ئالیه تی دیموکراسی له بیرچوته وه. ئەمه فراموشکردن زانستی سیاسهت و له قالبدانی ته وای کومه ل و ژبانی کومه لایه تییه له یه ک بۆته: سیاسیدا. رهنگه، هه لباردنی و هه بی ئالیه تی دیموکراسی کال ببیته وه. یا که م بایه خ ببئ، به لام هه رگیز ئالیه ته که به ته واهه تی بیر ناچیته وه. سهیرتر له بۆچونه، بۆچونیک دیکه ی (م. عه لی) یه که ئەزمونی کوردستان و ده سه لات به عس لیکه ده چوئنی.

ئەم لیکچواندنه ی ئەزمونی کوردستان به رۆژگاری به عس، کاردانه وه یه ک توندی سیاسیه، نه ک راستی. ئیمه ده زانین ئەم وه لامه زۆر تر (نالین ها هه مووی) پارتی دیموکراتی کوردستان ده گریته وه. به لام ئەمه ش غه دره. به غه دره له زانستی به راووردکاریدا پارتی به به عس ناچوئندرئ. ئەمه جگه له وه ی بۆ هیژیک و هه کو یه کگرتوو، که یه که مین جاره دوچاری رودای ناله بار ده بیئ، رووداوه که شدا، که مترین زبانی بووه و ته نها دوو شه هیدیشی داوه، هه ق نییه ز هه لچئ و کاردانه وه ی توندی ئاوا بگه یه نیته ئەوه، که ئەزمونی ئیست سه رده می به عس لیک چوئنی. ئەمه یان.. هه له به هه له چاره سه رکردنه.

ئه گه ره یه کگرتوو ئیسلامی.. له به رامبه ر یه ک رووداو، که که مترین قوربانی زبانی داوه، هه ق به خۆی ده دا ئاوا توند بئ، ئەه که واته، به درێژایی سه له ها رابردوو، بۆچی بۆ ته نها جارێکیش له رووداوه کاندای له به رامبه ر تاوانه کاندای، به ئەو هه مگه قوربانی و شه هیدو مالوێرانییه، بۆچی هه لویستیکی توندی ئاوا نه نواند؟! بۆچیش هه میشه داوای له یه کیتی و پارتی ده کرد قوربانی و کیشه نیوانیان فه راموش بکه ن و ریک بکه ونه وه؟!

به ش به حالی خۆم.. چه ند به نا هه قی ده زانم یه کگرتوو له بادینان به لاماردراوه، له وه زیاتر ئەم هه لویسته به ناره واته ده زانم ئەندامیکی مه کته،

سیاسی یه کگرتوو، ناوا تورپه بیی و نه زموونی کوردستان بچوینی به رۆژگاری
اشیه تی هوکمرانی به عس!!

له درێژهی ئهم وه لامهدا (م. عه‌لی) ده‌یه‌وئ جیابونه‌وه‌یان به‌گۆرانکاری
به‌وتی دیموکراسی و ده‌نگو ده‌نگدان له‌قه‌لام بداو ده‌لی:

ده‌نگدر له‌ولاتی ئیمهدا وای ئیها تبوو منه‌تی به‌هه‌لبژاردن نه‌بییت و له‌به‌رامبه‌ریشدا حزبه‌کان
نه‌تیان به‌ده‌نگدر نه‌بییت.

جاری با نه‌وه باس بکه‌ین که‌بۆچی (ده‌نگدر = ها‌ولاتی) و حزبه‌کان له‌یه‌ک
بیاکراونه‌ته‌وه. ئه‌مه، وه‌کو نه‌وه وایه‌ حزبه‌کان له‌ناو خه‌لگدا نه‌بن و به‌کۆمه‌ڵ
امۆ بن. حزب، له‌خه‌لگ پێکهاتوو و به‌شیک جیانه‌کراوه‌ی خه‌لگیشه. زۆری
ه‌ره زۆری نه‌ندامانی حزبه‌کانیش ها‌ولاتی ده‌نگدرن. ده‌نگدر یکیشتن
هه‌ستی به‌رپرسیاریتی له‌ریزی حزبه‌کاندان. ئه‌رکیشیانه‌ بریاره‌ حزبه‌کان
بی‌به‌جئ بکه‌ن. واتا: نه‌ندامانی حزبه‌کان جگه‌له‌ ئه‌رکی ده‌نگدان له‌هه‌موو
ه‌لبژاردنیکدا، وه‌کو ها‌ولاتی، که‌حزبه‌که‌یان به‌شداری تیا ده‌که‌ن، رۆژانه‌ ئه‌رکی
یکه‌ش بۆ گه‌ل و کۆمه‌ڵ و کوردستانه‌که‌یان جی‌به‌جئ ده‌که‌ن. هه‌روه‌کو
ه‌کگرتوو ش نه‌ندامه‌کانی ئه‌رکه‌ حزبییه‌که‌یان، له‌نوێژکردن و حجاب له‌سه‌رفانی
ئچان، له‌مندالییه‌وه، هه‌تا ده‌گاته‌ باقی کارو ئه‌رکه‌ حزبییه‌کانیان راده‌په‌رێنن.
هه‌وابی: هه‌له‌یه به‌و شیوه‌ میکانیکیه‌ حزبه‌کان و ده‌نگدر لێک دایه‌برد.

سه‌باره‌ت به‌ده‌نگدهری ده‌ره‌وه‌ی حزبه‌کانیش، مه‌سه‌له‌یه‌کی ئاساییه
ه‌شیکێ ها‌ولاتی، له‌هه‌لبژاردنیکدا به‌جۆش بن و له‌هه‌لبژاردنی دیکه‌دا، نه‌و
بۆشه‌یان ساردبیته‌وه. ده‌نگه‌ روداوێک، قه‌یرانیك، به‌سه‌رهاتیك، کاره‌ساتیک،
ان ته‌نگوچه‌له‌مه‌ی کۆمه‌لایه‌تی، ته‌نانه‌ت جاری واش هه‌یه، لێدوانی به‌رپرستیک
ه‌دلی رای گشتی نه‌بی و کاریگه‌ری ناله‌باری له‌سه‌ر باری ده‌روونی خه‌لگ ده‌بی و
ه‌شیکێ ده‌نگدهریش سارد ده‌کاته‌وه.

پرۆسه‌ی ده‌نگدان و بریاری ده‌نگدر، له‌ناو هه‌یج کۆمه‌لێکدا پرۆسه‌ و بریاری
ه‌گۆرنییه، هه‌تا له‌کوردستاندا بکریته‌ پرۆسه‌یه‌کی نه‌گۆر. نه‌وه‌شمان بیر
ه‌چئ، هه‌موو جاریک هه‌لبژاردن چاره‌نوسی هه‌موو خه‌لکی پێوه‌ نه‌به‌ستراوه.
ه‌ندی‌کجار چاره‌نوسی ده‌سه‌لات و حزب و کاندیده‌کان زۆتر په‌یوه‌ستی
ه‌لبژاردنه. له‌م پێودانگه‌وه، پێچه‌وانه‌ی بۆچونه‌کانی (م. عه‌لی) هه‌میشه
حزبه‌کان منه‌تی ده‌نگدر ده‌زانن، به‌لام هه‌رده‌م ده‌نگدهران منه‌تی حزبه‌کان و

تەنەت ھەلۋارنىش نازانن. رۆژئاواش نمونەى ھەرە ديارى ئەم راستيانەيە. كەزۆر لەمىزە راي گشتى و دەنگدەرانى رۆژئاوا، حزبەكانيان، ئەوپەرى ھەولر راكيشانى زۆرترين دەنگدەر دەدەن. بەلام دەنگدەران جارى وا ھەيە بەقسەياز دەكەن و جارى واش ھەيە لىيان ھەلدەگەرتنەوہ. كەوابى:

كىشەى حزبەكان و دەنگدەر، كيشەى منەت كردن و منەت نەكردنى حزبەكان و دەنگدەر نىيە، بەلكو كيشەيەكى سياسى و كۆمەلايەتى و تەنەت سايكۆلۆژيشە ئىدى نازانين (م. عەلى) چۆن چۆنى باسى ئەوہى كردوہ گوايە نەدەنگدەر نەحزبەكان، منەتيان بەرامبەر يەكدى نەماوہ؟ كاتىكىش كيشەيەك، كيشەيەكم بابەتى نەيى، كەواتا، باس لىوہكردنى كيشەى ئاوہەا، يان بەگومان دروست كراوہ، ياخود بۆ گومرايى كردنى راي گشتىيە، ھەتا پاسا و بۆ بپيارى ھەلەء سياسى بھۆنریتەوہ.

ھەميشە بەشيڪ نەدامەزىتەرانى حزبە نەيتنەكان، ھەتا راستيەكانياز دەردەكەون، دەتوانن بەئارەزووى خۆيان ئارايشتى ميژووى خەباتى حزبەكانياز بكەن و راي گشتى فريو بدەن. بەتايبەتى ئەو حزبانەى سياسەتى نەزۆكيان لەناو روداوہكاندا گرتبىتە بەرو پەريزى رابردوويان، پاك نەبىت. ئەم جۆرە رابردووە حزبە ھەلۆيست نەزۆكەكان، بەردەوام دەبىتە گريى كۆيرەى ئەندىشە سەركردايەتيەكانيان. بەتايبەتى كاتىك بەرامبەر چەند حزبىكى تىكۆشە دەبنەوہ، كەرابردوويان پىر بىت لەقورىانى و خزمەت و ھەلۆيستى جوامىرات لەكاتى تەنگانە. زۆرجارىش بۆ داپۆشيني گريى كۆيرەى سەركردايەتى ئەم جۆرە حزبانە، ھەلدەدەن كەموكۆرى بەرامبەرەكانيان زلتەيكەن و پاكيىتى خۆياز بىگەرد دەربخەن. بەلام ئەم جۆرە سياسەتانە، ھەتا سەر بەرگەى تينى راستيەكان ناگرن و سەرەنجام، لاپەرەكان يەكە يەكە دەردەكەون و بەووردىش دەخوينریتەوہ. سەركردايەتى يەكگرتووى ئىسلامى، ئەگەر ھەتا ئىستە توانيبىتتى ليفەى ھەتيوان بەميژووى خۆيدا بدات، ئەوا ئىستا، وردە وردە ليفەكەيان لەسەر لادەبرى و چيكە سياسەتى رابردو پۆشين، بۆ جوانتر كردنى ئىستايان، داديان نادات. لەبەشى دووہمى ئەم وتارەدا، م. عەلى لەوہلامەكانيدا بوارى داوہ، ئىمەش دەست بەرين بۆ چمكىكى ليفەى ھەتيوان و لەدوو توپ وەلامەكاندا، بەئەسپايى ھەلیدەينەوہ.

به ئينى خزمه تگوزارى

به شينكى ديكى دريژهى قسه كانى (م. عالى) بۆ ئه و پاساوانه ي يه كگرتوو، بۆ جيابونه وه يان له ليستى هاوپه يمانى كوردستان ده بهۆتته وه، ئه وه يه گوايه:
ئهم كارى ئيمه واي كردوو كه يه كيتى و پارتى بكه ونه خويان و كۆمه لىك وه عدو خزمه تگوزارى
پيشكه ش به هاو لايان بكه ن.

يه كيتى و پارتى.. له هه لئباردن هه وه شه كه ي تريس و پيش وه ش، كه به جيا هه لئباردن يان كردوو، به رده وام له كاتى هه لئباردن دا كه وتوتته خويان. له هه لئباردن ي پيشوودا، پارتى و يه كيتى له سه ر ئه نجومه نى پاريزگاكان كه وتته خويان. هيج حزبىك نيه هه لئباردن په يوه ندى به ده سه لاتيه وه هه بى، له كاتى هه لئباردن دا نه كه ويته خۆى. ته نانه ت ئه و حزبانه ي پيش هه لئباردن، راپرسيه كان ده ريده خه ن شانسى ده رچونيشيان نيه، هه موو هه ولتيكى خويان ده دن بۆ ده رچوون. ئه مه يان كارىكى به لگه نه ويستى سياسى و ته نانه ت چاره نووسازى حزب ده سه لاتخوازه كانه، كه وابى له مه ياندا، يه كگرتوو هه بوو، يان نه بوو (هه روه كو چۆن له هه لئباردن ي ١٩٩٢ به م ناوه ي ئيستاي نه بوو) يه كيتى و پارتى، يان هه ر حزبىكى ديكه، بۆ هه لئباردن ده كه ونه خويان. هه لبه ته، حزبىكى ليستى هاوپه يمان له ليسته كه ده رچو، حسابى راده ي كارىگه رى ئه و حزب له سه ر ريژه ي ده نگه ران، هه ر ده كرى. قسه كه مان له سه ر ئه وه يه كه يه كيتى و پارتى، ته نها له به ر جيابونه وه ي يه كگرتوو نه كه وتوتته خويان. به لكو هه لئباردن خۆى له خۆيدا، به رنامه سازى و هه لئسورانى سياسى و جه ماوه رى ده وى. به تاييه تى هه لئباردن يكى له م جۆره ي ئاستى عيراق كه ريژه ي ده نگ و سه نكى ليسته كان، بۆ چاره نووسى كه له كه مان له عيراق، ناوچه كه، جيهان و ناوچه ته عريب كراوه كان، زۆر گرنگ بوو. مه سه له كه هه ر كوردستان نه بوو، هه تا يه كگرتوو هه لئسورانى يه كيتى و پارتى بگيرتته وه بۆ جيابونه وه يان له ليستى هاوپه يمانى.

ده رباره ي وه عدو خزمه تگوزاريش كه ديسان به قسه ي (م. عالى) له به ر جيابونه وه ي يه كگرتوو، يه كيتى و پارتى به ئينيان به خه لك داوه. ئه مه شيان وانويه. خزمه تگوزارى ده ميكه هه يه؛ نامارى خزمه ته كانى ته واوى وه زاره ته كانى حكومه ته كانى سليمانى و هه ولير، ده رى ده خه ن كه لايه نى كه م له ده هه ي رابردوو وه، خزمه تگوزارى به رده وام هه بووه. باشترين به لگه ش ئه وه يه كه له هه موو بارىكه وه، كوردستان گۆرانكارى به رچاوى به خۆيه وه ديووه. ته نانه ت

له ناوچه تازه نازادکراوه کانیشدا، له دواى روخاندنى سه دامه وه خزمه تگوزارى پيشكهش کراوه. ته نها ئيداره ي سلیماني له پاريزگای که رکوکدا، به پيى سوپاسنامه يه کى شه نجومه نى پاريزگای که رکوک بېرى (۱۲۴,۲۱۴,۰۰۰,۰۰۰) سه دو بیست و چوار ملیارو دو سه دو چواره ملیون دینارى خستوته خزمه تى که رکوک وه. له (۳) سالى رابردودا، ته نها ئيداره ي سلیماني زیاتر له (۲) ملیار دولار پاره ي له پرژه خزمه تگوزارییه کان و ناوه دان کردنه وه و به رزکردنه وه ي موچه ي خه لکدا سه رف کردوه.

ئه و نامارانه، ده سه لميئن که پيش جيا بونه وه ي يه کگرتوى ئيسلامى له لیستی هاوپه يمانى، نه ک وه عدى پەتى، به لکو به کرده وه ش خزمه تگوزارى هه بووه. بۆ به ديه تنانى ئه و خزمه تگوزاریانه ش، شه گر رۆلى خه لکو ريکخواوه ديموکراتيه کان و په رۆشى حزبه ده سه لاتداره کان، که موزور کاریگه ريان هه بووى، ئه و نه يه کگرتوو، نه حزبه ئيسلامگه راکانى دیکه، له بارى په ره پيئدانى ديموکراسى و په ره سه ندنى نازادى و ناوه دانیه وه، کاریگه ريه کى جه ماوه رى شه وتيان له سه ره ده سه لات بۆ زیاتر کردنى خزمه تگوزارى نه بووه. هه موانيش ده زانين که بزوتنه وه ي ئيسلامى پيش جيا بونه وه يان و دواى جيا بونه وه شيان، قه زای هه له بجه يان هه تا نزیکى سه يد سادق کۆنترۆل کردبوو، پاره شيان هه بوو، پاره شيان له سنوره وه بۆ ده هات، گومرگيشيان ده ست به سه را گرتبوو، به لام له (۸) سالى ده سه لاتيان له و ناوچانه دا، گوليکيان له باخچه يه کدا نه چاند. به لکو هه موو باخچه و سه يرانگاگانى ئه و ناوچه يه، له سايه ي ده سه لاتی شه واندا وشک بونه وه. شه مه جگه له وه ي نه شه قام و نه شۆسته و نه خویندنگه يه کيان دروست کرد. يه کگرتوش.. جگه له دروستکردنى مزگه وت و نويزخانه به پاره ي بيگانه، کامه يه خزمه ته گشتيه کانى تريان له کوردستاندا. نيوه ي شه و پاره يه ي له دروستکردنى مزگه وتدا سه رفيان کردوون، نه خویشخانه و خویندنگه يان پي دروست کردبا، ئیستا که مترین ناسته نگ له و باره وه له کوردستاندا ده ما. ده يان مزگه وتى دروستکراوى وایان هه يه، له مانگيکدا (۱۰۰) که س نويزى تيا ناکه ن. شه گر شه و مزگه وتانه يان بکرديا ته باخچه ي ساوايان، سالانه سه دان ژيکه له ي تيا په روه رده ده کرا. جگه له و مه سه لانه ي باسما نکردن، يه کگرتوو له ناو هيژه ئيسلامگه راکاندا، کاریکى زور نابه جئ ده کات به وه ي پاره يه کى بيشومار به ناوى گه لى کوردستان و ته واوى هيژه ئيسلامگه راكانه وه، کژده کاته وه و ده سينئى و به تاقى ته نه اش بۆ

حزبه که ی خۆیان و ئه مزگه وتانه ی له سه ر جاده کان، وه کو پێشانگای یه کگرتوو، دروستیان ده که ن، سه رفی ده که ن. بۆ راستی و ناراستی ئه م قسانه ش با ئاماژه به بۆچونی یه کێک له شاره زاکانی ئه و راستیانه له سه ر یه کگرتوو بکه ی ن، ئه ویش به ریز (ئه یوب نعمه ت) ه، ئه ندامی مه کته بی سیاسی کۆمه لی ئیسلامیه و به ناوی (صالح حکیم) نامیلکه یه کی به ناوی (هۆشیارکردنه وه ی هۆشیاری) ده رکردوه و له لاپه ره (۱۶) دا، ده لێ: لاپه ره (۱۶)، خالی (ده).

یه کگرتووی ئیسلامی، به ناوی گه لی کوردستانه وه و به ناوی ته واوی موسلمانانه وه، پا ره له ده ره وه ی ولات کۆبکاته وه و ته نها بۆ ئه ندامان و لایه نگری خۆی سه رفیان بکات، ئاخۆ حزبی ئاوا ده سه لاتی بکه ویتته ده ست، چۆن له گه ل کۆمه ل و نه یاره کانیدا هه لبسورئ؟!

یه کگرتوو .. هاوکاره !!

کاکه دانا ئه سه ده .. له دریزه ی پرسیاره کانیدا، ده پرسئ: به رای به ریزخان به شداربوونی یه کگرتووی ئیسلامی به ئیستیکی سه ره خۆ له هه لبژاردنه کان نابیتته که مبه ونه وه و په رت و بڵاوبونی ده نگی کورد له په رنه مانی عیراقیدا؟ له وه لامی ئه م پرسیاره هه ستیاره گرنگه دا (م. عه لی) ده لێ: ئیمه وای نابینن، وه ک یه کگرتووی ئیسلامی هه ر ئه سه ره تاوه به یانمان دم کردو و ناماژمان به وه کرد که نه بریاره ستراتیژی و چاره نوسسازمه کانی میللته تی کورددا، هه ر هاوکار ده بین. له وه ناچئ (م. عه لی) تاووتویییه کی باشی وه لامه کانی کردبئ. ئه گینا ئاوا تی نه ده که وت. بئ ته مومژ هه لویستی یه کگرتوو روشن ده کاته وه و باسی ئه وه ده کا که له سه ر (بریاره ستراتیجی و چاره نوسسازمه کانی میللته تی کورددا هه ر هاوکار ده بین).

پێشینان ده لێن، کورد بدوینه شه رعی خۆی ده کات. له م وه لامه شدا (م. عه لی) سیاسه تی یه کگرتووی شه رع کردوه. به ریزی راشکاوه له وه ی که له بریاره ستراتیژی و چاره نوسسازمه کانی کورددا، یه کگرتوو هاوکارن. له سیاسه تدا، ئاشکرایه که هێزێکی لاهه کی، یان هێزێکی نامۆ، یاخود لایه نیکی خێرخوا ز که خۆیان هه یج رۆلێکی کاریگه ریان له ناو میللته تدا نه بئ، ته نها ده توانن هاوکاری بکه ن، هاوکارو هاوکاری سنوورێکی ته سکی دیاری کرایی هه یه. ئه و هێزانه ی

تەنھا ھاوکاری لەخۆیان رادەبینن، هێزگەلێکی بنەرەتی و سەنگینی ناوگەلان نین. ئەمانە هێزێکی کۆمەڵایەتی لاوازن. لاوازن لەرووی جەماوەرییەوه، ھەروەکو چۆن لاوازیشتن لەدیدى سیاسى و جیھانبینی فەلسەفیشەوه. ئەمە جگەلەوێ هێزە ھاوکارەکان، نەهێزەکیان و نەفەلسەفەکیان، لەو ئاستەدا نابینن لەبری ئەوێ تەنھا رۆڵی ھاوکاری ببینن، بتوانن تێکەڵاوی پرۆسەى سیاسى چارەنوسساز بن و بەپرەسیاریتی میلەت ھەلبژێرن. کەوابێ، ھۆیە راستەقینەکانى ئەم سیاسەتى ھاوکارییەى یەکگرتوو، چیبە، لەبۆ ستراتیژی کوردستان؟

یەکگرتووی ئیسلامى.. لەبەرئەوێ رەگەزەکانى لەناو (إخوان المسلمین) دایە و ئیخوانیش میژوووەکیان بەتالە لەھەلۆیست و سیاسەتى پشتیوانی لێکردنى چارەنوسى کورد، بەلکو لەرۆژگاری کارەساتیشدا بچوکتەری دەنگیان بەرامبەر تاوانەکان ھەلنەبرپووە، تەنانت ئیخوان موسڵمینی جیھانی پشتیوانی رژیمی سەدامیشیان لەکاتی جەنگی عێراق – ئێراندا دەکرد. بۆیە، ئەو رەگەزەنەى یەکگرتوو لەناو ئیخوانەکاندا، شایەنى ئەو نێبە شانازی پێوە بکەن. جگەلەم رەگەزەنەى یەکگرتوو لەناو ئیخواندا، میژووی (۳۰) سالی خۆشیان لەسەرەتای ھەفتاکانەوه، لاپەرە بەلاپەرەى ھەلبدریتەوه، سەرکەردەکانى یەکگرتوو لەبارى سیاسى و بەرگری لێکردنى کوردستانەوه، تەنانت ناتوانن ئاماژە بەیەک سەربەرزى سیاسى خۆیان بکەن. بەلکو ھەردەم سەرى خۆیان لەئاست کارەسات و تاوانەکانى بەعس، کز کردووە. هێزێکی ئاوا کەرەگەزەکانى لەبارى سیاسى و رێکخراوەییەوه سیس و میژوووەکەشى شەرمۆک بێ، ھەلبەتە هێزى ئاوا ھەر دەتوانێ لەناو سەنگەرەکانى خەباتى چارەنوسسازى گەلەکەماندا، تەنھا لەپەرەوێزەوه ھاوکار بێ. نەك ھاوکاروانى خەبات و خزمەت و فیداکارى بێ. بەدیویکی دیکەشدا ئەم (ھاوکارە)، تاووتوێ بکری، ئەو دەسەلمینێ کە یەکگرتوو، لەبەر ئەوێ رەگەزەکانیان ھەر لەناو (ئیخوان) دایە، ئیخوانەکانیش کێشەى ستراتیژی نەتەوێ کوردستان بەکێشە یەکی ستراتیژی دیموکراسى نازانن، بۆیە یەکگرتووش تەنھا دەوێرێ ئاوا باسى سیاسەتى خۆى بکات کە لە سیاسى تە چارەنوسسازەکاندا (ھاوکار) ی کوردن. ئەمەش سیاسەتى نەشیش بسوتێ و نە کەباب!!

میزاج .. یان چاره‌نوس؟

(م. عەلی) بۆ ئه‌وه‌ی پینه‌ی جیابونه‌وه‌که‌یان له‌لیستی هاوپه‌یمانی بکات، خۆی و حزیه‌که‌ی له‌ده‌رگاوه‌ چونه‌ته‌ده‌رو له‌په‌نجه‌ره‌وه‌ سه‌ره‌تاتکێ له‌گه‌ڵ گه‌له‌که‌مان و هه‌یزه‌کانی ده‌که‌ن. له‌په‌نجه‌ره‌شه‌وه‌ ئاوا خۆیمان پیشان ده‌دا: پێمانوایه‌ ئه‌و میزاج تێکچونه‌ی راگه‌یاندنێ پارتی و یه‌کێتی په‌یوه‌ندی به‌مه‌سه‌له‌ی میللته‌ی کوردیه‌وه‌ نییه‌، به‌ئێکه‌ ته‌نها ته‌فسیرمان ئه‌وه‌یه‌که‌ وایاندەزانی ئێمه‌ مونا‌فه‌سه‌ی نه‌وان ده‌که‌ین و نه‌گورسییه‌کان ده‌پچرین.

میزاج تێکچونی چی؟ مه‌سه‌له‌که‌ میزاج نییه‌. مه‌سه‌له‌که‌ سیاسه‌ته‌و سیاسه‌ته‌که‌ش بۆ یه‌کێتی و پارتی به‌رپرسیاریتی میژوویه‌، وه‌کو دوو هه‌یزی چاره‌نوسسازی نه‌ک (هاوکار!). کاتێک دوو هه‌یزی چاره‌نوسساز، که‌هه‌شتا به‌شێکی باشی ستراتیجه‌کان ماویه‌تی به‌دی بێت، رووبه‌رووی هه‌لبژاردنێکی چاره‌نوسسازی سیاسی و یاسایی له‌پایته‌ختی ولاتێکدا ده‌بنه‌وه‌، که‌به‌زۆره‌ملێ چاره‌سه‌ریان به‌ستراوه‌ته‌ پایته‌خته‌که‌ی، بێگومان دوو هه‌یزی ئاوا، له‌هه‌لبژاردندا هه‌زارو یه‌ک حساب بۆ یه‌ک کورسی ئه‌و په‌رله‌مانه‌ ده‌که‌ن، که‌چاودی‌ری جێبه‌جێ کردنی ده‌ستور ده‌کاو له‌به‌ر رۆشنایی ده‌ستوری په‌سه‌ند کراویشدا، یاسای نوێ بۆ ئه‌و ولاته‌ داده‌ریژێ. په‌رله‌مانی ئاواو ده‌ستور و یاسای ئاوا، به‌لێ ستراتیژن، به‌لێ چاره‌نوسسازن. هه‌ر ده‌شبێ ئه‌و دوو هه‌یزه‌ حسابی وردی بۆ بکه‌ن. نه‌ک هه‌یزێکی وه‌کو یه‌کگرتوو که‌ناوێری ده‌ست بۆ ره‌گه‌زه‌ فکریه‌کانی له‌ناو ئیخواندا به‌ری، هه‌روا، ناشوێری ئاوا له‌میژووی سیاسی خۆی له‌رۆژگاری میحنه‌تی کوردستاندا، بداته‌وه‌. هه‌ریۆیه‌، ئێستاش خۆی به‌ (هاوکار)ی ستراتیژی میللته‌که‌ ده‌زانێ، نه‌ک به‌شداریکی کاریگه‌ر له‌به‌دی هه‌تانی ستراتیژه‌که‌دا. ته‌نانه‌ت پێشی وایه‌ تازه‌ یه‌که‌پارچه‌یی هه‌یزه‌ کوردستانیه‌کان پتویست نییه‌.

یه‌کێتی و پارتی، سه‌ره‌رای که‌موکوری و که‌مه‌ترخه‌می و کێشه‌کان و ناکۆکیه‌کان و پێشینیه‌ی شه‌ری ناوخۆش، هه‌شتا دوو هه‌یزی به‌رپرسیاری چاره‌نوسی گه‌له‌که‌مان. ئه‌مان ده‌زانن، له‌سه‌ر ئاستی عێراق و ناوچه‌که‌و جیهاندا، هه‌موو رابردوویان و ناینده‌ی گه‌له‌که‌مان، به‌ستراوه‌ به‌هه‌لبژاردن و رێژه‌ی ئه‌و ده‌نگانه‌ی له‌هه‌لبژاردندا لیستی هاوپه‌یمانی کوردستان ده‌یه‌ینێ. زۆر به‌وردی حسابیان بۆ هه‌لبژاردنه‌که‌ ده‌کردو کورسی به‌کورسی،

به نه ندامانی پيشووی په رله ماندا چوونه وه. حزب به حزبيش له لیستی هاوپه یمانیدا، ریزکرانه وه. پی ده چی په کگرتووش بؤ نه قلیه تی ته سکی حزبايه تی، هه روای کردبې، بویه برپاری لیستی سه ربه خوی داو به و ریژه یه ش رازی نه بوو که بویان دانابوو. کاتیك په کگرتووش داوای کورسی زووتر ده کا، نه م داوایه، ئیتر له چوارچیوه ی ستراتیژی نه ته وایه تی ده چیته دهره وه و گیانی ته سکی حزبايه تی به سر نه و ستراتیژه دا، زالده کری.

نه گه چاره نویسی نه ته وایه تی زالبوایه به سر په کگرتوودا، ئاوا له سره جیابوونه وه سور نه ده بوون. هه روه کو خوشیان ده لئین: شوای حزبه که یان، پيش دیاری کردنی ژماره ی کورسیه کانیش، برپاریان داوه به جیا دابه زنه مه یدانی هه لئاردن. رهنگه نه م قسه یه راست بی. به لام نه وه ش راسته نه گه هاتباو په کگرتوو کورسیه کی زوری له لیستی هاوپه یمانی ده ست که وتبا، بیگومان له هاوپه یمانی جیا نه ده بوونه وه.

مه سه له که.. به راستی مه زاج نییه. مه سه له که سیاسه ته و سیاسه ته که ش چاره نویسه. چاره نویسی نه ته وه یه ک بووې، یان چاره نویسی نه ته وه و ده سه لاتیك. له هه ردو و حاله تا، هه لئاردن ویستگه یه کی سیاسی مه ترسیدار بوو. به تایبه تی نه م جاره لیستی سوننیکه راو به شیک کی کونه به عسیه کانیش که وتبوونه خویان. ئیتر چون (م. عه لی) جهخت له سر نه وه ده کات (راگه یان دنی پارتی و په کیتی په یوه ندی به مه سه له ی میلله تی کورده وه نییه). نه خیز، کوتومت مه سه له که په یوه ندی به میلله تی کوردو له ناو کوردیشدا به زوری په یوه ندی به په کیتی و پارتیه وه هیه. چونکه نه م دوو هیزه به پرپسیارن، (هاوکار!) نین.

له دریژه ی هه مان قسه و باسدا، (م. عه لی) نه وه رهت ده کاته وه که له کوردستان پچرابن و خویان هه ر به کوردستانی به م شیوه یه ی خواره وه ده زانی: (ته نها ته فسیرمان ..... تاده تا ده بچرین)

به لئ.. ریك و ره وان ئیوه مادام له لیستی هاوپه یمانی کوردستان دابړان، که وتنه موناغه سه، هه ر ئیوه ی په کگرتووش دژی په کیتی و پارتی ده ستان کرد به هه لمه تی پروپاگنده. دروشمه کانتان، قسه کانتان، بنچینه ی سیاسه تی جیابونه وه تان له لیستی هاوپه یمانی، هه ر هه موو هه لمه ت کردن بووه دژی په کیتی و پارتی و ده سه لاتا کانیان. باشتین نمونه ش بؤ سه لماندنی هه لمه تی په کگرتوو دژی لیستی هاوپه یمانی، تاقانه پؤسته ره که ی په کگرتووه، که به ریز

سکرتیری یه کگرتوو، له گه‌ڵ پیاوانی ئاینیدا ته‌وقه ده‌کات، له‌سه‌ر پۆسته‌ره‌که باسی گهنده‌لی و حکومه‌تی پارته‌ی یه‌کێتی ده‌که‌ن. قابیله ئهم پۆسته‌ره وه‌لامدانه‌وه‌ی ره‌خنه‌کانی یه‌کێتی و پارته‌ی بووبی؟! نه‌خێر. پۆسته‌ری هه‌ڵبژاردن، هه‌موو حزبێک، به‌وردی بیری لێده‌کاته‌وه، ئیجنا په‌سه‌ندی ده‌کات. پۆسته‌ریش، به‌تایبه‌تی ئه‌گه‌ر تاقه پۆسته‌ری‌ک و پۆسته‌ری سه‌ره‌کی بووبی، ناوێشانی به‌رجه‌سته‌کراوی به‌رنامه‌ی هه‌ڵبژاردنی حیزبه‌که‌یه. یه‌کگرتوو، تایه‌تی پۆسته‌ره‌که‌ی به‌وێنه‌ و نوسینه‌وه‌ هاواری دژایه‌تی کردنی یه‌کێتی و پارته‌ی ده‌کرد. ئیتر چۆن چۆنی یه‌کگرتوو موناغه‌سه‌ی نه‌کردوون و هه‌ولی نه‌داوه کورسییان لێببچێ؟!

دیوهمه‌ی تیکدان

(م. عه‌لی).. ئه‌وه‌ی له‌ ماوه‌یه‌دا له‌ ناخیاندا په‌نگی خواردبوو، هه‌ولی داوه له‌م چاوپێکه‌وتنه‌دا، به‌شێکی زۆری هه‌ڵپێژێ و مشتێکی تری هه‌ڵپێژراوه‌که‌شی، ئه‌مه‌ی خواره‌وه‌یه:

دوو هه‌فته‌ له‌وه‌و پێش له‌لایه‌ن سه‌رکردایه‌تیه‌کانی پارته‌ی یه‌کێتی و قاعیده‌کانیشیان وه‌سف یه‌کگرتوو ده‌کرا به‌وه‌ی که‌حیزبێکی نه‌ته‌وه‌یی و دیفاع له‌مافه نه‌ته‌وه‌ییه‌که‌نی گه‌نی کورد ده‌کات، کوێرا خێرا ئێمه‌ بووینه‌ له‌و دیوهمه‌یه‌ی و مزعی کورد تیکده‌هێن؟

شتێکی سروشتیه‌ دوو هه‌فته‌ یان دوو مانگ له‌وه‌وبه‌ر، هێزێکی سیاسه‌ی، هه‌لوێسته‌ی بانی نواندبێ و (هاوکار) یه‌کی باشی لیستی هاوپه‌یمانی کردبێ، وه‌سف کرابێ. سه‌یر ئه‌وه‌یه له‌سه‌ر هه‌لوێسته‌ی باش وه‌سف نه‌کری. هه‌ربه‌ق شێوه‌یه‌ش، ئه‌نجامه‌ی چاوه‌روانکراوی دنیای مملانیسی سیاسه‌ت و ده‌سه‌لاتخوازییه، هه‌مان هێزی هه‌لوێسته‌ باش، له‌چه‌ند هێزێکی هاوپه‌یمان هه‌لبه‌گرته‌وه‌ و له‌سه‌ر ئه‌مه‌ش، بکه‌ونه‌ وێزه‌ی (به‌تایبه‌تی نه‌و هێزه‌ خۆشی که‌وتبێته‌ پرۆیاگهنده‌ دژی هێزه‌ سه‌ره‌که‌کان). پیاوه‌ل‌دان، یان ره‌خنه‌گرتن، یاخود ناکۆکی تیزکردن، سه‌ره‌نجامه‌ی چاوه‌روانکراوی دنیای ناکۆکییه‌ سیاسیه‌کانه. له‌به‌رئه‌وه‌ی یه‌کگرتوو به‌تاله‌ له‌رابردوو، بۆیه، ته‌نانه‌ت سه‌ر له‌گه‌مه‌ سیاسیه‌کانیش ده‌رناکات. وا ده‌زانێ دنیای ناکۆکییه‌ سیاسیه‌کان، هه‌ر له‌سه‌ر یه‌ک ریت و له‌سه‌ر یه‌ک ئاواز مامه‌له‌ی له‌گه‌ڵ ده‌کری. ئهم جۆره‌ چاوه‌روانییه‌ له‌ دنیای سیاسه‌تدا، نه‌ک له‌ناو دوو یان چه‌ند حزبێک مه‌حاله، به‌لکو له‌ناو هه‌ناوی تاقه‌ حزبێکیشدا، دژواره.

له گهرمه‌ی ئه‌و ره‌خانه‌ی، له‌وه‌لامی ره‌خه‌کانی یه‌کگرتوودا، یه‌کیتی یان پارتی گرتویانه، نه‌شگوتراوه یه‌کگرتووی ئیسلامی دیوه‌زمه‌یه و دۆخی کورد تێک ده‌دا. نازانین (م. عه‌لی) ئه‌م قسه‌نه‌ی له‌کوێ هێناوه. نه‌ئه‌ده‌بیاتی ره‌سمی یه‌کیتی و نه‌پارتیش قسه‌ی له‌وجۆره‌یان نه‌کردوه. هه‌رگیزیش له‌ناو هه‌ردوو لایه‌نه‌که‌دا چاوه‌روان نه‌کراوه یه‌کگرتوو زیاتر له (۵) کورسی به‌یئێ، هه‌تا به‌دیوه‌زمه‌ی هه‌لبێژاردنیان بزانن.

ئه‌م بۆچونانه، گه‌وره‌ترکردنی قه‌باره‌ی یه‌کگرتووه، زیاتر له‌و قه‌باره‌یه‌ی هه‌یه‌تی؛ هه‌لبه‌ته، ئه‌م قه‌باره‌یه‌ش، وه‌نه‌بێ به‌شایسته‌یی خۆیان پێکیان هێنابێ، به‌لکو له‌ئه‌نجامی شه‌ری ناوخۆ و قه‌یرانه‌ ئابوریه‌کان و سیاسه‌تی خه‌مساردی و بێباکی یه‌کیتی و پارتی به‌رامبه‌ر ئیسلامگه‌راکان، یه‌کگرتوو یان لایه‌نه‌کانی دیکه، ئه‌و قه‌باره‌یه‌یان قه‌به‌بووه. بۆ سه‌لماندنی ئه‌م راستیه‌ش، با هه‌نا بۆ ئه‌و به‌لگه‌نامه‌ به‌رین گه‌سه‌ره‌تاکانی سه‌ره‌له‌دانی ئه‌م ره‌وته ئیسلامگه‌رایانه، ده‌خه‌نه‌ روو. وه‌کو: "مه‌سه‌له‌ی گه‌وره‌بوون و به‌رفراوانبوونی یه‌کگرتوو ئیمه‌ گومانمان له‌وه‌دا نییه‌ که‌پاره‌و پولی ده‌ره‌وه‌ کاری سه‌ره‌کی هه‌بووه، چونکه‌ وه‌ک ده‌زانین زۆریک له‌هه‌لوێست و بنه‌ماکانی کاری یه‌کگرتوو به‌هیچ شتیه‌یه‌ک له‌گه‌ڵ ده‌قه‌کانی قورئان و سوننه‌ یه‌ک ناگرێته‌وه‌ و پاشان له‌گه‌ڵ واقعی کوردستاندا ناگوجیت، به‌لام یاری هه‌ژاری و نه‌بوونی و برسی‌تی کوردستان هه‌لیکی باش بوو بۆ یه‌کگرتوو که‌چه‌ندین هه‌ل بقۆزێته‌وه‌ و هه‌ست و وێژدانی خه‌لکی بکری‌ت، پاشان گه‌مارۆی ئابوری به‌سه‌ر کوردستاندا چاکترین زه‌مینه‌ بوو بۆ کاریگه‌ر دروست کردنی کۆمه‌ڵێکی زۆر له‌هه‌له‌په‌رست و خاوه‌ن به‌رژه‌وه‌ندییه‌ تایبه‌تیه‌کان و بتوانێ به‌رژه‌وه‌ندیه‌کانیان له‌م حاڵه‌ته‌ نا‌ناساییه‌دا له‌گه‌ڵ یه‌کگرتوو بپاریزێت، جگه‌ له‌مه‌ش گه‌ر یه‌کگرتوو ئه‌وه‌نده‌ خۆی به‌گه‌وره‌و قه‌به‌ ده‌زانیت و راپه‌رین به‌بچوک و لاواز ده‌زانیت بۆچی ناتوانیت پرۆژه‌ی یه‌کبوون قبول بکات و با راپه‌رین بتوینێته‌وه‌" (هوشیار کردنه‌وه‌ی هوشیاری/ وه‌لامی ئۆرگانی نویسنه‌گه‌ی رێکخه‌ستنی یه‌کگرتووی ئیسلامی/ لاپه‌ره ۲۵/ سالج حه‌کیم).

پێمانویه، به‌م بۆچونانه، باش باش ده‌رده‌که‌وێ، یه‌کگرتوو دوا‌ی ئه‌وه‌ی به‌رگه‌ی دۆخی سیاسی عێراقی له‌خه‌بات و تێکۆشان نه‌گرت، وه‌کو به‌شێک له‌ئێخوان المسلمین، خۆیان خزانده‌ ناو فرێزه‌ری رۆژگار و نوزه‌ی سیاسیه‌تیان له‌خۆیان بپێ، له‌ئێترانیشتدا، دوا‌ی جه‌نگی عێراق - ئێرانی، وه‌کو خۆیان هه‌یچان پێنه‌کراوه، چاویان به‌رای نه‌هاتوه‌ له‌ناو ئیسلامگه‌راکاندا، ره‌وتیکی دیکه‌ بجزوێ و دابه‌زێته‌ مه‌یدان.

له م نه لقه يه ی وه لامدان ه وه ی (م. عه لی) دا، وه لامه کان به جوانی ده ری ده خه ن که یه کگرتووی نیسلامی، نه ک نه و حزبه مه ده نیخوازه پشوو درێژه نین وه کو باسیان ده کرد، به لگو حزبیکی مه ناسه سواری سیاسین و له یه که مین رووبه رووبونه وه ی روداوێکی شدا، هه ر که له خۆیان رابینیوه، که که مێک هێزی جه ماوه رییان له ده وردا گۆبۆته وه (هه روه کو ئیخوانه کانی میسر) ئیدی بۆ ده سه لات بریاری جیا بونه وه یان له لیستی هاوپه یمانی دا. ئه م جیا بونه وه یه ش هه تا ئیستا یه کگرتوو قسه ی زۆری له سه ر کردو پاساوی زۆرتری بۆ هیناوه ته وه، به لام م. عه لی په رده که ی درپوه و راستیه کانی گوتوه. پێشمان وایه:

ئه زموونی تال

یه کێک له لای نه باشه کانی ئه م چاوپێکه و تنه، ئه وه یه که (م. عه لی) به ناوی یه کگرتوه وه، نه ک به ناوی خۆیه وه، راستیه گێکی زۆری یه کگرتووی ده ربرپوه. به تایبه تی ئه و بیرو رایانه ی له کاتی هه لبژاردن و هه لبژاردنی پۆسته کاندایه، له ئارادا بوون. با خۆینه ر دیقه ت بدات (م. عه لی) که پێشتر ده لێ ئیمه نه مان ویستوه (مونا فه سه ی ئه وان بکه ین و له کورسییه کانیان بچپین) دیقه ت بدری چۆن باسی وه زاره تێک ده کات:

ئیمه ئه زموونی تالمان هه یه له گه ل پارته ی یه کێتیدا، له قو نای پشوو دا ئیمه شه ش کورسیمان هه بوو له په رله ماندا، وه عه دیان داینی کورسییه کی وه زاریمان بده نی، دواتر په شیمان بوونه وه و کورسییه که ی ئیمه یان به خشی به و سونه عه ربه ی که ئیمه قۆمه تیار ده کهن به وه ی له گه ل ئه واندا یین. له سه ر یه که وه زاره ت، مامۆستا ده لێ: ئه زمونی تال. که چی پێشتر ده لێ مونا فه سیان له سه ر پچراندنی کورسی نا که یین. گفت پێدانی کورسییه کو پاشگه زبوونه وه لێ، هینده له سه ر یه کگرتوو کاریگه ر بووه، یه کگرتوو چه شنی ئه زموونیکی تال سه یری ده کات. چه ند یه کگرتوو هه قیه تی داوی هه قه کانی خۆی له وه زاره ت و په رله مان بکات، له وه زیاتر نا هه قیه تی له سه ر کورسییه ک یان چه ند ئه ندامێکی په رله مان، هه لۆیستی توند وه ریگرتی. چونکه حزبیکی، له سه ر کورسییه ک، یان وه زاره تێک، کاردانه وه ی ئاوی توند بگه یه نیته راده یه ک، ئه زمونه که ی تال بکات و سه ره نجام ئه م مه سه لانه ش پالی پێوه بنین لیسته که ی جیا بکاته وه، حزبی ئاوا، به چ هه قێکه وه ئیتر لافی ئیماندار ی لێ ده داو یه کێتی و

پارتیش به پوه تاوانبار دهکات، که له بهر شەری دهسهلات، هەردوو حکومه ته که ی کوردستان یه که ناخه نه وه. خۆیان ته نه ا له سه ریه ک کورسی نه زمونه که تال دهکەن، جا وەرە له سه ر نیوه ی حکومه تی کوردستان، یان سه راپای کوردستان، ناخۆ چی بکه ن؟!

یه کگرتوو... بۆی هه بوو له سه ر فکر، ئیمان، فه لسه فه، خیانه ت و سیاسه تیکی چاره نوسسان هه لۆیستی توند وه ریگری. به لام له سه ر کورسی، له م هه لومه رجه هه ستیاره شدا، نه وه ی نه ده هینا ناوا بکات. به تاییه تی نه و دوو سێ کورسییه ش، وه نه بێ یه کگرتوو بکاته حزبی زۆرینه ی په رله مان، نه خێر، به م (۵) کورسییه ی هیناویشیانه، یه کگرتوو له سه ر چۆنیه تی پێکهێنانی حکومه ت، که مترین کاریگه رییان هه یه!!

سوننه ی عه ره بوو سوننه ی کورد

ده رباره ی نه و کورسییه پێ نه دراوه ی یه کگرتووش که به نه زمونیکی تالی ده زانن، هه ر خۆی (م. عه لی) ده لێ دراوه به سوننه ی عه ره ب ره تیان کردۆته وه. ده شلێ به وه مان تاوانبار دهکەن که له گه ل سوننه ی عه ره دباین.

با پێشه کی قسه یه ک له سه ر نه وه بکه ین که ئایه یه کگرتوو، وه کو هێزیکی ئیسلامگه رای سوننیگه را، بۆچی نه وه به تۆمه ت ده زانی ت پێیان گوترا بێ سه ر به سوننه ی عه ره بن. نه مه، له باری سیاسیه وه (تۆمه ت بارکردن) نییه. به لکو راستیه کی حاشا هه لته گره.

حزبی ئیسلامی عێراقی نوێنه ری ئیخوان موسلمین و یه کگرتووش هه مان شیوه. هه موشیان سوننیگه ران. قابیله شیعه یان یه زیدی و کاکه بی بن. ناشکرایه سـونـین. ئـسـیـتر بۆچی نه مه تۆمه ته بارکردن بـیـ. نه گه ر یه کگرتوو، نزیک ی حزبی ئیسلامی و هاوستراتیژیان نه بێ، نه دی بۆچی رۆژیک له رۆژان بچوکتین ناکۆکی ئیخوان حزبی ئیسلامی و یه کگرتوو ی ئیسلامیمان، له سه ر نه م هه موو کێشه سیاسیه، نه بیست؟ شتیکی سروشتیه یه کگرتوو دۆستی حزبی ئیسلامی عێراقی بێ و دانیشی پیا بێ. شتیکی ناسروشتیه نه م دۆستایه تییه دا پۆشی و دۆستایه تی که به تۆمه ته بارکردن بزانی.

یه کگرتوو... به قسه ی ئیخوان و نه م ته وژه سوننیگه رایه ی عێراق، به کاریکی چاره نوسسازی زانیوو سه ره تای هه فتاکان به قسه یان بکات و ریکخسته کانی

(سپ-تجمید) بکات. به‌شیوه‌یه‌کی ئه‌وتۆش په‌یوه‌ندی پێشینه‌کانی یه‌کگرتوو له‌گه‌ڵ ئه‌واندا پته‌و بووه، ته‌نانه‌ت له‌کوردستاندا ئه‌وه‌موو کاره‌سات و مه‌رگه‌ساته‌ روویداوه، یه‌کگرتوو بۆ ئه‌وه‌ی دڵسۆزی هه‌تا سه‌ر ئێسکی خۆیان، بۆ سوننیگه‌راو ئیخوان موسلمینی عێراقی به‌سه‌لمێنن، ئه‌ندێشمه‌ندانی پێشوی یه‌کگرتوو ملکه‌چی بریاره‌کانیان بوون و ئاماده‌نه‌بوون، له‌سه‌ر ئه‌وه‌موو تاوانانه‌ی له‌کوردستاندا ئه‌نجام ده‌دران، له‌ئاراسته‌کانی ئیخوان به‌موو لابده‌ن. زیاتر له‌ (٢٠) ساڵ به‌قه‌سیان کردوون، لایان ئاسایی بووه، که‌چی ئێستا له‌هه‌لومه‌رجی ئازادیدا، یه‌کگرتوو، ئه‌وه‌ به‌تۆمه‌تبارکردن ده‌زانێ پێیان گوترابێ دۆستی ئه‌و لایه‌نه‌ن که‌ (٢٠) ساڵ زیاتر بۆ خاتری ئه‌وان، له‌روژگاری میحنه‌تی کوردستاندا، پا‌به‌ندیان بوون. ته‌نانه‌ت له‌سه‌ر بریاری ئیخوانه‌کان، نه‌که‌هر دژی شۆرشێ کوردستان بوون، به‌لکو دژی ئه‌وه‌ش بوون ئیسلامگه‌راکانی دیکه‌ش (موجاهید) دروست بکه‌ن و خه‌باتی چه‌کداری بکه‌ن. هه‌ر بۆ نمونه‌ شاره‌زایه‌کی ئیسلامگه‌را، ئاوها باسی هه‌لوێستی ئه‌وسای یه‌کگرتوو له‌سه‌ر خه‌باتی چه‌کداری ده‌کا:

" له‌مانگی (٥)ی ١٩٨٧ له‌کاتی‌که‌دا مامۆستا مه‌لا عوسمان (به‌ره‌حمه‌ت بی‌ت) له‌گه‌ڵ رێکخه‌ستنی نوێ و کۆمه‌ڵێکی زۆر له‌هاولاتیانی شاری هه‌له‌بجه‌ و شاره‌زورو هه‌ورامان به‌ره‌و دیوی ئێران رۆیشتن و بزوتنه‌وه‌ ئیعلان کرا، ده‌ست به‌جێ مامۆستا (صلاح الدین به‌اء‌الدین) رۆشته ئیمارات و نامه‌یه‌کی له‌لایه‌ن (نعمان السامرائی) هێنا بۆ ئه‌وه‌ی رێکخه‌ستنی نوێ و کۆمه‌ڵێکی زۆر بۆ چه‌ک هه‌لگرتن و جیهاد هات‌بوون ساردیان بکاته‌وه‌ و پشته‌ی مامۆستا مه‌لا عوسمان چۆڵ بکه‌ن، ئۆردوگای سه‌ریاس و دزلی و جوانپۆو کامێران چاکترین شامێدن خه‌تی مامۆستا صلاح چۆن هه‌ولێ جیدیان ده‌دا بۆ ساردکردنه‌وه‌ی پێشمه‌رگه‌کان و له‌باربردنی بزوتنه‌وه‌ " (هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پێشوو / لاپه‌ره ١٤-١٥).

بۆ زیاتر سه‌لماندنی ئه‌م بېرواوه‌ هه‌لوێسته‌نه‌ی رابه‌ری یه‌کگرتووی ئیسلامی کوردستان، با بۆچونی که‌سیکی تری شاره‌زا به‌ئینینه‌وه‌ که‌ ده‌لێ: "له‌دوای راگه‌یاندنی بزوتنه‌وه‌ی ئیسلامی، م. صلاح الدین سه‌فه‌ریکی ئیماراتی کردو هه‌ندێک له‌سه‌رائی بریانی دیبوو وه‌ بریاری بۆ سه‌رجه‌م ئیخوانه‌کان به‌ م. مه‌لا عوسمانیشه‌وه‌ هێنا‌بوو تا پاشه‌کشه‌ له‌بزوتنه‌وه‌ بکه‌ن و مامۆستاش م. مه‌لا عه‌لی له‌شوێنی خۆی دابنێ و خۆی ورده‌ ورده‌ بی‌ته‌ دواوه‌.. له‌ (کاروانی رێ)دا هاتوو به‌گه‌یشه‌تی بریاره‌که‌ ئیخوان سی‌ که‌رت بوو:

۱. م. صلاح و هاو پیرانی به سەر تاخواری بریاره که پابه ندو شادومان بوون.

۲. م. صدیق و ریکخستنی نوێ بریاره که هه وره بروسکه یه کی کوتوپر بوو هه لۆیستیانى توشى له رزه کرد.

۳. م. مه لا عوسمان و تاقمیک له زاناو لاوه کانی تری ئیخوان بێ ده ره بستانه به ره په رچی بریاره که یان دایه وه، تا ئه وه بوو مامۆستا وتی: (بسم الله) ی بریاره که لاهن، با ئه وى تری بخرمه ژیر پیم... " (هاله کوک، پوخته ی یاده وه ره کان له ناو بزوتنه وه ی راپه رینی ئیسلامی، له سهر هه لدان نا تیکشکان / لاپه ره ۳۰ / نویسنی: هیوا)

(م. عه لی) ئه و راستیانه ی سه ره وه به کراوه یی باس ده کاو پێشینه ی خۆیان و ئیخوان و حزبی ئیسلامی عێراقی به رۆشنی به م شێوه یی خواره وه ده خاته روو: بێگومان ئێمه له حزبی ئیسلامی عێراقی نزیکین، ئه مه ش به جوکی ئه و خه نفیه ته فیکری و په رمه ده ییه ی له نێوا نماندا هه یه که ده چینه وه سه ر ئیخوان موسلمین.

ئه گه ره یه کگرتوو له حزبی ئیسلامی نزیکه و پێشینه ی هه ردوولاشیان ده گه ریته وه سه ر ئیخوان موسلمین، ئه ی بۆچی باسلیوه کردنی دۆستایه تیان به تۆمه تبارکردن ده زانی و به شانازی له قه له م نادات. که وای: په یوه ندی کۆن و نوێی یه کگرتوو له گه ل حزبی ئیسلامی و ئیخوانه کان، تۆمه ت نییه، به لکو راستیه که و نکولی ئی ناکرێ. جا ئه و په یوه ندیه یه له رووی ریکخستنه وه ئالوگوری به سه ردا هاتبێ، ئه مه یان پێویستی سه رده مه که یه. به لām له گه وه ردا ستراتیژیان نه گزراوه.

یه کگرتوو بریار نادات!

کا که دانا ئه سه ده... پرسیاریکی هه ستیار له (م. عه لی) ده کات و رووبه رووی ئه م دووریانه سیاسیه ی ده کاته وه:

گه ره پڕۆسه ی سیاسى عێراق، یه کگرتوو ی ئیسلامی خسته به رده م دووریانیکه وه، یه کیکیان نه ته وه یی و نه وى تریان نابینی، یه کگرتوو کامیان هه لده بژیریت؟

له وه لāmدا (م. عه لی) له و دووریانه، ئه م رێیه ی خواره وه هه لده بژیرێ:

ئێمه له و به روایه دا ئین شتیکی ئه و جوژه روویات، چونکه ئاین بۆ به خته وه رى مڕۆڤه هاوووه هه یج کاتیك ئه دژی به رژه وه ندیه یه کانی مڕۆڤایه تی نییه، بۆیه ئێمه هه یج ناکۆکیه ک نابینین له نێوان داوا ره واکانی میله تی کورد و نه گۆره کانی ئیسلامدا، بۆ نمونه دابه شکردنی عێراق شتیك نییه له دژی نه گۆره کانی ئیسلام بیت یاخود یه کگرتوو یی خاکی عێراق ده فیکى قورئان نییه، به لām هه ر کاتیك

پروسه سیاسیه که ئیمه ی خسته بهردهم دووریان و بریارێکی لهو جۆره نهو کاته جه ماومر بریار ده دات و گهر بریاره که شیان له بهرژووهندی میللته تی کورددا بوو.

سه ره تا (م. عه لی) لهو بروایه دا نییه له عێراق و کوردستان و له دنیای سیاسه تدا، شتی لهو جۆره رویدات. سه یرترین مه سه له له سیاسه تدا، نه وه یه لهو بروایه دا بیت پێشهاتی سیاسی، یان نه گهرێک له نه گهره کانی دنیای سیاسه ت، رونه دات یان رونادات. نه م جۆره بروایه جگه له خۆشه یالی سیاسه ت، هیچی دیکه نییه. سیاسه ته دارو بهرپرسی هێزه سیاسیه کان، ده بێ چاره روانی هه موو روداوێکی سیاسی بکه ن. به روودای چاره روان نه کراویشه وه.

سه باره ت به وه ش ئایین بۆ به خته وه ری مرقۆ هاتوو وه دژی بهرژه وهن دییه کانی مرقۆایه تی نییه. نه مه شیان.. به شیوه یه کی ره ها ته ماشا ناکرێ. ئایین، وه کو هه موو عه قیده یه کی دیکه، له یه ک روانگه وه سه یر ناکرێ. ئایینی ئیسلامیش هه روا. رۆبه ی به شه ربیه ت ئیسلامی نین، هه روا، تێروانین بۆ مرقۆایه تیش، له ئاینیکه وه بۆ ئاینیکێ دیکه و له فه لسه فه یه که وه بۆ فه لسه فه یه کی دیکه، جیاوازه. ئیسلامیه یه ک کاتێک ئیسلام به به خته وه ری مرقۆایه تی ده زانی، جوله که یه ک وه مه سیحیه ک کو تومت وای نازانی. به لکو هه ندێ جار به پێچه وانه شی ده زانی. ته نانه ت له ناو خودی ئایینی ئیسلامیشدا، مه زه ب و ته ریه ته کانی ئیسلامی، له سه ر په یامی سیاسی ئیسلام و ئیجتیهادی ئیسلام، ناکۆکن. به درێژایی میژووش ره وته جیاوازه کانی ئیسلام بۆ حوکمرانی تی مرقۆایه تی (نه ک به خته وه ری مرقۆایه تیش) سه دان هه زار مرقۆیان کرده قوربانی کوشتارگا کانی ده سه لاته کانیان. بۆ نمونه:

هه ر ئیستا.. یه کگرتووی ئیسلامی و حزبی ئیسلامی عێراقی، که دۆست و هاو ره گه زیشن، چونیه ک سه یری مافی چاره ی خۆنوسینی نه ته وه ی کورد ناکه ن. به هه مان شیوه ش سه یری کوردستانییه تی که رکوک و خانه قین ناکه ن. ئایه حزبی ئیسلامی عێراقی، که کوردستانییه تی که رکوک ناسه لمێتن وه هه ر به پێچه وانه ی ئیمانداریتی هاوبه شی ئیسلامگه راو عێراقیه کانی ده زانن، ئایه نه م سیاسه ته ش، له لایه ن حزبی ئیسلامی عێراقیه وه، بۆ سه پاندنی عێراقچیتی له سه ر که رکوک، سه ر له خزه ته تی مرقۆایه تی ئیسلامیه که دایه ؟ بێگومان نه خێر. که وابێ: له ناو خودی ئیسلامی و سوننیه گه را کانی شدا، جیاوازی رێبازی سیاسی له سه ر کێشه کان نه یه. چ جایی بۆ ئایینه جیاوازو مه زه به ناکۆکه کانی ئاینه کان.

سەیر لەوەداپە ئە (م. عەلی) سیاسەت و ھەڵۆیست وەکو قوری سەناعی سەیر دەکات و حزب، لەبریاری بەرپرسیاریتی مێژوویی دوور دەخاتەو، بۆیە بەراشکاوێ دەلی:

ھەرکاتێک پڕۆسە سیاسییەکی ئێمە ی خستە بەردەم دووریان و بریاریکی ئەو جۆرە ئەو کاتە جەماوەر بریار دەدات و گەر بریارەکی شیان لەبەرژموندی میلەتی کورددا بوو.

(م. عەلی) ئۆیاڵە سیاسییەکی ھەلومەرجەکی دەخاتە ئێستۆی جەماوەر و یە کگرتووی ئی دەریاز دەکات. پرسیارەکی رۆشنە، دوو رێگە ی دووریانیکی خستۆتە بەردەم یە کگرتوو: نەتەوایی، یان ئاینی.. کە چی (م. عەلی) لەوەلامی دیاریکراوی پرسیارەکی ھەڵدیت و لەگەردنی جەماوەری دەنالی.

ئەم وەلامە.. دەیسەلمین کە یە کگرتوو، بریار و خیتاییکی پێشتر ساغکراوە ی سەبارەت بەمەسەلە نەتەواییەکان نییە، بۆیە، چاوەروانە جەماوەر بریار بۆ حزبەکی بەدەن. ئەمە لەکاتی کەدا حزبەکان، بەحساب دەبن بەشە وشیارەکی جەماوەرین و پێش وەختیش، هیچ نەبن، لەسەر مەسەلە چارەنوسسازەکان بریار و بەرنامەیان ھەبن. ئەگەر یە کگرتوو بۆ مەسەلە نەتەواییەکان، پێش وەخت بریاری نەدابی و بەرنامە ی نەبووبی، ئیتەر جیاوازی چییە لەگەڵ گروپیکی خێرخواز، کە توخنی سیاسەت و چارەنوسی گەل ناکەوون. خۆ یە کگرتوو دەزگایەکی راپرسی نییە ھەتا چاوەروانی رای خەلک لەسەر مەسەلە یەکی سیاسی زۆر گرنگ، بن.

گەر دیقەت بدری، (م. عەلی) وەنەبن چارەنوسی بریار کە دەداتە جەماوەر جەماوەر ھەر بریارێک بەدات بەقسە ی دەکەن. نەخیر. دەلی: گەر بریار جەماوەر لەبەرژموندی میلەتی کورددا بوو، بەقسە ی دەکەین.

کەواتا.. (م. عەلی) بریاری جەماوەریشی خستۆتە گومانەو. نازانم ھەنگینی، جەماوەر لەنێوان رێگە ی نەتەو و رێگە ی ئاین، بریاری راست دەدات یان ھەلە. لەمەیاندا.. (م. عەلی) پاشکەوتیکی سیاسی لەوەلامەکید، بە حزبەکی ھێشتۆتەو، ھەتا ئەگەر رووداوی وا روویدا، بەرژموندی حزبەکی: چۆنی خواست، وا بکات. ووشە ی (گەر) لەسیاسەت و لەھەموو مەسەلە یەکی دیکەدا، دوایار پەسەند کردن نییە. بەلکو (گەر) دەچیتە خانە ی گومان گریمان. ئەمەش، جۆرە ماتۆریکی ئیسلامگەرانیە بۆ فریودانی خەلک، گواپە پشت بەرای خەلک دەبەستن. ئەویش (گەر!) لەبەرژموندیاند، بێت.

گەندەلی و ستراتیژ

لەدرێژە ی مشتومره کەدا (م. عەلی) وەلامی پرسیاریکی سیاسی سەبارەت بەمەسەلە ستراتیژیەکان، کە بەم شێوەیە ی خوارەو لێ دەکری دەداتەو:
 ئەو خالە نەگۆرو ستراتیژیانە چێن کە یە ککرتوی نیسلا می نامادە نییە دەستبەرداری بیئت
 ئەکاتی دروست بوونی هەر هاو پە یمانی تێیە کدا؟

(م. عەلی) کە وەکو بەرپرسیکی سیاسی حزبیکی سیاسی، کە (۱۲) سالا
 هە یە و لەمە و بەریش (۲۲) سال خۆ ی سێ کردبوو، پیش ئەو ش هەبوو، ئاوا
 وەلام دەداتەو:

هەر شتی ک ئەگە ن بەرژموندیە کانی میلیە تی کوردستاندا یە ک بگری تەو و نییە ئەگە ئیداین.
 هەروە ها مەسە لێ گەندە لی؛ چونکە ئەم تە وەرە یە تە نها لە بەرژموندی ژمارە یە کی کە می مشە خۆرو
 دژی بەرژموندییە گشتیە کانی میلیە تی کوردە.

هەر شتی ک یانی چی؟ پرسیارە کە لەسەر خالی نەگۆرو ستراتیژە. لەسەر
 (هەر شتی ک!!) نییە. خالی نەگۆرو ستراتیژی، کۆنگرە ی حزیە کان دایە رێژن.
 هەریۆ یە سەرکردایە تی هیچ حزبی ک ناتوانی (دەستبەرداری بیئت) سەرکردە یە کی
 سیاسی حزبی ک، کاتی ک پرسیاریکی سیاسی دەربارە ی ستراتیژ لێ دەکری،
 هەقوایە وەلامی کی کۆنگریتی ئەوتۆ بداتەو، کە هەم ستراتیژی حزیە کە ی رۆشن
 بکاتەو و هەم جیاوازی ئەو ستراتیژە لەگە ل ستراتیژی لایە نە کانی دیکە
 دەریخات. ئەک وەلامی کی لاستیکی بداتەو کە هەموو جۆرە کی شتی ک هە لگری ت.
 میلیە تی کوردستان، بەرژموندی دوورو بەرژموندی نزیک، هەروا هە زاران
 تاکتی ک و جۆرە ها ستراتیژی هە یە. کاتی ک (م. عەلی) دە لێ: هەر شتی ک
 لە بەرژموندی کوردستاندا. بەرژموندی لەبزن و گوێرە کە یە کە وە هە یە، مە تا
 دەگاتە یە کخستە وە ی هەر چوار پارچە کە ی کوردستان.

لەنیو ی دوو می وەلامی ئەم پرسیارە دا، باسی (گەندە لی) دەکات و جەخت
 لەسەر ئەو ش دەکاتەو کە گەندە لی تە نها لە بەرژموندی چە ند کە سی کدا یە.
 لە راستیدا، ئەو قسانە لەسەر گەندە لی، راستن. بەلام پرسیارە کە کوتومت
 سیاسیە و لەدویشە وە پە یوەندی بە ئیدارە و گەندە لی یە وە نییە. بەستە وە ی
 مەسە لێ ستراتیژی سیاسی بە گەندە لی، ئاشکرا دیارە کە پە یوەندی
 بە پروپاگە ندە ی هە لبژاردنە وە هە یە. لەو لāmە کە دا (م. عەلی) دە یە وێ بلی:
 گەندە لی کە زۆر بوو و چە ند مشە خۆرگی ش سودی لێ وەر دە گرن، نییە ش
 تە حە مولمان نە کرد و لە لیستی هاو پە یمانی جیا بوینە وە.

ئەم ۋەلامە.. ھەر ۋەكۆ سات ۋە سە ۋە دای سە ۋە دەمى دە ۋە بە گایە تى ۋا يە،
لە كۆندا، دراۋ نە بوۋە، بۆيە، شەك سە رە سەر، يان سەر بە دوۋ سە رى پىكراۋە،
بىق نەمۇنە:

مريشكئڭ و ھۆقيەك رۆن دراوہ، دوو مەتر كوتال و كلچيۆڭ وەرگىراوہ. (م. عەلى) بە ھەمان شىوہ وەلامى داوہ تەوہ. ستراتىژى سياسى و گەندەلى تىكەلاو كر دوو. لەكاتى كدا، پرسىارى دواى ئەوہ لەسەر گەندەلىشە. لەم پرسىارەدا ھاتوہ:

دروشمی یه کگرتوو پښه هه ئېژاردن نه هیشتنی گه ندهلی بوو، نیوه چوڼ ده توان گه ندهلی نه ناوهرن؟

وہ لامی (م. علی) تہنہا رواۃتی گندہ لی دہ گریٹہ وہ ونہ یتوانیوہ،
پروڈیہ کی بابہ تی و زانستی بۆ چۆنیہ تی پاکسازی گندہ لی، پیڈشکەش بکات.
کہ دہ لی:

نیمه قەناعەتمان وایە گەندەلی بریتییە لە مشەخۆرییەك وەك چەند خانەیدەكی نەخۆش لەكۆمەڵەدا بڵاویۆتەووە تەشەنە دەكات، ئیتر چ گەندەلی نیداری و مالی بیت و چ گەندەلی سیاسی بیت، نیمە قەناعەتمان وایە دەتوانین لەرێی راگەیانندن و چاوپێكەوتن و هەروەها لەرێی ئەو پوستانە لەرێی نیستی حەققاتی نینتیخابی خۆمانەووە و مەیدەگرین دەتوانین دژە گەندەلی بەرپا بکەین و چاویوشی لێنەکەین.

گه ننده لى، به وجوره قسانه، نهك چاره سهر ناكړي، به لكو خراب ترش ته شه نه ده سته. ناخر له كوښي ئه م دونيايه، له ناو كام ده ولت و سيسته مدا، گه ننده لى، به و شيوه به قه به كراوه ي په كگرتوو، يان نه ياراني ديكه، باسي ده كه ن، له كوښي گه ننده لى ئاوا له ناو ده چي؟

گەندەلى.. رەگوريشەي كۆنى رۆچۆتە ژىرخانى ئابورى، پېككەتەي دەسلەلات، كلتورى ئىدارى و تويژى بىرۆكرات و مشەخۆرى كاربەدەست و فرمانبەرانەو. تەننات لەولاتانى دىكەدا، گەندەلى، بۆتە بەشىكى باندى گەورە گەورە كارتىلاتى ئابورىيەو، لەحالا تىكدا گەندەلى بەو شىوئەيەش بى كەيەكگرتو و باسى لىو دەكەن، كارى و، پىويستى بەپروژەيەكى سياسى و ئىدارى ياساي ھەمەلايەنە. دەبى قسە لەسەر: فەلسەفەي حوكم، ژىرخانى ئابورى، تىورى ئىدارى، ھىنانى پسپۆر، ميكانىزمى كارو كاركردن، تەكنەلۇژياي ھارچەرخ، سيستەمى بانكى، چاودىرى دارايى و ئىدارى، پەروەردەي خوئىندن و كۆرس فىركردن.. تاد.

به ئێ.. گه نده ئێ.. بهو شيوه دهيان شتوانى ديكه ريشه كيش دهكرى، نهك دهوعاى ئيسلامى و رۆمانسيه تى عه لمانى.

له مامۆستا وايه، به وه زيريك و دووانى ئىستىحقاقى ده توانن شۆرشىك دژى گه نده ئێ بهرپا بگهن. ئه مه يان هه ر مه حاله. ئه وه نيه له وه زاره ته كه ئى هه ولير هه گرتوو وه زيريان هه يه، چى پيكراره. قسه هه يه كه خۆيشى توشى گه نده ئێ سوو! بۆ ئه وه ئى پاساويش بۆ ئه و قسانه ئى بپنيت هه و، به جۆريكى دى، ئيشه كان باس بكات و هه ولئيش بدات له خۆيانى دوور بخاته وه، له دريژ هه ئه و سانه دا، ده ئێ:

به لام نه وه مان بېر نه چيئ كه گۆچانى سيهريمان پينيه، يه كيئى و پارتى رايانگه ياند كه دژ گه نده ئێ ده و ستن به لام تاكو ئيستا نه يانتوانيوه رڤى لبيگرن. كيشه كه له وه دايه كه بهر پرسىك دژى بكات و شانازيش دهكات، به لام نه گه ر ئيمه گه نده ئێ قيزمۆن بگه ين و له گه ل خاومۆن قه له م و ئشنبيرو خه لكى پاك و نه زه ئى ناو دامودزگاكان و ناو حزيه كان شۆرشىك دژ به گه نده ئێ هه رپا بگه ين.

جاري س هه ر هت به يه كيئى، هينده ئى بزانيه ده يان پۆستى گزيوه و له نده ئيشى لابر دووه و كه و تۆته ئى پيچينه وه له زۆر شتى ديكه. هيج نه بئى له ناو هكيئيدا، شه فافيه ت هه يه. شته كان باشتر باس كراوون. هه ر ئيستا زياتر له ٨٠) به رتۆه به رى گشتى و جيگريان و راويژكار له ژيژر ليكۆئينه وه دان. ليكۆئينه وه هه سهر نه وت و به نزيى دزراو هه يه. له كۆمپانيا و گريبه سته كان ده پرسنه وه. ياريشه .. زياتر پرسينه وه هه بئى و سزاش هه بئى.

له راستيدا.. له هيج دژيگمان نه بيسستوه شانازى به دزيتيه وه بكات. به لكو ئيشه كه به پيچه وانه وه يه، دزو گه نده ئێ، له پال هه ولى ريفۆرمدا خۆيان هه شارنه وه و جار جاره ش، خۆيان به دلسۆزترين و پاكترين كاريه ده ست نيشان ده دن. ئه مه يان گرفته، نهك دز شانازى به دزيه وه بكات.

دوا قسه شمان له سهر قسه كانى (م. عه لى) ئه وه يه كه شۆرش دژى گه نده ئێ.. هه رپا ناكرى. به لكو گه نده ئێ به بهرنامه يه كى دريژ خايه ئى چاكسازى چاره سه ر هكرى. سه يرشه به لامانه وه، گه نده ئێ حه وسه له يان له يه هگرتوو بپيئى و بريارى مۆرشيان دابئ. نازانيه بۆچى له شانسى يه كيئى و پارتى يه هگرتوو حه وسه له يان هه ماوه. به لام له سه رده مى رژيئدا.. پشوو دريژى حه زه تى ئه يو ببيان هه بوو!

له م به شه دا.. (م. عه لى) به شيوه يه كى گشتى باسى سياسه ت، كوردايه تى، يماندارى، ئيخوان موسلمين و هه لۆيسته سياسيه گشتيه كانيان له سهر

روداو دهکان دهکات. وه لامةکانی، وه لامی بهرپرستیکی خۆپاریزی ئیسلامگه رای که له باتی شه فافیهت، ته مومژاوی بۆ چونهکانی ده رده بری. دهیه وی خوینه ر فری بداو پیشانی ده دا که له رابردوویان ده ترسن و ناشیانه وی ببه سترینه و به ئیخوانه کان. له وانهش سه یرتر، خۆیان به لایه نئیکی مه ده نیخواز ده زانن، به لا. به تیرۆریسته کان ده لئین: هیزی به ره نگارین دژی داگیرکه ر. دیاره، یه کگرتو که وتونه ته ناو ناکوکیهکانی سیاسی سه یره وه، له ناو خۆیاندا به جۆریک به ده که نه وه و له دهره وه شدا، به جۆریکی دیکه. له نێوان ئیسلامگه رای و ده سه لاتم دونیایی، ته راتین ده که ن. به رژه وه ندییان له بارودۆخه گۆردراوه کاند، چم بخوازی، واده که ن. جارێک ئیسلامیه ته که تۆخ ده که ن و جارێکیش دونیاخوازییه که. با له ئاخیرین به شی ئه م وه لامانه ی (م. عه لی) دا، وه لامة کان شه ن و که و بکه ین، هه تا ئه و راستیانه ی سه ره وه مان سه بارهت به یه کگرتوو ئیسلامی بۆ دهر بکه وی.

فیدرالیته و یه کگرتوو

فیدرال.. که هه تا وه لامدانه وه ی پرسیاره کان زیاتر له (۱۵) ساڵ به سه به سه ندر کردنی دا تیپه ریوه و له بنه چه شدا، تیزی فیدرال و گۆزه ر له ئۆتۆنۆمیه وه سالی (۱۹۹۱-۱۹۹۲) مشتومریکی که می له سه ر نه بووه. ئه و کاته یه کگرتوو تازه له فریزه ری (۲۰) ساڵ خۆ (س) کردن، هاتبونه ده رو له به ره وه ی له دۆخ سیاسیه که و چاره نویسی راپه رین دلنیانه بوون، بۆیه، سه ره تا به ناوی (اغاث اسلامي) یه وه، دابه زینه مه یدان. زۆر موخافیزکارانه و، به نه خشه ناوی (اغاثه) یار له خۆیان نابوو. له لایه که وه نه یان ده ویست مه سئولیه تی سیاسی ریکخستنیک نوی هه لبگرن، نه کا دۆخه سیاسیه که تیک بجێ، له لایه کی دیکه شه وه ده یانویست به و ریکخواوه خیرخوازییه وه، پیشه کی بکه ونه ناو خه لک و له ده و ن: خۆیان به هۆی کۆمه که وه گۆیان بکه نه وه. له مانهش هه ستیارت، ئه و کات بزووتنه وه ی ئیسلامی هیژیکی چه کداری دیاری هه بوو، یه کگرتووش کاتی خۆ: دزیان بووه، له مانیش سلیمان ده کرده وه. بۆیه، به ناوی (اغاثه) وه که وتنه گه ر که متر توخنی هه لۆیسته سیاسیه کان ده که وتن. ئه و کاتهش مشتومر له سه ئۆتۆنۆمی و فیدرال له ئارادا بوو، ئه مان له بنه وه خه ریکی که ن کردن بوون. کات هه لبژاردنیش، هه ر به ناوی (اغاثه) وه چوونه ناو لیستی ئیسلامگه راکانه وه په یمانیان دا بوو که له هه لبژاردندا، هه م ده نگ به لیسته که و هه م ده نگیش به (مه عوسمان عه بدوله زین) کاندیدی ئیسلامیه کان بۆ رابه ری کوردستان، بده ن. به لا

یه کگرتوو له ژێره وه فیلی کردو به نهێنی په یهانیان دابووو پارتی که بق رابه، دهنگ به (مه سعود بارزانی) دهدهن. ئه مهش، سه ره تای سیاسه تی کوردایه تیان بووه. سیاسه تیکی سی سه رهیان پهیره و کردوووه:

سه ریکیان: په یهانیان له گه ل بزووتنه وه و رابه ره که یان به ستوووه و پێشپیلیان کردوووه.

دووهمیشیان: له ژێره وه له گه ل سه روکی پارتی ریکه وتون و پاشقولیان له کاندیدی ئیسلامیه که، بق عه لمانیه ت گرتوووه.

سیهه میشیان: به وه له ئۆیسته .. که له گه ل بزووتنه وه ی ئیسلامی ریکه وتون و دهنگیان به سه روکی پارتی داوه، یه کیتی نیشتمانیان چه واشه کردوووه و له حساباتی هه لبژاردنی رابه ردا، به هه له یان بردوون. به ئی.. ئه وه (بسم الله) ی کوردایه تیه که یان بووه. با بزانی (صدق الله العظيم) که یان چۆن ده بی؟!

دوای تێپه ری (١٤) سال به سه ر ئه و روداوانه و په سه ند کردنی فیدرالد، تازه تازه (م. عه لی) له وه لای پرسیاریکی رۆژنامه نووسدا، له مه ر فیدرال، که لێ ده پرسى:

ئه باره ی فیدرالیه ته وه ئیوه هه ئۆیستان چیه؟

ئه ویش له ولامدا، دیسان وه کو به رپرسیکی نابهرپرسیار له کێشه سیاسیه کان، ئاوا وه لام ده داته وه:

مادام نوینه رانی میله ته تی کورد له سالێ ١٩٩٢ دا په سه ندیان کردوووه، ئیمهش له م قوناغه دا پشتگیری لێده که ی.

مادام نوینه رانی میله ته تی کورد په سه ندیان کردوووه، یانی چی؟ یانی.. نه گه ر ئه و نوینه رانه، فیدرالیان په سه ند نه کردبا، یه کگرتوو، به رنامه ی فیدرالی نه هه بووه و.. نه ده شبوو. ئه مه له هه مان کاتدا ئه وهش ده که یه نئ که یه کگرتوو، له بنه چه دا به رنامه ی چاره سه ری بق کێشه ی کوردستان هه ر نه بووه. ئه گینا ده یگوت: گه رچی ئیمه به رنامه یه کی دیکه ی چاره سه ری کێشه ی کوردستانمان هیه، به لام مادام نوینه رانی کورد فیدرالیان هه لبژاردوووه، ئیمهش په سه ندمانه. که وای نه گوتوووه، سه لماندوویه تی که ئه و کاته و له وه وپه ریش، له سه ر کێشه ی کوردستان، به رنامه و بریارێکیان هه ر نه بووه. سه یتر له و قسانهش، ده ئی: له م قوناغه دا ئیمهش پشتگیری لێده که ی.

ئه م وه لامه ته مومژاوییه. جارێ که ده ئی له م قوناغه دا پشتگیری ئی ده که ی، نه مه ئه وه ده که یه نئ که خۆیان بق سیاسه تی قوناغی دیکه ی سیاسه ت

هه لگرتوو. جا ئه و قوناغه چپیه، باسی نه کردوو. نه گه ر قوناغه که ی باسکردبا، ده مانزانی مه به سستی چپیه. به لام که باسی نه کردوو و له ته مومژدا هیشتوویه تیه و ده یه کگرتووش هیژنکی ئیسلامگه رایه، که واتا، بۆمان هه یه ته نانه ت له م پشتگیری کردنه ش گومانمان هه بی که پشتگیرییه کی تاکتیکیه، نه ک ستراتیژی، ناخۆ له قوناغی دیکه دا، چ به رنامه یه کیان هه یه و چ پرۆزه یه کی سیاسی په سه ند ده که ن، نه مه یان مه گه ر خۆیان وه لامي بده نه وه. به لام پیش وهخت ده بی بزانری که یه کگرتوو، له قسه ی رابه رانی ئیخوان موسلمین دهرنه چوو و دهریش ناچی. به تاییه تی له مه سه له ستراتیژیه کاندای.

حه لال کردنی (مقاومه ت)

یه کیک له و پرسیاره باشانه ی رۆژنامه نوس، نه وه یه که ده پرسێ:
 وهک یه کگرتوو کاره توندوتیژیه کانی ناو عیراق به چی ناو دهبه؟
 (م. عه لی) ییش ریک و ره وان، به حوکمی نه رکه ئیسلامیه که،
 که تیرۆریسته کانیش ئیسلامگه ران، ئاوا وه لام ده داته وه:
 ئیمه هیج توندوتیژییه ک به حه لال نازانین بۆ هیج که سینک، ته نها له به رامبه ر هیژنکی داگیرکه ر
 نه بیته به لام به شیوه یه کی ریکخراو
 که وابی.. توندوتیژی، به شیوه یه کی ریکخراو بی، پشتیوانی لیده که ن. نه ویش
 ته نها له به رامبه ر هیژنکی داگیرکه ر.

ئه م وه لامه.. که لی گرتی سیاسی و ئایدۆلۆژی ده کاته وه. به لی.. یه کگرتووی
 ئیسلامی، که مه میشه لافی نه وه لیده دا خه باتی مه ده نه یخوای ده کات و دووره
 له توندوتیژی و میلیشیا دروست کردن، نه وه تانی له به رامبه ر جۆریک له توندوتیژی
 خه ته رناکدا، سیاسه ت ده گۆری. نه ویش توندوتیژی تیرۆریستانه به رامبه ر
 نه مریکاییه کان.

لیره وه.. ده توانری به وردی پیکهاته ی یه کگرتوو، هه روا سیاسه ت و
 بیرکردنه وه ی سه رکردایه تیان، له سه ر مه سه له گه لیکی ستراتیژی بزانری.
 به مه سه له ی کوردایه تیشه وه. چونکه له دووتوی وه لامه که دا، نه ته ی راسته قینه ی
 یه کگرتوو، ده رکه وتوو. (م. عه لی) که ده لی: به رامبه ر داگیرکه ر توندوتیژی
 به شیوه یه کی ریکخراو به حه لال ده زانین. له م وه لامه دا، له ولاتانی ئیسلامیدا،
 نه مریکا و ئیسرائیل به داگیرکه ر ده زانی. نه مه ش ستراتیژیکی ئاشکرای
 ئیخوانه کانه. نه گه ر وا نه با، له په نجا کانه وه که ئیخوانه کان له عیراق و کوردستاندا

سەریان هەڵ مێناوه، هەتا سەرەتای نەو تەکان کە یە کگرتووش سەری هەلێنا،
چ ئیخوان و چ یە کگرتوو، بەرامبەر داگیرکەرانی کوردستان و کێشەیی نەتەوێ
کورد، هەلۆیستیکیان دەردەبەری. کە وایان نە کردبێ، ئەو دەگەیهنێ کە ئیخوان و
یە کگرتوو، هیچ حکومەتیکی داگیرکەری کوردستان بە داگیرکەر نازانن، هەربۆیە،
نەو کە داگیرکەر دژیان بوون و لە ناو شۆرشێ گەلی کوردستانیش، نە ک
بە شدارییان نە کردووه، بە لکو پشتیوانیشیان نە کردووه. ئەم بیرکردنەوێ،
لە مەر پێناسەیی داگیرکەر و هەڵ لال کردنی توندوتیژی بەرامبەر یان،
بیرکردنەوێ یەکی مەترسیداره. چونکە زاکردنی چەمکەکانی کۆسمۆپۆلیتی
(سپینەوێ سنووری نەتەوێ و نیشتمانی) ئیسلامگەراییه بە سەر چەمکەکانی
دیگەیی ناو نەتەو و نیشتمانەکان. یە کگرتوویە کە بە خۆی دەلێ لە کوردستاندا
خەبات دەکات، کە چی هێندەیی لای مەبەستە دژی ئەمریکا و ئیسرائیل بێ،
چارەکیکی ئەو ش لە مێژووی خۆیدا، دژی داگیرکەرانی کوردستان نییه. هەر
لە بەر ئەم باوهره کۆسمۆپۆلیتییه، کە سەرچاوه کە ئیخوانەکان، دیت و
قیزه و نترین جووری توندوتیژی کە هی تیرۆریستەکان، دژی ئەمریکا بە هەڵ لال
دەزانن. سەیرە کە لە وشە دایە دەشێ:

لەرەهە ندیکەو و هیژیکێ داگیرکەرن چونکە هیژیکێ بیانی و لە نەتەو یە کگرتووەکانیش بەو
ناوێ کراون، لەرەهە ندیکێ تریشەو و رزگارکەرن کە هاتوون میللەتی عێراقیان لە دەستی رژیمیکی
دیکتاتۆری داپلۆسینەری زیندە بە چالکەری کیمیا بارانگەر رزگار کردووه.

ئەمە یان چەندی بە چەند؟ لە لایە کەو و ئەمریکا عێراقی رزگار کردووه و
لە لایەکی ترهوه، هەڵ لالە سەربازەکانی بکوژی. ئەویش بە دەستی تیرۆریستان.
بەرستی.. ئەم سیاسەتە، پرە لە سیفاتی نیفاقی و دوو فاقی. نیفاقییه.. چونکە
تیرۆریست هاندە داو خۆیشی ناخاتە ژێر ئۆبالە کە یهوه؛ دوو فاقیشە، لە بەر ئەوێ
ئەمریکای وەکو رزگارکەر قبۆلە. بە لام مانەوێ جاری لە عێراقدا، دەکاتە
داگیرکەر و چارەسەریش (مقاومەیی ریکخراوه!) بەرامبەر یان، هەتا رادەیی
کوشتنیشیان هەڵ لالە.

ئەگەر.. یە کگرتوو، بە راستی قبولییتی ئەمریکا و هاو پەیمانەکانی رزگارکەری
عێراقن لەو دیکتاتۆره داپلۆسینەری کیمیا باران کەرە، کە وایی: قبولیشیان بووه
بە سوپاوه بێتە ناو عێراق. کەواتا: یە کگرتووش سیاسەتی هێنانی ئەمریکای
پەسەند کردووه. هەتا ئێره وایە. بە لام (م. عەلی) قسە لە سەر دواي نەمانی
سەدام دەکات و دەلێ: لە بەر ئەوێ داگیرکەرە، ئیتەر هەڵ لالە (مقاومەتیان!)
بکری. دەپرسین:

- ئەگەر دوژمنايەتى كوردنى ئەمريكا حەلەلە، بۆچى يەكگرتوش چەك ھەلئەگرتى؟
- ئەگەر باوەريان بەچەك ھەلگرتن نىيە، ئەى بۆچى پەيتا پەيتا خۆپيشاندان دژى بوونى ھاوپەيمانان لەعيراقدا، ناكەن؟
- خۆ ئەگەر ھېچى ئەمانەشيان لەدەست نايەت، ئەى بۆچى لەسايەى عيراقىكى داگيركرداودا، بەشداری ھەلئەبژاردن دەكەن و داواى كورسى حوكميش دەكەن.. زياد لەسەنگى خۆشيان؟
- پاشان.. نازانين يەكگرتوو، سياسەتەكەى لەسەر گريمانەى سياسى بۆ (مقاومەت!) ديارى كردوو، يان لەسەر ئەرزى واقيع و رودانى سەدان روداو. ئەگەر لەسەر ئەرزى واقيع و روداو، ئەوانەى بەتوندوتيزى بەرەنگارى ئەمريكا دەبنەو، كوا جياوازييان لەنيوان سەريازى ئەمريكا و منال كردوو و كەى جياوازي لەنيوان دەبابە و گول دەكەن؟ ئاشكرا.. شانازى بەووە دەكەن كە ھەموو چەشنە كاريكى عەسكەرى، تەنانەت مەدەنيشى لەگەل بكوژى، حەلەلە. نيت يەكگرتوو.. چۆن چۆنى ئەم كارە توندوتيزانە ليك جوئ و حەلەل و ھەراميان ديارى دەكات. مەسەلەكە ئاشكرا ديارە كە ئەم توندوتيزيەى لەناو عيراقدا و جار جار ھەر كوردستانيش دەگرتەو، ستراتيزيەكە لەسەر ئاستى رۆژھەلاتى ناوھەراست، ھاوناھەنگە لەگەل ئەو سياسەتە كە ئىخوان دژى ئەمريكا و ئيسرائيل بريارى ليداو.

تيرۆريستەكان تيرۆريست نين!!

- پرسيارەكان لەسەر تيرۆرو (مقاومەت!) و ئەمريكا (م. عەلى) راكيشاوە بۆ باشتەر رۆشنكردنەو، سياسەتى يەكگرتوو، سەبارەت بەتيرۆرو تيرۆريستان. سۆزى خۆيان بەرامبەر تيرۆريستان ئاشارتەو، بۆيە، لەو لامي پرسيارىدا كەلتي دەپرسن:
- گەر ئاويك لەو كارە توندوتيزيانەى عيراقينين، بەراى ئيوە موقاوەمەن ياخود كارى تيرۆريستين؟
- ئەم پرسيارە ئاشكرايە كە رۆژنامەنوس دەيەوئ سياسەتى راستەقينەى يەكگرتوو دەرخوا لەسەر روداوى تيرۆر، ناچار (م. عەلى) بەم شيوە بەو ھەرى راستەقينەى يەكگرتوو دەدرکينى:
- ھەرچى بەرامبەر يە پولييسى عيراقى و خەلکى مەدەنى دەكریت، كارى تيرۆريستين، بەلام ئەو ھەرى بەرامبەر بە ھیزەكانى ئەمريكا دەكریت بەكارىكى تيرۆريستى نازانين لەھەمان كاتدا

به موقاوومه یه کی زۆر راسته فینه ی نازانین چونکه نه نجای نییه، دهکرت موقاوومه به شیوه یه کی سیاسی بکرت. به شیوه یه کی گشتی نه و که سانه ی دهست ده پارێزن له خه لکی مه دهنی و پۆلیسی عێراقی و خه لکی بێتاوان ناکوژن و ته نها ده یانه ویت موقاوومه ی داگیر که ر بکه ن، گه ر به موقاوومه ی نه زانین، نه وه به تیرۆریشی نازانین.

ئه وه ی.. به رامبه ر.. ئه مریکا ده که رێ، تیرۆر نییه و موقاوه تیش نییه. کرده یه کی توندوتیژی خۆکوژی به رده وام، نه گه ر به تیرۆر نه زانێ، خۆی له خۆیدا پشتیوانی کردنیانه. با مۆری موقاوه تیشی پێره نه نرێ. گرنگ ئه وه یه ئیستا هێزه تیرۆریسته کان و تیرۆریستیک، کاتیک وه لāmیکى ئاوا له مه که ته بی سیاسی یه کگرتوو ده خوینیت وه، ئیتر تیده گات، کاره عه سه که ریه کانى لای یه کگرتوو، تیرۆر تاوان نییه. له هه مان کاتدا، له وه ش تیده گه ن یه کگرتوو به ناچارى دانى پیا نانی که (مقاومه ته !!). گرنگ ئه وه یه زه رقواى و هاوکاره کانى، له عێراقدا، کاتیک ده روانه دادگای یه کگرتوو، دادوه ره که تاوانى تیرۆرى نه داونه ته پāl. که تاوانیشیان نه دریته پāl، حوکم نادرین، که حوکمیش نه دران و به رده وامیش بن له کارو کرده ی تیرۆریستی، ئه مه چى ده که یه نێ؟ بێگومان ئه وه ده که یه نێ که نه و کارو کردانه، له شه رعی ئیسلامه وه حه لālن و حه لālش لای ئیسلامگه راکان زۆر گرنگتره له وه ی پێیان بلێی موقاوته یان نا.

(م. عه لى) پۆلیس و ئه مریکى له عێراقدا، جیا کردۆته وه. کوشتنى پۆلیسى پێ تیرۆره، به لām کوشتنى ئه مریکایى پێ ره وایه. پێشتریش ده لێ: ئه مریکاییه کان سه دامیان روخاندو عێراقیان رزگار کرد.

مۆ.. له م تیکه ل و پێکه لیه ی سیاسه تى یه کگرتوو، جارى وا هه یه سه رى سوپده مینێ. ئه مریکاییه کان، که دوژمنه که ی روخاندوین، کوشتنیان حه لāl. پۆلیسه کان، که هه ر ئه مریکاییه کان پێکیان هیان و مه شقیان ده دن و ته نانه ت سه رکراپه تى عه مه لیا ته عه سه که ریه کانیشیان ده که ن، کوشتنیان تیرۆره. ته نها مه گه ر یه کگرتوو ئه م دوو هێزه، له مه يدانى شه ردا، لێک جیا بکاته وه و ئه مریکاییه کان به (مقاومه ته !!) به کوشت بداو پۆلیسه کانیش رزگار بکات. چونکه یه کگرتوو، تاقی کردنه وه ی عه سه که ریان زۆره !!

تێ ناگه ین، ئه م جیا کردنه وه یه ی دوو هێز له یه ک سه نگه ردا و له ناو یه ک بزوتنه وه ی دژه تیرۆر پارێزه رى ده سه لاتدا، تێ ناگه ین له کاتى شه رو تیرۆر خۆکوژیدا، چۆن چۆنى له یه ک جیا ده که رێنه وه ؟! له راستیدا، وه لāmه کانى (م. عه لى) به شیوه یه ک تیکه و لێکه یه، ئیتر ده رده که وێ یه کگرتووی ئیسلامى له ناو خۆیاندا، چه ند به ناچارى ها تونه ته ناو پرۆسه سیاسیه که ی عێراق و چه ندیش ناچار تر به شداری هه لبژاردنه کانیا ن کردوه. دیاره، ئه مانیش خۆیان

بۆ هەلومەرجی تێكشاكانی هاوێهیمانان هەلگرتوو، هەتا دواى ئەو، لەبەر
 روشنائى روداوێكان و ریزه‌ستنى لایەنە سیاسىەكانى عێراق، بەتایبەت
 سونیکەراكان، دوا سیاسەتى ئیسلامگەرایى خۆیان لەعێراق و ناوچەكە و
 كوردستانیشدا، دیارى بكەن.

بۆچی شەرمە لەگەڵ ئیخوان بن ؟

هەمیشە .. پەيوەندى هێزه‌ سیاسىەكان، چ لەناوچەیه‌كدا و چ لەسەر ئاستى
 جیهاندا، دیاردەیه‌كى سیاسى ئاسایى بوو. ئەگەر ئەو پەيوەندییە، بەپێى
 پێویست و بەبریارى باوەر پێگراوى حزبە سیاسىەكان، لەگەڵ ناوەندى سیاسى
 جیهانى یان ناوچەیی، هاتبێتە ئاراوە. زۆریەى رێبازە فکری و سیاسىەکانیش،
 لە جیهاندا، هاوڕێبازو هاو فەلسەفە و هاوئایین و مەزھەبیان هەبوو. چ چەپەكان و
 چ ناسیۆنالیستەكان، چ هێزه‌ ئاینیەكان. ئەو هێزەنەى پەيوەندیەكى پتەوى
 فکری و سیاسىیشیان لەگەڵ ناوەندە سیاسىەكان هەبێ، شانازى پێو دەکەن،
 نەك شەرمەزارى. لەناو هێزه‌ ئیسلامگەراکاندا، ئیخوان موسڵمەن، لەهەموو رەوتە
 ئیسلامگەراکانى دیکە زیاتر و تۆکمەتر پەيوەندى نۆتەتەوێیان هەیه‌.
 گومانیشى تیا نییه‌ كە حزبى ئیسلامى عێراق و یەكگرتوى ئیسلامى
 لەكوردستاندا، دوو لقى ئیخوانەكان و بەپشتیوانى ئەوانیش، ئەم دوو لایەنە
 هەلەدەسوڕێن. ئەوێ جێگەى سەر سورمانە ئەوێهە كە یەكگرتوو، ماوێهەكە خۆى
 لەو پەيوەندییە دەدزێتەوێهە و هێزى ئەمە چیه‌، گرنگە بزانی. (م. عەلى)
 لەوێلامى پرسىارى (دانا ئەسەد)دا، لەسەر پەيوەندییان بەئیخوان، دیسان لەو
 پەيوەندییەى لەگەڵ ئیخوان هەیانە، خۆى نادا بەدەستەوێهە و پرسىارەكە ئاوايه‌:

باس ئەوێ دەكرێت یەكگرتوى ئیسلامى كوردستان بایێكى ئیخوان موسڵمەن، ئێوێ دەئێن چى؟

(م. عەلى)یش .. هەروەكو لەم وڵاتەدا هیچ زانیارییه‌ك لەسەر ئیخوان و
 پەيوەندییان بە یەكگرتووێهە نەبێ، لەو پرسىارە خۆى ئاوا دەریاز دەكات:

ئێمە ئەراپرودودا ئیخوان موسڵمەن بووین، بەلام ئیستا بایێكى ئەوان نین. كاتێك بارودۆخەكە
 واى ئیفات ئیخوان موسڵمەن رێكخستنه‌كانى ئەعێزاقدا وستاند، ئێمە لەناوچەى كوردستاندا
 بەردەوام بووین ئەرێكخستنه‌كانى عۆمان، بەلام ئەك بەئاوى ئیخوان موسڵمەنەوێهە بەلكو هەر بەئاوى
 دینداریه‌وێهە و رێرموێكى سیاسىمان گرتبوو بەر كەدژ بەبریارو ئێرادى حزبى بەهەس و مستابووین

کێ ههیه، باوهڕ بهم قسانه بکات؟ مهعقوله یه کگرتوو جارێان سه‌ر به‌نیخوان بووین و ئێستا دابراین. له‌سه‌ر چیش، گوايه له‌سه‌ر نه‌وه‌ی که‌نیخوان رێکخستنه‌کانی له‌سه‌رده‌می رژێمدا وه‌ستاندوه‌.

ئه‌م قسانه، به‌لگه‌یان پێویسته، ئاسان نییه‌ بریارێکی میژوویی ئاوا به‌بێ به‌لگه‌ به‌سه‌ر خۆینه‌ردا تێپه‌رێ، چونکه، به‌لگه‌ زۆرێ له‌یه‌ کگرتوو، به‌قسه‌ی ئیخوانیان کردووه‌ و خۆیان سالی (۱۹۷۲) ته‌جمید کردووه‌. یه‌ کگرتوو خۆیشی دانی به‌م راستیه‌دا ناوه‌. باشترین به‌لگه‌ش ئه‌وه‌یه‌ که‌یه‌ کگرتوو سالی (۱۹۹۴) سه‌ریان هه‌له‌پێنایه‌وه‌. له‌وه‌و به‌ر، وه‌کو سیاسه‌ت نۆزه‌شیان نه‌ده‌هات. به‌لام (م. عه‌لی) ده‌یه‌وێ رابردووی یه‌ کگرتوو ئارایشت بکات و بێ: له‌سه‌ر کورد، به‌قسه‌ی ئیخوانمان نه‌کردووه‌. به‌لام له‌به‌ر نه‌وه‌ی له‌ناو کوردستاندا، ئه‌مانه‌ هیچ جموجۆڵێکیان نه‌بووه‌، ئه‌مه‌ش به‌وه‌ پینه‌ ده‌کات که: به‌ناوی دیندارییه‌وه‌ رێره‌وێکی سیاسیمان گرتبووه‌ به‌ر که‌دژ به‌بریارو ئێرا ده‌ی حزبی به‌عس وه‌ستا بووین.

ئه‌م پاساوه‌ وه‌کو بلقی سه‌رئاو وایه، که‌به‌رگه‌ی فیتکێک ناگرێ، ئاخه‌ر کێ هه‌یه‌ باوه‌ڕ به‌قسه‌ی وا بکات که‌یه‌ کگرتوو ئیسلامی، له‌لایه‌که‌وه‌، بریاری ئیخوانیان پێ خراپ بووه‌ بۆ راوه‌ستانی رێکخستنه‌کانیان، که‌چی خۆشیان رێره‌وێکی دیندارییان گرتبێته‌ به‌ر. رێره‌وی دینداری یانی چی؟ ئه‌گه‌ر بریاره‌ سیاسیه‌که‌ی ئیخوانتان پێ خراپ بووه‌، ئه‌دی بۆچی له‌به‌رامبه‌ردا خۆشتان کاردانه‌وه‌ی سیاسیتان نه‌بووه‌ و کاردانه‌وه‌ی ئیمانداریتان هه‌له‌بژاردووه‌. جا ئیمانداریه‌.. که‌ی کاردانه‌وه‌ی سیاسیه‌ به‌رامبه‌ر بریارێکی سیاسی خراپ. قابیله‌ ئیخوان ئیمانداریه‌ به‌هه‌لگه‌رانه‌وه‌ له‌بریاری سیاسی خۆیان بزانن؟! پاشان با بزانین ئیمانداریه‌ یانی چی. ئه‌گه‌ر ئیمانداریه‌ توێژو رۆژوو رێو شوێنه‌کانی دیکه‌ی ئیسلامه‌تییه‌. جا کوا له‌عێراقدا هه‌رگیز ئیمانداریه‌ ناوه‌ها قه‌ده‌غه‌ بووه‌. گریمان یه‌ کگرتوو ئیمانداریه‌یه‌کی سیاسیه‌ی له‌کوردستاندا داھێناوه‌. که‌وابێ جێی خۆیه‌تی به‌رسپێن که‌:

یه‌ کگرتوو.. ئه‌م ئیمانداره‌ سیاسیه‌ی، که‌وه‌کو کاردانه‌وه‌ به‌رامبه‌ر بریاری ئیخوان هه‌له‌بژاردووه‌، به‌م سیاسه‌ته‌، له‌رۆژگاری شومی کوردستاندا، چی کردووه‌ و چ هه‌لوێستێکی به‌رامبه‌ر کاره‌ساته‌کانی کوردستان هه‌بووه‌؟ بێگومان هیچ. که‌واش بێ.. ئه‌وه‌ چ ئیمانداریه‌کی سیاسیه‌ که‌له‌به‌رامبه‌ر که‌لو

نیشتماندا (٢٠) سال زیاتر هەر بێدهنگی ههلبژێردرابێ. ئیمانیکی سیاسی بۆ سیاسهتی بهرگری کردنی گهه نهبووی، کهواتا؛ هەر لهخزمهتی بریاری ئیخوانهکاندا بووه، که نهوکاته نهیان و یستوه دژی به عس هیچ بکهن.

سهیره که له وه دایه که (م. عهلی) له درێژای ئه و قساندا ده لێ:

بۆ نمونه ئێمه نهگه نهجەکانمان حهرام کردبوو عه بکه ری و مه شقی هاوینه و کۆمهکی شه رهکانی به عس بکهن. بۆیه ده لێین ئێمه ئیخوان موسلمین بووین به لام ئیستا یه کگرتووین به ته واوی ماسه هاتی کوردستانییوونه

حەرام کردنی چوونه عه سکه ری.. ئه ویش بۆ قادسیه ی سه دام، نه ک له بهر شۆرشێ کوردستان، ئه م حه رام کردنه هیچ شانازییه کی سیاسی تیا نییه. چونکه له گه رمه ی شه ری عێراق - ئێراندا، به ده یان هه زار که س فیرار بوون، به بێ ئه وه ی زانیبێتیان یه کگرتوو حه رامی کردووه. ته نانه ت ناوی یه کگرتووشیان نه بیستبوو.

لێره دا.. پرسیارێکی گرن گ دێته پێشه وه، ئه ویش ئه وه یه که وا: له شۆرشێ ئه یلولدا (١٩٦١) ئیخوانه کان هه بوون. بۆچی له سه ره ئه و تاوانانه ی سوپای عێراق له کوردستاندا ئه نجامیان ده دا، نه رابه رانی ئیخوان له میسرو نه ئیخوانهکانی عێراق و کوردستان، حه رامیان نه کرد شه ر دژی کوردستان بکه ی. ئه مه له کاتی کدا، مه رجه عی بالای شیعه سه ماحه تی (موحسین الحکیم) (١٩٦٣) فه توای حه رامکردنی شه ری دژی کوردستان دا. با بلێین، له شۆرشێ ئه یلولدا، ئیخوان به هێز نه بوون هه تا هه لۆیستی وا بنویژن. ئه ی بۆچی له م شۆرشه دا (١٩٧٦) حه رامیان نه کرد خه لک بچێته عه سکه ری و هه لێکوتێته سه ر کوردستان. بۆ شه ری کوردستان ره وا بووه ؟ بۆ به رگری خه لکی کوردستان ناره وا بووه ؟

کۆری سه دام و کۆری کورد

کاتیک.. حزبێک میژوویه کی شه رمۆک و رابردوویه کی له رزۆکی هه بوو، ئه و حزبه و سه ره کرده کانی، هەر جارێک به شتو یه ک هه له کانی رابردوویان پینه ده که ن و سو دیشی نییه. یه کگرتووی ئیسلامیش له و حزبانه یه باسی هه رچییه کی ئی ده پرس ی، ته نها باسی رابردووی ئی مه پرسه. چونکه رابردوویه ک ئه وه نده به یاره، به هیچ گاجووتیک ناکێلدرێ. (م. عهلی) بۆ ئه وه ی له م چاپێکه وتنه دا دوا پینه ی سیاسی له و رابردووه بدات، له دوا په ره گرافی قسه کانیدا، ئه و قسانه ی که هه رگیز نه ده بوو بیانکا، کردونی. فه رمون بزائن یه کگرتوو بۆچی به شداری شۆرشێ

گه له کهمانی له مهترسیدارترین هه لومه رچی سیاسی مان و نه مانێ کوردو کوردستاندا، نه کردووه . ئهم سه رکرده یه یه کگرتوو، به م شیوه یه به رگری له و رابردووه دهکات:

ئیمه پیش را پهرینی ۱۹۹۱ دینداربووین و دینداریمان دهکرد به لام دواى را پهرین کوردایه تیشمان کرد. تاکه هۆکار بۆ نه وهی ئیمه نه چووینه شاخو چه کمان هه لئه گرتوووه نه وه بپوه که نه وه که سه ی شه ری ده کرد کوری سه دام حسین نه بووه، به لکو کوری هه قیریکی هه ژار بووه و به ژور نیردراوه بۆ شه ر.

دیسان.. دینداری و دینداری کردن. گه ر بێ ئاگیه که له مه سه له ی دینداری کورد نه م قسانه بخوینیتسه وه، و ده زانی له م کورده واریه دا ته نها یه کگرتوو دینداریان کردووه. له پال ئه م دینداریه دا، تاکه هۆکار بۆ نه چونه ریزی شۆرشى به ره نگاری له کوردستاندا، لای یه کگرتوو، نه وه یه که (نه وه سانه ی شه ریان کردووه کوری سه دام نه بوون به لکو کوری هه قیرو هه ژار بوون و به ژور نیردرا بوون بۆ شه ر)..

ئای له م وه لامه چه ند سه یرو چه ند هه لگیرانه وه ی راستیه کانیشه. چه ندیش ئازاردانی ویزدانی هه موو تیکۆشه رو ئازادیخوازو دلسۆزانی کوردستانه. نه ندامیکی مه کته بی سیاسی، (۱۵) سال خه باتی پيشمه رگایه تی، له روانگه ی یه کگرتوو وه، ته نها له وه دا قه تیس ده کاته وه که مادام چه ک هه لگره کان کوری سه دام نه بوون و کوری هه قیرو هه ژار بوون، ئیتر یه کگرتووش له به ره هه ستی مریی و بۆ نه وه ی کوری هه ژار نه کوژن، نه چونه ته ده ره وه و چه کیان بۆیه هه لئه گرتوووه.

جاری.. ئه م بۆچونه، هه موو هیزه سیاسیه کانی کوردستان که له شۆرشدا بوو، ده کاته هیزی چه کداری هه قیرو هه ژار کوژ، چونکه نه وانه ی سه دام ناردونی، کوری خوێ نه بوون، نه مه پاساوێکه دلنایام قه واعیدی یه کگرتووش باوه ری پیناکه ن. چونکه یه کگرتووش ده زانن که سوپای عیراق هه ر هه ژار نه بوون. به لکو سوپایه کی مه شق پیکراوی به فه لسه فه ی فاشیه ت گۆشکراوی به عس بوون. ده یان هه زار نه فسه رو پله ی جیاوازیان هه بوو. ده یان هه زار فرۆکه و زینپۆش و نامیری جهنگینی کوشنده ی دیکه یان، وه کو چه کی کیمیایی و موشه کی (زه مین به زه مین) و تۆپی دوور هاوێژی جۆراوجۆریان هه بوو. به هه موو نه وه چه کانه ش، رۆله ی کوردیان ده کوشت و کوردستانیان کاول ده کرد. هه تا که یاندیان هه کاره ساتی هه له بجه و مه رگه ساتی نه نفال.

(م. عەلی) بۆ پێنەکردنی هەڵە ی رابردووی یە کگرتوو، کە هیچ هەلۆستێکی کوردانە و کوردایەتیان نەبوو، هەموو ئەو راستیانە فەرامۆش دەکاو رو داوه کانی کوردستان دەگوشتێتە گوشتێ (کوری فەقیرۆ هەژار!!).

ئایدۆلۆژیت و عەقیدە... زۆرجار، سەرکردایەتی حزبەکان دوچاری بەستەلەکی بێرکردنەوێ ئەوتۆ دەکەن و بەناچاری بێرۆچونی وایان پێ دەر دەبرن، کە خوێنەواری ئاساییش دەری نابێ. من باوەر ناکەم (م. عەلی) نە یازانیی سوپای عێراق (ئەگەر هەمووشی فەقیرۆ هەژار بووین!!) کە هاتونەتە سەر کوردستان، تەرو و شکیان سوتاندوو و سیاسەتی سوتماکی کوردستانیان سەپاندوو. قوربانیەکانی کوردستانی... زۆربەیان (فەقیرۆ هەژار) بوون. ئەمە جگەلەوێ، کێشە ی کورد، تەنھا کێشە ی کوشتن نییە. بەلکو کێشە یەکی سیاسی نەتەوێ یەکی گەورە ی رۆژەلاتی ناوەر راستە، کە بزووئێوە ئازادیخوازییە ی دوو سەدە یە مێژوو کردە، کوردایەتی پێش سەدام و پێش شۆرشێ نوێش هەبوو. ئیتەر بۆچی یە کگرتوو، قسە لە فەقیرۆ هەژار دەکەن. بۆچیش باسی دینداری پێش راپەرین و دوا ی راپەرین دەکەن. ئەم هەموو پێنە و پاساو، هەر هەمووی بۆ ئەوێ بەلێن: لە رابردوودا هەلەمان نە کردوو. دە ی حزییکی سیاسی هەلە ی زەق و رەقی ئاوا دابۆوشی، ئیتەر بزانیی باقی سیاسەتەکانی چۆن چۆنی دادەریژێ؟!

لە کۆتاییشدا دەلێن: زۆر گرنگە لە مەودوا، میدیای کوردی، شەفاف لە گەل هەموو حزبەکان قسە بکەن و کراوەش لە سەر تەواوی هەلەکان لە گەل سەرکردایەتی حزبەکان بدوین. هەتا بزانیی سیاسەت و سەنگ و بێرکردنەوێ راستە قینە ی حزبەکان... چۆن بوو و چییان کردوو. نە ک یە کگرتوو... بە قسە حەرامی کردبێ خەلک بچیتە ریزی سوپای عێراق لە قادسیی سەدامدا... بەلام بە کردەوێش... چەندین سەرکردە و سەدان کادرو هەزاران ئەندامیان، سەربازی جەنگی قادسیی بووین. من داوا دەکەم لێکۆلێنەوێ یە لە سەر ئەندامانی سەرکردایەتی و کادرو ئەندامانی یە کگرتوو بکری و بزانیی، بە ئامار، چەندیان سەربازی قادسیی و چەندیان جەیشی شەعبی و چەندیان جاش و جاشی سووک بوون!

کـوڊ

عەلمانىيەت و سەلەفيەت و..

ئاينىدە ديموكراسى ⁽⁺⁾

شۈيىن: ھۈلى رۇشنىيىرى سلىمانى

كۆرساز: بەشى وشىيىرى مەلئەندى سلىمانى

كۆرگىچ: مامۇستا نەھەد - ئەتىشى شىخ غومەر

مىژوو: ۱۹۹۴/۱/۱۹

ھەقالان و ميوانە بەرپزەكان!

بەناوى ھەردو بەشى راگەياندن و روناكبيرى مەلئەندى رىكخستنى
سلىمانىيە ۋە بەگەرمى بەخىرھاتنى ھەقالى بەرپز كاك مەلا بەختيار و ئىۋەى بەرپز
دەكەين، ئومىدە خوازين سەمىنارەكەى بەپىزو بەكەلك بىت. دىسانە ۋە
بەخىرھاتنتان دەكەين.

لە كۆپى سىياسى فەكرى ستراتىجى ئەمۇماندا، بەدىدارى يەككە لە
سىياسەتمەداران و روناكبيرانى ئەمۇمان شاد بوينەتە ۋە كە ئەۋىش ھەقال "مەلا
بەختيار" ئەندامى سەركردايەتى و لىپرسراوى مەكتەبى رىكخراۋە ديموكراتىيەكانى
(ى.ن.ك).

دىارە لەپىناوى درىژەپىدان بەو سەركەوتنە سىياسىيە عەسكەرىيە (ى.ن.ك)
بەسەرىيەككە لە بزوتنە ۋە ئىسلامىيە ئسولەيكەنى جىھاندا، بۇ يەكەم جار

⁺ لەكتىبى (ديموكراسى دواى جەنگى سارد) دا لەسالى ۱۹۹۹ دا بلاۋكراۋەتە ۋە.

له میژوودا به دی هاتوو، پئویستمان به وه ده بیئت که نیمه، نیمه ی حزبیکی عه لمانی هه لمه تیکی فکری سیاسی راگه یانندن بکهین له دژی ئسولیهت و سه له فیهت که له هه لو مه رجه دا زۆر گرنگه که کۆپو گفتوگۆو لێدوان بکهین ده رباره ی هه ردوو چه مکی عه لمانیهت و ئاینده ی دیموکراسیهت، له پیاده کردن و پهیره وکردنیاندا نه رکی دیموکراتخوازان و خه لکی عه لمانی و پیشکوهتن خوازه که بینه مه یدان، هه ربۆیه له و پێناوه شدا به شی هوشیاری و روناکبیری به هاوکاری به شی راگه یانندی مه لبه ندی ریکخستنی سلیمانی ئه م کۆپه ی سازکرد بۆ هه قال (مه لا به ختیار).

ئهو بابتهت و باسانه ی ئه مپۆ له م کۆپه دا ده خرێنه پوو، له کاروانی رۆشنگیری و فکری و سیاسی کوردیدا نوییه و بابته تیکی زیندوی ئه مپۆیه، به کێکه له پێداویستیه کلتوریه کان، پئویسته چه ندین کۆپ، نوسین، کتێب، موناژه ره و ته وه ره ی رۆژنامه یی ده رباره ی سازیکری، تا ئهو چه مکانه روون بکریته وه.

ئهم ده ست پێشخهریه ی هه قال "مه لا به ختیار" خستنه سه ر پشتی ده روازه یه که، به تاییهتی بۆ ئهم بارودۆخه که سه له فیهتی ئیسلامی له جیهاندا له ته شه نه دایه و، مه ترسیداره بۆ سه ر دیموکراسیهت و مافی موقوف و ئازادی، به ئازادی ئاینیشه وه؛ به تاییهتی په رگیری و ده مارگیری ئهم بزوتنه وه سه له فیه ئیسلامیانه، که به هه موووزه و توانایانه وه دژایهتی عه لمانیهت ده کهن و حاشا له بوونی ده کهن و خوشیان به ئه لته رناتیقیك دائه نێن بۆئهو جوړه حوکم و ده سه لاته سیاسیه ی که به حوکمی ئایینی به ره وه ی خۆیانی ده زانن.

به مه به ستی به ره نگاریونه وه ی بزوتنه وه ی ئیسلامی ئسولی له کوردستان داو به ره ودان به پهیره وکردنی عه لمانیهت له حوکم و ده سه لاتی سیاسی له کوردستاندا، پیاده کردنی دیموکراسیهت و پاراستنی مافی موقوف. به کێتی نیشتمانی کوردستان، وه که به رگریکه ریک له ئیراده و به رژه وه ندی خه لکی کوردستان و، بۆ پاراستن و گه شه پێدانی ده سه که وته مه زنه کانی راپه رپینی گه له که مان، بۆ به ره و پیش بردنی مه سه له سیاسیه چاره نوس سازه کان، بۆ پاراستنی په رله مان، حکومهتی هه ریم، به گژاچونه وه ی شه پۆلی تیرۆر، به ره وپێدان به دیموکراسی و، دابین کردنی مافی موقوف، له سه نگه ری ئهو راستیه به لگه نه ویستانه وه، بۆ به ره چه دانه وه ی ره فتاری شه ره نگیزانه ی بزوتنه وه ی ئیسلامی، به کێتی نیشتمانی کوردستان که وته به رده م گه وه ره ترین تاقیکردنه وه و بۆ له ده ست نه دانی راستگۆیی خۆی، ده بوایه سه رکه وتنی به ده ست به یێنایه، ئهو وه بوو

بە پشتگیری و هاوکاری جە ماوهری و شیارو دیموكراتخوازو، جە ماوهری ئازادیخوازو عەلمانی پیشکەوتن خواز، توانی سەرکەوتن بە دەست بھێنیت بە سەر هێژیکدا، لە دەرەوہی پەرلەمان و حکومەتی هەرێم کە کۆسپ و لەمپەر بوون لە بەردەم چەسپاندنی یاسا و بە ئاشکرا لە بەلگەنامەکانی خۆیانە وە دژی یاسا، مافی مرۆفە، مافی چارەنوس، رزگاری، ئازادی و دیموکراسی بوون.

هەلۆیستی جوامێرانە ی جە ماوهر و یەکییتی نیشتمانی کوردستان و بەرھەڵستیکردن لە پێناوی ئەو دروشم و ئامانجانە، کە بزوێنە وە بێ سەڵ کردنە وە دژیان رانە وەستا، بێ رەچاوکردنی ئەوہی کە ئەو دروشمانە ئێرادی گشتی خەلکی کوردستان بوون، بەری رەنج و خەباتی پیشمەرگە و خۆینی شەھیدان بوون، چ لە م رووہ وە بە م بۆنە یە وە سوپاسی جە ماوهر و پیرۆزیایی ئەو سەرکەوتنە یان لێ دەکەین، هیواخوازین کە بەردەوام ئاوا خاوەن هەلۆیست بن و ئازایانە پشتگیری لەوانە بکەن کە وردو ژیرانە، بە هەلۆیستیکی پیشکەوتن خوازنە، بە رێبازی راست و دروست و گونجایی چارەنوسسازانە، دەیانەوێ چەند هەنگاوێ مەسەلە ی رەوای گەلە کە مان بەرەوپیش بەرن و بەرژە وەندییە ستراتیجیەکان لە بەرچاو بگرن، ئاسایش و چارەنوسی خەلکی کوردستان دابین بکەن.

ئێستاش بفرموون ئێوہ و بەرێژ کاک (مەلا بەختیار) بۆ زیاتر تیشک خستە سەر ئەو مەسەلە یە کە بریتی یە لە "عەلمانیەت و سەلەفیەت و ئاینەدە ی دیموکراسی" ..

پیش ھەموو شتێ، بە خێریین، سوپاسی بۆ پایانی ئەرک کێشانی ھاتنتان بۆ ئەم کۆرە دەکەم. هیوادارین ئێمە ش بتوانین، لەبری ئەو ئەرکە ی کێشاوتانە کۆرە کە بە پێژ کەین، کە بۆ گومانم بە پرسکاری ئازادانە و ووشیارانە ی ئێوہ کۆرە کە مەبەستەکانی خۆی دەپێکی، پیش ھەمووشتیک پێم خۆشە کۆرە کە بەو دەست پێ بکەم کە سلاو نەوازش بۆ گیانی پاکی ئەو شەھیدانە بنێرم کە خۆیان لە پێناوی نەھێشتنی پێبازی کۆنە پەرستی، چەسپاندنی یاسا، مافی مرۆفە و چارەنووسی میللەتە کە مان بەخشی، بەو خۆبەخشینە توانیمان یەکیک لە ھەرە سەرکەوتنە گەورە دیموکراسی یە پیرۆزەکانی مێژووی نوێی میللەتە کامان تۆمار بکەین.

ئەم بابەتە ی کە بۆ بەشی ھوشیاری و پۆناکبیری مەلەبەندی رێکخستنی سلێمانی ھەلەمان بژارد، یەکیکە لە بابەتە ھەرە بە پێژو پەل و پۆدارەکان،

پەيوەندى بە كۆمەللى مەسەلى چارەنوس و مۆڧو كۆمەلەو ھەيە، ھەر لە ئەقلىيەو، تا ئابوورى يەكەي، ژيانە كۆمەلایەتى يەكەي، شارستانىتى يەكەي، نەتەوھىيەتيەكەي، دەولەتەكەي، ھەتا ياسا، ماف، ئازادى، سەربەستى و ھەموو پىيوستىيەكانى مۆڧ و مۆڧايەتى. ئەم بابەتى ئىمە پەيوەندى يەكەي راستەوخۆ بە ھەموو ئەو بابەتەو ھەيە كە مۆڧ لە ژيانا پووبەپوى ئەبىتەو، بۆيە پەنگە نەتوانىن لە كۆپكى ئاوايا ھەموو مەسەلەكان يەك بەيەك پوون كەينەو، تەنھا دەتوانىن بە شىوہەيەكەي گشتى سەرەتاكەن، ياخود پرنسىپەكانى ئەم بابەتە كە (عەلمانىيەت و سەلەفيەت و ئايندەي ديموكراسى) ھ، پوون بکەينەو.

خۆتان ئەزانن لە سەردەمىكدا ئەژىن سەردەمى دىروست بوونى دەيان پرسىارى: ئايدىلۆجى، فەلسەفى، تىۆرى، كۆمەلایەتى، شارستانى و ئابوورى زۆر زۆر گرنگن لە ژيانا، كە لەدواي جەنگى ساردەو، ئەو پرسىارانە سەبارەت بە ھەموو ئەو مەسەلەنە، كە بە شىوہەيكەي تر لە دواي جەنگى يەكەمەو لەناو خەلكا چەسپىبون، لەناو خەلكا پەپرەو دەكران. قەناعەتى مليۆنەھا ئىنسان بوون، ئىستە لەدواي جەنگى سارد، لەدواي سەركەوتن و دەرکەوتنى كۆمەللى چەمكى تازە، دەيان پرسىار لەمەپ فەلسەفە، لەمەپ ئابوورى، بنچىنە تىۆرى يەكان، سياست، لەمەپ مەملەتتى سياست و دياردەكانى دنيا، دەيان پرسىار ھاتونەتە ئارا كە بە داخىكى زۆرەو ئەدەبىياتى گۆڧارو پۆژنامە و نوسەر و سياستەمدارانى ئىمە، لە سەرەتاي بىرلىكردنيان، لە سەرەتاي دىراسەكردنى ئەوانەين، لەكاتىكدا ميللەتانى تر دوو سەدسال زياترە لە منافەسەي فەلسەفەي قولى ھەموو پىيوستى يەكانى ژيانى كۆمەلایەتىن، ئىمە تازە تازە لەخەوى سەدان سالى دواكەوتنى خۆمان پادەچەنىن و تازە بىرلەو دەكەينەو مەسەلەي ئەقل و مەعريفەت و ئايدىلۆجىيەت، مەسەلەي تىۆرى دەبى چۆن بىرى لى بکەينەو؟ بەچ شىوہەيەكەي كارى پى بکەين لەكۆمەلەكەمان؟ بۆ نمونە: (۲۰۰) سال دەبى باسى عەلمانىيەت دەكرى لە ئەدەبىياتى سياسى و لە دامەزراندنى دەولەتەكانى دنيا (۲۰۰) سالە ئەم مەسەلەي پەگى ھەيە، قسەي لەسەر دەكرى، لىكۆلىنەوھەي لەسەر دەكرى، جۆرەھا بىرو باوھەي جياوازي لەسەرە، من پىموايە ئەگەر باش سەيرى پۆژنامە و نوسىن و نوسراوہەكانى خۆمان بکەين، پەنگە چەند سالىك بى تاكو تەرا باسى ئەوە كرابتى عەلمانىيەت چىيە و چى نىيە...؟

چەند سالتىك لە چاۋ ۲۰۰ سال جياۋازىيەكى يەكجار گەرەيە، كەئىنسان بىرى لە گەشەكردن و سياسەتى زانستى كرديتەۋە، لەوولاتان چۆنۋا گەشەكراۋە، لاي ئىمە چۆن نەچۆتە پىشەۋە.

پىش ئەۋەى بچمە ناۋ بابەتى باسەكەم، حەز ئەكەم خودى دوو زاراۋەكە (عەلمانىيەت و سەلەفەت) پوون بگەمەۋە، ئەم دوو زاراۋەيە چى دەگەيەنن، لەبەر ئەۋەى ئەگەر مەبىي لىترە چەمكى زانستى ئەو دوو زاراۋەيەى لا پوون نەبىي، پوونى بگەينەۋە، ئىنجا بچىنە ناۋ باسەكەۋە..

لەلای ئىمە و باباۋە، كە عەلمانىيەت لە عىلمەۋە ھاتوۋە، لەنوسىن و نوسراۋى ئىمە بەبپراۋى من لە مېشكى ئىمە و باباۋە، ۋا چەسپىۋىشە كە عەلمانىيەت لە عىلمەۋە ھاتوۋە، بەلام عەلمانىيەت تەنھا لە عىلمەۋە نەھاتوۋە، بەلگەر لە بنەچەۋە لەعالمەۋە ھاتوۋە، يانى زاراۋەى عەلمانىيەت چاۋگەكەى لەعىلمەۋە نەھاتوۋە، لەزانستەۋە نەھاتوۋە، چاۋگى لەعالمەۋە ھاتوۋە، واتە: پىتى _غى بۆ بگەيتەۋە، نەك _غ نەكەى بشكىتى، يانى لە (عالم) موبەتەۋە ھاتوۋە، وور دەۋور دە تىكەلاۋ بە عىلم بوۋە، ئىنجا بوۋە بە زاراۋەيەكى تايبەتى كە بەعەلمانىيەتە، عالمەۋەيەتى چەمكەكان و زانستى تىكەلاۋ بوون بوۋە بە ديار دەيەك كە لە دنيا باۋى ھەيە، ئىمەش بە زۆرى لەناۋ عەرەبەۋە نەقلمان كر دوۋە، ئىستا پىي ئەلەين عەلمانىيەت. ئەم عەلمانىيەتە بەزاراۋەى لاتىنى پىي ئەلەين (لائىك) لائىكىش لە (لىكى) ئىنگلىزەۋە ھاتوۋە (لىكىش) لەلىكۆتى لاتىنى يەۋە ھاتوۋە، لىكۆتى لاتىنى چاۋگى ۋوشەكەش كەلىكۆتە، مەعناكەى ھى خەلگە، بۆ خەلگ، لەۋەۋە ھاتوۋە. واتە با دوپاتى كەمەۋە: عەلمانىيەت لە عىلمەۋە نەھاتوۋە، لەعالمەۋە ھاتوۋە، لەعالموبەت، يانى بەعالم كر دى چەمكە زانستىەكان، تىكەلاۋ بەعىلم مەعرفەت بوۋە، بوۋە بەزاراۋەيەكى بەرجەستەى ھەردوۋوۋوشەكە (عالموبەت و عەلمانىيەت) عەلمانىيەتەش بەزاراۋەى سياسى لە ئەۋروپا، لائىكىش لە لىكۆتى لاتىنى يەۋە ھاتوۋە، يانى خەلگ ئەگەيەنن، بۆ خەلگ؛ ئەۋە كورتە لىكەدانەۋەى عەلمانىيەتە كە بمانەۋى لەۋىيەۋە بېيتنە سەر بابەتەكان؛ سەلەفەتەش يان (اصولەتەى) سياسى چاۋگى ۋوشەكە گەپانەۋەيە بۆ بناغەى ئىسلام، با بلىين بۆ صدرى ئىسلام، بۆ بناغەى ئىسلام، لەۋەۋە ھاتوۋە، بەزاراۋەى لاتىنى پىي ئەۋترى (فۇندامنتاليزم) يانى مەبەستى بەرايى و بنەچەى عەرەب، يانى سەرەتاي ئىسلام، با بلىين كاتى خۆى ئەو زاراۋەيە يانى ئەصلى ئەو زاراۋەيە دەگەرپتەۋە بنەچەى ئىسلامگەرى، لەۋىۋە

هاتووه که دهکاته بناغه دارشته وهی بنچینهکانی ناینیک، یان بیروباوه پیک،
 نهاسی مهسه له که له کوپوه هاتووه، گه پانه وهیه بۆ ئه وه نهاسه. کوت و مت
 دهکاته دیرینه په رستی.

هر دوو زارواوه که، که پیم خوش بوو نه وهی پوون نی یه له لای پوون بیته وه
 بوی، من له عهلمانیته وه بۆ مهسه له که دهچم شهرحی عهلمانیته که تان بۆ
 نه که م، ئینجا نهچمه وه سهر داپرانی له گه ل سه له فیه تی ئیسلامی یه ته که.

زۆر کهس ههیه بیستویه تی یان خویندویه تی که عهلمانیته ئیلحاد
 نه گه یه نی، وا بلاو بۆته وه، نه و شته ناراستانه ی بلاو بۆته وه که گوايه عهلمانیته
 دژی ئاین، خواو، به کتاپه رستی، پیغه مبه ر، نه سحابه کان، قورئان دراندن و
 سوتاندنه، کۆنه په رسته کان نه م پپو پاگه ندانه بۆ نه وه بلاوده که نه وه هه تا خه لک
 چه واشه بکه ن و خه لک له ده وری پپیازه ناراسته که ی خویان کۆبکه نه وه، نه وانه ی
 که په نا ده به ته بهر چه واشه کردنی خه لک، له لیکنده وهی دیارده یه کی سیاسی
 گه وره، که هه مو عاله می گرتۆته وه، نه وه بۆ خوی به لگه ی نه وه یه که له
 مه نئیی لاوازه وه مه به ستيکی مايکیافیللیانه یان هه ی، به وه سیله یه کی خراپ له
 پیناوی غایه تیکی خراپ کارده که ن، نه گینا هه ر پپیازیک له دنیا دا له خوی دلتیا
 بی، له به رنامه ی دلتیا بی، له پاشه پۆزی خوی دلتیا بی، هه قه نه و پپیازه ی
 دایده پپیژی له سهر بنه مایه کی پاست دایر پپیژی، نه و پپیازه ی نه ویش دژی ته
 ده کاتو به نه یاری خوی ده زانی، هه قه وه کو خوی به خه لکی بناسینی، هه تا
 بتوانی بلی له به ینی رپیازه کان نه م پپیازه ی من پاست ترین پپیازه و له به رانه ر
 پپیازیکی تر وه ستام، که رپیازیکی ناراسته، رپیازه ناراسته که نه مه یه، که م و
 کور یه کانی نه مه یه، له به رامبه ریا نه لته رناتیفیک هه یه نه وه یه، به لام نه م
 سه له فیه نه وایان به کردووه، هه لساوون به خوارو خیچی، به چه واشه یی، به
 ئالۆزکراوی عهلمانیته تیان بریۆته میشکی خه لک، هه تا هه ستي ئایینی ئینسان و
 کۆمه ل بیزوینن و زه مینه یه ک بۆ دژی ته ی بیروباوه ی پيشکه و تنخوازی
 بره خسینن، ئیمه کاتی که ده لئین، نه مه قسه ی خۆمان نی یه،
 به مه به ستيش وانا لئین که عهلمانیته کفرو ئیلحاد ناگه یه نی، نه گه ر ئیمه ش و
 بلینن، که واته ئیمه ش به جوړیکی تر خه لک چه واشه نه که ین، به مه به ستي
 سیاسی، دیسان نه مه ش هه ل به کی تره نه مانه وی هه ل به کی خراپتری پی
 داپوشین. هه ل به هه ل چاره سه رناکری. به لکو هه ل به راستی و راستگۆیه تی

چارە سەردە كرى. لە ئەسلا مەسەلە كە ئاوايە، كە عەلمانىيەت كىفرو ئىلحادا
اگەيەنى، بىوونى خوا پەت ناكاتەو. بەلى لە پىرو باوەرى كۆمۇنىزىمدا ئەو
بەيە، كۆمۇنىستەكان ماترىيالىستىن، بەرەشكاویش ئەلەين ئىمە باوەرمان
ايدىيالىستى ئايىنى نىيە، دىنيا بە مەترىيالىزم ئەبىتنو بەتەواوەتى پەوونىشى
،كە ئەو مەترىيالىزم چۆنەو چۆن نىيە، قەسەى ھاكەزايى ناكەن، قەسەى عىلمو
ئەعريفەتو فەلسەفەو بەسەلماندى مىژووىو ئابوورى دەدوین. بە پاشكاوى
ئەلەين ئىمە بېرومان بە مەترىيالىزم ھەيە، باوەرمان بە مېتالىيەتو باوەرمان بە
وونى خواو ئەو شتانە نىيە. ئەمە كۆمۇنىستەكانوا دەلەين. بەلام عەلمانىيەت
ئىزمو مەلۇمى كۆمۇنىست نىيە، دەبى ئەو پاستىيانە وەكو خۆى تى بگەين.
استە كۆمۇنىزم ئۆر باوەرى بە عەلمانىيەتە، و پەيپەویش لە عەلمانىيەتەش ئەكا،
ئەلام عەلمانىيەتو كۆمۇنىزم تەواوكرى يەكتر نىن، باشتەين بەلگەش لەسەر
ئەو سەرمایەدارە ھەرە گەورەكانى دىناو ھەموو دەولەتەنى ئىمپىريالىزم لە
ئەموو دىنيا عەلمانەن. ئۆریش دۆى كۆمۇنىزمەن. عەلمانىيەتەش لەسەر دەستى
ئەلسەفەى بۆرئواى خولقاو. كۆمۇنىستەكانو ھەريان گرتووە.

ئۆرەى ھەرە ئۆرى حیزبە گەورەكانى دىنيا عەلمانەن، حیزبى لىبرالى مەسىحى
ئەعالەما، حیزبى سۆسىيالى مەسىحى لەعالەما عەلمانەن، ئەمە دان پىئانانىكى ئۆر
ئەورەيە، كەواتە مەسەلەكە ئەو ئەنەىيە كىفرو ئىلحادا، كەوەكو كە سەلەفەكان
پوپاگەندەى بۆ ئەكەن، ئەمە عەلمانىيەتە لە قۇناغەىكى سىياسى كۆمەلەىتى
ئابوورى ئۆيۆە كە عىلمو مەعريفەت تىا سەرىپەلداو، عەلمانىيەت بەرە بەرە
،گەل گۆرپانكارىەكاندا، بۆلۆ بۆتەو، وور دەوور دە كەوتۆتە ناو مەلمانەى لەناو
پىروباوەرى كۆنەپەرستىاو لەبەرەمبەر پىروباوەرى كاسۆلىكا، ئەوكاتە سەردەمى
ئەسەلەتى مەسىحى يەت بىووە، سەرەتەى كۆتەى حوكمى دەرەبەگى
ئۆنەپەرستانە، عەلمانىيەت بىووە بەچارچىوەى حوكمى ئىنسان بە عەقلى
ىنسان، يەعنى عەلمانىيەت لەو پۆە ھاتووە كەناكرى ئايتەكان لەعالەما لەدواى
قۇرپانكارىەكانى ژيان، گۆرپانكارى ئابوورى، كۆمەلەىتى، سىياسى، ئايدىيۆلۆجى،
ىشەسازىو گۆرپانكارى قۇناغەكان، ناكرى، لەدواى گۆرپانكارى يەكان لەدواى
سەرەلەدانى دىارەى تازە، ژيان وور دەوور دە بەرەو دىناى سەرمایەدارى
بېگىردەبوو، كەلەشارستانىيەتى سەرمایەدارىو عەلمانىيەت خولقا، ئەدەكرە دىناى
سەرمایەدارى بگىرپەتەو بۆ حوكمى دىنى، كە (۲۰۰۰) سال پىشتەر سەرىپەلداو.

له ژیر فشاری گۆرپانکاری یه كان، له ژیر فشاری زانست و معرفت، پتویستی گه شه کردنی کۆمه لایه تی، نه ده کرا له قالبی کۆنه په رستی دابمیتته وه. له ژیر کاریگه ری بیروباوه ری عه لمانیه ت نه کرا زانست و معرفت، ده ولت، ئابوری، ئینسان، په وشتی مۆف، پیشه سازی، نه ده بو شارستانیته هه مووی به جۆرێک به یی بجی به کالای بکریین له ده سه لاتی ئایینی. ببه ستیته وه به داوه رییه کانی نه قل و نه قلانیه ت. ئیتر دیانه ت، خواپه رستی، نوێژ، زکر، ته هلیله، مزگه وت، ته کیه، خانه قاو نه و شتانه پتر بخزینه قالبیکه وه که پێگه له گه شه کردنی کۆمه لایه تی نه گرن. واتا: گرنگی گه شه کردنی کۆمه لایه تی، گرنگی چه سپاندنی زانست و معرفت، گرنگی به ره وه پیشه وه بردنی ئازادی و دیموکراسی، گرنگی بایه خدان به نه قلئ ئینسان که بتوانی زانستیانه تحکوم له پتویستییه زانستییه کانی کۆمه ل بکا، کاریکاته سه ر کۆمه ل و شارستانیته تی نوی؟ ده بوو عه لمانیته وه کو پێیازێک بچه سپی، عه لمانیته ت و مه سه له ئایینییه ئاسمانیه کان (جوله که، مه سیحیه ت، ئیسلام) لێک یه کالایکریته وه. هه رییه که حه قی خۆی له ژیا نا بدریتی و پتویستییه کانی له ژیا نا بخزینه قالبی پتویستی گه شه کردنی کۆمه لایه تی، واتا: لێره قسه مان له وه یه عه لمانیته ت بۆ خۆی له بنه چه دا نه ک دژی خوا نیه، بگه ره عه لمانیته ت دژی ئیسلامیش سه رییه نه داوه؛ بگه ره به پێچه وانیه ی پێیازی ئیسلامیش سه رییه نه داوه؛ عه لمانیته ت له بنه چه دا له به رامبه ر ده سه لاتی ئایینی مه سیحی سه رییه نه داوه، نه وکاته مه سیحیه ت خۆتان نه زانن حوکمی هه موو عاله می پۆژئاوای ده کرد. حوکمی رۆژئاواش به بیروباوه رپکی کۆنه په رستانه ی مه سیحی پاپاوی نه وتۆ به پێوه نه چوو، که هه موو جۆره حوکمیکیان، هه موو جۆره عه قلیه تی سه ده کانی ناوه راستیان، کۆسپ بوون له به رده م گه شه کردنی کۆمه لایه تی دا، نه وکاته عه لمانیته ت له به رامبه ر مه سیحیه تدا سه رییه نه داوه، یانی مه سیحیه ت له ئیثالاوه حوکمی نه کرد، تا جه نگی خاچ په رستانیشت له سه ر نه وه په یدا بوو که ته واوی عاله م بخه نه ژیر پکیفی خۆیا نه وه؛ که سه ریشی هه لدا، به هیچ شێوه یه ک هیچ فه یله سوفیک هیچ عه لمانیه ک راسته وخۆ بۆ دژایه تی خوا، قسه ی له عه لمانیته ت نه کردووه. یان بۆ نه وه که ئیلحاد له دنیا بلاو بکاته وه، به تاییه تی نه هاته ئارا. په نگه توندپه وی هه بووی له م کاره یا له لایه ن نه م نوسه ر یا نه و سیاسیه وه، به لام سه رچاوه ی بیروباوه ره که به هیچ شێوه یه ک له وه وه نه هاتووه ئیلحاد و کوفر بلاو بکریته وه.

ئەمە مەسەلەيەكى زۆر گرنگە كە پتويستە سەرنجى بۆ رابكيشين، پتويستە
 بيشى زانين، ئەو ھەزاران دىراساتى لەسەرە، ئەمە قسەيەك نى يە خۆم دام
 ھيتابى بۆ ئەو ھەمەي مەبەستىكى سياسى لە كۆپىكى ئاوادا پى بېيىكم ،
 لەسەر تەلەفزيۇن خەلك بەجۆرىك چەواشە بگەم، ئەو سەدان دىراسە ھەيە كى
 ئەيەي ئەو دىراسانە بخويىنى لامان ھەيە. كۆمەلى لە دىراسەكان ھەيە، ئەگەر
 ئىسلاميەكيش ئەيەي ئەو حەقىقەتە بزاني ئەتوانين لە باتى دىراسەيەك دەيان
 دىراسەي زۆر وردو دريژ ئەك ھەمەي مەسيحى يەكان، ئەك ھەمەي ئەوروپى
 يەكان، بگرە ھى خودى ئىسلامىيەكانيش، كە نوسەري زۆر گەرە گەرەن،
 تويزەري كۆمەلايەتى زۆر گەرە گەرەن، دەيان كتيب و ليكۆلېنە ھەيان ھەيە
 لەسەر ئەو مەسەلەيە، ليكى ئەدەنەو كە بەھيچ شىۋەيەك عەلمانيەت كقرو
 ايلحاد ناگەيەنى، بگرە ئەگەر بىت و ئيمە عەلمانى نەبين كە ئەو تويزەرەوانە
 ھامان ئەدەن، بەھيچ شىۋەيەك ناتوانين گۆرانكارى قول لەدنيا بەيتينە دى،
 بتوانين ئيمەش شارستانیەتى گەرە بېتینە دى، ئەمە مەسەلەيەكى زۆر گرنگە
 كە حەقە بيزانين.

وەرچەرخانى گەرەي عەلمانيەت ئەوكاتە دەست پى دەكات كە ئىتر
 بازىرگانی لەجىھاندا پەرەيسەند، دەريای سىپى ناوہراست و ئوقيانووسى
 ئەتلەسى كە پىكەو بەسترا، ئەمەريكا بۆزرايەو، ئىتر شارستانیەتى زالى
 بازىرگانی بەتەنھا لەدەريای سىپى ناوہراست لە نيوان يۆنان و پۆما نەما، بابلىين
 تاپۆ كرىنى بازىرگانی و شارستانیەت لەبەينى يۆنان و رۆما دواي ئەوہى كە
 دەريای سىپى ناوہراست و ئوقيانووسى ئەتلەسى پىكەو بەسترا، ئەو پاوانكرىنى
 بازىرگانی و زانست و مەعرفەتە لە بەينى ئەو دوولاتە نەما، ئىنگلەتەر، ھۆلەندەو
 ئىسپانىا و فەرەنساش لە پۆخى ئوقيانووسى دەريا تىكەلاوى بازىرگانی گەرە
 بوون، ئەم تىكەلاو بوونى فەرەنسائى و بېریتانىا ھۆلەندا لەدواي ئەوہى كە
 ئوقيانووسى ئەتلەسى و دەريای سىپى ناوہراست پىكەو بەسترا و بازىرگانی
 لەبەينى ئەووللاتانە خولقاو ھەموو كەمالیەتەكان، پتويستى يەكان لە پۆژھەلات و
 ئاسياوہ ئەھات بۆ رۆژئاواو ئەمەريكاو ئەوروپا، ئىتر وردەوردە زانست،
 مەعرفەت، شارستانیەت، ئەدەبى سياسى، زانستى ئابورى، ھەموو ئەو
 دەسكەوتانە ووردە ووردە بلۆئەبوونەو، ئەمەش بەھوى ئەو بازىرگانی و پىكەو
 بەستنى دەريای سىپى ناوہراست و ئوقيانووسى ئەتلەسى وای لى ھات، كە
 شارستانیەت لەووللاتانە ووردە ووردە ھاوشانى پۆمان و ھاوشانى يۆنان
 گەشەبكات و تىكەلاويەكى زۆر گەرە بېتە دى.

ئینگلترە، ئەگەر سەیری مێژوو بکەین رۆڵی ئیجگار گەورەى هەیه. راستە شۆپى گەورەى فەرەنسا لە پووی سیاسیه وە کاریگەریهکی زۆر گەورە؛ لە جیهانا هەبوو بێروباوەری عەدالەت و یەكسانی و دیموکراسی لە عەلە بلاوکردهوه، بەلام ئینگلترە بەهۆی سەرکەوتنیکی زۆر گەورەى لە بوار؛ عەسکەریدا لە ساڵی (۱۵۸۸) بەسەر ئیستولی ئیسپانیا، ئەو سەرکەوتنەوای لە کرد ئینگلترە بێی بە پیشەنگی چەسپاندنی پێبازو دەولەتی عەلمان لە جیهاندا؛ یانی یەك سەرکەوتنی عەسکەری لە جیهاندا کە ئیستولی بەریتان لە ساڵی (۱۵۸۸) توانی ئیستولی اسپانی تێک بشکێنێ، زāl بێی بەسەر بازرگان دەریا لە جیهاندا، بەم سەرکەوتنە توانی ئەمەریکا و هەموو ئەوروپای پۆژاوا هیندستان و هەندێ وولاتانی پۆژەلاتی ناوهراسیتیش بەیەگەوه ببەستێ ئینگلترە کە لەو جەنگە سەرکەوت توانی بێی بە پیشەنگی چەسپاندنی زانست، مەعرفەت و عەلمانیەت لە جیهاندا، هەموو ئەو بازارانە بە شارستانیەتەکەیانەوه بە ئەدەبیانەوه، بە زانست و ئابوری و بەهەموو ئەو زانستەى تیا سەری هەلداوو لە دیدی ئەم سەرکەوتنە عەسکەری یەوه بەشیوەیهك بەیەگەوه بەسترا کە نێتروەکوووتم، بەتایۆ زانیی شارستانیەت لە بەینی پۆماو یۆنان نەما شارستانیەت وورده وورده لەبەینی ئەو وولاتانە بلاویوو.

گه وږه ترين دوو د هسکه وتی نه و سهرکه وتنه عه سکه ريبه، دوو راستيا به ريتانيا: يه کيکي نه و يه توانيان هه ژموني روشنکاري، هه ژموني مه سيحيه ت له جيهانگيري پاپايه تي که م بکه نه وه، که نيسه ي نيشتماني و ناوچه يي دروست بکه، نه م که نيسه ي نيشتماني و ناوچه يي، بوو به هؤی نه وه که ليکدانه وه ي نيشتماني و ليکدانه وه ي نه ته وه يي و ليکدانه وه ي زانستی له لايه ن که نيسه ناوچه يه کانه وه، له لايه ن که نيسه نه ته وايه تي يه کانه وه توژی باشتر، کاريگه رتر با بلټين کارليک کراوتر له گه ل گورپانکاري يه کان، که نيسه ناوچه يه کان تواني يان، موخاته به ي به ره و پيشه وه بردنی کومه ل بکه، خويان له ژير کاريگه ري هه ژموني نه زموني پاپايه ت و زال بووني مه سيحي يه ت و د هسه لاتي قيسه رو نيمپراتوريه ته کان پزگار بکه، خويان وه کو توپژره وه ي نوټي ثابني، که زور ناکوک نه بي له گه ل عيلم و علمانيه تا، بووللاتي خويان و نه وولاتانه ي که توانيان که نيسه ي ناوچه يي و پروتستاني دروست بکه، له لايه که وه ثابني گه وږه ي مه سيحي، له ژير کاريگه ري پاپا و تشريعي پاپا و برياره کاني پاپا سهر فرازيکه ن

که نه قلى كۆنه پەرستى سەدەكانى ناوەپاست زۆركارى لە شارستانىەت و پيشكهوتنى كۆمەلەو لە عىلم و لەعالموىەت مەفاهىمهكان كردبوو، كه ئەوەى لى سەندرايەو، واتا: كه ئەو تەوقە شكێندرا، كه ئەو پچەيه شكێترا، ئىدى ئەو ھەژمونەى پاپاويەت و مەسىحى يەت لەسەر ئاستى ئەروپا و ئەمەريكا نەما، توانرا كەنىسە نيشتمانى و كەنىسە نەتەوہيى و كەنىسەى ناوچەيىەكان دروست بكرێن، ئەو كەنىسانە توانيان پاسا و بۆ چەمكى تازەى عىلم و مەعرفەت و حكوومەتێكى تازە بدۆزنەو، كاردانەوہى دىنى و ناكۆكى دىنى و شەپى ئەھلى لەبەينى مەسىحيەت، ناسیۆنالىزم، نيشتمان، زانست و مەعرفەت تاپادەيەكى زۆر خا و بوو، دەولەتى عەلمانى ئيتەر و دەوڵەتەى دەرەبەگ و ئەوانەو پاشەكشيتى ئەكر، قەوارەى نەتەوہيى لەقەوارەى دەرەبەگ و ئەوانەو پاشەكشيتى ئەكر، قەوارەى نەتەوہيى گەرە دروست ئەكر، دەستورى نەتەوہيى دروست ئەكر، ئيتەر ئابورى نەتەوايەتى، بەرھەمى گشتى، دوزىنەوہى بازارو ساغ كردنەوہى كالای تيكرا ھاتنە پيشەو، لە سەرەنجامى ئەو ووردە ووردە بناغەيەك داپێژرا ئيتەر لە كشتوكالى بەھيژەو بۆ ئابورىەكى بەھيژ، ھەروا، سەرکەوتنى شۆرشى بۆرجوازی، ئىنجا بۆ سەرھەلدانى پێنيسانس (عصر النهضة) لەجىھانا، ئەمانە كەوتنە ناكۆكى لەگەڵ ئەفكارى كۆنەپەرستىتى ھەندى چەمكەكانى دىنى لە دنیا، ئيتەر لەو بەدواو لە ئەروپا، سەرکەوتنى بەكجار گەرە لە پێبازى عەلمانىەت ھاتەدى، و پيشم وایە ئەگەر سەيرى مێژوو كەن، ئەو سەرکەوتنى لەسەر پێبازى عىلم و مەعرفەت ھاتۆتەدى لەعالمە، بۆتە مايەى ئەوہى كە شارستانىەتى ئەروپى ئىستا بەو چەشنە بچەسپى و بەوجۆرە زال بى كە ئىستا ھەيە.

لامان سەير نەبى لەجەنگى خاچ پەرستەكانەو، كەيەكەمىن جەنگى جىھانى ئەروپايە، شارستانىەتى ئىسلامى لە پۆژمەلاتا بالادەست بوو بەسەر شارستانىەتى ئەروپا و رۆژئاوا، يانى سەيرى دنیا كەن چۆن بەھۆى بنچىنەو چەمكى تازەو، كاتێك كە ئەروپا جەنگى خاچپەرستانى بەناوى پزگار كردنى نارامگای پیرۆزى مەسىحەو كرد، بۆ ئەوہى ھەيىەتى پاپاويەت لەعالمە بھيژن،

ترسی نه وه نه مینیت که پټبازی تر بږپان بدا، یاخود نه لته رناتیفیکي تر به دی
 بی و بجپته پیشه وه، نه و جهنگه خاچ په رستیه که دهستی پی کردوه،
 شارستانی ته ئیسلامی نه وکاته، له و زه مان و زه مینه ده، له شارستانی ته رږژاوا
 به میز تریووه، له بهر نه وهی له وولاتی ئیمه دا نه و گډرانکاریه بازرگانی و نابوریانه،
 نه و گډرانکاریه شارستانی به که له نه وروپا پوویداوه، نه و شارستانی ته و
 مه عریفه تهی له نه وروپا هاته پیشه وه، نه و زانست و عه لمانیه ته له نه وروپا
 چه سپی، بوو به ده ولت، بوو به یاسا، تیکه لاو به زانست بوو، تیکه لاو به
 زانیاری بوو، سهره پای تیروزی ئوروستوکراته مه سیحیه کان، سهره پای هه موو
 نه و کوشتنه ی که با بلین که دادگا کانی پشکنین له نه وروپا له سهره ده می
 پټنيسانساکردیان، چه ندین زاناو دانایان کوشت، چه ندین زانیان زیندانی
 کرد، چه ندین هه ولی کونه په رستانه یان دا، سهره پای هه موو نه وانه، له بهر نه وهی
 رټبازه که سهر که وت، چونکه له سهر بڼه مایه کی زانستی و هاواناهنگ له گه ل
 گډرانکاری و پټویستی په کانی گه شه کردنی کومه لایه تی سهر که وت، له نه وروپا به
 که پاشکه وتو تر بووه له شارستانی ته ئیسلامی، سهره پاش پټبازی راستی
 چاره نوس سازی زانست و عه لمانیه ته توانی شارستانی ته دواکه وتو زال بکا
 به سهر شارستانی ته رږژه لاتدا، ئیستا به داخیکی زوره وه، پاشکوی نه ووانین و
 له پشستی نه وانه وه ته په مان دی! ئیستا له دهرزی به که وه پټویستمان به وان هه به
 که بومان کون که ن، تا نه گاته مانگی ده سترکرد پټویستمان هه به نه وانه هه لی
 فریتن به ئاسمانی ئیمه دا، نه گینا ناگامان له تازه ترین خه به ری دنیاش نامین،
 نه گهر ئیستا مانگه کانی ده سترکردی نه وانه و (T.V) ی نه وانه و زانست و
 مه عریفه تی نه وانه نه بی، مه گهر دواي سالتک ناگامان له دیارده و دهر که وته نویکان
 هه بی.

سهری دنیا، نه م هه موو گډرانکاریه، نه م هه موو زانست، زانیاری و شوپشی
 پاگیاننده، نه م هه موو پیشه که وتنه سهره نجامی چین؟ نه مانه سهره نجامی
 داهیتانی زانستین و سهره نجامی ئازادی و عه لمانیه ته و نه م هه موو فله لسه فیه ن،
 مه سه له ی دوزینه وهی نه و پټبازه راست و بناغه زانستیه له ژبانی میلله تان، نه و
 رټبازه زانستیه به جوری که سهر خرا، میلله تیک، ده سه لاتیک و ده ولتیک، بگره
 شارستانی ته تیکی گه وره، له قوناغی دوورودرژدا به شیوه یه که نه گډرپی که دنیا
 نه کا به مولکی نه و شارستانی ته!

بهش به حالې روزه لات، به داځيكي زوره وه، له وشارستانيه ته
پيشكه وتو وترو بالاده ست تري له شارستانيه تي نه وروپا ه بوو، كه چي به هڅي
سوريوون له سر چه مكه كونه پرسته كان، كه نه نه گونجان له گال گورپانكاريه كان،
به هڅي سه پاندني دهسه لاتي فونده مه نتاليزم، (دهسه لاتي سه له قيه ت) له دواي
(۱۴۰۰) سال له به پړوه بردني شارستانيه ت و دهسه لاتي گه وړه، نيسا به هڅي
بيري كونه پرستيه وه كراوينه ته پاشكو. له نه وروپاش، يه ك ده ولت ني يه كه
ده ولتي عه لماني نه بې، له نه وروپا و نه مريكا (نشتوانم بليم وولاتاني نيمه ش
سهره ناي بناغه دارپشتني ده ولتي عه لمانيه)، بويه له هه موو روويه كه وه
بالاده ستن.

سيستمې عه لماني يا عالمويه ت، دهسته به ري به دي هيناني نازادي و
نهركه كاني ديموكراسي يه، نه گره نه و سيستمه، عه لمانيه له وولاتيكا
نه چه سپي هرگيز او هرگيز له هيچ وولاتيكا تواناي به دي هيناني نهركه كاني
ديموكراسي نيه، به مافه نه ته وايه تي يه كانيشه وه، ولاتيكا له دنيا نه گره
سيستمه مكه ي عه لماني نه بې نيمكاني به دي هيناني نهركه كاني ديموكراسي له و
ولاتانه دانپه، هر ناويكي لي بيري، هر تيژيكي بو داپريژري، هر
ليكانه وه يه كي بو بكرې، هر چي چه مك هيه له دنيا بوي داپريژري، سيستم كه
سيستمه ميكي عه لماني نه بې، مه حاله نهركه كاني ديموكراسي تيا بيته دي،
مه حاله نازادي يه كاني نينسان به دي بيت، مه حاله مافه نه ته وايه تيه كان، مافه
كه مايه تيه كان، مافه پيشه ييه كان، مافه ديموكراسيه كان، هه مووي بيته دي؛
هه رولاتيكا عه لماني نه بې، هر به وولاتيكي پاشكه وتوو نه مي نيته وه، ولاتيكا نه بې
به جوړه ها ياساي مه زه بي و ميتافيزيكي و نايد ياليسي، بابلين جوړه ها
عه قيده و ته ريقه ت و ته ريقه ته كاني تر به هڅي تيكه لاو كړدنيان به دهسه لات و ياساو
به رزه وه ندي يه كانه وه، نه بن به كو سپ له به رده م گه شه كردني كومه لايه تي، گه شه
كردني ده ولت، گه شه كردني نابووري، گه شه كردني شارستاني، نه وولاتانه و
(ديموكراسي — عه لماني) نين، هر له تاريكستان نه زين، نازاديه راسته قينه كاني
تيا نايه نه دي، تايه ت نازادي نه قلو به نه قلانيه ت كار كردن كه زور گرنگن بو
پيشكه وتن. كورتيه كه ي ولاتيكا عه لماني نه بې، ديموكراسيش نابې، هر ناويكي
لي بني سهره نجام نه وولاته بمانه وي و نه مانه وي نه بيته وولاتيكي دواكه وتوي
ديكتاتوري.

ئەمە مەسەلە يەككى زۆر گرنگە ئەلمانىيەت و ديموكراسىيە ۋە كۆپچىلىك، ۋە سىستېمىم، دوو پرىنسىپى پۈتكەن ۋە بەستراۋى لە يەك جىيا نەكران، بەھ شىۋە يەك ناتوانى ئە يەك جىيا بىكرىنە ۋە، بەھىچ شىۋە يەك كەس نىيە بتواڭ پاساۋىك بەھىننىتە ۋە بىلەن ئەو دوو پىيازە بە شىۋە يەك جىيا ئەكە يىنە ۋە ك ديموكراسىيە بەدى بەھىننىتە ۋە ئەلمانىيە نەبى، ئەلمانىيە بىن و ديموكراسىيە بەد نەھىنن، ئەم دوو پرىنسىپ بە يەكە ۋە نەبەستىر، بە يەھەندىيان پۈتكەن ۋە نەبە بەھىچ شىۋە يەك بە جىيا سەرنەخىت. لەم ئەلمانىيەتە ۋە كە گرنگە بۆ ئىنسان، بە كۆمەل بۆ شارستانىيەت، بۆ دەۋلەت، بۆ دەۋلەتە ياسا، بۆ مافى مرقۇ، بە دادپەروەرى كۆمەلەيەت، بۆ سەربەستى ۋە بۆ ئازادى ۋە بۆ يەكسانى ۋە بۆ پىياز دەتوانن بگە يەنە كاروانى پۈتكەن ۋە تىن.

دەينە سە مەسەلەي سەلەفەت كە پىيازى ئسولۇ ئىسلامگە رى چەسپاندن و گىرەنە ۋە مانە بۆ سەردەمى ئەسحابەكان، سەردەمى پىغەمبەر سەرەتاي قەلەمپەرى ئىسلام و گوايە بە ۋىيە حوكممان بگەن؛ مەن پىم خۇش ئەم بە شە زۆر بە ۋوردى گوى بگىرى ۋە قەسەكانم ۋە كۆ خۇي بگىرىنە ۋە، ۋە ك خۇشى لە سەرىشى بنوسرى؛ ئەگەر باشى تىنەگە يىشتى دواي پىرسىار بكا پوۋد كەينە ۋە بۆ ئەۋەدى تەفسىرى قەسەكانمان بە شىۋە يەك نەكە ۋىتە ۋە ھەركە سىك ھەلەك بە ئارەزو لىكېداتە ۋە.

بىگومان لىرە خەلگ ھەيە رەنگە مەسىحى بىت، خەلگ ھەيە زۆر خواپەرستا خەلگ ھەيە ئىسلامى، خەلگ ھەيە ئەۋپەرى پىز بۆ قەيدەي ئىنسان و بە باۋەرەكانى ئىنسان و بۆ مەزەبى ئىنسان دائەنن، بەلام باۋەرە خۇشما حەقىۋايە ئازادانە باسى بگەين و قەسەشى لەسەر بگەين، ۋە كۆ خۇش تەفسىرى بگەين، گوىشى لى بگىرى.

ۋە كۆ ۋە تەم سەلەفەت يانى ئىسلامى ئسولۇ، بەزاراۋەي سىياسە فۆندەمەنتاللىزم ۋە تە: گەپانە ۋە بۆ بناغە، لە بناغە ۋە داپشتە ۋە چەمكەكان دىرىنە خوانى، يانى ئەم سەلەفىيە، ئەم ئسولۇ پەيغەمبەر كەرانە لە دىنلادا ئىسنا پىيان ۋايە ھەموو ئەھكامەكانى سەردەمى سەرەتاي ئىسلام، ۋە ھەموو ئايەت قورئانىيەكانى ئەۋكاتە، كە بۆ زەمان و زەمىنى خۇي شۇپشەكى گەۋرە بوو كۆپان و كۆپانكارى كۆمەلەيەتە بوۋە بۆ ئەۋكاتە، دىنە ئاسمانىيەكانى تىرىش ھەروا شۇپشى گەۋرە بوون، لە چاۋ كۆيەلەيەتە ۋە كۆيەۋەرى، ئەۋ سەردەمە

پېييان وايه له وساوه ئيسلام هاتۆته پيشه وه و ئينسان خراوه ته ژير ركيڤيه وه، گۆرپانكارى له بنچينه كانيان نابى بگرى و ئه كرى له سهرده مى مانگى ده ستركردو سه ته لايتدا، به عه قليه تى دىرينه خوازانه كۆمه ل به پړوه به رين. هه زارو چوار سه د سال گه پانه وه مان بۆ ئه حكامى ئه و كاته، بۆ ئه و زه مانه، بۆ سهرده ميگ كه قه له مو كاغه ز نه بووه، بۆ سهرده ميگ كه ته تر له برى فاكس هه بووه!

له پووى رۆحيه وه، له پووى هه ندى بنچينه و پښازه وه، له سهر مه سه له ي مه زه به ي، قسه ناكه ين، نالدين مه سه له ي مه زه به ي و مه سه له ي خواو خواپه رستى ليك بده ينه وه، ئه وانه بابيه تى باسه كه مان نين. هه موو كه سيك وه كو خۆى، هه ق وايه له گه ل پۆهى خۆى، له گه ل خواى خۆى، قسه بكا، نويز بكا، به لام ئه حكامى به پړوه بردنى ده ولت، كۆمه ل، ئابورى، مه عريفه، بازگاني، عيلم و پيشه سازى، كاتى خۆى، به پيى زه مان و زه مينه ي خۆى، به پيى هه ل و مه رچى ئه و كاته، ئه حكامى قورئان و ئه حكامى جوله كه و ئه حكامى مه سيحى بۆ به پړوه بردنى حوكم شتيكى زۆر سروشتي بووه "پاست بووه، چونكه به به راورد له گه ل پيشينه ي خۆى، ئه م پيشكه وتو ترو گۆرپانكارى هه مه لايه نه و باشترى هيناوه ته دى، له بهر ئه وه خه لك زۆر تر به پيرى يه وه چوه، حوكمه كه شى قبول كردوه، ملكه چيشى بوون، ده زگاكانيشى دامه زانندوه، خۆتان ده زانن سه دان ساله ئه و حوكمانه په پره و كراوه و به پړوه چوه، به لام ئيستا ژيان چووه ته پيشه وه، دنيا هه موو گۆراوه، به هيچ شي وه يه ك دنيا ئه گه ر ئينسان سه يرى خۆى بكا له چاو منداله كه يا، جياوازى عه قلى خۆى و مناله كه ي هه يه، ئه گه ر ئيسته ژنيك ليره دانيشتبى (۷۰) سالى ته مه ن بى (۵۰) سالى ته مه ن بى (۶۰) سالى ته مه ن بى، ياپياويك كه له گه ل مندالتيكيا كه (۱۰) سال يا (۱۵) يا (۲۰) سالى ته مه نه، په ننگه له ۷۰٪ ي بپرواكانيان جياوازيان هه بى، ئه مه به جۆريكى تر بير له پانتۆل و سينه ماو ئيديق ئه كاته وه، داك و داپيره ش به جۆريكى تر بير له كه واو فه قيانه و سوخمه ده كه نه وه. دوو شتى زۆر جياوازن بير كردنه وه و كه ساپه تيان، جا ئينسان ده بى ئيستا له گه ل خۆى و منالباوبى، خۆى و منالى جياوازيان هه بى، ئاخۆ له گه ل (۱۴۰۰) سال له مه و بهر جياوازيه كان ئه بى چه ند بى؟ ئه و كاته پيلاو نه بووه له پي بگرى، ئيستا مانگى ده ستركرد هه يه، ئيتر چۆن ئه بى هيچ نه گۆرپين، هيچ گۆرانيكك له م زيانه نه هاتبىته دى، له پووى ئابورى، شارستانى، كومه لايه تى، پوناكبرى، فه لسه فى و ئايدۆلۆجيه وه، له پووى ئه و هه موو مه سه لانه وه ده بى

نیمه نه گۆراییڭ، قابیلی ئه وه بین بمانگێڭ نه وه بۆ ڤاڤردوو یه کی دیرین که به هیچ شیوه یه ک زۆریه ئه وه ئه حکامانه، ئه وکاته، ڤاست بوون، به لام له گه له عه قلی ئیستاناو له کۆمه لای ئیستاناو له گه له پێشکه وتنی ئیستانادا ناگوجێڭ.

وه رن سه یری که ن بیرمه ندیک که ناوی (محمد نور فره حات) ه چ ده لای: دواپش شه رحی ئه که م ((ان تطبیق الشریعة الاسلامیة یعنی لای منادیڭ بها الیوم امرا من امور ثلاثة اولها مالیه من نصوص قطعیة الثبوت والدلال علی معاملات بین الناس الیوم، وثانیها نقل احکام الفقهی الاسلامی بحدیاتها وصیاناتها وترقیعاتها ومعناها ومبناها لتصبح هی القواعد القانونیه واجب الاجراء دون النظر الی اختلاف المناخ الاجتماعی الذی صیغ فیه، ان المناخ الاجتماعی فی الزمن الراهن، وثالثها اعاده صیاغه المجتمع الاقتصادیه والاجتماعیه ومحضوراته ومباحاته وأوامره ونواهیه وسلوکه وعاداته واخلاقه، لیصبح مطابقا للتصور محدد معناه الشریعة...)) ئه لای چی به چی کردنی شه ریعت بۆ ئه وانه ی بانگی ده ده ن سێ ئه مر ئه گه یه نی، یه ک: هه موو ده قه لیڤراوه کان، یانی هه موو ئه وه قه نوسراوه لیڤراوانه که ده رکه راوه به لگه ی به لگه نه ویسته بۆ مامه له ی نیوخه لک نابی بگۆری، دووهم هه موو ئه حکامه کانی فقهی ئیسلامی ئه حکامه کان داپشتنه که ی لقو پۆیه که ی مانا که ی ته لاری داپشتنه که ی ده بی ڤیسی یاسای بی ئه ملاوئه ولا جیبه چی کراوین، به بی ئه وه ی سه یری جیاوازی هه لومه رچی ئه وکاته ی دروست بوونی و هه لومه رچی ئیستانای گۆڤراو بکه ی، سێ یه میان داپشتنه وه ی کۆمه ل یانی داپشتنه وه ی کۆمه ل به ئابوورییه که ی، به کۆمه لایه تی یه که ی، بابلیڭ قه ده غه کراوه که ی یانی ئه وه ی عه بییه په یره وی لی بکه ی، یانی هه موو ئه وانه ی ڤیگه ی پی دراوه په یره وی لی بکه ی، ئه مره کانی وناوه ڤۆکه که ی، شیوازی هه لئس و که وته که ی، له گه له نه ریت و ڤه وشته که ی، هه ر هه مووی ده بی کوت و مت ئیستانا له گه له حکامی شه ریعتی سه ره تای ئیسلام بگوجیت، ئه مه ده قیکه بیرمه ندیکی گه وره گوتوویه تی که ئیسلامییه سه له فیه کانی دنیا ده لیڭڭ ده بی ئاوابی، ئه مه ده قه هه ر خۆی له گه له بۆچونی یه کی که له ئه ندیشمه نده کان که کارایه کی گه وره ی هه یه به ناوی (مصطفی محمدود) کتیبیکی هه یه به ناوی (المارکسیه والاسلام) تیا یا ئاوا ڤا فه ی قورئان ئه کا ئه لای: (ان القرآن لم یحدد منهجا سیاسیا لم یصور دستوراً محداً) ئه لای قورئان ڤیبازیکی سیاسی و ده ستوریکی دیاری کراوی دیاری نه کردووه، ئه ی ده باشه قورئان ئه مه ی دیاری

نه كړدې، من ئیستا به چ شیوه یه كه شریعه تيك كه براهی کی حه نه فی یا حه نه بل یا شافعی تفسیرات و ئیجتها داتی كړدوه، هاتووه كړدویه تی به یاسای دونیایی بۆ نه وه ی به و دنیا م ببه سته، چۆن خۆمی پتوه ببه ستم؟ نایا خۆمی پتوه ببه ستم چیم لیدی؟ باش نه كم، گه شه نه كم، نه گزړیم، پزگار نه یم، چه وسانه وه نامېنې، نازادی ئینسان نامېنې، یاخود گه رانه وه بۆ نه و سهرده مه كه سهرده می چاخه كانی ناوه پاسته، نه م كابراهی كه نه م قه ولې هیناوه ته وه پیاوړی كی نذر به تواناشه، نه لې: خوا نه و قورئانه ی كه داپشتووه ویستویوتی پښاگانې لیكدانه وه و نه لپېنجانندنې باوه پو داپشتنی نه حكام و پښار به پې ی ه ل و هر چی گزړاو داپړژیتته وه و بگړدړی، به بی نه وه ی بته ستنه وه به هیچ شتیکی نه گزړ، هر له دریژه ی باسه كه یا نه لې: نصائح القرآن فی المواضيع السياسية والحكم بأصدار توصيات عامة لها صفة الازلیة) واته: پښوینییه گشتیه كانی قورئان صیفه تی نه زه لیبان هیه، قابلی نه وه نین نه سخ یان كه ی، قابیلی نه وه نین ه لیان وه شینیتته وه، به لام پاسپارده ی گشتین، له بهر پوشتنای پاسپارده كانی قورئان دیارده تازه كان لك بدریتته وه، بویه پیویسته نه ریتی تازه بۆ شیوه ی حوكم و به پتوه بردنی ژبانی كومه لایه تی خوت بیبه ی به پتوه، نه مه چه ند ناكوكه له گه ل نه وه ی تر، نوسه ریكي تر بابلین پیبه ریكي ناسراوی تره كه ناوی (پاشد الغنوشی) یه به ناوبانگه كه یه كیكه له سهركرده گه وره كانی پښازی سه له فیی پوژه لاتی ناوه پاست، نه لې: (ان الشریعة عندنا لیست قوالب فوقیه متعالیه جاهزة التطبيق حیث ما اتفق بقدر ماهیه جملة من القیم القواعد المبادئ العلیا مطلوب تغافلها مع خصوصیات زمننا) قسه یه کی گرنگه، پیاوړكه بۆ خووشی فونته مونتا لیزمه، بۆ خووشی ئیسلامیه کی سه له فییه، نه لې شریعت قابلی له سهره وه داپړژاوی به رزه فپی ئاماده كراوی سه پیژناونی یه كه هر چی چونی بی ده بی جیبه جی بكه ی، نه لې: له كاتیکدا هینده ی نه ریت و پړساو پرنسیپی به رزن، كه ده بی ته فاعول له گه ل تاییه ت مهندي یه كانی زه مانې ئیستامان بكا، نه مه مه سه له یه کی گرنگه، به پاستی به شیکه له چه مكه تازه كان كه ده كړی له گه ل عه لمانيه تا بیگونجینی، بی به یته پیشه وه، كه نه گه ر نه م قسانه به راورد بكه ین ده بینین ناكوكیه کی گه وره له به ینی سه له فی یه كان خو یان هیه، له لایه كه وه كوت و مت، هه موو شته كانمان نه گزړنه وه بۆ سهرده می خوی، كه وه كو عزیشم كردن له سهرده می خویا جائز بووه نه و حوكمانه جی به جی

بیټی و هی واش هه یه ده لئ: نه خیر نه وه بیروپای ناینی و پاسپارده ی گشتین که ده کرئ سوډیان لئ ببینرئ، له بهر پوښنایی پاسپارده کاندایارده کانی پی لیک بده یته وه، نه گهر بیتو نه مانه لیک بده ینه وه، بیبه ستینه وه به ولاتی خو مانه وه، چی لیدیت، وانا: نه و عه لمانیه ت و سه له فی یه ته هه ل بسه نگینین و بیبه ستینه وه به ولاتی خو مان، چی لیدیت، ئیستا جیاوازیه کی گه وره مان له گه ل نه وروپا هه یه، ناتوانین لاسایی نه وروپا بکه ینه وه، وه کو نه وان ناتوانین ته عامل له گه ل مه سیحیه ت بکه ین، وه کو نه وانش ناتوانین به لیبراوی عه لمانیه ت چی به جی بکه ین، بۆ؟ هۆکه شی نه وه نی یه ئیسلام وه کو چه مکی ده ولت (نه که وه کو ناین) خراب یان نه گرنجاوه، یا خود عه لمانیه ت بۆ ولاتی ئیمه خرابه، یا به شیکی باشه و به شیکی خرابه، هۆیه که ی نه وه یه پیگهاته ی کۆمه لایه تی و فکریمان به شیوه یه که گه شه ی کردووه ناتوانین به لاسایی کردنه وه ی نه وروپا نه و سه رکه وتنه به دی به ینین، که له نه وروپا له سه ر زه مینه یه کی ره خساو به دیان هینا. چونکه سه رکه وتنی عه لمانیه ت له ولاتانی نه وروپا ته نها سه رکه وتنی فه لسه فه نه بووه، سه رکه وتنی ریتبازیکی سیاسی دابراو له گه شه کردنه کانی تر نه بووه، عه لمانیه ت زاده ی پتویسته کانی، ته کنه لۆژی، نایدیولۆجی، نه ده بی، زانست، مه عریفه و فه لسه فه و هه موو شته کانی تری ژیان بووه؛ یانی له وی ژیان له هه موو باره یه که وه گه شه ی کرد، که گه شه ی کرد زاده ی یا شیرازه ی چینیه وه ی هه موو گه شه کردنه فه لسه فی، کۆمه لایه تی، سیاسی، یاسا ییه کانی ولاتانی نه وروپا عه لمانیه ت خو لقا؛ و چاکی به یه که وه چنی، چاکی به یه که وه به ست، بوو به یه که شتی پیکه وه به ستراوی خزمه تکه ری یه که تر به شیوه یه که که نه وه تانی شارستانیه ت، زانست و سیسته م و ژیانی نه وی چی لیها ت.

سه باره ت به فه لسه فه، نه توانم بلیم ئیستاش به شیوه یه کی زانستی له فه لسه فه تی نه گه یشتوین، زۆریه ی خه لکمان له ۹۵٪ ی خه لکی ئیمه له ته واوی میژووی فه لسه فه و فه لسه فه تی نه گه یشتوین، بیستومانه فه لسه فه، عیلم، مه عریفه، مه ده نیه ت، ئازادی، به لام وهره میژووی فه لسه فه لیک بده ره وه، فه لسه فه چیه و. فه لسه فه کان چۆن گه شه یان کردووه، هه ر فه لسه فه یه که له قو ناعی خو یا چه ند قازانجی گه یاندووه، چه ند میله تانی خو ی بردۆته پی شه وه، نه و فه لسه فه یه له چ زه مانیک گه یشته بن به ست، پینگای چۆن بۆ فه لسه فه یه کی

خوش كرد، ئەو فەلسەفە قانە چۆن بەستراون بەيەك، بەپراستی لە كۆمەلى ئىمەدا
 ۱. حكامى فەلسەفى و لاساىكىردنەوئى فەلسەفە ھەيە، بەلام بەتەواوئەتى
 ۲. يەكەكانى فەلسەفە نەچەسپيوت، تەنانەت لەزانكۆكانا فەلسەفە ئوخوئىن،
 ۳. پەنگە زۆر كەمىيان وەكو بابەتى ئەبستەمۆلۇجى، بۇ مەعرفەتى ئىنسان، بۇ
 ۴. شەكردنى ئىنسان و كۆمەل، بۇ گەشە كردنى عەقل و مەنتق، ئىستىفادەيان لى
 ۵. ردوئەو بردوويانەتە پېشەو، زۆربەى ئەو تەلەبانەى كە لەزانكۆدا
 ۶. ئىندويانەتەو شەھادەى فەلسەفى يان ھىتاو، پەنگە وەك وەزىفەيەك
 ۷. رىسى پىللىنەو، بەبى ئەوئى لە چۆنىەتى تەفاعول پىكردىنى فەلسەفەكان و
 ۸. نكى يەكلى لە فەلسەفەكانى قۇناغى ژيان، ئىشيان بۇ كرديى. لە فەلسەفە
 ۹. ە ھالمانە. لە ئابورىدا خۇتان ئەزانن لە چ ئاستىكداين، ئىستاش لە
 ۱۰. رىستانا چوار ئابورىزانى باش نىە، كە توئىئىنەوئى ئابورى باشمان
 ۱۱. نىئەيەك بۇ بكات كە بزائىن چۆن كەوتوئىنەتە چوار لايەنى سەنتەرى ئابورى
 ۱۲. ھان، ئىستا ئابورى پۆژھەلاتى ناوھپاست چىەو چى نىە، توئىئىنەوئى يەك
 ۱۳. زمان ھەيە بۇ ئابورى، ئىستاش پەنا ئەبەينە بەر توئىئەرەوئى جىھان بۇ
 ۱۴. ەى سەر لە ئابورى خۇمان دەرکەين، ھەروا چەمكى سۆسىۆلۇژى كە زانستى
 ۱۵. ەلە، پەنگە بەدانسقىش يەك توئىئىنەوئى مان لەسەر سۆسىۆلۇجى نەنوسىيى،
 ۱۶. ەر ئەنئروپۇلۇجى كە زانستى مۇقۇ ناسىنە، ھەر ھىچمان لەسەر نەنوسىيە،
 ۱۷. ەر شارستانىەت، خۇتان ئەزانن شارستانىەت گەر ھەشمان بووى داگىر
 ۱۸. ەكان بەشىئەيەك دىئويانەو سوتاندويانە كە ئىستا پاشماوئەكانى شارستانى
 ۱۹. مان لەم لاو ئەولا كۆ ئەكەينەو، بەھەزار حال بەرەنجامى لى دەست
 ۲۰. ەين، باقى شتەكانى تر، وەرە سەيرى ژيانى كۆمەلايەتىمان بكن، سەيرى
 ۲۱. رىەستى ژن، سەيرى ئەقلىەتى پىاو بەرامبەر ژن لەوولاتى ئىمە، سەيرى
 ۲۲. لەت و ياسا، سەيرى مافى مۇقۇ، ھەمووى پىئويستى خزمەتلىكى زۆر، پىئويستى
 ۲۳. كۆششلىكى زۆر، پىئويستى بە ھەول و تەقەلايەكى زۆر ھەيە كە دەبى ھەول
 ۲۴. ىن بۇ ئەوئى بىگەيەننە ئاستىك كە خەلكى ئىمە لە فەلسەفەو شارستانىەت و
 ۲۵. لمو ەلمانىەت تى بگا، مەن بەش بە ھالى خۇم شاگەشكە ئەمگى كە
 ۲۶. لەتەكەمان لە بەرامبەر داگىر كردن، لە بەرھەلستى سەپاندنى عەقلىەتى
 ۲۷. ەپرستانە، لەھەوللى ئازادىخوازانە، درىفى ناك.

مایه‌ی شانازیه له کوردستانی به‌شی عێراقا، له کاتی‌کا نه‌بینی چه‌مکه‌کان هه‌م‌موی لاوازه، سه‌ره‌پاش خه‌لکی به‌ غه‌ریزه‌ی خۆی، بۆ چاره‌نووسی پزگاری نازادی و دیموکراسی خۆی، تی نه‌گا عه‌لمانیه‌ت له سه‌له‌فیه‌ت زۆر گرنه‌گتره زۆریه‌ی هه‌ره زۆری خه‌لک ده‌نگی به‌ عه‌لمانیه‌ت له‌هه‌لبژاردندا نه‌دا، نه‌مه‌یه‌کی له شانازییه‌کان، له سه‌رکه‌وته‌ گه‌وره‌کان، هه‌قوایه سوودی لیوه‌ریگرین، ئیش بۆ بکه‌ین بۆ نه‌وه‌ی نه‌و به‌سۆز به‌ره‌و پیر هاتنه‌ی عه‌لمانیه‌ت به‌که‌ین به‌ قه‌ناعه‌تی ماددی، به‌ قه‌ناعه‌تی لۆژیک، به‌ قه‌ناعه‌تی عه‌قلانی، به‌ قه‌ناعه‌ت فه‌لسه‌فی له ژیا‌نا، پتویسته‌ نه‌م تیکه‌لاو به‌ ژیا‌نمان، به‌ حا‌لمان، به‌ ده‌وله‌ت‌مار به‌ یاسامان، به‌ په‌یوه‌ندی سیاس‌ی و گۆپانی سیاس‌ی، چۆنیه‌تی به‌دی هی‌نا نازادی و دیموکراسیمان بکه‌ین، له‌به‌ر نه‌وه زۆر زۆرمان ماوه له‌و باره‌وه، بۆ هیشتا عه‌لمانیه‌ت ته‌نها چه‌مکه‌که‌یمان قه‌رز کردوه، به‌بی نه‌وه‌ی له‌ خۆمانه‌وه هه‌لقولایی، به‌بی نه‌وه‌ی زاده‌ی پتویسته‌کانی سیسته‌، به‌ره‌وه‌پیشه‌وه‌بردی کۆمه‌له‌که‌مان بی، جا نه‌م وه‌رگرتنه‌ووریای، ناسکه‌ زیره‌کیه‌کی هه‌مه‌لایه‌نه‌و چاکی نه‌وی، تا بتوانین ئیشی تیا بکه‌ین، له‌سه‌ره‌نجاه ئیشکردنه‌وه عه‌لمانیه‌ت له‌ولاتی ئی‌مه نه‌چه‌سپێ.

له‌ته‌واوی پۆژه‌لاتی ناوه‌راستدا، له شیوه‌ قاره‌ی هیندی و زۆریه‌ی هه‌ زۆری‌وولاتانی ئاسیا، ناتوانم بل‌یم کوت‌ومت ولاتیکی عه‌لمانی هه‌یه، ژاپۆ لیده‌رچی، ژاپۆن ولاتیکی ده‌گمه‌نه له‌ گه‌شه‌کردنی کۆمه‌لایه‌تی له‌ ئاسیا، هه‌م ولاته‌کانی دنیا نه‌گه‌رسه‌یری که‌ین، که‌موکوپ‌ی وا له‌ پێبازی عه‌لمانی‌وا ته‌عامولی عه‌لمانی و جێبه‌جێکردنی عه‌لمانی، له‌ تفاعولی عه‌لمانی له‌گه‌ل کۆمه‌له‌یه‌ که‌ ریگایه‌کی دوورو درێژی ماوه به‌ ته‌واوه‌تی خه‌باتی بۆ بکه‌ین، هه‌ر نه‌مه‌شه‌ له‌لایه‌که‌وه هیشتا ژێر ده‌سته‌بن، له‌لایه‌کی دیکه‌وه گه‌شه‌کرد کۆمه‌لایه‌تی سروشتی مان و چینه‌کانمان قالبی خۆیان وه‌رنه‌گرتوه، هه‌ بناغه‌ی ئابوریمان وه‌کو خۆی نه‌بووه، شارستانییه‌تیمان تیک دراوه، جگه‌له‌و، فه‌لسه‌فه‌یه‌که‌ له‌فه‌لسه‌فه‌کانی ژیا‌ن‌وه‌کو خۆی جێبه‌جێ نه‌بووه له‌ هن ئی‌مه‌دا. هه‌ر هه‌موو نه‌وانه‌ی که‌ ئی‌مه‌وه‌رمان گرتوه، به‌ خوارو خێچی وه‌رم گرتوه، له‌ کۆمۆنیزمه‌وه تا نه‌گا به‌ لیبرالیزم به‌ خوارو خێچی و به‌لاسیا لاساریی له‌ ولاتانی ئی‌مه وه‌رگیراوه، هه‌موو نه‌وانه‌ی‌وای لی کردوه که‌ ئی‌مه کۆمه‌لی ئی‌مه پوو به‌پرووی نه‌وه بیته‌وه که‌ کاتی‌ک نه‌مانه‌وی‌ت خه‌بات بۆ پزگان نازادی، دیموکراسی مافی چاره‌نووسی ئی‌مه‌ی پێوه به‌ستراوه، نه‌وو عه‌لمانیه‌ته‌.

بەداخىكى زۆرەۋە سەردەمەكەمان كەتتۈتە دوو حالەتەۋە كە ناكۆكن بەيەك:
 لەلايەكەۋە، جەنگى سارد تەۋاۋ بوۋە، جەنگى سارد ھەموو قالدە داپىزراۋەكانى
 كە عەقلى خەلگيان تيا پەستاۋتبوو، گۆپى، دىنياهكى ئازادىۋ دىموكراسى
 ھاتۆتە پىشەۋە" لەلايەكى ترەۋە: دىنياه ئازادىۋ دىموكراسى يە، كە زۆر
 گۆپانى ھىناۋەتە دى، بەداخىكى زۆرەۋە، لەباتى ئەۋەى سودىكى زۆرى
 لىۋەرىگىن، ھاۋ زەمان دۋاى ئەم گۆپانكارىانەى دۋاى جەنگى سارد، لەعالەما،
 لەپوۋى ئازادىۋ مافى چارەنۋوس ھاتۆتە دى، دەبىنن فۆندەمىنتالىزم
 سەرىيەلداۋەتەۋە، بۆئەۋەى ئەم ھەلومەرچە تىك بدا كە نەتۋانن پىۋىستىيەكانى
 دىموكراسىۋ پىۋىستى يەكانى پىيازى زانستىۋ پىۋىستى يەكانى چەسپاندنى
 دەۋلەتۋ ياساۋ كلتورى سەردەم بچەسپىنن. . واتا: دۋاى ئەۋەى ئەۋروپاى
 رۆژھەلات، دۋاى ئەۋەى كە سۆقىت، دۋاى ئەۋەى ئەۋ چەمكەنەى ئەۋكاتە بۆ
 ئەۋ پوۋداۋانە ھەموۋى پىچراۋەتەۋە خەلگ بە دۋاى چەمكى تازە ئەگەپىۋ
 جارى چەمكە تازەكان لەكۆمەلەكانماندا گەللە نەبوۋن، دەبىنن لەبەرامبەر
 كۆششى ئىستادا پاشماۋەى سەلەفىت بەمەرەمۋ بەنەخشەۋ بەرنامە
 دەبوزىندىرپتەۋە ئەفكارى ئىسلامى، عەقىدەى ئىسلامى سىياسى، قۇرۇخكردنى
 شارستانىيەتى ئىسلام، بەپىشەينەيەكى كولتورى ئامادەكراۋى ئىسلامىيەۋە، قوت
 كراۋنەتەۋە بۆشايىيەكى سىياسىۋ كەلىنى فەلسەفى پرىكەنەۋە، تۋانىۋىانە
 لەۋلاتى ئىمەۋ لەچەندىن ۋلاتى دىنياه كىشەۋ گىرتى بەرچاۋ دروست بكن.
 كوردستان ئەۋە حالەكەيەتى، جەزائىر ئەۋە حالەكەيەتى، مىسر ئەۋە حالە
 كەيەتى، ئەۋە ئەفغانىستان، ۋولاتانى تر ئەۋە حالىانەۋ ئەبىنن كە مشتومپىكى
 گەرەۋە مەملەنىۋ ناكۆكى يەكى گەرە لەنىۋان ئەم ۋولاتانەى ئىمەۋ ئەۋاندا
 ھەيە؛ لىرەۋە دىمە سەر ئەۋەى ئەركەكانمان چىن:

۱/ ئەركمان ئەۋەيە بەشپەۋەيەكى بابەتى، بەشپەۋەيەكى لۆزىكى پىيازى زانستىۋ
 عەلمانىيەت، دەۋلەتى لائىكۋ فەلسەفەى لائىك، ۋەكۈ خۇى بىلۋ بكنەۋەۋ
 مىللەتەكەمانى پىۋ پەرۋەردە بكن.

۲/ زۆر بە ئاگايانە، بەۋورىايانە، بەۋەپى پىزگىرتن لەمەزھەبەكانۋ دىنەكانى
 كوردستان، تەمۋول لەگەل مەسەلەكان بكن" ئازادى ئەۋان، دىموكراسىيەتى
 ئەۋان، دابىن بكن، ئەمەى ئەيلىنن بەھىچ شىۋەيەك كە باسى عەلمانىيەت
 ئەكەين باسى كىفرو لەئانن ھەلگەرەپان ناكەين، پىۋىستە ئەۋان لە ئىمەتى
 بكنۋ ئىمەش لەۋان تىۋ بكن.

۳/ پاشماوهی ئه وه موو دژایه تی بهی ئیمه له لایه ن سه له فیه کانه وه و
 پشتیوانه کانی ئه وان ه وه، وه کو خۆی سه یری ده کهین، وه کو پێوسته تی ی
 بکهین؛ هه تا بتوانین ئه و پێویستی بهی تی ی ئه گهین له به رامبه ریا
 به شیوه یه کی پێکو پێکو لۆژیکێ بهر په رچی بدهینه وه؛

شه ر که دروست بووه . ئه و پۆژه ی ته قه له کوردستان دامه زراوه (ی.ن.ک) و
 سه رکردایه تی (ی.ن.ک) به هه یج شیوه یه ک به یارمان نه بووه شه پی ئه وان بکهین،
 هه میشه هه وڵمان بووه که به هه یج شیوه یه ک شه پنه بی، ناکوکیه سیاسی
 یه کانی شمان له گه ل بزوتنه وه ی ئیسلامیش به شیوه یه کی باش به پێوه به رین،
 بگره به پێچه وان ه وه، به پێژ مام جه لال باشترین په یوه ندی له گه ل مه لا عثمان و
 مه لا علی هه بووه، هه ر له ئێرانه وه، له و ساوه سه ریان هه لداوه تا ئیستا. به لام
 مه سه له که ئه وه نیه ئیمه شه پناکهین، مه سه له که ئه وه نیه په یوه ندیمان باشه
 یان باش نیه، مه سه له که ئه وه یه ئه وان په یوه ندیان باش نیه له گه ل ئیمه، ئه وان
 بهروای تریان هه یه، قه ناعه ته که هی ئه وانیش نیه، ئه وان وه ریان گرتوه، له
 میسرو جه زانیر، ئێران و له شتی تروه ریان گرتوه، که په یه وه ی ئه کهن،
 ناخاوتن و گه یوگره فته کانیان، خوتبه کانیان هه مووی له بهرده ستمان، نامه کانیان
 هه مووی له بهرده ستمان، کوردستانی نوێ په یتا په یتا لی ی بلآو ئه کاته وه،
 هه رکه سێک ئه یه وی بابێ خوتبه کانی مه لا کرێکار، بابێ خوتبه کانی مامۆستا علی
 بابیر، بابێ خوتبه کانی مه لا علی بزانی ئه لێن چی...؟!

به بی ته م و مژ ئه لێن: نه به ده وه ته که یان، نه به یاسا کانیان، نه به
 کار به ده ستانیان، نه به هه یج که سێکی ئه وان باوه پناکهین. نه که ئه وه نده ش،
 به لکو بلێن حیزبه که ی ئیمه له ئیوه باشتره هیشتا قبولمه؛ ئه لی هه موویان
 ئه خه یه زێر پیمانه وه. به لی، مه لا کرێکار به راشکاوی ئه لی ئه یان خه یه زێر
 پیلآو، ئاخه ئه م زێر پی یه ی تو بوو به چی؟ زێر پیلآوه که ت جیگای ئه م هه موو
 شته ی تیا ئه بیته وه.. (هۆله که به چه یله و پێکه نین روژا) مه لا کرێکار هه موو
 گویمان لی بووه له مرگه و تا خوتبه ئه خوینتیته وه، ئه یکه نه مینه به ری سیاسی،
 قسه ی خۆیان ئه کهن، خوتبه ی خۆیان ئه ده ن، شتێکی شیان به دل نه بی، په خه ی
 توندی لیده گرن، مه لا کرێکار خوتبه یه کی داوه چه ندین جار ئه لی ئه یخه مه زێر
 پیمه وه، ئه لی شیرکو بێکه س له هه ر کۆلان و شوینێ ئه یگرن به ته ور بیکوژن. من
 له سه دامم ئه وه نه بیستوه، نا کرێ ئینسان ئه وه بلێ؟ جارێکیان نه بی یه ک

شریتی نهیئنی سه دام دهست که وتوووه له سههه کوده تایه که پیلانی له سههه بووه، جارێکیان سه دام قسه یه کی وتوووه، (انگصههم وصله وصله).

له بهرامبهه نه مانده دا چی بکهین، نه لێن له شکر یه که بگریت، نه لێن یه که ناگرین، نه لێی یاسا کانهمان چی به چی کهن، نه لێن چی به چی نا کهین، نه لێن باوه پرتان به دیموکراسی هه بی، ماموستا علی پاپیر له کوردستانی نوێ نه لی:— خودی دیموکراسی ده بی حه قمان بداتی دژی دیموکراسی بین... من دیموکراسیم که تو دژی دیموکراسیت، دژی منی، من یاسا که دانه پێژم که تو یاسا که به یته ژیر پی، یانی من نه به یته ژیر پی؟ من داوی یه که گرتنی له شکر نه کهم، که تو یه که ناگری یانی تو له شکره که ی من تیک نه دهی، من ده ولت دانه مه زینم و په یوه ندیم له گه ل نه وروپا هه یه، که تو تکفیری نه که ی یعنی من به کافر نه زانی، تو شکت هه یه منیش شکم هه یه، که بوو به شهه پ تیت نه بیته شهه پو شهه پیش چاره نووسی مه ردوولامان دیاری نه کا.

ئێستا دوی نه وه ی ئیت نه مانتوانی به مشت و مپی سیاسی، به دانیشتن و گفتوگو نه م کیشه یه له گه ل بزوتنه وه ی ئیسلامی یه کاله یه وه، نه وان شهه ریان را که یاند دژمان، سه ره نه جامة که ی خو شبه ختانه نه توانم بلیم به قوریانی یه کی کهم، سه ره پای شههیدی ژور قاره مان و کادری ژور هه لکه وتومان پویی، به لام هیشتا له چاو نه و شهه ره و، له چاو نه و پشتیوانی یه و، له چاو نه و نه خشه یه ی که له به رده ستمانه و نه یزاین چی یه، نه توانم بلیم دوو نه وه نه ده ی شههیدمان بدایه، هیشتا قوریانی یه کی که ممان داوه، یه کیک له کیشه کانی هه لو مه رجی ئیستامان له کۆل کردۆته وه که نه توانم بلیم نه که هه ر کیشه یه که مان له کۆل کردۆته وه، شههه فیکی سیاسی که وره شمان له پۆژه لاتی ناوه راست به دی هینا، نه ویش نه وه یه میله تیکی که مارۆ دراو به دوو که مارۆ، وولاتیکی جارێ دان پیا نه نه راو له لایه ن حکومه ته کان و نه ته وه یه که گرتوووه کانه وه، وه کو ده ولتیک، له کاتیکدا که فیشه که له قاچاچی نه کرپن، له کاتیکدا که مه عاشمان نیه، پاره مان نیه، سه ره پاش، له به ره نه وه ی چاره نووسی میله ته که مان نه وه نه ده باش به ستراره به دیموکراسیه وه، ده زانین دیموکراسی و ئازادی نه مه نه ده گرنگه بو چاره نووسی ئیمه، له و باره ناله باره ی تیا نه ژین، له که مترین کاتا خه ته رترین پێبازی عه سه کهری تیک شکینرا، له کاتیکدا جهه زائیر بو خۆتان نه زانن به میکی (۲۹) و به ده بابیه (T..76) به هه موو ئیمکانیاتی عه سه کهری خۆی، ئیسته ییش نه یه توانیوه

جه زره به يه کي عه سکه ري له و بزوتنه و هيه بدا که خه تهری نه هیلئ. نه مه به لگي
نه و هيه بيروړا له ناو ميلله ته که ی ئيمه دا بؤ به دی هينانی چاره نو سيکی باشر له
ناو (پ.م) و قاره مانانی ميلله ته که ماندا، دوو ريښيه کی نه و تويه نه گهر ئیسته به و
حه ماس ته به رگری نه که ين، بؤ ماو ديه کی که م به و توانا که مه سهر که وتنی
که وړه به د ده ست نه يه ت، په نگه توشی کاره ساتيکی گه وړه بين، نه مه به بي
نه و دی ئيمه ريگيشمان خستبي، به بي نه و دی به رنامه يه کی هه مه لايه نه مان بؤ
دانابی، و ده کو غريزه چووه به ناخی ئينسان به ئينساني شوړ شيگړی نه م ميلله ته
که ده بي خه ته ره کان له سهر چاره نوسمان له ناو بجی، ده بي به و حه ماس ته
به رامبه ر به کونه په رستی شهر بکه ين، هه تا بتوانين سهر که وتنيکی و به د ده ست
 بهنن.

دیموکراسی نه‌بین، عه‌لمانی نه‌بین، مافی مرقّ دابین نه‌که‌ین، ده‌ولّه‌تی یاسا نه‌چه‌سپینن، ئەم دەسکەوتە‌ی هه‌مانه‌ بۆمان ناپارێژێ، ئێستاش خۆش به‌ختانه‌ له‌ دنیا‌دا نه‌ک مه‌سه‌له‌ی (کورد) به‌ره‌و پاشه‌ کشه‌ ناپوا، ئەگه‌ر هه‌بوون لێره‌ له‌ کۆری پێراری من له‌ بیریان بێ، که‌ وتم چاوه‌ڕێ بکه‌ین له‌ سالانی ئاینده‌ زیاتر پێش نه‌که‌وین، من باش له‌ بیرمه‌ هه‌ر له‌م شوێنه‌ ئه‌و قسه‌یه‌م کردووه‌ و فعلاً ئێسته‌ خه‌ریکه‌ وا ئه‌و قسانه‌ دێته‌ دی، که‌ ده‌مێکه‌ ئه‌کړی‌وو‌ورده‌ و‌ورده‌ که‌له‌که‌مان له‌ خه‌م.. خه‌می چاره‌نووسی ئه‌ره‌خسی.

سەرۆكى فەرەنسائو ئەمەريكا، سەرەك وەزىرائى بەرىتانيا، بە تانسۇ چيلەر
سەرۆك وەزىرائى توركيان گوتتوۋە كە كيانتىكى سىياسى بۆ كورد لە توركيان پىك
بى، ئىتوۋە چى دەكەن؟ چيلەر پەتى كوردتەو، بەناوى خۆيى و ئىران و
سورىيە شەو، ھەر سى سەرەك كۆمارەكە پى ى پى كەنيون، پىكە نىنيش لە
عورفى سىياسى مەجلىسى ئاوا، دووشت ئەگەيەنى، يەك ئەو ئەگەيەنى كەتق لە
دنيا بى خەبەرى، دووش ئەو ئەگەيەنى كەتق ناتوانى بەرەنگارى ئەو بىيارە
بەكەى، ئەو سەرەتايەكە لە مېژووى سىياسى مىللەتى ئىمەدا، ئەو يەكەمىن
جارە گەورەترىن كاربەدەستى دنيا كە چارەنووسى دنياى بە دەستە (سەرۆكى
ئەمەريكا) باس لە چارەنووسى مىللەتى ئىمە بەرەوقەوارەبردن بكات، جارىكيان
سالى ۱۹۱۴ و ۱۹۱۵ سەرۆك كۆمارى ئەمەريكا لە پرنسپەكانى (۱۴) مادەيى
بەناوبانگى دواى جەنگى يەكەمى جىھانى باسى كوردو ئەرەمنى كردو، بەبى
ئەو بەتەواوەتى بىچەسپىنى، و لە ئەو ئەن گەت و گۆدا دواى جەنگ

دیزە بەدەر خۆنەشيان كىرد، ئەو ەى كە باسى كوردو ئەرمەنى تىا كراو، لەو ە بەدواو ەىچ سەرۆك كۆمارىك لە دنيا بەم شىۋەىە باسى مەسەلەى كوردو دەولەتى كوردىيان نە كىردو ە لە كوردستانا، سەرەنجام ئەو ە ئىستان لە جىهاندا پۇرئامەكان ە ەندى دەولەت لە دنيا لە گەل ەاتنە پىشەو ە خەرىكى تاقىبو دىراسەسى وردىن، ئىسپانىا ە روسىا، ەندى ەلاتى تىرى ئەوروپا ە مووى كە وتنەتە تعقىب كىردىن، پەيوەندى كىردىن بۇ ئەو ەى كە ئەم ە ەوالە تازەىە بىزان چۆنە. ە ەندى لە ووللاتانە ەتووىانە خۆمان حازىر ئەكەين كەلە ئايندەدا لە گەل دەولەتى كوردا تعامل بكەين.. ئەمە زۆر گرنگە، ەوتوىانە ەا خۆمان حازىر ئەكەين كە لە گەل دەولەتىكى سەرىەخۆى كوردستاندا تعامل بكەين، من ئىستانش ەا ئەزانم زۆر دورە دەولەت بۇ كوردستان دوست بكى، بەلام لە بەرنامەداىە فیدىرال بۇ بەشەكانى تىرى كوردستانىش بىتەدى. ەاجبىكى زۆر گەورەى سەر شانى ئىمەىە كە بىرى لى بگەينەو ە بەتەواو ەتى بەرامبەر ەو دۆخە چى ئەكەين ە چۆن ئەو گۇرپانكارىانەى جىهان لە بەرژەو ەندى خۆمان ئەبەينە پىشەو ە، بەپاستى ئەگەر عىلمى ە ەلمانى نەبىن، دىموكراسى نەبىن، بىر لەو ە ئەكەينەو ە ئازادى ئىنسان ە پىشەكە وتىن لە كۆمەل ە دەولەتى ياسا بچەسپىتىن، ئەم سەر كە وتنانە لە كىسمان ئەچىن، كە لە كىسىشمان چو ئىتر نەفرەتى مېژوو ئىستان ەا شەپۇرئىشمان لى ئەكەين.. زۆر گرنگە لە ئەركى خۆمان تى بگەين، لە چارە نوسى خۆمان تى بگەين، تى بگەين كە ەلمانىەت، مەسەلەى سەلەفىەت، دوو شتى ناكۆكن. بىروپاكانى سەلەفىەت ناكۆك لە گەل سەردەم، ەلى سەردەمەكەمان دوچارى زىانى نالەبار دەكا.

لە پرووى سىستەمى سىياسىىە ە ەلمانىەت، ەقلى ئىنسان بۇ لۆجىك (منطق) بۇ ياساى سىروشتى، بۇ ياسا زانستىەكان، بۇ فەلسەفەكان ئەسازى، ئەمان باتە پىشەو ە، سەلەفىەت ئەو پىيازە كۆنەپەرستىەىە كە نە ئىسلامىىە، نە عىلاقەى بە ئىسلامىەتەو ەىە... تەن ەا رىيازى ەندى خەلكە ئەيانەوى خەلك چەواشە بگەن بەناوى ئىسلامەو ە.. بە ەىچ شىۋەىەك رىگە نادەين ئەوانە بە تىكەدان ئەم ەلگەوتە گەورەىەمان لە دەست بەدن، كەبەرى پەنجى زىاتىر لە (۲۵۰) ەزار شەمىدى مىللەتەكەمانە كاۋل بوونى بە شىكى زۆرى كوردستانە، ئەگەر ئەوان لە ئىمە باشتىر بوونايە، فەرمو ئەو كورسىىەكە بۇ ئەوان با باشتىر حوكم بگەن.. بەلام پۇشنە ئەلئىن چى.. ئىمەش پۇشنە ئەلئىن چى،

رېځگه ئهوان ناگونجی له گهڼ سهردهم، رېځگه ئیمهش ئهگونجی له گهڼ سهردهم، بویه نۆربهی خهڼك له گهڼ ئیمه ئهبی، پای گشتی جیهانیش له گهڼ ئیمه ئهبی، پتیم وایه سهرکه وتنیش ههر بۆ ئیمه ئهبی... پې بهډل هیوادارم هه مو له ئاستی ئه و چه مکه تازانه بېن و ئیش بکهین بۆ ئه وهی بتوانین سهرکه وتر به ده ست بئینین، من حه زم کرد به راستی له سهر داوای به شی هۆشیاری، رۆشنیری کۆرځکی ئاوا بیهستین به هیوای له مه و دوا به دراستاو له سهر (T.V) له چهن دین کۆپو به چهن دین نامه تی بگهین، بتوانین ئه م دۆخه باشت له ناو خۆمان به رینه پتیشه وه، زیاتر پوونی کهینه وه ئه گهر پریساریک شتیك هه بی باقم شته کان بۆ ئه وه به جی ئه هیلم و... زۆر سوپاستان ئه کهین.

پرسیار و وه لامه کان:

پ: عه لمانیهت و کۆمۆنیزم هیچ جیاوازیه کیان نییه، ههر یه کن؟
وه لامی مه لابه ختیار: من وتومه عه لمانی پتیش (کۆمۆنیزم) سه ری هه لداوه و لازم مه لزومی یه کتریش نین، ئه و براده ره حه زده که م بچی باش دیراسه بکا، پۆژیک له رۆژان بیه وی قسه بکهین بیه وی بابی کۆمه لئ سهرچاوه ی بده می، بۆ ئه وهی بۆ پوون بکهینه وه عه لمانیهت وه کو سیسته میك که جیاوازه له گهڼ سیسته میکی کۆمۆنیزمی، دوو شتی جیان، ئه گهر چی کۆمۆنیزم دژی عه لمانیهت نه بووه، بگه ره زۆر شتی هاو به شی هه یه له گهڼ عه لمانیهت دا، من نه م ووتوه کۆمۆنیزم زانستی نیه، هه له له مه سه له که تی گه یشتوو، ئه بی وورد تر بی له قسه کان، هه مو ئه و چه مکه نه ی عه لمانی بلای ئه کاته وه سه ربه خۆیه، عه قلی ئینسان پزگار ئه کا بۆ ئه ندیشه چاکه کانی خۆی.

+ براده ریک ئه پرسی، که مالیهت و عه لمانیهت نه هاتوو بۆ دژایه تی کردنی ئیسلام به لگو بۆ دژایه تی کردنی مه سیحی هاتوو...؟؟
که مالیهت دینی له ده ولت جیا کردۆته وه، دژایه تی دینی به هیچ شتیه یه ک نه کردوو، نه ی ووتوو دین قه ده غه یه.. ئه وه هه مو میژووی که مالیه کان بخویننه وه.. دینیت برۆ بۆ خۆت نوێژی خۆت بکه، بچن ئه سه تمول و ئه نقه ره بگه رپن بزائن له ته واوی دنیا ئه وه ند ه مزگه وت هه یه که له وی هه یه.. دینی وه کو دیانهت جیا کردوو له یاسا و به س، ئه وهی کردوو، نه یشی ووتوو دیانهت قه ده غه یه.

ئايلا عەلماڭىت ھەر كۆمۈنىست نىيە ، تەنھا كۆمۈنىستەكان عەلماڭى نىن ؟
 من ئەوپە پى دژايەتى كىردىم بۇ ئەمەرىكالاپەنگىرى دەولەتى عەلماڭى بووم ،
 بەلگەشم ھەيە ئەگەر ئەو برادەرلەن لىرەن ئەتوانم پىشانىان بدەم ، لە كاتىكدا كە
 زۆر ناكۆك بووم لەگەل ئەو چەمكە تازانەى ئىستى كاتى خۇى ، لەگەل دەولەتى
 عەلماڭى بووین ، عەلماڭىت ئەمەرىكاو ئەم و ئەو نەھىتاوہ كاكە پىويستى
 شارستانى بەشەرەت ھىئاوئىتى ، چەمكە كە خۇى ئەمەرىكىو بەرىتانىو
 فەرەنسى نىيە .

بەلام ئەو ماناىوانى يە كە ھەموو عەلماڭىەكان وا ئەلئىن ، ئەو قسەى
 انجىلس ، ماركسپىش ھەر لەو قسانەى زۆرە ، ھەرودھا لىنىنىش ، بەلام عەلماڭىەكان
 وەكو ئەوان نىن ، عەلماڭى شتېكى ترە ، كۆمۈنىزمىش شتېكى ترە ، وەكو من
 ئەلئىم يەك سىستەمى سەرمایەدارى لەدنیادا نىيە عەلماڭى نەبى ، حەقى وایە ئەو
 برادەرلەنەى لەو نەوچە پرسىارانە ئەكەن لەلىكەدانەو كەم تىگەپىشتەن ، من ئەلئىم :
 يەك سىستەمى سەرمایەدارى بۇ خاترى ئەوان يەك سىستەمى ئىمپىريالى لە دنیا
 نىيە عەلماڭى نەبى .. باشە ئەگەر واپى ئەو سىستەمە ئىمپىريالىستى يانە
 كۆمۈنىستىن ؟ عەلماڭىت شتېكە ، كۆمۈنىست شتېكى ترە ، حەز ئەكەم ئەو
 برادەرلەنە ئەو پوون بىت لایان و باش بخوئىن و باشتر لەو دوو چەمكە تى بگەن و
 بلاوى بگەنەوہ ، سوپاسىيان ئەكەم .

+ برادەرلىك ئەپرسى : ئايلا پىويستى ئىسلامى سىياسى بزوئەنەوہ يەكى كۆمەلایەتى
 دروستى نەكردوہ ؟؟

لەپاستىا ئىنسان ناتوانى بلى بەشېك لە پىويستى سىياسى يە ، من پىم وایە
 ئەو سەلەفىانە قەناعەتى مەزھەپىشيان وایە ، قەناعەتى مەزھەپى ئىكەلاو بە
 مەرامى كۆمەلایەتى ھاتنە سەر حوكمىيان بووہ ، دەستكەوتى ماددىش لە ژيانا بۇ
 ئەو مەسەلانە لەراستىدا كۆمەلئ شتە پىكەوہ ھاتووہو بە ھەموو شتەكان
 ئىسلامى ئسولئان دروست كىردوہ ، بابلىئىن تەنھا مەرامى سىياسى وای لى
 نەكردوہ ، قەناعەتى مەزھەپىشيان وایە ، ھى وایە بەپاستى قەناعەتى بەو
 سەلەفىتە ھەيە .. قەناعەتە لەلاى من پىپە دل پىم خۆشە بۇ مەزھەپەكەى وەكو
 مەزھەپ واپى ، بەلام مەزھەپەكەى نەكا بە بەدىلى ھەموو رىقابەزەكانى تر ،
 ھەموومان لەژىر پى دائەنەت ، وەكو ئىمە ئەو لە ژىر پى نانىئىن ، ئەو لە ژىر
 دەستىش نانىئىن ..

+ نایا مه لابه ختیار ناماده یه لیږه دا له گڼل ماموستا علی باپیری بزووتنه وه
مونازه ریه بکات؟؟

من له گڼل ماموستا علی باپیر له نیران له بهرچاوی ۱۵-۱۶ که س، پښه نکه (۷)
سه عات قسم ناوا کردی که نیستا له جزوری نیوه قسم کردوه.. پښه نکه
شایه ته کانم هه بن لیږه دانیشتن، لیږه چیم ووو تووه له وی زیاترم پی ووتووه..
پر به دل هیوادارم نه گهر نه و مه سه له ی شهرو شوږه نه بوايه نه که له سه (T.V)
شوینی ناوا بگره له یاریگای وه کو سلیمانی که هزاران که س بینو قسه ی
خومان بکه ی، نیمه نه له قسه، نه له چه مکه کان، نه له پیویستی یه کان،
دودولیمان نی یه که نه مه راسته، له بهر نه وه قسه ی خومان له هه موو شوینو
کاتیڅو له گڼل هه موو که سیڅ، نه که ی..

+ خوشکی نه پرسې نه و مافانه ی نه وروپا بۆ ژن نیستا چیه...؟؟
من پیم وایه پرسیاره که پیچه وانه بکړیته وه باشتره، بلای ی نه و مافانه ی
ماوه بۆ ژن چی یه؟؟ نازانم جاری نه و خوشکه نه وروپای دیووه یا نه ی دیووه؟
نیستا ده بی نینسان پرسې ژن له نه وروپا مافی ماوه نه یه ته دی.. من پیم وایه
له نه وروپا دا له ۹۰٪ ی مافه کانی ژن هاتوته دی، به شیکي زوری ولاتانی نه وروپای
روژناوام دیووه، هندی له یاسا کانیشم دهر باره ی مافی ژن خویندوته وه،
ناگادارم له کاروباری خه باتی ژنانو پیکخواوه دیموکراتیه کانیان. له نه وروپا
دوشت نابینی که نه چیه ته دهر وه: یه که م نازانی کی ژنه، کی پیاوه هیچ
جیاوازی په گه زایه تی له نیوان ژنو پیاو نیه، دوهم: نازانی کی ده وله مهنده و
کی هه ژاره، هه مووی وه کو یه که ریز نه یه ستن، نیسی خویان نه که ن، راسته له
بانق له معامه له ده وله مهنده ده وله مهنديکی زوره، به لام له جیاوازی
کومه لایه تیدا، له ژبانی ناسایی نه وه نابینی ژن له نه وروپا ۹۰٪ ی مافی هاتوته
دی، مافی یاسایی، مافی کومه لایه تی، مافی سیاسی، مافی نابووری له ۱۰٪ ی
ماوه بیته دی، جا نه گهر شتی زور زق بی له نه وروپا به نسبته ژنه وه
نه هاتبیته دی، پیم خوښه خوشکیڅ یا براهه هستی بلای نه وه یه.

+ خاتو شه مام نه لای له موچه یا.
راسته له هندی ولاتانی نه وروپا معاشی ژنو پیاو جیاوازی هیه مه سه له ن
پیاو ۱۰۰ دینار وه رگری ژن به هوی حاله تی جسمی ۹۰ دینار وه رنه گری، نه و
جیاوازیه ماوه، نه وه یه کی له که موکوپیه کانه.

بەلام نىسبەتى بى كارى لەناو ژناوھەكو ئىمە نىە، پاستە لە ھەندى كاركەو ئارخانە ئەوانە ئەو جىاوازيە ئەبينىن. سەرمایەدارى توانای جەستەبى ۋەكو كالا بەير ئەكا. چونكە ھەتا توانات ھەبى، ھىزى كاریشت بەھىزتر ئەبى. بەھوى بىشخستنى تەكنەلۇژياوھ ئىتروورده وورده ئەمەش نامىنى، كۆمپىوتەر ئاستى ھىزى تەكنىكى، بەرھەم ئەھىنى، نەك تەنھا ھىزى كار. واتا: ئايندە ھەكمان بەپىشەكە زۆرتر زانست و ئىدارە ۋە ئەقل دەبنە ھىزى كار، نەك ھىزى بازو ۋە تەنھا.

من نالېم ئەگەر ۋولاتىكى كوتومت عەلمانى دامەزىنېن بى غەلو غەش ئەبى، نىسەى ۋا ناكەم، پىتم ۋايە ئىمەش بەھەمان دەورو زەمەن ۋە ھەمان دەورى ژيانى سىياسى تى ئەپەپىن، كەم ۋ كورپى مان ئەبى، چەوسانە ۋە مان تىا ئەبى، دزىمان نىا ئەبى، تالانمان تىا ئەبى، بەلام سىستەمى عەلمانى، بەپەرۋورد لەگەل سىستەمەكانى تر بەتايىبەتى بە پەرۋورد لەگەل سەلفىيەتا، لە سەردەمى بەدى مېنانى زۆر ترين خواستەكانى گەل، ئىستا لە ئەورپا تەنگ ۋە چەلەمە زۆر، بى كارى ھەيە، چەوسانە ۋە ھەيە، بەلام بەرۋورد لەگەل پاكىستان، عەرەبىستان، سىستەمى عەلمانى لە ۋولاتى ئەورپا يەكجار دەسكەوتى گەرەى لە چاۋ ئەفغانىستان ۋە سودان ۋە پاكىستان ھىناو تەدى.

پ: ئايا زاراۋەى عەلمانى لە بەرامبەر سەلفىيەتا دروست بوو. ۋە كەي...؟؟
سەلفىيەت پىش عەلمانىيەت، عەلمانىيەت لە دۋاى ئەۋەى سەلفىيەت حوكمى كۆنە پەرستانەى خۇى كرد، سەرى ھەلدا، ئەتوانىن سەلفىيەت بگەرپىننە ۋە بۆ سەرەتاي دروست بوونى ئىسلام، بۆ سەرەتاي مەسىحيەت، بۆ سەرەتاي جۈلەكە، بەلام ۋردە ۋردە گۇرپانكارى بەسەرا ھاتوۋە، ناو بەناو سەرى ھەلداۋە، بەھىز بوۋە، بەلام عەلمانىيەت سەرەتاكەى ئەگەرپىتە ۋە بۆ سەرەتاي سەرەلدانى شۇرپى پىشەسازى ۋە دروست بوونى دەۋلەتى سەرمایەدارى، پابلېن سەردەمى خەباتى دىموكراسى. پاش سەرگەوتنى سىستەمى دىموكراسى، عەلمانىيەت زىاتر ھانە ئارا، يەكەمىن جارىش عەلمانىيەت لە بەرامبەر كاسۆلىكا سەنگەرى گرت.

پ: ئايا عەلمانىيەت ۋە دىموكراسى چۆن لەپوۋى چەمكە ۋە جىا ئەبىتە ۋە؟
لەيەك جىا نابىتە ۋە، عەلمانىيەت بىنچىنە يەككى تىرى سەرگەوتنى دىموكراسىيەتە. زادەى گەشەكردنىتى. ئەۋەتەى عەلمانى ھاتۆتە ۋلاتى ئىمە،

دیموکراسییش هاتۆته ولاتی ئیمه.. ئەسلەن چەمکی دیموکراسی لە ولاتان نەبوای
 عەلمانیەتیش نەئەهات، هاوشانی یەکتەر هاتۆنەتە ولات، بڵاویوونەتەوه، ل
 سەرکەوتنی کەمالیەکانەوه چەمکی عەلمانی وەکو دەولەت هاتۆتە پۆڤه لات
 ناوەراست، تا ئەگاتە سەر ئەوهی لە ولاتی ئیمه لە دواى جەنگی یەکمەمی جیها
 عەلمانی، دوو مەسەلە بە یەکیشەوه بەستراون و پێشمواپە کاتیك سیستمیک
 دیموکراسی پاستەقینە ئەچەسپێ لە ولاتی ئیمه، کە حکومەتەکە عەلماد
 پاستەقینە بێ.

پ: ئایا سەرەلانی ترسناکترین نەخۆشی ئایدز لە ئەوروپادا... ئایا ئەو
 پێشکەوتنە؟

ئەگەر بچیتە سەر سەرەتای ئیسلامیش لیک بەدەیتەوه ئەگەر ئینسان بە
 مجردی دیاردەیک بقۆزیتەوه و حوکمی لە سەر بەدەر، ئەتوانی هەموو حکومەتەکا
 مەحکوم بکا. ئەتوانین بڵین ووردە هەلەو کیشە هەیه بە دابراوی وەری بگری
 دەلتی حوکمیکی خراپە.. یان نەخۆشییەک بەکەیتە پێوانە ئیتر میلیتەکە،
 لە بەرچاوی ئەخەیی.

بۆ نمونە سولحی حودەیبیە، سولحی حودەیبیە بۆ کرا، ئەگەر بە مجرد:
 سەیری سولحەکە کەین سەیری توازنی هیزو سەیری توانای ئیسلام و لەشکر
 ئیسلام و ئەو شتەنە کەین، ئەلتی پێغەمبەر مساو مەیهکی خراپی کردووه
 دژی ئیسلام بووه، هەر ئەو کاتە کە سولحی حودەیبیەش توقیع کرا، پئیس
 مفاوەزاتی کافرەکان کە هات دانیششت لەگەڵ پێغەمبەر دانیششتە
 پێکەوتننامە کەیان تەوقیع کرد، دوو سال شەپ پابگرن، لە بەینی خۆیاندا (گو):
 بگرن ئەمە زۆر مەمە بۆ ئەوهی ئەو برادەرانیە باش لە سیاسەت و پێکەوه بەستەم
 شتەکان بزانن) کاتیك هاتن پێکەوتن نامە کەیان مۆر کرد، پێکەوتن نامەک
 هەمووی تەنازول بوو لە ئیسلامەکانەوه بۆ کافرەکان ۸۰٪ ی تەنازول بوو
 ئیسلامەکان مۆریشیان کرد، پێغەمبەر نووسی (محمد رسول الله) ویستی توقیع
 کا، کابرای پئیس وەفدی مفاوەزاتی کافرەکان دەستی گرت وتی: هیواش، چە
 ئەکەمی؟ جا من تۆ بە (رسول الله) بزانم بۆ شەرپ ئەکەم، ئەبێ بنوسی (محمد عب
 الله) ووتی پاست ئەکەیی، نووسی، ئەگەر نەینوسی با ئەیدۆراند، ئەو شەپە:
 ئەدۆراند، دواى ئەوه توندپەرەوهکانی ئیسلام دژی پێکەوتن نامەکە، دەیانگوت

قورئان و خوا له پشتمی ئیمه یه ، سه رنه که وټین بډ ریکه وټن نامه که ت مۆرکرد ، پیغه مبه ر گووتی : نه خیر سه رنه نه که وټین . پیغه مبه ر دلنیا بووه که ژیرنه که وټن بویه ریکه وټنامه ی مۆرکردو قبولیشی کرد پیی نه گوترئ (پیغه مبه ر) یه که مین نامه بډ یه که مین جار له ژبانی پیغه مبه رایه تیدا به ناوی خوی ته وقیع کرابی ، نه ویه سازشی کرد ، حق ئینسان نه گه ر به دابراوی سه یری کا نه ویه سازشه ، به لام ته رازووی هیژ له وی نه ویه ویستووه ، له وولاتی ئیمه شو له وولاتانی تریش کاتیک دیارده یه که به مجردی بکری به پتوانه بډ حوکم دان له سه ر هه موو شته کان ، به هه له سه ر نه جام که لاله ده کری . نه خوشی ئایدیزش ته رازووی کیشانی ئوروپا نیه .

پ: به پیز کاک به ختیار به پای ئیوه سه ره له دانی اخوان المسلمین له پۆژه لاتی ناوه راسنا ناگه رپته ووه بډ نه ویه که حکومت ته سه رمایه داره کان بډ به رگری له کاریگری شیوعیه ت و دژی پروسیا له ئیران و شه ری نه فغانستان دروستیان کرد...؟؟

قسه یه که له سه ر ئیخوان هه یه ، من نه لیم قسه یه که هه یه ، وه کو خوی قسه نه که م ، گوايه ده ستنیک هه بووه له نه ویه له وه له هاندانی اخوان المسلمین دواتر بډ دزایه تی کۆمونیزم هیژراوه ته پيشه ووه ، چاو پۆشی یه که هه بووه له چالاکیه کانی سه له فیه کان له کاتی خویا ، له کاتی گه رمه ی جهنگی ساردو سه رده می شه ری نه فغانستان ، ئیخوانه کان بیگومان وولاتی وه کو سؤفیه ت و نه وروپای پۆژه لاتیان پی خه تر تر بوو ، له به رنه ووه هه م چاو پۆشیان لیکراوه و هه م پشتیوانی کراوون ، هه م چه ک و ئیمکانیاتیش دابین کراوه بډ نه و حرکه ئیسلامیانه ، نه ووه بډ زه مانی خوی ئاسایی بووه ، ولاتیکی وه کو نه مریکا ، یان ولاتیکی پۆژئاوا له نیوان دوو ناکۆکیا ، دوو جه مسه ردا سوود له ناکۆکی وه ر بگری له به رزه وه ندی سیاسه تی خوی ، نه ووه له جیهانی سیاسه تا شتیکی نامۆ نیه ، به لام نه م ئسولایانه ی که ئیستا هه ن ، نه مانه شتیکن خویان به پاکترو خاوپنتر له وانه ش نه زانن ، بډ نمونه هه موو حرکه ئیسلامی یه کانی نه فغانستان به هاوپپی خویان نازانن ، به هاوتای خویان نازانن ، ته نها نه ویه حکمتیار نه بی به گرنگی نه زانن ، باقی یان به ووه نازانن (هاوسه له فیه تی) خویان بن ، نه مانه هه ر هه مووی په ت نه که نه ووه ، نه قشبه ندی په ت نه که نه ووه ، قادری په ت نه که نه ووه ،

مه لاکان، هه رچی شیخ و مشایخه هه مووی رته نه که نه وه، هه مووی به کفرو ئیلحاد نه زانن، که س نیه به باشی بزائن، واته نالی، مه حوی که هه موو ژیانیان به ده رویشی و سوفی و نه قشی بردۆته سه ر، ئیستا ئه وان پی یان وایه ئیسلامی راسته قینه نین، جا ئه مانه مه لا مه حوی به کافر بزائن، چۆن مه لا به خیاری پی کافر نی یه (پیکه نین و چه پله له هۆله که دا)...؟؟

پ: ئایا پرژیمی عه لمانی مه رجه دیموکراسی بی... وه به پیچه وانه وه... ئایا پرژیمی عێراق و ئێران عه لمانین...؟؟

و: من پیموانی یه ئهم پرژمانه عه لمانی بن، به پیی پیوستیه شارستانیه که ی، نه پرژیمی عێراق نه پرژیمه کانی پرژمه لاتی ناوه راست، ئه مانه عه لمانی نین چونکه وۆتم سیسته می عه لمانی به ئاسانی له وۆلاتی ئیمه سه قامگیر نابێ، زه مینه کانی به دیهێنانی عه لمانی دیموکراسی جاری ماویه تی، بۆ ئیمه ش ماویه تی وه کو کورد دیموکراسیه ت و عه لمانیه ت پرۆسه یه کی دورودریژه.

هیچ حکومه تیگ له ئه وروپا ناتوانی دیموکراسی پیشیل بکا، کی هه یه به توانی ئیراده ی ئینسان و ئازادی ئینسان له ئه وروپا پیشیل کا؟ به شیوه یه ک که مه سه له ن حکومه تیکی سه له فی یا حکومه تیکی کۆنه په رست یا حکومه تیکی ده ره به گی یا حکومه تیکی دیکتاوۆری، ده توانن به پیی به رژه و هه ندیان هه موو جۆره یاسایه ک پیشیل بکه ن. له ئۆروپا شتی وانییه، چونکه دیموکراسی بووه به به شیکی کۆلتۆری خه لکه که، لای ئیمه ماویه تی په نگه ۱۵ سال ۲۰ سال ۲۵ سالی تر بتوانین له دنیا ی دیموکراسی، له په وششی دیموکراسی، له نه رکی دیموکراسی، له ئه قلا نیه تی دیموکراسی، له ده سه که وته شارستانی، پونا کبیری، مه ده نی، سیاسی، ئه ده بی و ئابووریه کانی دیموکراسی تی بکه ی و لێی دلتیا بین، لای ئیمه دیموکراسیه ت ساله های دیکه به ئه قلی حیزب و جۆره ها ئه قلیه ت هه ره شه ی لیده کری. پرۆسه ی دیموکراسیه ت جاری سه ره تایه و هه تا له خه م ده ره خسی، ژۆر ژۆری ماوه. دیموکراسیه ت له ئۆروپا ریاسایه، بۆیه عه لمانیه تیش یاسایه. دیموکراسیه ت و عه لمانیه ت ته واوکه ری ئه کترین.

پ: له سه رده می دیموکراسی یا خه لگ له سه ر زیرابا ئه ژی؟

و: ئه گه ر بتوانین نیوه ی پرژئاوا دیموکراسی به دی بینن، یاسا بچه سپینن، بیمه ی کۆمه لایه تی و بیمه ی ته ندروستی، بیمه ی انسانی دابین بکه ی، ژۆر

سەرکەۋتوین، بە (۲۰) سالى تر نيوەى ئەرکەكە بەدى بېتىن من شوكرم، جا لىرەۋە من ھەز دەكەم تۆزى پوۋنى بىكەمەۋە: دور سى دەقىقە پوۋنى ئەكەمەۋە زۇرنا، من پېمۋايە ئىستا لە ئەۋروپا تەۋاۋى ئەرکەكانى ديموكراسى نەھاتتە دى، ئەم قەسەيە بۆيە ئەلېم چۈنگە خۇمان تا چەند سالىكىش لەمەۋبەر قەسەكانى لىنېن وماركسۋا تى ئەگەشتىن لە ئەۋروپادا تەۋاۋى ئەرکەكانى ديموكراسى ھاتتە دى، ئىتر زەمىنە خۇشە بۆ ئەۋەى شۆپشى سۇسيالىزم لەۋى بەرپا بىرى، ديارە ئەم قەسەيە بەمەبەست ئەيكەم لىرە... پېم خۇشە بە دىقەت گۆيم لى بگرن... دوايش مناقەشەى لەسەر ئەكەين، لە فرسەتېكى ترا، ئەركى ديموكراسى ماۋە بېتە دى بۆيە ۱۰٪ مافەكانى ژنيان ھىشتا نەھاتتە دى، بۆيە خەلك لەسەر جادە ئەخەۋن، بۆيە جياۋازى لە بەينى كرىكارو سەرمایەدارى گەۋرە، ۋەكو مۇچە زۇرە، جارى عەدالەتى كۆمەلایەتى لە سویدا باشتەر لە دانىمارك، دانىماركى باشتەر لە بەرىتانى، بەرىتانى باشتەر لە ئەمەرىكى، ئەمەرىكى خراپترە لە ئەلمانى، ئاۋەھایە، بۆيە ئىستا ئەرکەكانى ديموكراسى نەھاتتە دى، جارى ماۋىەتى يەكسانى كۆمەلایەتى بەپىي پىيازى سۇشپال ديموكرات بېتە دى، ھەيە بلى ئەۋەۋانى يە، دىنپام لىرە دەيان كەس ھەن بلىن وانىە، من لە پوانگەى تىۋرىۋە قەسەيەكيان لەگەل ئەكەم، ئەگەر تەۋاۋى ئەرکەكانى ديموكراسى لەۋۋولاتانە ھاتونەتە دى (۱۰۰) سال لەمەۋبەر ھاتونەتە دى، باشە كاتېك قۇناغېك ئەرکە سياسى يەكانى بەتەۋاۋەتى بھىننېتە دى، بەپىي پراكتىكى ماركسىزم ھاتبېتە دى، كەۋاتە پەيۋەندى يەكانى بەرھەم ھىنان، دەبى بېن بە كۆسپ لەبەردەم ھىزى بەرھەم ھىنان، لەھالەتىۋاش، بارى بابەتى بۆ شۆپشىكى تر كە سۇشپالېزمە پېۋىستە بېرەخسى... دۇپاتى ئەكەمەۋە... كاتېك تەۋاۋى ئەرکە سياسى يەكانى يەك قۇناغ بەپىي پراكتىكى ماركسىزم بېتە دى، ۋاتە: ئەۋ قۇناغە گەشتتە بنبەست، پەيۋەندى بەرھەمھىنانى سەرمایەدارى لەۋۋولاتانەى تەۋاۋى ئەرکەكانى ديموكراسى يان ھىناۋەتە دى، دەبىن بە كۆسپ لەبەردەم ھىزى بەرھەم ھىنانىۋولاتانى سەرمایەدارى، ئەمە دەبېتە مايەى تەقىنەۋەى ناكۆكى بىنچىنەى لەنىۋان كارو سەرمایەدا، ئىتر شۆپشى سۇشپالېستى لە پوۋى بابەتىۋە، دەخولقى، من خۇم ۋا لە ماركسىزم تى گەشتووم، لە

سۆشیالیزمی زانستی ئاوا تى گەشتوم، ئەگەر ھەيە بە شىۋەيەكى تىرى گەشتوو، يا لەسەر قسەكانم بنوسی، يا ئەتوانى لە كۆرپكى ترا مناظرە بكەين. ئەگەر وایە تەواوى ئەركەكانى دیموکراسى ھاتونەتە دى، وەكو (۱۰۰) سال لەمەوبەر ماركس و ئەنگلس وتویانە، بۆ لە پىوى بابەتیەو شۆرش بەرەو سۆشیالیزم بەرپا ناکرێ. بۆ (۱۰۰) سالە شۆرشى سۆشیالیستى سەرناخرێ، ھۆیکەى چى یە، يا ئەو چەمکانە ھەلەن، يان جارێ ماویەتى تەواوى ئەركەكانى دیموکراسى بێتە دى، بۆ ئەوێ بەرەو سۆشیالیزم بپۆین، چۆن بەرەو سۆشیالیزم ئەپۆین؟ ئەمۆ حوكمى لەسەر نادى، قالبى ئەمۆ بۆ سبەپنى ناخوا، وەكو چۆن سەلەفەتى پابردوو بۆ عەلمانیت ناخوا، قالبى تیۆرى سۆشیالیستى ئەمۆش لە دواى ئەوێ ئەركەكانى دیموکراسى لە پۆژئاوا دینە دى، دواى ئەوێ لە وولاتانى ئیمەش ئەركەكانى دیموکراسى دینە دى، سۆشیالیزم ئەو کاتە بە چەشنايەتیەكى تر ئەخولقى، بۆیە ئەو دیاردانەى ئیوە ئەببینن ھۆیکەكانى ئەگەر پێتەو بە بەدى نەھێنانى تەواوى ئەركەكانى دیموکراسى جارێ. چاکە..

ئەوروپای پۆژئاوا بە (۲۰۰) سالە شۆرشى سەرمایەدارى لەوێ سەرکەتوو، ھیشتا تەواوى ئەركەكانى دیموکراسى نەیتە دى، لەولاتانى لەمەر خۆمان دەبى چەندمان مابى ئەركەكانى دیموکراسى بەدى بێنین و ئەم دیاردە دزیوانەى خۆمان چارەسەر بکەين. زۆرمان ماو، زۆرمان ماو..!

ئەو دیاردانەو دیاردە خراپەكانى ئیمەش کیشەيەکن رووبەپوومان بۆتەو چارەسەرى بکەين، ئەمە پەيوەندى بە بەدىھێنانى تەواوى ئەركەكانى دیموکراسى و ئینجا لە دواى ئەوێش یەكسانى كۆمەلایەتیەو ھەيە، كە من پیم وایە سۆشیالیزم چارەنوسى بەشەریتە، نەك سۆشیالیزمى (۱۵۰) سال لەمەوبەر، سۆشیالیزم پۆژگار لە پاشەپۆژدا بەشیۋەيەك دیارى ئەكا كە بەشیكى لە دەولەتەكانى ئەسكەندناف جىبەجى بوو، ووردە ووردە گەشە ئەكاو لە پاشەپۆژدا ئەو پەپەو ئەبى، ئەوێ پێچەوانەى ئەمە بىر ئەكاتەو، پیم خۆشە سەفەرىكى ئەوروپا بكا، ئینجا تى ئەگا ئەوروپا چۆنەو ئەویش چۆن ئەگۆرێ..

ئایا ئۇتوانىن لاساىى ئۇرۇپا بگەينەوۋە كە ئۇوان مەسىحىن و ئىمە ئىسلامىن؟
: من شەرحىشم كرد، و تم: ناتوانىن لاساىى ئۇرۇپا بگەينەوۋە، زەمەنىك
هەولتىكى ئۆرى ئۇوى ئۇتوانىن غەلمانىەت تىكەلۇ بە چەمكەكانى خۇمان، بە
لۇژىك و ئۇقلۇ بۇچونى خۇمانى بگەين، ئۆرى ئۇوى ئۇو.

ئەى بۇچى لە توركىيا دا مافى مۇقۇ پى شىل ئەكا...؟
: توركىەش وەكو ئىمە بۇچونەكانى وەرگرتوۋە، رەنگە توركىە ئەگەر ئاوا
سەيرى بگەين لەمەسەلەى غەلمانىەت و لەھەندى شتا لەولالتانى تر باشتەر ئۇو
نەرىتەى ھەبى، سەرەپاى ئۇو توركىە داگىركەرى كوردستانە، بۇ ئۇو
ھىچ كەسىك نەبى پەخنەم لى بگرى، دىموكراسى تەواو نىە، ئەمە ھەموۋى
لە توركىيا ھەى، سەرەپاش توركىيا بەراورد بگەين لەگەل ھەندى لەولالتانى
ناوچەكە، پىموايە ھەندى مسائلى دىموكراسى لەو ولاتە ھەىە لەولالتانى ئىمە
بەدى ناكرى.. ھۇيەكەش ئەگەر ئىتەوۋە بۇ ھىندەى غەلمانى لەوى ھەىە،
ھىندەش لە مەسائلى دىموكراسى جىبەجى ئۇكرى.. مەسەلەى پەرلەمان
ھەلئاردن، ئازادى تاكو رۇژنامەگەرى، ھەندى مەسائل ھەىە باشتەر لەوى
چۇتە پىشەوۋە، لەگەل ئۇوۋەشا من پىشتان ئەكەوم كە كوتومت پىوۋەرى
دىموكراسى بەسەر توركىيا جىبەجى نابى، ئۆرىشى ماوۋە بىى بە دىموكراسى
پاستەقىنە.

ئىيىنى: ئەم كۆرە سەعات (۴)ى ئىوارە دەستى پىكرە بەلام سەعات (۱)ى نىوۋەپۇ
لەھۇلەكەدا چىكا نەمايو. ناچار بلندگۇ براىە دەرەوۋى ھۇلەكە كە پىر بوو
بوو لە ئامادەبووان. ھەروەھا ھەمان كۆرلە: ھەولتەر، شەقلۇۋە، رانىەو
دەركىش، بەئامادەبوۋنى جەماوۋەرىكى بى شومار پىشكەش كرا.

نەرکه رۆشنگهریه‌کان و

مەملانی فکریه‌کان⁽⁺⁾

دامنابوو لای ئیوه چوار موخازهره بلّیم، (یه‌کێک له‌سه‌ر عه‌قلانی، یه‌کێک له‌سه‌ر رۆشنگهری، یه‌کێک له‌سه‌ر عیلمانی، یه‌کێک له‌سه‌ر مه‌وه‌نیه‌ت) که زۆر گرنکه باسی بکه‌م. به‌لام به‌داخه‌وه وایله‌هات که نه‌توانم نه‌وانه پێشکه‌ش بکه‌م، ئیستا نه‌مۆ هه‌ندێ قسه‌ نه‌که‌ین، سه‌به‌ینیش نه‌گه‌ر بۆمان هه‌بوو یان دو سه‌بی نازانم چۆن ده‌بی به‌یانیه‌که‌ی شتی‌ک ده‌رباره‌وی عه‌قلانی و شتی‌کی‌ش ده‌رباره‌ی رۆشنگهری نه‌وانه‌ش قسه‌ی لێ ده‌که‌ین.

من جاری پیرۆزباییه‌کی گه‌رم له‌ هه‌مووتان له‌ مه‌کته‌بی رێکخستنی‌ش نه‌که‌. که‌ گۆڕیکی ئاواتان سازداوه و تایبه‌ته به‌ (ئیسلا‌م گه‌رابی) نه‌وه زۆر زۆر گرنکه نه‌گه‌ر کاک به‌کر خوشناو شایه‌تیم بۆ بدا، نه‌م خوله پێشنیازی من بوو. نه‌مه‌ له‌ کۆبونه‌وه‌یه‌ک له‌ گه‌ڵ جه‌نابی (مام جه‌لال) و پێشم وایه‌ نه‌مه‌ ده‌بی له‌ مه‌کته‌بی رێکخستن له‌ناو به‌شه‌کانی رێکخستندا به‌رده‌وام کاری بۆ بکری. ئیمه‌ش له‌ مه‌کته‌بی رێکخراوه‌کان به‌رنامه و پرۆژه‌یه‌کی ئاوامان هه‌یه‌ ده‌میکه به‌شیوه‌، جۆراوجۆر قسه‌ له‌و مه‌سه‌له‌یه‌دا ده‌که‌ین، زۆریش گرنکه هێزه‌کانی خۆمان کادره‌گه‌مان پێ چاک بکه‌ین له‌ بیروباوه‌ره عیلمانیه‌کان به‌رامبه‌ر به‌ (ئیسلا‌م گه‌رابی) ئیسلا‌م گه‌رابی له‌باتی (ئیسلا‌می سیاسی) به‌کاریده‌هێنم، زۆرت (ئیسلا‌م گه‌رابی) ده‌که‌م پێباشتره‌ وه‌ک له‌ (ئیسلا‌می سیاسی) ده‌که‌.

من پێم وایه‌ وه‌کو (ی.ن.ک) که‌ قه‌ده‌رمان وایه‌ نه‌بی پرۆژه گه‌وره‌کانی می‌ژو رابه‌په‌ڕێنن، نه‌و پرۆژانه‌ی که‌ به‌ باوباپیرانی ئیمه‌ سه‌ردار و سه‌رکرده‌کانی ئیمه‌ رانه‌په‌ڕێنران، دو‌ژمن نه‌یه‌شت خۆیان له‌و ئاسته‌دا نه‌بوون، ئیمه‌ ئیستا رووبه‌ر نه‌وه‌ین که‌ ده‌بی نه‌و ته‌رکانه‌ هاوشانی خه‌باته‌ سیاسیه‌که‌مان رابه‌په‌ڕێنن. یان

⁺ ده‌قی به‌شیکه‌ له‌ موخازهره‌یه‌ک که‌ له‌ رۆژی (۲۶/۹/۲۰۰۰) له‌ په‌یمانگای کادیرانی مه‌کته‌بی رێکخستن پێشکه‌شکراوه‌ و له‌ ژماره‌ (۹) ی گۆفاری مه‌ده‌نه‌تدا بڵاوکراوه‌ته‌وه‌.

ئەگەر لە مېژوۋى مىللەتلىرىدا ۋە لە ئاۋخەباتى گۇرپپىلىرىدا مىللەتلىرىدا لىكۋىرە ۋە ئابورىزان ۋە زانا ۋە داناي گەۋرە ھەلگەۋتۈۋىن، لە سەردەمى رېئىسانسە ۋە تا شۆپشى بۇرجۋازى، تا سەركەۋىتىيان بەدەستەتتا، پىرۋىز گەۋرەكان لە دىئادا ئەگەر زانا ۋە دانا ۋە فەيلەسوف ۋە ئەندىشەمەندەكان پىشۋەخت رايانپەراندا لە بەرامبەر سەدەكانى ناۋەپاستدا ۋە داۋايى سەركەۋىسىيەكان تۈۋىنپىتياڭ خەباتى شۆپشىگىرەنە، دىموكراسىيەنە بەرپا بگەن ۋە سىستەمىكى دىموكراسى لە دىئايە بېيىنە سەركار، ئەۋا بە داخىكى زۆرەۋە، قەدەرى ئىمە ۋە نەبوۋ، چارەنوسى ئىمە ۋە نەبوۋ، مېژوۋى ئىمە ۋە ئايىيە، يانى ئەگەر ئىۋە مېژوۋى ئەۋروپا بۇيىنەۋە، بە وردى ۋەلات بە ۋەلات ھەلىسەنگىن دەيىنەن تەمەنى سىستەمە دىموكراسىيەكان لە دىئادا دەگاتە (۲۰۰ تا ۲۵۰) سالىك، بەلام تەمەنى رېئىسانس، تەمەنى ئەۋەى كە ەرەب پىي دەلەت (عصر النهضة) ۋە خۇمان پىي دەلەت (سەردەمى راجەنەن) (۵۰۰) سال زياترە (۲۰۰ تا ۲۵۰) سال پىش ئەۋەى شۆپشى بۇرجۋازى سەركەۋىت، پىش ئەۋەى شۆپشى دىموكراسى سەركەۋىت، پىش ئەۋەى سىستەمى دىموكراسى سەركەۋىت، شۆپشى فېكر، شۆپشى مەعرفە، شۆپشى رۇشنگەرى، شۆپشى ئەقلىنى لە دىئادا لە سەردەستى فەيلەسوفەكان، لە سەردەستى ئەندىشەمەندەكان، لە سەردەستى زاناكان، داناكان، لە ھەموو بارەيەكەۋە بە ھەرمەندە گەۋرەكان، لە ھەموو بارەيەكەۋە شۆپشى فېكر لە سەردەمى رۇشنگەرىيەۋە دەستىپىكردۈۋە ۋە شۆپشە كارلىكى كىرە گەل خەلگىدا، لە بەرامبەر دىندا، لە بەرامبەر سەدەكانى ناۋەپاستدا، لە بەرامبەر دەسلەلاتى سەدەكانى ناۋەپاستدا، لە بەرامبەر سەرفراز كىردى چۈنەتە ئەقلى ۋە ھەمۈنەكانى سەدەكانى ناۋەپاست.

ئەم (۵۰۰ تا ۲۵۰) سالى خەباتى فېكرى ۋە خەباتى رۇشنگەرى ۋە خەباتى ئەقلىيە ۋە خەباتى سەردەمى رېئىسانسە بەپاستى زەمىنەيەكى زۆر گەۋرە سازدا كە سەركەۋى شۆپشىگىرەكانى دىئا ئاسانتىر بىتۈۋەن بىزۋەنەۋەيەكى شۆپشىگىرەنە كۆمەل رابەرايەتە بگەن ۋە سىستەمىكە پىي ئەلەن (فىۋدالى) لە ئاۋىيەرن ۋە سىستەمىكى تازە كە پىي ئەلەن (دىموكراسى) بەدىيەنەن، ئەگەر ئىمە ئەۋروپا لە گەل خۇماندا بەراۋىر بگەن، خۇمان لە گەل ئەۋروپادا بەراۋىر بگەن، ئەيىنەن ئىمە ھىچى ئەۋشەرە فېكرىيە چارەنوسىسازانەى لە مېژوۋا كراۋە، لە ھىچ يەك لەۋ شەپانەدا سەركەۋىتنامان بەدەست نەھىئاۋە.

ئالېم نەكراۋە، ئالېم كەس قەسەي لە ئەقلايەت نەكردوۋە، كەس قەسەي لە
 رۆشنگەري نەكردوۋە، كەس قەسەي لە مەدەنيەت نەكردوۋە، ھەتا رادەيەكي
 كەميش كەس قەسەي لە عيلمانىيەت نەكردوۋە، ھىچى ئەمانە ئالېم، ئەلېم قەسە
 كراۋە لەسەد (۱۰۰) سالى رابوردوۋ ئەتوانم بلىم لە دەرچوانى رۆژنامەي
 كوردستانەۋە، لەسەر دەستى حيزب و رىكخراۋە ديموكراتىيەكانەۋە، ئىنجا
 لەسەر دەستى رۆشنگەرەكانى كوردەۋە، رۆشنگەري مېژووتووس، رۆشنگەري
 سياسى، رۆشنگەري ئەدەبى، رۆشنگەري رۆژنامەگەري، لەسەر دەستى
 ئەوانىشەۋە، بەشيوەيەك لەشيۋەكان، لەژىر كاريگەري ئالوگىرۇ گۇپانكارىيەكانى
 بىرى دنيا، تەنويىرى دنيا، زۆر شت وتراۋە، بەلام ئايە ئىمە ۋەكو ئەۋروپىيەكان،
 ۋەكو ئىنگلىز ۋەكو ئىسپانىيەكان، ۋەكو فەرەنسى، ۋەكو ئەمريكى، ۋەكو
 ئىتالىا، ئايا ئىمە خاۋەن پرۆژەكانى (رۆشنگەري عيلمانى) گۇپانكارىن؟ ئايا
 ئىمە توانىومانە بىروپۇچونىكى گەرەمان ھەيى لەبەرەمبەر بىرە سەپىتراۋەكانى
 سەدەكانى ناۋەرەاست؟ ئەمەمان بوۋە يان نەبوۋە؟ پرۆژەي گەرەمان نەبوۋە،
 ئەگەر ھەۋلىش درابىت، پرۆژەيەك خەملىتراپىت، گەلالەبكرىت، ئەۋ پرۆژانە
 بەھىچ شيۋەيەك نەگەيشتنە ئاكام، بە ئاكامى سەريان نايەۋە و نەيانتوانى
 ئامانجە مەعرفىيەكانى خۇيان، ئامانجە رۆشنگەرەكانى خۇيان، ئامانجە
 زانستىيەكانى خۇيان، لەمىشكى خەلكدا و، لەناۋ بزوتنەۋەي كۆمەلايەتى
 گۇپانكارىيەكانى ژيانا بچەسپىتىن، ئەمە مەسەلەيەكى گرنىگە كەپەيوەندى
 (ئۆرگانىكى) ئەركە سياسىيەكان لەگەل ئەركە رۆشنگەرەكان كە تاييەتمەنديەتى
 ئىستاي خەباتى ئىمەيە، تىيى بگەين، تىيى بگەين ۋەكو بەرپرس تىيى بگەين،
 ۋەكو كادر تىيى بگەين، ۋەكو حيزب تىيى بگەين، ۋەكو دەسەلات و بشزانين كە
 چۆن بەيەكەۋەيان ئەگوچىتىن. چۆن بەيەكەۋە كار بۇ راپەراندنى ھەردوكيان
 بگەين، يانى ئەگەر لە ئەۋروپادا ئىستا دەسەلاتىكى سياسى بوۋىت بەخاۋەنى
 ئەزمونىكى (۲۵۰) سالى دەسەلاتىكى ديموكراسى، لەبەرەمبەر ئەۋ دەسەلاتە
 ديموكراسىيەدا فشارى راي گشتى و روناكبرى سەرەخۇ، فەلسەفەي سەرەخۇ،
 فەلسەفەي تىپەرپىن لە قۇناغى ديموكراسى لە ئەۋروپادا، بەشيۋەي جۇراۋجۇر،
 قەسەي لەسەر كرابى ۋە ئەندىشەي تازەي سەرەخۇيى روناكبرى بەرخورد لەگەل
 ديموكراسىيە (۲۰۰) سالىگەي خۇيى بكات، من لە ولاتى خۇما ئەمە نابىنم، لە
 كوردەۋاريدا ئەمە نابىنم، لە كوردستاندا ئەمە نابىنم؛ ئەگەر سياسەتمەدارىك

لەوێ لەسەر زەمىنەىەك، لەسەر بنەماىەك، لەسەر بنەچەىەكى ديموكراسى بىناكراو (ئۆرگانىزمەكرا) لەناو كۆمەلەكەى خۆیدا ئەزانى چى لەگەڵ راي گشتى خۆیدا ئەلێ، ئەزانى چى لەگەڵ ئەندىشمەندى خۆیدا ئەلێ، ئەزانى چى لەگەڵ رۆژنامەگەرى خۆیدا ئەلێ، ئەزانى چى لەگەڵ روناكبرى سەر بەخۆ و رەخنەى سەر بەخۆى دەرەو دەدا ئەلێ، ئەو بەلگەى ئەوەىە كە ئەم دەسەلاتە پيشىنەىەكى (۲۰۰ تا ۳۰۰) سالىەى هەىە، ياساى هەىە، بنەماى هەىە، كولتورى دەسەلاتى هەىە، شێو و شێوازى دەسەلاتى حوكمپرانى هەىە، لەبەر ئەو ئەبىنى لەلایەكەو ريساى دەسەلات و دەسەلاتدارى، كولتورى دەسەلات و دەسەلاتدارى، ياساى دەسەلات و دەسەلاتدارى، خزمەتى دەسەلات و دەسەلاتدارى شتىكە، هەروەها لەبەرەمبەر دەسەلاتيشدا، دەسەلاتەكانى مەدەنى لە رووى روناكبرىيەو، لە رووى فەلسەفەىەو، لە رووى كۆمەلایەتەىەو، لە رووى مەعريفەىەو، لە رووى زۆر شتەو، دەسەلاتە مەدەنىەكە شتىكى ترە؛ لەولاو دەسەلات ئىشى خۆى ئەكات، لەملاو روناكبرىش ئىشى خۆى ئەكات، هەردووكان لەىەكيش جىاوازين، زۆرىش لەىەك جىاواز بن، هىچيان ناتوانن زەرەرىكى گەورە و چارەنوسساز لەىەك بەدن. ياوەكو يەكدى رەت بكەنەو.

بەلام لاى ئىمە بەهىچ شێوەىەك وا نىيە، نە دەسەلاتە سياسىيەكان لەخۆى دلنبا بوو، نە روناكبرىيەكانىش ئەتوانن بلىن لە هىچ شتىك ناترسىن، ناتوانن بلىن لە خەم رەخساوین. هەروا ناشتوان بلىن بەتەواوەتى لە بەرپرسيارىيەتى سياسى دابراوین، داشۆراوین، و هەقمان بەسەر ئەو وەنىە كە ئايا دەسەلاتم هەىە يان دەسەلاتم نىە، ئەو دەسەلاتە باشە يان باش نىيە، هىچ وانىيە، ئەوەى بە من ئەكرىت، وەكو دەسەلاتى سياسى ئەوەىە هەم دەبىت خەبات بكەم دەسەلاتە سياسىيەكەم لە لەناوچون بپارىزم و پەرەى پىبەدم و هەم دەبىت كارىك بكەم زەمىنەكانى سەر كەوتن و پيشخستن و قولكردنى گيانى روناكبرى مەعريفى لەناو ميللەتەكەما قولبەكەمەو، ئەوەى لەسەر روناكبرىيەكىشە ئەوەىە چەند ئەركىتى خەبات بكات، بۆ ئەوەى گيانى روناكبرى ئاستى روناكبرى و پىويستىيەكانى روناكبرى لەناو ميللەتى ئىمە باشتەر و زياتر بخولقيندرى، لەهەمان كاتيشدا، ناكرى بەشێوەىەكى ئەوتۆ لە دەسەلاتە سياسىيەكەى دابپرى كە بلىنى من هىچ هەقىكەم بەسەر دەسەلاتى سياسىيەو نىيە، تەنها ئىشى من ئەوەىە رەخنەى لى بگرم، كەم و كۆپەكانى دەر خەم. ئەم دابراو رەهاىە بۆ

گەلێکی ژێردەستە ھەلەبەکی گەورەییە کە ھەم زیان لە ئەزمونی دیموکراسی و ھەم زیان لە روناکبەر دەدا.

لێرەوێە ژۆر بە گرنکی دەزانم کە سەرنجی ئەو راستییە راکیشم کە لای ئێمە نە دەسەلاتی سیاسی ئەتوانی خۆی بێباک بکات بەرامبەر بە مەسەلەی روناکبیری، نە روناکبیر ئەتوانی خۆی بێباک بکات بەرامبەر بە دەسەلاتی سیاسی، ھەردووکیان دوو ئەرکی گەورەیانە پێندراوی میژوویمان لە ئەستۆدایە، کە دەبێ بەشیوەی جۆراوجۆر، بەلام ھێشتا پێکەو بەستراوە لەناو بەک بازەنی میژوودا رابەپێنن.

بۆیە لێرەوێە ئێلیم: ئەمەییە کە ئێستا قسە لە ھەموو ئەو مەسەلانەی ئەکەین، ئەو مەسەلانەی کە لە ئەوروپادا وەک وە (۵۰۰) ساڵ لەمەوبەر قسە لێکراوە (۳۰۰) ساڵ لەمەوبەر بەتەواوەتی خەمڵێندراوە و بۆ بە رای گشتی جیھانی، بەداخێکی ژۆرەوێە ئەگەر میژووی خۆمان ئەخوێنێنەو، ئەگەر لێی وردبینەو، سەیر ئەکەین لێرەوێە، لەم رۆژنامە و لەو گۆڤار، لەناو ئەم گروپ و لەناو ئەو حیزبەدا، لەسەر ئەو مەسەلانەی لە ئەوروپا باو بوو، قسە لەسەر کراوە، بیروپاش دەربارەو، رۆشنیشکرارەو، رەخنەشی لێگراوە. بەلام ھیچیان، پرۆژەییەکی تەواوی سەرکەوتوو نین و ناشتوانین، ئێستا پشت بە میژووییەکی سەرکەوتوی پرۆژە جیاوازیەکانی ئەقل و ئەقلانیەت بێستین، پشت بە زانست و عیلمانیەت بێستین، پشت بە پێشینیەکی مەدەنی و مەدەنیەت بێستین، ھیچی ئەوانە ناتوانین بڵێن پرۆژەییەکی گەورەمان ھەیە و ئەم پرۆژەییە ھەریەکە لە ئاست خۆی چۆن لە ئەوروپا سەرکەوتنی بەرامبەر دۆژمن و کۆسپ و تەگەرەکانی خۆی و نەیارەکانی خۆی بە دەست ھێناوە، ناکرێ لەلای ئێمە بڵێن ھیچ یەکێک لەو رەوشانەیی میژوو، توانیویەتی سەرکەوتنی گەورەیی پرۆژەکانی خۆی لە بەرامبەر دۆژمنە گەورەکانی پێش پرۆژەکانی رۆشنگری، بە دەست ھێنابێت.

یەکیک لەو شتانەی کە ئێستا مشتومڕی لەسەرە، و ئێستا ھەموو حیزبە عیلمانیەکان، ھەموو حیزبە چەپەکان، ھەموو حیزبە دیموکراسیەکان، جاریک وەک پتووست لە بەرنامە و ستراتیژی خۆیاندا نەیانچە سپاندووە، مەسەلەی عیلمانیەت، عیلمانیەت مەسەلەییکی ژۆر گرنکە کە جارێ نەچە سپێندراوە لای ئێمە، جارێ ئەسلەن وەک جیھانبینیەکی لێبراو، وەک جیھانبینیەکی رادیکال

ههتا له بهرنامه‌ی (ی.ن.ك) نابینى بهرنامه‌یه‌کى عیلمانى لیبراو که پابلین له بهرامبه‌ر پرۆژه‌کان له بهرامبه‌ر خیتابه‌کانى دژه‌کانى عیلمانىه‌ت، ئیمه خیتابى عیلمانىه‌کى لیبراوى گه‌لآه کراوى دامه‌زراومان نییه، تا ئیستا حیزبه‌کانى تریش هه‌روه‌کو ئیمه له ئیمه‌ش خراپ‌ترن، له‌مێژووشدا هه‌ر وابوو به‌چن مێژووى حیزبى شیوعى بخویننه‌وه، مێژووى پارتى بخویننه‌وه، مێژووى هه‌موو حیزبه‌کانى پیش پارتى و شیوعى و دواى پارتى و شیوعى بخویننه‌وه، سه‌یرکه‌ن زه‌روره‌تى سسیسته‌میکى عیلمانى و پرۆژه و ستراتیژى عیلمانى، تیکه‌لاو به‌مه‌سه‌له دیموکراسیه‌کانى لای ئیمه نه‌کراوه. بۆ؟ له‌به‌ر دوو هۆ: هۆیه‌کى ئه‌وه‌یه له‌لای ئیمه شۆرشى پیشه‌سازى به‌مانا فراوانه‌که‌ى سه‌رکه‌وتنى به‌ده‌ست نه‌هیناوه، له‌لای ئیمه چ وه‌کو قه‌واره‌ى عیراق چ وه‌کو کورد، وه‌کو خۆى نه‌مانقوانیوه له‌ناو خۆمانا پتویسته‌کانى سه‌رکه‌وتنى شۆرشیکى پیشه‌سازى بۆرجوازی گه‌وره که له‌ئهورپادا، هه‌بووه له‌ناو ئیمه‌دا سه‌رنه‌که‌وتوو.

دووهمیشى ئه‌وه‌یه، که به‌راستی له ولاتیک شۆرشى بۆرجوازی یاخود با بلین پیشه‌سازى وه‌کو شۆرشیکى گه‌وره سه‌رکه‌وتن به‌ده‌ست نه‌هینى، بیگومان سیسته‌مى دیموکراسى و رییازى دیموکراسیش له‌ناو میلله‌تیکى وه‌کو ئه‌و میلله‌تانه‌ى که ناتوانیت شۆرشى ته‌کنه‌لۆجیا له‌ناوخوایدا، سه‌ریخات، ناتوانى رییازه دیموکراسیه‌که‌ش له‌ناو خوایدا بخه‌ملیتى و بیکه‌ به‌مه‌سه‌له‌ى چاره‌نوسساز، بۆیه ئه‌بینى هه‌میشه له‌خه‌باتماندا، له‌له‌ دارپشتنى ستراتیژه‌کانمانا به‌دریژایى سه‌د (۱۰۰) سالى رابوردو هه‌م مه‌سه‌له‌ى ته‌کنه‌لۆجیا و گۆرانکاری مه‌سه‌له‌ى گه‌وره له ولاتى ئیمه لاواز بووه‌وه، هه‌م چۆنیه‌تى به‌رخودمان لاواز بووه له‌گه‌ل دیموکراسى، به‌راستی زۆر زۆر لاواز بووه، ئه‌گه‌ر سه‌یرى مێژووى سالى (۱۹۷۵) که مێژووى دامه‌زاندنى یه‌کیه‌تى و له‌وه‌به‌دا شۆرشیشه، ده‌بێ زۆرى قسه له‌سه‌ر بکه‌ین، و ده‌بێ قولیکه‌ین، و په‌لوپۆى پێ به‌اوین له‌گه‌ل هه‌موو شته‌کان و ته‌کامولى پێ بکه‌ین، له‌گه‌ل سیسته‌مى دیموکراسى و مه‌سه‌له‌ى عیلمانىه نه‌به‌راستى مه‌سه‌له‌ى عیلمانىه ته‌سه‌له‌یه‌کى ئیجگار ئیجگار گرنگه.

له لاوازی کولتورى مێژووى دیموکراسى ئیمه‌وه، له باش پیکه‌وه گرته‌دانى کولتورى دیموکراسى به مه‌سه‌له عیلمانىه‌کانى ئیمه‌وه، سه‌یرنه‌که‌ى تا ئیستاش له دواى روخاندنى ئیمپراتۆریه‌تى عوسمانى و له‌وه‌وپیشیش روخاندنى

نیمپراتوری ته سه فه وی، وه کو دوو دهسه لاتی دینی گه وره ئیستاش کاریگری (ئیسلامگه رای) له کورده واریدا به هیزه و ئیستاش زه مینه ی تۆو و ه شانندی هه رجۆره حیزبکی تازه ی ئیسلامی بئینه پیشه وه، زه مینه کانی هیشتا بۆ نه وان له باره و به ئاسانی هیزه تازه (ئیسلامگه راییه کان) ده توان هه زاران که س له خسته بهرن، نه مه مه سه له یه کی گرنگه، مه سه له یه کی گرنگه له ولاتی ئیته دا (۱۹۱۸) ده ولته ی عوسمانی نه ماوه و ده ولته ی دینی به مانای ده ولته یه دینییه که ی نه ماوه و ئینجا له گه ل نه وه شدا، ئه بیینی، حیزبک له سی چوار ساڵدا دروست نه کریت ریزه یه کی وا ده هیئی له ده نگدان قاییلی باوه پو قاییلی ته سه ور نییه، له گه ل حیزبکی تیکۆشه ری قوربانیه به خش که زۆر له پیناوی گه ل ماندوو بووه. بنج و به وانی لیکدانه وه ی نه م راستیه نه گه پیتته وه بۆنه وه ی که ئیته چۆنمان مامه له له گه ل دیموکراسی کردوو و، چۆنمان به ماکانی دیموکراسی تۆکه کردوو و چه ندیش پشیمان خستوو، بۆنه وه ی رو به ری خه باتی (سیاسی - ئیسلامگه رای) ته سک تر بکه ین، چه ندمان ته سک کرده وه؟

نه وه مه سه له یه کی گرنگه، من پیم وایه که ممان رو به ری دینی و رۆحی ئیسلامگه رای ته سک کرده وه، که م فشارمان بۆ بیروپای سه ده کانی ناوه راست بردوو، ئیستاش ده رکی خه باتردن و ململانێکردن له گه ل بیروپاکانی سه ده کانی ناوه راست له لای ئیته زۆر لاوازه، ته نانه ت لیپرسراو و کاربه ده سته گه وره کانیش زۆرن خۆیان له قه ره ی نه رکی وا نادهن. هه ربۆیه ده بیینی هه ژمونه کانی سه ده ی ناوه راست به تاییه تی هه ژمونگه ری ئایینی و له ئایینه کانیشدا هه ژمونگه ری ئیسلامی (ئیسلامگه رای) لای ئیته زۆر زۆر به هیزه، به راستی هینده به هیزه، حیزبکی تازه دامه زراو نه توانی سه رنجی هه زاران که سی موسلمان بۆ لای خۆی رابکیشی. له به رامبه ر نه مه دا ئیته چ بکه ین؟ چۆن بکه وینه کار؟ چ پرۆژه یه کمان هه بیت؟ نه مه پرسیاره هه ره گرنگه کانن که ده بی به راستی له سه ری بوه ستین، به جدیش له ریزه کانی (ی.ن.ک) و له دام و ده زگا کانی ئیته به دوا ی وه لاهه که دا بکه پین، نه بی پرسیاره گه وره کان بکه ین و به دوا ی وه لاهه گه وره کاندای بکه پین؛ پشیمانی بکه ین.

بۆ ترساندن نایلیم، من پیم وایه ئیسلامی سیاسی له ولاتی ئیته ۵۰٪ رهنگه زۆر شت هه یه به سه رمانا بیسه پین، نه گه ر قبولیشی نه که ین له وانه یه شه ری زۆر قورستر بکات، که له هه لبژاردنی په رله ماندا، ره وته ئیسلامگه رای توانییان پیکرا

(۰.۵٪) ى دەنگ بهيئەن، دواى ئەو ە لە خۇيان راپەرەمون شەرمان بکەن. من دەپرەسم، ئەگەر لە (۰.۵٪)، واتە نيوەى دەنگەکان بهيئەن چى دەکەن؟ ئاشکرايە چى دەکەن!

ئىمە دەپىن کارىڭ بکەين لەباتى ئەو ەى شەپى ەسکەرى بىت، پىششەو ەى شەپى ەسکەرى بىت، دەبىت شەپى مەعرفى بىت، شەپى فەلسەفە بىت، شەپى ياسا مەوزوعىەکانى ژيان بىت و شەپى پىرۇژە کەرەکان بىت، کە بەداخو ە بوو ە قەدەرەىک لە قەدەرى ئىمە، دەبىت ئىش بکەين بۆ ئەو پىرۇژەيە، ئەمە مەسەلەيەکە زۆر زۆر گرنگە، حەقى وایە کادىر و ەفالى ئىمە، ئۆرگانەکانى ئىمە، وانەزانن لە شۆرشدا سەرکەوتنمان بەدەستەپناو ە ئىتر بىخەم و خەمسارد دەتوانىن دانىشىن. ئىتر ەمووشىتىکمان بىرپو ەتەو ە، بەدەسەلاتى سىياسى کۆتايىمان بە خەباتمان ەتەپى و ەپچ پەيامىک و پەيمانى ترمان لەژاندا نەماو ە. نەخىر ئىمە ئىستە ئامانجى گەرەترمان لەسەرشانە، خەباتى شۆرش ئەركى تايبەتى ەيە و خەباتى شارىش ئەركى زۆر زياترى ەيە. باو ەرتان ەبىن لە دۆلىتىدا بووین بە (۲) سى کەس ئەچو ەپىو ە، باشە ەموو ئەو دامودەزگايانەى کە ئىستە ئەپپىنىت، ەمووى زىادە بوو بۆ ئەو شۆرشە، قەد جىگای نەئەپو ە لەو، بە سى کەس ئىزگىيەکمان ەبوایە، تۆزى پارەمان ەبوایە، بە چوار نوسەر ەموو ئەو شۆرشە بەپىو ەئەچو ە، خۆ ئىمە ەموومان مەسئولى مەلەند بووین، ەموو سلىمانى ەتە ئەگاتە خانەقین و گەرميان و قەرەداغ و ەتە ئەگاتە ناوچەى ەلەبجە، مەلەندىک بوو من لىتى مەسئول بووم، يەکەم مەلەند کە دامەزرا من بەپىو ەم بردو ە، لەشاخدا ئىشى شاخ چى بوو، ەرگىز ئەرکەکانى وەکو ئىستە قورس نەبون، کەسەىک کە ئەزموونى ەبوایە و ئەقلى بەدونىيا بشکايە و بىزانىايە کە چۆن ەپىشى پىشەمەرگە ئىدارە ئەکا و لە مانگىتىدا سى - چل شکاتى جوتيارىش ئەتە لامان بە ئاقلى بمانکردايە و تۆزى ئازوقەمان پەيدا بکردايە بۆ پىشەمەرگە و بە نانەسكى ئىشى خۆمان ئەکرد، بەلام ئىستە وانىيە، لە فەراشەيکەو ە لە زىراپىتکەو ە، لە پىرۇژەى گەرەو ە، لە مووچەشەو ە لە خانەنشەيەو ە، لە راگەيانەنەو ە، لە پىشەسازىەو ە، لە تاقىگا ەو ە، لە خەستەخانەو ە، لە نەخۆشەو ە، ەموو ئەو شتەنە ئەركى سەرشانى ئىمەيە تۆ ئەبىن لە ەموو ئەم بواراندا ئىش بکەى بۆئەو ەى ئاستى مەللەتەکەمان، ئاستى مەرفەکان و ئەقلەکانمان، لە ئاستى گۆپان و گۆپانکاريەکان بىيەنە پىشەو ە و ئامادەى بکەيت بۆ شەپە گەرەکان، ئامادەى بکەى بۆ قىولگەردنى بىرپارە

گه وړه کان، برپاریکمان داوه برپاری (۵۹) بڼ گورپینی نه حوالی شه خصی، یاسای نه حوالی شه خصی (۶) دانه مانگ نه م گورپینی نه حوالی شه خصیه هینراوه و براوه، نایا قبول نه کړی، کومه له که مان قه بولی نه کات یان نایکات، نیسلا می قبولی نه کات یان قبولی ناکات (چندین جار نه م پرورژه یه ده ستکاری کراوه و لیڅ دراوه ته وه هتا به و نیوه چلیش ته شریع کراوه، بڼ؟ له بهر نه وه ی روپه پوی وه رگتنی برپاری یاسای ناوا له ناو ولاتی نیتمه بهر ته سکه، جاری چهند یاسا و برپاری وا له بهر ده ممانه ماوه بتوانین به ناسانی بیچه سپینین، زور شتی وا له بهر ده می نیتمه ماوه جاری نه مانگردووه.

باشه تو نه بڼ نه مانه بکه ی یان نابڼ بیکه ی؟ نه بڼ دیموکراسیه کی عیلمانی بی و نه و نه رکانه ی دیموکراسیه ت و عیلمانی له هه موو باره یه که وه، له توی نه ویت رای بپه پینی یان نه؟ نه گهر دیموکراسیه تمان بڼ رواله تی سیاسه ته بڼ رورژبرندنه سره، بڼه وه یه له فلان لایه یان فیسار لایه یان باشترین، با بزانین، نه گهر دیموکراسیه تی عیلمانیش مه بده نه و قوناغه و نه رکه و ده بڼ راپه پڼی، ده بڼ هه موو شه رپه کانی له سره بکه یین، نه گهر نه یکه ی خو دوزمن له سهرت ناوه ستی، هیچ لایه ک نه خاترمان ده گری و نه تهرجی سیاسیمان ده داتی. که مه سه له هاته سره شه ری چاره نویساز، شه ری ده سه لات، ده سه لات خو ی له خویدا ده عبا یه کی عه جایه به، نه وه ی بوی بکری ده سه لاتی لی و ده ده گری ته وه توش پیټ بکری نابیت ده سه لات به یت به که س، به لام جیاوازیه کانی نیتمه له گه ل لایه نه کانی تر له چیدایه، له وایه یه که نیتمه بڼ سه رخستنی پرورژه گه وړه کان، قوناغی دیموکراسی له هر باره یه که وه نه بیت نه رکه کانی راپه پنین. ناکری هیچ نه رکیکی دیموکراسی فهاوش بکه یین. لایه نی دیکه ش هه یه هه موو نه رکه کان نابینئ. هی واش هه یه، دیموکراسی ته نها بڼه وه نه وئ ده سه لات بگریته ده ست. پاشان دیموکراسی سه رکوت بکا. شه ری سه رخستنی دیموکراسی و نازادی، سه خته. خومان به پیی قه باره ی سه ختی شه رپه که پیویسته ساز و ناماده بکه یین.

سو پاس

ئازادى و مەدەنىيەت و

يېڭە ياندنى لاوان^(۱)

سوپاس بۇ رىڭخراوى ئازادىيى لاوان بۇسازدانى ئەم دووگۆرەيان. سوپاسىش
ۆ ئىۋە كەماندوۋىيون، ھىوادارم ئەم كۆرەۋ كۆرەكەي بىراي خۆشەۋىستىم كاك
ئازاد جىندىيانى) سودىك بەئىۋەي ئازىز بگەيەنى؛ رىڭايەك رونتىپكات بۆئەۋەي
ەپىناۋى ئازادى و مەدەنىيەت و كارى گەرييان لەسەرىپىگە ياندنى لاوان باشتى بى؛
ۆ ئىۋەۋىئىۋەش ۋەك لاوان، ۋەكو كادر، ۋەكو ھەلسوراپ، لەناۋ رىڭخراوى
ازادى لاوان بتوان لەناۋ كۆمەللىكى دواكەتۋى مەدەنىيەت بەدى تەھاتۋى ۋەكو
ئوردەۋارى، ئەركى خۇتان باشتى بەدى بىنن، تەمەنەكانتان زۆر جىاۋازە، پىاۋ
سەزدەكا لەشىۋەي قەسەكردن بۇتان لە ۱۲ سالەۋەي تىدايە تا ۳۰ سال...
بىوادارم ئەگەر تۆزى قەسەكانم سادەكەم، يان جارىۋا ھەيە تۆزىك لەسادەتر
لەرەۋ سەرۋە قەسەكەم، ھەمۋى بۆئەۋەيە ئىۋەتتىگەن... بەتەمەنى
جىاۋازتەۋە كە دانىشتون.

پىش ئەۋەي بچمە ناۋ بابەتەكەم كە كارىگەرى ئازادىيى و مەدەنىيەت لەسەر
يېڭە ياندنى لاوان چىە؟ پىم باشە روون كىردنەۋەيەك لەسەر خودى ئازادى، ئىنجا
روونكىردنەۋەيەك لەسەر خودى مەدەنىيەت، بىدەم، بۆئەۋەي ئەۋ دوودەرگايە،
لەرۋى رووناك بىرىيەۋە، لەپوۋى بىروپۇچۋەۋە، بگەمەۋە، لەۋدوۋ دەرگايەۋە
بچىنە ناۋنەۋەي كەلاۋ چۆن ئەكرى ئەدنىاي ئازاد، يان لەناۋ مەدەنىيەتدا
بىيگەيەنرى.

^(۱) كۆرىك لەھۋلى دىپالۆگى مەكتەبى رىڭخراۋە دىموكراتىيەكان (۶/۸/۲۰۰۱)، لە ژمارە (۱۲) ى
گۇڧارى (مەدەنىيەت) دا پلاۋكراۋەتەۋە.

ئازادی مافىكى سروشتىيە

ئازادى مافىكى سروشتى مرۇفە، كەھىچ فەيلە سوفىك، بىرمەندىك، دەسلەپتىكى ھېچ كەسىپكە دۇنيادا ناتوانى شانازى بەۋەۋە بىكە ئازادى بەخشىيەتە مرۇفە. زۆركەس ھەيەلە نوسەر ولىكۆلەر، لەبىرمەند و فەيلە سوف، قەسە لەسەر ئازادى كىردۈۋە، ھەندىك پىيان وايە ئازادى قەلسەفە يەككى دانراۋە، سەرئەنجامى پىۋىستىيەكانى ژيان داھىنراۋە و بەرەبەرە ئازادى تىكەلەۋ بەخواستە تاييەتە و گشتىيەكانى مرۇفە كۆمەل بۈۋە، ئەم بۆچۈنە بۆچۈنە ناپاستە... يان بەشىۋە يەككى تررونى بگەمەۋە: ھەن پىيان وايە ئەۋەتە بىر كىردەۋە مرۇفە پىشكەكتۈۋە، كرەۋە ھەستى ھوشيارەنە مرۇفە دەستى پىكردۈۋە، ئەمانە پىيان وايە لەۋكەتەۋە مرۇفە ھەستى كىردۈۋە كە ئازادى پىۋىستە، لەۋساۋە بىرى ئازادى ھاتتە پزاۋە. ئەمە بۆچۈنەككى زۆر ناپاستە، بۆچۈنە پاستەكەي ئەۋەتە كە مرۇفە ئەۋەتە خولقاۋە ئازادىشى لەگەلا خولقاۋە، بەپىچەۋەنە ھەۋە، ئەۋەتە مرۇفە بىرى كىردۈتەۋە بىر كىردەۋە كەي تىكەلەۋ بە ئامرازەكانى بەرەمەنەن، پەيۋەندىيەكانى بەرەمەنەن و چەۋسەنەن و چەۋساندەۋە ئىنسان بۈۋە... لەۋساۋە بەپىچەۋەنە، پىچەپى قولىۋەنەۋە بىر كىردەۋە مرۇفە بۆچۈنەتە بەكار ھىنانى مرۇفە ئازادى بەرتەسك بۈۋە و ئازادى لە ئازادى ئىنسان سەنراۋەتەۋە... بۆيە ئەۋەتەۋە زۆر ناپاستە كەپىي وايە ئەۋەتە مرۇفە بىرى كىردۈتەۋە، مرۇفە تۈنۈپىتى ئازادى بەدى بىنى، يان بىر لە ئازادى بگەتەۋە؛ پىش ئەۋەتەۋە مرۇفە بىر بگەتەۋە لە ئازادى، مرۇفە ئازادى بۈۋە لە ژياندا؛ واتالە ژيانى سەرەتايىۋە سەرەتاكەنى ژيانى ئادەمىزاد ئازاد ژياۋە. ھېچ لەمپەرىك لە بەردەم ئازادى ئىنسان نەبۈۋە؛ نە لەمپەرى كۆمەلەيتە، نە لەمپەرى سروشتى، نە لەمپەرى ئابورى، نە لەمپەرى چىنايتە، نە لەمپەرى مەزەبى، نە لەمپەرى قەلسەفى. تەماكەكانى ئىنسان بەرامبەر چۆنەتە دەست بەسەرگىرتە بچۈكتىن تاگەۋەرتىن شت، ھىچى ئەۋەتە لەمپەرانە ھىچان نەبۈۋە.

لەۋرۇۋەۋە بىر كىردەۋە لە مەزەب، قەلسەفە، بىر كىردەۋە لە ژيان، بىر كىردەۋە لە رىكخستى كۆمەل، بىر كىردەۋە لە بەرەمەنەن، بىر كىردەۋە لە بەكار ھىنانى باشتى سروشتى خولقاۋە ھاتتە ئارا، لەۋرۇۋەۋە ئىتر چۆنەتە

سنوردانان بۇ ئازادىش دەستىپىڭىزدىن؛ بەيچەۋانەشەۋە، لەدۋاى ھەزاران سال، كاتىك مەۋقە گەيشتە ئىۋ باۋەپە، كە ئازادىيەكانى لىۋە وتكراۋە، دۋاى ئىۋە تىكۆشراۋە وردە وردە تەنگ بەچەۋسانەۋە ھەلچىرى، تەنگ بەئەندىشەۋە بىرۋا خراپەكان ھەل بچىرى، لەۋساۋە وردە وردە ئازادىۋە وتكراۋە كەى دېرىنەى ۋە رگرتۋەۋە، ھەتا گەيشتۋە ئىۋ ھەل ۋە رچەى كە ئىستا لەدنىۋاى پىشكەۋتندا بەشۋەيەكى زۆرۋاۋان بىر لە ئازادىۋە كرىتەۋە لەۋلاتانى ئىمەشا، وردە وردە خەرىكىن باشترۋ كارىگەر رتر بىر لە ئازادىۋە كەيۋە. كەۋبى: چىركىدەۋەى قىسەكانم ئىۋەيە ئازادى ۋ مەۋقە ۋانەيەكن پىكەۋە لەدايك بۋون، لەناۋىەك مندالدىنى پىۋىستىيەكانى مەۋقە لەدايك بۋون. ئىۋىش مندالدىنى پىۋىستى بەئازادىۋە بەئاسۋەدىي ژبانى مەۋقە بۋوۋە، كە ھىچ جۆرە كارىگەرەكى لەسەر نەبى، ھىچ جۆرە چەۋسانەۋەيەكى لەسەر نەبى. ھىچ كەسى بۆى نەبى مەۋقە بەكاربىنى بۆھىچ مەرامىكى خۆى، ھىچ مەزەبىك، ھىچ دىنىك، لەژىر پەردەى ھىچ شىكا، لەئازادىۋە مەۋقە شتى پىرۋتر نەبى لەسەر زەۋى، ئازادىۋە مەۋقە ئاۋا خۇلقاۋە، كورتىيەكەى ئازادى يەككىكە لەپىۋىستىيە ھەر چارەنۋوساۋەكانى مافە سىرۋىستىيەكانى مەۋقە، بەلام پاشان، ياسا دانراۋەكان، مەزەب ۋ ئابىنەكان، پەيۋەندى بەرەمەھىتان ۋ مۆلكدارىتى، ئازادىان لە مەۋقە زەۋەتكرۋە. ئەگەر بىتۋ مەۋقە ئازاد نەكەين لەھەمۋە ئىۋ كارىگەرەيەنەى رۆزگار لەسەر مەۋقەى دانا، بىگومان مەۋقە ناتۋانى ۋە كۈخۆى ئازادانە بىرىكاتەۋە. بىر بارىدا بىزى، ئارەزۋەكانى، خۇلىكانى، خەمەكانى، خواستەكانى بەدى بىنى.

من ئەم قىسانە لەخۇتەنەۋە وردە كەمەۋە، ئىستا لەدېرەمان ئەگەر پىم دىمەسەرخۇتان، يەكە بەيەكە قىسە لەگەل خۇتان ئەكەم؛ ھەمۋەيەكى لەئىۋە كەدانىشتۋون، لەكەم تەمەنتان تازۋرتىن تەمەنتان كەلېرە دانىشتۋون، كىتان ھەيە ئىستا لېرە دانىشتىبى، كچ بى يان كۈپ، ئەگەر خۆى خاۋەن دەسەلانى خۆى نەبى، ئىستا بىرلەۋەنەكاتەۋە كە درەنگ تر بىرۋا بۆمالەۋە محاسەبەى ئەكەن، باۋەپناكەم كەستان ھەبى لېرە لەمىشكى خۇيا ئاۋا بىرەنەكاتەۋە. مەگەر ئەۋانەى لېرە خۇيان ژنىان ھەيە ترسىان نىيە، يان كۈپى گەۋرەى مالىن كەس دەسەلانى بەسەريان ناشكى، يان ژنى بەدەسەلانى مالىن كەس ناتۋانى بىر بارىكىيان بۆبدا، كەمن پىم ۋايە كەمترىن ژن ھەيە لەۋلاتى ئىمەدا ژنى دەسەلاتدارى مالى بى، كەكەم كەس ھەبى بىتۋانى زال بى بەسەريا. ھەر خۇتان

ئىستا بىرىگەنەو ھەموو يەككى لى ئىتو ترسىك لىدلىدایە خواخوايتى نىم كۆرە زوتەواوبى. ياخو نىگاتە شو نەكاپرۆمەو ەكاکم لىم بدار، باوکم لىم بدار، خالم لىم بدار، پورم لىم بدار، لىم توورەبن. ھەموو يەككى لى ئىتو شىو يەك لى شىو ەکانى نىم جۆرە بىرکوردنەو يە لى مېشکيا ھەيە؛ نى مەيەك، دوو ەم؛ بچنە مال ەو ە ئىستا لى مال ەو ە چەندلە ئازادى ئىتو زەوت ئەكرى، چەند لى ئازادى خوئندەو ى ئىو زەوت ئەكرى، ئۆرچار بەپېچەوانەشەو ە. چەند لى پىارى دوور لى خواست و خولايى ئىو ە سەپىنرى بەسەرتانا، نابى رەفىقى نىم بى، نابى بچنە ئو كۆلان، نابى بچىتە نىم يارى، نابى بچىتە نىم مەكتەب، نابى نىم دەرس بخوئى، نىم بى نىم حىجاب ەوالەسەركەى، نىم بى نىم ەبايە بېوشى، جۆرە ھا ممنوع ەو ەيەو ەرامە لى دايكەو ە بۆباوك، بۆكاو ە بۆعەشرەت، بۆدین، بۆ مەزەب، بۆشىخ و بۆ تەرىقەت و بۆ كۆلان و بۆ ژيانى كۆمەلایەتى لى ناومانا نەچەسپىنرى، نىم ە ھەموو وورەكەينەو ە زەوت كوردنى ئازادى ئىنسانە، ھەموو نىم قسانى كەنەيەى بەسادەيى ھەموو جۆرىكە لى زەوتكوردنى ئازادى و بەدرىژايى مېژو كراو ەتە كەلتور، بوو ەنەرەيت، بوو ە بەداب، ھەلسووكەوتى ئىمەى كۆت و پەيوەند كوردو ەو ەى ھىشتو ەمېشكمان وەكو نى مانەو ى بىرىكەتەو ە، جائىستايەك كە سەرەتای ھەزارەى سىپەم و سالى (۲۰۰۱). ئىنسان ھەبى ئاوا بژى. دە ھەزار سال ۲۰ ھەزار سال ۳۰ ھەزار سال بچنە دوو ە بزانن ئىنسان چۆن ئازادىەکانى لى زەوت كراو ە؟ چۆن كراو ە بە كۆيلە؟ چۆن فرۆشراو ە؟ چۆن كۆژراو ە؟ چ جۆرە مەزەبىك سەپىنراو ەتەسەر؟ چ جۆرە ئاينىك سەپىنراو ەتەسەرى؟ چ جۆرە بىتەرستەك سەپىنراو ەتەسەرى؟ چ جۆرە ژيانىكى كۆمەلایەتى سەپىنراو ەتەسەرى؟ چۆن لى شوئى ھەلگەندراو ە و براو ەتە شوئى تر؟ بەزۆر و زۆردارى نىشتەجى كراو ە؟ لى زستانا چى پى كراو ە؟ لى ھاوينا چى پى كراو ە؟ چۆن زراعتى پى كراو ە؟ چۆن نەرزى پى كىلاو ە؟ چۆن كراو ەتە ژىر دەستەى ئىنسان؟ كراو ە بەژىردەستەى پياوى ئاينى، كراو ەتە ژىر دەستەى شىخ و مەلا، ھەموو نى مانە بخوئىنەو ە بەدرىژايى مېژو، ھەريەكك لى وائە لىك بدەينەو ە جۆرىكە لى زەوت كوردنى ئازادى مړو. نىم چەوسانەو ەيە، نىم زەوت كوردنى ئازادى سەبارەت بەمړو، ھەزاران سالى وەكو وتم خاياندو ە، ھەتاگەيشتو ە بەقۇناغىك لى قۇناغەکانى ژيان، پى دىلئىن شوپشى دىموكراسى، كە دىموكراسى بوو ە زەروورەتلك لى زەروورەتەکانى ژيانى مىللەتانى

چەوساۋە، ژيانى ئەومىللەتەنەي دەربەگايەتى حوكمى دەربەگايەتى سەپاندوۋىيەتى، وردە وردە ئىتر كەبىر لە ديموكراسىيە، بىرلەسىستەمى ديموكراسىيە، بىرلە ژيانى ديموكراسىيە كراۋەتەۋە بۆلەۋەي سىستەمى ژيانى دەربەگايەتى پىئەلەنەۋىيە، لە پال سىستەمى ديموكراسىيەۋە بىرلە لە ئازادىيە كراۋەتەۋە، ئازادىيە لە گەل ديموكراسىيە، دوۋخاستو دوۋەيىزى كاريگەرن، دوۋ خىتابى تازە و دوۋپۇزەي تازەي پىكەۋە بەستراۋن ھاتونەتە ئاراۋە، وردە وردە تىكەلەۋە بەزوتنەۋەي سىياسىيە، تىكەلەۋە بەخواستى كۆمەلەيەتى، تىكەلەۋە بەبىرى ئەندىشەمەندان، تىكەلەۋە بە كۆمەلە پىشكەۋەتوۋەكان بوۋە ديموكراسىيە و ئازادىيە بونەتە چەكى كاريگەرى مۇشاۋەتەي لە پىئەلەۋى كۆتايى پىئەلەۋى سىستەمى دەربەگايەتى، ژيانى دەربەگايەتى بىئىيەۋە چەوساندەۋەي دەربەگايەتى ھەم ۋەكۆ دەسلەۋى سىياسىيە، ھەم ۋەكۆ دەسلەۋى كۆمەلەيەتى لەسەر ئىنسان ئەھلىيە.

ديموكراسىيە ئەكرىيە بىئىيە سىستەمە.. رىئە، واتا: ئەكرىيە بىئىيە مەن حزب دروست ئەكەم سىستەمىكى ديموكراسىيە بەدەست بىئەم. شۆرپە بەرپائەكەم رىئەمىكى ديموكراسىيە بەدى بىئەم، بەلام ئازادىيە سىستەمە نىيە، ئازادىيە رىئەم نىيە؛ ناتوانى بىئىيە مەن خەبات ئەكەم بۆلەۋەي سىستەمىكى ئازادىيە بەدى بىئەم، يان رىئەمىكى ئازادىيە بەدى بىئەم. ئازادىيە ئەۋەندەي پەيۋەندەي بەخودى ئىنسانەۋە ھەيە، بەگروپەۋە ھەيە، ئەۋەندە پەيۋەندەي بەسىستەمەۋە نىيە، ديموكراسىيە ھەم پەيۋەندەي بەكۆمەلەۋە ھەيە، ھەم پەيۋەندەي بەسىستەمەۋە ھەيە، سەيركە لىرە گەۋەرە ھەلسەفەكەي ئازادىيە بەشىۋەيەكى تر رەنگ ئەداتەۋە، بەشىۋەيەكى تر دىتە پىشەۋە، بەشىۋەيەكى تر تىكەلەۋە بەپىۋىستەكانى مۇۋەئەي... ۋەك مەن ۋەم ئەۋەلەۋە ئازادىيە مۇۋەدوانەيەكى پىكەۋە لەدايك بوۋن، ئەۋەي كەھەۋىر پىئە ئەلى (جۇمگە). ئافرەت كە دوۋمەندالى ئەبىيەكەۋە ئەلى جۇمگە.

دوانەي ئازادىيە مۇۋە

ئازادىيە مۇۋەش جۇمگە، مۇۋەكە لەدايك بوۋ، لەدۋاي ئەۋەي ئىتر ئازادىيە بەچەندە ھەقىقەتەك لەگەلەيە لەدايك بوۋ، بە جۇمگە، لەۋى ئەلەم ئازادىيە لەگەلە ئىنسانا خولقاۋە، لىرەش دىسانەۋە كەسىستەمىكە دانەمەزىيە، پىئە ئەلىيە سىستەمى ديموكراسىيە.. دىسانەۋە ئازادىيەكە ئەبىيە بەشىۋەيەكى ھۇشيارىانەتر لەگەل ديموكراسىيە بىئە ئاراۋە. ھەربىيەتەۋە سەر رىچكە سىرۋىستەيەكەي

له ناوچوارچىۋه ی ياسه يه كى تۆكمه داپژراوبیده يته وه خه لك، واتا: لیتره ش ئازادى، له سايه ی سیستهمی دیموکراتیدا، ئازادانه تر په پیره وده كړئ له باقى ئورگانه كان. كه ئازادیت خسته وه ناو چوارچىۋه ی ياسایى تۆكمه وه، نه وه ئازادى سنور یۆكیشراوه، دیسان به نای سیستهمی دیموکراسی یه وه، راده بۆ ئازادى داده نرئ، قالب بۆ ئازادى داده نئى. بویه لیتره كه نه لئیم ئازادى و دیموکراسى دوو شتى پيگه وه گرى دارون، به لام سیستهمی ئازادى نى یه، سیستهمی دیموکراسى هیه، ده بئ دیموکراسى قالب ریژه كه ی، ياسا ریژه كه ی به وشپوه یه كه دیموکراسیت نه وئ له ولاتى خۆتا جى په جى كه ی، نه مه شتيكى سروشتیه، هه موو نه وانى بیرىان له دیموکراسى كردۆته وه، هه موو بیرمهنده كانى كه بیرىان له دیموکراسى كردۆته وه، جۆرىك له سیستهم ریژى جىاوازی دیموکراسى له میشكىان هه بووه، به لام پاشتر نه ندیشمه نده كان كه له بارى ئازادى بیرىان كردۆته وه، ئازادیان وه كو دیموکراسى نه خستۆته ناو قالبى قانونه وه و به قانون نه یان تاساندووه، ئایا ئه م قسه يه م نه وه ئه گه یه نئى ئه وه ته ی سیستهمی دیموکراسى هاوۆته دى، ئازادیش به وشپوه یه ی كه له دیر زه مانه وه خۆى خۆرسكى له دایك بووه، له دواى سهركه وتنى دیموکراسى ئازادیش گه راوه ته وه بۆ گه وه ره دیرینه كه ی و به وشپوه یه كى جواوترو پيشكه وتووتر له دواى سهركه وتنى دیموکراسى هینراوه ته دى، ئایا وایه... نه وانى یه، بۆ وانى یه؟ چونكه نه و ئاسه واره كۆنینه، ئاسه واره كۆنه په رسته كانى كه به هه زاران سال بپوون به كۆسپ له به رده م ئازادى و بپوون به مۆته كه له ناو میشكى ئینسان بۆ مووماره سه نه كردنى ئازادیه كانى خۆى، دووژمن وكۆسپو ته گه ره كانى به رده م ئازادى به هه زاران سالى رابردوو ئه مانه زۆرن، تۆ ناتوانى به سهركه وتنى دیموکراسى به په نجا سال، سه دسال و دووسه دسالیش جهخت له سه ر نه وه بكه ی بلى ئازادى به ئاسانى ئه گى پر مه وه بۆ ئازادیه سروشتیه كه ی سه ره تاي سه ره له دانی له گه ل مرقفا. ناتوانى وابلى، له هېچ ولاتى له دنیا دا وان به بووه، به سهركه وتنى دیموکراسى ته واوى مافه كانى ئازادى دهسته به رنه كراوه، تا له ولاتى ئیتمه و ابئ، ئیستاش ئازادى له پيشكه وتووترین ولاتى دنیا یا مشتومرى له سه ره، ئیستاش هېچ ولاتىك نى یه له ولاته كانى ئه وروپا، پيشكه وتووترین ولاتى ئه وروپا به نیسبه ت مافى مرقفو ئازادیه وه سويده، ئینجا ژن له پیاو موچه كه متر وهرده گرى، له وئ له هر جهوت سانیه ژنىك ئه چه وسیتته وه، له ولاتى سویدا هه تاراده ی تاوانى كوشتنیش. ئیستاش به شىكى زۆرى ولاتانى دنیا جارى كۆسپو ته گه ره یان له به رده م ئازادى ژن نه ك

قۇمافە سىرۇشتىبەكانى خۇي، بىگرە بۇ خۇفەلېزاردن بۇ پەرلەمانەكانى دىنياش كۆسپۈپۈپۈندىيان لەسەر داناۋە. ئىستاش كەقسەتان لەگەلا ئەكەين ھىچ بەرلەمانى لەدنىيانىيە نىۋەبەنىۋە ئۆنۈپياۋىي، ھىچ پەرلەمانى لەدنىايا بەگەيشتۇتە رادەي يەكسانى. لەدۋاي جەنگى دۈۋەمى جىھان بەدۋاۋە ئۆن لەۋاۋى سەركۈۋت كۈردنە ياسايەكانى لەسەر لابرا كەۋەكوپياۋمافى ھەبى ھەم خۇي ھەلدەبۇيىي بۇپەرلەمان، ھەم خەلگ ھەلېزۇيىي بۇ پەرلەمان؛ لەۋلاتىكى بەرەپىشكەۋتۈۋى ئەۋروپا، كە سويسرايە، لەشتەستەكان بەدۋاۋە ئۆن تەۋاۋى نافەكانى سىياسى دىموكراسى خۇي ۋەرگرت بۇئەۋەي خۇي كانىد بكا بۇ پەرلەمان، كە سويسرا يەككىگە لەھەرە ۋلاتە پىشكەۋتۈۋەكانى ئەۋروپا. باسى رۇزھەلات ھەرناكەم .. رۇزھەلات ۋلاتى دۈزمنايەتى ئىنسانن. لىۋان لىۋ ئەنپانەكۈردنى ئىنسان، ئىنسان لەرۇزھەلاتدا جارى ئىنسان نىيە. بەھەموو چەمكەكانى ئازادى، بەھەموو چەمكەكانى دىموكراسى ئەگەر لەئەۋروپا (۲۰٪) چەۋسانەۋەمايى لەسەر مۇۋۇ، لەرۇزھەلاتى ناۋەپاستا (۹۵٪) چەۋسانەۋە لەسەر مۇۋۇ ماۋە (۹۵٪) ئازادىەكانى مۇۋۇ زەۋت دەكرى. دۈۋجۇر چەۋسانەۋەش خەتەرناكترىن چەۋسانەۋەن لەسەر مۇۋۇ. چەۋسانەۋەي كۆمەلەيەتى ۋ چەۋسانەۋەي ئاينى؛ چەۋسانەۋەي كۆمەلەيەتى ۋ ئاينى خەتەرناكترىن ۋ.چەۋسانەۋەن كەبەشى ئۆزى ئازادىەكانى مۇۋفیان زەۋت كۈردۈۋە ھاۋشانى لەمەش جۇرى سىستەمەكانى ئىمە، سىستەمى سەركۈت كەرو سىستەمى نادىموكراسىۋىگرە رۇرجار سىستەمى دۈزمنى دىموكراسىش؛ ئەم سىستەمانەي كە ئىمە بەرپۈۋەئەبەن.

لاۋان ۋەدەنىيەت

ئەمە سەبارەت بە ئازادى، سەبارەت بەمەدەنى ھەر ئەۋشۇپشەي كەبۇم باس كۈردن بەناۋى شۇپشى دىموكراسىيەۋە، لەسايەي شۇپشى دىموكراسىيەۋە، ۋەردە ۋەردە دەسكەۋتە ئازادىەكان خەرىكەن دىنەدى، ئەم شۇپشە كە سەركەۋت، كەدەرەبەگايەتى شكاند، كەۋردە ۋەردە ئازادى بۈۋىيە بەشك كەلېتۈيىستىيە چارەنۋوس سازەكانى دىموكراسى، پىرسىيارىك لەلاي خەلگ درۈست بوۋ، لەلاي بىرمەندەكانى درۈست بوۋ، لەلاي فەيلەسوفەكان درۈست بوۋ، ئەۋىش ئەۋەيە: ئەۋە دەسەلاتى دەرەبەگايەتىمان لەناۋىرد. دەسەلاتى دىموكراسىيان ھىنايە سەركار. دەرەبەگ ۋوردو خاش كرا، بۇرجۋازى بوۋبەحاك، باشە؟ كام دەسەلات لەدەسەلاتەكانى دىموكراسى بىگرىن لەچاۋ رۇبەي خەلگ كەمايەتىن؛

ئەم کەمایەتیە بۆچی بۆی هەبێ زۆری هەره زۆری ره‌های خەڵک به‌پۆه‌به‌ری
 نه‌واوی دەسه‌لاتداریتی به‌سه‌ر زۆری خەڵک هەبێ، به‌لام خەڵک هیچ جۆر
 دەسه‌لاتنکی هەبێ؟ ئەمە پرسیارێکی زۆر ره‌وایه؟ خەقی خۆیەتی دووسەد سا
 له‌مه‌یه‌ر ئاوا بیرێ ئی کراوه‌ت‌وه، که‌بۆچی دەسه‌لاتدار ته‌واوی مافه‌کان
 سه‌پاندنی دەسه‌لاته‌کانی خۆی هەبێ، به‌لام خەڵک که‌شۆرشی کردووه‌ و رژیم
 ده‌ره‌به‌گایه‌تی له‌ناوبردووه‌ و سیستەمی دیموکراسی به‌دی‌هێناوه، بۆچی هەمو
 ئەم دەسه‌لاتانه‌ بدا به‌دەسه‌لاتدار، خۆی بێ‌دەسه‌لات بمی‌نێت‌وه؟ چاوه‌ڕێش
 بکات دەسه‌لات له‌پێگای دەسه‌لات داریتی خۆیه‌وه‌ چەند خێری ئازادی پێ ئەکا
 مافی پێ ببه‌خشی، ئازادی یان ئازادنه‌بی؟ ئەمە پرسیارێکی تازه‌بوو له‌سایه
 سیستەمی دیموکراسی، پێویستی به‌وه‌لامی تازه‌ ئەکرد، له‌وه‌لامدا دوا
 لی‌کدان‌وه‌ی کۆمه‌ل، دوا لی‌کدان‌وه‌ی مافه‌کانی مرۆڤ، ده‌رکه‌وت له‌به‌ین
 خیزان و ده‌سه‌لاتدار، بۆشایه‌کی گه‌وره‌هیه، ئەم بۆشاییه‌ به‌چی پرێکریته‌وه
 ملیۆنه‌هاتیسان هیه‌ له‌گه‌ڵ ده‌سه‌لات نییه‌ و ئه‌یه‌وێت خزمەت بکا، ئه‌یه‌و
 توانا‌کانی پێشکەش بکا، ئه‌یه‌وێ پێش بکه‌وی، ئه‌یه‌وێ ده‌سه‌لاتی مه‌ده‌ن
 هەبێ، ئه‌یه‌وێ زۆتر له‌وما‌فانه‌ی به‌دی‌بێت، که‌ حکومه‌ته‌کان خێری پێ ئەکه‌ن
 یان حکومه‌ته‌کان پێی ره‌وا ئەبینن، چ بکه‌ن بۆئه‌وه‌ی بتوانن ئەو بۆشاییه‌
 له‌به‌ینی مرۆڤ و خیزان و ده‌سه‌لات پرێکه‌نه‌وه‌ و لێک دا‌پانه‌که‌ نه‌هێلن
 بیرکردنه‌وه‌ی تازه‌ بێته‌ ئارا، هه‌لسوکه‌وت و هه‌لسورانی تازه‌ بێته‌ ئارا، زه‌مێد
 بره‌خسێنرێ، جگه‌ له‌توانا‌کانی ده‌سه‌لات، جگه‌ له‌حکومه‌کانی پشت می‌ن
 ده‌سه‌لات، بۆ ده‌سه‌لات داریتی خەڵک، خه‌ڵکیش ده‌سه‌لاتی خۆی هەبێ ب
 به‌پۆه‌بردنی خەڵک و رێکخستنی توانا‌کانی خۆی، چ بکری بۆئه‌مه، به‌ره‌لایی
 گوێ پێ‌نه‌دان، هه‌ل هاتن، نا‌ئومیدی، ره‌ش بینی، وازه‌ینان، خۆکوشتن
 گه‌پانه‌وه‌ بۆدین، گه‌پانه‌وه‌ بۆ رۆج، گه‌پانه‌وه‌ بۆ غه‌یبیه‌ت، ئایه‌ ئەمان
 چاره‌سه‌رن؟ مرۆڤ هەموو ئەوانه‌ی تاقی کردۆته‌وه، له‌ هه‌زاران سالی رابردوو
 هەموو تاقی‌کردبووه‌وه، ئەمانه‌ هیچی دادی مرۆڤی نه‌دابوو، نه‌گه‌پانه‌وه‌ بۆ ئاین
 نه‌ بته‌رستی، نه‌هەموو ئەو عه‌قیده‌و مه‌زه‌بانه‌ی که‌هه‌بوون، نه‌خۆکوشتن
 نه‌هه‌ل هاتن. هیچی ئه‌وپێگه‌یانە، له‌ هه‌زاران سالی رابردوودا دادی مرۆڤیا،
 نه‌دابوو، واژیانکی تازه‌ش به‌پۆه‌یه‌ که‌پێی ئەلێن دیموکراسی و دیموکراسم
 له‌سیستەمی پێشوو، له‌ژیانی پێشوو باشتر، بوار ئەدا به‌ مرۆڤ، بوار ئە
 به‌کۆمه‌ل، توانا‌کانی خۆی بخاته‌ خزمەتی کۆمه‌ل و خزمەتی مرۆڤ‌وه، ئە

پرسىيارە نوپىيە بۇچارە سەركردنى گىرقتە تازەكان و چۆنىيەتى دەسلەت پى بەخشىنى مۇقەكان. گروپەكان. تواناو داھىنانەكان، ئەم پرسىيارە نوپىيە دواى مشتومپىكى زۆر، بە بىركردنەوھى مەدەنى، بەدەسلەت مەدەنى، بەكۆمەلى مەدەنى وەلام دراپەوھو مەدەنىيەت و كۆمەلە مەدەنى و مافەكانى مەدەنى و دەسلەتە مەدەنىيەكان، باشتىن رىكا، باشتىن كەنالى، باشتىن لۇكالى بەدى ھىنانى دەسلەتە خەلكىيەكانى خەلك بولەبەرامبەر دەسلەتە سىياسىيەكانى سىياسەتمەدارەكان؛ واتە: مەدەنىيەت ئەو دەسلەتەيە كە بەدەر لە دەسلەتە سىياسى، دەسلەت ئەبەخشىتە خەلك بۇئەوھى تەواوى تواناكانى مۇقۇرىك بخرى، ئاراستە بىكرى، تەوزىف بىكرى و دەستەبەرى مافە ئازادىيەكانى مۇقۇر، ئازادىيەكانى وەكو ھاۋلاتىيەك باشتىركىرى لەناو كۆمەلە، بەبى ئەوھى دەسلەتە تواناى تەجاۋزكردنى ھەبى بۇمافى مۇقۇر مافى گروپ و مافى تواناو مافى ئازادىيەكانى ئىنسان، ئەم بۇشايىيە گەرەيە لەبەينى مۇقۇر خىزانىك لەگەل دەسلەتەكە لەئەوروپادا بەدەسلەتە مەدەنى ھەتا رادەيەكى زۆر پىكرىيەوھو ئەوھەي دەسلەتە مەدەنى، لەسەدەي حەقدەھەمەوھ قەسەي تىكاراۋە و لەسەدەي ھەزەدەھەمەوھ چەسپىنراۋە، تائىستەكە دەسلەتە مەدەنى ھىنراۋەتەدى، بەشىكى زۆرى مافەكانى مۇقۇر بەدەر لەو مافانەي رىئەكان بە پەوايان ناپەوايان زانىۋە، بەشىكى زۆرى مۇقۇر مافەكانى مۇقۇر بىمافەكان، مۇقۇر ئازادەكان، بەشىكى زۆرى ھىنراۋەتەدى، ئەمە شىۋەيەكە لەشىۋەكانى دەسلەتە، بەلام دەسلەتەك نەبەسوپا ئەپارىزى، نەبەزىندان، ئەم دەسلەتە كەتەمت وەكو دەسلەتە ياساىيە حكومەتەكان واىە.

لە حكومەتەكان دەستوردا ئەنرى، بەشىك. لە حكومەتەكان دەستورى ھەلبىزىردراۋى ھەمىشەبىيان ھەيە، كەمىللەت ھەلى بۇاردوۋە، ھىچ حكومەتەك بۇى نىيە دەسكارى بكا؛ بەشىك لەحكومەتەكان دەستورى كاتىيان ھەيە، كە حكومەتەك ئىنقلابىك ئەكا بەئارەزوۋى خۆى دەستورەكە ئەگۈرپىۋە ئەلى ئەمە قانۇنە و مىللەت ئەبى ملكەچى بى، بەشىك لە حكومەتەكانى دەستورىشى نىيە، ئىستە بەرىتانىا دەستورى پەسەندىراۋى نىيە. ھەمووجارى پەرلەمان كە دانەنىشى قانۇنىك دانەپىزى ئەم قانۇنە ئەچىتەسەر قانۇنەكەى قانۇن بەقانۇنى داپىزىراۋى پەرلەمان ۋلاتەكە بەپىۋەئەچىت، ئەم دەستورانە، دەستورى كاتى، دەستورى دائىم، لەگەل ئەو قانۇنەنى كە پەرلەمانەكان ھەلى نەبۇزىرى.

ئىستا كوردستانى خوشمان دهستورى نىيە، يان قانونى حكومت جىبەجى ئەكەين، يان ئەوقانونانەى كە پەرلەمان دای رشتووہ جىبەجى ئەكەين، يان بەپىي پىويست ياسا گەللەدەكرى، زۆر لە وولاتانەى كە تازە سەرکەوتوون لە ئەوروپاي زۆرەلات جارى دەستوريان نىيە، وەك ئىمە بەرپۆە ئەچن، لە دەسەلاتى سياسيدا ئەو قانونەى كە بقیە تەجارتى بگەى لە دەسەلاتە مەدەنىيەكانا وانىيە، ئىستا بۆنموونە لەم ماوەيە لاوان و كۆمەلەى خويندكاران كۆنگرەيان بەست، لەناو لاوان و خويندكاران پەپرەو پرۆگرام مەيە، كۆنگرە هاتووہ دانىشتووہ حاكم نەهات، ئاسايش نەهات، كەس نەهات بچى چاودىريان بگا، شەش سەد، حەوت سەد كەس دانىشتبوون بەئارەزووى خۆيان بىريان لى كردۆتەوہ ئەم پەپرەو پرۆگرامە باشە يان خراپە. بەئارەزووى خۆيان گۆرپيان، دەست كاربان كرد، هېچ بەندىكى قانونى دەستورىش نەيتوانى بلى مەي گۆرە، هېچ بەندىكى قانونى، نەئەو قانونەى حكومتى عىراقى كە بەشىكى پەپرەو دەكەين، نەئەو ياساينەى كە پەرلەمان دای رشتووہ، ئاىستا هېچى ئەوانە لە بەرچاوى ئىمەو لە بەردەستى ئىمە لە كۆنگرەكانى خويندكاران و لاوان نەبوولى بابە گۆرپىنى ئەم پەپرەو ئەويەندە، ئەو پرۆگرامە، ئەم ستراتىجە، بەو تەكتىكە، پىچەوانەى فلانە ياسايە، فلانە بەندە، باوەرناكەم كەس لەم دوو كۆنگرەيە بىرى لى كردبۆتەوہ؛ بەئارەزووى خۆيان پەپرەو پرۆگرامىكى تريان دانا. تەنھا بۆ هەلباردن حاكم هات چاودىرى كردن، كە هەلباردنىكى ئازادبەكەن، گزى تيا نەكەن، تەنھا بۆئەوہ حاكم لەرێكخراوہ ديموكراتيەكان دىت چاودىريان ئەكا

چاوانا لىيە، ئەمە نموونەيەكى زىندووہ كە خۆتان تبايدا ژيان، ئىوہ خۆتان لاوان، لىرە دانىشتون، بەشىكتان لە كۆنگرەكەبوون، ئەگەر دەسەلاتى مەدەنى بەپىي دەسەلاتى ياسايى حكومتەكان بچى بەرپۆە و رێكخراوہ ديموكراتيەكانىش بەبى موافەقى مەحكەمە پەپرەو پرۆگرامى خۆيان دانەنن، ئەوان تەسدىقى نەكەن، بۆيان نەبى پەپرەوى بگەن، ئەوكاتە دەسەلاتەكانى ئىوہ مەمووى ئەبەستريتەوہ و ئازادى داپشتن و گۆرپىن و گۆرپان كارى بۆئىوہ نامىنن، ئەمە جياوازەكانى دەسەلاتى مەدەنىيە لەگەل دەسەلاتىكى دەستورى حكومى، دەسەلاتى رێكخراوہكانىش كەم نين، تەنھا كۆمەلەى خويندكاران چل ھەزار ئەندامى ھەيە پەپرەو پرۆگرامىش دانەنن؛ ئەم دەسەلاتە دەسەلاتى خىل

و خۇيىن نىيە، خەلك سزا ئەدا، خەلك دەرئەكا، خەلك يارمەتى ئەدات، خەلك نەقل ئەكا، خەلك بەرزئەكاتەو، خەلك دانەنى، خەلك بۇقبول وەرئەگرى، خەلك قبول ئاكا، ئەنوسى، زەخت ئەكا، خواست بەدى ئەھىتى، باس لەكچ ئەكا، باس لەكچ ئەكا، باس لەخۇيىندى تىكەلاو ئەكات، ئەمە ھەمووى دەسەلاتە، خۇشتىكى كەم نىيە، بەلام دەسەلاتىك نىيە كەكۆت و بەندىكرابى بەياسايەكى حكومى ئەوتۇ تۇ ئازاد نەبى لە دەستكارى كردنى. گۆپىنى دەسەلاتى مەدەنى نەرم و نىيانىەكى لەوايە، بەبى ئەوۋى بگەپىتەوۋە بۇشتىكى تر، خۆت ئەتوانى لە چوارچىۋە مافە سروشتىيەكانى خۇتا، لە چوارچىۋە مافە ياسايىيەكانى خۇتا، دەسەلاتەكانى خۆت بگۆپى، پىشىبخەى، كەم بگەى، زىادبگەى، فشاربەى و فشارنەبەى، مافە ئازادىەكانت بەوشىۋەى كەدلىخوۋى خۆتە خەباتى بۇبگەى، دەسەلاتى مەدەنى يەككە لەگىنگىرتىن دەسەلاتەكانى كۆمەل، لەگىنگىرتىن دەسەلاتەكانى مرقۇ، لەگىنگىرتىن دەسەلاتەكانى ھاۋلاتى، كاتىك كەمەدەنىت لەناو كۆمەلدا ھاتەدى، ئىتر ھاۋلاتى ئەبىت بەھاۋلاتىەكى تەواۋى ئەو دەۋلەتە و مافەكانى ھاۋلاتى ئەو ھاۋلاتىە ئەپارىزى؛ كەس ناتوانى پىشىلى بكا، عەشرەت ناتوانى پىشىلى بكا، بئەمالە ناتوانى پىشىلى بكا، دەسەلات ناتوانى پىشىلى بكا، ھەموو كەس و گروپىك ئەتوانى بىبى بەخاۋەن دەسەلاتىكى ئەوتۇ، وردە وردە ۋەكو ھاۋلاتىەكى ئاسودەو ئازاد ژيانى بەرىتەسەر، بەپىچەوانەشەو، ۋلاتىك كەدىموراسى و مەدەنىتە و ئازادى تىانەبى، ھەمووچۆرە دەسەلاتەكان دەسەلاتىان بەسەر تاكەكانى كۆمەل ۋ كۆمەلەكانى كۆمەل ئەشكى؛ كاتىكىش لەۋلاتىكدا ئەلى دىموكراسى و ئازادى و مەدەنىت ھەيە، ئىتر ئەو ۋلاتە عەشیرەت و خىل و شىخ و مەلا لە كۆمەلەكەيدا بالادەست نابىن، ئەو دەسەلاتانە ئىستان لەئەوروپا نەماۋىن. ھىچ شىخىك دەسەلاتى نىيە، ھىچ قەشەيەك ناتوانى بەھاۋلاتىيەك بلى ئەمە وابكەو ئەوۋە وامەكە، تاك بۇخۇى ئازادى دىنى خۇى ھەيە.

كەنىسە و ئازادى

لەبەرامبەر گەرەتەرىن كەنىسەى ئوروپا ئازادى ھەيە، بەئازادى دلدارى ئەكەى، بەئازادى ھەلئەپەرى، بەئازادى مەى ئەخۇتەو، بەئازادى سەرخۇش ئەبىت، بەئازادى ئەخەوى، بەئازادى جلت درىژە، كورتە، سەرت رووتە، سەرت رووت نىيە، چى ئەكەى لەبەرامبەر گەرەتەرىن كەنىسە كەگەرەتەرىن قەشەشى تىايە، يەك كەس بۆى نىيە بللى كاكە ئەمە كەنىسەيە بۆ وائەكەى، چویتە ناوكەنىسەش دائەنىشى، بەدلى خۆت دائەنىشى، بەدلخووزى خۆت دائەنىشى، كابراى قەشە ئامۇزگاريت ئەكا، بەقسەت كەرد باشە، بەقسەت نەكەرد بەھىچ جۆرى ناتوانى قەسەيەكى بەرزونەت بەرامبەر بكا، چونكە وەكو ھاولاتىيە، مافى ئەوەى نىيە مافى ھاولاتى زەوت كات، ئەویش ھاولاتىيە لەبەرامبەر قانونا، گەرەتەرىن قەشە ھاولاتىيە لەبەرامبەر قانونا؛ تۆش ھاولاتىيەكى لەبەرامبەر قانونا؛ وەكولای ئىمە نىيە شىخىك دائەنىشى لەتەكەكەى سىئەزار كەس حەى و حوى بۆ بكا، كەسىش ناتوانى بكوكى بەرامبەرى، بەئارەزووى خۆى تەعداى لى ئەكا، بەئارەزووى خۆى سزای با، ئەمە ئەنواعى چەوسانەوہیە جارئ لەناو ئىمەدا ماو، ئازادىش چ ئازادى مەزەب چ ئازادى عەقىدە بەزۆرى زۆردارى نىيە، بەزۆرىش خەك بەخىتە سەر رىگايەك بىگومان ئەو ئىسنانە بەناچارى ئەچىتە سەر ئەورىگايە رۆژىك لەرۆژان وازى لى ئەھىنى، دەرەتانىكى تىرى ھەبىت ھەل ئەگەرەتەو ەلى، ئەمە سىروشتى ژيانە، بەپىچەوانەى ئەو بىرەوچوونانەى وائەزانن، لە ولاتى ئىمە خەك زۆرتەر خواپەرستە، لەولاتە دىموكراتى و ئازادى و مەدەنىيەكانا خەك زۆر لەخوا ھەلگەرەوہ، بەپىچەوانەو، لەوييا مەسائىلى خواپەرستى و ئازادى عەقىدە زۆرتەر لەلاى ئىمە، زۆرىياترە لەلاى ئىمە، بۆئاگادارىتان كەخەك لەوى ئەوپەرى ئازادە.

ئەتوانم بللىم خەلكىكى ئىچگار زۆر بەزۆر زۆردارى لەجنسىيەكەى نوسراوہ مۇسلمان كەمترىن خەلكىش مۇسلمانى عەيار (۲۴)ن بەشىكى زۆرى بە روالەت مۇسلمانن، ئەسلەن لەوى كەئەلى باوہەم بەخوايە راست ئەكا، كە ئازادى خۆشى پىادەئەكا راست ئەكا؛ ئىستە ولاتىكى وەكو ژاپۇن خۆ ئىسلام نىن، مەسىحى نىن، ئەوانە سەدان خويان ھەيە، يەك خويان نىيە، ژاپۇنىيەكان بوزىن، ھەندىكىان كۆنقۇشىوسىن، دوو دىنيان ھەيە، بوزىتە و كۆنقۇشىوسى لەبوزىتە

دا ھەزاران خوا ھەيە، خۇاى ئاۋ ھەيە، خۇاى ھەتاۋ ھەيە، خۇاى ئاسمان ھەيە، خۇاى خۇشى، خۇاى جوانى ھەيە، ھەرچى خوا ھەيە ھەموۋشى ئەپەرىستىن بۆ ناگادارىتان، ئايە بەۋ ھەموۋ خوايە، ژاپۇنيەكان ئالۇزىن، نارىكۇپىكىن. مەسەلەى رۇخى و دونىايان ئاگۇزە؟ نەخىر. كەم مىللەت ھەيە لە دنيايا گونجانىكى تەۋاۋ مەسەلەى رۇخى و لەمەسەلەى دنيايى ۋەكو خەلگى ژاپۇن ھەيى، ئاگۇزى لەنىۋان قەناعەتى رۇخى و قەناعەتى دنيايى لەناۋ ژاپۇنيەكان كەمە و ئەمە گەۋرەترىن كارىگەرى پىشكەۋتنى ژاپۇنە بەسەرھەموۋ جىھانا، ئىستى لەپوۋى ئابۋورى و لەپوۋى تەكنەلۇجىيەۋە، لىكۇلەر ۋەكان، ئابۋورى ناس و كۆمەل ناسەكانى دنيا كەئەچن لى ئەكۇلنەۋە، ژاپۇن بۇتۋانى لەجەنگى دوۋەمى جىھان بەداۋە تائىستىا بىيى بەپىشكەۋتوۋترىن ۋلاتى پىشەسازى ۋەۋلەمەندترىن ۋلاتى پىشەسازى لە تەكنەلۇجىيا؟ ھۆى ئەمە ئەيگىزىنەۋە بۇئەۋەى باۋەرى رۇخى ئىنسانى ژاپۇنى لەگەل قەناعەتى مادى و دنيايى و ئىنسانى، ئاگۇزى لەنىۋانايانا نىيە، بەپىچەۋانەۋە ئىمە ھەموۋمان بەزۆرى زۆردارى سىخ ناخىن بەخوابەرىستى، سىخ ناخىن بەۋەى ھەرىكە رىگەى دىنى بپەرىستىن، ئىنجا لەناخمانا ھەزاران جۆرە رارايى بەرامبەر بەۋقەناعەتانە ھەيە كەسەپىتراۋەتەسەرمان، ھەموۋ ئىنسانىك لەئىمە بىرىتتە لەكۆمەلىك ئاگۇزى لەناخى خۇيا، بە رىۋالەت مىلۇنەھا مۇسلمان ھەيە، پىغەمبەرى مەزىن، قورئانى پىرۇز لەسەردەمىيان ئاگەۋى، بەلام ناخى بخۇيىنەۋە ھەزى لىيەتى ئازادترىيى، ھەزى لى نىيە مەلاگەى ۋاى پىيى بلى، ھەزى لى نىيە شىخەگەى ۋاى پىيى ئەلى، ھەزى لى نىيە قانۇنەگەى ۋاى پىيى ئەلى، ھەزى لى نىيە باۋكى بەمشكى و جامانەۋە ھوكمى پىيىكا، ھەزى لى نىيە داىكى بەپەچەۋە جىنىۋى پىيىدات، ھەزى لى نىيە براگەى نايەلى بچىتە دەرەۋە، ناخ ھەموۋى ۋايە، ئىنسان ھەزىنەكا ئازادبىي، ھەزىنەكا جۋاز بىي، ھەزىنەكا جلى جوانى ھەيى، سەيارەى باشى ھەيى، بچىتە پىشەۋە، بچىتە سەيران مەلەبكات، بچىتە سىنەما، بچىتە شاتۇر، ھەزاران كەس ھەيە دەنگى خۇشە لەترسى كەس و كارى ناۋىرېن بلى دەنگم خۇشە، ھەزاران كەس ھەيە ئەتۋانى تەمسىلى باش بكات لەترسى كەس و كارى ناۋىرېن بلى تەمسىلى باش ئەكەم، ھەزاران كەس ھەيە ھەزىنەكا بچى بۇسەيران شەۋنەيەتەۋە لەگەل رەفلىقەكانى لەترسى كەس و كارى ۋەكەپىيى بلىن دۇى دىنە، نەكەپىيى بلىن پەنجەيەكى خۋار دانائەۋە، ھەموۋە ئازادىيانە زەۋت كراۋە،

به پړواله تیش که د پټه سه رقهسه بڼه وهی دایک و باوکی و مه لاکه ی و ماموستا که ی، رازیکا، وای ده نو پټی خوا به رسته کی عه یار بیست و چواره. به لام به نه پټی و له په نا و په سیودا، نه وهی حزی لیده کا، دیکا.

میژووی نیسلام و نازادی

هه ندیک له حیزبه سیاسیه کانی نیسلامی لای نیمه پټی وایه میژووی نیسلام میژووی ده سه لاته کانی نیسلام، خزمهت کردنی نیسان و نیسانیه و خوا به رستی و عه دالهت بووه، نه سل و نه ساسی نیه نه م قسه یه، له سایه ی هیچ نیزام له نیزامه کانی دنیا له پټش نیسلام، له سه رده می نیمپراتوره کان، بوسه رده می دوی نیسلام، بوسه رده می نیمپراتوره کان، بوسه رده می نیزامیک له نیزامه کان، له سایه ی هه موویاندا مرقه قه تلوعام کراوه. به دریزای میژو نه وهی له میژووی ده سه لاته کانی نیسلام کراوه قابیلی ته سه ورنیه، که نیسان نه ی خو پټی ته وه خلیفه کان، سولتانه کان نه میره کان، چیان کردووه، نه ک نیسانی ناسایی که له سه ر نازادی زمانیان له میخ دهره یان و بگره باشرین عوله مایی نیسلامیش کوژراوه له سه ر بیروباوه پی خوی، که بیروباوه پی نیسلامی بووه، کی هیه ناوی نیمامی حه نه فی نه بیستبی، که ستان نیه نه تان بیستبی، کی هیه ناوی نیمامی شافعی نه بیستبی؟ که س هیه نه ی بیستبی؟ کی هیه ناوی نیمامی حوسیتی نه بیستبی؟ کی هیه ناوی نیمامی حه سه نی نه بیستبی؟ کی هیه ناوی نیمامی جه عفری صادق نه بیستبی؟ کی هیه ناوی هه موونه نه ولیاو زانا ناینیانه ی نه بیستبی؟ نیوه نه زانن هه موو نه مانه زوربه یان کوژراوی سه رده سستی خلیفه کانن، نیمامی حه نه فی له زیندانا کوژراوه، نیمامی شافعی به شی زوری سالانی ژبانی له زیندابرده سه ر. نیمامی حوسین نیستاش که س نازانی قبره که ی له کوپیه، نیمامی عه لی کوژراوه، کوپه کانی و کوپه زاکانیان هه موو کوژراون، هه موومته سه و فیه کان کوژراون، هه موونه وانه ی ته نیل و ته فسیری جیاوازیان بوسه رده می نیسلام هه بوو کوژراون، هه مووقه تلوعام کراون، سه دان هه زارکه سیان قه تلوعام کراون، نه ک یه ک و دوو، سه دان هه زاران که سیان قه تلوعام کراون؛ به پړواله تیش عه دالهت و حکومی شوراو له نیسلاما هه بووه، له (۴) خلیفه (۳) خوله قای راشدین کوژراون، هه رچی دوی نه و خلیفانه هه رچی نومه رای نیسلام، هه رچی خوله قای نیسلام، عه پاسیه کان، نه مه ویه کان، له دوی نه وهش فاطمی، شافعی، شیعه، سنه، نیثا عه شه ری، هه رچی هاتووه به قه تل و

عام تەۋابوون، ھېچ جۆرە پەلاماردان ئېكىش نەبوو، كەپەلامارى يەكيان داوھ (بۇئاگادارىتان ئەمە لەمن ۋە رىگرەن ئىنشەاء اللە لەسە چوارمانگى ئايندە باشتىرىن كىتىپ لەم بارەيە ۋە ۋە رىئەگىزىن، ە رەب نوسىۋىتى، ئىمە نەمان نوسىۋە) ھېچ جۆرە پەلامارىك لەبەينى دەسەلاتەكانى ئىسلام بەرامبەر بەدەسەلاتىكى تىرەبوو پىنچ تا دەھەزار كەسىيان بەدىلى نەكۈشتى، بۇئاگادارىتان جارىۋاھەبوو چل دانە رۇژ جەلادەكان، خولەفاكان دەھەزار كەسىيان رىزكردو، بەس سەريان پەپاندوون، دەھەزار ئىنسان رىزكراۋە دەسىيان بەستراۋە يەك يەك ھىتراۋن بەس سەريان پەپىنراۋە، بە چل دانە رۇژ تەۋاۋيان كىر دوون، مەن باۋەرىناكەم مەلا ۋ شىخەكان، ئەمە لەمىزگەوت باس كەن بۇخەك، نەك ئەمە باس ناكەن، بىگرە ئەمە دانەپۇشن ۋ بەپىچەۋانەكەى بەخەك ئەلەين، ئىمە ئەبى ئەم حەقىقەتانە ھەموۋى بزانىن بۇئەۋەى بزانىن ئازادىمان چۆن زەوت كراۋە ۋ چ دىموكراسىيەتەك لەۋلاتى خۇمان بەدىئەھىتىن، گوناھىكى ئىجگار گەرەيە خەك ھەبى بەرگىر لەۋەبكا كە ئەمانە ھىزى چەكدارىيان ھەبى ۋ بەۋ ھىزەش بۇيان يىتە سەر دەسەلات. لەژىر پەردەى ئازادى ۋ دىموكراسىيە يىتە سەر دەسەلات؛ بزانە لەئەفغانىستان ژن ئەتۋانى بلى ژنم، ژنان خواخۋايانە ھەرچى ژنە لە ئەفغانىستانا نەمىتن. بەلكو رىزگارىيان بىي، چونكە ژيانى بۇنەماۋە، نابى بچىتە مەكتەب، نابى بچىتە خەستەخانە، نابى بچىتە بازار، نابى بچىتە تەربىيە، نابى بچى شت بىرې، نابى لەپەنجەرەۋە سەيركەى، نابى پەنجەرەيەكى تىبابى، نابى تالى قۇت دىيارى، نازانم چۆن ئەزى بەم ھەموونابىيە؟ ھەر قەبر ماۋەتەۋە بچنە ناۋى، بپراتان ھەبى ئىسلامىيە سەلەفىيە چەكدارەكان دەسەلاتىيان ھەبى بەس قەبرمان بۇئەھىلنەۋە، ئەۋانەى كەبەپىچەۋانەى ئەۋانەۋە بىرئەكاتەۋە، يەك رىگامان ئەبى ئەۋىش رىگەى قەبرە، يەنى ئەگەر ئىستا ئەم دەسەلاتە نىزىكى سلىمانى كەۋتن، ھەركەسە بابچى بۆگىردى سەيوان قەبرى خۇى ھەلگەنى، خۇمان بچىنە ناۋى باشتىرە لەۋەى سەرمان پەپىتن بىماخەنە ناۋى، بە ئازادى بچىنە ناۋى ھەتا لەۋكاتە ئازادى خۇمان بپارىزىن ھېچ نەبى ئازادى مردىمان ھەبى.

ئەمە بەنىسبەت دىناى مەدەنىيە ۋ دىناى ئازادىيەۋە، لەۋى بەم دوۋجۆرە دىنايە چ جۆرە تەئسىرىكىيان لەسەپىگەياندنى لاۋان ھەيە، غەيرە لاۋىستان تىايە، مەن ئەلەم مەھالە مەۋجەك لە دىموكراسىيە ۋ جگە لەسايەى ئازادى بىتۋانى بە ئاسايى پىبگات، تەنھا دىموكراسىيە ۋ ئازادى ژيانى مەدەنىيە ۋالەئىنسان ئەكا

به ئاسایی په روږده بڼې، پېژگا، هم موو گړی و گولہ کان که به دريژايي ميژوو له ناوېکومه لا بوی ماوه ته وه، هم موو گړی و گولہ کان، ئاسه واره خراپه کانی له سهری لاجی و بشتوانی بگاته ئاستیک، بگاته قوناغیک، موماره سهری خولیاو چه زواره زوو پټویستی په کانی ژيانی خوی بکا، بهی نازادی مهاله ئینسان بېی به ئینسانیکي هاوچه رخ، ببیت به ئینسانیک به ته و اووه تی خیر بوق کومه له که ی بداته وه، هیچ کومه لیکیش نه یه له ژيانا که دوچاری چه وسانه وهی وه کو ئیستای ئیمه نه بی، که دووچاری دواکه وتنی وه کو ئیستای ئیمه نه بی، که دووچاری کاریگری بیروپاخرپه کان نه بی، له سهر کومله، له سهر پیاو، له سهر ژن، له سهر کچ، له سهر کور، له سهر منال، له سهر لاو مه حاله، ئیمه نه توانین به رنامه ی گورپانکاری قول داپژین و بیکهین به نامانجی خومان، هه تا بین به ولاتیکی پیژشکه وتووی دیموکراسی نازادی هاوچه رخ، خاوه ن شارستانی، خاوه ن دهسه لاتی مه دهنی به شی زوری خون و خولیاکانمان بیتهدی.

نه گهر ولاته که مان دیموکراسی و نازاد نه بیت، نازادیش نه گهر که موکوپیشی هه بیت، نه گهر توندړه وایه تیشی تیا هه بی، نه گهر قسه ی نه ملاونه ولاش بییستن، به رامبه ر به دهسه لاته که مان، به رامبه رخومان، ئینجا هیشتا به حوت ناو شوراوه ته وه له چاو هیزه دواکه وتوه کان، له بهر نه وه هیچ که سیك له وه نیگه ران نه بین نوسهریک له کوریک، کوبونه وه یه که له سهر ته له فیزیون که سیك له نازادی و ته جاوژنه کا، به ره خنه بابیکه ن، ئیمه ری له وانه نه گرین باشه، با هموو که سی به نازادی قسه بکات، قسه یه که دوان سیان ورده ورده نه بی به تاقی کردنه وه بوی، خوی تی نه گا کام له قسه کانی راسته، کامیان هه له یه، هه له ی خه لکی نازادیخواز ئینجا له خراپترین بیروپاوه یی کونه په رستیه کان باشته ر، له بهر نه وه ئیمه ده بی ئیتر ده ورانی نازادی تی بگهین، مه شق بکهین، خومان واپاینین بوی، وکاریک بکهین بین به سهرچاوه ی په روږده کردن و سهرچاوه ی ناراسته کردن و سهرچاوه ی پیگه یاندنی لاوان له ناینده یا.

رابوردوی کوژراو، ناینده ی زیندوو

به شینکی زوری کومه لی ئیستامان، کوژراوین، به لام نه گهر لاوانمان په روږده بکهین ناینده مان زیندوو نه کهینه وه؛ ئیستا که مترین مافمان هه یه، به لام لاوان په روږده بکهین له ناینده یا زورترین مافمان نه بیت؛ ئیستا که سایه تیه کی لاوازمان هه یه، به لام لاوان په روږده بکهین نه بیننه خاوه نی

که سایه تیه کی گهش و جوانی کاریگه ریش له ئاینده؛ ئیستا که مترین دیموکراسی شۆرپۆته وه ناو کۆمه له که مان، به لām لاوان پهروه رده کهین دیموکراسی نه چیتته بنج و بنه وانی کۆمه له که مان و نه بیت به هیزیک مادی نه و تو هه رگیز لیتا ترسین؛ ئیستا، تاده سالی تریش من نه توانم به ئیوه بلیم، نه م دیموکراسیه ی که خه باتی بوئه کهین، مه ترسیه کی گه و ده ی له سه ره، مه ترسی له سه ره نه که له سه ره نه وه ی که یه کیتی نیشتمانی کوردستان رۆژیک له رۆژان هه لئه گه رپته وه له دیموکراسی، نه یه کیتی تازه هه لئاگه رپته وه له دیموکراسی، مه ترسی نه وه ی له سه ره که جارێ دیموکراسی به و پیتییه کی نه مانه وێ شۆر نه بوته وه ناو تاک به تاکی کۆمه ل و نه بووه به به شیک له که سایه تی کورده واری، نه بووه به که لتور له ناو کۆمه لدا. نه بووه به نه ریت، دیموکراسی که بوو به نه ریت و ره وتی ژیان نه و کاته لیتی ناترسین، به لām دیموکراسی ئیستا به س ده سه لاته، ده سه لاتیش ئازادی نه به خشی، جارێ ئازادی مه ده نی زۆر زۆری ماوه کۆمه ل ریزیکریت، کارلیک له گه ل تاک به تاکی کۆمه ل بکا. زۆرترین رو به ری کۆمه لی ئیمه به دنیای ئازادی ئاشنا نه بوون، ده سته که وتی ئازادی که ی هه موو پیکهاته ی کورده واری کورده پیکهاته یه کی ئازادی دیموکراسی ریزکراو، نه و کاته دیموکراسی نه بی به هیزیک مادی، که هه یج جو ره مه ترسیه کی له سه رنابی، ئیستا کۆمه له که مان پتیوستی به دیموکراتیه کی ته واوه وه که نه وروپا، که دیموکراتیش وه کو ئوروپای لی هات، نه و کاته مه ترسیمان له سه ری نابێ. نه و کاته یه کیتی نیشتمانی کوردستان له رووی سیاسیه وه توشی شکستیش بی ناترسین، هه یج ناترسین. چونکه نه شکین، هه لبژاردن نه دۆرین، به لām له به ر زه مینه ی دیموکراسی له ولاته که مان هه یه، هه رکاتیک خۆمان ریکخسته وه نه توانین له سه ره نه و زه مینه یه به جوانترین شتیه نوی ببینه وه، جاریک تر، بشیهینه وه سه رکار. به لām نه گه ر بیتوو ئیمه نه مینین و زه مینه ی دیموکراسی کۆمه لایه تی له ناو ولاته که مان نه بی، نه و کاته له سه رچی شین نه بیته وه؟ گه توومان نه ما، که ته ووی دیموکراسی له خا که که یا نه بوو، ئاویشماندا، بشی کیلین چی شین نه بیته وه؟ ده بی ره گو ریشه ی دیموکراسی دابکوتینین، نه ترسین له هه یج پیلانی له دژی دیموکراسی. نه و کاته له ئازادی و دیموکراتی به ته واوه تی دلنیا ده بین.

سالى (۱۹۸۴) لە بەغداد بويىن، گفتوگۇمان لەگەل ھۆكۈمەتى عىراقى ھەبوو،
طارىق عەزىز سەرۆكى ۋەقدى عىراق بوو، ۋەفدەكەمان جەنابى مام جەلال
سەرۆكى بوو، قىسەمان لەسەر ديموكراسى كرد، مام جەلال زۆرباسى ئەۋەى
ئەكرد كە دەبىت عىراق بىت بە عىراقىكى ديموكراسى، جانيئە دلتيا ئەبىن
لە ئۆتۆنۆمى لە كوردستان، طارىق عەزىز ۋتى (تۆ عىلاقت بە عىراق ۋە چىيە،
تۆباسى مىلەتەكەى خۆت بگە، تۆ لە باتى خەلگى عەرەب، تورك، بۆباسى
ديموكراسى ئەكەيت) مام جەلالىش گوتى: تۆ ديموكراسىم بدەرى ئە عىراق من
ھۆكۈمى زاتىم ناۋى، ۋتى ديموكراسى بەدى بىنە يەككىتى نىشتامانى كوردستانىش
ھەلئە ۋە شىنمە ۋە، پىتى گوت: كە ديموكراسى ھەبى خەمى گەرەمان نامىتى.
خەبات ئەكەم بۆئەۋەى ديموكراسى بەدى بىنم، من حىزبەكەم ئامرازىكە بۆبەدى
ھىتانى ديموكراسى، كە ديموكراسى ھەبوو ئىنسانىكى ئازادەم لەمالى خۆم، ۋلاتى
خۆم، ديموكراسى نىيە بۆيە تەعرىبم ئەكەى، ديموكراسى نىيە بۆيە تەبعىسم
ئەكەى، ديموكراسى نىيە بۆيە تەھجىرم ئەكەى، ديموكراسى نىيە بۆيە ھەموو
ھەرەشەكانم (لى ئەكەى) ھەرەشەى نەمانم لەسەرە، لەبەرئەۋەى ديموكراسى
نىيە. بەلى.. ئەۋ قىسانەى (مام جەلال) ھەموو راستن. چونكە: گرفتى گەرەى
نەتەۋەكانى ۋەكو ئىمە ئەۋەيە، لە چوارچىۋەى چەندىن ۋلاتدا باسى ئۆتۆنۆمى
دەكەين، كە ديموكراسى تيا نىيە. ھەرگىزىش ئۆتۆنۆمى بەبى ديموكراسى
نەھاتتەدى. نە دەشپەتەدى.

ئىستا ۋلاتىكى ديموكراسى ۋەكو سويسرا، دووسى كەمايەتى تيا ئەلى،
چونكە ديموكراسى لەۋى زۆرە، ئەۋكەمايەتىە لەشۋىننىك دايان ناۋن بى تاقەت
ئەبن، ئەچن بۆلۈە بگەن بە سويسرادا، ھۆكۈمەتەكە خۆى كۆيان ئەكەتەۋە، ئەلى
ۋەرن مافى چىتان ئەۋى تابىتان دەينى، بۆ ئەۋەى لەروى نەتەۋەبىيەۋە
پىكھاتەكەيان نەشۋى، بۆخۇتان دانىشن لىرە، مافەكانتان ئەگەرەكەمە زۆرتىتان
ئەدەينى، قەۋمىيەتەكە خۆى ھىچى ناۋى ھۆكۈمەتەكە، چونكە ديموكراسىيە ئەلى
ۋەرەباھۆكىمى زياترت بدەمى، بەپىچەۋانەشەۋە، لەمەكدۇنيا بىيىن شەپوكۇشتار
لەسەر ئەۋەيە لە (۲۰٪) مەكدۇنيا ئەلبانى نشىنن، داۋاى ئىدارەى خۆيان ئەكەن،
داۋاى ئەۋەئەكەن، زمانى خۆيان بىبى بەزمانىكى رەسمى، كەچى ئەچنەسەريان

ئەيان كۆژن، ولاتىكى وەكو سويسرا لە (۶۲٪) ئەلمانىيە لە (۲۰) فەرەنسىيە لە (۱۳٪) ئىتالىيە، ھەرسى زامانەكە زامانى رەسمىن لەو، كە ياسا دائەپىژرى بە ھەرسى زامانەكە دائەپىژرى، بىرلەكە ئەدرى بە ھەرسى زامانەكەش دابەش ئەكرىتە سەر مىللەتەكانيان، ئىتالىيەكان بە ئىتالى ئەخوينىتەو، فەرەنسىيەكان بە فەرەنسى ئەخوينىتەو، ئەلمانىيەكەش بە ئەلمانى ئەخوينىتەو، زامانى رەسمى سويسرى نييە؛ ولاتىك ھەيە ناوى سويسرايە زامانى رەسمى نييە، تەسەربىكەن ئەو ھەچ ولاتىكە ئىتالىيەكان لە (۱۳٪) ھە لە شوپىنكا دانىشتون، ئەلەين ئىمە ئامادەننن جلوبەرگەي پۆلىسى سويسرى لە بەركەين، جلوبەرگەي پۆلىسى دەولەتى ئىتالىيە لە بەرئەكەين، يەنى ئىستا لە ناوسويسرا ئىتالىيە نشىنەكانى سويسرا پۆلىسەكانيان جلى پۆلىسى ئىتالىيە لە بەرە، ھىندە ئازادن لەو بەشە ئەم چارەسەرە باشە؟ يان چارەسەرى تەيارەو دەبابەو كوشتن و مردن و قەتل و عام؟ ئەو ولاتە؛ ئىتالىيەكان دلسۆزى سويسران، ئەلمانىيەكان دلسۆزى سويسران، فەرەنسىيەكان دلسۆزى سويسران و رۆمانى كەمايەتيەكانى تىرىش، كە لەو ئەژىن، ھەمووى دلسۆزى سويسران، ھىچيان خيانەت لە سويسرا ناكەن بۆ ئەلمانىا بۆ ئىتالىيە بۆ فەرەنسا، تائىستا خائىنىكيان نەداو تە مەحكەمە.

سەركەن ئەمەدنىيى ديموكراسىيە، لای ئىمەش نەتەوى كورد لە و چوار ولاتەي تيا ئەژىن، ئەو ھالمانە كە ئەپپىن، بە حساب ھۆكۈمەتى عىراقى ھۆكۈمى زاتى دابوينى، پرۆگرامى خويندەنەكە بخوينەرەو، ھەمووى ژارى بە عىسيانەيە دەرخواردى خويندەكەرى كوردى دەدەن. ھەرچىشتى ئەخوينى ئەبى بە (بەس) بەبى ئەو ھەي بەخۇبىزانى بەئىرادەي خوا ئەبى بە (بەس)، بەلى ئەگەر تۆبەتەي تەخەرۇچ كەي و بەتەواو تە مەنەجى خويندەنى بەس بخوينى، بى ئەو ھەي بەخۆت بزانى ناسيۆنالزمىكى ھەرەبى بە عىسيت لى دەرنەچى. ھەدام قەوللىكى ھەبوو (كل عراقى بعثى وان لم ينتمى) ئەمەش ئەو دەگەيەننى كەوا بە خويندەن و بەرنامە و پەرورەدە و ئاراستە، ھەموو عىراقىيەكان خستۆتە ژىر كارىگەرى خۇيانەو بە ژۆردارى. ئەلەين جارىكيان سەندىكاي كرىكارانىان كۆكردۆتەو، لەكۆبونەو ھەيكا، كابراي مەسئولەكە لى پرسیوون كە كى بە عىسيە، يەكەيەكە

هه‌موویان وتویانه ئا، کۆپکی خه‌لکی سلیمانی تیا‌بووه، وتویانه تو به‌عسیت وتویه‌تی من له جه‌ماعه‌تی (وان لم ینتیمیم) یه‌عنی‌من به‌عسی نیم به‌لام به‌قه‌ولی سه‌دام به‌عسیم، به‌راستی عێراق به‌و مهنه‌جه‌ی که ئیستا ده‌خوێندرێته‌وه، هه‌موو به‌عسی‌بون. ورده ورده ئیستا مهنه‌جه‌که گۆراوه، به‌ته‌مابن سه‌رجه‌می بگۆرین.

له‌ دنیا‌ی ئازاد ولات ئاسوده ئه‌بێت، ولات پێش نه‌که‌وێ، تواناکان پێش نه‌که‌وێ، ده‌ره‌تان ئه‌ره‌خسی بۆ ئه‌وه‌ی ئینسان بژی، زیاتر بچێته‌پێشه‌وه، قسه‌یه‌که‌ له‌ کورده‌واری هه‌یه ئه‌لێ: تازه‌خۆمان له‌ ده‌ست چوین خوا ئه‌قل به‌ئه‌ولاوه‌ کانمان با، به‌راستی تا ئیستا نه‌مانتوانیوه نه‌وه‌ی ئازادبین، له‌ ده‌ست چووین، مه‌به‌ستم له‌ مه‌ به‌رنامه‌ی کار و پرۆژه‌ی ئازادی راسته‌قینه‌یه. ئه‌مه پرۆژه‌ی ئیمه‌یه، هی رێک‌خراوه‌ کانمانه، ده‌سه‌لاته‌ کانمانه، وه‌زاره‌ته‌ کانمانه، حزبه‌ کانمانه، ئۆرگانه مه‌دینه‌ی کانمانه، ئۆرگانه ئازاده‌ کانمانه، ئه‌بێ ئیمه‌ش له‌ سه‌ر رووبه‌ری ئازادی خه‌بات بکه‌ین و ژیان به‌ره‌و ئازادی ببه‌ین و ئینسان به‌گیانی ئازادی‌وه په‌روه‌رده‌ بکه‌ین.

ئازادى ئەقلى و

سەرخستنى ديموكراسى ⁽⁺⁾

رەئىسانس و ئازادى ئەقلى

ئۆز سوپاس بۆرىگە پىندانم. مەن وەكو مىۋانى كۆپرەكان قەسە ئەكەم، قەسەكانىشەم بابەتتىكى ئامادەكراۋنىيە، تىكەلەيەكە لە ھەندى مەسەلەى ديموكراسى و ئازادى ئەقلى؛ رەنگە پىۋىستىش بىكات لە دوا سەرەنجامدا بىيەستەمەۋە بە ھەلومەرجى ئىستە و ئەزمونى ئىستە و ئەۋنەگەرەنەى كە لەبەردەم ئەزمونەكەماندا ھەيە. لەھۆلەكەدا بىپىارم دا باسنىك پىشكەش بىكەم. لەبەر خۆئامادەنەكردنم لە كەموكۆپىەكانى بىورن. ھىۋادارم بىتوانم سەعاتنىك قەستەن بۆ بىكەم، پاشان بابەتەكە بە گەفتوگۆى ئازادى ئىۋە دەۋلەمەندتر بىكرى. باسەكە گىرنگى ئازادى ئەقلى و سەرخستنى ديموكراتىيە، كە باسنىكە ھەم لەگەل دروشمى سەرەكى فېستىقالەكە ئەگونجىت و ھەم ئەركىكى ئىجگار گىرنگە بۆ ئىستە و ھەم سەراپا پىچەۋانەى بۆچۈنە ئايدىيالىستىەكانىشە، پىچەۋانەى ھەموو ئەۋجۆرە بىرۋىر سەلەفى و فەلسەفەنەى سەدەكانى ناۋەراستە، كە ئەقلى قەل ئەدەن، ئەۋ بىرۋىرپاينەى نايەلن ئەقلى ئازاد بىت و ئازادانە لە دۇنيا و لە پىۋىستىەكانى دۇنيا و لە گۆرۋان و گۆرۋانكارىەكانى دۇنيا تىيگا؛ بەش بە ھالى خۆم، ناتوانم ئەۋ بابەتەكە ھەلەيە بىدەنگ بى بەرامبەريان. ھەموو بىدەنگىەك بەرامبەر ئەركە راستەقىنەكانى ئازادى و ئازادكردنى ئەقلى، بەخزمەتكردنى دۆڭمەننى ئازادى ئەزانم.

باۋەپم بە دىيالىكتىكە، باۋەپم بە گۆرۋانە، ھەشتىك ئەقلم نەبىرپىت باۋەپم پىنى نىيە، ھەشتىك ئەقلم بىبىرپىت باۋەپم پىيەتى. ئازادى ئەقلى خۆم لەۋەيا ئەبىنم ئەقلى خۆم بخەمەكار، كەس لەباتى ئەقلى مەن بىرنەكاتەۋە، ھەركەسنىك بىت، ھەرپايەيەكى كۆمەلەيتى ھەبىت، ھەرپايەيەكى ئايىنى ھەبىت، ھەركىزاۋەركىز قەبولى ناكەم لەباتى مەن بىرىكاتەۋە، خۆم خۆم لەپىناۋى خۆم

⁺ كۆپىك لەفېستىقالى گەلاۋىژى نۆى، ۲/۸/۲۰۰۲.

و کۆمەل؛ قەناعەتی خۆم، ئەقلی خۆم، ئەندێشەی خۆم، بۆچوونی خۆم لە ھەر شتێک لەم دونیایە ھەبێ و نەبێ، بیهێنم و نەبیهێنم، بیزانم و نەیزانم، ئەقلم نەبێرێ باوەڕی پێناکەم؛ بە ئەقلی خۆم بیر لە ھەموو شتەکان ئەکەمەو. پێم وابێ ئەمە گەوھەری دیموکراسیە، گەوھەری ئازادیە، گەوھەری سۆسیالیزمە، گەوھەری عەدالەتی کۆمەڵایەتیە. بەبێ ئەمەش ھەموو ئەو شتانەی نەوترێ، جگە لە چەواشەکردنی ئەقل هیچ شتیکی تر نییە.

جاری با ئازادی ئەقل لێکبەدینەو؛ ئازادی ئەقل یانی چی؟ ئەقل باوەڕ و بیرکردنەو ئەگرێتەو، ئەقل پێکھاتەیەکی فەلسەفەیی و بیرکردنەو یەکی ویزدان و ھوشیاری و کۆمەڵایەتی، بیرکردنەو یەکی زمان دەبێتە ئاوی ئەو رەنگدانەو یی بۆ بریار و بڕوای ئەقل. یانی کە تۆ ئەلێ ئەقل ئازاد ئەکەم، مەبەست ئازادی ئەقل لە لێکدانەو و باوەڕی ھەلە کە لەناو کۆمەل و لەناو نەریت دا ھەبە. خۆ یاساوتی لە مێشکا نیە بە کلاشنگۆفیکەو و ەستایی نەبێت مێشک بیربکاتەو، خۆ سەربازێک نەخزاونە ناو شانەی مێشکەو و نەبێت بیربکاتەو، ئەو ی مێشکی داگیرکردو، ئەو ئاکارانە بە کە مێشک قبوڵی ناکات و بەپێچەوانەی ئەقل و ئەقلانیەت چەواشەیان کردو، بەپێچەوانەی بیرکردنەو باوەڕ و بیرمان خستۆتە مێشکەو، بەبێ ئەو ی بەخۆت بزانی فەلسەفە یەک، رێگایەک، دنیا یەک بیرو پای رۆحی و دنیا یان خستۆتە مێشکەو، بەبێ ئەو ی ئاگات لێی بێت، لەپەر لەخۆتەو ئیسلامیت، مەسیحیت، جولەکەیت، نەقشبیت، قادریت، شیعەیت، سونیت، حەنەفیت و شافعییت، هیچ ئاگایەکیشت لەخۆت نیە؛ ساوا بێم، شەش ساڵ بێم، دە ساڵ بێم، پانزە ساڵ بێم، بەبێ ئەو ی بیرو پایان وەرگرتبم، یەکیک لەو رێگایانە ئاخراوەتە ناو مێشکم. مەبەست لەم قسانە ئەو یە کە ھەموو ئەو شتانە لەمنالێو ئاخراوەتە مێشکەو، قابیلی گەفتوگۆ و پیاچونەو. بێگومان ئەم قسانەم ئەو ناگە یەنێ ئەو بیرو پیاچونانە سەراپا رەتەبکەمەو، نەخێر، باوەڕم بەو راستیە بە کە ھەموو ئەو شتانە ئەبێت مناقشە ی بکەینەو، ھەموو ئەو شتانە قابیلی پیاچونەو و سەرلەنوێ ھەلسەنگاندنەو، کە بێگومان دوا ی ئەو ی کە بیرو پای تازە دیتە ناومان، دوا ی ئەو ی ھۆشمان دیتەو ھۆشی خۆمان و ئەقلمان ئازاد دەبێ، سەرلەنوێ حوکم لەسەر باوەڕەکان بدەین، ئەو ی قبوڵمانە لەسەری ئەپۆین و ئەو ی قبوڵیشمان نییە، وازی لێ دینین.

ئىستا كە خەرىكى سىستىمى دىموكراتىن، خەرىكى فەلسەفەى تازەىن، خەرىكى بىرورپاى جىاوازىن، خەرىكى دىنباى مادىن، خەرىكى مۆدىرنىتەىن، خەرىكى مەدەنىيەتىن، خەرىكى عەلمانىيەتىن، خەرىكى سەربەستىن، خەرىكى مەسەلەى ژنىن، خەرىكىن رابردو لىكئەدەينەو، ھەلئەسەنگىيىنەو، دواى ئەمانە ھەموو شتەكان قابىلى ئەوھە پىياچىنەو، لايەنى چاكەى بىيىن، لايەنى خراپەى رەت بگەينەو. دىسان دەيلىمەو؛ ھەموو ئەو شتەنى كە ئەقلى نەپىرى، ئەقلى قبولى نەكات، ئەقلى ئازادانە بىرىلئەكاتەو، يان سەپتىرابتەسەر بىرورھۆش، ھەقى سىروشتى مەۋجە پىياچىتەو و لىكىبداتەو و بژارپان بكا. ئازادى ئەقلى، يانى: گىپرانەوئەى ئەقلى بۆ خودى مەۋجە و پىدانەوئەى ناوهرى ئەقلى بۆ ھوكىمى زانستى و سىروشتى و ئەقلىنەت.

پىش ئاينەكان ئەقلى مەۋجە داگىركراو، دواى ئاينەكانىش ھەروايە، ئىستاش ئاسەوارىكى ئىچكار زۆر داگىركراوى لەسەر ئەقلى مەۋجە ماو؛ خۇتان ئەزانن ئەگەر ھەموو ئەو ئاين و مەزھەب و عەقىدانەى كە ئايدىالىستىن، يا مىتافىزىكىن، يا ئەودىو سىروشت لىكئەدەنەو، لىكئەدەينەو، تەنھا سى ئاينەكەى ئاسمانى نىە قسەى لە مەسەلە بىچىنەيىەكانى ژيان و ئاين كىرىپى. زۆر شت ھەيە پىش ئەو ئاينانەش باسكراو. لەسەردەمى فىرەونەكان، لەسەردەمى دواى ئەوان، كۆمەلئە مەسائىل لەسەر وەحدانىيەتى دىنا، لەسەر خوا، ھەتا لەسەر كۆمەلئە لەو مەسائىلانەى كە ئىستا زۆر زۆر پىرۆزن لاي ھەموو ئەو ئاينانە، دوو سى ھەزار سال پىش ئەم ئاينانە قسەيان لەسەركراو ھەندىك دەق ھەيە زۆر كۆنترن لەئاينەكانىش كەچى زۆر نىزىكە لە كۆمەلئە لەو دەقە پىرۆزانەى كە لەم ئاينانەدا ھەيە. ئەمە جگە لەوئەى ژيان لەگەل گۆرانكارى رۆژگارد، بەردەوام دەگۆردى. بەلام ئاسەوارى ھەندى بىرورپاى كۆن ھەر ماو و زۆرىش دەمىنى، ئەو دواى نەوھش دەگۆيىزىتەو. ئەمە سەبارەت ھەموو رويەكى ژيان وايە. چ دەسەلاتەكان و چ فەلسەفە و بىرورپاكان. دەسەلاتى عەشايەرى، چ دەسەلاتى كۆمەلەيەتى، چ باوكسالارى، چ دايكسالارى، چ مەسائىلى ساپكۆلۇجى، چ دواى ئەو دەسەلاتى دىموكراتى، ھەروا ئايدىولۇژىەكان، فەلسەفەكان، ھەموو ئەمانە ئەگەر يەكە بە يەكە لىكىيان بەدەينەو، لە زەمانى خۇيانا بەشئەيەك لە شئەوھەكان ھەندىكىيان ئاسەوارى سلبىيان ھەيە لەسەر ئەقلى و ئازادى ئەقلى مەۋجە، ھەندىكىشيان بە چاكە كارپان لەسەر ئەقلى و ھۆشى مەۋجە كىردەو.

لەزەمانی میثیۆلۆژیایاكانەوہ بۆ لاھوتیەت، ئینجا بۆ سەردەمی بالادەستیتی میتافیزیکەت و پاشان عەقیدە و ئاینەکان، کاریگەری جۆراوجۆر بەدرێژایی میثۆو ھەبوو. گەورەترین وەرچەرخان لە میثۆوی مرقایەتی بۆ بەئازادکردنی ئەقل، لەسەردەمی رینیسانسوہ دەستپێدەکات، لەوتێوە ئیتر ئەتوانین قسە لەسەر ئازادی و جەنگی ئازادی ئەقل بکەین. لەوہوێر، ناتوانین وەکو مەنھەجیکی دورودرێژی حیزبی، وەکو پرۆژەییەکی تایبەتی ئەم و ئەو فەلسەفانە، لە ھێچ خیتایێک بۆ ئازادی ئەقل بەتاقی تەنھا قسە لەسەر لایەنێک بکەین؛ پێش رینیسانس تەنانت لەسەردەمی شارستانیەتی یونانیەکانوہ ھەول ھەیە، قسە ھەیە، بیروبۆچونی جیاواز جیاوازیی ھەیە، موعتەزلەکانی سەدە یەھوتەمی کۆچی (ئیسلامی) ھەن، خەلکی تریش ھەیە. بەلام ھێچی ئەم بیروپایانە نەبوو بەپرۆژەییەک وەکو ریسایەک لە ریسای نەگۆپەکانی ژیان؛ بەئێ لەمیژوودا ھەولێ جیاواز و ئازاد ھەبوو، بەلام خەفەکراو، ناپەزایی بوو و دامرکێنراو تەو، لە دوا ئەنجامدا ھەموو ئەو فەلسەفە و بۆچون و رێباز و نەرتیانە بالادەست بوون کە بەشتیوہییەکی رەھا ئەقلی خەلکیان قفلداو، کە دەسەلاتیکی گەورە ی دنیا ی و رۆحییان لەخۆیان کۆکردۆتەو. ئەمیش ئایینی ئیسلا م و ئایینی مەسیحییە؛ ئایینی مەسیحی ئاوێتە ی دەسەلاتی رۆمی بێزەنتی بوو، ئیسلا میش خۆتان ئەزانن لە رۆژھەلاتی ناوہ پاست و دورگە ی عەرەبی، ھەندۆکیەک لە ئۆرپاشیان داگیرکرد: لە ئیسپانیا و ھەندێک لە ھەنگاریا و دەستیشیان گەیشتە ھندستان و ھەندێک لە ولاتانی تر؛

دیموکراتی لەسەردەمی رینیسانس بەدواو، وەکو بیر و ئەندێشە سەرپھەل، و زەمینە رەخسانەکی ئەگەرپێتەو بۆ سەردەمی فەیلەسوف و رۆشنگەرەکانی سەردەمی رینیسانس. ھەموو ئەو کۆشش و تەقەلایانە ی رۆشنگەرەکان، فەیلەسوفەکان، ئەندێشمەندەکان، زانا و داناکانی سەردەمی رینیسانس ھەولیان لەسەردا لە کێشە ی فەلسەفی، لە کێشە ی ئەقلانی، لۆژیکی، کۆمەلایەتی، لە کێشە ی سایکۆلۆجی و زانستی، ھەموو ئەو زانستە مرقایەتی و زانستە سروشتیانە ی کە لەبارە ی مەسائیلی بنەپەتی مرقەوہ ئاشکرا قسەیان لێکرا، دوو سەد سال پێش سەرکەوتنی شۆرشی پێشەسازی و دیموکراتی لە ئۆرپای رۆژئاوادا، قسە لەسەر ئەو مەسەلانە کراو و داوہری لەسەر گەرنگترین مەسەلەکانی ژیان، کە گەپانەوہیە بۆ ئەقل، بۆ چۆنیتی ئازادکردنی ئەقل،

بئىراوۋە تەئاراۋە. ئازاد كىردى ئۇ قىل لە باۋەرى رەھىل نەبىنراۋ، بۇ باۋەرى زانستى بىنراۋى گەردون و ژيان. حوكمدان لەسەر نەبىنراۋ حوكمى رامانە، حوكمى جۇراۋجۇرى رۇحىيە. بەلام حوكمدان لەسەر شتە بىنراۋەكان حوكمى زانستىن. حوكمى بەلگە و سەلماندنە زانستىەكان.

لە سەردەمى دادگاكانى پىشكىنى دەسەلاتى ئايىنى مەسىحىيە، ناكۆكى لە ئاشتى نەھاتوى نىۋان ئۇ قىل و خورافات، لەنىۋان سەلماندنى زانستىانە و نەسەلماندنى ئايدىيالىستىانە، بەردەوامە. لەسەردەمەۋە دادگاي پەلاماردانى ئۆزىك ھەيە. دادگاكان، دادگاي پىشكىنى مال نەبوون بۇئەۋەى جلوبەرگ بدۆزىنەۋە، يا خەنجەرىك بدۆزىنەۋە، بەلكو دادگاي پىشكىنى ئۇ قىل بوون، ھەر لەقلىك پىچەۋانەى دەسەلاتە رەھاكانى مەسىحى بىرىكىدبىتەۋە، بەتاۋانكار زانراۋە، زانا بوبى راۋنراۋە، قەيلەسوف بوۋە ئۇشكەنجەدراۋە، يان سوتىنراۋە باخود كۆزراۋە. ھەموو ئۇ رىگايانەى لەسەر دەسەلاتى رەھىل مەسىحىيەت كاريگەر بوون، دوزىنەيەتىكى زۆر كراۋن، ئۇ رىگايانەش رىگاي ئۇ قىل بوون، يىگاي زانستى بوون، رىگاي قەلسەفە بوون، ئۇم رىگايانە دوزىنى خويىنەخۆرەى دەسەلاتى ئايىنى مەسىحى بوون، بۇيە ئابورىزانەكانى ئۇكاتە كە بەشىۋەيەكى نىيائى بىريان كىردۈتەۋە پەلاماردراۋن.

ئۇم ھەموو تەقەلايانەى كە باسماىكىد، سەردەمىكى ئىجگار گەرەيان رەخسان كە ئىتر گەشەكىدى بازىرگاني بەرەۋ مانىفاكتەر و ئىنجا بەرەۋ بىشەسازى، پىشەسازىش بەرەۋ شۆرشى گەرەى زانست و دۆزىنەۋەى كۆمەلىك لەحكامەكانى ژيانى كۆمەلايەتى، بەپىي مەنتقى كۆمەلايەتى و ھەلقوللوى ناۋ كۆمەلەۋە، ئىنجا دۆزىنەۋەى رىگەچارە سىياسىيە دىنبايەكانى ئىستا، كە رىگەى دىموكراتى و كۆمەلتاسى زانستى و زانستە مۆيىيى و سىروشتىەكانە ئۇمانەش بۇ سەردەمى خۇيان كۆمەلىك ئەندىشەى تازەبوون. ئۇمانە ھەموۋى زەمىنەيان خۇشكىد كە چىنكى تازە بەناۋى چىنى بۆرۈۋازى بىتۈانى ئۇم داھىنانە بقۇزىتەۋە و بىكاتە بەرنامە و پىرۋەى كارى خۇى، بۇئەۋەى دەسەلاتى ئوتوكراتىيەت و كاريگەرى رەھىل لاۋاز بكا و پاشان سىستىمى دەرەبەگايەتى نەۋابەرئى و سىستەمىك بىتە سەر تەخت كە سىستىمى دىموكراتىيە، ديارە ئەمەش ژانىكى ئىجگار گەرە بوۋە، خەباتىكى دورودىژ بوۋ، كە بىگومان ۋەكو رىم جگە لە قوربانىەكانى، مەينەتى و چەرمەسەرى ئىجگار گەرە و جەرگ بىر

به سهر به شهریه تدا له وسه رده مه دا هاتووه، هاوشانی ئه و راستیانه ئه توانم بلیډ
 ناوانی گه وره و کاری خراپیش له و سهرده مه دا هه ر به ناوی شوږشه وه
 ئه نجامدراوه، له وانه شه پری ناوخو و غه دری گه وره به ناوی دیموکراتیه وه، به لاه
 سه ر نه نجام ته وژی پیویستییه مادیه کانی گۆپانکاری له ژبان، نه ک له دهره وه ی
 بازنه ی ده سه لاتی ئاین، له ناو چین و توێژه تازه سه ره له داوه کان به ته نها، بگره
 له ناو ئاینه که ش، که ده سه لاتی ئاینی مه سیحی بووه، ئه و بۆچونه نوێ و شوږش
 و ئازادیه رهنگیککی زۆری هه مه لایه نه ی داوه ته وه و ریفۆرمیسته کانی ناو ئاینی
 مه سیحی له: ئینگلتیره، ئیسپانیا، ئیتالیا، ئه لمانیا و فه رهنسا، ده وریککی
 گه وره یان ببنی له وه ی که ده سه لاتی ره های ئاین که م بکه نه وه و به ره و نه وه ی
 نوێ و، ئه ندیشه ی تازه ی به یڤن، یانی له ئه نجامدا ده سه لاتی ئاینی مه سیحی
 نه ک نه ی توانی خو ی والیکات که کاریگه ریه تازه کان کاری تی نه که ن، بگره
 ورده ورده کاریگه ریه کانی دهره وه ی خو ی کاریان له ناو بازنه ی موقه ده ساتی
 ئاینه که ش کرد. جگه له وه ی روبه ریککی فراوانی رۆشنییران، رۆشنه گهران،
 بیرمه ندان، زانا، داناو خه لکی کۆمه لایه تی و خه لکی موسلیحیان هینایه ژیر
 هه ژمونی خو یان، ئه م نوێگه ریه رهنگی له ناو ده سه لاتی موته قی ئاینی
 مه سیحی دایه وه و هه ندیک له قه شه کان، له بیرمه ندانی گه وره گه وره ی مه سیحی
 له سه رده می خو یا له ده سه لاتی موته قی مه سیحی هه لگه رانه وه و بیوون به
 ئاواره و دیلی گه وره ی ریفۆرم و ئازادی و دیموکراسی نه وکاته، ئینجا ورده ورده
 چونه ناو خه باتی نه ته وایه تی و نیشتمانی خو یان و له ناو سنوری نیشتمانی
 خو یانا، کیشه ی نیشتمانیان له ده سه لاتی تو تالیتاری مه سیحی جیا کرده وه، کا
 نه وکاته هه یچ میله تیک، هه یچ نه ته ویه ک، هه یچ گروپیک له گروپه کانی سه ر ئه ر
 نه یه توانی جگه له ده سه لاتی تو تالیتاری مه سیحی به شیوه یه کی تر بیربکاته وه.
 ته نانه ت له به رامبه ر زمانی زگماکیشدا.

ورده ورده هه موو ئه مانه گۆڤا؛ کیتابه پیرۆزه کان له زمانی لاتینییه وه بۆ
 زمانی زگماکی وه رگێڤردان؛ که نیسه ی نیشتمانی دروستکرا و تیکه ل به سیستمر
 تازه کرا، تیکه لاو به هه لبژاردن کرا، تیکه لاو به بازرگانی کرا، تیکه لاو به زانست
 کرا، تیکه لاو به زانیاری کرا و، ئیتر ورده ورده وایلیهات له باتی نه وه ی ده سه لاتی
 تو تالیتاری مه سیحی به تاقی ته نها حوکم بکا، به پێچه وانه وه، شکستیکی گه وره ی
 خوارد و، له ئه نجامدا وایلیهات که هه تا هه تایه له ده سه لات دوریکه ویتته وه

ئىستا خۇيان و خۇاي خۇيان، دەسلەتلى دىياو مەسلەلى دىيايىيەكەشيان بۆ دىموكراتىيەكان و ئازادىخوזהكان و ەلمانىيەكان جىيەپشت.

دواى ئەم سەرکەوتتانه لەسەردەمى رىنسانسەو ە بۆ سەرکەوتنى شۆپشى دىموكراتى، ئەو زنجىرە سەرکەوتتانه وايکرد كە روخسارى ەموو ژيان و گەوھەرى سياست و ژيانى كۆمەلايەتى، بىرکردنەوھى مرؤف، ەموويان بگۆرپىن و سەرکەوتنەكانى شۆپشەكانى ئۇروپا بەتايىبەتى فەرەنسا، ئىنگلتەرە، ئىتاليا، ئىسپانيا و ئەلمانيا، كاريگەرەكى فراوانيان لە ەموو دىيا ەبوو.

ئەگەر مېژوو زانستىانە بخوئىزىتەو، دەزانى ئە دوو سەدەى رابوردودا كاريگەرى گۆرپانكارى بەھەموو دونيادا ديارە، تەنانت لە كوردستانى خۇمان پىش دەرچوونى يەكەمىن رۆژنامەى كوردستان كە سەد سالىشى تىپەپاند، سەردەمى ميرنشىنەكان، شۆپشى سەردارانى ئەو سەردەمە، ەتا پاشاي كۆرەى رەواندوز، سەرکردە ئاينىەكان، شاعىران كە ەندىكىان مۆتەسەوفىش بوون، بەلام سەبرى ئەحمەدى خانى بكە، سەبرى حاجى قادىرى كۆبى بكە، سەبرى نالى بكە، تەنانت سەبرى مەحوى و زمانى پاراوى بكە، سەبرى مەلاى جەزىرى بكە، سەبرى مەولانا خالىدى نەقشى بكە، ئەو ەزانەى ئەوان تەرحيان ئەكەن، نامازەى نەتەوھىيان زۆرە. تەننا نوسىنى شىعەر بە زمانى كوردى پەتى لەسەردەمى دەسلەتلى مۆتلەقى ئىسلام دا، خۆى لەخۇيا جۆرىك لە ياخىيون لەو دەسلەتە ئىسلامى—عەرەبىيەى كە پىشتەر ەزار و دوو سەد سال سەپىتراو ە سەپاندنى ئاينەكەش تەننا زمانى عەرەبى لا مەبەست بو ە بەس. زمانەكانى تر، جگە لە زمانى عەرەبى، ەيچ كاريكىان پىنەكراو، وردەوردە ەولداو ە زمانەكانى تر نەمىنىت، زۆرىش زمان ەيە لەسەردەمى دەسلەتلى رەھلى ئىسلامىا نەماو ە زۆرىشمان ەيە لەسەردەمى دەسلەتلى مۆتلەقى مەسىحى، بە زمانى لاتىنى كاريگەرەكى ئىجگار سلبىان لەسەركرا. لە ئۇرپادا كە رىفۆرمخوזהكان لەسەردەمى رىنسانسدا زمانى زگماكان ەلئازاد، ئەمە شۆپشىكى گەورەبوو. لە كوردستانىشدا ەروايە، كاتىك شاعىرانمان زمانى عەرەبى قورئان وازلىدپىن و زمانى زگماكى كوردى ەلئەبژپىن، ئەمە بەرپەچدانەوھەكى ناسىقنالىستى گەورەيە بۆ كۆلتور و زمانى عەرەبى. بەبىئەوھى رىنسانسىش لە كوردستاندا رويداى. بەلام كاريگەرى گۆرپانكارى دەوروپەر و جىهان لەم بارەو ە بۆ كورد ەبوو. بەتايىبەتى كاريگەرى لەسەر

ئىران و فارس، لەسەر تۈرك، ئەمانىش لەسەر كورد ھەيانبۈۋە. كەچى دەبينىن ئەو مىللەتانەى زمانى زگماكيان ھەرامۆش كرد، زمانەكانيان بەجارى كۆزايەۋە، ھانايان بۆ زمانى تر بردۈۋە، ئىستا ئاسەۋارى ھەندىك لە زمانەكان لە دەۋلەتانى ئەسكەندەنافيا ھەر نەماۋە، ناچار چون زمانى تريان قەرزكردۈۋە. ھەروەھا لەرۆژھەلاتيشدا.

ئەركەكانى دواى ديموكراسى

دواى سەركەوتنى سىستىمى ديموكراسى و ھىئانەدى پىۋىستىيەكانى سەرخستنى سىستىمى ديموكراسى لەدەسلات و دەستورى ديموكراتى، ژيان بەۋە ناۋەستى و پىۋىستىيەكانى مۆڧ و كۆمەل، خواست و خوليا و پىداۋىستى تر ئەخولقنى. گوتمان: دوو سەدە پىش شۆرشى ديموكراسى بە بىرو فەلسەفە و زانست زەمىنەى سەرخستنى شۆرشى ديموكراسى رەخسىنراۋە. دواى سەركەوتنى شۆرشەكەش، فشارى راي گشتى لە چەسپاندنى ئۆرگانەكانى ديموكراسىدا زۆر گرنگە. گريمان دەستورىكش دانرى، ھەتا ئەگەر بەبى ھەلباردن بىت، كە ھىچ دەستورىك لە دەستورەكانى رۆژھەلاتى ناۋەپاست بە ئىمەشەۋە دەستورىكى پەسەندكراى گەل نىيە، بەپىچەۋانەۋە ھىچ دەسلەتلىك لە رۆژئاۋادا دەستورى نىيە گەل پەسەندى نەكردى، تەنھا برىتانىا نەبى دەستورى ھەمىشەبى نىيە، لە ئۆرۋاپادا دەسلەت ئەگۆڧى، بەلام دەسلەت بۆى بى دەستور بگۆڧىت، ھىچ دەسلەتلىك، ھىچ سەركىك، ھىچ ەزارەتلىك، بۆيان نىە دەستكارى دەستورەكان بكن، كە لەلاى ئىمە ئەو دەستۋارانە نىە، باشتىن دەستور، باشتىن ياسا، باشتىن دەسلەتلى سىياسى لە باشتىن ۋلاتى رۆژھەلات و دەۋلەتانى ۋەكو خۇمان، رۆڧەكانى كەى بىانەۋى دەستورەكەى ئەگۆڧى، يان پىشلى ئەكن. ھەمو ئەۋشتانەى پەيوەندىن بە دەسلەتلىكى سىياسى ديموكراسىيەۋە، دەسلەتەكان بەتاقى تەنھا ھەمو پىۋىستىيەكانى ديموكراسى دابىن ناكەن بۆ خەلك، لە رۆژئاۋادا كە دەستور پەسەندكراى گەل، ئىنجا ھەمو دەستكەۋتە ديموكراسىيەكان تەنھا دەسلەت نايانھىننىتەدى. چ جاي بۆ رۆژھەلات. ھەمو ئەزمونە ديموكراسىيەكانى دىيا لە پىشكەۋتوتىن ۋلات ھەتا دواكەۋتوتىن ۋلاتى ديموكراسى سەرجەم ئەركەكانيان تەنھا دەسلەت نايانھىننىتەدى. بەلكو فشارى راي گشتى رۆڧى كاريگەرى لەھىئانەدى ديموكراسىدا ھەيە. بۆنمونە ھەرنسا كە بەھەلە تىگەيشتۋىن گۋايە شۆرشى

دېموكراسىيە دۇنيا لە فەرەنسا يەكەم جار سەرکەتتوۋە، وانىيە، ئەۋنىگە يىشتىنە
 ھەلەيە، يەكەمىن شۆرۈش لە دۇنيادا ئە فەرەنسا سەرئەكەتتوۋە، بەلگۈ چەمكە
 ھەرە تەسەسپەكانى دېموكراسىيە لە فەرەنساۋە سەرىيەلداۋە، لانكى سەرکەتتوۋى
 شۆرۈشى دېموكراسىيە و لانكى ھەلگەپانەۋە لە ھەموو عەقىدە كۆنەكانى سەدەي
 ناۋەرەست، پىش فەرەنسا، لە برىتانىا بەفراۋانى دەستپىدەكات "كەنىسەي
 نىشتەمانى يەكەمىن جار لە برىتانىا گۆرۈدراۋ لە (پاپا) دابرا، ھەلگەپانەۋە لە
 زمانى لاتىنى و گەپانەۋە بۆ زمانى زگماكى نەتەۋايەتتى دىسان يەكەم جار لە
 برىتانىا سەرىيەلدا، شۆرۈشى فەرەنسا دروشمەكەي، خىتابەكەي، سەرکەتتوۋى
 لە زەمانى شۆرۈشى فەرەنسا كارىگەرەيەكى فراۋانى ھەبوو، فرەگىر بوو، بەلگۈ
 دروشمى شۆرۈشى فەرەنسى (ئازادى، يەكسانى، براپەتتى) دروشمىكى
 جىھانگىرىش بوو بۆ ھەموو مىللەتەكانى دۇنيا. ئىنجا لەگەل ئەۋەشدا، مىژۋى
 ئۇرۇپا بخۆتتەۋە، برىتانىا پىش شۆرۈشى فەرەنسا كەتتوۋە. ھەتا ئىسپانىا و
 ئىتالىا لە چەكەرەكردنى رىئەسانس و سەرکەتتوۋى چەمكەكانى رىئەسانس پىش
 ئىنگلەتەرەش ئەكەۋن، ئىتالىا پىش ئىنگلەتەرەش پىش ئەلمانىا، پىش فەرەنسا،
 پىش ھەموو ئەۋانە ئەكەۋى و ئىسپانىا ش دەۋرىكى گەۋرەي ھەيەكە بەداخەۋە
 لەلای ئىمە نەناسراۋە، ئىتالىا لە مەسائىلى ھونەرى، ئەدەبىي، تىكەلاۋكردنى
 فەلسەفە و شۆرۈشى دېموكراسىيە، دەسەلاتەكانى رىئەسانس لە مىرنىشپەكانى
 ئىتالىا دەۋرىكى ئىجگار گەۋرەيان بىنيۋەكە ھەست تاكەم نە نە نوسىنا، نە لە
 زۆر دىالۆگەكانى دۇنيائى ئىمەدا ئاۋرى پىۋىست لەۋ مەسەلاتە درايتتەۋە.

دېمەۋە سەرئەۋەي كە دېموكراسىيە دۋاي سەرکەتتوۋى ۋەكۈ دەسەلات، كە
 مىللەت دەستۈر پەسەندەكە دەسەلاتە سىياسىيەكەي ھەلدەبىزىرى، ئىتر ئايە
 ئەمە كۆتايى پىرۇسىيە دېموكراسىيە؟ نەخىر جارى زۆر زۆرى ماۋە، ھەتا
 ئىستاش كە قسە لەۋ مەسەلاتە ئەكەين پىرۇسىيە دېموكراسىيە ماۋىيەنى، بۆ
 بەلگەش: ئەگەر كارۋانى دېموكراسىيە بەدەيتەننى ئەركەكانى ھىشتا رىگايەكى
 دورودىزى ئەبەردەم نەمابى و ئەگەر قۇناغى دېموكراسىيە تەۋاۋ بوۋە، بۆ
 سۆسىيالىزىم لەۋ ۋلاتانە دانامەزى؟ بەپىي پىشپىنى ھەموو سۆسىيالىستەكانى

* لەكاتى گەتۈگۈي ئەم بابەتە، بەرىز (عەلى تەتەر) مىۋاننىكى دەۋكى فېستىفال، ئامازەي
 بەۋەدا كە يەكەمىن جار لە سويسرا ھەۋلى شۆرۈشى دېموكراتى دراۋە، بەلام لە
 جۋارجىۋەيەكى تەسكدا ماۋەتەۋە. ئەمەيان راستە. بەلام شۆرۈشى برىتانىا فراۋان و
 كارىگەر بوو.

دنیا، دواي تەواپونى ئەركەكانى شۆپشى بۆرۈۋازى، دەپو سۆسياليزم بىتەدى. كەچى دەبينىن، ھىشتا پىرۇسەي ديموكراسى رىگەي درىژى ماۋە بىپىرئ. مەن نامەۋى بلىم ماركسبەكان، يا سۆسيال ديموكراتىيەكان راست دەكەن، ئەمەيان مشتومپىكى تىۋرى قولە ئىرە جىگەي نىيە. بەلام دەللىم: ئەگەر ديموكراسى رىگابەكى دورودرىژى نەماۋە ئىتر ئەم خەباتە ھەمەلايەنەي لە ئۆرپادا نەدەۋىست بۇ ديموكراسى دەدرئ. بىگومان ھىشتا ئەركەكانى ديموكراسى ماۋن، بۆيە كۆسپەكانى بەردەم بونىتنانى سۆسياليزمىش لە ئەورپايا ھەرماۋن. لە ولاتانى ئەسكەندەنافىاش ھەرماۋە، ولاتەكانى ئەسكەندەناف سويد و فنلندەو دانىمارك و نەروىجە، لەناۋاندا سويد لە ھەموۋيان پىشكەوتوتورە، كەچى ئىستا لە سويد ژن لە پىاۋ موچە كەمتر وەرئەگرىت، ژن ۸۰٪ تا ۸۵٪ موچە وەرئەگرىت، پىاۋ ۱۰۰٪ وەرئەگرىت، لە ھەر حەوت چركەساتىك ژنىك لە سويدا ئەچەۋسپتەۋە، كلتورى پىاۋ ھىشتا زالە، ئەمە پىشكەوتوتورىن، عادلتىن ولاتى سەرمايەدارى ديموكراسىيە لە دنيايا، ئىنجا لەگەل ئەۋەشدا كۆمەللىك تەنگۈچەلەمەي گەرەي منال، گەرە، بچوك، نەرىتى مۇۋەككەمەلەيە كە لە ئەورپا ناچىت بەئەقلىانا، بۇ نمونە شتىك لە سويدا ھەيە لەباتى جگەرە ئەيكەنە دەميان، نازانم چى پىتەللىن، لەلاي خۇمان تووتنىكە ئەيكەن، ئەيكەنە ژىر لىۋيان، لە خانەقەن پىتەگوتىرئ (دەبە) شتىكى دواكەوتوى سەدەكانى ناۋەپاستە. يەككە لە ھۆيانەي كە سالەھا نەيانھىشت سويد بچىتە ناۋەبازارى ئۆرپاي ھاۋبەش، ئەو نەرىتە دواكەوتوۋە بوو. ھەتا سويد بەللىنى نەدا بىنەپرى بكا، بپارى ئەندامەتى ئۆرپاي ھاۋبەشيان بۆنەدا، بەللى لەۋى توتن ھەلمزىن عادەتلىكى كۆنەپەرستىيە، جا ۋەرە لاي ئىمە بىژمىرىن سەدەھا نەرىتى كۆنەپەرستى ھەن، لىككىدەنەۋە لەۋى گەشتۈنەتە چى و ئىمەش لەكۆيىن؟ چەند ئەقلمان جىاۋازە، چەند پىۋەرەكانمان جىاۋازە، چەند ئەقلمان داگىركراۋە؟

دیموكراسى و ئەلمانىيەت و مەدەنىيەت

سىستىمى ديموكراسى دوو بنچىنەي ئىجگار گرنگى دەۋى؛ يەككىي ئەلمانىيەتە، ئەۋەي تىرىش مەدەنىيەتە. بەبئ ئەو دوو بنچىنەيە مەھالە قسە لە ديموكراتى بكەيت. بۇ؟ لەبەرئەۋەي دەۋلەتە ناعەلمانىيەكان دىن و دەۋلەت تىكەلاۋ ئەكەن، كە دىن و دەۋلەتلىش تىكەلاۋبوو، ياساكانىش شەرەين، مەزھەبىن، ياساكانى سەردەمى مەسىح، سەردەمى ئىسلام، سەردەمى

كۆنقۇشپۇس، سەردەمى بوزىەكان، سەردەمى ھىندۇسىيەكان دەسەپپىندىرىن. ئەم ھەموو سەردەمانە لەمىژئودا ھەرىكەت و ياسا و رىئاسى خۇيان ھەيە، شەرىعەتتىكى ھەيە، دەستورىكى ھەيە، دەسلەپتىكى ھەيە، ھەرتايىن و مەزھەب و غەقىدەيەك لەوانە نەرىتى دەسلەپتىكى دىنى و رۇخى بۇخۇى داناۋە، ئەگەر تۇ دىن و دەۋلەت لەيەك جىيانەكەيتەۋە و دەستورىكى دىنبايى لەرىڭگاي سىستېمىكى غەلمانى لەسايەى سىستېمى دىموكراسى، دانەنئى، ھەرگىز ناتوانى ئەقىل ئازاد بىكەيت و ئەقلىش ئازاد نەبى، مەھالە بىتوانى شارسىتانبەيتى سەردەم بىنايت بىرى.

گەرچە پەنەۋە بۇ سەردەكانى ناۋەپاست، كۆمەللىك رۇق لەبەرامبەر پىشكەۋتن و مۇدىرنىتەۋە دەۋرىيىتى كە ھەرگىز لەگەل گۇرپانكارىەكان ناگۇنجىت. چۇن دەكرى بەزۇرى زۇردارى، بە تىرۇر و ھەپەشە، بە تۇقاندنى رۇخى، بىرۇپاى سەردەكانى ناۋەپاست بىسەپپىنرىتەۋە سەردەمى ئەنتەرنىت و جىهانگىرى؟ ئەم ياسايە ھەزارو چوار سەد سالل ھەلگىرپىتەۋە و لەسەردەمى مۇدىرنىتە و سەتەلەيتدا، لەسەردەمىكا كە ژيان پىشكەۋتنەكەى مايەى سەرسۇپمانە، ياسا و نەرىتى ھەزار و چوار سەد سالل لەمەۋىەر بىسەپپىنرىتەۋە. ئەم كىشە چارەسەرنەكراۋە، خەمىكى گەۋرەيە لەمىژئوى ئىستا، بىگۇمان رىگە لەبەردەم گۇرپانكارى ئايندەگرتىش، خەمىكى ئىجگار گەۋرەترە.

بەكىتتى نىشتىمانى كوردستان (بىست و ھوت) ساللە دامەزراۋە (۲۷) سالل بۇ تەمەن چىيە؟ كەمتان ھەيە (۲۷) تەمەنى نەبىت، سەردەپاش ئىستا بەكىتتى خەمى ئەۋەيەتى لە دوۋەمىن كۆنگرەۋە، بەشى زۇرى بۇچونەكانى بگۇپى كە كەمترىن شتى عىلاقەى بە (۲۷) ساللى رابردوۋمانەۋە ھەبى، دواى (۲۷) سالل تىگەپىشتوۋىن ھەموو ئەۋانەى لە شاخ و تۇمانەكوت و مت قابىلى ئەۋە نىە لەم گۇرپانكارىيانەدا دەرخواردى خەلگى بدرى. ئەگەر سەيرى بەرنامەى بەكىتتى نىشتىمانى كوردستان لە دوۋەمىن كۆنگرە، سەيرى پىكەتەى سەركردايەتى بەكىتتى و ئۇرگانەكانى، خىتابى سىياسى و فەلسەفى بەكىتتى بىكەن، پەيۋەندىكەكى كەمى بەسەر سەردەتاي دامەزاندنى بەكىتتى نىشتىمانى كوردستانەۋە ھەيە. (۲۷) ساللە دامەزراۋە دەبى بەرنامەكەى و سىياسەتەكەى بگۇپى، ئىتر چۇن ئەتوانم بگەپمەۋە بۇ ھەزارو چوار سەد سالل لەمەۋىەر، كە ئەۋ زەمانە سەراپا بەسەرچوۋە. مەن ئاللىم ھىچى ئەۋ زەمانە قەبۇل ناكىرى،

چونکه کۆمه‌لێك شتی هه‌یه بۆ ئیستاش ده‌شیت. چۆن له‌ئەده‌بی کلاسیکی زۆر شت هه‌یه بۆ ئیستاش ئەشیت، له‌فەلسەفە‌ی کۆندا هه‌یه بۆ ئیستاش ده‌شیت، له‌ئایینه‌کانیش زۆر شت هه‌یه بۆ ئیستا ده‌شێن. به‌لام کاتیك ده‌ویستری به‌زه‌بری چه‌ك و چه‌ك‌داری حیزبی سه‌له‌فی، له‌ژێر په‌رده‌ی جۆراوجۆردا کۆمه‌ل بگێردیته‌وه بۆ سه‌ره‌تای سه‌ده‌کانی ناوه‌راست (ئه‌ك ناوه‌راستی سه‌ده‌کانی ناوه‌راستی) ئاهمه‌یان کۆنه‌په‌رستی لێ‌ئه‌تکی. بیری ئاوا له‌سه‌ر دیموکراتی و ئازادی و مه‌ده‌نیه‌ت خه‌ته‌رناکه. ئەمه‌ غه‌دریکی گه‌وره‌یه قبۆل نا‌کریت؛ بۆیه نادای عه‌لمانیه‌ت له‌کوردستاندا ده‌بیته مه‌سه‌له‌یه‌کی چاره‌نوسان.

بۆ‌ئەوه‌ی سیستمی دیموکراسیش خۆی ساغ بکاته‌وه له‌نیوان ده‌سه‌لاتی دنیایی و ده‌سه‌لاتی دینی، پتویسته عه‌قیده و نه‌ریتی دینی سه‌باره‌ت به‌ ئا‌که‌که‌س، مه‌سه‌له‌یه‌که نابێت قه‌ده‌غه بکری، نه‌ ئی‌مه نه‌ له‌ دوا‌ی ئی‌مه نه‌ له‌پیش ئی‌مه بۆمان نیه بێین به‌ م‌رو‌ف ب‌ل‌ێن ئە‌قلی خۆت به‌ زۆری زۆرداری بگۆره، کاری وا دژی ئازادییه، له‌ناخه‌وه ئه‌ی‌لێم که به‌ زۆری زۆرداری ئە‌قلی م‌رو‌ف بگۆری تاوانه. وه‌کو چۆن باوه‌رم به‌وه نیه عه‌قیده‌ی ئە‌م دنیای م‌رو‌ف به‌ زۆر بگۆری، باوه‌رم به‌وه‌ش نیه عه‌قیده‌ی ئە‌و دنیای م‌رو‌فیش به‌ زۆر بگۆری، عه‌قیده و فەلسەفە و ئاین و قه‌ناعه‌ت هه‌موو ئە‌و مه‌سه‌لانه م‌رو‌ف له‌ هه‌لب‌ژاردنیان ئازاده، به‌لام له‌هه‌مان کاتیش دا بۆت هه‌یه مشتومر له‌سه‌ر هه‌موو شته‌کان بکه‌یت. نا‌کری له‌ژێر هه‌یچ په‌رده و پاساوێکدا رینگه‌ی مشتومر و تاوتویکردنی هه‌موو مه‌سه‌له‌کان بگیری. به‌تایبه‌تی به‌ ترس و تی‌ور. وه‌کو چۆن ئە‌ل‌ێن رینگه‌ نادهم فەلسەفە‌ی یه‌ك حیزب له‌ناو یه‌ك ده‌سه‌لاتدا هه‌موو شتیك بێت، هه‌ر به‌وشیوه‌یه رینگه‌ش نادهم فەلسەفە‌ی یه‌ك مه‌زه‌ب. فەلسەفە‌ی یه‌ك عه‌قیده، یه‌ك ته‌ریقه‌ت له‌ناو یه‌ك ده‌سه‌لات و له‌ناو یه‌ك ئاین و سیسته‌مدا بیه‌پن‌ریت. باشترین شت ئە‌وه‌یه ده‌سه‌لاتی دینی و ده‌سه‌لاتی دنیایی بۆ به‌رپۆه‌بردنی ژیان و سیستمی دیموکراسی له‌سه‌ر پرنسیپی عه‌لمانیه‌ت دابه‌زێ، که عه‌لمانیه‌تیش چه‌سپی م‌رو‌ ئازاد ئە‌بیته‌نانه‌ت له‌ هه‌لب‌ژاردنی مه‌زه‌ب و تی‌رخواردن له‌ ک‌شی مه‌زه‌ب و ئاینیش، زۆتر ئاسوده ده‌بی.

ئێستا له‌سایه‌ی سیسته‌مه عه‌لمانیه‌کانی ئورپا عه‌لمانیه‌ت ئیلحاد نیه، وه‌کو هه‌ندێك سه‌له‌فی توندپه‌و له‌ناو هه‌موو شته‌کان ته‌نها باس له‌وه ئە‌که‌ن، که گوايه عه‌لمانیه‌ت ئیلحاده بۆ ئورپا، وانیه، ریز له‌ ئاینی مه‌سیحی و مه‌زه‌به‌کان و له‌

مەسەلە پېرۋەزەكان گىراۋە. بەلكو رېژ لە ئىسلام و موسلمانەكانىش زۆر دەگىرى. تەننەت رېژەى خواپەرستى زىادىنەكردىي كەمى نەكردوۋە. بەلام مەسەلەى دىن لە ئۇروپا بۆتە مەسەلەى تاكەكەس. دەولەتەش سەرقالى دونيا و خەزمەتەكانى مەۋقە لەم دونيا. لەبەرئەۋە ئەلمانىيەت و دىموكراتى بەيىنى ئەو پىروپاگەندەيە كە لىرە دژيان ھەيە راست نىيە، عەقىدەى مەۋقە لەگەل دىنى خۆى، مەزھەبى خۆى پارىزراۋە، ھىچ ھېزىك، ھىچ دەسەلاتىك بۆى نىيە ئەو نازادىيە پىشپىل بكا. ئەمە بەدەستور دەستەبەرە. بەلام ھەرشتىك باۋەرى پىنى سەبى نازادە، لەسەر نازادى عەقىدە و باۋەرىون و نەبون بە خوا، كەس تاگىرى و سزاندري. ئەقل نازاد بوۋە، ناكىت تۆ ئەقلى جاھل تىكەل ئەقلى مۇدىرىننەتە و ئەلمانى بكەيت. تازە ژيان لەۋى بەتەۋاۋەتى سەدەكانى ناۋەپاستى جىھىشتوۋە. ئەقل لە ئۇروپادا تازە بە مەزھەب و خورافىيات قەل ناكىتەۋە. لە ھەموۋى خۆشتەر ئەۋەيە ھەموۋى ھىزە ئىسلامىيە سىياسىيەكان كە دەسەلاتى ئەلمانى رەتتەكەنەۋە و دەسەلاتى ئۇروپايان قىبول نىيە، كەچى سەلەفى ۋا ھەيە ئۇروپا لەۋپەرى پىشكەۋتن و مۇدىرىننەتە بە جەھل و جاھلىيەت دەزانى، لە سەيد قوتبەۋە بۆ ھەسەنى بەناۋ پەپرەۋەكانىشيان، پىيان ۋايە سەردەمى دىموكراسى و مۇدىرىننەتە سەردەمى جاھلىيەتە، سەبرى ئەم تراژىدىا و كۆمىدىايە بكەن، چۆن تىكەلاۋكرۋن، سەيد قوتب بە ھەموۋى ئەۋەقلىيەتە ئىوكراتىيەتەى (تەقلى دەسەلاتى ئابىنى رەھا) ھەيەتى، پىنى ۋايە ئۇروپا لەسەردەمى جاھلىيەتە، كەچى ھەموۋى ھىزە ئىسلامگەراكا (۹۰٪) كە لىيان ئەقەۋمىت كەسىيان ناچن بۆ ۋلاتە ئىسلامىيەكان، ھەلدىن بۆ ئۇروپا، لەۋى ئەبن بە پەناھەندە و لەسايەى ژيانى ئەۋپەرى نازادى و سەربەستى ئەۋىۋە موسلمانى عەيارە بىستۋچارمان بۆ پەرۋەردە دەكەن. لەۋى نازادەن كىتەبەكانى (سەيد قوتب) و (ھەسەن بەنا) و مورشىدەكانيان چاپ و بلاۋ بكەنەۋە. مەن نامەۋى ناۋى كەسىيان بەيىنم، بەلام ئەۋانەى كە لىرە زۆرتىرىن جىنۇمان دەدەنى، جىنۇ بە فەكر و فەلسەفە و مېژوومان ئەدەن، ئەۋانە خۆيان لەپەناى مەكە و مەدىنەدا ناژىن. بەلكو ۋلاتانى ئۇروپايان ھەلپۇزدوۋە بۆ ژيان. كە يەك دۈسال جارىتكىش دىنەۋە خوتبەى ئاگراۋى ئەدەن، شىرىتەكانيان پىرئەكەن لە جىنۇ لەباتى مەعرفە و ئەقل، مەزگەۋتەكان پىرئەكەن لە رەۋ كىنە، لەباتى لىپوردن و خۆشەۋىستى، خەلكانى ئاۋا، نە لە (مەكە) ن و نە لە (مەدىنە). ئەمانە لە نەروىج و سوۋىدو برىتانىا و

ئەمىرىكا و ئەلمانىا و فەرەنسا دەڭىن. پىاويك كە لىي ئەقەومى ھەلئە تەقنىي بۆ
ئوروپا، كەچى بە پروپاگەندەش ئوروپا بە كفر و جەھل ئەزانى. ئەگەر تۆ فعلەن
ئەم قسانەت راستە، كەس بە موسلمان نازانى لەخۆت بەولاولە، ئەگەر ئەشەبىت
بە پەناھەندە جىگاي راستەقەنەت نە نەروىجە، نە ئەلمانىا، نە ئىنگلەتەر، نە
ئەمىرىكا، ئەو كەبە بچۆ بىست و چوار سەعات عىبادەت بكە، بۆ بۆئەوئ چى
ئەكەي لە نەروىج، مەن نەروىجەم بىنيو، رەنگە ئىو كەم كەستان ھەبىت
بىنييىتتەن، ئوروپا و ئەمەرىكاشم دىو، ئەو سەلەفىانە كە ئەيانىنى لەولاتانى
ئوروپا ئەگەپەن، ھەمىشە لەبەرخۆمەو كە دەمىنەن، دەم گوت: ئاخەر ئەم رىش
درىڭىيە و ئەم دىدەشەيە و ئەم عەگالە و ئەم سلوكى ئىسلامىيە چى دەكا
لە ئوروپا، كە ھەموو دىاردەيەكى پىچەوانەي داب و نەرىت و شەرى ئىسلامە؟
لە گازىفۆ دائەنىشى لەگەل نەرىتى ئىسلامدا ناگونجى، چونكە ژن و كچى ئەوئ
لە ھاوينا تاقەتى جەل لەبەركردنى درىڭيان نىيە. ئەچىتە دوكان، ئەچىتە
سوپەرماركىت، ئەچىتە ھەرشوئىنك خەلك بۆ ژيانى خۆي ئەڭى، بۆ تۆ نازى، و
گوئ لە نەرىتى تۆ ناگرىت؟ بەراستى ئوسامە بن لادن زۆر چاكي كىدو چو بۆ
ئەفغانىستان، زۆر باشى كىدو لەولاتىكى دواكەوتوى ئاوا دەش بىرى سەلەفىيەت
بلاويكرىتەو. نەك لە لاتىكى پىشكەوتودا، ئەوانە كە ۹۰٪ نەخوئەوارن، لە
سى ژەمەكە دوو ژەم نانپان دەست ناكەوئ بىخۆن، ئى ئەو ئوسامە بن لادن
پىاويكى ئاقلە لە سەودەو كۆچ ئەكات بۆ ئەفغانىستان، چونكە ئەزانى سەودىيە
ھەم لەبارى ناسىئونالىستىيەو، بواری تيا نىيە لاقى ناسىئونالىزىمى عەرەبى لە
سەودىيە و لاتانى كەنداو لىبىدا، چونكە لەوبارەو تىريان خواردوو؛ ھەم لەبارى
ژيانى بەرزى مادىيەو كەس گوئى لىناگرىت، ديارە لەبارى ئايىنىشەو
خەلكە كە رىبازى ئايىنى خۆيان دۆزىو تەو. بۆيە ئەو پىاو چاكي كىدو چو
بۆ ئەفغانىستان، ئەچى بۆ پاكىستان، پىشترىش چووبو بۆ سودان، ئەو ناوچانە
ئىستا مەيدانى پروپاگەندەي سەلەفىيەتن و رەنگە تەراتىنى سەلەفىيەكان لەو
ولاتانە درىڭىش بخايەنئ. ئەمەيان ئاشكرىيە بۆچى؟ لەبەر برىستى و دواكەوتە.
ئەمە جگەلەوئ ھەستى ناسىئونالىزىم و پىشكەوتنى مۆدىرنىتە ھەر زۆر لاوازە
لەو لاتانە. ھەلەبەتە سەرەپاي ئەو راستىانە سەبارەت بە رەواچى ئەندىشەي
سەلەفى لەناوچە ھەرەدواكەوتووەكاندا، گەر سەلەفىيەكان پىيان وابى دىنا
بەخىتابەكانى ئەوان ھەلئە سوپى. ئەمە شەكە ناكرىت باوهرى پىبكرىت، ناكرىت

باوهر بهوه بکریت له ولاتی دواکه وتوه وه، به خیتابی سه له فی کۆنه په رستانه وه، ئوروپا گوايه نوقمی جه هاله ته و به ئاراسته ی سه له فی بگۆردری. ئه مه خه یال و خورافات. ئه م جوهره سیاسه ته پر له رقو کینه یه، سه ره نجام هر بۆ کوشت و کوشتارو جه نگی ناوخو راتده کیشی. له ناو ئه وه موو کیشمه کیشه دار، له دوا نه نجامدار، تاقه چاره سه ر، سیسته می دیموکراسی و عه لمانیه ته و به س. سیسته می عه لمانی ئیجگار گرنگه، به بی سیسته می عه لمانی مه حاله قسه له سیسته میکی دیموکراتی بکه یت.

عه لمانیه ت و ئازادی نه قل

پیم خو شه سه رنجتان بۆ خالیکی کورت رایکیشم نه ویش نه وه یه، نه گهر ده دبباتی هه موو هیزه ئیسلامیه سیاسیه کان بخوینیه وه، که قسه له عه لمانیه ت نه کهن، زۆرتر قسه له سه ره نه وه نه کهن که: عه لمانیه ت دین له ده سه لات جیا نه کاته وه و دینیش له سه رده می پیغه مبه ره وه له وساو ه شمشیره کای هه لکیشاو ه تا ئیستا به هقی خو ی ده سه لاتی گرتۆته ده ست، ده سه لاتی ئیسلامیش حاکمیه تی خوا به له سه ر نه ر. جگه له وه ی هیچ ده سه لاتی حاکمیه تی خوا نییه. ئه م قسانه چه واشه کردنی راستیه کانه و هه لگی رانه وه ی فه لسه فه ی عه لمانیه ته، عه لمانیه ت پیش نه وه ی دین و ده سه لات لیک جو ئ بکاته وه، پیش نه وه ئازاد کردنی نه قل له ئاسه واره کانی رابردو، گه وه ری عه لمانیه ت له ئازاد کردنی نه قل و چه سپاندنی نه قلانیه تدا یه. به په تیرین مه سه له که ماکی عه لمانیه ته، نه ویش ئازاد کردنی نه قل: نه قل نه گهر به داگیرکراوی له ژیر ده سه لاته کانی سه ده کانی ناوه راست مایه وه، نه گهر نه قل له ناو ئه وه موو ته موژه میتافیزیکی و ئایدیالیستی و باوهره یان به جنۆکه و غه یبیات مایه وه، ئیتر ناتوانی نه قل بگۆردریته وه بۆ نه رکه نه قلانیه کان و داوهره زانستیه کان. شه و و رۆژ بیر له مه سائیلی رۆحی بکه مه وه، شه و و رۆژ بیر مه سائیلی غه یبی بکه مه وه، شه و و رۆژ بیر له مه ئاسیلی میتافیزیکی بکه مه وه، شه و و رۆژ بیر له جنۆکه و سزای قرچه قرچی دۆزه خو هه لقرچاندن بکه مه وه، ئیتر له کو ئی نه توانم توانای خو م ئازادانه پیشکشی کومه له که م، نه ته وه که م، پیشکهن، زانست و زانیاری بکه م؟ نه گهر بیشیکه م به شیکی که می توانام بۆ ئه و نه مینیه ته وه، ئه مه له کاتیکدا له ولاتیکا بیه و ئی پیشبکه و ئی ده بیته به شی زۆری توانا کانی خو ی له ریگای نه قلی ئازاده وه بخاته خزمه تکردنی پیشکهن،

زانست، زانیاری و زه‌مینه مادییه پیویستیه‌کانی گوران و گورانکاری و چوئیتی
جه‌سیاندنی دیموکراسی.

پیش ھەموو شتیک لہ چەمکی عەلمانیەت پتویستە بیر لە چۆنیەتی ئازادکردنی ئەقلی دواکەوتوو بۆ ئەقلی پێشکەوتوو بکریتەوہ. دواى ئەوہ لە چۆنیەتی جیاکردنەوہی دین لە دەسلالت؛ ھەتا ئەقل ئازاد نەبێ، ھەرگیز ئازادی راستەقینە نایەتەدی. ئەقل لە ھەموو مەسەلەکان ئازاد بێت، بە مەسەلە زەھەبەکانیشەوہ، بۆ سیستەمی دیموکراتی زۆر گرنگە. تەنانەت بەبێ سیستەمی عەلمانی و چەسپاندنی بنەماکانی ئازادی ئەقل، ھیچ میللەتیک ناتوانێ لاقى ئازادی راستەقینە لیڤدا. عەلمانیەت بەتەواوەتی بچەسپێتە، دین و دەولەتیش لەیەك جیا بکەرەوہ، ھەموو ئازادیەکان لەدەستوردا قبول بکە، ئینجا ئەرکی تری دابینکردنی مافەکانی تاک و خەلک دیتەپێشەوہ، کە ئەویش مەدنیەت و مافە مەدنیەکانە. ئەمە مەسەلەیکى زۆر گرنگە بۆ ئەزمونە دیموکراتیەکان. بەلام ئەگەر ئەقل ئازاد نەکرێ و ئازادانە بیرنەکاتەوہ و ئەقلانیەت لە حوکمدان لەسەر ھەموو دیاردە و دەرکەوتەکان بەکارنەیت، ناکرێ بیر لە ئەرکەکانی تری دیموکراسی بکریتەوہ. چونکە راستەوخۆ پەيوەندى بە ئازادکردنی ئەقل و ئەقلانیەتەوہ ھەیە. مەروڤ کە سەر بەخۆی بیرکردنەوہی نەبوو، ئەقلی ھى خۆی نەبوو، خۆی خۆی بەرپۆھ نەبا، دەسلالت نەدایە رێکخراوی ھەبیت، سەندیکای ھەبێ، گروپی ھەبێ، رێکخراوی خۆبەخشی ھەبیت، رێکخراوی کۆمەلایەتی و مافی مەروڤی ئازادی ھەبێ، دەسلالت نەدایە رێکخراوی زانستی، رێکخراویکی مەروڤایەتی، رێکخراویکی ئەدەبی، رێکخراویکی ھونەری، رێکخراوی دیموکراتی ھەبێ کە تاک و کۆی کۆمەل مەبەستیانە، بەپێی بەرنامەى خۆیان، بەپێی دەستوری خۆیان، بەشداری لە گۆپان و گۆرپانکاریەکان، بکەن. بەزۆری زۆرداری ئەوہی دەسلالت بپەوێ بیسەپێنێ، ھەر حزبیک ھاتەسەر حوکم خۆی چۆنی ئەوێ جیھانبینی خۆی بەسەر خەلکا بسەپێنێ، لەکاتیکیدا دەرەتان و جیاوازیەکی گەورە لەنیوان خەلک و دەسلالتدا ھەیە، چونکە ھەموو خەلک حزبى نیە، ھەموو خەلکیش لەگەڵ دەسلالتا نیە، دە باشە زۆرینەى خەلک نە لەگەڵ حزبى، نە لەگەڵ دەسلالتى، چیان لیئەکەى؟ ئەیانخەیتە دەریاوە؟ ئەیانکۆژى؟ قوماتیان ئەکەى؟ بە زۆری زۆرداری ئەیانخەیتە کەنیسەکانەوہ؟ ھەر ئەبێت لە مەزگەوتەکانا بژى؟ ھەر ئەبێت لە تەکى و خانەقاکاندا بژى؟ نایا ناکرێ ئەم مەروڤە

كە ئۆزىنى ئۆزى خەلگىن بەشىۋەيەكى تىرىككەنەۋە؟ ئازاد بىرىككەنەۋە،
 بىرىلىپكەتەۋە، فەلسەفە چىيە؟ بىرى لىپكەتەۋە ژيانى كۆمەلەيتى چىيە؟ بىرى
 لىپكەتەۋە سىرۇشتەۋە گەردون چىيە؟ بىرى لىپكەتەۋە زانستى كىمىيا، فىزىيا،
 جۇگرافىيا، گەردون چىيە؟ ئەمە چۆن بىرى لىپكەتەۋە تۆنەگەر رىگەي نەدەي
 خاۋەن ئەقلىۋ ئەقلىنىتەۋە خۇي خۇي يىت، مەن كە خۇم نەبىم ھەر تۆنەم كە
 دەسەلەتتە، ئاخىر ئىتر چۆن بتوانم بىرىككەنەۋە؟ چۆن بتوانم دابىيەنم؟ مەۋىي
 نەتوانم ئازادانە بىرىكەتەۋە ئەي چۆن ئەتوانم ۋەكە خۇي بىرىكەتەۋە؟ چۆن
 ئەتوانم ۋەكە خۇي رىيازىتىكى ھاۋەش گەلەلە بكا؟ گروپپىكى ھاۋەش گەلەلە
 بكا؟ سەندىكايەكى ھاۋەش گەلەلە بكا؟ يەككىتىيەكى ھاۋەش گەلەلە بكا؟
 ھەمۇ شىتەك كە خۇي باۋەپى پىيەتەۋە ئەۋەتەۋە ۋەك ئەۋ باۋەپىيان بەۋ شىتەيە،
 ۋەكەيەكى بىرى لىپكەنەۋە، چۈرچىۋەيەك بۇ خۇيان دابىيەنم؟ دەيىتەنەمەيەك
 ھەيىت ئىشى لەسەر بكا، ئەۋ بەنەمەيە مەدەنىيەتە، مەدەنىيەتەش ۋەكە پىرىنسىپ
 دەسەلەتەكانى دەرەۋەي دەسەلەتە بەرەسەمى دەگەيەنم. لەنىۋان خىزان ۋە
 دەسەلەتە بۇشايىيەكى گەرە ھەيە، پىۋىستە بە دەسەلەتە مەدەنىيە پىرىنسىپ ۋە،
 بە چى پىرىنسىپ ۋە؟ خۇ نەيىتەۋە خۇ نەيىتەۋە خۇ نەيىتەۋە، خۇ ھەمۇمان
 ئەزانىن خۇ نەيىتەۋە خۇ نەيىتەۋە، ھەم لە كوردستانى دوو دەسەلەتە ئىستە
 دىرۇستىكراۋە، ھەم لە سايەيە كۆمەتەيە كۆمەتەۋە دىرۇستىكراۋە، خۇي
 كارتۇنى ۋەكە داۋۇل جەلەۋەكەيە لە دەستە خۇي نىيە. مەن بە چاۋى خۇم لە
 كۆبۈنەۋەيەكە قازىكەم بەناۋى سىكرىتېرى خىزىۋەكەيەكەۋە بىنى سەركەۋە بۇ
 مەنەبەر، خۇتەبە خۇيىتەۋە. لە كۆنگرەيەكى خىزىۋەكە؛ مەسئۇلىكە لە
 مەسئۇلەكان دۋاي كەۋتەۋە، ھەتتا پىشتە مايكروئۇنەكە دىاربۇۋە پىيەدەلەي ئەيىت
 چى بلىيى، بىرۋاتان ھەيىت ئەۋكەتەنە دەمۇچاۋى زەردەلگەپا نەيىتەۋە چى
 بكا، ناچار چۈە پىشتە مايكروئۇنەكە بۇنەۋەيە پارەكەيە لەكىس نەچىت،
 ئەۋەي ئەۋ پىيەۋە، ۋەكە تۈتى گۈتەيەۋە. ئەم جۆرە مۇقە مۇمكىن نەيە ئەگەر
 تۆ بەناۋى ئازادىيەۋە دىمۇكراتىيەۋە دىرۇستىيان بىكەيت، بتوانم تەسەر خەلگە
 چەۋاشە بكا، خەلگە كە ئازاد بۇ، ئازادىيەكەيە لەۋايە خۇي بىرىكەتەۋە ۋە
 بەرنامەيە تايىيەتەش بۇ ژيان ۋە ھەلسۇپانى خۇي دەيىم. بەشىكى ئۆزى ئەۋ
 جەلەۋەنە دەپسىنى كە ھەستە ۋەستە ۋەستە ئەۋ جەلەۋەكەش دەكەن. ئەۋە
 مەھكە بۇ ئازادىيە، نەك چۆن خەلگە تىرى بىرى بۇكەتەۋە. نەك چۆن بەرنامەيە

بۇ داپىژنى، نەك چۆن ئاپاستەي ئەكرى، ئاخىر كە من ئاپاستەم كرد، ئىتر بۇ
بىخىرتە ژۇر مەسئولەتەو؟ بۇ نايەتتەمە بن حىزىي دەسەلاتدار؟ ئەوكاتە
كەسش گلهيت لىناكات.

باشترىن دەستەبەر بۇ سەرگەوتن و پىشكەوتن گۆرانكارىە ديموكراسىەكانە،
ئازادى تەواوى دروستكردى ئۆرگانە مەدەنىەكانە، بەوپىيەي كە خەلكى
ئەيەوئت مەدەنىت ھەي، ھەر رىكخراوئك بەئامارى راستەقىنە چەندى ھەيە با
ھەيىي، چەند رىكخراوى وىكچوش ھەيە با بمىنى. ئىمە بە ھەلە لەو ھەيشتووين
گەر رىكخراو زۆرترييت سەرمان لىتتىكەچىت، لەراستيا حزب زۆر بىت سەرمان
لىتتىك ئەچىت، لەناو ھەموو كۆمەللىكدا شوپنى چەند حىزىيىكى رەسەن و
راستەقىنە دەبىتەو ە بەس. بەلام لەناو ھەموو گەل و كۆمەللىكدا دەشى جىگەي
ھەزاران رىكخراوى ديموكراتى و مەدەنى بىرئەو ە. بۇيە رىكخراو زۆر بىت،
سەرمان لىتتىك ناچىت، پىويستە ئارەزەكان، خولياكان، ھەزەكان، خواستە
مادىەكان، دەرۋنەكان، خواستە پىشەيىەكان، ئەو ھەي لە ناختايە، ئەو ھەي لە
دەرۋەيە، ئەو ھەي ئارەزۋوتە، ھەزتە، چىژتە، تواناتە، خواستتە، ئازادىتە،
سەرىستىتە، بەشئو ھەي جۇراوچۆر ئەمانە رىك بىخى و ئاپاستە بىكرىن. خواست
و ئارەزۋو زۆر وژەبەندىن. ھەتا رىكخراوى مەدەنى زۆرىي، زۆر نىيە. لەبەرىتانيا
سى سەد ھەزار رىكخراوى ديموكراسى ھەيە، لە ئەمىركادا شەش سەد ھەزار
رىكخراوى ديموكراتى و مەدەنى ھەن. من پار لەيوتبورى بوم كە دۋەمىن شارى
گەو ھەي سويده، چوار سەد و شەست و دوو رىكخراوى خانەنشىنى ئەو شارە
ھەن. بە ھەزاران رىكخراوى بچوك بچوك لەو شارە ھەيە ديارە لەوئ رىكخراو
پىنچ كەس بىت و پەنجا ھەزار كەس، ھەمويان چۈنەك مافى ياساىي كاركردىيان
ھەيە. ھاوكارىش دەكرىن. رىكخراو ھەيە، دەرەختىك لە گەرەكەيدايە، يا
لەشەقامەكەيدايە، تەمەنى سەد ساللە، شارەوانى شارەكەي ئەيەوئت بىپرئىت،
ئەچن چەند كەسىكى دلسۆز رىكخراوئك دروستەكەن، ئەلئىن رىكخراوى
پاراستنى فلان درەخت، يەكسەر ياسا مۆلەتى ئەداتى. ناشهئىلن بپردي.

ناسيۇناليزم و ھەقىدە و كۈشتن

ئىو ھەنەكەرىي ھارۋنە رەشىد بخوئىننەو ە. ھارۋنە رەشىد لە رۆژىكا
پرپارىداو ھەزاران كەس قەتلىعام بىكرى، بىگومان دەيان ھەزارى تىرىشى
كۈشتو ە، كە ئەفغال لەكوردستاندا كرا سەد ھەشتادو ھەزار سەرنگون

كراون. بەلگەنامەكانمان گرتوۋە بە دەسخەتى خۇيان (ياۋىشمانە بە ھەموو رېڭخراۋەكانى مۇقۇدۇست و ياساىى لە دنىادا) ئەللى ئەۋە پېنچ ھەزار كەسمان بۇ ناردن بۇ (مىجرە) ى فلان بۇ چەكى كىمىيائى تاقىيان بىكەنەۋە. بزانن لە ئان و كاتدا ھەر پېنچ ھەزار كەسە لە كورەى كىمىيائىدا سوتىنراون بۇ تاقىكرەنەۋە. چ ھەرقىك ھەيە لە نىۋان ھارون رەشىد و ھارون سەدام دا؟ ئەمە ئەقلىيەتى ناسىۋنالىستىيە كە تىكەلاۋ بە عەقىدەى دىنى بوۋە. چونكە كوشتنى بەرامبەر بە ھەلال ئەزانى و بە مقەدەسىشى ئەزانى و پېشى وايە ئەۋ دەسەلاتى كە ھەيەتى لە خزمەتى عەقىدە، دىن، ناسىۋنالىزمى عەرەبى، دىنى عەرەبى، محمدى عەرەبى، قورئانى عەرەبى، ھەدىسى عەرەبى، خولەفاى عەرەبىيە، لە بەرامبەر مىللەتانى تردا قودسىيەت ئەدا بە قەۋمەكەى خۇى و مېژوۋى ئىسلام بە خەلىفە و سولتانه ھەرە خويۇنپىژەكانى ئىسلامىشەۋە، مىللەتانى تر بچوك دەكاتەۋە و ناشكرى قسە بىكەيت. چونكە بەناۋى ئىسلامەۋەيە. چەند مانگىكى تر بە ھىوا كىتېيىك چاپ بىكەين بەناۋى (تارىخ العراق الدموي) (باقىر ياسىن) نورسويەتى، مېژوۋى عىراقى لەسەردەمى سۆمەرى و بابلىيەۋە ھەتا سەردەمى پاشايەتى ھەلسەنگاندەۋە، مېژوۋى ھەموو عىراقى بە دەسەلاتى ئىسلامى و عەباسى و ھەرچى ئومەرا و خولەفا ھەيە، بىرواتان ھەبىت بىخويۇننەۋە بەۋردى، ئەۋ ئامارانە بخويۇننەۋە كە بەناۋى شارستانىيەتەكان، بەناۋى ئىسلام، بەناۋى خەلىفە، بەناۋى عەباسى، بەناۋى دىن، بەناۋى مەزھەب، بەناۋى تەرىقەت ئەۋ مېژوۋە خويۇناۋىيە بخويۇننەۋە، بۆتان دەردەكەۋى كە مېژوۋى عىراق لەسەر دەرياي خويۇن بونىادىنرايى. ئىۋە تەسەۋر ئەكەن مېژوۋى ئەم عىراقە كوزراۋەكان لە پېنچ و شەش مىليۇن تىپەربوۋە، تەسەۋرى ئەۋە ئەكەن ھەشتا ھەزار بە يەك رۆژ كوزراۋە، ئەۋ شىۋە ئەشكەتجانەى لەۋ سەردەمە ھەبوۋە، ئىستاش ھىچ ھكۈمەتېك ئەقلى پېى نەشكاۋە، تىكاتان لىئەكەم بىخويۇننەۋە و، بىپارىشمان داۋە دوو ھەزار دانەى لى چاپ بىكەين، پى بە دل ھىوادارين بىخويۇننەۋە، بۆئەۋەى ئەۋ ھەموو لايەنە بەدرو بخەينەۋە كە پىيان وايە مېژوۋى ئىسلام، مېژوۋى نەزاھەت و تەسەۋف و عەدالەتى كۆمەلايەتى و خزمەتى مۇۋە. مېژوۋە ھەكو خۇى بخويۇننەۋە، نەك لەروانگەى دەسەلاتەۋە. ئەۋەى ئىستا لەروانگەى دەسەلاتى ئىسلامەۋە مېژوۋى ولاتانى بەئىسلامكراۋ نوسراۋە، چەۋاشەكارىيەكى زۆر زۆرى تياكراۋە. ھەتائىستاش مېژوۋە ئەۋەى گوتراۋە نوسراۋە، نەك ئەۋەى

نه گوتراوه، ئیستا بهشی زۆری روداوهدکانی میژووی نوێ (یه کیتی نیشتهمانی کوردستان) نایلی (پارتی) نایلی، هه زاران روداو رۆژانه له م ولاته دا روئهدات، بهی نهوهی هیچ کهسی بینوسی و ته حقیقیکی له سه ر بکات رۆژانه، جا وه ره هه زاران سال له مه وه ره چی رویداوه، چ هاوار و چ تاوانگه لیکی بیشومار له میژودا ههیه که به داخه وه هه مووی ئارایش کراوه.

زۆر سهیره میژوونوسی وا ههیه نه لێ: ئیسلام که هاتووه بۆ کوردستان کورد به گول و گولزار چووه به پیری هه، به راستی په شمه که سیك ئاوا میژوو هه لیگ پیت هه. له م سه رده ماشا ئاوا خه لک چه واشه بکات، هه رگیزاوه رگیز له هه یی شوینیکی کوردستان نه بوه، له پیده شت و شاخی کوردستاندا، خه لک به گول و گولزار نه چووه به ده م پیری فتوحاتی ئیسلامه وه، له قه تلوعامی جهوله لاوه، له شه ری قادسیه وه هه تا نه نفاله کانی رژیمی عیراق هه موو ده سه لاته کانی به قه ساوه ت و به داگیرکردن سه پینراون. هه رگیز کورد به هه له که سه ماو چه پکه گوله وه پیشوازی له داگیرکه ر نه کردووه. ئه م هه ورامانه ی که ئیستا ئیوه نه یبینن، ئه و کاته یه که هه ورامان بووه، سی سهد و شه ست و چوار سال به ره بگاری سوپای ئیسلامی کردوه، ئه مه م له ئینسکلۆپیدیای ئیسلامی خۆی وه رگرتووه، که له ده ولته ی جمهوری ئیسلامی ئێران چاپ کراوه و بۆ کوردیش وه رگنیاوه: بچن میژوو وه کو خۆی بخویننه وه بزائن قه ت شوین و شاره کان هه بووه به ئاسانی ته سلیم بویی؟ چۆن شتی وا ئه کری؟ وه ره ئه قل و مه نتق به کاریبینه بگه پیره وه بۆ هه واره کۆنه کان و میژووی روداوهدکان و ئاسه واره کانی میژوو به شکنه، بزانه چۆن ده شی له دۆلی شه هیدان بابایه کی کوردی ره رده شتی له ئاتشگای خۆما عیباده ت ئه که م، نه ئاگام لییه تی خوا به وشیه یی ئیسلام باسی کردوه ههیه، نه ئاگام لییه تی پیغه مبه ری هاتوته ئه م دنیا به دینی ئیسلام بلایه کاته وه، نه ناوی ئه سحابه م بیستووه، نه ئایه تی قورئانم بیستووه، نه ده شزانم خوله فای راشدین کین، یه که وشه عه ره بیشم نه زانیوه، گویم له بانگی ئاشکرای بیلالی حه به شی نه بووه، هه یچ نه بیستووه، باشه له مالی خۆم دانیشتووم، له شاری خۆم دانیشتووم، له دینی خۆم دانیشتووم، سوپایه ک دیت به ئالایه کی سه وزه وه ئه لێ ئه بیته بی به موسلمان، چۆن ئه بی مقاومه ت نه که م؟ به ردیش بیت مقاومه ت ئه که یه ت نه ک مرۆف، ئه رزم هه بووه، کێلگه که م هه بووه، باخم هه بووه، کانیاوم هه بووه، له و جوانتر بووم،

لەو بەتین تر بووم، بەهەموو شتووەیهک ولاتەکەم لە جەزیرەى عەرەبى جوانتر بوو.

لێکۆڵینه‌وه‌کان ساغیانکردۆتە‌وه‌ که هەموو فتوحاتی ئیسلامى لە دەرە‌وه‌ى جەزیرەى عەرەبى بۆ ئابورى بوو، دواى ئە‌وه‌ى فتوحاتی ئیسلامى لە‌دابینکردنى سامانیکی زۆر لە‌دەرە‌وه‌دا سەرکە‌وتو، ئینجا ئابورى جەزیرەى عەرەبى بە‌هێز بوو، ئینجا خولە‌فاکان دە‌وله‌مه‌ندتر بوون.

نکولی لە‌وه‌ناکړى کوردیش وه‌کو میلیله‌تانى تر‌به‌زۆرى سوپا و شمشیره‌وه‌ کراو‌ته‌ موسلمان، ئە‌مه‌ راستییه‌که‌ و لە‌دواسەرە‌نجامدا ته‌سليم‌بوین، بە‌لام ئە‌م ته‌سليم‌بونه‌ با نه‌کرێته‌ به‌شیکی پێکهاته‌ى کورد و بیرىکی ئاماده‌ بۆ چونه‌ ناو ئیسلام لە‌سەرە‌تای هاتنى سوپای ئیسلامدا، ئە‌مه‌ پێچه‌وانه‌ى حوکمی میژووه‌. چرکه‌‌ساته‌کانى میژوو مه‌شیوین، چە‌ند ناشیرینه‌ چرکه‌‌ساته‌کانى میژوو نه‌شیوین، چە‌ن ناشیرینه‌ گیانى به‌ره‌نگارى دیرینه‌ى کورد نه‌کرێته‌ قوربانى هه‌ستى ئیستای ئاینى. ئە‌و گیانه‌ مه‌شیوین. وای مه‌نوینن که کورد بۆ‌ئه‌وه‌ خە‌لق کراوه‌ چاوه‌ڕێ بکات داگیرکەر بی‌ت داگیرى بکات، کە‌ى وایه‌؟

ماسته‌رىک لە‌ زانکۆى سلێمانى په‌سه‌ندکراوه‌، ه‌ی به‌رێز (شوان عوسمان) رێک پێچه‌وانه‌ى ئە‌و بۆ‌چوانه‌یه‌ که کورد به‌ گول و گولزار به‌ره‌‌وپى فتوحاتی ئیسلامى چوه‌، هه‌رئە‌و قسانه‌ ئە‌کات که من ساله‌‌هایه‌ وتومه‌، من جارى نه‌مخویندۆتە‌وه‌، بە‌لام ئوستازه‌کان که قسه‌یان بۆ کردوم ئە‌لێن هه‌موو ئە‌و قسانه‌ى که تۆ له‌ کۆپه‌کانا کردت، ئە‌وه‌تا له‌ ماسته‌رنامه‌دا ساغکراونه‌ته‌وه‌. ئە‌م قسانه‌ى ئیستام لە‌میژووى کورد و ئیسلام قسه‌ى ئیستام نیه‌، قسه‌ى پێش راپه‌ڕینه‌.

له‌به‌ر سه‌دان کێشه‌ى چاره‌سه‌ره‌کراوى رابوردو، له‌گه‌ڵ کێشه‌کانى ئیستا که به‌ده‌ستیان ئە‌نالێن و ده‌روونى ئالۆزان‌دوین، بۆ‌ئه‌وه‌ى کێشه‌ى ئاینده‌شیانى نه‌چێته‌سەر، وه‌کو ئە‌م کێشانه‌ى که میژوشمان ده‌شیوین، له‌به‌ر ئە‌و راستیانه‌ دیموکراسى و ئازادى، زۆر گرنگه‌. گوپینى میتۆدى لێکدانه‌وه‌کان له‌ میتۆدى ئاینیه‌وه‌ بۆ میتۆد و فه‌لسه‌فه‌ زانستیه‌کان، زۆر گرنگه‌. ده‌نا سه‌دان کێشه‌ى رابوردو وه‌کو خۆیان ده‌مێننه‌وه‌ و هه‌زارانىشى ده‌چێته‌سەر.

جیهانگیری و خیرایی گۆرانکاری کوردەواری

ئێستەش دوبارە ی دەکەمەو، دیموکراسی، عەلمانی، مەدەنیەت و ئازادکردنی ئەقل، سێ پرنسپیی پێکەو بەستراوون. هیچ هێژیک و دەسەلاتیکی دیموکراتی راستەقینە، ناتوانی لێکیان جیا بکاتەو. کاتیکی دیموکراتی دیتە ئاراو، ئەوکاتە بە زەرورەت سیستمی عەلمانیشت دیتە پیشەو، کە سیستمی عەلمانیشت چەسپی، بە زەرورەت ئەبێت مەدەنیەتیش هەبێت، دەشبێ فراوانترین ئازادیش بەخۆیەو ببینێت، هیچ تەداخولیەتیک پێچەوانەی رێسا گشتیەکان و ئاپاستە مەدەنیەکان نەمێنێ. ئەم قسانەش نە دژی ئاین و نە بۆ سپرینەوێ مەزەبەکانە. بۆ نوسینەوێ میژوو بە ئاپاستی بیناکردنی ئێستا و نایندە. بۆ دۆزینەوێ نە دۆزراوەکانە لە میژودا. چونکە بەشی زۆری میژوی نوسراو، میژوی نوسراوی سەرکەوتووەکانە. هەموشان دەبینین کە ئازادی یەکی زۆر هەیه کە سیش ناتوانی بە ئیمە بلێ ئازادی ئاین و مەزەبتان زەوت کردووە. بە لکو کە ئەم قسانە دەکەم، رەخنە ی ئەوەمان لەسەرە کە بواری زیاد لە پێویستمان داوەتە هێزە ئیسلامیەکان، ئەمە جگە لەوێ ژمارە ی مزگوتەکانی ئێستا زۆر زیاترە لە زەمانی حکومەت، ژمارە ی ئازادی مەزەبی ئێستا زۆر زیاترە لە زەمانی حکومەت و، هەموو حزبە ئیسلامیەکانی ئێستا کە ئازادن لە زەمانی حکومەتدا هەندیکیان خۆیان تەجمید کردبوو، هەندیکیشان سالی ١٩٨٧ - ١٩٨٨ سەرەتای سەرەلانیان بوو، هەندیکیشان خۆتان ئەزانن لە دوی راپەرین لە سالی ١٩٩٤ وە خۆیان راگەیان.

بچن سەرژمیری مزگوتەکان بکەن، بچن کە نیسەکانیش بژمێرن. هەتا جولهکەش، خێزانی جولهکە لە سالی ١٩٤٧ لەم عێراقەدا هەتا ١٩٩٢ نەیانویژاوە بلێن جولهکەین، ئێستا هەموویان لە کوردستان بە ئاشکرا ئەلێن جولهکەین و هەندیکیشان ئەچن سەفەر ئەکەن لە خارج کە سوکارە جولهکەکانیشیان ئەبیننەو، بۆ یەکەمین جاریش لە میژودا هەقە و کاکەیی و یەزیدی سێ مانگ لە مەوێر گۆریان لە هۆلی مەکتەبی رێکخراوە دیموکراتیەکان بەست و ئازادانە بەرگریان لە خۆیان ئەکرد، خۆشیان وتیان ئەو یەکەم جارە ئەوەتە ی دەسەلاتی ئیسلامی هەیه تا ئێستا ئیمە ی یەزیدی لە گەڵ کاکەیی ئازاد بین، قسە بکەین، قەت نەمانویژاوە قسە بکەین، ئینجا باسی قەتل و عامەکانی خۆیان کرد کە لە میژوی دەسەلاتی ئیسلامیدا بەرامبەریان بۆ لە ناو بردنیان کراوە.

کۆتایی قسه که م نه به ستمه وه به وهی که نه وه سهرده مینکی گه وره ی میژوویی
 بووه بۆ ئوروپا، نه سهرکه وتنانه به ده ست هاتووه، پرۆسیسیکی میژوویی،
 هورانیکی گه وره ی میژوویی، ئالوگۆپی ئابوری، سیاسی، کۆمه لایه تی، نه و
 سهرکه وتنانه هاتونه ته ده ست. میژووی ئیمه ش سهره پای شکست و قوربانیه کی
 ئۆر، به لام میژوویه ک نییه به تال بۆ له شتی جوان. ته نانه ت میژووی نوێشمان،
 میژووی خه باتی رزگاری دونیاییه. خه باتمان بۆ ده سه لاتی دینی نه بووه. شیخ
 سه حمود له پیناوی کورد په یوه ندی به ئینگلیزه وه هه بوو، په یوه ندی به
 بۆلشه وی کافری موته قیشه وه هه بوو، با دواي نه وه ش باسی له حزبه کان
 نه که ی، نه سلن له تاریخی ئیمه به تایبه تی له سه ده ی ئۆزده هم و سه ده ی
 هه ژده هم هه تا ئیماراته کانی ئیمه ش هیچ میرنشینی که له میرنشینه کانی
 کوردستان کوتومت میرنشینی ئایینی و ئیوکرانی نه بووه، نه رده لان میرنشینی
 ده سه لاتی ئایینی نه بووه، بۆتان هه روا سۆران میرنشینی ئایینی نه بووه، بابان
 میرنشینی ئایینی نه بووه، به لکو نه م میرنشینه تۆبه ره ی ده سه لاتی
 ناسیونالیستی کوردی بون، پێش نه وه ی ته کامولی ناسیونالیستی بکه ن
 له ناویران. نه حمه دی خانی له خۆیه وه باسی نه وه ناکات کورد نه یه وی یه ک
 بگری، دژی عه جه م و تورک نه حمه دی خانی له خۆیه وه داستان ناھونیته وه.
 ورده ورده پیکهاته ی ژیان، حاله تی بابه تی ژیان وای لینه کات نه و تۆبه ره یه ی
 هه ستی ناسیونالیستی پێشکویتی. شیعی حاجی قادری کۆیی مانیفیستی
 کوردایه تی و رزگاریه، رونتین په یامی سیاسی ناسیونالیستی کوردی به هه تا
 جاری وایه توندپه وایه تی به رامبه ر به نه رمه نیه کانیش کردوه، پیرمێرد ده لێ:
 جگه له جه ژنی نه ورۆژ هیچ جه ژنیکی تر نه که ی، هه تا هاتووه نه مانه هه مووی
 کاریگه ریان له سه ر خه ملینی پرۆسه ی ناسیونالیزی کوردی هه بوو. بۆ نمونه
 رۆژنامه ی کوردستان بخویندریته وه که وه رمانگێراوه بۆ سۆرانی، که
 نه یخوینیته وه سه یره به لاتووه، سه د و چوار سال له مه ویه ر، نمونه یه ک له
 نه زمونی هه لپێاردنی شاره وانی نه لمانیا باس ده کات، باسی شارستانیته ت نه کات،
 باسی عیلم نه کات، باسی مه عریفه ت نه کات، باسی ئازادی نه کات، باسی زۆر شت
 نه کات نه مه واتای نه وه تا ره گ و ریشه ی کاریگه ریه کانی سهرده می رینسانس و
 مۆدێرنیته و پێشکه وتن و دیموکراسی له دنیا یا نه گه ریته وه بۆ سهرده می
 میرنشین و شاعیرانی کلاسیک. ورده ورده ئیستا بووه به حاله تیکی بابه تی.

جاریکی تر ده ورانی ژبان ناگه پټه وه بۆ دواوه، ههروهو سه له فیه کار بچه قیین یان خۆمان بدهینه دهست قهدهرو ئایندهیهکی نادیری دور. نه خیر هه موو که ره سه کان له بهرده ستمان، گۆپانکاریه کی زۆر له بهرده ستمان، که نالێ زۆر له بهرده ستمان، که بتوانین به خیراییه کی زیاتر له وان گۆپانکاری گه وره به دیبیتن و خوشبه ختانه گۆپانکاریه کانیشمان که وتونه ته سه رده می جیهانگیری ته وای ئه و لایه نانه ی که ده یانه وئێ کۆسپ له بهرده م ئالوگۆری گۆپانکاری دنیا ته کته لۆجیای دنیا، پتویسته کانی دنیای جیهانگیری دانیتن، کۆسپه ئایینی و مه زه به به کان، هیچیان نه راستن و نه سه ریش ده که وون. ئه مانه وای باسده که ز که جیهانگیری هیچ بۆ مه سه له نه ته وایه تیه کان و فره نگ و کلتوری نه ته وه کار نا هتلی. ئه وه چۆن ئه بی؟ ئه وه مه نتقی ئیسلامی سیاسی و ناسیۆنالیسته گۆشه گیره کانه. ئه م قسانه پێچه وانه ی لۆژیکی دیموکراتی و گه وه ری جیهانگیرییه. چونکه گواستنه وه ی سه رمایه و سه رمایه داری بۆ ولاتانی دواکه وتوو، ده ولتی دیموکراتی نه ته وه یی دروست ئه کا. نه ک شتی که نییه له ناوی به ری. ده شی کۆمه لئێ کلتوری خۆمان هه یه هه م بیپاریزین، هه م خیتابی دیموکراتی و زانستی و دنیایی بکه یین به پیناوی خۆمان، خو مه رج نیه که ئه لئێ جیهانگیری باش و خراپی قبول بکه ییت، زۆر شت هه یه ئه توانین بیپاریزین. که سیش نایه وئێ زۆرت لیبکات زمانی کوردی بگۆری، ئه ده بی کوردی بگۆری، به پێچه وانه وه که ئه لئین دیموکراسی بۆ میلله تانی دنیا باشه، خو دیموکراسی نایه ت به رامبه ره که ی بسپرتنه وه، به پێچه وانه وه، ریز له به رامبه ره که ی ئه گریت، هه ره قیده یه ک بیته له به ره وه ئه م گۆپانکاریه تازانه شیواز و که نالی تازه تازهی داوه ته دهست ئیمه، که گۆپان و گۆپانکاریه کانی لای خۆمان خیراتر که یین. دیاره ئه مه پرۆژه ی ئه وئێ، ستراتیجی ئه وئێ، ئۆرگانی ئه وئێ، زانکۆی نازادی ئه وئێ، پتویسته کانی ئه م سه رده مه ی ئه ویت، ئه و به رنامه ی تا ئیستا هه مانه ١٠٪ ی ئه و پتویسته یانه نین که ده بیته ئه و ئامانجانه ی پئێ به دهست بهیتن، پرۆژه ی زۆری ئه وئێ و ده توانین بیکه یین و ئه شتوانم بلیم کاروانمان که وتۆته ری، ئه مه مه سه له یه کی گرنگه، کاروانمان که وتۆته ری و کۆنه په رسته کان ئه زانن کاروانمان که وتۆته ری، بۆیه ئه وانیش دوزمنایه تی توندتر ئه کن. من نامه وئێ بچه ناو ورده کاریه کانه وه. پتشم وایه له ئاینده یه کی نزیکدا گۆپانکاری گه وره له ولاتی ئیمه رو نه دات و. ئه و گۆپانکاریه گه وره یه ش ئه بیته مایه ی لاچونی کیشه ی

يىڭگار گەورەى سياسى؛ ئەمۇ رۇژىكە و من بە نىۋە ئەلېم: چاۋەپى گۆرۈنى
 ئەورەى ئەۋتۇ بىكەن كە ھەرگىز لە ژياننانا نە تانىستۇۋە، ئەۋ گۆرۈنكارىانە
 پىۋەن، ئەمىتتەۋە سەر ئىمەى كورد، ئەقلى كورد، تواناى كورد، خىتابى
 كورد، دەسلەتلى كوردى كوردى، روناكپىرى كوردى، ئايە دەرسى خۇمان لە
 ابردوومان ۋەرنەگرىن؟ ئايە دەرس لە كىشەكانمان، لە شەپى ناوۋخۇمان لە
 چۆنئىتى دارپشتنەۋەى بەرنامەيەكى شىاۋى خۇمان ۋەرنەگرىن بۇ قۇستەۋەى
 ھەلەكان كە لە ئايندەيەكى نىزىكدا رۈپومان دەپتەۋە؟

بېگومان كەسىك دىلسۆز بېت بۇ نەتەۋەكەى، بۇ نىشتمانەكەى، بۇ
 ئەھىدانى، بۇ ئەنقالەكانى، ئەبىت ئەمە بزانىت جگە لەم نەركە، جگە لەم
 ۋەبەستىە نابى بىر لە شتىكى تر بىكانتەۋە، نالېم ھەرنەبى ئايدىۋىلۇزىاي منى
 بول بېت. بەلام ھىچ ھىزىك، ھىچ گروپىك، ھىچ گۇفارىك لەژىر ھەچ پاساۋىكدا،
 گىيانى مقاۋەمەت و گىيانى گوزم و تەۋزىمى كوردى، بۇ قۇستەۋەى ئايندە سارد
 كاتەۋە، خەتەرە، خەتەرى بچوك بەقەد خۇى، خەتەرى گەۋرەش بەقەد خۇى
 كارىگەرى ھەيە. ئىستا مەسەلەى دەسلەتلى كوردى، مەسەلەى ناسىۋونالىزىمى
 كوردى، مەسەلەى دىموكراسى كوردى، مەسەلەى ناشتى ئىستى كوردى، بۇ
 ئايندەى نەتەۋەى كورد مەسەلەيەكى چارەنوس سازە. لەژىر ھىچ پاساۋىك دا
 ۋە قبول ناكرىت، جگەلەۋەى ئەبى ئەم چارەنوسە بگەيەنیتە ئامانچىكى ئەۋتۇ
 كە بەدلىيايىۋە لىتى دلىيايىن، دۋاى ئەۋە چى ئەكەى بۇ خۇت بىكە. بىرۇ
 ۋەپەپى ئازادبە، بەلام ئىستا بچوكتىن ھەلۋىستى خراپ، تا ھەلۋىستى بۆگەنى
 يەكو ئەۋانەى (جندالاسلام) زەرەرى ھەيە. لەژىر پەردەى ئازادى، ئازادىەكەمان
 نابى لەدەست بدەين، لەژىر پەردەى دىموكراسى، نابى ھەلى گەۋرەى دىموكراسى
 ۋەدەست بدەين، بەلام ئەمە بەۋمانايە نىيە، دەرگا و پەنجەرەكانى داھىتان و
 سەربەستى رەخنە دابخەين. بەپىچەۋانەۋە، دەبى بىكەينەۋە، ئەۋ قسانەى
 نەكرۈن دەپت بگرىن. تۇۋاز لەۋە بىتە ئەچى كىتپىك ئەخۋىتتەۋە ۋەدەتەۋى
 ئەم مىللەتە بىن ئەزىمەنە، بگەيتە ئەزىمەنگاى كۆپىكرۈى ئەۋفەلسەفەيە.
 ئەلسەفەى فەيەلسوفىكى شىكستخواردى ئەۋروپا ئەفرۇشى بەگەلە
 بىدەسلەتە دىموكراتى و بىبەش لەسەربەخۇيى. تۇۋەرە سەر ئەركى ژيانى
 خۇت، كە ئەم ئەزىمەنە چۆن دەبى بپارىزىت، چۆن ژيان بژىتتەۋە، چۆن
 جوانىەكان بژىتتەۋە و چۆن دلىيايىت كە جارىكى تر ئەنقالت بەسەردا

نهيته وه. نه وهى كه ده توانى ئه مه بكات، نه وه نه مره، نه وهى كه ناتوانى نه ما بكا، كه وتۆته شهواره و هيچ به هيچ ناكا، نه وهى نه مينيتته وه، نه وره گر دره خته جوانانه كه رۆنه چنه ناخى ميژوو. كه رۆنه چنه ناخى مرۆڤ و كا رۆنه چنه ناخى خولياكان. كه هه له كاني رابردوو دووباره ناكه نه وه و باشت كارته كن و، ئاينده يه كي باشت و گه شاهه به ده ست ده هينن. ئه مه په يامي خه ميكي شارستانيه له به رامبه ر نه م په يامه دا شتي پيچه وانه زياني زۆتره بۆنموونه: رۆژنامه و په خشنامه ي جياوازي ئازاد به دروشمي جياجيا ده رده كریت گرينگ ده ركردنى گوڤار و رۆژنامه نيه، گرينگ په يامي رۆژنامه گهري چيه ؟

په پهل هيوادارم هه موومان به وشيوه يه ي ئه زانين ديموكراسى چه ند گرينگه. خزمه تي ديموكراتي بكه ين. به وشيوه يه ي كه پتيويسته ئه قلله داگيركراوه كان ل هه موو جوړه داگيركه ريك رزگار بكه ين. من نه لايه نگري توندره وايه تي، نه لايه نگري په له په لم، نه لايه نگري ته ركه ردى هه ندي ئه فكارم كه (٥) سالي تر له وانه يه پتيويست بيت، لايه نگري نه وه م بىروباوه پ لامان روون بيت.. و هه ولى بۆ بده ين، لايه نگري نه وه م خوشترين خوان و خواردنى پرنسيپى به تام هه بى، به لا، نه بى پارو پارو بيخويت، ناكري چوار پار و به يه كه وه قوت بده ين، دوايى بۆت هه رس ناكريت.. دلنيام ئاينده مان سه ركه وتنى زۆرى ديموكراسى و ئازادى، به ئازادى ئه قلله وه ئه بيت. زه مه نى شكستى هه موو نه و ئه قلانه ئه بيت، كه ئيست توانايان هه يه خه لك چه واشه بكه ن. هيوادارم هه موومان ئازاد بين. له پيشه وه نه قلمان ئازاد بيت.

(۱۱) ی سیپته مبهرو

کاریگه‌ری له سه‌ر کوردستان⁽⁺⁾

مامۆستایانی خوشه‌ویست خویندکارانی ئازیز! سوپاس بۆ لقی په‌یمانگاکانی کۆمه‌له‌ی خویندکاران له‌م رۆژانه‌دا که‌رۆژانی راپه‌رینه‌، داوایان کرد کۆرتیک بۆ ئێوه‌ی خویندکاری ئازیز بیه‌ستین، رۆژانیکه‌ میژووی نویی گه‌له‌که‌مان وه‌رچه‌رخانیکی گه‌وره‌ی به‌خۆیه‌وه‌ بینیه‌وه‌، ده‌سال زیاتره‌ ئازادین، ده‌سال زیاتره‌ خه‌ریکی خۆمان و حوكمی خۆمانین، ئه‌م ده‌ساله‌ له‌سایه‌ی خوینی شه‌هیده‌کانمان و جوامی‌ری میله‌ته‌که‌مان و راپه‌رینی خه‌لکی کوردستانه‌، که‌ دلنایام زۆرتان هه‌یه‌ لێره‌ ئه‌زانن خویندکارانی کوردستان له‌ راپه‌ریندا ده‌وری دایه‌مۆیان هه‌بوو، ده‌وری پێشه‌نگیان هه‌بوو، ئه‌گه‌ر سه‌ر ژمیریك بکری له‌ شه‌هیده‌کانی راپه‌رین من دلنایام له‌ ۵۰٪ زیاتری خویندکار ده‌رده‌جیته‌، ئه‌مه‌ش به‌لگه‌ی ئه‌وه‌یه‌ خویندکاری کوردستان جگه‌له‌وه‌ی ئه‌رکی خویندن و په‌روه‌رده‌ و پێشکه‌وتن و دابینه‌کردنی ناینده‌ی له‌ سه‌رشانه‌، له‌ خه‌باتی نیشتمانی و له‌ خه‌باتی رزگاری نه‌ته‌وه‌که‌ی و له‌ به‌دیته‌نانی ئازادی هیچ درێغیه‌کی نه‌کردوه‌. خویندکار نه‌که‌ هه‌ر له‌ راپه‌رینی سالی ۱۹۹۱دا به‌لکو نه‌ و راپه‌رینه‌ی له‌ شارو شارۆچکه‌کانی کوردستاندا به‌ راپه‌رون سالی (۱۹۷۸) له‌ پێنجوین و گه‌لله‌ راپه‌رین به‌ راپه‌بو؛ خویندکار پێشه‌نگبوو، سالی (۱۹۸۲) له‌ سه‌رانسه‌ری کوردستاندا هاوشانی جوتیارانی کوردستان، خویندکاران هه‌ر پێشه‌نگ بوون. ئه‌مه‌ش سیمایه‌که‌ دیارو گه‌شه‌؛ سیمایه‌کی زۆرجوانه‌ ده‌رباره‌ی خویندکاران که‌ پێم وایه‌ حه‌قی هه‌موو خویندکاریکه‌ شانازی پێوه‌ بکات؛ خویندکار له‌ پیزی ریکخواه‌ خویندکارییه‌کاندا بن یان نه‌بن، ئه‌م میژوه‌ بۆ هه‌موو خویندکاری کوردستان. ئینتمای هه‌بی یان نه‌بی، گرنگ ئه‌وه‌یه‌ له‌ میژویه‌کی پڕ له‌ قوریانی و سه‌خت و

⁺ کۆرتیک له‌ هۆلی (مه‌لوان) ۲/۱۱/۲۰۰۲، پاشتر به‌ نامیلکه‌یه‌ک بڵاوکراوه‌ته‌وه‌.

دژوار، ناخوش، ناله بار، كه رژيمى دړندهى به غدا هرچيه كى له توانا داهه بى بهرامبه رمان به كارى هېناوه؛ هرچى جبه خانى چه كى كړ كوزه، هرچى تواناى عهسكهرى، تواناى سياسى، تواناى دارايى، تواناى دهلېتى، تواناى نهوتى، تواناى په يوه ندييه ديپلوماسيه كانى، فروكه كانى، زړيپوشه كانى، چه كه كيمياويه كانى، نه رزنه رزه كانى، هرچى چه كى قورس و سو كى هه بوو له م كوردستانه بهرامبه به كورد به كارى هېناو نه توانم بلېم له روزه لاتی ناوه پاستدا هېچ ميله تېك به قه د ميله تى كورد دوزمه كى دړنده نه بووه و دوزمه كى بى پيروا هه ولې له ناوېردنى نه داوه، ئينجا كورد وه كو چيا كانى كوردستان سره كېش هاته دهر؛ هه روه كو چوڼ د غل و دان كه ده برې بۆ ناش، دواى هاپين سپى ترو جوانتر دېته دهر وه، گه له كېشمان خرايه ناو به رداشى كيمياوى، بۆ به رداشى نه فال، به رداشى ويران كردنى دېهاته كانى كوردستان، سره نجام سپى و سره به ست له راپه پين هاتينه دهر وه و دوزمه كانمان رسوا بوون. ئه مه شانازييه كى ئيجگار گه وره يه بۆ گه له كه مان، بۆ نه ته وه كه مان، خوښدكارانى كوردستانيش به شيكى به رچاوى ئه م شانازييه ي به رده كه وى.

ئيتستاش له روداوېكى ئيجگار چاره نووس سازدا ده ژين، روداوى ۱۱ سېپته مېر هه مووتان بيس تووتانه، به ته له فيزيوڼ فروكه كانكتان بينپوه كه له مېر كېزى بازرگانى نه مېر كا له مېر لىي نه دا له و به ر دىته دهر وه، بينيو تانه كه له پنتاگون نه دا (پنتاگون يه عنى وه زار هتى به رگرى نه مېر كا) دووشه قى نه كا له ناوه راستدا. ديسان دواى نه و بينيتان به ماوه يه كى كه م له مېر كېزى بازرگانى دووه ميډا وئاگرېكى گه وره ي خسته وه. ئه و ئاگره له و بينايانه به رپا نه بوون كه فروكه كان لپاندا، به لكو ئاگرېكى سياسى، ئاگرېكى ئابوورى، ئاگرېكى عهسكهرى، ئاگرېكى ستراتيژى، ئاگرېكى پروژې نوېى سياسه تى نيوده ولېتى له هه موو دونيا به ربووه و به هوى نه ورووداوه وه، ده پرسم: نايه ئيمه ي كورد، نايه له كوردا ئيوه ي خوښدكاران، ماموستايان، خوښدنگا كانى روزه لاتی ناوه راست چى په يوه ندييه كمان به م رووداوانه وه هه يه؟ رووداوېك له نه مېر كا رويداوه و له نه فغانستانه وه بۆى چوڼ، ئيمه له كوردستان بۆ خومان بشله ژينين؟ پرسيا رېكه هه قه وه لامى به ينه وه، نه گه ر په يوه نديمان پتووه ي هه يه، هه قه وه لاميكي زانستى بده ينه وه، په يوه نديشمان پتووه ي نه بيت فه راموشى بكهين و بيسپيژين به ميژوو، من نه مه وى نه مړو له سر نه مه قسه تان بۆ بكه م.

- ۱ -

(۱۱) ى سىڭپتەمبەر يەكەمىن روڧاۋ ئىيىپە

روڧاۋى ۱۱ ى سىڭپتەمبەر يەكەمىن روڧاۋىنىيە لەدۇنيادا روۋى دابىت، پىش
 و، روڧاۋى زۆرگەۋرەتر، كۈشت و كۈشتارى زىاترو مالىۋىرانيەكى فراۋانتر و
 رەرو زىيانىكى بى شومار لەۋلاتان، لەدۇنيا، لەرۆژمەلات، لەئەۋروپا،
 ئەمريكا، لەجنوبى شەرقى ئاسيا، لەئەمريكاى لاتىنى، لەئاسيا، لەئەموو
 تىك لەۋلاتانىي دۇنيا، پىش ۱۱ ى سىڭپتەمبەر روڧاۋى ئىجگار گەۋرە
 ىداۋە، مىليۇنە ھا ئىنسانىش تياچۋە لەۋروڧاۋانە، مىليۇنە ھا مۇڧ لەجەنگى
 كەمى جىھانى و دۈۋەمى جىھانى تياچۋون، لەجەنگى سارد تياچۋون، لەكەل
 ۋەشدا نايىنى ۋەكو ۱۱ — سىڭپتەمبەر كەسەر جەم پىنج ھەزار كەسىكى تيا
 ىراۋە، ئەمريكا ۋەكو يانزەى سىڭپتەمبەر دۇياى نەھىئاۋەتە سەر گىروگاز و
 ئالگۇرپىكى جىھانگىرو سەراپاگىر، ئەمە بۆ؟ پىش ئەۋە روڧاۋى گەۋرە
 ىداۋە ۋاى نەكردۈۋە، ئىستا روڧاۋىكى بچوكتەر لەۋانە روڧاۋەدات ۋا دۇيا
 ھەژىنى پىرسپارىكە بۆ؟ ئەۋ بۆيە ۋەلام دانەۋەى مەسەلەيەكى گىرگە، ۋەلامى
 و بۆيە ئەۋەيە ھەل و مەرجى ئىستاي ۋلاتە گەۋرەكانى دۇيا، ھەل و مەرجى
 ستاي دەسەلاتدارەكانى دۇيا، زۆر جياۋازترە؛ ھەل و مەرجى جىھانگىرىيە، ۋاتا:
 ۋەى بەعەرەبى پىي دەلئىن (العولمە) رەنگە زۆرتان بىستىبتان ۋەبەئىنگلىزى و
 رەنسى پىي دەلئىن گۇبالبەزىشن. جىھانگىرى ۋاتا: تىپەرىن بۆ ھەموو كۈن و
 لەبەرەكانى جىھان، تىپەرىنى سىياسى، تىپەرىنى ئابۋورى، تىپەرىنى
 توۋرى، تىپەرىنى راگەياندن، تىپەرىنى ياساى، تىپەرىنى كۆمەلايەتى،
 تۈمت جىھانگىرى ئەمە ماناكەيەتى، ھىچ بەرەستى، ھىچ سنورىك لەبەردەم
 ۋژمەكانى تازەى سەرمایەدارى، لەبەردەم تەۋژمەكانى تازەى سىياسى دەۋلەتە
 ۋەۋرەكانى دۇنيا، ھىچ دەۋلەتەك ناتۋانىت سنورى خۆى داخات و دىۋارىك
 بەردەم شەپۆلەكانى ئالگۇرپى جىھانى، دانى، كەۋابى، ھەل و مەرجى جىھانى
 ر جياۋازە، بۆيە ئەۋ روڧاۋەى (۱۱ ى سىڭپتەمبەر) دۇياى بەم شىۋەيە
 ، ژاندۈۋە.

دیوه که ی تری روداوه که نه ویه نوسامه بن لادن و نه لقاعیده نایه پ
 نه مه یان کرد؟ نایه له نینسانیه تی خویانه؟ نایه له دیموکرات خوازانه؟ نای
 نه مانه جوامیرترین که سه کانی سر نه رزن؟ نایه نه مانه شوپشگیره کانی س
 نه رزن؟ نایا نه مانه نه یانه وی عه دالت له دنیا به دی بهینن؟ دویاتی ده که مه و
 نوسامه بن لادن و نه لقاعیده بۆ نه مه ده که ن؟ بۆ له سعودیه وه کوچ ده که ن پ
 نه افغانستان و له ویشه وه نه چن له نه مریکا له مه رکه زی بازرگانی و وه زاره ت
 به رگری نه مریکا ده ده ن؟ به لیدانی نه مریکا ده یانه وی چی بکه ن؟ ده یانه و
 عه داله تی ژیان به دی بهینن؟ ده یانه وی خوش به ختی به دی بهینن؟ ده یانه و
 پیش که وتن و شارستانیه ت به دی بهینن؟ ده یانه وی ه ژاری له دنیا دا نه هیلن
 نه گهر له پیناوی نه م پرسیارانه دار، که من ده یکم، چالاکی ده نویتن، حه ق
 خویانه نه وکاره یان کردوه، نه گهر به پیچه وانه ویه، که واته نیمه ش حه ق
 خومانه دزی بین؟ نایا له پیناوی ریگه چاکه کانا نه م کاری تیروریه ده که ن
 یابه پیچه وانه وه، له پیناوی ریگه خراپه کانا نه م کاره تیروریستیه ده که ن؟ نیم
 بانه مه زور وورد نه که ینه وه، بابچینه سه رخودی ولاتی نه افغانستان، نه و ولات
 بکه ینه نمونه بۆ کاروکرده وه کانی نه لقاعیده و نوسامه بن لادن و مه لاعومه ریش
 خویندکاران نه گهر نوسامه، نه گهر مه لاعومه ر، نه گهر خه لکانیک که له ده ون
 نه وان کوبونه وه، له نه افغانستان، ولاتیکی خوش به خت، ولاتیکی پ
 له شارستانی، ولاتیکی پ له نازادی، ولاتیکی پ له ناسووده یی، ولاتی
 له ره فاهیه ت، ولاتی که ژن و پیاو فره قی نه بیت، ولاتی که جاده یان نه مای
 قیرتاو نه کراییت، ولاتی که جی نه مایی کاره بایان بۆ نه بر دبیت، ولاتی که شو
 نه مایی ته له قونیان بۆ رانه کی شابی، ولاتی که پیشه سازی تیایا که شه ی کردبی
 ولاتی که بوی بی به سه یرانگا بۆ هه موو نه م دنیا یه و ولاتی که ناساواره کانی رابردویا
 تیایا پاراستبی، بۆ نه وه ی خه لک وه کو سه یرانگا بچن سه یرانیان بکه ن، نه گ
 له نه افغانستانا نه مه یان دروست کردوه، که خویان حاکم بوون له وی، که واته م
 نه لیم: نه م حکومت هه ره چاکه یی نه افغانستان، نوسامه بن لادن ویستویه ت
 نمونه که ی بگوازیته وه بۆ نه مه ریکا و له ولاته کانی تریش به دی بینن، بۆیه نه
 کاره تیروریستیه ی کردوه، به لام نایه وایه؟ یان سه راپا پیچه وانه ی نه وه ی

که من نه یلیم، له نه افغانستان نه ک نازادی، سه ربه سستی، دیمو کراسی، پتیشه سازی و پیشکه وتن نه بووه، نه ناهت ریش تاشین قه ده غه بووه، گورانی قه ده غه بووه، ژن له دایره ده وام بکات قه ده غه بووه، سه ریری ته له فیزیون بکه ی قه ده غه بووه، گوئ له رادیق بگری قه ده غه بووه و حجاب دابکه نی نه وه تاوانیک بووه لیبورونی بق نه بووه. پانتول له پی بکه ی قاچت نه بین، چایخانه هه رنه بووه، له ولاته جاده یان نه مابوو سه یاره نه یده توانی به سورعه تی ۶۰ کم لیخوړی؟ ناسه واریک که ۲ هزار سال پیښ نیسلام له ویا بووه به بهرچاوی خوتان، هه موو ته له فیزیون کانی دنیا نه قلیان کرد، به بومب ته قانده نو، دائیره یه که نه مابوو پی بلتی دائیره، له هه موو نه افغانستانا ۱۰ کومپوتی تی دانه بوو، له هه موو نه افغانستان یه که سینه مای تی دانه بووه، له هه موو نه افغانستانا یه که یاریگای تی دانه بووه، یه که یاریگای تی دابوو کردبویان به مه یدانی نعیدام کردن، ولایتی خوی نه مه حاکمه کانی بیت، نیت حاکمه کانی به چ شانازی به که وه نه توانن بلین نیمه ولاته کانی دنیا نه گورین، چ نمونه یه که له به رده سستیانه هه تا بلین نیمه نه مریکا ده که ینه نه و نمونه یه. ناخر باوه ر ناکم نه وانه ی لیږده دا دانیشتون که سی نه مریکا ی بینبی، من نه مریکام بینوه، ته سه وه ناکم نه وروپا له چاو نه مریکا دواکه وتوه. من له نه وروپا وه که چووم بق نه مریکا وا چه په سام. که له ته وای دنیا یا ولاتی وا پیشکه وتوی دامه زراوی پر له ده سته کوت نییه، ناخر نوسامه بن لادن له کوئ ده توانی به م عه قلّه نه خورشوه بیروخیښی، که وایی نه و پرسپاره ی پیشترکردم، نه م هیږشه ی که نوسامه بن لادن و نه لقاعیده کردیانه، هیږشینی کونه په رستییه و هه موو مقاوه مه تیکی راسته. نه گه ر مقاوه مه تی نه م هیږشه تیورستییه نه نها بق نه وه بیت خه لک به نازادی پیشی بتاشی، حقه، نیتر باقی شته کان وورد ناکه مه وه، ناخر مه عقوله نینسان نازاد نه بی ریشی بتاشی، تو ریش به رده ده یتوه به رده ره وه، که س ری له توناگری، من ریش نه تاشم حه قت چیه به سه ره وه، خو تو نماینده ی خوا نیت، که س له سه ر نه رز نماینده ی خوانییه! هیچ حزبیک، هه موو نه وانه ی لیږه حزبی نیسلامین، وه کو نیمه نینسانیک نیعتیادین نه موری پیغه مبه ریان پییه تا ناسنامه ی نیسلامان بده نی له سراتل موسته قیم تیپه رین، نه وه کاله ت نامه ی خواشیان پییه تالیږه من به قسه ی بکه م، هه تا نه م خه لکانه نه بن به نیسلامی نینسانیک ناساین، که

ئەچىتتە حزبى ئىسلامى ئىتر دەبىتتە موسلمانى عىيار (۲۴) و خەلگى تىرىش ئەكاتە كافىر. گەر موسلمانىت لەنەروىچ چى ئەكەيت؟ بۇناچى بۇ مەككە، زۆرىيى ھەرە زۆرى سەركردەى حزبە ئىسلامىيەكان لەئەوروپا پەناندەن، بۇناچن لەدەولەتە ئىسلامىيەكان ببە پەناندە ئەگەر راست دەكەن و دەولەتى ئىسلاميان لاگىرگە، زۆرىيى ھەرە زۆرى سەركردەى ھەموو حزبە ئىسلامىيەكانى عالمى عەرەبى لەئەوروپا و ئەمىرىكان، خۇئىو ئەزانن ئەوروپا و ئەمىرىكا كەچ ئازادىيەكى تىايە، بەپىتى شەرعىش، پىاوى موسلمان ئەسلەن نابى سەيرى ئافىرەت بىكات، باشە خۇ ئافىرەت لەئەوروپا وەكو لای ئىمەش نىيە، ئەچى لەوى ئەبى بە پەناندە، بەمال و منالەو چى دەكەى لەوى؟ وەرە بچۇ لەپەناى قەبرى پىغەمبەر دانىشە ئەگەر راستەكەى موسلمانى راستەقىنەيت. ئەئوسامە بن لادن نەھىچ كەسك بۇى نىيە ھوكم لەسەر موسلمانىتى خەلك بدا. مەؤۇ خۇى نەبى ئازاد بى، ئىمە قىسەيەكمان لەسەر ئازادى نىيە، لەسەرئەوئە كى بۇى ھەيە ھوكم لەسەر ئەوئەدات كى موسلمانە و كى موسلمان نىيە؟ نەخىر كەس بۇى نىيە، تەنھا مەؤۇ خۇى دەتوانى ئەو يەقىنەى ھەبى لەئىماندا. يەقىنى دەرونى بەدەست كەس نىيە لەسەر ئەرز. تەنھا لە وىژدانى مەؤۇ خۇيدا ئەو يەقىنە دەرونىيە ھەيە. ئەوانەى كەدانىشتوون پەيپوپرۇگرام بۇ حزبەكەى خۇيان دادەنن بەناوى ئىسلامەو، ئەو پەيپوپرۇگرام بۇ حزبەكەيانە، ناسنامەى موسلمانى بوون، عىبادەت و تەقوايە. ئەو حزبك ھەيە وا بىردەكەنەو وەلاى ئىمەش ئازادە، لەئەوروپا لەھەموو دنيايا ھەر ئەو ئازادىيە ھەيە شتىكى ترنىيە لەوئەزىاترە كەوابى ئەو رووداو و روداوتكى كۆنەپەرستىيە، مەقەوئەت كەردنىشى كارىكى پىش كەوتن خوازەنەيە، مەقەوئەتەكەى ئەك كەلەبەرخاترى ئەمىرىكا، نەمەسەلەكە ھەر ئەو نىيە، مەن مەقەوئەتەى تىرۇرىكەم، خەزمەتى ئەمىرىكا ئەكەم مەسەلەكە ئەمە نىيە، بەلكو مەسەلەكە ئەوئەيە منىش ئەترسم ئەفغانىستانىكى تر لە كوردستاندا دووپاتبىتەو، لەو دەترسم بۇ ئەو مەقەوئەت ئەكەم وولاتەكەى خۇشم بەدەردى ئەفغانىستان نەچىت، ئەمە مەسەلەيەكى زۆر زۆرگىرنگە. خۇئىدكاران دەتەنەوئ وولاتىكى وەكو ئەفغانىستان ھەبى، دە لەئىستاو گەنجەكانتان رىش بەربدەنەو، دەشتانەوئ وولاتىكى ئاوا ھەبى ھىچ نەبى ئىنسان لەوئەزىدانى خۇيا نابى ئەورىگايە قبول بىكا.

- پ -

کردنە ۋەي دەروازەي دىپلۇماسىيە تي كوردى

ئامادە بولان..

بۇ ئەۋەي ئىمە ئەۋ رووداۋە تۆزىك ھەلبەسەنگىتىن، پىم باشە سوکە ئاورىك تان پى لىبە مەۋە بەرابردوى خۇتانا. بەرابردوى نەتەۋەكەتانا.

ئەگەر سەيرى رابردوۋ بکەن، ھەموو ئەۋ ھەل و مەرجانەي کەلە جىھانا ھەلکە وتوون، ھەل و مەرجى جەنگى يەكەمى جىھان، ھەل و مەرجى جەنگى دوۋەمى جىھان، ھەل و مەرجى جەنگى ساردى جىھان، ھەل و مەرجى داگىرکردنى کوەيت، ھەل و مەرجى رووداۋى ۱۱ ى سىپتەمبەر، ئەم رووداۋانە ئەگەر ھەلبەسەنگىتىن و بەرنەنجامىكى لىدەر بېيتى، ئەزانى ھەل و مەرجى وا لەدنیايا چى کارىيگەرىيەكى لەسەر وولاتى تۆ ھەيە من ئەمەۋى ئەمەتان بۇ روون بکە مەۋە. کە ئەۋ رووداۋانە پەيۋەندىيەكى راستەۋ خۇيان بەچارە نووسى ئىمەۋە ھەيە، ئىۋە ھوكمرانىتى شىخ مەحمودتان بىستوۋە، ھەل و مەرجىك ھاتە پىشەۋە كەپى دەلەين ھەل و مەرجى جەنگى يەكەمى جەھان كەمىللەتەكان داۋاى حەقى خۇيان بکەن، عەرەب داۋا حەقى خۇي كىرد، فارس، تورك، ئەرمەن، ئاشورى، فەلەستىنى، ھەموو داۋاى حەقى خۇيان كىرد، ئىمەش داۋاى حەقى خۇمان كىرد، لە كى؟ لەۋكاتە ئىمپراتۇرىيەتى عوسمانى ھوكمى دەكرىدىن، ئىمپراتۇرىيەتى عوسمانى خۇتان ئەزانن ئىمپراتۇرىيەتىكى ھەرە بەدەسەلاتى ئەۋ زەمانە بوۋە، ئىمپراتۇرىيەكى فاشلى تىك شكاۋ، ھىچ جۆرە مافىكى سىياسى، مافىكى ئىنسانى بۇ ھىچ قەۋمىكى لەقەۋمىيەتەكان رەچاۋنەئەكرد، بەعەرەب خۇشىۋە وخۇي بەموسلمان ئەزانى و مافى عەرەبى ئەخوارد، كە دىنى ئىسلامە دىنى عەرەبە بەپىش ئەقۋامى تر، ئەم ئىمپراتۇرىيەتە وردە وردە لەناوخۇيا گەندەل بوۋ، ئىنگلىز ھات شەپى كىرد لەشەپى يەكەمى جىھانىدا ئىمپراتۇرىيەتى عوسمانى بەزى. يەكەك لە ھەلە گەۋرەكانى شىخ ئەۋەبوۋ كەئىنگلىز ھاتە عىراق، بەناۋى بەرگى لە ئىسلام چوۋ شەپى ئىنگلىزى كىرد لەحەببانيە، ئەمە ھەلەنەكى گەۋرە بوۋ كىردى، كوردى كۆكرەۋە لەحەببانيە بەكۈشتى دان بەناۋى دىفاع كىردن لە دەسەلاتى ئىسلام، ئەۋ دەسەلاتە ئىسلامەش كەلە (۱۸۳۶-۱۹۲۶) زىياتر لە بىست راپەپىنى كوردى خەلتانى خوين كىرد، مليۇنەھا كوردىان كۈشتىبوۋ زىياتر

له په نجاو پېنچ مېرنشینی کوردی ته فروتونا کردوه، هر ئه و ئیمپراتۆریتی عوسمانیه له گه ل ئیمپراتۆریتی سه فه ویدا بوو ریکه وتننامه ی چال دیرانی له سالی (۱۵۱۴) مۆرکرد و کوردستانیان دابه ش کرد؛ شیخ مه حمود بئ ئه وه ی ئاوړیک له هه موو ئه و میژووه بداته وه، به ناوی دیفاع کردن له ئیسلام ئه چی شه پی ئینگلیز ده کات، بهرگه ی شه په که شی نه گرت و تیک شکا و هاته وه کوردستان، به لام هه ل و مه رجیک هاته پېشه وه که ئیداره یه ک به کوردستان بدریت، له بهر ئه وه ی شیخ مه حمود پایه داریکی گه وړه و کاریگه ربوو، سه ره پای ئه و هه له یه ی له گه ل تورک دژی بریتانیا، هر شیخ مه حمودیان کرد به حاکم له سلیمانیدا. ئیمپراتۆریه تی عوسمانی تیک شکاوه، تورکه کان خویان لئی هه ستان، نه ک هه رکورد تورک خۆشی لئی هه ستا، به لام شه رتیکی گه وړه ی عه ره بو تورک له سه ر ریکه وتننامه ی سیفه ر که کوردی ده کرده خاوه ن ئیداره ی خۆی، هه ردوولا دژی سیفه ر بون. ره نگه لیږه هه بئ ناوی سیفه ربی له سلیمانیه بیستی، زۆر ناوی سیفه ر هه یه، ریکه وتننامه ی سیفه ر ریکه وتن نامه یه ک بوو که به نده کانی (۶۲- ۶۳- ۶۴- ۶۵) هه مووی له سالی کورد بوو، حکومه تیکی له فیدرال گه وړه تر به کورد ئه درا، به لام به داخه وه ورده ورده فشاری عه ره بو تورک و هه ندی هه له ی کورد خۆشی، به رژه وه ندی نیوده وه له تی ئه وکاته ی له گه ل عه ره بو تورک ریکه که وت نه ک له گه ل کورد، ئه وه مان له کیس چوو، جهنگی دووه می جیهانی سیاسه تی نیوده وه له تی له به رژه وه ندی ئیمه نه بوو؛ قازی محمد یه که مین کۆماریشی راگه یاند دواپی خۆشی شه هیدکرا، کۆماره که شمان ته فروتونا کرا، هیچ مافیکی کورد ره چاونه کرا، له جهنگی ساردا له ته واوی جهنگی ساردا که له سالی (۱۹۴۸ - ۱۹۴۹) ده ست پئ ده کات هه تا ۱۹۸۹ که کۆتایی جهنگی سارده گه وړه ترین نه هه مه تی کورد ئه و سالانه یه؛ رژه ه لات و رژه ئاوی ئه م دنیا یه پشتیوانی داگیر که ره کانی کوردستانیان ده کردو یارمه تیان ده دا، هیچ جۆره مافیکی کورد نه ک ره چاونه کرا، بگره راپه پین و خه بات و تیکۆشان و قوریانییه کانیش ته فروتونا کرا.

که کویت داگیرکرا، سه ره تای سیاسه تیکی تازه هاته پېشه وه، له دوا ی داگیرکردنی کوه یته وه ئیمه تیک شکا بووین، به ره به ره، له بهر گۆپانکاریه کانی جیهان هه ستاینه وه، یه که مین کۆنگره له دنیا یا بۆ پشتیوانی ئیمه به ستره به ناوی کۆنگره ی مافی مروؤ له مانگی ۱۰/ ۱۹۸۹ له پاریس به ستره، له وکۆنگره یه که

ووتنەۋەي كورد ھەموو تىكشكا بوو، چەند مەفرەزەيەكى پارتى زانىمان شاخەكاندا مابوون، حكومەتى عىراقى سەرگە وتوبوو بە سەرئىراندا، دۆخىكى دۆرد نالە بارمان ھەبوو، كۆنگرەيەك لە پاريس ئەبەستى بە ناوى كۆنگرەي فى كورد؛ لە كۆنگرەيە مام جەلال سەرۆكايەتى ۋە فەدىك ئەكا لە كۆنگرەكە، ھەمان كاتيش حكومەتى عىراقىش ۋە فەدىك ئەنىرى بە سەرۆكايەتى (ئەحمەد ھادىن) كە ئىستا سەرۆكى مەجلىسى تەشرىعى داتاشاراوى عىراقىيە، كە ۋە فەدى كومەتى عىراق ئەچىتە ناو كۆنگرە، مام جەلال ۋە فەدەكە ئەبىنىت دۆرد بى قەت ئەبىت، دواى راويزكردن بە ۋە فەدى بەرەي كوردستانى ھەلدەستىت دەلى:

ۋە فەدى عىراق لەم كۆنگرەيە بى ئىمە ئەچىنە دەرەۋە، ھەموو ۋە فەدەكەي بەرەي كوردستانىش گەفتى ئەدەنى لە گەلىا بچنە دەرەۋە. ھەرچەند ئەكەن قايىل بىت، ئاخىرى حكومەتى پاريس لەبەر رىزى ۋە فەدى كورد ۋە فەدى حكومەتى عىراقى دەرەكە؛ يەكەمىن سەرگە وتن لە دىناي دىپلۇماسىيەتى كوردىيا كە ۋە فەدى حكومەتى عىراقى تىا رسوا بكرىت (۱۹۸۹/۱۰/۱۴) ئەم كۆنگرەيە كەبە ناوى كۆنگرەي مافى كورد لە پاريس ئەبەستى دۆرد مەسەلەيەكى گرنگە، لە ژيانا كورد ھەر خواخواي بوو رىگەبىدەن بچىتە ھۆلى كۆنگرەكان، رىگە نەدراۋە گوئى بىگىرىت، رىگەي نەدراۋە قەسەي خۆي بكات، پىش جەنگى جىھانى يەكەم نەيان پىشتوۋە لە كۆنگرەي سولخى پاريس كە (عصبە الامم) تىا دروستكرا، يانەپىشت شەرىف پاشاى رەئىسى ۋە فەدى كورد بچىتە ناو كۆنگرەكە شەۋە، ھەر دەرەۋە مەزەكەرەي ئەنوسى؛ كەنەتەۋە يەكگرتوۋەكانىش دروستكرا بە ھىچ لىتوۋەيەك گوئى لە كورد نەگىرا؛ ھەتا كۆمارى مەبادىش لە ناوچوو، ھەر كورد يىكەس بوو، لەم كۆنگرەيە ئەكە گوئى لە كورد گىرا، بەلام ھەلومەرجى جىھانى كە گۆدرا ۋە فەدى دەۋلەتى داگىركەرى سەرگە وتوى عىراقىش لە كۆنگرەكە بەدەرنا؛ ئەمە نىشانەيەكى ئىچكار گەرەي ۋەرچەرخانى سىياسەتى نىو نەتەۋەيە لە دىنايا بەرامبەر كورد؛ لەۋە بەدراۋە، ئىتر دەرگاي دىپلۇماسىيەت بۆ كورد كرايەۋە و پىشۋازى كورد لەلايەن ئەمريكا، برىتانىا، ئەلمانىا، فەرەنسا، ئىتالىا، دۆرىك لەۋلاتەكان پىشتىۋانى كورد لە سال ۱۹۸۸-۱۹۸۹ وردە وردە دەست پى دەكات، گوئى لە كورد ئەگىرى، پىشتىۋانى كورد ئەكرى، دەرۋازەي ئەم سىياسەتە دىپلۇماسىيە كوردىيەش لە كۆنگرەي پاريسەۋە كرايەۋە.

دوومانگ له دواى نه وه، مانگى (۱۲)، كۆنگره ي (۱۰۰) هه مين سالة ي سؤسيد نه نته رناسيؤنال له دونيا، ده به سترى، له و كۆنگره يه دا چوار بپيار له به رژه وه ند كورد نه درى؛ بپيارىكى سياسى بؤ پشتيوانى كيښه ي كورد، بپيارىك بؤ مروژ كورد، بپيارىكيش بؤ پاراستنى كلتورى كورد (نهمش مه سه له يه كى گرنك سؤسيال نه نته رناسيؤنال نيوه ي دنيا حوكم نه كات له مانگى ۱۹۸۹/۱۲ كۆنگ نه به ستن به يونه ي (۱۰۰) سالة ي دامه زاندينه وه چوار بپيار له به رژه وه ندى كو نه دن، له وه به دواوه نيتر مه سه له ي كورد ديتنه پيشه وه.

- چ -

دواى داگيركردنى كوهيت

خؤش به حالى كورد نه وكاته رژيمى عىراق كوهيتى داگيركرد، ئينجا ليتره، ب ناگاداريتان نيوه رهنك نه و شتانه ي كه ئيستنه ده يگيرمه وه سه يرى ته مه نتا نه كه م باوه ر ناكم كه سستان نه و كاته (۱۰ و ۱۲) سال زياتر بيت (۱۹۸۸ و ۱۹۸۹ و ۱۹۹۰) نه مانه ي كه دانيشتون له به رچاوم ناك تاكتان نه بى (۱۳ و ۱۴) سا بووه باقيه كه ي له وه ناچى (۱۰) سال زياتر بوويىت، مه به ستم مامؤستانكان ده رچووه كان نيبه، مه به ستم خويندكاره كانه، دياره مامؤستانكان ته مه نيا چه ندبووه، به خؤشمه وه، كوهيت كه داگيركرا روداويكى ئيجگار گرنك بوو ب كورد، نيوه نه زانن هر چى سه ركردو دامو ده زگا هيه له م دنيايه، هرچم ليكؤله رو فيله سوفو بيرمه ند هيه له هه موو دنيايا نه ليتم، نه كه له كوردستاندا هيج كه سيك پيش داگيركردنى كوهيت پيشبيني داگيركردنى كوهيتى نه كردبوو ته نها پياويك له ناو نه م كورده پيشبيني كردبوو، نه ويش ناوى جه لال تاله بانبيه له سالى ۱۹۸۹ له په رله مانى به ريتانى (مام جه لال) يه ك سال پيش داگيركردن كوهيت موحازره يه ك پيشكه ش ده كا، پيشبيني نه كا ده ولته ي عىراق كوهيد داگيركات، دياره باوه رپيان پى نه كردبوو، وتوبويان نه مه مه حاله؛ نه م قسه ي به هيج شيوه يه ك هيج كه سيك نه چووبوو به عه قليا؛ له فره نسا، به حكومه تر فره نسى وتبوو دلنيا تان نه كه م حكومه تى عىراقى كوهيت داگير نه كا، بؤ شه رح كردبوون بؤچى، فره نسيه كانيش باوه رپيان پى نه كردبوو. حكومه تر عىراقى دواى نه وه ي كوهيتى داگيركردبوو، فره نسا ييه كان هاتبوون بؤلاى (ما، جه لال) وتيان باشه دواى نه مه چى روونه دا؟ نه و قسه يه ت هاته دى، نه ما مه سه له يه كى گرنكه كه شتيك له ناراي سياسه تى دونيادا نه بوئى، تو پيشبيني

بکەى بزانى كەكوهىت داگیرنه كړئ. كە كوښت داگیركرا، له وه به دوا نېتر مه سه لهى كورد به ته واوه تى هاته پېشه وه.

چۆن هموو ولاتانى دنيا خەريكى نه فغانستان بوون، خۆتان بينيتان كارازاى كە خاوهن رستوران بوو له ئەمريكا، كە روداوى گوره هاته پېشه وه، وتيان وەرە بېه بهرە ئيس وزه را؟ يەكك بووه له معارزه، ناودارېش نه بووه، ئەمە دنياى سياسته ته كە له رستوران وه ئەچېته پششى ميژى ره ئيسى وزه را. كە رووداويك رووده دات، چاره نووسى ميلله تان ئاوه اى ليدت، چاره نووسى ميلله تان سهراپا نه گوزيت؛ ئيستا نهو روداوهى (۱۱)ى سپته مېر له دواى داگیركردنى كوهيت، كە بووبه مايهى راپه رپنى كوردستان، به ته سه وهرى من روداوى (۱۱)ى سپته مېر گوزانكي گوره تر له روزه لاتى ناوه راست به دى ئەهينى، پيشبېنى نه كړئ (ئيمهش هه روا چاوه پوانين) كە له حكومه تى عيراقى نه درى؛ ليشى بدرى نه مجاره بۆ روخاندنيتى، بۆ نه وه نيبه گورزىكى لى بدرى و عاقل بكرى، يان چوار ته ياره بيت دووسى (بۆمب) بهاوى، ليدان بۆ نه وه يه حكومه تى عيراقى له ناوبه رن، حكومه تىكى تازه بيته سه رحوكم، ئيمه وه كو كورد سورين له سه ر نه وهى نهو حكومه تى دپته سه ر حوكم حكومه تىكى ديموكراتى ئيتلاف په رله مانى فيدرالى فره لايه نى بى له مەركه زى به غداشا كورد به شى حوكم رانى هه بى.

هه موو قسه وباسيكي توركو عه رەب فارس و ده ولە تانى ناوچه كە نه وه يه ئەلن: كورد نابى جيا بيته وه؛ الحمد لله بۆ يەكە مین جاره له م دنيايه كورد واى كردووه هه موو دنيا حسابى بۆ بكا، تائىستا بى حساب بوين له دنيا، ئيستا نابى ده ولە ت دابه زرينن؛ خو ئيمهش نه مان ووتوه ده ولە ت داده مه زرينن؛ ئيمهش سياست نه كە ين ئاگامان له سياسته تى دنيا و پرياره كانى ده ولە تانى نه قليمى هه يه، شتى وامان نه ووتوه، به لام مادام نايه لن ئيمه له وولاتى خۆمان سه ربه خۆيى وه رېگريئ و، مادام هه ر ئەبى له ده ولە تى عيراقا بمينن، كه واته ئيمهش له حكومه تى مەركه زى عيراقا حەقى خۆمانمان نه وى، ئەمجاره يان دانانېشين له كوردستانا خەلكى تر له به غداوه حكوممان بكا (۵) مليونين، (۶) مليونين له سه دا (۲۰ و ۳۰ و ۴۰)ى عيراقين به قەد نه وه ئەبى كورد له حكومه تى مەركه زا حوكمى بدرىت، ده سه لاتيشمان بدرىت له وى، ئينجا جگه له وهى له فيدرالېش نايه ينه خواره وه؛ واتا سه ربارى نه وهى كە فيدرالى خۆمان حەلال نه كە ين، به شى خۆشمان له ولاوه داوا نه كە ين. ئەمجارهش كورد مافى خۆيه تى

زۆرتىرى بەربكە وئى، چونكى ئۇ زمونىكى سەرگە وتومان ھەيە و لەبە رامبەر
 بە عىسىشدا كورد زۆرتىرىن قورىانى داوھ. كە واپى: ئامادە بوان لە عىراق ئۇدەرى؟
 بە پىي ھەموو پىشېبىنەكان گۆرپانكارى گەورە رووئەيا، مائى خۆمان بەقەد ھەقى
 خۆمان وەرئەگرىن وئەم دلاوكتىيە ئىستە ھەيە كە ئايە ئۇمىنن و نامىنن و
 پشتىوانىمان ئۇكرى و ئاكرى، دلىياتان ئۇكەم لەو دلاوكتىيە رزگارمان ئۇبى.
 ئۇگەر داگىر كوردنى كۆھىت و راپەرىن فېدرالى لىكە وتىيئەوھ؛ لىدانى ئۇمجارەي
 عىراق لەدوای (۱۱)ى سىپتەمبەر چەسپاندنى فېدرال دەبى لەكوردستاندا، ئۇمە
 مەسەلەيەكى زۆر گرنگە، چونكى ئۇگەر لەدەولەتى مەركەزى، ياساى فېدرالى
 خۆمان چەسپان، ئىتر خەمان نامىنى، لەسلىمانى قەسەك ھەيە ئۇللى لەخەم
 ئەرەخسى، لەخەم ئەرەخسىنن، خۆمان بۆ ئۇوھ ھەلگرتوھ خۆمان لەخەم
 بىرەخسىنن، ھەتاھەتايە ئۇو مىھنەتەنى كەكورد لىي ترساوھ لەكۆلمان بىيئەوھ؛
 بىيىن بەخاوەن دەسەلاتى خۆمان و، تەرخان بىيىن بۆئەوھى سەدان بەرامبەر
 بەئىستا خزمەتى ولاتى خۆمان و خزمەتى ئاوەدانى خۆمان بکەينەوھ بەرەو
 دونىايەكى دىموكراتى و مەدەنى و مۆدىرن.

بىگومان بۆ ئۇمەش، دەبى ئاشتى لەكوردستاندا بەدى بھىنن، دەبى
 پەيوەندىيەكى باشمان لەگەل مەارەزەي عىراقىدا ھەبى، دەبى مالى كورد يەك
 بخەينەوھ، نابى لەسەر ئۇوھى ئۇم بەندە وایە و پەرلەمان وانىيە، مالى كورد
 بەيەكنەخراوى بھىلېنەوھ. شىتى گەورەتر گرنگترە لەوھى كەئىستا
 لەبەردەستمانە، ئۇو شتەگەورەترە دەبى زۆر بەبايەخەوھ سەير بکەين و خۆمانى
 بۆ ئامادەبکەين، قىادەي كوردى بەيەكىتى و پارتى و حزیەكانى تریشەوھ، دەبى
 لەئاستى ئالوگۆپو روداوەكاندەبن، ئۇم ئالوگۆرپانە دەبىت بەدقەت حیسابى
 بکەين، حیساب بۆ سوریا بکەين، حساب بۆ ئىران بکەين، حساب بۆ تورکیا
 بکەين، حساب بۆ ئەرۇپا بکەين، حساب بۆ دەورۇبەرى خۆمان بکەين، حساب
 بۆ سونى و بۆ شىعە بکەين، بۆ عىلمانى و بۆ ئىسلامى بکەين، بۆ دىموكراتىخواز،
 بۆ ناسیونالىزم بۆ ھەموو كەسى لەو كەسانە حساب بکەين، زۆر بەوردى ئۇبى
 بەحسابەكانا بچینەوھ، نابى ئۇم جارەیان ئۇم ھەلەي ھەلئەكەوئى لەدەست كورد
 دەرىچىت، ئۇم ھەلە لەدەستمان دەرىچىت ئوبالى لەئەستوى خۆمانە،
 شەرمەزارى بۆ خۆمانە، سەرشۆپى بۆ خۆمانە، وسەر كوردایەتى سیاسى
 تەحەمولى شەرمەزاریيەكە ئۇكا، ھىچ كەسىكى تر تەحەمولى ناکا، ئۇگەر جارەن

لەسەدا (۹۰)ی ئەمان ووت سیاسەتی دەولی، دەولەتانی ئەقلیم، قیولمان ناکا، ئەمجارەیان هەلو مەرجیکی گەرەو پەشتیوانی ئێمە هاتۆتە پێشەوێکە ئەتوانین دەرهەقەتی فشاری ئەقلیمی بێین، دەرهەقەتی بێین ئەگەر بەدیهەت بێن، ئەگەر پرۆژەمان هەبێ، ئەگەر خیتابی یەگەرتوو ئاشتیخوازی راستەقینەمان هەبێ، دەرهەقەتی یەک دەولەت، دوو دەولەت دێین کە بەرەبەست بێن لە بەردەمی و نەهێلێن هەلەکە لەبارەری، بەلام خۆمان رێک نەخەینەو، نەک دوو دەولەتی ئەقلیمی بەلکو حزبیکی بچوکیش دەتوانی مشکیلەکی گەرەمان بۆ بنێتەو، تەنانت هیچ دەولەتێک دژایەتیشمان نەکا، خۆمان دەبینە مایەکی سەرخواردنی ئەم هەلە گەرەبیە. بەهیوانین هیچ لایەک نەتوانی کێشەکی گەرەمان بۆ بنێتەو، هیچ دەولەتێک نەتوانی بگرە بەس خۆمان بێتوانین دەردی سیاسیمان چارەسەر بکەین و، خۆمان ئامادەکەین بۆ ئالوگۆری گەرەو، بۆ ئەو هەتاهاتایە کورد بگەینینە قۆناغێک بەتەواوەتی سەرفرازی بێت، قۆناغی رزگاری بێت، قۆناغی ئازادی و بازاری ئازادو ئەو پیشکەوتن و ئالوگۆرە بێت کە ئێرە ئێستە ئەبیین لەسلیمانیدا.

- د -

وەفدی سوید و دیموکراتی لە کوردستاندا

ئامادەبووان...

دوو هەفتە لە مەوێر وەفدی سویدی هاتبوو بۆ ئێرە، یەکیێتی هونەر مەندانی کوردستان بە هاوکاری مەکتەبی رێکخراوە دیموکراتیکەکان دەعوەتی کردبوون، بۆ ئەو هەمان دەعوەت کردبوون، کە بێن لێرە، محازەراتی هونەری، تەشکیلی، موسیقی، مەسرەحی بەدەن بەخوێندکارانی پەیمانگای هونەرە جوانەکان و کۆلێجی هونەر؛ هاتن ئەوێتی جار هاتن بۆ سلیمانی هەموو ئەو دام و دەزگایانەی ئێمەیان دیبوو، هەندێک بەرنامەکی هاوبەشمان بۆ دانابوو، ئەزانن چیان و تەو، ووتیان: ئێمە هاتین فێرتان کەین، بەلام دانیاتان ئەکەین لێتان فێربووین و ئاستی ئێو لە ئاستی ئێمە بەرزتر، رەنگە ژۆرتر مەبەستیان روحیەت و پەرۆشی هونەر بوو، نەک لایەنی تەقەنی و کەرەسە و ستاتیکی. لەگەڵ ئەوەشدا، سەیری ئەم میدالیە جوانە بکە، دەولەتی سوید هەزار سال زیاترە دەولەت، من سویدم بێنیوێ ئەزانم چی دەولەتێک، هاتوون بۆ ئێرە ئەلێن لێتان فێربووین، ئەو ژۆر گەنگە ئەلێ لێت فێرنەبم، ئەلێ تابلۆکانی ئێو لەهین ئێمە

باشتره، موسیقای له هین ئیمه بهجۆشتره؛ رۆحی ئیوه زۆر له هین ئیمه پاکتره،
نه مانه قسه ی نه وان بووه.

ئازادی گه وره ترین سه رمایه ی ژیا نه بۆ ده سه لاتدارێك كه هه یی، ئه و
روحیه ته ی ناو به هره مه ندانمان زاده ی ئازادی ده سه ته به ركه روه. له سه ر نه مه ش
ئه پۆین، ئه مۆ له سه ر ئه وه ئه پۆین په نجا سا لی كه ش له سه ر ئه وه ئه پۆین، ئه مه
مه بادنی ئیمه یه، به ربا وه پری ئیمه یه، هه یج منه تیكیشی تیا نییه، ئه و كاته ی چوینه
شاخ، هه قالانی ئه وه لچار مه فره زه مان له (١٩٧٦/٦/١٠) له بادینان ها تۆ ته
ده ره وه، شه هید ابرا هیم عه زۆ قیاده ی كردووه. ورده ورده مه فره زه كانی تر
ئه و كاته چوینه ده ره وه؛ وتمان ئیمه ئه گه ر كوردستان رزگار بگه ی ن ئازادی و
دیمو كراسی له ولاتی خۆماندا به دی نه هینین، ئه مه په یمانێك بووه دا ومانه
به میله ته كه مان، میله ته كه مان له پیناوی ئه م په یامه هه زاران هه زار قوربا نی
داوه، بێگومان ئیمه ناتوانین ئیسته كه ده سه لات به ده ستامانه وه یه جگه
له دیمو كراسی شتیكی تر به سه پینین. له سا لی (١٩٧٥ - ١٩٧٦) له رۆژنامه ی
رێبازی نوێ یه كێتی نیشتمانی كوردستاندا، ستونێك هه یه به ناوی (چیا ی لالش)
دیقه ت له م قسه یه بده ن ستونێك نوسرا وه له رۆژنامه ی رێبازی نوێ ی سا لی ١٩٧٦
به ناوی چیا ی لالاش، ئه و كاته حكومه ت چو بووه سه ر كۆچه ریه كانی چیا ی
لالاش دێهاتی وێران كرد بوون، ئه و ستونه ده لی: حكومه تی عێراقی شاخ و دێهاتی
ئیمه وێران ده كا، ئه گه ر ئیمه كوردستان ئازاد كه ی ن جوانتری ئا وه دان
ده كه بنه وه؛ ئیمه به و وره یه چوینه شاخ سا لی ١٩٧٦ واما ن وتووه؛ هه موو ئه و
شوینانه ی رژی می عێراق وێرانی كردووه به راستی جوانترمان ئا وه دان كردۆ ته وه،
ئه و شوینانه ی سه یری مه كته بی ئیستا و مه كته بی زه مانی حكومه ت بكه ن، بچن
سه یری خه سه ته خانه ی ئیستا و خه سه ته خانه ی زه مانی حكومه ت بكه ن، سه یری
كاره با ی ئیستا و زه مانی حكومه ت بكه ن، بۆ مه علوماتتان كه راپه ڕین بووه
كاره با ی ئیستای سلێمانی مان كه گرتۆ ته ده ست هه مان ئامێری كه سا لی ١٩٥٦
له سلێمانی دامه زرا وه سلێمانی هه تا راپه ڕینیش چه ن گه وره بووه به هه مان
كه ره سه ی كاره با ی كۆنی هه بووه، ئیسته هه موو سلێمانی كه په نجا به رامبه ر
زیادی كردووه ئه توانین كاره با بده ین، سا لی (١٩٢١ - ١٩٩١) حكومه تی عێراقی
له هه موو ناوچه كانی ژێر ده سه لا تی ئیمه (١٥٦) مه كته بی كردۆ ته وه ئیستا ئیمه
(١٢٧٥) مه كته بمان كردۆ ته وه له م چه ند سا له ی كه كوردستان رزگار بووه
خه سه ته خانه كان چه ندین به رامبه ر حكومه تی عێراقی زیادمان كردووه، ئه وه
ئازادییه كانیش قسه نا كړی له هه موو كوردستاندا یه ك رۆژنامه ی ئازاد نه بووه یه ك
كتیبی ئازاد نه بووه، ئیستا له ناوچه كانی ژێر ده سه لا تی ئیمه (٣٨) رۆژنامه ی

نازاد (۵۷) کوفاري نازاد (۹) ته له فیزیونی نازاد (۲۲) نیزگی نازاد له ناوچه کانی ژیر ده سلاتی نیمه دا هیه، جاوهره نه گهر بتوانین باری نابووری خومان چاکتر بکهین وکیشهی سیاسی ناوخری کوردستان کوتایی پی بینین، تواناو داهاتی کوردستان بۆ کوردستان ته رخان بکهین، بزانه چی به سهردیت، نه م ولاته نه بیت به یه کیک له ولاته هره جوانه پیشکه وتوه کانی پر له نازادییه کانی روزه لات، که بیگومان خویندکارانی کوردستان جاریکی تر نه یلیم: نه توانین له م باره شه وه ده وریکی گهره بینین وه موومان نه بی چاوه پوانی گورانکاری بکهین، بۆ نه وهی بتوانین نه رگی سهرشانی خومان به راتبهر به نه ته وه و نیشتمان و خه لک و خاکی خومان به دی بهینین، نه مه نه رکیکی پیروزه، هیچ نه رکیکی تر له مه پیروتر نابی، هه موومان سهر به رزین له سایه یه وه، نه مه ی که بوتان به دی هاتوه له م خویندنگایانه هیچ نه بیت له چاو نه وهی که نه بی به دی بیت وله چاو نه وه که خزمه ت بگریت، له چاو نه وهی که ده بی سهر به رزتروو ئاسوده تر بزین، له م ولاته ی خوتانا، حقه ی خۆشانه چونکه بنه ماله نیه له م کوردستانه شه میدی نه دابیت، نه نفالی نه یابیت، کیمایی هه لته مژیی، مال ویران نه بووی، دهر به دهر نه بووی، ئیختفای نه کردبی، سجنی نه خواردبی، پیشمه رگی نه دابی، که واته هه موو که سیک له و ولاته حقه ی به سهر نه م ولاته وه هیه، هیوادارم هه موومان حقه کانی خومان وه ریگرین به سهر به رزی و نازادییه کی ته واو.

- ه -

پرسیار و .. وه لام

زۆر سوپاس بۆ کاک به ختیار

به ریزان ئیستاش ههر که سیک موداخه له ی هه یه با ره چاوی کات بکات و له بابته که دهر نه چی و بغهر موی:

خویندکار . اسماعیل:

پرسیار: سهره تا ده ستخۆشی له کاک مه لا به ختیار ده که م بۆ کۆره که ی، هیوای سهر که وتنیشی بۆ ده خوزام، هیوادارم په یمانگا که مان ببیته هزی نه وهی زیاتر له م جۆره کۆرانه ی تیا بگیری، بۆ زیاتر کردنه وهی میشکی قوتابیان و خویندکاران له بهر نه وهی په یمانگا که ماوه یه که له م جۆره کۆرانه بی به ریه؛ زۆره ی قوتابیانیش له م جۆره کارانه بی ناگان و له سیاسه تی ده ولی زۆر ناشاره زان، کۆره که ی زۆر به تام بوو، به لام زۆره داخه وه نه ییم کۆره که ی زیاتر باسی ولاتانی ده ور به ر بوو، به کی له وانه نه فغانستان، دووه میش درواستییه ک

مان هه یه که نه ویش هه ولیری کوردستانی خۆمانه، که زیاتر په یوه سټ بوو بۆ ئه و که که مېک غه ییبه و باسی ئه وانیشی تېدا بوو، منیش پرسپارېک ده که م که ئایا ئه گهر ئوسامه بن لادن و جه ماعه تی ئه لقاعده و ئه فغانستان هه ول نادهن بۆ دابین کردنی ئاوه دانې و ئازادی ورزگار یخوازی، منیش پرسپارېک ئه که م ئایا ئه مریکا هه ول ده دات بۆ ئاوه دانې و رزگاری خوازی بۆ ولاتان، رېکخراوی نه ته وه په کگرتووه کان له رۆژی ۱۰/۳/۲۰۰۱ دا قه راریکی ده رکردو برپاریکی بللو کرده وه ئه گه ربیت و ریژه ی ۴٪ ده وله مهنده کان ۲۲۵ ده وله تی دابه شبکرت به سه ر هه ژارانی هه موو جیهاندا، ئه وایه عنی وه کو بی منته به شی هه موو هه ژاران ئه کاو هه ژاران پېداویستی هه کانیا ن دابین ده کری له رووی خوراک و ئاوی پالتیوراوو پېداویستی به هه موو جوړه کانیه وه، که نه ویش بری ۱۳ ملیار دۆلاره جا نه و ۱۳ ملیار دۆلاره ش خه ملتیراوه به ریژه ی ئه و هه موو عه ترو بۆنه ی له نه مریکا و نه وروپا مه سرف ده کری.

خالیکې تریشم نه وه یه به راستی ۱۹۹۹ هیلاری ژنی کلینتۆن سه ردانی نه فغانستانی کرد بۆ زیاتر روونکردنه وه ی بارودوخی کیشه ی ئافره تانی نه فغانستان، له روزنامه ی هه مشاریدا له هه مان سالدا بللوکرایه وه ئه م سه ردانه و وه چاوپیکه و تنه ییش، له گه ل هیلاریدا کرابوو، که وتبووی ژیا نی ئافره تانی نه فغانستان له زه مانه کانی پېشوو باشتره، خالیکې تریشم نه وه یه یه ک دوو ئیشاره ی کرد کاک مه لا به ختیار وتی که س خه لیفه ی خوانیه له وه نه چی کاک مه لا به ختیار له من شاره زاتر بی له به رته و ناویانگی هه یه، کاک مه لا به ختیار من له وه نه چی هینشا خویندکاریم کاک مه لا به ختیار وتی: که س خه لیفه ی خوانیه له سه ر نه رزا خوای گه وره ئه لی (إني جاعلٌ في الأرضِ خليفة) من خه لیفه ی خۆم له سه ر زه ویدا جی نشین ده که م، جانیتر ئه و که سه هه رکه سی هه یه من ئیشاره ت به و که سه ناکه م وه که سیش ناتوانی به که س بلی کافر ئایه تیک هه یه خوای گه وره نه فه رمووی (فمن يكفر بالطاغوت ويؤمن بالله فقد استمسك بالعروة الوثقى) وه یه کیکه له شروته کانی لا اله الا الله وه، نه وه ی شیخ مه حمودی نه مریش به راستی نه لئی من وه کو خۆم پنی نالیم هه له، که نه وه ی پنی نه وتري هه له ی شیخ مه حمودی نه مر که به ناوی دینه وه قسه ی کردووه، چونکه به راستی گه لی کورد میژوویه کی تو ماری دوورو درېژی هه یه له ناو ئیسلامدا، به راستی ئیسلام که کاتیک هاتووه له کوردستاندا بللو بۆته وه، به راستی میژوویه کی ته وای تو مار

کردووه له ناو ئىسلامدا، له بهر نه وهى ئىسلام يه عنى وه كو كورد بڵاين مۆثووه كى پيشينهى روونى نيه جگه له ئىسلام، هر بۆنموونه له نه ده بدا ئىستهش بۆ زۆر به ده گمان شعر هه يه كه له پيش ئىسلامدا وتراييت. زۆر سوپاس بۆ كاك مهلابه ختبار.

وه لām: زۆر سوپاس بۆ كاك اسماعيل ته له به يه كى ژيرى، رهخته كانيشى گوى ليگيرا، به لām رهخته م له سهر رهخته كانت هه يه؛ يه كه م من ههر له نه خيري قسه كه ما باسى هه وليژم كرد ناوى هه وليژم نه هيتا له هه موو كۆره كه ما، نه ويش پيم وابى نيو ده قه بوو يه ك سه عاته قسه ده كه م نيو ده قه باسى هه وليژم كرد (۵۵) ده قيقه ي عيلاقه ي به هه وليژره وه نه بوو، نه وه يه ك؛ سه بارهت به شه مريكاو نه ته وه يه كگرتووه كان و ده وله مه نى له دنيا، كاكه گيان مه سه له ي ده وله مه ند بوون له دنيا مه سه له يه ك نيه به ئاره زوى تۆبى، به ئاره زوى نه ته وه يه كگرتووه كان بيت، نه م پاره يه دابهش كاو فه قيرى له دنيا نه هيتا، پيغه مبه ر خۆى نه لى، مادام به ناوى پيغه مبه ره وه قسه نه كى، نه لى (خوا چين له سهر چين نيوه ي دروست كردووه بۆ نه وه ي خزمه تى يه كترى بگن) چين له سهر چين يه عنى جيبى بالا، چيني خوارتر، چين خوارتر و چيني خوارتر وه نه مه نه ره ليه له لای ئىسلامدا، به هيج شيوه يه ك سۆسياليزم له ئىسلامدا نيه، نه وه داله ته ئيجماعيه ي كه پيى نه ورتى سۆسياليزم له ئىسلامدا نيه، به پيچه وانه ئيمه ي عه لماني، ديموكراتيه كان به پيچه وانه وه پيمان وايه له دنيا به سۆسياليزم ههر نه گه ين. به لām له زه مان و زه مينى و خۆى نه ك فه قير بيت يان نه بيت. سۆسياليزم به كۆمه ك كردنى فه قير نايه ته دى. به لكو به گۆرپى هيز و په يوه ندى به ره مه يتان ديتنه دى. پياويكى بى مسته وا كه هيج نازانى بى پاره ي بده يتى به پاره وابزانى نه بى به پياويكى زانا و زاناي لى دهرده چيت، نه م كيشه به په يوه ندى به پرۆسه يه كى ئابوورى، ته كنه لۆجى و شارستانى دووردرژ هه يه، باب ته يك نيه كه سيك نه خوئنده وارييت به ئاسانى بيكه ي به زانا، يا بيكه ي به ته كنسيون، يابيكه ي به دكتور، ئسته خۆت ئيمكانى نيه له به ينى دوو دكتورا دكتورىكى باش بيت و دكتورىكى كه ميك خراپ بيت، بجيت بۆلاى دكتوره خراپه كه، هه رنه ته وى بجيت بۆلاى دكتوره باشه كه عيلاجت بكات، سه يارهت خراپ بى نه چى بۆلاى فيته رىكى زۆرباش، ناچيت بۆلاى فيته رىكى خراپ، نه مه غه ريزه ي ئينسانه، خواستى ئينسانه؛ كه له م ژيانه واهاتووه له گه ل نه وه شا زۆر زۆر

دوله مند ههيه قبول ناکا مليار چيه کاکه مليار ههريچ نيه نه وهی که تق
 نهيلتي ۱۲ مليار ۱۲ مليار بهشی يه ک سهعاتی ولاته يه کگرتووه کانی نهريکايه,
 يه ک دانه سهعات نه ک سال ومانگ. له يه ک دانه سهعاتدا سه دان هه زار سه ندويج
 نه خورئ له نهريکايا، به س بيره به دهيان مليار دولار نه خورئ له رورژيکدا
 له نهريکا، نه مه مه وزوعیکه که ميله تانی وه کو نيته ده بي خه بات بکا بق نه وهی
 ماف خوی وهريگرئ و خه بات بکا، که نه و جياوازيه له به ينی دوه له مهندي زوری
 ولاتان و فقهیری ولاتانا ورده ورده که م بکاته وه، نه مه يه ک، من ته حه دات نه که م
 که نه و قسه يه ی هيلاری کلنتن بئيت به سه رچاوه وه، کاک اسماعيل له بهر چاوی
 هه مو نه وانه نه گهر هيلاری کلنتن چووبی بؤ نه فغانستان وتبيتي ژنی
 نه فغانستان زور زور باشتر له پيشوو چی نه لئيت راسته. نه مه يه ک، دوو: خوّم
 نه و سه مه ر خانه ی که نيسته ره ئيسی وزه رایه له مانگی ۱۱ - ۴ سالی پار له ني탈يا
 بينيم، يه کيک بوو له ژنانی معاره زه باسی نه وهی بؤ کردم که هيلاری کلنتنی
 له جينا بينيوه وه کو ژنيکی نه فغانی له چينا ديويه تی وه پشتیوانی هيلاری کلنتنی
 وه رگرتووه بؤ رزگار کردنی ژنانی نه فغانستان له و کزيه يه تی و ميحنه ته ی که تيايه
 نه زی، ناخر هيلاری کلنتن نه مه نه ساويلکه نيه که نيستا نه ندای مه جلسی
 سه نای نهريکايه وه يه کيکه له هه ره ناوداره کانی دنيا، بجيت قسه يه کی نه وها
 بکا، قه ت شتی وانه بووه، خوا له قورثانا نه وهی وتويه تی (اني جاعل فی الارض
 خليفه) کاک اسماعيل به مه لانيکه ته وتوه، نيسته ناخر کی مه لانيکه ته مه لا
 کريکار مه لانيکه ته، نوسامه بن لادن مه لانيکه ته، مه لا عومه ر مه لانيکه ته، له دوی
 پيغه مبه ر که سی تر جيئشيني خوانييه؛ له دوی وه فاتی پيغه مبه ر پيغه مبه ر
 خوی خليفه يه کی دياریکراوی بؤخوی دانه ناوه. چوار خوله فاي راشدين هه بووه
 سيانی کوژراون، نه وانیش خوله فاي دوی پيغه مبه رن نه ک هی خوا، نه گهر
 خليفه ی خوان سيانیان چؤن نه کوژرين، له دوی پيغه مبه ر هه مووی ئيشتهدات و
 قسه ی نه م خليفه و قسه ی نه و خليفه و قسه ی نه م عالمی دينيه، نه قسه ی
 قورثان ماوه نه سونه ت، له بهر نه وه که س خليفه نيه. له دوی مردنی پيغه مبه ر
 که جاري نه ياناشتووه بووه به کيشه ی گه وره له به ينی خوله فاي راشديندا،
 له به ينی ئيمام علی و عومه ری کوپی خه تاب و عوسمانی کوپی عه فان و
 نه بوبه کري صديق بوو به کيشه ی گه وره خه ريک بوو يه کتر بکوژن. ئيستا ش
 نه براوه ته وه.

له سەر ئه وهی که کورد میژووی نییه، جگه له میژووی ئیسلام، ببورن به راستی پیم وایه باوه پناکه م به هه له دا چوویم، من له تو ئه پرسم به شه ریت چهن ساله له دنیا دا هه یه، پرسه شارستانییه تی میلله تان چهند ساله له دنیا دا هه یه، ده سه لاتی میلله تان چهند ساله هه یه، ده وه له تی ماد چهند ساله دروستکراوه، ۷۰۰ سال پێش ئیسلام میژوی زاین هه یه، ۱۲۰۰ پێش ئه وهی ئیسلام ده وه له تی ماد هه بووه، باشه من به پێچه وانه وه ئه یلیم و، به هه موو راشکاویه ک ده مه وی به چه نابت و هه موو ئاماده بوان بلیم: من پیم وایه میلله تی کورد میلله تی بووه به ئاره زوو نه بووه به ئیسلام، به ئه نفال و به فتوحات کراوه به ئیسلام، میژوی ئیسلام که (ته به ری) نووسیویه تی، که میژوونو سه کانی ئیسلام نووسیویه، خۆیان وائه لێن، من وانالیم، ئیسلام دوا ی ۴۵۰ سال توانیویه تی کوردستان به ته واره تی دابین بکات بۆ خۆی، ئه م هه ورامانه ی که ئیسته ئه یبینی ۳۶۵ سال مقاومه تی ئیسلامی کردووه ته سلیم نه بووه. له خارجی جه زیره ی عه ره بی ته نانه ت له ناو هۆزه کانی قوره یش خۆیا به یی فتوحات و غزوات هیچ عه شیره تیکی ناو جه زیره ی عه ره بی به ئاره زوو نه بووه به موسلمان، چ جای بۆ میلله تانی غه یره عه ره ب. بۆ نمونه پێغه مبه ر که مردووه پیت وایه که زۆر به ی عه ره ب ئیسلام بوون تازه مانی پێغه مبه ر؟ نه خیر؛ ئه م قسه یه به سه پێغه مبه ری که و ره هه تا مردووه نه یه توانیوه هه موو عه ره ب بکا به موسلمان؛ زۆریه ی عه ره ب اعراب بوون، قورئان، ئه لّی (الأعرابُ أَشَدُّ کُفْرًا وَنِفَاقًا) زۆریه ی عه ره ب ناموسلمان بوون (الأعرابُ أَشَدُّ کُفْرًا وَنِفَاقًا) به زۆریه ی عه ره ب ئه لّی، ئه سلّه ن که له کاتی ئه و ئایه ته دا کورد ناوی ئیسلامی هه ر نه بیستبوو.

خوشک و برایان..

پێغه مبه ری عه ره ب و موسلمانانی نه توانیوه هه موو عه ره ب که میلله تی خۆی بون خۆی بکاته موسلمان، ئیتر چۆن ئه توانی له ده ره وهی نه ته وه که ی خۆی، نه ته وه کانی تریکا به موسلمان؛ خۆه ندی شت هه یه مه نتقه عه قل ناییری، ناکری منال و گه نجی کوردی پی چه واشه بکه ین، میژوو ئاوه ژوو بنوسری. حه قیقه تی کورد ئه وه یه، تاریخی حه قیقه تی فارس ئه وه یه، تاریخ حه قیقی تورک ئه وه یه، ئیمه ئه قوام بووین مقاومه تمان کردووه به فتوحات و ئه نفال ئیمه کراوین به موسلمان؛ ئیسته ئیسلامین، ناتوانم بلیم نه و، به لام بۆ ئاگاداری هه موو ئه وانه ی له دۆل و شیوه کانی کوردستان پیی ده لێن کافرو هه موو ئه وانه ی که پیی ده لێن ئه سحابه و په رۆیه کی سه وزی له سەر دانراوه، خه لک ئه چی زیاره تی ئه کا

کافره کان کورده که یه، نه سحابه که ش ئه وانه یه که کوردستانیان داگیر کردووه. من له تو نه پرسم کاک ئیسماعیل له ویزدانی هه مواتان نه پرسم ١٤٢٢ سال له مه ویه ر ته له فیزیقون نه بووه، رۆژنامه نه بووه، فاکس نه بووه، بروسکه نه بووه، ئیزگه نه بووه، کادر نه بووه، حیزب نه بووه، له شکرێک هاتووه به هه زار به دوو هه زار سواره و پیاده وه هاتۆته سهر کوردستان و وتویه تی ئه بیته ئیوه هه موو بهن به موسلمان، من نه م بیستووه موسلمان چیه، بیگومان ناکرێ باوه یو پیبکه م و ده لێم بگه رێره وه بق دواوه (١٤٢٢) سال له مه ویه ر من له دۆلی شه هیداز دانیشتووم، له قه ندیل دانیشتووم، له دێهاته کانی سلیمانی دانیشتووم، له شکرێک هاتووته سهر م، نه فاکسم بۆکراوه، نه که س ئاگاداری کردوم، نه ئاگام له هیه چه، له شکرێک هاتووته سهر م ده یسه پینێته ئه بی بیته به موسلمان، نه مبیستووه پیغه مبه ر نه م بیستووه قورئان، خاکم هه یه، ئه رزم هه یه، ناموسم هه یه، شمشیری هیناوه ته سهر ملم یان موسلمان به یان ئه تکزۆم، دیاره مقاومه ت ئه که م، ته سلیم نابم، هه موو میله تیک له دنیا وابوو، هیه میله تیک له دنیا نییه مقاومه تی نه کرد بیته، هه تا تیگه یشتووه ئیسلام چیه، ئه مه حه قیقه ته؟ ئیسته سعودیه دینه سهرمان مه لیک فه د به هه موو توانای سعودیه وه دینه سهرمان بیگومان مقاومه ت ئه که یه؟ هه زار جار بلێ من له سهر قه بری پیغه مبه روه هاتوه ئه مه ویت ئیوه چاک بکه م، هه ر مقاومه ت ئه که م، چۆن خاکی خۆمی ئه ده می؟ له به ر ئه وه هه له یه کی گه وریه وایبزانسی کورد به گول و گولزاره وه چوو به ره وپیبری ئیسلام قه ت شتی وانه بووه، هه رگیز شتی وانه بووه ئیسته شر کاکه یی ویه زیدی هه روا مه سیحیه کانی کوردستان و ناچه که، ئیسته ش ئه وانه نه بوون به ئیسلام، پاشماوه ی ئه وانه ن که نه بوون به موسلمان وانه زانی ئه وانه له خۆیانه وه دروست؟ بوون له دوا ی ئیسلام دروست بوون؟ ئه مانه ئه وانه ن که مقاومه تیان کردو خۆیان پاراست، هه موو کورد وه کو ئه وانه خۆیان پاراست، به لام باقی کورده کان بوون به ئیسلام ئه وانه نه بوون به ئیسلام. کوردیش ته سلیم بوو به ئیسلام وه کو ئایین، به لام خاک و خه لک و زمان و داب و نه ریتی خۆی هه تا پاده یه کی باش پاراست.

زۆر سوپاس.

هه ره به رێزیکی تر موداخله ی هه یه.

پرسىيار: پېشەكى به خېر هاتنى كاك مه لا به ختیارو سه رجه م میوانه به ریزه كان ده كه ين.

پرسىيارى من بۆ كاك مه لا به ختیار ته بیعی له سه ره تاوه باسى وه زعى ۱۱ —
 ۹ و نه مانه ی كرد، بلیین نه وه ی كه په یوه ندى هه بی به ئوسامه بن لادن وه، به س
 ئیستا له هېچ كه نالێكى راگه یان دنه وه غه یری ئه مریكا و بریتانیا نه یان وتوو كه
 ئوسامه راسته خۆ په یوه ندى به وه وه هه یه، نه مه یه كه م خال، خالێ دووه میان
 بلیین باست كرد نه وه ی كه بلیین خه لکی ئیسلام له خاریج یا له ملاو نه ولا هه یه،
 بلیین مه سئولین هه ركه سێ كه ئه چیتته نه وی، دیاره خۆتان ئه زانن چاكی تیا به و
 خراپى تیا به، له بهر نه وه ناتوانین به هه موو كه سێكى بلیین خراپ، چونكه
 ناتوانین به هه موو كه سێكى ئیره بلیین چاك، خالێكى تریان نه وه یه باسى
 عه قیده ت كرد باسى گشتی ئیسلام بۆ ئیره بلیین به شمشیر هاتنى راسته
 به شمشیر هاتوو، به س بۆ ملی خه لکی نه بوو به لكو بۆ ملی ده سه لاتداره كانی
 بووه، له و كاته ی كه رێیان نه داوه نه ودینه تازه یه بچیتته ناو خه لكه وه،
 له بهر نه وه ی قورئان ئه چیتته ناو میشكه وه بۆ نمونه كاتێك كه دینیك بلاو
 نه كریته وه نه گه ر قورئان له خواوه هاتوو، نه مه ده ست كردی خه لك نییه،
 خالێكى تر نه وه ئیمه ناتونین ده ست نیشانی بكه ین كێ كافره و كێ موسلمان،
 كێ نه وه یه له بهر نه وه قورئانمان هه یه، حه دیسمان هه یه، هه ردو كیشی
 پارێزراوه، خواى گه و ره به لێنى داوه كه تا كو تایی دنیا بیپارێزی، له بهر نه وه
 نیشانه كانی موسلمان و نیشانه كانی كافریش له قورئاندا دیاری كراوه، نیشانه كانی
 دورویش دیاری كراوه له بهر نه وه هه موو كه سێكى موسلمان ده توانیت ده ست نیشانی
 بكات كێ كافره و كێ موسلمان ه سوپاس.

وه لām: كاك سه لام من پېم وایه ئوسامه بن لادن هه تا شریته كه ی بلاو كرایه وه
 گومان هه بوو كه ئه مریكا نه مه ی دروست كر دی، به لām دواى نه وه ی كه شریته كه ی
 بلاو كرایه وه، جگه له هه ندێ مجامیعی بچوكی سه له ق نه بی كه س گومانی نه ماوه
 كه ئوسامه بن لادن، خۆم گویم له عوله ماى ئیسلامی گه و ره گه و ره بووه
 هاتونه ته سه ر ته له فزیۆن و توپانه كه گومان نیه ئوسامه نه م كاره ی كردوه،
 هه موو ده ولته عه ره بیه كان، هه موو ده ولته موسلمانیه كان دانیان پیا ناوه
 كه نه و كر دیه تی، هېچ كه سێك ئیسته به رگرى لێناكات، نه مه یه ك؛ پېشتر راسته

ته م وژ هېو، گومان هېو، له سهر نه وه، به لام تائېسته دوو شریتی
 بلاوکردووه ته وه خوی ده لئ من لئیم داوه.

ئهلئ من بووم به ناشکرا ده لئ من بووم هیچ وه لامی نه هیشتووه ته وه،
 وه ده لئ من باوه پم نه کرد به م نوعه زهره ر بگه یه نئ و به م نوعه ته ئسیر بکا،
 کاره که جینگه ی گومان نه ماوه.

پرسیار: کاک به اختیار راست ده که ی به س ئه وه هندی که نال وائلئ هیچ
 که نالئ به عه له نئ و ناشکرا تائېستا روون نه بووه ته وه، ئېسته بؤ نمونه قانون و
 یاسا واهه به هتا وه کو له سهری ساغ نه بیته وه تاوه نبار نییه؟
 وه لام: ده زانی له یاسایه نه دلله ی دامغ هه یه. ئینسان که خوی وتی منم ئه وه
 نه دلله ی دامغه. ئیتر ئه و لاوای تیا نامینئ جارئ نه گپراوه هتا قانونی به سهردا
 ته تبیق بکن، خوی له شریتا وای وتوه.

(قینا له چ که نالئیدا بلاوکرایه وه) که نالئ جه زهیره، شکاتیشی له سهره بؤ
 مه علمات له سهر نه وه ی دیفاعی له نه فغانستان ده کرد، ئوسامه ریک وتی
 ئیمه ی و، ئیمه ته سورمان نه کرد زیانه که به م نوعه بیټ و، به م نوعه کاریگر
 بیټ و، ئه وه خارج ته سه وری ئیمه بوو، په یوه ندی ئوسامه بن لادن به
 ئیسرائیل وه په یوه ندی به ئیمه وه نیه، ئه و براده ره ئهلئ ئوسامه بن لادن و ئه و
 روداوه په یوه ندی به ئیمه وه نیه، زور په یوه ندی به ئیمه وه هه یه، جارئ هر
 نه وه نده په یوه ندی به ئیمه وه هه یه که جند الاسلام له خپلئ حه مه وه ئه م
 کاره ساته گوره یه یان نایه وه، ئه وه په یوه ندی به کی راسته و خو که (۴۳)
 پیشمه رگه مان سهریان بپا (۴۳) پیشمه رگه سهریان بپړئ نایه په یوه ندی
 به مننه وه نیه (۴۲) پیشمه رگه ی ټیکوشره سهری بن په ناوی ئه و نه فکاره وه، نایه
 په یوه ندی به ئیمه وه نییه؟ مرقه حه قیقه ت بلئ جوانتره له وه ی که بیه وئ بؤ
 باوه پی دینی و مه زه بی خوی خه لگ چه واشه بکات، حه قیقه ت نه وه یه ئوسامه
 بن لادن په یامیکي پیټیه، په یامه که ی نه وه یه هرچی ولات و ده ولت و ده سلات و
 بیرو باوه پی دیموکراسی هه یه له دنیا یا، به کفری نه زانی و له ناوی نه با،
 به ئیمه شه وه، ئیتر چؤن په یوه ندی به ئیمه وه نیه، ئه وه که له کوردستاندا رویدا
 یه کیکه له نمونه بچوکه کانی، بؤیه روداوه که په یوه ندی پیماننه وه هه یه، ئوسامه

بن لادن به قەناعەتەى تۆ پەيوەندى بەئىمەوہ نىيە، بەلام شەرپك لەدنيا بەرپابوو
 رۆژەلاتى ناوەرەست ھەموو ئەھەژىتى، ئىمەش لەرۆژەلاتى ناوەرەستدا
 دەژىن، چۆن پەيوەندى بەئىمەوہ نىيە؟ ئەمە يەك، ئىسلام لەخارج ژيان، چاك و
 خراپ، خەلك ئىسلامىيە لەخارج ئەژى چاكى تىايە و خراپى تىايە، پىش
 ھەموشتىك چاك و خراپى كەچوو بۆ ئەوروپا بۆيە چوو تە ئەوروپا لەئەوروپا
 ئازادى ھەيە، لەولاتەكەى خۆيدا ئازادى نىيە، ئەگىنا بۆ ئەچى بۆ ئەروپا،
 ھەرموويزانم ئەگەر چاكى بۆ ئەچى بۆ ئەروپا خراپىشى بۆ ئەچى بۆ ئەروپا؟
 بەچاكى و خراپى ئەو ئەروپاى ھەلئەردووە، چونكە ئازادى لەولاتى خۆيدا نىيە،
 ئەمە يەك، دووھ لەئەوروپا ژيان بەھىچ شىوہەك لەگەل ئەو عەقیدە يە ناگونجىت
 كە ئەوان ئىدەى دەكەن، بەھىچ شىوہەك لەگەل عەقیدەكەى ناگونجى،
 كابرايەكى سەلەف كەپتى وايە ئافرەت چاويشى دەرکەوئ گوناھە، لەوى ھەموو
 كەسىك كەمترىن شوئى داپۆشراوہ، عەقیدەكەى قبولى ناكە لەوى بۆ ئەچى
 بۆ ئەوى. ئەلى ئىسلام راستە بەشمشیر سەپىئراوہ، بەلام شمشیر دژى
 دەسەلات نەك دژى خەلك؛ پرسىيارىكى ترى ئەم برادەرە ئەلى ئىسلام بەشمشیر
 سەرکەوتووہ بەلام شمشیر دژى دەسەلات بەكارھاتووہ نەك دژى خەلك،
 وەقورنە ئەچىتە مېشكى خەلك، مەن پىم وايە ئەم قەسەش مەناقەشە يەكى زۆر
 ھەلئەگرى، داخەكەم كاتەكەمان زۆر كەمە. ھەموو ئەو لەشكرانە و سوپايانەى
 ئىسلام ھاتوون شمشیریان كىشاوہ ھەركەسىك مەقاوہەتى كوردبەن شمشیریان
 بەكارھىتاوہ بەرامبەرى، مىللەتى كوردیش ئەوكاتە عەقیدە يەكى ھەبووہ،
 دىفاعى لەعەقیدەى خۆى كردووہ، دواى دەسەلاتى ئەو كاتەى خۆشى كەوتووہ،
 واتا ئىستە دەسەلاتى سياسى يەكئىتى نىشتەمانى كوردستان، مىللەتەكەمان
 لەگەل، ھەزاران پىشمەرگە و خەلكمان لەگەل، ئەو خەلكە چۆن قبول ئەكەن
 ئىمە بكوژن دىفاعمان لى ئەكە، ھەرموويزانم ئىستە دەبابەى حكومەتى عىراقى
 بىتە سەر پىشمەرگەكان و قەواعدى يەكئىتى نىشتەمانى كوردستان ئەگوترى
 قىروسیا لەسەر كوردە كانمان با بيانكوژن ھەقان نىيە؟ چۆن شىتى وائەبىت؟
 ناكرى بلئى دەسەلاتدار ئەكوژم و خەلكەكە ناكوژم، ھەمووى وەكو يەك كوژراوہ،
 بەتايبەتى لەو سەردمە دەسەلاتى مەركەزى نەبووہ، بەزۆرى دەسەلاتى
 لامەركەزى خىل و ھۆز و ناوچە و ھەرىم ھەبووہ. خەلك و دەسەلاتى بچوك

بچوڭى خەلگە كە لىك جيانە دەكران. ھەرلەم شارەزورە ئاتەشگاي زەردەشتىەكان ھەبوو، ھەزاران كەس لەناو ئاتەشگاكانى ئىرە سوتيتراوون، ئوھ بچن (تەبەرى) بخویننەو ھەلئىرە، لئىرە لەم شارەزورەى خۇمان؛ كى كافرەو كى ئىسلامە من قەسەى ئوھم كرد كەقبولئى ناكەم كەسك لئىرە بەمن بليت تو كافریت، ھىچ لایەك و ھىچ كەسك و ھىچ ھىزىكى ئىسلامى بە ھەكىلى خوا و خەلیفەى پتفەمبەر نازانم، لەقورئاندا نەھاتووھ كە: (انا وایاکم علی ھدی او فى ضلال مبين) ئیمە یان ئیوھلەسەر پئ پاست، یان گومرایى، واتا پئى پاستەكەو گومراش ھەیە، گومرا تو بۆ محاسەبەى دەكەى، حەقت چىیە؟ قورئان خۆى ئەلئى یان رى پاست یان گومرایى قەیناکە بەیەكەو ھەلگەن، تو كئى تا محاسەبە بكەى؟ تادوینئى ھەندىك لەمانەى یونەتە دەمراستى ئىسلام، ئەزانین چى بون. كە پتشمەرگەبووین ھەندىك لەمانە ئەیانگوت: (صدام) حفظە الله، كەچى ئیستا محاسەبەى خەلگ ئەكەن، ئەوانەى ئیستا ھەندىكیان خۆیان بەمەسئول دەزانن لە ئىسلام بەدەمانچەى ئىستخبارات خۆیان ئەپاراست، چەندجار شۆرش وىستویەتى سزایان بدا. ئیستا ھاتووھ محاسەبە ئەكا ئو ئىسلامەو ەلمانى كافر؛ یەك پوويار خوینتمان لەپیناوى ئەم نیشتمانە داوھ، كەئازاد بئى، ئەوانیش ئازادین، كەس بۆىنیە بىت محاسەبەى یەكئى بكا لەسەرئوھەى كافرە یا كافر نییە، بىكوژى یان تیرۆرى بكا، ئینسان ئازادە لای ئیمە، ئازادە ھەموو ئەو خوشكانەى كە لئىرە دانىشتوون، ئوھ ولاتیکە بەدەستمانەوھ ھىچ برپارىكمان نىیە بلیین نابئى ئینسان ئازاد بئى، كەس بۆى نییە خەلگ ناچار بكات حىجاب ببەستئى، تو ئازادى حىجاب نابەستئى، تۆش ئازادى حىجاب ببەستئى، ھىچ عیلاقەى نىیە توئازادى (٢٤) سەعات عیبادەتى خوای خۆت ئەكەى خەلگیش ئازادە (٢٤) سەعات عیبادەتىخوای خۆى ئەكا یان نایكا، بەیانئى دووبەیانى ھەریەكئى بەئاگرى خۆى ئەسوتئى، خۆبەئاگرى تو ناسوتئى، ئاگرى من تۆش ناسوتینئى، ئوھ منم چ علاقەى بەتوھەھە، تۆبۆ (٢٤)سەعات بۆ خۆت نوئژ بکە، باشە خۆتو لەخوا گەرەتر نیت، ئیتەر بۆ قبولئى بکەم تو بەم دەمانچەى كەقەرزت کردووھ بەم گلاشنكۆفەى كەئەم دەولەت و ئو دەولەت، پتیداویت، ئەتەوئى محاسەبەشم كەئى، ئوھ ناكړئى، ئوھ لەلای ئیمە قبول نییە، ئازادى لەلای ئیمە دەستەبەرە، ئازادى بۆ ئىسلامى سیاسى،

ئازادى بۇ عىلمانى، ئازادى بۇ ژن، ئازادى بۇ پىياو، ئازادى بۆھونەرماند، بچۆ بەرگىرى لە خۆت بکە، چەند پۆژنامە و گۆڭشارى ئىسلامى ھەيە لە ولاتى ئىمەدا. ئەوپەي ئازادە، ھەموو ھەفتەيەك مەن لە سەر مېزەكەم چوار پۆژنامە و گۆڭشارى ئىسلامى ئەخوئىمەو، زۆرىشم پىخۆشە ھاوسەنگى ژيان لە دەپېرىنى ھەموو بىرو باوہرەکاندايە، نەك مەن بىرورباوہرەي خۆم پەسەپىتم بەسەر تۆيا، ئىمە باوہرەمان بەوہ نىيە، خۆمان بەسەپىتىن، بەلام پىگەش بەوہ نادەين كە كەس بەسەپىتى، ئەمەيە سىياسەتى ئىمە ھەزەكەم زۆر پوون بىت لەلاتان، ئەلئىن قىولمان نىيە كە كەسىك ھەلئىت، خۆتىندكارىك، مامۇستايەك، جوتيارىك، كرىكارىك بەناوى كافرەوہقەرارى بۇ بدات، فتاوى بۇ بدات و تىرورى بكات، ئاخىر خۆ خۆت دەزانى لەم سلىمانىيە چەند كەس بىرورباي لەسەر ئەوہيە كە گوايە سلىمانى كافرە، ئەمە مەقبول نىيە، بچن پۆژى جومعە يان پۆژانى تر بچنە مزگەوتەكان خەلكى ئەم شارە بکەنە كافر. لە خۆتان ئەپرسم ئىستا مزگەوت زۆرتەرە يان زەمانى حكوەت، لەھەموو سلىمانى لە تارىخى خۆيا مزگەوتى شىيەى بە خۆيەوہ نەبىنيوہ، ئەوہ ئىمە مزگەوتى شىيەمان دروست كىردوہ، ئەوہ كەنىسە، ئەوہ مزگەوتەكان، ئەوہ شارەكان، ئەوہ دىھاتەكان، كوا ئىمە ئازادى نوژ و پۆژو قەدەغە كىردوہ، ئەسلەن ئەوہى زەوت نەكرابى ئازادى ئاينە لەلاى ئىمە، ئازادى خۆمانمان زەوت كىردوہ، ئىستا يەككىتى نىشتەمانى كوردستان بەرانبەرەيزە ئىسلامىيەكان ئەندامان و كادىرەكانمان بە تەواوى ئازاد نىيە، نىوہى ئازادىمان ھەيە بۇ خۆمان، خۆمان لە كۆپوونەوہكاندا دائەنىشىين سنوورى ئازادىمان بۇ خۆمان داناوہ، كە چۆن قەسە بکەين لەسەر ئىسلامى سىياسى، خۆمان ئازادىن، ئىوہ ھەموو تان ئازادىن، كەس بەقەد ئىوہ ئازاد نىيە لە كوردستاندا، وەكەسىش بەقەد ئىوہ لە تارىخى ئىسلام ئىستفادەى نەكىردوہ، زۆرىش ئاسايىيە بە لامانەوہ، پوونە لەلاتان لەلاى ھەموو ھەيزە سىياسىيەكان لەو شوئىنەى دە سەلاتى يەككىتى نىشتەمانى كوردستان ھەبى، پىمان وانىە پەسەندى بکەين يەككى ئازادى لىئەزەوت بکىرى ئەگەر ئازادىبەكى ئەو ئىنسانە بە پىچەوانەى بىرو باوہرەي ئىمەش بىت، ھەرئەبى ئازاد بىت، ئەمەيە قەلسەفەى ئىمەوھىچى تر سوپاس.

پرسپار: له کاتي گوریني رژيمي عیراق گهر نه مریکا حەمید کارزایه کی نامۆ به عیراق و کوردستانیان هینایه سهر حوکم دژی کورد جولایه وه، نه وه ده مه هه لویستی کورد و INC چی ده بیټ؟

وه لām: کورد، راهاتوین به ره نگاری، هه ره نگاری نه کهین، هه ره حکومتیک خراپتر بیټ له م حکومت، به ره نگاری نه کهین، باشتربن له م حکومت به باش نه بین له گه لیا، شه پو شۆری به رانبه به ههچ حکومتی قبول ناکهین، تازه به ره نگاریمان له پیناوی مافه کانمان به شیروه وه خواردوه، تازه سه رمان پی شۆر ناکری به ناوی کارزایه کی خراپتر یان له سه دام خراپتر، نه وه لای ئیمه ناخوا، هه موشیان کوردیان تاقی کردۆته وه.

* گهر عیراق وه که نه افغانستان لی بدریت کابرایه کی مه تهم چی ده سه لات ده گریته، ده ست یاخود که سیکی سیاسی چالاک ده سه لات ده گریته ده ست، یان به هه مان شیوه ی نه افغانستان؟

- من ته سه ورم وایه ولاتی عیراق ولاتیکی زیندوه، ولاتی نه افغانستان نییه، نه افغانستان ولاتیکی دواکه وتوه، له عیراق قابلیاتی زۆر که متره، له نه افغانستان نابووری لاوازتره، له نه افغانستان مه سائلی کونه په رستی چۆته ناخو موخی خه لکه که، ولاتی عیراق ولاتیکی زیندوه، ده یان هه زار که فائەت له عیراقدا هه یه، له بهر نه وه من دلنایام هه ره حکومتیک له دواي سه دام دایمه زری که فائەت زۆر کو نه بیته وه له ناویدا و، زۆریش باشتربن ده بیټ له نه افغانستان له پوی که فائەت وه، له رووی سیاسیه وه، نه وه مه سه له یه کی تره.

پرسپار: ئایه وه که نه زانن گۆرانکاری له سه ره سیسته می عیراق ده کریت، ئایا به رنامه ی حیزبه کوردیه کان چی ده بیټ؟

وه لām: باسمان کرد؛ نه بیټ هه م له مه رکه زا حوکمان هه بیټ و، هه م له فیدرال نایینه خواره وه، فیدرال نه بی به ده ستور، به یاسا له ولاتی عیراقدا بچه سپی، نه مه سیاسه تی مه رکه زی ئیمه یه ئیستا.

دوا پرسپار: دهنگو باس هه یه که دواي پوخواندنی رژیمی عیراق سه رکرده ی عیراق مه سه وود به رزانیه ده بی باسی ئیختیار کردنی کرابیټ.

وه لām: شتی واییه، نه گهر راستیش بن، رازین.

سەردەم و تیرۆر

چارەنۆسی کوردستان⁽⁺⁾

پیشکەشکردن

ئازیزان ھاتنى كاك (مەلابەختیار) ئەندامى مەكتەبى سیاسى یەكیتىی نیشتمانىی کوردستان بۆئەوروپامان، بەھەل زانى، كە میواندارى بکەین و کۆرپنکمان بۆیگریت بەناوی (سەردەم و تیرۆر چارەنۆسی کوردستان).

خوشك و برايانى خۆشەویست پێم خۆشە ئامازە بەدووشت بکەم بۆ گێرانی ئەم کۆرپە؛ یەكەمیان؛ ھەموو کەسێك ئازادە ھەر بیروپایەك، پرسىاریك، شتىك، بۆچونیک و ھەر موداخەلە یەكی ھەبیت بەو پەڕى ئازادى بیروپاکانى خۆى دەبریت. دووھم؛ ھیوادارم و تکام وایە ئەم دەربیرى بیروپایە لەچارچێوەى رسومی کۆرپو سیمنا دەرنەچیت، ھیوادارین موداخەلە و پرسىارەکان لەبەرژە وەندى بالای گەلى کوردستان بیت، نەك شتى لاوەكى، زۆر زۆر سوپاستان دەکەین. فەرمو كاك (مەلابەختیار)؛

پیشەكى زۆر سوپاس بۆئەوێ ئەركتان كێشاو لەشوینى جیاوازەو ھاتوون، ئەم ئیوارەكۆرپە بەیەكەو ەشت و مالتىكى ھەلومەرجى ئیستای کوردستان و ئەركى سەرشانمان بکەین، ھیوادارم بتوانم ئەو ەندەى كاتمان ھەيە، تیشك بەخەسەر ھەندى مەسەلەى گرنگ، كە چارەنۆسى گەلەكەمان و ئەتوانم بلیم كە چارەنۆسى نەتەو ەكەشمانى پێوەبەندە، دیارە یەكە یەكە بەئێوەى ئازیزیش كە لیترە دانیشتوون، لەناو ئەو چارەنۆسەدا خۆتان ئەبیینەو ەلاتان مەبەستە ئەو چارەنۆسە بگات بەئایندىەكى رۆشنتر لەوێ كە ئیستا تیايا

⁺ كۆرپك لەشارى ھالیبیرنى ئەلمانیا، ۲۰۰۳.

ئەزىن، ئومىدەوارم كۆپرەك تان بەدل بىت و بتوانم روونىيەكە مەوە كە بەچ قۇناغىكدا تىئە پەرىن و ئەركمانە لەم قۇناغە چى بکەين، بۆئەوہى سەرکە وتوو قۇناغەكە تەواو بکەين، سوپاس بۆئامادە بونقان، سوپاس بۆ كۆمىتەى رىكخستنى ئەلمانىا و ئەو ئازىزانەى ماندووبوون بۆ سازدانى ئەو كۆپرە، هيوادارم بتوانم پاداشتىان بدەينەوہ بە بۆچونىك كە بەلىكدانەوہ يەك بىسە لمىنىت كە كىشە كانمان كامانە و ئەركە كانمان چىن.

پىش مەموو شتىكىش من لە ولاتەوہ ماتوم، نە ماوم لىرە نە قسە لە ناكۆكىە كان بکەم، نە برىن بکولىنمەوہ، ئەوہ ئىشى من نىە، پىشم وايە ئەوہ ئىشى هىچ مەسئولىك نىە كە لە ولات دىن قەتماغەى برىن هەلبەدەنەوہ. كىشە مان لە ولاتدا هەيە، بەلئى هەمانە، بۆخۆمانى بە جىبەيلان، ئىوہ رەوہندى تاراوگەى كورد، ئىوہ لە گەل خۆتانا كەم كىشە بن و تا بتوانىن يارمەتيتان بدەين، كىشە كانتان كەم بىت باشترە لەوہى برىنە كانتان بکولىننىەوہ، هيوادارىن ئىمەش لە ناو ولاتدا بتوانىن كىشە كانمان چارەسەر بکەين، بەلام كە مەترى نەقل بکەين بۆ تاراوگە.

قسە كانم لىكدانەوہى گشتىيە، هەلومەرجى سياسىيە و پىشم خۆشە پرسىارە كانتان لە چوارچىوہى باسەكە ئەو پەرى ئازادبىت، بەلام دىالۆگىك بکرى كە بۆ مەستى خۆتان جوان بىت، بۆ پەيوەندىە كانتان و ژيانى خۆتان باش بى. بەدل هيوادارم بابەتەكە زانستى و تىروەسەل بى و رەزامەند لە كۆپرەكە بچنە دەرەوہ.

(سەردەم و تىرۆر چارەنووسى كوردستان) سى مەسەلەن بەيەكەوہ بەستراونەتە چارەنووسى كوردستان، گرنگە ئىنسان هەم لە مەسەلەكە، هەم لە مەترسى و خەتەرناكى تىرۆر تىيگات و بشزانىت ئىستا گەلەكە مان و نىشتمانەكە مان بەچ قۇناغىكدا تىئە پەرىت و چىمان كوردووە لە ئەزمونى كوردستانى عىراق و دەبىت چى تر بکەين بۆئەوہى بەتەواوەتى، نەتەوہ گەلەكە مان لە خەم بپەخسىت؛ بۆئەوہى لە روانگەيەكى گشتىيەوہ بچمە ناو باسەكە، شەن و كە و كوردنىكى سەردەم زۆر گرنگە، دواى ئەوہ بىمە سەر تىرۆر رەگى تىرۆر مەترسى تىرۆر، كارە ناجوامىرەكانى تىرۆرستەكان و ئەشيانەستەوہ بە كوردستان و پارتە سياسىيەكان و قۇناغى سياسى ئىستا سەبارەت بەگەلەكە مان.

لە چ سەردەمیکداين؟

لە سەردەمی جیهانگیریداین، پێم وانیە ئێوه کە لە رۆژئاوان، لە رۆژئاواشدا لە یەکیەک لە ولاتە هەرەگە وەرە گەنگەکان کە ئەلمانیا یە، ئەژین، پێویستە بۆ هەبێت زۆر رونیکیەنەوه، جیهانگیری یانی چی، بەلام لەگەڵ ئەوهشدا مادام لە کۆرداین و بۆئەوهی بابەتە کە زانستی بێت، پێویستە کلاورۆژنەیک لە سەر جیهانگیری بکەینەوه هەتا باشتر بابەتە کە رونییتەوه.

جیهانگیری سیستەمیکی نوێی جیهانیە، سیستەمیکی جیاوازی لە هەموو سیستەمەکانی تر، جیاوازی لە هەموو قۆناغەکانی سیاسی، ئابوری، کۆمەڵایەتی و کۆلتوری رابردویی بە شەریەت؛ پێش جەنگی یەکەم، دواى جەنگی یەکەم، نێوان جەنگی یەکەم و جەنگی دووەم، دواى جەنگی دووەم و جەنگی ساردیش؛ ئەم هەموو سەردەمە هەبوو، کە سەردەمی جیاوازی، سیاسەتی جیاوازی و فەلسەفەی جیاوازیان هەبوو؛ بەرژەوێندی جیاوازی، سیاسەتی نێودەوڵەتی جیاوازی، یاسای جیاوازی، ئینجا چۆنیتی کۆنترۆڵکردنی جیهان و دابینکردنی بەرژەوێندیە بالاکانی ولاتە گەورەکانی جیهان، هەروا هەژمونی ولاتە گەورەکانی جیهان، هەموو ئەمانە لە سەردەمەکانی رابردوودا مۆرکی خۆیان هەبوو، قۆناغ و پرۆسەیکە هەمووژیان و بە شەریەت و میلەتانی تێکەوتوو، ئیتر پێت باش بوو پێت چوو پێت ناوی، پێت باش نەبوو پێت رایان کێشای پێت ناوی، ئەوه ئەحکامەکانی ولاتان، ئەحکامەکانی سیاسەتەکانی نێونەتەوهیی بوو و لە ناویا ژیاوین، میلەتی واهەبوو لە یەکیەک لەو سەردەمانە سەرکەوتوو بوو لە ژیاوی سیاسیدا، میلەتی واش هەبوو نەخێر، وەکو کوردە بەدەختەکی خۆمان، کە خۆتان ئەزانن تانیستە هەر عەودالی ئەوهین بتوانین سەرکەوتنی باش بە دەست بهێنین. کەچی فیدرالیەتیشمان پێرەوا نابینرێ.

جەنگی یەکەم، جەنگی سەرکەوتنی ولاتە زەهێزەکانی دنیا و داپشتنی بناغەیک بۆ سیاسەتی کۆلۆنیالیستی و بۆ دابەش و داگیرکردنی دنیا بوو. خۆشتان ئەزانن لە ویدا کورد تیاچوو، هەرچی بە ئێن و پەیمانیک بە گەلە کەمان درابوو لە پەیمانی سیقەرەوه تا ئەگاتە (عصبة الأمم) و ئینجا تۆزیکیش لە پەیمانی لۆزانیش، گفتمان پێدرابوو، کێشمە کێشی زۆر لە نێوان میلەتانی وەکو ئێمە و دەوڵەتاندا و بیروبۆچوونی جیاوازی لە نێوان زەهێزەکانی دنیا دا هەبوو، لەگەڵ ئەوهشدا هەندیک ولات کە نەیانتههێنا بکڕین بەدەوڵەت، کران بەدەوڵەت، هەندیک

نه ته وه نه بوو بکړين به دده ولټ نه کران به دده ولټ، په کيک له وانه نه ته وه ی ټيمه ی
 کورده، له راستيدا نه شکر ټ بلټين: هم دده ولټ تانی گه وره هه له ی گه وره یان کرد،
 هم سهر کردایه تی نه وسای سیاسی کوردستانیش له زه مان و زه مينه ی خویا
 وه کو پټويست دهر کی قوولی سیاسه تی نیونه ته وه بیان نه کرد بوو؛ نه یا نتوانی بوو
 یاری به یاریه سیاسیه کانی نه وکاته بکن و کایه کانیان، کایه سیاسیه کانیان، کایه
 نیشتمانیه کانیان له گه ل ته وژمی زال و باوی دنیا دا باش بخه نه کار. نمونه هره
 بچو که کایان هه له ی (شیخ مه حمود) له وه وه ده سته پټکرد که ټینگلیز جهنگی
 په که می جیهانی بردو ته وه، پټشهنگی دده ولټ تانی سهرمایه داری جیهان بوو،
 زږدیه ی هره زږی ولاتانی رږه لاتی ناوه راست و که ندوی که و ته ژر دده ست،
 چاره نووسی رږه لاتی دیاریده کرد، که چی شیخ مه حمود له باتی نه وه ی
 ستراتیژی نه و قوناغه له گه ل سیاسه تی زالی دنیا دا بگوښیښت، وه کو چوڼ
 هه ندیک له ولاتانی که ند او و دورویه رمان نه و سیاسه ته یان گرت به رو
 هه تا راده ی کی زږ سهریش که وتن، به پټچه وانه وه شیخ له به رام بهر بریتانیا چو
 له گه ل نژد میر ریک که وت، نژد میریک که به خوی و دوو ده سته ی سهریازی
 تورک هاتبوون له ره واندوز دانیشتبوون، هیچ ده سه لاتیکي نه بوو، نه شینه توانی
 قاچی نیستریک بکاته وه، که چی شیخی نه مر خوی به وانه وه به سته وه و مانوپی
 له گه ل نه م دده ولټ تانه کرد، هه تا ټینگلیز پټی زانی، نیتر ورده ورده نه و سوکه
 به لټنه ی که له سلیمانیش پییدرابوو، لیی سه ندرایه وه و دوو چاری شکستی گه وره
 هاتین، بنگومان نه مه به و مانایه نیه پاساو بق سیاسه تی ټینگلیز نه هینینه وه،
 یاخود ټینگلیز چاکی کردوه و شیخ مه حمودی سهرکوت کردوه، یا شیخ
 مه حمود خه باتی نه کردوه، نه خیر شیخ محمود سهرداریکه جیکه ی ریزیکي
 گه وره یه و په کیکه له و سهر کردانه ی که چه ندین جار راپه پویه، گلاوه،
 هه لساوه ته وه، کولینه داوه و له سهر حسابی نه ته وه که ی، هیچ جوړه په یمانیک و
 ریکه وتنیکي داگیر که رانی حلال نه کرد، به لام له گه ل نه وه شدا، که نیستا میژوو
 هه لته سه نگینین، وه کو چوڼ نیستا لای خومان هه له هیه، له رابردوش هه له
 هه بووه و له ناینده شدا هه له نه بیت.

به بپروای من سهرده می جهنگی په که می جیهان گه ر خویندنه وه په کی باشمان
 بو ی هه بیت، بومان دهرده که ویت که کورد هه له مان کردوه، به لکو له رابردوشدا
 هه له مان کردوه، پیش شیخ مه حمود، له سهرده می میری بوټان، له سهرده می
 شیخ عه بدوللای نه هری، له سهرده می شیخ سه عیدی پیران، هه روه ها

لەسەردەمى كۆمۈرى مەھابادىشدا ھەلەكراۋەو لەشۋېشى ئەيلوداۋ لەم شۋېشەشدا ھەلەكراۋە، بەلام جىاۋانى ھەلەكانى ئىستا لەگەل ھەلەكانى ئەوسا، ئەۋىيە ھەلەي ئىستا زال ئەبوۋە بەسەر چارەنوسمانا، بەلام جاران ھەلەكراۋە، ھەلەكە زالبوۋە بەسەريانا و لەئەنجامدا ھەلومەرجىكى ھەلەكەوتو ھەلەكەوتى، ۋەكو پىيۈست نەقۇزراۋەتەۋە لەدەستدراۋە.

كۆمۈرى مەھابادىش بەھمان شىۋە، ھەلومەرجى جەنگى دوۋەمى جىھان، ھەلومەرجىكى رەخساۋ بوۋ لەسالى (۱۹۳۸-۱۹۳۹) جەنگ بەرپابوۋ، ھەتا (۱۹۶۶) لە ۋەموۋ سالانە قەلەمپەۋى شاھەنشاي ئىران بچوكتىن دەسەلاتى لەسەر كوردستان نەماۋو، بەشىۋىرى شارەكانى كوردستان كەۋتبوۋە دەست ھۆزەكانى كورد، چەكدارە ەشاپەرەكانى كورد، روناكيران ياخود پىاۋە ھەلەكەوتوۋەكانى ئەۋكاتەي كوردستان بەپىشەۋا قازىشەۋە زوۋ ھىمەتيان نەكرد، (ژ.ك) ىش خۇپارىز بوۋ، چەند سالىكى ھەلەكە لەدەست درا. شەش سال لەگەرمەي جەنگى جىھانيا زۆرە لەدەست بدرئ ھەتا لەئاخرىن سالى جەنگدا كە جەنگ ۋەستابوۋ، كۆنگرەي يالئا مۆركرابوۋ، كۆنگرەي قاھىرە كرابوۋ، كۆنگرەي تارانىش بەسترابوۋ، پەيماننامەي پەيمانى ئەتلەسى مۆركرابوۋ، كۆنگرەكانى يالئاۋ تاران ۋ قاھىرە پەيمانى ئەتلەسى، دەۋلەتە گەرەكان بە (ئىتتىپاقى سۆڧىت) ىشەۋە مۇريان كوردبوۋ، كە ئەگەر جەنگ بوەستىت، دەبىت ئىران جىبھىلن ۋ ھەموۋ ئەۋ ولاتانە بەجىبھىلن كە چونەتە ناويان ۋ يەكگرتنى ئەۋ ولاتانە پىارىزن، ھەموۋ ئەۋانە لەسياسەتى نىۋنەتەۋەيى مۆركرابوۋ، كەچى لەكۆتايى جەنگدا، يانى جەنگ كۆتايى پىھاتبوۋ، ئەلمانىا ۋ ئىتاليا لەشكاندا بوۋ، ژاپون لەشكاندا بوۋ، ۋرەۋرە ولاتانى ھاۋپەيمان خۇيان ئامادەئەكرد لەئىران بکشىنەۋە، ئالەۋكاتەدا ئىتتىپاقى سۆڧىتەي بۆنەۋەي پشكىكى باشتى لەئابورى ئىران بەرىكەۋى، ھانى راگەياندنى كۆمۈرى ئازەربايجان ۋ كوردستانى دا، ھەردوۋ كۆمارەكەش كرانە كۆمۈرى سوۋر، ۋەكو مۆۋونوۋسەكان ئەينوسن، ئەۋەندەي ۋىتەي ستالېن لەكۆمۈرى مەھاباددا ھەلۋاسرابوۋ، ئەۋەندە ۋىتەي قازى محمد نەئەبىنرا. كۆمارەكە (۱۱) مانگى خاياند (۷) سالى جەنگ لەۋەۋپىش كوردستان دەسەلاتى شاھەنشاي تىانەبوۋ، لەدەست چوۋ، لەدۋاي (۱۱) مانگ خۇتان دەزانن ئىتتىپاقى سۆڧىتەي بەبەلئىتىكى قەۋام سەلتەنەي سەروك ۋەزىرانى ئەۋساي ئىران، سۆڧىتە بىريارى كشانەۋەي لەئىراندا. ئەمەش گورزىكى

گه‌وره‌بوو، تهنانه‌ت په‌یمان شکینیش بوو، ئیتیر کۆماری مه‌هابادو ئازهریایجان نه‌یانتوانی یه‌ک سه‌عات به‌ره‌نگاری بکه‌ن، کۆماری ئازهریایجانیش پشیش کۆماری مه‌هاباد چۆکی‌دادا، سه‌رکرده‌کان هه‌موو رایانکردو سه‌رکرده‌کانی ئیمه‌ رایان نه‌کردو پشیشه‌وا قازی و هاویریکانی پیاوی نمونه‌یوون له‌قاره‌مانیتیدا، راسته‌ نه‌یانتوانی مقاومه‌ت بکه‌ن، به‌ش به‌حالی خۆم ئه‌زانم نه‌یانتنه‌توانی مقاومه‌ت بکه‌ن، به‌لام میلیله‌ته‌کی خۆشیان جی‌نه‌هیششت و بوون به‌شه‌هیدی هه‌ره‌زۆری دره‌وشاوه‌ی میژووی کوردستان، یانی هه‌لومه‌رجی کۆماری مه‌هابادیش ئه‌گه‌ر دراسه‌یه‌کی بکه‌ین، هه‌لومه‌رجیک بوو له‌راستیا ساله‌های باش له‌کیس چوو، ریکه‌وتننامه یا دیکۆمینتی به‌هیز نه‌بوو له‌نیوان کۆماری کوردستان و ئیتیحادی سوڤیه‌تی که ئیتیحادی سوڤیه‌تی ده‌ست له‌گه‌له‌که‌مان هه‌لنه‌گرێ دوا‌ی جه‌نگ، هه‌روه‌کو ئه‌لمانای رۆژه‌لاتی دابری و پشتیوانی رۆژه‌لاتی ئوروپاشی کرد. ئه‌مه‌ جگه‌له‌وه‌ی له‌گه‌ل بریتانیا و ئه‌مهریکادا، ره‌نگ بوو ئه‌وکاته مناوه‌ره‌یه‌ک له‌نیوان ئه‌و ده‌وله‌تانه‌دا بکری‌ت و کاره‌سات نه‌قه‌ومی.

کورتیه‌که‌ی له‌میژووی ئیمه‌دا هه‌له‌ی زۆرکراوه، به‌شۆرپشی ئه‌یلولیشه‌وه، به‌م شۆرپشه‌وه، فرسه‌تی زۆر له‌ده‌ستدراوه، به‌لام خۆشبه‌ختانه‌ته‌وه‌ی کورد ده‌ستی له‌به‌ره‌نگاری هه‌لنه‌گرتووه. تهنانه‌ت له‌رۆژه‌لاتیشدا نه‌ته‌وه‌ نییه‌ به‌ئه‌دازه‌ی کورد شکستیان پێهینابێ، به‌لام هه‌ر کۆلی‌نه‌دابێ. ئه‌م هه‌لومه‌رجه‌ هه‌لومه‌رجیکی گۆرڤدراوی جیهانه‌. سه‌رده‌م گۆڤاوه‌و سیاسه‌تی نیونه‌ته‌وه‌یی ئیستا له‌به‌رژه‌وه‌ندی گه‌لانی وه‌کو ئیمه‌یه. ئه‌گه‌ر باشی بخوینینه‌وه، بێگومان سیاسه‌تی باشیش داده‌ریژین و سه‌رکه‌وتنی باشیش وه‌ده‌ست دین. به‌لام خراپیشی بخوینینه‌وه، شکست دینینه‌وه، باش خویندنه‌وه‌ی سیاسه‌تی نیونه‌ته‌وه‌یی مه‌سه‌له‌یه‌کی زۆر گرنگه‌. باشترین به‌لگه‌ش که سیاسه‌تی نیونه‌ته‌وه‌یی کاریگه‌ریه‌کی گه‌وره‌ له‌سه‌ر چاره‌نووسی میلیله‌تان داده‌تی، باشترین نمونه‌ چیه‌؟ ئه‌مه‌ی خواره‌وه‌یه...

سیاسه‌تی ده‌ره‌وه‌و چاره‌نوسی ناوه‌وه

هه‌میشه‌ له‌میژوودا شۆرپشه‌کانی کوردستان له‌هه‌لچونا بوون، زوو بون به‌خواه‌نی ده‌یان هه‌زار پشیمه‌رگه‌، شارو دێهاتیککی باش رزگارکراوه، به‌لام که ده‌وله‌ته‌ گه‌وره‌کان له‌گه‌ل ده‌وله‌تی عوسمانی یه‌کیان گرتووه، له‌گه‌ل ده‌وله‌تی شاهه‌نشایی، له‌گه‌ل ده‌وله‌تی عیراقی که یه‌کیان گرتووه، راپه‌رینه‌ هه‌لچوه‌کانی

نېمەيان دامرکاندۆتەو، ھەرکە شۆپشى ئەيلول گەيشتە پۆپەي پېشکەوتن و سەرکەوتنى خۇي (۱۵۰) ھەزار پېشمەرگە و بەرگري ميللى لەگەلا بوو، بەيەكەو ھەزارو دېھات و ناوچە و شاخى زۆر گەورەشى نازادکردبوو، لەگەل ئەو ھەشدا سياسەتى نۆنەتەو ھەي چونکە دژى کوردو لەگەل عىراقدا يەکیانگرت، پوون بەمايەي ھەرەس و ھەرەس ھەلال کردن؛ ھەرەسى گەورەي بۆيەتە لەمىژووي کوردستاندا رویداو؛ سەيرگەن لە ھەلچوونا، سياسەتى نۆنەتەو ھەي کە پېچەوانەي چارەنوسى گەلان ئەبەت، ئەتوانيت سەرکەوتنەکانيش لەکاتى ھەلچووندا دابەركيئەتەو ھەو بشبەتە مايەي کارەساتى ئىجگار گەورە؛ بەدريژايى مېژوو لەسەدەي (۱۸-۱۹-۲۰) سياسەتى جيهانى کە خراپ بوو، بەمايەي شکستى دەيان راپەرين و شۆپشى نەتەو ھەمان.

لەم شۆپشەدا پېچەوانەي ھەموو سەرەدە ھەکان و بەپېچەوانەي ھەموو راپەرين و شۆپشەکانى دوو سەدەي رابوردو، دېھاتمان نەما، کيميا باران کراين، ھەلەبجەمان بەسەردا ھات، عىراق و ئيرانيش ريککەوتن، وەستانى شەپى ئيران عىراق و ريکەوتنامەي نۆوانيشيان، لەريکەوتنامەي جەزائيريش خەتەرناکتر بوو بۆ سەر شۆپشى گەلەکەمان، سەرەنجام ھەزاران پېشمەرگەش تەسليم بوو، ھە چەند پارتيزانىکى ئەوپەي قارەمان ئەبەت کە توانى مقاومەت بکات، ئاسان نەبوو ھەتا سەرکەوتەکانيش بتوانن مقاومەتتيكى باش بکەن، لەگەل ئەو ھەشدا کە دووچارى ئەو شکستە بووين، لەدەراوکیدا بووين ئەم شۆپشەش لەناوچەيت، لەو دەراوکیيەي مان و نەماندا، سياسەتى نۆنەتەو ھەي خوشبەختانە بەرەو گۆران رۆشت، لەسالى (۱۹۸۹) ھە جەنگى سارد کۆتايى ھات، سېستەميکى نوێ لەجيهان سەريەلدا، ئيتيحادى سۆفيەتى و ئوروپاي رۆژمەلات ھەرەسى ھيئا، جيهانينىيەکى تازە بۆ جيهان ھاتەپېشەو، ئەم جيهانينىيە جۆرک لە ئومېدى بۆ ميللەتاني وەکو کورد کە لەدۆخى ھەلديرو لەوپەي نەھامەتيدا بوين، سياسەتى نۆنەتەو ھەي کە گۆرا، شکستى پارسەنگ داینەو. ئەمەش بۆئەو دەگەرپتەو کە و سەرەتاي خویندەنەو ھەيکى باشمان ھەبوو بۆ سياسەتى جيهانى، بۆيە وردەوردە توانيمان بيقۆزىنەو ھەيکەمین قۆزىنەو ھەش لەپاريسەو دەستپېدەکا. ئەگەر باشتان بېرېت (۱۹۸۹) يەکەمین کۆنگرە بۆ مافى مەژۆ کە لە پاريس بەسترا، خاتوو دانيال مېتران سەرپەرشتى کۆنگرەکەي ئەکرد، بەناو کۆنگرەي مافى مەژۆ، ئەويش نەکا مافى سياسى کورد، بەرەي کوردستان بەسەرکەردايەتى (مام جەلال) لەکۆنگرەکەدا بەشداریيان کرد، کە

چوونه ناو هۆلی کۆنگره، پێش نهوهی کۆنگره که دهستپێکات، وهفدی عێراق به سه رۆکایه تی (ئه حمه د به هادین) وه کو نوێنه ری به شیکی تری کورد خۆی کردبوو به ژووردا، وه کو مه جلسی ته شریعی ئه وکاته ی رژیمی عێراق له کۆنگره که بانگهێشت کرابوون، که وهفدی به ره ی کوردستانی وهفده که یان دیبوو، یه کسه ر وتبوویان: ئه و وهفده له ناو هۆله که دا بێت، ئیعه ئه چینه دهره وه، دانیال میتران هه وای دابوو، هه یه ته تی رئاسه ی کۆنگره، چه ندین که سایه تی گه وره له کۆنگره که بوون، هه رچه ندیان کردبوو، به لکو گفتوگۆیه ک، به لکو ئه ملایه ک، ئه ولایه ک، سوودی نه بوو، وهفدی کورد سووربوون له سه ر دهرکردنی وهفدی عێراق، بۆ؟ چونکه خۆپێندنه وه یه ک هه بوو بۆ سیاسه تی نۆنه ته وه یی، ئالوگۆپێک هه بوو له سیاسه تی نۆنه ته وه یی و ئه زانرا ئه مه سه ره تای ئاوێرانه وه یه که له کێشه ی میللّه تانی وه کو کورد، ناچار سه رۆکایه تی کۆنگره که وهفدی حکومه تی عێراقیان دهرکردبوو؛ ئه مه زۆر گرنگ بووه. له شکستدا، هه زاران پێشمه رکه ته سلیم بۆته وه، به لام سیاسه تی نۆنه ته وه یی که ئه گۆپێت، حکومه تی عێراق که به هیژترین په یوه ندیشی به رۆژئاوا و رۆژه لاتی دنیاوه هه بوو، وهفده که ی له کۆنگره یه کی جیهانی دا دهرئه کریت، ئه مه کردنه وه ی دهرگایه کی تازه بوو، له سیاسه تی جیهانی سه باره ت به کوردی شکستخواردوو. هه ر دوا ی ئه وه له (۱۹۸۹/۱۲/۲۰) سوۆسیال ئینته رناسیۆنال به بۆنه ی (۱۰۰) ساڵ دامه زراندنیه وه، کۆنگره یه کی به ست، دیسانه وه وهفده کوردیه کان بانگهێشت کرابوون بۆ کۆنگره که (۴) بپیار له و کۆنگره یه دا درا، یه کیکی بپیا ری مافی مۆفی کورد، دووه می ئابوری کورد، سییه می کێشه ی سیاس ی کوردستان و چواره میشی سه باره ت به کلتوری کوردستان، په سه ندکرا؛ ئه مه ش ئاماژه یه کی زۆر ئاشکرا بوو که به رپۆیه مه سه له ی کورد بچێته ناو سیاسه تی نۆنه ته وه یی و له هه گبه ی سیاسه تی نۆنه ته وه یی بپیار هه یه ورده ورده له گه ل ئالوگۆره کانددا، که له رۆژه لاتی ناوه پاست دێته پێشه وه، مه سه له ی کوردیش حسابی بۆده کرێ.

هه ر له م زه مان و زمینه یه دا بوو حکومه تی عێراقی و سه دام گه وره ترین هه له ی ئه نجامدا، به داگیرکردنی کوه یه ت، که کوه یه تی داگیرکرد، ئیتر دهرگا کان کرانه وه بۆمان، خۆتان ئه زانن ئیتر کۆنگره ی موعاره زه ی عێراقی به ستر، له وه به دوا کوردستان تێکه لاو به کۆنگره کانی تر ده کراو، بانگهێشت و بانگهێشتکاری ده ستی پێکتر؛ بانگهێشتی فه ره نسی و بانگهێشتی ئه لمانی و بانگهێشتی بریتانی و بانگهێشتی ئه مریکی، له هه موو لایه که وه دهرگا کان ده کرانه وه.

بەئى ئەمە رۆژگارى سياسەتە، پيش ئەو لە کاتى ئەنقالەکاندا (مام جەلال) چووبو بۆ ئەمەريکا، هەولەى دابوو لەو زارەتى دەرەو کارمەخەدىكى گەرە ببينت، نەيانبىنبوو، يەك کارمەندى سادە لەچاىخانەيەك بينىبووى، وتبووى ئيمە بەرژەوهنديمان وايە کە تۆ لەم ولاتە بەرەسمى نەبينن، چونکە زەرەر لە بەرژەوهندى ئيمە دەدەى، لەسەر ئەو چاپيکەوتنە لابەلايش، عىراق کردى بەهەللە. دواى ئەو خويان هەلپەيان بوو بێن سەرکردهکانى کورد ببينو خۆشان ئەزانن لەدواى داگرکردنى کوهيت و راپەرین و پەرلەمانەو، ئيتەر فەرشى سوور بۆ جەنابى (مام جەلال) و بەرپز (مەسعود بارزانى) دانەخراو وەکو سەرۆکى ولاتە گەرەکانى دونيا حسابيان بۆنەکردن، فەرشى سوور نيشانەى کەسايەتى يەکەمەوتەنەها بۆ سەرۆک وەزيران و سەرۆک کۆمارەکانى دونيا، فەرشى سوور لەبەردەمى کۆشکەکانى دونيادا دانەخریت، ئەم قسانەم، هەمووى بۆنەووبو بليتم؟

دوو کيشەى چارەسەر نەکراو

ئەم سەردەمە سەردەمىکى تازه بوو، لەدواى روخانى ئيتيحادى سۆفیهتەو دەستىپيکردو، سەرەتا ناوى لیترا سيستمى نوێى جیهان، وردە وردە لەجیهانگيریدا فۆرمیلە کرا، ئیستا جیهانگيرى شتىکى تازهیه، دونيا سەرپا بەجۆرىکى تر، بەدیدىکى تر، سەیرى جیهانگيرى دەکات، جیهانگيرى يانى بەپنى شەرحى فەرەنگى ئۆکسفۆرد، ئەوتەوژمە سياسى، ئابوورى، کلتورى و ئەمىیەیه کە سنورى قەدەغەى ولاتان نایەئى و بەتارەزووى بەرژەوهندى نوێى سەرمایەدارى ئابورى دونيا و سياسەتى نۆنەتەوہی و میدیاکان و کلتورى دونيا، تیکەلاوئەکات، واتا: جیهانگيرى سنوربەزینە بۆ هەموو پێویستى و پێداویستیهک. لەدەهەى رابوردوشدا، پيشکەوتنى گەرە لەم بارەو هاتۆتەدى. سیمای جیهان خەریکە دەگۆرێ. بەلام لەجیهانگيریدا دوو مەسەلە لە (۱۵) سالی رابردودا چەسپى، يەکەم ئالۆیى ئابورى کالاً تازهکان لەدنیا، ئەو سنورەنەهەن ناتوانن رێى لیتیگرن، جاران حکومەت گرێبەستى لەگەل ولاتیک بپەستایە، بەرەمى ئەو ولاتە ئەچوو ئەو ولاتە، گرێبەستى نەکردایە ئەئەچوو، ئیستا حکومەتەکانى دونيا گرێبەست بکەن و نەیکەن، بەرەمى تازهى دونيا دیت وئەپوات، هەزاران رێگەى جیا لەرێگەى حکومەتەکان هەیه، جیهانگيرى بازاپى ئاوالاکردوو لەبەردەمى بەرەم یاخود کالاً هەرە نوێچەشنەکانى کۆمپانیا تازهکانى دونيا، لەکوردستانى ئیمەشدا ئەبینن و لەهەموو دونيادا

نه یېنن، حکومت ته کان ریځکیش نه که وتوون له گهال ولاتانی پېشه سازی، که چی بهرهمی تازه ده گوږیزریته وه بڼو له ولاتانه و بازارپی کوردستانیش، بازارپی کومپانیا تازه کانی دنیا په؛ یانی سنوره ته لبه نکراوه کانی حکومت ته سرمایه داریه دواکه وتوه کانی جاران له بهر دهم کومپانیا کانی دونیا دا نه ماوه و خوساوه، کوسپ و ته گهره په کیش مابڼ لاوه کی په، سهره کی نیه؛ دوه مین له مه سه له ی راگه یان دنیشا، نه یېنن سه ته لایت و ئینته رنیت و نامیره نویکانی راگه یان دن چی نه کن، چ حکومتیک نه توانی ئیستا ناسمانی خوی بکات به یاری گایه کی داخراو و نه په لئ سه ته لایت نه قل بیت بڼو ولاته کی. دواکه وتو ترین تا نه گاته پېشکه وتو ترین ولاتی دویا، کام ولات فنده مه نتالیزمیکی ته واوېشه، ناتوانیت به بهر دهم وامی شه پوله کانی سه ته لایت و ئینته رنیت رابگریت، نه گهر بیرتان بیت له سالی (۱۹۹۰-۱۹۹۱) ره فسه دجانی که نه وکاته سهرؤکی ئیسلامی ئیران بوو، وتی: نه لئین ته له فزیونیکی په یدابوو هره له خوی وه دیته مال کان و نه چیته ناو ته له فزیونه کان، گوتی: ئیمه باوه رمان به میلله تی موسلمانن ئیران هیه که سهیری ته له فزیونی وا نه کن. که چی ئیستا سهدان هه زار سه ته لایت له سهرانسه ری ئیراندا بلابو ته وه. نه مه دویا په که مه حال له بهرامبر ته ورمی میدیا کانی جیهانیدا، بتوانی ولاتان کونترول بکری. سیسته می کومپیته ریش له ئیران هره زور بلاوه. هیچ داموده زگایه، هیچ کوفی نه نته رنیتیک نیه ده یان و سهدان کومپیته ری تیا نه بیت، هیلی ئینته رنیت به تاره زوی خوت له گهال هره که سیکی هاوړی خوت، له گهال که سی خوت، هاوړی خوت، سیاسه تی خوت، به ئینته رنیت له گهال ئیران قسه بکه، سهدان هه زار که س به ئینته رنیت نامه نه گورپته وه له ئیراندا، نه مه دویای جیهانگیری په که ناگریت ریگه ی لیگرین و بریاری ریگریشی بده ی، مه حاله خه لک به قسه بکات، هره وکو گوت نه و دوو مه سه له یه کورتیا یان هاووه و چه سپیون، مه سه له ی نابوری و راگه یان دن.

له جیهانگیری دا دوو کیشه ش تا ئیستا بڼ چاره سهر ماونه ته وه و رووداوی زور گه وره ی چاره نووس ساریشیان له دنیا دا ته قانده وه:

- (۱) نه و کیشه سیاسی و کومه لایه تیانه ی له جهنگی په که مه وه بڼ چاره سهر مان و تا کورتایي جهنگی ساریش، هره دریژه یان کیشا. نه ویش کیشه ی سیاسی نه ته وه ژړده سته کانی وه کو ئیمه و، کومه له دواکه وتوه کان و حکومت ته توتالیتاریه کانی دویا په، نه و کیشانه وه کو پیویست بهرنامه ی چاره سهر کردنیان له (۱۰-۱۵) سالی رابردودا بڼ دانه ریژاوه.

(۲) ئاسايىشى جيهانى له ئاستى گەشەکردنى ئابورى جيهاندا، نيه، ئابورىهكى ئازاد، بهلام ئاسايىشىكى نيوهچلىش، له دنيادا، نيه. له بهرئوه چاره سهرنهکردنى كيشه سياسيهكانى گهلانى وهكو كوردو دريژه كيشانى ته مهنى حكومه ته دىكتاتورو تۆتاليارىهكانى دونيا، واىكردوه خهك برسى بىت، تهنگوچه له مهي كۆمه لايهتى، خيزانى، تاكو پهروه ردهيى هه بىت و له نه نجاميشدا له ناو گهلانى ژيژده سته و كۆمه له دواكه وتوه كاندا رهنگبدا ته وه، نه مهش نه مهنى جيهانى، نه مهنى ناوچه و نه مهنى نه ته وه بيش له هه موو نه وروپادا، به ئامريكاشه وه بخاته مه ترسيه وه، ئامريكا و رۆژئاوا دركى نه مهيان نه كوردبوو، هه تا له (۱۱)ى سىپته مبه ردا راجله كين و راجله كينيكي نه وتوش كه ئىستا ئامريكا ئه لىت ئامريكا له جهنگيكي جيهانيدا به دژى تيرۆريزم، ئامريكا له جهنگى يه كه مى جيهانيدا جهنگى رانه گه ياند كه چى ئىستا جهنگى راگه ياندوه، جهنگ دژى تيرۆر له ته واوى دونيادا، هۆيه كه شى نه گه ر ورد ليكي بده يته وه، ئه گه پتته وه بۆنه وه له (۱۰۰) سالى رابردودا غه دريكي ئىجگار گه وه له ميلله تانى وهكو كورد كراوه و چاوپوشينيكي بىتامي نامرؤفانه له حكومه ته ناديموكراتيه كان و حكومه ته كۆنه په رسته كان كراوه، بۆيه نه بينى ئىستا مه نه جى خويندن، مه نه جىكى سه قه ته، ئابورى ئه و ولاتانه، ئابورىهكى سه قه ته، پيشكه وتنى كۆمه لايهتى، پيشكه وتنيكى سه قه ته، نه قلى ئينسانه كانى ئه و ولاتانه، نه قلىكى سه قه ته و ناسازيت له گه ل گۆرپانكاريه كانى ئه م سهرده مه، به تايبه تى ولاتانى عه ره بى بونه ته مايه ي سه رچاوه ي كيشه و گيرگرفتيكى خه ترناك بۆ ئۆروپا و ئامريكا و ئىستا خه ريكي ئه وه ن كه چاره سه رى بكن، نمونه تان بۆ بىنينه وه:

شكستى پرۆژهى ئاسيؤنالىزمى عه ره بى

چه ندين نمونه نه كه يه ك نمونه؛ ولاتانى عه ره بى ئىستا (۲۸۰) مليون ئينسانى تپه پاندوه (۲۸۰) مليون ئينسان له ولاتانى عه ره بيا ئه ژين، ده وله تانى عه ره بى به هيزترين ئابورى جيهانيان هيه، پاشه كه وتى نه وت ژۆره، تواناي ئابورى تريان ژۆر ژۆره و خوشتان ئه زانن كه (۲۱) ده وله تى عه ره بى له دنيادا هيه ژۆربه يان له دواى جهنگى يه كه مى جيهانيشه وه دامه زاون؛ ئه بوايه ئىستا ئه م ولاتانه له (۱۰۰) سالى رابردودا بىن به ولاته گه وره و گران و

پیشکە و توووەکانی دنیا، بەلام چۆن؟ ئیستا با لیکێ بەدەینەو چۆن: هەناردەیی ولاتانی عەرەبی بەتیکرای لەسالتیکدا بەقەد هەناردەیی فنلەندایە، ئەمە یەک، لە (۱۰۰) سالی رابردوودا چی کتیب چاپکراوە وەرگیردراوە لەولاتای عەرەبی، بەقەد یەک سال کتیبی چاپکراوە وەرگیردراوی ولاتی ئیسپانیایە ئەمە دوو؛ (۲۲) ولات لەدنیا دا ئای خواردنەو هیان لەخوار راژەیی پتویستیەو هیە (۲۲) ولات لەدنیا دا (۱۵) ی ولاتی عەرەبیە ئەمە سێ، (۴۷٪) ولاتانی عەرەبی نەخویندەوارن، لەناو ژناندا (۶۷٪) ی نەخویندەوارن، لەسعودیە ئیستاش مونا قەشە لەسەر ئەو هیە ژن بۆیە هیە سەیارە لیخوړیت یان بۆی نیە؟ لەکو یەتدا برپاریانداوە لە (۲۰۰۵) دا یانی سالتیکی تر ژن بۆیە بیت دەنگ بدات بۆ هەلبژاردنی پەرلەمان، نەك خۆشی هەلبژێرت بۆ پەرلەمان، (۱۵۰) سال لەمەوبەر لەئەوروپا برپاری واراوە ئەمە چوار. لە (۱۹۴۸) وە تائێستا سەرەنجامی شەپە ناوخۆکان لەسەر کیشەیی تایفی، کیشەیی ئەتنیکی، کیشەیی ناسیۆنالیستی، کیشەیی دیموکراتی، کیشەیی ئاو، لەسەر کیشەیی نەوت و کیشەیی جوگرافی، لەسالی (۱۹۴۸) وە تائێستا سەرەنجامی شەپە ناوخۆ (دوو ملیۆن و حەوت سەد هەزار) کەس لەولاتانی عەرەبی کوژراون (سێ ملیۆن و پێنج سەد هەزارێک) ئاوارەکراون، (۱۲۶) کیشەیی جۆراوجۆر لەناو ولاتانی عەرەبییدا هەیه ئەمە پێنج، باشە ئەم ولاتانە، ئەم هەموو کیشانەیی تیا دا پەنگی خواردبیت، ئیتر چۆن رێگەناگریت لەبەردەم گۆپان و پیشکەوتنەکانیان، بێگومان زۆر رێگەیان لێئەگریت و نایەلێت برپاری ئەقلانی بدەن، لەئەنجامدا ئەو دواکەوتنە بەرامبەر میلیلانی وەکو ئیمە رەنگەداتەو، ماقول نییە ولاتانی عەرەبی خۆیان دژی دیموکراسی بن، بەلام لەبەرامبەر کوردستاندا پەپەرەیی لەدیموکراتی بکەن. بێگومان بۆ خۆشتان ئەبیین هەلوێستی رەسمی حکومەتە عەرەبیەکان و هەلوێستی رای گشتی ئەحزاب و تەلەفزیۆنەکانی ولاتانی عەرەبی، هەلوێستیکی نادیموکراتیە تائێستا، ئەمەش رەنگدانەو هی پەنگخواردنی ئەو تەنگچەلەمانەیه کە لەهەنای کۆمەلەکانی عەرەبییدا لەهەنای سیستەمەکانی عەرەبییدا مۆلیان خواردووە، سەرەنجامیش، خیتاب و پرۆژەیی ناسیۆنالیزمی عەرەبی دەتوانین بڵێین: لەباری سیاسی و سیستەمی دیموکراسیەو شکستی خواردووە. ئیتر لەمەودوا دەشبی باجی هەلە و تاوانەکانیان لەدژایەتی دیموکراسیدا بدەن. لەمەو؛ لەم دۆنیای جیهانگیری و سەردەمەو دەیمە سەر تیرۆر.

تیرۆرو تیرۆریزمی ئیسلامگه‌را

تیرۆر پێش هه‌موو شتی‌ک تیرۆره‌ به‌دوو ئاراسته‌؛ به‌دوو مانا؛ تیرۆری جه‌سته‌یی و تیرۆری ئه‌قل، کوشتنی جه‌سته‌ی به‌رامبه‌ر له‌سه‌ر بیروباوه‌ڕ تیرۆره‌، کوشتنی ئه‌قلی به‌رامبه‌ر له‌سه‌ر ئازادی بیرو ئازادی ویزدان، هه‌ر تیرۆره‌؛ جه‌سته‌ بکوژی، ئینسانێکی ئازاد له‌ناوئه‌به‌ی، ئه‌قل بکوژی، ئه‌قلێکی ئازاد له‌ناوئه‌به‌یت، من نه‌وێرم له‌به‌رده‌م مه‌سئولی‌کدا، له‌به‌رده‌م وه‌زیری‌کدا، له‌به‌رده‌م داموده‌زگایه‌کدا، له‌به‌رده‌م ئاغاو شیخی‌کدا، نه‌وێرم به‌ ئازادی قسه‌ بکه‌م، بنووسم، ره‌خنه‌ بگرم، ئه‌وه هه‌زاران بیروباوه‌ڕی ئازاد ئه‌کوژی. با جه‌سته‌شم نه‌کوژن، بابه‌جه‌سته وه‌کو قاوغی‌کی به‌تال بژیم، بێم.. بپۆم.. بخۆم.. بخه‌وم.. به‌لام نه‌توانم قسه‌ بکه‌م، نه‌توانم بنووسم، نه‌توانم ره‌خنه‌ بگرم، نه‌توانم مان بگرم، نه‌توانم له‌هه‌لۆیسته‌کاندا ئازاد قسه‌ بکه‌م، جۆره‌ها بی‌ری جوان، توانای جوان، ئه‌قلی جوان، پرۆژه‌ی جوان، له‌میشکمدایه‌، به‌لام هه‌ژموونی ده‌سه‌لات ناهێلی قسه‌ بکه‌م، که قسه‌ ئازادانه نه‌کرا، هه‌زاره‌هاو ملیۆنه‌ها بی‌ری ئازاد ئه‌مری و ئه‌پوار، کۆمه‌ل سوودی‌لیۆه‌رناگری‌ت و نیشمان سوودی‌لیۆه‌رناگری‌ت، حیزبه‌که سوودی‌لیۆه‌رناگری‌ت، ریکخواه دیموکراتیه‌کان سوودی‌لیۆه‌رناگری‌ت، ده‌زگا‌کان سوودی‌لیۆه‌رناگری‌ت، به‌کوشتنی بی‌ری جوان و ئازاد، هه‌موو بواری‌کی ژيان له‌داهێنان و گۆپانی به‌رده‌وام بپه‌ش ده‌کری، بۆیه تیرۆری جه‌سته و تیرۆری بیرو هه‌ر، دوو ئاراسته‌ی زۆر خه‌ته‌رناکن، بۆ پشکه‌وتن، بۆ ئازادی، بۆ دیموکراسی، بۆ ژيانێ مه‌ده‌نی.

ئایه تیرۆر که‌ی سه‌ریه‌له‌داوه‌؟ به‌تایبه‌تی تیرۆری ئیسلامگه‌راکان، له‌ویاره‌یه‌وه خۆتان ئه‌زانن له‌ئه‌وروپاشدا تیرۆر هه‌بووه‌، له‌سه‌رده‌می لینیندا ته‌یاری ناردۆنیه‌کان باوه‌ریان به‌تیرۆر هه‌بوو ته‌نانته قه‌یسه‌ریان کوشته‌، دواپه‌ش تیرۆری ئه‌حزابی تر هه‌بووه‌، ئه‌مانه هه‌مووی هه‌بووه‌ و هه‌ندیک له‌ئه‌حزابه رادیکاله‌کانی دنیا ش جۆری‌ک له‌تیرۆریان به‌کارهێناوه‌ بۆ له‌ناوبردنی دۆژمنی خه‌ته‌رناک، ئیستخباراتی خه‌ته‌رناک، به‌لام ئه‌م رێگه‌یه ریکه‌یه‌کی بجوکه‌ بۆ خه‌مه‌تکردنی شوپش، بۆ خه‌مه‌تکردنی راپه‌ڕین.

وا‌ز له‌مانه ئه‌هێنم و ئێمه سه‌ر تیرۆری ئیسلامی، حیزبه‌ سیاسیه ئیسلامگه‌راکان، (له‌گه‌ل رێژمدا بۆ ئاماده‌بو‌ان) خه‌زنه‌که‌م به‌راشکاوی قسه‌ بکه‌م،

ھى ۋا ھەيە عەقىدەى دىنى بەھىزە، قەبۇلى ناك، ھى ۋايە قەبۇلى ئەكات، ئەمە بابەتتە ئەكەرى مونا قەشەى لەسەرىكەيت، تۆ ئازادى چەند قەبۇلى ناكەى، منىش ئازادىم چەند قەشەى لەسەرىكەم، خۆم ئىستا قەشە لەسەرىكەى ئەكەم، مەقول نىە ئازادى خۆم زەوت بەكەم، لەبەرئەۋە بەۋپەرى ئازادى قەشە ئەكەم.

تىرۆر، ئەم رەشە كۆرئەى كە ئىستا لەسەردەستى گروپە تىرۆرىستە ئىسلامگە راكان ئەيىنەن، زاراۋەى ئىسلامگە رام پىياشتە لە ئىسلامى سىياسى، ئەۋەى عەرەب پىيئەتەن (الاسلاميون) نە ئىسلام، نە ئىسلامى سىياسى، ئىسلامگە را زاراۋەى كە تازەيە ئىستا لە ئەدەبىياتى سىياسىدا بەكار دىت، بەمە جىيائە كە يەنە ۋە لە ئىسلام، لە موسلمان، لە خواپە رستى، بەمانە بلىن ئىسلامگە راكان. بەلئى ئىرھابى ئىسلامگە راكان، مەسەلە يەك نىە تازە سەرىيە ئادىت لە ناۋ مېژۋى ئىسلام، ئەمە رەگ و رىشەى ئەگەرىتە ۋە بۆ سەردەمى خولە فائى راشىدىن؛ لە چوار خولە فائى راشىدىن سىيانىان تىرۆر كراۋە، لە دۋاى پىيغەمبەر ۋە دەست بەجئى ناكۆكى توند لە ناۋ خەلافەتى ئىسلامى دروست بۈۋە، گەشتتۆتە رادەى ئەۋەى لە چوارىيان سىيانىان بىكۆر دىت، چوار نىمامى گەۋرەى ئىسلامى، نىمامى خەنەفى، نىمامى شافعى ۋ نىمامى خەمبەلى ۋ ئەمانە يان كۆرۋان يان زىندانى كراۋن، خۆتان ئەزانن ھەر چوارىيان لە دۋاى ئەۋ كۈشت ۋ كۈشتارە لە نىۋان نىمامى خەلى ۋ مەۋاۋىيەدا، ئىنجا مەسەلەى نىمامى حسين ۋ قەتلۋەمى كە رەبەلا، ھەر ۋا دروست بۈۋى ئومەۋىيەكان ۋ عەباسىيەكان، دۋاجار قەتلۋەمى كە لە نىۋانى خۆيان كراۋە.

بەدرىژايى (١٤٠٠) سالى رابردۋ سامنا كترىن شىۋەى تىرۆرى جەستەۋ تىرۆرى عەقىدەۋ تىرۆرى ئازادى فەكرى ۋ ئازادى وىژدانى ۋ كۆمەلەيەتى لە ساپەى دەسەلاتى ئىسلامىدا رويانداۋە. يەك ماۋەى كەم لە مېژۋودا نادۋىر تەۋە كە لە يەككە لە ۋلاتە ئىسلامىيە كانداۋ بەتايىبەتى لە عىراقدا، ئەم عىراقەى كە ئىستا ئەلەن عىراقى يەكگرتۋ بۈۋە، ناۋەندى شارستانىيەت بۈۋە، پىش ئىسلام ۋ دۋاى ئىسلام، ئەم بۆچۈنە بەشى زۆرى راست نىيە.

مېژۋى ئەم ۋلاتانە بەردەۋام ۋابۈۋە، كەچى مېژۋو لە نوسىن ۋ خويندندا تەنھا جوانىيەكانى باسكراۋە ۋ پىيگۆشكراۋىن. مەنھەجەكانى خويندەن ھەموۋى ھى ناسىۋنالىزىمى عەرەبى ۋ مەنھەجى ئىسلام بۈۋە، كە عەرەب ۋ ئىسلام ۋ ئىسلام ۋ عروبە ھەرگىز لىك جودا ناكۆتە ۋە. ئەمانە خراپىش بۈبن كەچى ھەموۋ ئەۋ

دەسلەپتە ئانەيان لىڭرەدوۋىن بەدادپەرۋەر سەرگەردەكانىشىيان بەپىياۋى نورانىۋ
پىياۋى موقەدەسۋ پىياۋى مۇجاھىد پىناساندوۋىن، فتوحاتى ئىسلامى لەسەر
دەستى ئەمانە كراۋە تاۋانىشىيان ئەنجامدايىۋايان لىڭرەدوۋىن كەنەتۋانىن
دوۋرونزىك باسپان بىكەين، مەن كە دەلەتتە فتوحات، دەمەۋى ئاۋەكە ۋەكۈخۇي
باسىكەم، ئەگىنا بەشى زۆرى ئەۋ فتوحاتانە داڭىركەردن بون بەرامبەر نىشتەمانۋ
نەژادەكانى تر. ئەمانە موقەدەس نىنۋ بۆمان ھەيە لەمىژۋودا كەسايەتەيان
بىخۇشەنەۋە، بزانىن چاك بوۋن يان خراپ بوۋن؟ كە شىتەك كرايە موقەدەس ئىتر
ھەرنائۇرى توخنى بىكەۋى. قودسىيەت كە زىياد لەسنور ئەدرەتتە بەمەسەلەيەك،
ئىتر دەرگا لەبەردەم بىرى جىياۋاز داۋەخرەتتە. ئەقەل، چاۋەت، ھەستەت، ھۇشت،
ۋىژدانەت، ھەموۋ شەكەن داۋەخرەتتە، لەكاتەك كە مىژۋو ئەخۇشەنەۋە، ھەجەجى
كۈپى يوسىقى سەقەفى نەك پىياۋىكى نورانىۋ خەلىفەى موسلمانۋ دادپەرۋەر
نەبوۋ، بەلكۈ گەرەتەين جەلاد بوۋە، لەشەردا ھەزاران كەسى بەدىلى كۈشتەۋ،
ئەۋكاتە چەكى كىمىيەى نەبوۋە، ئەتۈمى نەبوۋە، بەشمەشەر چۈن تۋانىۋىيەتى
گەرد لە كەللەسەرى كۈزراۋ دوست بىكا. شانازى پىۋەكەردۋە، بەدەيان
كەللەسەرى بەكارۋان نارۋە بۆ شام، لەكۈشتەنى نەيارەكاندا نەۋنەى ۋا ھەيە
لەسايەى دەسلەپتەكانى ئىسلامىدا، لەمىژۋودا دەگەتە لەدەردىيەتى. خەلىفە
ھەيە زۆر بەناسايى نازناۋى كەردۋەتە (سەفاح)، سەفاح يانى خۇشەنەۋە بىۋەزەيى.
تازەش ئەزانىن سەفاح كۈشتەنى رەشۋەتەكانى خۇشمانى گەرتۋەتەۋە، ئىستەش
بىۋە بۆ ھەندەك لەشۋىنەكاندا ۋادەرس دراۋىن ئەچىن بۆ ھەندەى لەشۋىنەكاندا
بەرد ئەخەينە سەر كافرەكان، پەۋىيەكى سەۋىش ئەخەينەسەر ئەسحابەكان،
ئەسحابەكان داڭىركەر بوۋنۋ كافرەكانىش بەرەنگارىيان لەۋلاتى خۇيان كەردۋە.
ھەتا نىشتەمانۋ نەژادۋ زامانىان نەكەتتە مۈلكى عەرەبۋ تەغرىب نەكرەن.

سامانكى تەغرىبى ئىسلامى

بەللى تەغرىب لەسەردەمى فتوحاتى ئىسلامىيەۋە دەستپەندەكات، تەغرىب
لەسەردەمى بەسەۋە دەستپەنەكات، صەدام دۈشمەكى ھەيە (امە عربىيە ۋادە
— ذات رسالە خالەدە)، رسالە خالەدە يانى رىسالەى ئىسلام، تۋاندەۋەى
نەژادەكانى تر لەناۋ عەرەبدا، لەلەيەن دەسلەپتەكانى ئىسلامىيەۋە، جىھاد بوۋە.
تەغرىب كاتەك بەئاراستەى ئاين كراۋە زۆر خەتەرتر بوۋە لەتەغرىبى ئاراستەى

ئايدىۋالۇشى. بەتايىبەتى لەوسەردەمەدا. مەن ھەندىك نەمە تان بۇنەھىنمەو،
 ئىستاش باۋىپىرانى ئىمە عەقىدەيان وايە ناۋىك لەمەنالى بىرئىت لەقورئان و
 ھەدىسا نەبىت گوناھە، ئىستاش كە مەنالىمان ئەبىت كەس وکارمان ناۋى
 ئىسلامى بۇنەھەبىرئىن. دايكەم ئەلئىت: رۇلە گوناھە ناۋىكى قورئان و
 ئەسحابەكانى تىبىخە. ئەمە كارىگەرى عەقىدەيە، مەسەلەكە كارىگەرى ئەو
 عەقىدەيەيە لەسەر ئەو ئىنسانە، نەك زەبىرى لەشكرو سوپا بەتەنھا. تىبىنى
 ناۋەكانى خۇتان بىكەن، لەمەنەو كە ناۋم بەختيار نىيە، ناۋم ھىكەتە، تا ئەگەتە
 باقىەكەتەن، تىبىنى بىكەن، بزانن چەند ناۋى عەرەبىمان ھەيە، چەند ناۋى
 توركىمان ھەيە، ئەمە تەعريبە، ھەموى تەعريبە، بەبىئەوئى خۇمان بزانن
 تەعريبمان ھىتاۋە كوردومانە بەبەشەك لەكلتوررو ھالەتى سايكولۇشى خۇمان،
 بزانە ئەمە (شەۋقى) ئەمە (عەزىن) ئەو (ئىبراھىم جەلال) زۇربەي ناۋە كۆنەكان
 وايە، باشە سەيركەن بزانن رەنگە (۲۰٪) تان ناۋى كوردىتان نەبىت، لىرەدا واز
 لەناۋ بىنە، بچۇ بۇ ناۋى مانگە كوردىەكان (۲۷۰۰) سال لەمەبەر مانگە
 كوردىەكان ناۋى كوردى پەتى جوان بوون، (گولان، نەورۇز، رىيەندان،
 جۆزەردان، بانەمەي) سەيرى ئەم ناۋە كوردىە جوانانە بىكەن، كە ئىسلام ھاتوۋە
 مېژۋى ھىجىريان ھىتاۋە، گولان بوۋە بە (نوالقەدە) نەورۇز بوۋە بە (نوالھجە)،
 ئەمانە، جگە لەگۇرپىنى ناۋى شوپىن ھەرىم مەلئەندو شارو دىھات، تەنانەت ھى
 كانىاۋەكان، ھى جلوبەرگ و نەرىت و كەلەپوررو فۇلكلۇرىش. ئەمە ھەموى
 تەعريبە، تەعريبى ئىسلامى عەرەبى و عەرەبى ئىسلامى، بەبىئەوئى
 ھەتائىستاش سەرنىجمان لىئادابى و دەرسمان لىۋەرگرتىپى. زۇر گىرگە سەرنىج
 لەمېژۋە بەدەت، ناۋ و كولتوررو زمانى كوردى وەكو رابوردوۋ بىمەيە و وردەوردە
 گەشەي بىكرىدەيە، ئايە ئىستا كلتورى كورد چ كلتورىكى گەشەكردوۋ ئەبو، زمانى
 كوردى ئەبو بە چ زمانىكى دەۋلەمەند، بەلام تەعريب زمان و رەوت و ئاراستەي
 كولتوررو شارستانىيەتىشى گۇرپىۋىن. بەراستى تەعريب خەتەرنەك بوۋە لەسەر
 كورد. تەعريبى ئىسلامىش، لەبەرئەوئى تەعريبى عەقىدەيەيە، خەتەرنەكترىن
 شىۋەي تەعريب بوۋە. تايىبەت لەوسەردەمەدا كە كوردەيچى نەبوۋە، دواكەوتوۋ
 بوين، تەنھا عىشقى خۇرسكى نىشتەمان و خۇشەويستى نەژادەكەمان ھاندەرى
 دىلئورۇ پىشنىنانمان بوۋە بەس. پىشەم وايە، ئەو عىشقەمان، سەرەپاى نەبوۋى
 سەرۋەرى دەسەلاتمان، باش پاراستوۋە، ھەرىۋە كورد ماۋە.

تیرۆری دواي گۆرانکاری

حیزی به عسیش هاتوو ته عریبی به کارهتیاوه به شیوهیهکی ترو ته عریب له ناوه روکی ئیسلامدا هیه، پیغه مبه ر ئه لئ من عه ره ب له به ر سئ هۆ خۆشده ویت؛ به که له به ر ئه وه ی قورئان به عه ره بی دابه زیوه، دوو چونکه خۆم عه ره ب، سئ ئه لئ له به ر ئه وه ی له ودونیا دا حه شر به عه ره بی نه کریین، یانی ئه م دونیا و نه ودونیا شی لیگرتووین، ئه لئ هه رکه سیک ئیمانی هه بیته و به زمانی عه ره بی قسه بکات عه ره به، عومه ری کوپی خهتابیش ده لئ: (العرب اشرف الأمم وخیر من وطاء الارض بقدم)، ده لئت (اشرف الأمم) نالئت (شریف)، شه ریف قهینا کا، به لام بۆ له من شه ریفتر بیت، بۆ له فارس شه ریفتر بیت، بۆ له تورک شه ریفتر بیت، بۆ له ئه قوامی تر شه ریفتر بیت، (اشرف) یانی که س له ئیمه شه ریفتر نیه و که س له ئیمه ش پاکتر نییه پی ئی نابیتته سه ر زه وی، ئه مه له کاتی که تا ته نانه ت له زه مانی پیغه مبه رو خوله قای راشدینیشدا که مترین عه ره ب بوونه ته موسلمان؛ بۆ نا گاداریتان که مترین عه ره ب له میژوودا هه تا سه رده می خوله قای راشدین له به رای ئیسلامه تیدا بوون به موسلمان، موشرکین له گه ل ئه عرابدا ئیسلامی نه بوون؛ ئه و کاته ش موشرکین و ئه عراب زۆرینه ی عه ره ب بوون، چونکه له قوناغی کویره وه ری ده وارنشین بوون، عه ره ب ئه و کاته کچیان بووه کوشتویانه، مه یخواردن و هه تیوبازی له ناویاندا ره وشتیکی باو بووه، ئه وه مه سه له یه که نیه بوختانی بۆیکه م، هه تا له قورئاندا ئه لئت له ودونیا دا حۆری و غیلمانان بۆ ئاماده کردوون، بۆچی؟ له به ر ئه وه ی ئه وه وشت و ره فتاره باو بووه له ناو عه ره بدا، غیلمان یانی هه تیو، ئه مه ش ده گه پۆته وه بۆ سه رده مه که؛ سه ره پای هه موو ئه وه وه لانه ی پیغه مبه ر بۆ عه ره ب و ئه عراب که چاکیان بکاو بیانکا به نه ته وه ی بالاده ست، ئینجا ده بینین له کۆتایی ژیا نیا پیغه مبه ر باوه پی به ئه عراب و موشرکین نه ماوه، ئه گه ر ئه وانه ی قورئانیان باش خویندۆته وه ئاخیر سوهرت له سوهره ته کانی قورئان به بی (بسم الله) دابه زیوه، که سوهره تی (توبه) یه (بسم الله الرحمن الرحيم) ی تیا نیه بۆچی؟ له به ر ئه وه ی موشرکین یان ئه عراب بشین به موسلمان، باوه ریان پینه که ن، بیانکوژن، له ئایه تی (۹) ی سوهره تی (تحريم) و دووباره له ئایه تی (۷۲) ی سوهره تی (توبه) دا ئه لئ (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ) ئه ی پیغه مبه ر شه ری کافره کان و موشریکه کان بکه ن و قولی خۆتیان به سه ر بیه پیته، ته سلیم

بنو بشلّین (بسم الله الرحمن الرحيم) قبولی نه کردوه، کوشتونى، ئى باشه پيغه مبه ر زۆريه ی عه ره بى پيغه کرابيته ئيسلام، ئيتير کوردو ميلله تانى وه کو کورد ئه و سهرده مه بۆچى بۆيان نه بى به رگرى له نيشتمان ه که يان بکه ن؟ بۆ به رگرى له بىروباوه رپيان بکه ن؟ به رگرى له دينى زرده شتى و نه ريتى خۆيان بکه ن. نه گهر به رهنگارش کراوه ئاخىر بۆ کافرو زينديق بن؟ زۆريه ی عه ره به که نه بوون به موسلمان، ئيتير بۆچى ميلله تانى دیکه نه بووون به موسلمان و به رهنگاريان کردبى، کافريان زينديق بوين؟ ميژوو ئه لئيت: پيغه مبه ر زۆرينه ی عه ره به که ی پي نه کراوه به موسلمان، به لام کورد ئه بييت هر له گه ل له شکره که ی ئيمامى عومهر دهرکه وت، هه مو ته سليم بين، ئه م ئه قليه ته، ئه م سيستمى بيرکردنه وه يه ی ئيسلاميه، بيگومان تیکه لاو به ده سه لات بووه و زۆريه ی ده سه لاتى ئيسلامى ده سه لاتى خۆسه پي نه ر بون، هه ژمونگهر بوون له سه ر ئه قل، کۆمه ل، کلتور، نه ته وه، له سه ر نه ژاد، له سه ر باوه رو عه قیده ی تر. خۆشتان ئه زانن ئه قوامى زۆر زمانيان نه ما، کلتوريان نه ما، هه مووى له ناو بۆته ی عه ره بو ئيسلامدا توينا ريه وه.

ئه م تيرۆره که له ميژووى ئيسلامدا وابووه؛ به تيرۆرى جهسته و چ تيرۆرى نه يارو چ تيرۆرى بىرو هۆشو عه قیده ی جياواز، سه له فیه کانی ئيستای و لاتانى عه ره بى و سه له فیه کانی رۆژه لات ميراتگرى هه مان ره وتى تيرۆرن له دنيا دا، خۆشتان ئه زانن کۆنترين حيزبى تيرۆريست و حيزبى سه له فى له دنيا دا (اخوان مسلمين) که له سالى (۱۹۲۴) له ميسردا دروست بووه، ئه م حيزبانه هه مووى له داىکبووى ئه و قوتا بخانه يه ن، که له (اخوان مسلمين) وه ده ستپي ده کات؛ ئيتير ورده ورده په رهيان سه ندووه هه تا گه يشتوونه ته ئيستای سهرده مى جيهانگيرى، به وپه رى توندوتيزى هه ولئه ده ن دۆرتمايه تى ديموکراسى بکه ن.

ئاخر قسه م له سه ر تيرۆر ئه وه يه که بۆچى ئه مانه ئيستا به م شيۆه هاريه تيرۆر ئه که ن، خۆکوژى ئه که ن، ئه مه پرسيارتيکه؟ بۆچى وه کو جارى جارن ململانى نا که ن، وه کو جارن هه ناسه يان دريژنا که ن، له سياست و ململانيدا؟ هۆى چييه؟ هۆکه ی ئه گه رپته وه بۆ ئه وه ی ديموکراسى جيهانگيرى به شيۆه يه کى خيرا هاته گۆپى، ديموکراسى بلاو ئه بيته وه، بازا رپى ئازاد په رده سه نه ئى، ئازادى تا کو ئازادى ويزدان و ده سه لاتى مه ده نيه ت گه شه ده کا، ئه مه ش وانه کات که مترین رووبه ر له به رده م سه له فیه کانی دنيا دا بمينيته وه، که مترین کات و ماوه له به رده م سه له فیه کانی دنيا دا ماوه بتوانن هيزى خۆيان، هيزى کۆمه لايه تيان، هيزى

مەزھەبىيان، ھىزى دىنيان، ھىزى سىياسىيان بىپارىزن، لە بەرئەو ھە كە مەترىن ماو ھە لە بەردەمىياندا ماو ھە، ھەول ئەدەن لەم ماو ھە كە مەدا كورت ترىن رىگا بىگرنە بەر بۆئەو ھە رىگە لە رۆزەو ھە دىموكراسى بىگرن و ھەللىگىپنەو ھە تەخرىبىكى گەورە لە جىھاندا بىگەن، ئەزانن لەم (۱۰) سالەدا ئەگەر نەتوانن ئەم رۆزەو ھە رابىگرن، بىگومان ئىتر ھەتا ھەتايە قىتارى گۆرانكارى تىنە پەرىت و سەرگەوتنى يەكجارى بەدەستدەيت، لە بەرئەو راستيانە، تىكدان لە (۱۱) ى سىپتەمبەر و پىش (۱۱) ى سىپتەمبەر و ئىستا ئامانجى فراوانتر و تىكدانى نۆرترو رەشەكوژى ئاشكراترى بەخۆيەو دىو ھە. نمونەكەيان تاقى (جندالاسلام) بون، ئەم جانەو ھە رانە تاوانى نۆرگەورەيان بەرامبەر بەكورد كرد، لە بەيانى دامەزراندنياندا ئەلەيت: يەكەتتى نىشتەمانى كوردستان لە ناوئەبەين، چونكە ھىزىكى عەلمانىيە، ئەمە پەيامىكى ئاشكرى رەشەكوژى بوو. پەيامىك بوو پىش روخاندنى رۆژى عىراق و دواى نەمانى تالىباني ئەفغانستان، دەبوو لە كوردستاندا ئەنجامىدرى. ھەروا بەئاسانى دەيانويسىت جەو بىگرنە دەست و لەمەيدانەكە دەرمان بىپەرىزن، بۆچىش؟ بۆ نمونەيەكى قىزەو ھەنى دەسەلاتى كۆنە پەرسى. ئەمە لەكاتىكدا كە ئەوان تىكرا سەلەفەكان لەزەمانى بەعسا خۆيان ماتدا بوو، بەرەنگارىيان نەكردو ھە، لەزەمانى بەعس رىككەوتنامەى (۱۱) ى ئازارى (۱۹۷۰) كراو ھە، نەھاتنە پىشەو ھە؛ شۆپشى ئەيلول بەرپا كراو روخاش ھە نەھاتنە پىشەو ھە؛ تەعرب كراين، نەھاتنە پىشەو ھە؛ خانەقەن و كەركوك و دەورەو ھە ھەمو ھە تەھجىرو تەعرب كران، نەھاتنە پىشەو ھە؛ ئەنقال كراين نەھاتنە پىشەو ھە؛ كىمىاباران كراين نەھاتنە پىشەو ھە؛ شكستى ئەنقالەكانمان بەسەرداھات، شەپى ئىران عىراق بەرپا كراو. وەستا نەھاتنە پىشەو ھە؛ سەرگەوتىن، راپەرىنمان سەرگەوت، حكومەتمان دامەزراند، پەرلەمانمان دامەزراند، ئىنجا ھاتوونە تەپىشەو ھە ئەلەين: ئىمەش ھەين، باشە بىن، بەلام ھەرامزادە ھەين، ھەرامزادەيى خراپە. ھىزىك تازە دروست بىيت و شمشىرىكى ژەنگاويش ھەلگىشى و بشىەوئ لەناو ھەشمان بەرى. ئەمە نۆر بىو ھىزىدانى، ھەتا ئەگەر مەسەلەى كوردو سىياسەتى لىدەرگەيت، نەك بىو ھىزىدانى بەلگو بەكرىگراو ھە. ئەگەر بەكرىگراو نەبن بە چ ھەقىكەو ھە يەكەم بەيانى دامەزراندنيان ئىبادەكردنى ئىمە ئەبىت، ھەفتەى جارىك (فتوايەك) دەردەكەن فلان بەرپرسى كافىر لەناوئەبەن، ئەمە ئەم بزوتنەو ھە چۆن بەوان لەناوئەچىت، ئەم تىرۆرىستانە بەداخەو ھەم ئەقلىتە، كە بەم مەرامە سىياسى و عەسكەرىيە ھاتن و سەرەنجام

چیان کرد، هه‌له‌بجه، ته‌ویله، خورمال، سیروان و بیاره‌یان کۆنترۆل کردبوو، هه‌له‌بجه‌یان هه‌ر وێران کردبوو. ته‌نانه‌ت باره‌گا و مالتیکی جوانیان بۆخۆشیان دروست نه‌کردبوو. خه‌لکی هه‌له‌بجه ره‌نگه‌ لێره دانیشته‌ن، ئیستا بچێ سه‌یری هه‌له‌بجه بکات بزانی له‌دوای له‌ناوبردنی ئه‌مانه هه‌له‌بجه بوژاوه‌ته‌وه یان نا؟ (۷) سال حوکمیان کرد، بزانیان چیان له‌هه‌له‌بجه کردوو، هه‌له‌بجه‌یان هه‌ر داغان کردوو، ئازادی نه‌بوو، خزمه‌تگوزاری نه‌بوو، خۆبندن کز بوو، له‌تاقیکردنه‌وه‌کاندا، به‌چه‌کداره‌وه‌ چوونه‌ته‌ سه‌ر خۆبندن‌گا‌کان و توپانه‌ مناله‌کانمان ده‌رنه‌چیت به‌پێوه‌به‌ره‌که ئه‌کوژین، به‌ملیۆن دینار و دۆلاریشیان ده‌ستکه‌وتوو، هه‌موویان بۆ شتی تایبه‌تی خۆیان سه‌رفکردوو، هیچ خزمه‌تی خه‌لکیان پێنه‌کردوو.

ئه‌گه‌ر سه‌ریشکه‌ون، یا حوکمه‌تیکی وه‌کو هه‌له‌بجه دروست نه‌که‌ن، یا حوکمه‌تیکی وه‌کو سعودیه دروست نه‌که‌ن یا حوکمه‌تیکی وه‌کو ئێران دروست نه‌که‌ن، یا حوکمه‌تیکی وه‌کو تالیبان دروست نه‌که‌ن، خۆ باشتر دروست ناکه‌ن، ئه‌مانه نمونه‌کانیان، هه‌له‌به‌ته له‌دنیا دا هه‌ره‌ باشه‌که‌یان ئێرانه، به‌ش به‌حالی خۆمان نایشارینه‌وه به‌پاستی حوکمه‌تی ئیسلامی هه‌ر نمونه‌یه‌کی بیته‌ قبولمان نیه، شه‌پی مان و نه‌مانیشی له‌سه‌رنه‌که‌ین، ئێرانیش باش ده‌زانی که ئێمه دیموکراسی عه‌لمانی. ئیستاش له‌عێراقدا حوکمه‌تی ئیسلامی دروست بیته، شیعه بیته یا سونی، که‌ی دروست بوو کوردستان جیانه‌که‌ینه‌وه، ئه‌زانم ئیستا هه‌مووتان دوعانه‌که‌ن حوکمه‌تیکی وا دروست ببێ هه‌تا کوردستان جیاییته‌وه، ئه‌مه هه‌قیقه‌تی تیرۆریسته‌کانه، ئایا چاره‌نووسی ئێمه ئه‌گاته کوێ؟

تیرۆریستان و چاره‌نوسمان

سێهه‌م به‌شی گۆپه‌که (سه‌رده‌م - تیرۆر - چاره‌نووسی ئێمه) چاره‌نووسی ئێمه ئه‌گاته کوێ؟ ئێمه ئازارمان بینیه به‌ده‌ست ئه‌م تیرۆریستانه و ئاخیرین ئازاریش ئه‌و کاره ناجوامێرو تاوانه‌یه که له‌هه‌ولێر ئه‌نجامیاند؛ له‌یه‌ک چرکه‌ساتدا باره‌گای یه‌کێتی و پارتییان تووشی کاره‌ساتی جه‌رگه‌پ کرد، ئه‌وان پێیان وابوو ره‌نگه‌ له‌و به‌رپرسانه زیاتریش پێوه‌بن و به‌ته‌قاندنه‌وه‌ی هه‌ردوو باره‌گا که به‌شی یه‌کێتی و پارتی ئه‌شکێن، من پێم وایه زه‌ره‌ریکی زۆرمان کرد، به‌لام له‌به‌رامبه‌ریشدا گه‌وره‌ترین سۆزی جیهانی و میلی میلیله‌ته‌که‌ی خۆمان

روژاۋا لە دەورى ئەزمونە كە كۆبونە وەو جارێكى تر بە پێچهوانەى نەخشە گلاۋەكانى ئەوانە وە، ئەو خۆپيشانندان و ناپەزايىيەى لەناو كوردى تاراۋگەى ئەوروپا، بەرامبەر بە وتاوانانە ئەنجامدرا، مەگەر بەس لەكاتى كارەساتى ھەلەبجە ئەو ئەنجامدرايىت، كە كورد ئەوكاتە كە مەتریش بوو لە ئەوروپا، بۆچى؟ چونكە تاوانە كە قىزە و نە ناجوامىزانە بوو. لەبەرئەو ەى ئەم تىرۆرىستانە بەشێكن لە تۆپى تىرۆرىزمى جىھانى و بە نەخشە دواى روخاندنى تالىيان قوتكرانە وە، دەبى بزانين ئەمانە ماو ەيەكى تىرىش كوردستان سەرقال ئەكەن، عىراق و باشوور ناو ەندى عىراقىش سەرقال ئەكەن، جۆرە ھا كارەسات و كارى ناجوامىرى تىرىش ئەنجام دەدەن. من ناتوانم فال بگرم وەو بزانم چەند مانگ يا چەند سال شەپ لەگەل تىرۆرىستان ئەخايە نىت؟ بەلام ئەشزانم بەمانگىك و دوو مانگ تەواونايت، شەپ لەگەل ئەمانە، لەگەل دۆژمەنەكانى ديموكراسى و ئازادى لەمىژووى شۆرشەكانى ديموكراسيدا ھەروابوو، كارەسات و قورىانى زۆر بوو، ھەتا لەناوبران. دەبى بۆ ئەم شەپەش كورد و ئازادىخوازان سەنگەر بگرين. نا ئومىد مەبن، شەپى پرۆژەى ديموكراسى لەبەرانبەر پرۆژەى فۆندەمەنتالىستى پرۆژەيە كە ئەخايە نىت، شەپى سەربازى تيايە، شەپى كۆمەلەيەتى تيايە، شەپى كلتورى تيايە، شەپى سايكۆلۆجى تيايە، شەپى پيشكەوتن و سەربەستى ژن و يەكسانى ژن و پياوى تيايە. شەپى ئازادى بىرو ئازادى ويژدانىشى تيايە، ھەموو شەپەكانى تيايە، خۆمان حازرىكەين بۆ ھەموو سەنگەرەكانى ئەم شەپانە، بەرامبەر بەم تاوانبارانە بەھىزىين و تىپىكۆشىين. خەمساردى و بىباكىي جارانى پارتى و يەكيتىي بەرامبەر ھىزە ئىسلامگەراكان ھەيانبوو، ئەبىت ئەو خەمساردى و بىباكىيە وازلەيتىين، ئەبى پەيمانىكى بەھىزتر، پرۆژەيەكى ئابوورى، خزمەتگوزارى، ياسايى، مەدەنى، ديموكراسى و ئازادى باشتەر جى بەجى بكەين. ھەموو جۆرە بىباكى و خەمساردىەك دژى تىرۆر كۆنەپەرستى لەقازانجى سەلەفەكانە؟ ئەگەر چالاک و بەگوپتر نەبين، لەبەرانبەر سەلەفەتدا، زەرەرى زۆتر ئەكەين چونكە ئەمانە دەستھەلناگري لەتاوان. چونكە ماو ە مەوداى كەمیان لەبەر دەمدا ماو ە. ھەريۆيە خىرا خىرا ھەلمەت دەبەن، ورياشين بەرامبەريان. پىرى (۱۷) كەسمان لەسلىمانى گرتو، ھەر (۱۷)يان خويان

حازىر كىرىدۇ، تەقلىپى ۋە زۆرگە ۋە بىكەن، چەند كە سىكىشىيان رايان كىرىدۇ، تۆپەكە زۆرگە ۋە بىكەن، بىگومان ئەم دوو مانگە لە زۆر چاۋدىرىدان، ئەمانە لە زۆر چاۋدىرى وردى ئاسايىشى ئىمەدان، ئاگادارەن، ئەوانە گېلەن، ۋائەزانن ئاگامان لە ئاسايىشى خەلگ نىيە، ۋائەزانن ئىش و كارىكمان نىيە تەنھا لە كۆپ كۆپىنە ۋە دا قىسە زل ئەكەين، نەخىر ئاگامان لە زۆر شت ھەيە ۋ ئاگادارەن تاۋانى تىرىش بەرپۆھەيە، مژدەتان ئەدەينى كە رسوايان ئەكەين، ئەو تاۋانەش پوچەل دەكرىتە ۋە. ئەوانە لە دواسەرە نجامدا، لە دەستمان دەرناچەن، جارجار ۋە كۆ ماسى لە تۆپەدە رتە چىن تاۋانىك ئەكەن بەرامبەرمان، بەلام بە زۆرى پىلانە كانيان پەك دەخەين. بەتايىبەتى خەلگ زۆر ھاۋكارى ئاسايىش ۋ پۇلىسن.

ئەزمونى كوردستان، بناغەي باشى داپشتوۋە. ئەزمونىكى كوردستانىيە ۋ سىرۋىتىكى تايىبەتى لەناۋ چوارچىۋە گىشتى دىموكراسىدا ھەيە. ئەزمونەكە لەۋ بابەتەي كە لە باشور ۋ ناۋەندى عىراقدا ھەيە، نىيە، ۋىتەك نىيە لەۋ ھالەتەي لە باشور ۋ ناۋەندى عىراق ھەيە، نە لەبارەي پىكھاتەي قەۋمىيە ۋە، نە لەبارى پىكھاتەي كۆمەلەيەتەي ۋە، نە لەبارەي پىكھاتەي كىلتورىيە ۋە، نە لە خاك ۋ ئەرزو نىشتمانە ۋە، لەھىچى ئەمانە ۋە ئەزمونىك نىن دووبارە كراۋەي باشور ۋ ناۋەندى عىراق بىن، تازە كوردستان رەۋتى تايىبەتى خۆى دۆزىيە ۋە. ناشگەرپتە ۋە دواۋە. لەبارى شارستانىيە ۋە، لەبارى فەكرىيە ۋە، لەبارى سىياسىيە ۋە، لەبارى خۇئامادە كىرنە ۋە، لە باشور ۋ ناۋەندى عىراق جىايە ۋ ئامادەين بۇ ئەگەرى تىرىش، ئامادەين بۇ ئەۋەي فرسەتى تىرىش لەكىس نەدەين، ۋە كۆ چۆن لەبەغدادا باش ئامادە بوۋىن بۇ دواى روخانى رىژىم، ھەلى تىرىش بىتتە پىشە ۋە، باش ئامادەين، ئامادەين چ شەرى ئەم تىرۋىستانە ھەتا لە ناۋىردىيان بىكەين، ئامادەين فرسەتى سىياسى تىر بىتتە پىشە ۋە بەچاكى بىقۇزىنە ۋە، ماۋەتە ۋە بلىين: لەگەل تىرۋىدا ھىچ جۆرە سازشك نىيە، نە گىفتوگۇيان لەگەل ئەكەين، نە لەگەل ئاندا دائەنىشىن، ئەشزانىن لەكۆپە دىن، چى ئەكەن، چىناكەن، خەمى ئەۋەشتان نە بىت باش باش ئەزانىن.

دۇنيان ئەزمونى كوردستان لەخەم رەخسىۋە، لەخەمى ئەۋە مەبن ئەم جانە ۋە رانە بتوانن ئەزمونەكە ھەلبدىرن، يان توۋشى كارەساتى چارەنوسى سازمان

بىكەن، ناتوانن ۋە كۈچە زائىرىشىمان لىبىكەن، وامان لىئاىيەت، ۋە كۈ
ئەفغانىستانمان ھەر لىئاىيەت، ۋە كۈ پاكىستان ۋە ئەمانەمان لىئاىيەت، چۈنكى ئەمانە
لە كوردستاندا، لەناو دەرياي خەباتى رزگارخوۋانى نەتەۋەيى كورددا، تەياريكى
تەريكى كۆنە پەرسى شەمشەمە كۆپرە ئاسان، كەمترىن خەلگيان لەگەلدايە ۋە
لەدوای روداوەكانى (۱۱)ى سېتىمبەر ۋە، دۇنيا باشتىر وشىيارىۋتەۋە بەرامبەريان ۋە
ئىحتىياتى زۆر باش كراۋە بەرامبەريان.

ئاخر قىسە كۆتايى قىسە كەشم ئەۋەيە، جگە لەم ئەزمونەي كە خۆمان
بۆخامانمان بىنا كەردۈۋە، سەرگە ۋە توۋىن ۋە پىشكە ۋە توۋىن ۋە بەشايەتى دۆست ۋە
دوژمن توانىۋمانە نمونەي جوان پىشكەش بىكەين، ئىستە ھىچ ۋە فەدىك،
پەرلەمانتارىك، رۆژنامە نووسىك، ناىيەت بۆ كوردستان ۋە داۋانە كا عىراق لەسەر
مۆدىلى كوردستان بىنا بىكرىت، ئەمەش شانازىيەكى گەرەيە بۆكورد؛ كوردىكى
بەدبەخت كە بەدرىزايى مېژو ھەر ھارپويناين، ئىستە لەدوای ئەۋ ھارپىنە، ۋە كۈ
گەنم چۆن ئەيىيەتە باراش ئەيىيەت ئەيىيەت سېۋى جوان دىتەدەرەۋە، ئىمەش
ۋا سېۋى جوان ھاتوينا تەدەرەۋە، بەجۋانى خۆمان ھازىر كەردۈۋە بۆشتى
جۋانترىش، بەھىۋاي.. دۋارۆزىكى جۋانترىش بۆ كوردستانى عىراق ۋە نەتەۋەي
كورد لەھەموو بەشەكانى كوردستاندا.

ئاین و دەسلەت

لەناو ئەو جیاوازهکاندا⁽⁺⁾

ئێوارەى فېستیفالتان باش، ماندوونەبن، زۆر سوپاس بۆ براى ئازیز دکتۆر
فەرھاد پیربال کە ھەمیشە خەونى جوانى ھەيە، یاخى دەبى لەدەقە
چەقبەستوھکان، شتى تازە دەلئى، زۆر سوپاس بۆ بۆچونەکانى و پېشم وایە
خرابى نەوت، زۆر جوان باسى کرد کە لەدژوارترین رۆژگارددا گەنجەکانى ئەو
سەردەمە چىيان کردووە بۆ نەتوھکەمان، پېم وابى بەشێک لەباسەکەى
پەيوەندى بەباسەکەى منیشووە دەبى، (ئاین و دەسلەت لەناو ئەو
جیاوازهکاندا) تاقە تېببىنى کە پتویست دەکات لەگەڵ کۆرەکەمدا ببەستەووە
لەسەر باسەکەى، دوايىش ئەگەر بێتە ئێرە موناقدەشەیک لەنێوان ئێووە ئێمە
بکرىت خراب نىيە، ئەویش ئەوھە گوايە گەنجى ئەم سەردەمە غەدرى
لێدەکرىت، ئەوھى ئەم سەردەمە لەسەر ھەلەیک، کەموکوپىيەک، غەدرى
لێدەکرىت، من وەلام نادەمەووە، تەنھا ئەوھەندە دەلئیم پېم وابى ئەوھى ئیستاو
گەنجى ئیستا ئەوھى کە کردویەتى بەدریژایى میژوى کوردو کوردستان نەکراوە،
ھەموو گەنجەکان و ئەوھەکانى پېشوو تیکشکان، تەنھا ئەوھەکانى ئەم سەردەمە
تیکنەشکاوە، لەھىچ پارچەيەکی کوردستان تیکنەشکاوە، ئەگینا ئەگەر
تیکشکاینايە دیار بوو چیمان بەسەردەھات، لەبەرئەوھ ئەو پەيامە کە
بەردەوامى میژوى پەیداکرد لەسەردەستى ئەوھى ئیستاو گەنجى ئیستا پەیدای
کرد، بۆيە ھەمیشە وتومە ئەوھى ئێمە ئەوھەکی بەدبەخت و بەختووەرین،
بەدبەختین کە ھەموو کارەساتەکانمان بىنى، ئەنقالمان بىنى، کیمیاپارانمان
بىنى، راگوێزانى دىھاتەکانمان بىنى، ھەموو شتەکانمان بىنى، خۆشەويستەترین و

⁺ کۆرپەکە لەتۆبەمین فېستیفالتى گەلاوێژدا لەسالى (٢٠٠٥)دا پېشکەشکراوە.

جوانترین هاوړيگانمان شه هيد بوون، به خته وه ريشين كه نه شكايښ، خوځمان گرت هه تا گه ياندومانته شه م روژه و دلنياشم زوري نه ماوه خه وه هره جوانه كهي نه ته وه كه مان به دي بيت، شه م بابته زور بابته كي گرنكه، كه كاك دكتور فراهاد لاپه ريه كي له سر په روښي گه نجان هه لدايه وه به پاره ي خوځيان، به گيرفاني خوځيان، به شه ونخوني خوځيان چييان كړدوه بو نه ته وه كه مان، له كاتيكد ك زور زه حمت بوو شت بكريت، له دوو تويي باسه كه مدا شه بابته ده بي بابته كي گرنكه.

بوچوني كراوه

ثاين و ده سلا ت له ناو نه وه جياوازه كاندا، پيش شه وه دي ده ست بكم به باسه كم ده مه وي په ياميك ليره وه له ريگي نويه مين فيستيقالي گه لاويزه وه بگه يه نم، بيگومان من قسه كانم روڼ وناشكرايه، ديموكراسيم، علمانيم، چه يم، زور به روني قسه ده كم، موجه له ي هيجيش ناكم، نه موجه له ي شه ده كم كه له پوي ثاينه وه ليم عاجز ده بي، نه موجه له ي شه ده كم كه له روي مه زه بيه وه ليم عاجز ده بي، نه موجه له ي شه ده كم كه له روي ثايديو لوزه وه ليم عاجز ده بي، شه وانه بيروياوه پي خوځيان و منيش و شه وانه ي وه كو نيمه بيرده كه نه وه، بيروياوه پي خوځمان. به كراوه بوچونه كانم ده رده بريم.

ليزه وه ده مه وي شه په ياميه بگه يه نم بليم: كونه په رسته كاني ناوچه كه خه يالان خاوه، شه گهر ويستبي تان من تيرور بكن، بتانه وي شه قلي مني له گه ل تيرور بكن، من به رده وام له سر په يامي خوم، به رده وام به شه قلانير، به مه نتقيتر، هه تا شه ورژه ي له ژياندا مابم، ده ست له دژايه تيكردني كونه په رستي هه لئاگرم، شه مه يه كيكه له شه ركه هره پيروزه كاني سرشانم، شان به شاني هه موو نازاد يخوازك شه مو له كوردستان، پيم وايه سياست و ديموكراسي به بي دوژمنايه تيكردن و دژايه تيكردن و ريشه كي شكدني كونه په رست و سرخستني ديموكراسي هيج نرخيكي نيه، ليره وه ديمه ناوياسه كم چونكه شه ويش هه ر په يوه ندي به باسه كه مه وه هه يه، ثاين و ده سلا ت له ناو نه وه جياوازه كاندا، من هه ول ده دم ناوريك له ثاينه كان، ناوريك له ده سلا ت به ده مه وه و بيه ستمه وه به رولي ثاين و ده سلا ته كان له م سرده مه دا، نيشي من شه مه له م ماوه يه ي كه قسه ده كم، ثاين، هه موو ثاينه كان، مه به ستيشم ثاينه ناسمانيه كانه ديارده يه كي زه روري ژيانه له زه مان و زه مينه ي خويدا سره يه لداوه، زه روره تي ژياني

کۆمه لایه تی، ئاسته کانی گه شه کردنی کۆمه لایه تی، سیاسی، روناکییری، ئابوری و سایکۆلۆژی نه وکاته، ئاسته کانی گه شه کردنیان له دواي تاقیکردنه وه ی نه فسانه و داستان و خورافیاتیکی پێش ئاینه کان، هه لومه رچیکی وای خولقاندوه که ئینسان په تابه ری بۆ چاره سه ری تر، بۆ چاره سه ری رۆحیی تر، چاره سه ری میتافیزیکی تر، چاره سه ری ئایدیالیستی تر، سه ره نجامی هوکمی وه لامی لاوازی نه فسانه کان به درێژایی میژوو، لاوازترین وه لامی نه فسانه کان بۆ پرسسیاری نه و زه مان و زه مینه یه ی که به شه ریعت تیایدا ژیاوه، زه روره تیکی تر له مامانی ژیانی کۆمه لایه تی و ژیانی ئابوری و ژیانی فهره نگی نه وکاته دروستبووه، نه و مامانه پێویستی به له دایکبوونی ئاینیکی ترو ریگا چاره یه کی تری رۆحیی، هه روا په یوه ندی کۆمه لایه تی و چۆنیتی به پێوه بردنی ژیان کردوه، له ناو نه م مامانه ی زه روره تی زه مانی خۆی ئاینه کان له دایک بوون. یانی ئاین له خۆیه وه دروست نه بووه، به ئاسانی نه خولقاوه، به ئاسانی نه بووه، به و حه قیقه ته ی که ئیستا له دنیا دا لانی که م شه ش ملیار ئینسان په یه وه ی ئاینه کان بکه ن. پرۆسه یه ک نه له خۆیه وه به ئاسانی سه ری هه لدا بۆ چ ئاینی جوله که، چ ئاینی مه سیحی و چ ئاینی ئیسلام، نه م ئایانه بیگومان جیهانی بۆ جیهان، بۆ ئینسان بۆ کۆمه ل، بۆ دیارده کانی سروشت بۆ گه ردون جیاوازی تیا به، جیاوازی زۆر بنچینه یشی تیا به له راستیدا، خیتابی نه م ئایانه، بۆچونی نه م ئایانه، فه لسه فه ی نه م ئایانه و چۆنیتی په یامی نه م ئایانه و په یامبه ری نه م ئایانه، هه ره مووی جیاوازی بنچینه یی تیا به و به راوردکاری قولی هه یه، نه م ئایانه له لای نه ندیشه مند ه گه وره کانی لاهوتی له عاله ما ئاینی جوله که خۆتان ده زانن نه یه توانی کاتی خۆی تیکه لاو به ده سه لات بۆ، بۆیه هه تا دامه زانندی ده ول ته ی ئیسرا ئیل، وه کو ده ول ته ی جوله که، جوله که کان له دنیا دا په رش و بلاو بوون، به لام توانییان تقوسی ئایینی و بنچینه کانی ئایینی خۆیان به یارژن و ئایین و ئابووریان تیکه لاو به یه ک ده کرد، هه ریۆیه له هه رلایه کی نه م دنیا به بونایه به هێزترین ئابوری له هه رلایه ک جوله که ژیا بۆ نه وان مۆنۆپۆلیان کردوه، به شیوه یه ک له شیوه کان ئاین که تیره ی کۆکه ره وه ی په یوه ندی کۆمه لایه تی و په یوه ندیه رۆحیه کانی نه وان بووه و نه و کۆبونه وه یه له ده وری ئاین و هاوکاری کردنی به کترین وایکردوه که بتوانن له هه رلایه کی نه م دنیا به بژین، په له یه ک، دوو په له، سێ په له، له شارێک، له بازارێکدا له دوو بازار، له سێ بازاردا، به هێزترین ئابوریان هه بۆ، نه مه ش وایکرد ئاینی جوله که نه توێته وه و ورده ورده ش له دواي جه نگی په که م وای

جەنگى دوۋەم، وردە وردە ھەر ئاينى جۈلەگە بوۋبەھۇي ئىۋەي كە دەۋلەتتىكى گەۋرە دروستىكرىت بەناۋى دەۋلەتتى ئىسرائىل ۋە ھەموو دەۋلەتلىنى غەرەبى تائىستە دەرەقەتتى نەھاتوون. يانى ئاينى ۋە ئابورى ۋەكو پاشكەۋىتىكى گەۋرە مىژۋىي جۈلەگە مايەۋە ھەتتا لەيەككى لەھەلومەرچە جىھانىيەكاندا ئەمىش تىكەلاۋ بەدەسلەت بوۋ، نەك ھەر دەسلەت بىگرە ئىستە منزەرەكانى جۈلەگە دەلىن نەتەۋەي جۈلەكەش ھەيە لەرۋزەھەلەتتى ناۋەپاستداۋ سەرەتجام ئاينى ئابورىيەكى تىكەلاۋ بەدرىژايى مىژۋو، زەمىنەي خۇشكرەك دەۋلەتتىكىش بەناۋى دەۋلەتتى ئىسرائىل دابەزى، ھەقمان بەسەر سىياسىيەكانىيە نىيە تا چەند قىبۇلمانە؟ تا چەند قىبۇلمان نىيە؟ خۇتان دەرزانن ئىمە زۆرىي ھەرەزۆرى تىكۋشەرەكانمان تەمەنى خۇمان دىۋى ئىسرائىل ۋە ئىمپىريالىزم بىرۋەتەسەرۋ ئىستاش لايەنگرى رىزگارپوۋنى فەلەستىننى دەۋلەتتى فەلەستىننى پايئەختىكىشى ھەبى كە قودسىش بى، ئىستاش لايەنگرى ئىۋەين، بەلام ئەمە پەيوەندى بەباسەۋە ھەيە، ئىمە قىسەمان لەسەر ئاينى ۋەكارىگەرى ئاينى لەسەر رىپەرەۋە مىژۋىيەكان.

ئاينى ۋە سەرخان

دۋاي ئىۋە كە ئاينى مەسىحى سەرىيەلدا، خۇتان دەرزانن مەسىح لەگەل ئىۋەنەبوۋ نە دەسلەتتى ھەبى نە تىكەلاۋ بەدەسلەت بى، مەسىح ۋە مەسىحىيەت خىتاب بوۋ لەگەل تاك، رىفۇرم بوۋ بۇ تاك، چاكرەنى رۇخى ئىنسان بوۋ، ناخى ئىنسان بوۋ، مەسىح ھەتتا مەرد خۇي ۋە مۇرىدە گەۋرەكانىشى، نە بەرنامەي دەسلەتتىان ھەبوۋ، نە كۈدەتايان كۈدە، نە ھەۋلىشىيان دا بىچە ھىچ دەسلەتتىكەۋە، قىسە بەناۋىانگەكەي مەسىح زۆر جوانە كە دەلى (ئىۋەي بۇ خوايە بۇ خواي بەدىيەتلىن ئىۋەي بۇ قەيسەرىشە بۇ قەيسەرى بەجىيەتلىن) يانى جىاكرەندەۋەي ئاينى دەسلەت لەيەكتر، ھەروا ھەتتا لەچارمىتەكىشراۋ ھەتتا دۋاي ئىۋە بەپىي سەرگۈزىشتەكانى ئاينى مەسىحى مەسىح زىندۇدەبىتەۋە دىت لەگەل مۇرىدەكانى كۈدەبىتەۋە، ئامۇزگارەكانى بۇ مۇرىدەكانىش ھەر ھەمان ئامۇزگارە دەبى كە لەژيانى خۇيدا ھەبىبوۋ. دۋاي ئىۋەي ئىمپىراتورىيەتى رۇمانى توشى قەيرانىكى گەۋرە دەبى، ھانا دەبا بۇ ئاينى مەسىحى ۋە مەسىحىيەت دەكەت بەئائىنى ھەرمىي ئىمپىراتورىيەتى رۇمانى ۋەكارى پىدەكەت ۋەئىش دەكەن بۇئىۋەي كە لەھەموو دىيادا مەسىحىيەت بىيى بەفەلسەفەيان، بىيى بەئايديۋلۇزىيەتايان ۋە

لە دەورى خۆيان ئەو لىكدابرانو ئەو سەرلەشپىواوئە رۆحىيەى كە لەناو ئىمپراتۆرىيەتى رۆمانىدا دروستبوو ھەولياندا ئاين بىكەن بەكەتيرەيەك بۆ پىكەو بەستەنەوئەى سەرلەنوئى دەسلەتتى رۆمانى لەدنىادا؛ كەوابى، ئاين زەرورەتتىك بوو ھەر بەزەرورەتتىش دەسلەتەكان ھانايان بۆردو، دەسلەتتىش لەژياندا بەئارەزوو دروست نەبوو، قەيسەرئىك، ئىمپراتۆرىك، كەسئىك، بەئارەزوو دەسلەتتى دروست نەکردو، دەسلەت زەرورىيەتى ئابورى، كۆمەلەيەتى و سىياسىيەكانى سەردەمەكانى خۆى خولقاندونى، لەدواى تەواوبونى ژيانى سەرەتائى بەشەرى، ئىتر پەيوەندىيەكانى بەرھەمەتئان بەرھە سىستەمى كۆيلەيى رۆشتوو و سىستەمى كۆيلەيەتى وردەوردە دەسلەتتى دروستکردو و دەسلەتەكە وردەوردە ھەتتا ھاتوو فراوان بوو، ئىتر دەسلەتتى كۆيلەيەتى، دەسلەتتى فيودالى و دواى دەسلەتتى سەرمایەدارى، ھەولەكەش درا بۆ دەسلەتتى سۆسالىيىستى شىكستى خواردو ئىستاش خەوى سۆسالىيىزم لەلاى سەدان حزبو رىكخراو ھەيەو لەلاى مليۆنەھا ئىنسانى تىكۆشەر و روناكېر ھەيە، يانى دەسلەت وەكو پىويستىيەك لەپىويستىيە ھەرە چارەنوسسازەكانى بەرپۆەبردنى كۆمەلەو تاكى كۆمەلەو دامودەزگاكانى كۆمەلەو پىويستىيەكانى كۆمەلە لەگەرەو بچوكىو، وەكو زەرورەتتىك لەزەرورەتەكانى پەيوەندىيە كۆمەلەيەتيەكان پەيوەندى بەچىنايەتيەكان و زەرورەتە ياسايىيەكانى ژيان دەسلەت خولقاو، دەسلەت شتىك نەبوو ئارەزوو خولقاندبىتى، زەرورەتتىك پالپنەنەرى گۆپان و گەشەکردنەكانى ژيان بوو و پىويستىيەكانى ژيان خواستويەتى كە دەبى دەسلەتتىك بۆ بەرپۆەبردنى ژيان ھەبى، بۆيە دەسلەتتىش لەسەردەمى كۆيلەيەتيەو، لەسەردەمى خىزانەو بۆ سەردەمى كۆيلەيەتى و لەسەردەمى كۆيلەيەتيەو بۆ سەردەمەكانى تر، دەسلەتتىش وەكو پىويستىيە خولقاو، كەوابى، چ ئاين چ دەسلەتە سىياسىيەكانى دنيا، شتىك نىن فەيلەسوفىك لەفەيلەسوفەكان بەرنامەكەى بۆ دارشتبى و سەپتېرەبى، شتىش كە نەسەپتېرەبى و ئەندىشمەندىك لەئەندىشمەندەكان لەخەيالدانى خۆى شتى وای دروست نەکردبى، كەوابى ئاين و دەسلەت بۆ زەرورەتتىك لەزەرورەتەكان خولقاندبىنى، كەواتە بەردەوامى ژيانى دەمىنى، ھەتتا ئەوكتەى زەمىنەى پىويستىيەكانى ئەو دوو مەسەلەيە دەمىنى لەژياندا يانى بەبەردەوامى ئاين و دەسلەت كە خەيالدانى كەسئىك نەخولقاندبى، زەرورەتتىك وایكردبى بخولقىت، كەواشېن، بەردەوامى مېژووى خۆيان ھەر ئەدۆزەو، ئەمانە لەھەموو قۇناغەكان لەقۇناغەكانى ژيان، بەردەوامى خۆيان دەدۆزەو خۆيان لەگەل

ھەلۈمە رەجەكان دەگونجىنن. مەن جارىكى تىرىش ئەم قەسەم كىردەو دەيلىمەو، مەن ئەو تىزە بىپىزانەم كە پىيى واپە ئاين بەشىكە لەسەرخانى ژىرخانى كۆمەل، ئەمە بەتىزىكى بىپىز دەزانمۇ خۆزگە واپوايە، پىشۋەخت دەلئىم خۆزگە واپوايە، خۆزگە ئاين رەنگدانەوھى ژىرخان بوايە، چونكە ئەگەر واپى، ئاينەكان لەكۆتايى ژيانى سەرەتايى و لەسەردەمى كۆيلايەتى كە سەريانەلدا، ئەو كاتە ئاينەكان ئەشئى بلىين سەرخانى ژىرخانى سىستەمى كۆيلايەتى بوون، بەنەمانى سىستەمى كۆيلايەتى دەبوايە لەسىستەمى فېوداللىا تەواوين، ئەگەر لەسىستەمى فېوداللىشدا تەواوانىن، خۇ دەبو لەسەردەمى سەرمایەدارىدا تەواين، لەسەردەمى سەرمایەدارىشدا ماون و بەھىزىش، لەسىستەمەكانى ترو لەسەرخانەكانى تىرىشدا ھەر ماوون و بەھىزىش، ھەتا ئەوھى كە بەناوى سۆسىاللىزمەو ھەر سۆستىكرارە، ھەوللىشدا ئاين نەمىن، ئاين ھەر ماو، بىنىمان لەكۆتايى (۱۹۹۰) ھو كە كاتىك ئەورۇپاى رۆژھەلات ھەرەسى ھىنا، سەرلەنئى چۆن كەنىسەكان، چۆن ئىسلام لەناوانىدا سەرىپەلەپنايەو، ھەر سۆست بوون لەناوانىدا ئىستاش كە زۆرىەى دەولەتەكان ئاينى رەسمىيان نى، بەلام ئاين بونىكى كۆمەلەيەتى، فەكرى، رۆھى و ساىكۆلۇژى بەھىزە لەولاتاندا، يەكجار بەھىزىش، لەلاى تاكى ئىنسانەكانى ئەو كۆمەلە، كە واپى دەبى بەجۆرە ئاينەكان مەشت و مال بەكىنەو كە ئاين وەكو ھەموو شەتەك، وەكو باقى بوارەكانى روناكپىرى و ياساى كەتومت رەنگدانەوھى ژىرخان نى.

جىاوازى ئاين و فەلسەفە

مەسائىلى ترەھە لەژياندا كە زۆر پىويستى بە لىكدانەوھى بىچ و بىنەوان ھەيە بۆئەوھى بزانىن بۆچى ئاين جىاوازە لەفەلسەفە، بۆچى ئاين جىاوازە لەئايىدۇلۇزىت، بۆچى جىاوازە لەمەسائىلى پىشەسازى، بۆچى جىاوازە لەھەندى مەسائىلى ئەدەبى، جىاوازەكەى لەچىدايە و دەبى دىارى بەكىن و ئايندەش لەبەرچاوپىگىر، بزانىن ئەم جىاوازە ھەتاكەى دەمىتتە و كەى ئالوگۇپى رىشەيى بەسەر رىشەكانى ئاين و كارىگەرەكانى ئاين لەسەر ئىنسان دىت، دەسەلاتىش ھەرەھا ھەموو سەردەمىك لەسەردەمەكان دەسەلاتى خۇى ھەبوو دەسەلاتەكانى گۇرپوھ و توانىوھى خۇى لەگەل واقەكەدا بگونجىنن، تاقە جىاوازى كە لەنئوان ئاينەكان و دەسەلاتدا ھەي، ئەويش ئەوھە بەشى زۆرى بىچىنە سەرەكەكانى ئاينەكان چەقى لەسەدەكانى ناوھەراستىدا بەستوھ

ناگۇپى، كىرە بىگۇپى، موقەدەسە، ھىچ مۇجتەھىدىك بۇى نىە بىگۇپى، ھىچ كەسىك بۇى نىە دەستكارى بىكات، دەستكارى بىكەت گوناخت گەياندو، كىفرت كىردوو، تۇ زەندەقىت، تۇ خەتەرىناكىت لەسەر ئىنسان و ئىنسانىەت. بۇىە دەستكارى فارىزەىەكت لەكتابە پىرۇزەكاندا كىردوو، ئەمە بەدىرۇزى مىژوو ئاين ھەر واپوو، واپان ھىشتۇتەو و تائىستاش ھەر واپىرۇن، دەسلەت وانىە، دەسلەت كۈلەىەتى، دەسلەت فىودالى، دەسلەت سەرمایەدارى شىوہى جۇراو جۇرى ھەبوو ھەمىشە لەئالوگۇپو گۇپانكارىدا بوو، لەوكتەدا (ھامورابى) ياساى داناو تا ئەمكەتە كە عىراق دەستورى داناو، ھەزاران جۇر ئالوگۇپ بەسەر ياساكانى جىهان و بەسەر ئەقلى ياسارۇزەكانى جىهان ھاتوو، بەسەدان جۇر دەستور نوسراو و گۇپاو، بەسەدان ياسا، بەسەزاران جۇر بەندى ياساى لەدنیدا گۇپاو، بەسەزاران شىوہ سىستەمەكانى دنيا دەستكارى كراون، ئەمەش سىروشتىكى زىندوترو دىناماكىترو رىك وپىكترو باشترە بۇ ژيان و ھەرنەمەش دەگونجى لەگەل مەنتق، لەگەل ئەقلى لەگەل پىويسىتەكانى گۇپان و گۇپانكارى، نەك نەىگۇپى، شتى نەگۇپ لەھىچ شتىكدا ناتوانى ھاوناھەنگى گۇپانكارىەكانى ژيان بچىتە پىشەو و دواى كە نەتگۇپى، نەك ناچىتە پىشەو، بىگرە دەبى بەكۇسپ لەبەردەم گۇپان و گۇپانكارى و دەبى بەبەشىك لەژيانى سەلەفى و سەلەفىەت. دەبى بەبەشىك لەكۇنە پارىزى و لەكۇنە پەرسىتى، ئايدىاي دوو ھەزار سال لەمەوبەر ئىستا بىسەپىنى، سى ھەزار سال لەمەوبەر ئىستا بىسەپىنى، كە لەو زەمانەى سەرىپەداو ھىچ دىاردەىەكى ئىستای تازەنەبوو، بەزۇرى زۇردارى دىاردە تازەكانى ئىستا لەقالبە كۇنەكانى دوو ھەزار سال لەمەوبەر بدى، ئەمە بىگومان لەگەل ھىچ شتىك لەشتەكانى مەنتق ناگونجى، لەقسەىەكى مەسىحدا، لەبنچىنەكى ئاينى جولەكەدا لەكاسۇلىكدا، لەشىعەدا، لەسونتەدا، لەھەرشىك لەشتەكاندا تىكستىك دەردەھىنى، دىرېك دەردەھىنى، سورەتىك دەردەھىنى، ئاىەتىك دەردەھىنى، چەقەستوہەكان دەلن: ئەم تىكستە دوو ھەزار سال لەمەوبىش مەبەستى پىشكەوتنە تازەكانى ئىستا بوو بۇئەوہى ئەم مەبەستە كە بەئارەزوو لىكىدەداتەو لەگەل ئەم پىشكەوتنى دنياىە بگونجىتى، ئەمەيان شتىكە بەراستى لەگەل ھىچ لۇژىكىك و لاىەنى كەمى گۇپانكارىەكاندا ناگونجى. دەلن جارېكيان مەلا لەمزگەوتىكدا قسەى بۇ جوتيار كىردوو، پىرسىارى كىردوو و توىەتى دەزانن ئەم دنياىە چۇن دروست بوو؟

جوتياره كانيش وتويانه نه وه ئلا مامۇستا، وتويه تى ئەم دىنايە لەسەر شاخى گايە، گاكەش لەسەر پىشتى ماسيە، ماسيەكە لەناو دەريادا ھاتوچۇدەكات، ئەم ماسيە بەھال بىجولۇ گاكە دەكە ويىتە خوارەو ھەكە گاكە كەوتە خوارەو ھەكە رىزۇ ئاسمان ھەمووى دەكە ويىتە خوارەو ھەكە، جوتيارى تىكىش ھەلىدا ھەتتى لەولا ھەو وتويه تى: مامۇستا ئەم تىپكە لەكە قەت سەرنەگىرى، ناكىرىت تۆ ژيان وا پىكېھىنى، قالبەكانى ژيان وا پىكېھىنى كە ھەرجىيەك كە ئىستاش روودەدات بىخەيتە قالبى رابردو ھەو ھەرجىيەك كە ئىستا بەباشى نازانى بەكفرو ئىلھادو زەندىقى بزانى، ئەمە ناكىرى، ئەمەيان رىك كۆنە پەرىستىيە، دەرگای ئىجتىھاد قفل بەدەى، دەرگای تەفسىر قفل بەدەى، ناویشى بىنئى موقەدەسە، بەخوئىندە ھەى من ھەرتىكسىتىك بىكرىتە موقەدەس، دەرگاۋ پەنجەرەو كلاورۇزىنە لەبەردەم ئىنسان، زانا، موجدەھىد، مەلاى گەورە داخست كە بۆى نىيە دەستكارى ھىچ شىتىك لەو تىكسىستە موقەدەسانە بىكات، بىگومان ئەوكاتە ئەم قودسىيەتدانە بەھەموو تىكسىستەكان وادەكات كوشتىن، لەناوېردىن، سىپىنە ھەى بەرامبەرەو سەركوتكردىن بەرامبەرەو ھەرجىيەك پىچەوانە دروست دەبىت، ھەمووى بەموقەدەسو ھەلال بزانىت ئەمە يەكجار خەتەرنەكە، خەتەرنەكە كەس نەوېرىت لاقەى ھىچ شىتىك بىكات بەناوى ئەو ھەى كە ئەمە موقەدەسە، موقەدەسە بەسەرچاۋ، من سەرىشكەم، ھەزەكەم بلىم من دىنى ئەو ھەنىم ئاين ھەبىت و خۆشم بەپىاويكى مولحىد نازانم، بەلام گەتوگۇكردىن دىالوگكردىن ھەلسەنگاندنى ھەمووشىتىك، بەرەوا دەزانم ھەتا ئەورۇزەى قەناعەتى گەشتى ئاينەكان لەدنىادا دروست دەبىت و قەناعەتتىكى يەقىنى بۆ دىاردەكانى ژىن دروست دەبىت، لەنوقتەى عەدەمە ھەى بۆ ئەم رۇزەى ئىمە. ھەتا تەواۋى نەيتىيەكان نەدۇزىنە ھەكە لەسەر گەردوون، ناكىرى تەواۋى ژيان لەناين و مەزھەب بەتال بىكرىتە ھە.

بەش بەھالى خۆم بەشىۋەيەك لەشىۋەكان بونى ئاينەكان لەژياندا بەپىويست دەزانم، بەلام ئەمە بەومانايە نىيە بەپىويست زانى ئىتر ئەو ھەندە موقەدەسە نابى توخنى بگەوم، ئەمە نابىت كە توخنى نەكەوتى ئەو ماناى ئەو ھەى كە كۆمەلىك كۆسپى كۆمەلايەتى، سىياسى، ئابورى، شەخسى، ساىكولوژى، رۇخىي لەناخى ئىنساندا، لەژياندا، لەناو كۆمەلدا، لەناو نەتەو ھەكاندا كۆسپى گەورە گەورە دەخولقۇتىن و تىكسىستەكانىش دەكەيتە تەلسمىكى دەسكارىنەكراو. ئەنجامىش لەبەتاتى پىرسىاركردىن لەدىاردەكان، گىرىكويىرەى

دەروونی و روحي دروست ده‌بښ. ئه‌م گريډکوپړانه نه‌که‌يته‌وه ناتواني هاوئاها‌نگ له‌گه‌ل گورپانکارپه‌کاندا بچيته‌پيشه‌وه، هه‌زاران هه‌زار ده‌ستکه‌وتی ژيان هه‌يه ده‌بښ ئه‌م ده‌ستکه‌وتانه وه‌رپگړی و بېخه‌يته به‌رنامه‌وه وه‌ره‌ی پښ‌بده‌ی، خو‌تی پښ‌بگړی و بچيته‌پيشه‌وه له‌گه‌ل‌يا، بۆيه مه‌سه‌له‌ ئاينپه‌کان له‌گه‌ل مه‌سه‌له دنيايپه‌کان، ئاينه‌کان و ده‌سه‌لاته‌کان نه‌مه مه‌سه‌له‌يه‌که ده‌بښ بزائين چو‌ن له‌گه‌ل نه‌وه‌کاندا مامه‌له بکه‌ين، له‌گه‌ل نه‌وه جياوازه‌کاندا، نه‌وه‌ی سهرده‌می کزپه‌يه‌تی، نه‌وه‌ی سهرده‌می فيودالی، نه‌وه‌ی سهرده‌می سهرمايه‌داري، سهرمايه‌داريش قو‌ناغه‌کانی گه‌شه‌کردنی زوری هه‌يه، قو‌ناغی سهرده‌می شو‌پشی (بو‌خار) قو‌ناغی سهرده‌می شو‌پشی پيشه‌سازي، قو‌ناغی سهرده‌می ئه‌لک‌ترو‌نی، قو‌ناغی سهرده‌می سه‌ته‌لايت، ئه‌نته‌رنيت، کومپيو‌ته‌ر، ئه‌مه هه‌مووی جياوازه و جياوازی نا‌کړی هه‌تا له‌سيسته‌می سهرمايه‌داريداو له‌سايه‌ی ده‌سه‌لاتی ديموکراسی سهرمايه‌داريشدا له‌به‌رچاونه‌گيری. ئیستا له‌ئهمريکا، له‌روژئاوا ئاينه‌کان يا ده‌سه‌لاته‌کانيان، ده‌ستوره‌کان مامه‌له‌يان له‌گه‌ل نه‌وه‌ی ئه‌نته‌رنيت هه‌مان مامه‌له‌ی که‌ کاتی خو‌ی له‌گه‌ل نه‌وه‌ی پيشه‌سازي بو‌خارادا ده‌يانکرد، يا کاتی خو‌ی له‌گه‌ل نه‌وه‌ی پيشه‌سازي ميکانیک ده‌يانکرد، کارتيکی نا‌قولا ده‌بښ. پيشه‌سازي که‌ سهرتا سهرپه‌لدا به‌بو‌خار سهرپه‌لدا، دوايی بوو به‌ميکانیک، دوايی وزه‌ی نه‌وتی بۆ په‌يدا بوو، ئه‌م قو‌ناغه جياوازيانه له‌ژيانی شو‌پشی پيشه‌سازيدا تائيستا گه‌يشتو‌ته ئه‌تومی، ئیستا ئه‌وه‌تا ژورنيکمان به‌رامبه‌ر به‌ئيوه داناوه‌ سځ خه‌تی ئه‌نته‌رنيت له‌حزه‌به‌ک بچو له‌وځ دانيشه‌ قسه‌ له‌گه‌ل ژنت ده‌که‌ی، له‌گه‌ل ده‌ول‌ه‌تان ده‌يکه‌ت، له‌گه‌ل روژنامه‌کان ده‌يکه‌ت، به‌له‌حزه‌به‌ک په‌ويه‌ندييان پتوه‌ده‌که‌يت، چو‌ن ئه‌م له‌حزه‌يه‌ که‌ هه‌موو جيهان ده‌هينيتته به‌رده‌ستت، جياواز نيه‌ له‌گه‌ل ئه‌و له‌حزه‌يه‌ی به‌ ده‌ ساليش نه‌تده‌زانی هه‌والی جيهان چپيه، ئیستا به‌چرکه‌ساتيک هه‌والی هه‌موو دنيا ده‌زانی، له‌به‌رئوه له‌ئوروپا په‌روه‌رده‌کانيان، ئاراسته‌کانيان، فه‌لسه‌فه‌کانيان، بيروبو‌چونه‌کانيان له‌گه‌ل ئه‌و نه‌ويه‌ که‌ مامه‌له‌ له‌گه‌ل ئه‌م پيشکه‌وتنه ته‌کنه‌لو‌جياييه‌، لای ئيمه‌ش هيشتا بچن سه‌يری مزگه‌وته‌کانمان بکه‌ن، بچن سه‌يری حزه‌ سياسي‌ه‌کانمان بکه‌ن، ئه‌وانه‌ی که‌ به‌ناوی دينه‌وه قسه‌ده‌که‌ن، نه‌وه هه‌موو روژنامه‌و گو‌فاره‌کانيان هه‌يه، به‌رنامه‌کانيان له‌به‌رچاومانه، لایه‌ک ده‌لځ خه‌بات ده‌که‌م سهرده‌می عوسمانيه‌کان به‌ينمه‌وه، لایه‌ک ده‌لځ خه‌بات

دەكەم ھى سەردەمى غەبدولمەلىكى كوپى مەروان بەيئەمە، ئەمە تەواۋ ھات و تېپەپى، ھەر روبرىك كۆكەيتەۋە بېبەيتەۋە سەرەۋەو بېپىزى، سەرلەنۇي بەپىرەۋەكەدا بېتەخوارەۋە، ۋەكو خۇى جارىكى تر نايەتەخوارەۋە، نەۋەكان و گۇرپانكارىيە كۆمەلەيتەكانىش ھەروان. نەۋەى ئىستا، لەگەل ئەقلى ئىستا، لەگەل ئىنسانى ئىستا، لەگەل ژيانى ئىستا بېگونجىنە چ پىويستت بەۋەيە تۇ حزبت ھەبى، بۆئەۋەى خەلك ئاينى ھەبى، يا نەبى، ئەم خوا گەۋرەپەو پىغەمبەر و قورئانە ئەم ئىنجىلە ئەم تەۋراتە چ پىويستى بەئىنسانە حزبى بۇ دروست بكات، خوا بۇ بچوك دەكەنەۋە، سكرتېرى ئەم حزبانە لەخوا گەۋرەترن، تا قەناعەت بەئىمە بكنەن مەن بېم بەسەلەفى، مەكتەبى سىياسى ئەم حزبانە لەپىغەمبەر گەۋرەترن تا قەناعەت بكنەن مەن بېم بەسەلەفى، رۇژنامە و گۇفارى ئەم حزبانە لەقورئان و لەسونەتى پىغەمبەر و (نەج البلاغە) گرنگترن تا قەناعەت بكنەن بەمەن بېم بەشەيە، يا بەسونتە، ئەگەر لەۋانە گەۋرەترن با بزەنم، ئەگەر گەۋرەترن نىن خۇ ئەۋانە ھەموۋى چاپكارون و نوسراۋە دەيخوئىنەۋە، قەناعەتم پى كىرەد پەپەرەۋيان لىدەكەم، قەناعەتېشم پى نە كىرەد مەن خۇم و خۇ تۇ دۋايى لەباتى مەن ناسوتىيى، مەن دەسوتىم لەۋدونىا، نە لەم دىنيا مۇرى پىغەمبەرت پىيە تا ھەۋەيەكەم بدەيتى، بلىيى ئەۋە ھى موسلمانى سەردەمى پىغەمبەرە، مۇرەكەت لەگىرفان بى ئىتر دلىيەم، نە لەۋدىيەش لەسەر تەنەكەيەك لەسەر سراتە لمۇستەقىم دادەنىشى ئەندامى حزبەكەت بىم ئەمپەپىننىتەۋە، تۇ لەم دىنيەدا ۋەكو مەنىت، ھەقت ھەيە ئىختيار بىكەيت يا نەيكەيت، لەۋدىيەش تۇ ۋەكو تاك دەچىتە دىۋانى خوا، موحاسەبەت دەكات، نايكات، غەقوت دەكات، نايكات، ئەتسوتىنى، ئەتباتە بەھەشت تۇ ۋەكو تاكىك، حزبەكەت لەۋى شەفاعەت بۇ مەن ناكات تا مەن ئىستا بېم بەئەندامى حزبەكەت، ئەم دىياۋ ئەۋدىيەش بەھۇى تۆۋە مسۆگەر بىكەم، لەبەرئەۋە بەش بەھالى خۇم پىم ۋايە ھەمو ئەم حزبانەى كە دروست بوون، حزبە ئىسلامىيەكان، مەن لەكىرەنەۋەى فېستىفالىشدا و، ئەم حزبانە دوو كۆلەگەيان ھەيە، كۆلەگەيەكىان پەيۋندى بەئايىن ۋەكو چۆن سەرىيەلداۋە پارىزەرى ھەمان سەردەمى سەرھەلدانى ئايىنن و ئەيانەۋى دە سەلاتيان ھەبى بۆيە حزبىيان بۇ دەسەلات دامەزاندەۋە، جگەلەمانە، ھەرنىستاش ئىرشاد ھەيە دەچن دەگەپىن بەدىھاتانداۋ تەرىقەت بللۇدەكەنەۋە دىن بللۇدەكەنەۋە، شىتېكى ئاسايىيە ۋە بۇ دەسەلات نەبوۋە، پارە كۆدەكەنەۋە،

هه‌روا، ته‌کیه‌هه‌یه، خانه‌قا‌هه‌یه، شیخ‌هه‌یه، مه‌لا‌هه‌یه، مزگه‌وت‌هه‌یه، هه‌موو شتی‌ک‌هه‌یه، به‌لام‌نهم‌ حزبانه‌ پایه‌یه‌کیان‌ له‌ناو‌ نایینی‌ رابردوودایه، پایه‌که‌ی‌ تریشیان‌ له‌ده‌سه‌لاتی‌ نهم‌ سه‌رده‌مه‌دا‌هه‌یه، بۆ‌ نهمه‌ دامه‌زراون، ئاشکرایشه‌ له‌دنیا‌دا‌ جوانترین‌ ده‌سه‌لاته‌کانی‌ دنیا‌ ده‌سه‌لاته‌ دیموکراتیه‌کانن، باشترین‌ ده‌سه‌لاتی‌ ئیسلامی‌ یا‌ مه‌زه‌بی‌ له‌جیهان‌دا‌ ئیستا‌ کییه، بیهینه‌ بۆ‌ کوردستان‌ یه‌کێ‌ له‌م‌ حزبانه‌ جێبه‌جێ‌ بکات‌ هه‌رگیز‌ له‌م‌ ده‌سه‌لاته‌ی‌ ئیمه‌ باشتر‌ نابێ‌ به‌هه‌موو‌ که‌موکورتیه‌کانیه‌وه، مه‌حاله‌ له‌م‌ ده‌سه‌لاته‌ی‌ ئیمه‌ باشتر‌ بێ‌و‌ ناشکرێ‌ ده‌سه‌لات‌ بکه‌ین‌ به‌کی‌لگه‌ی‌ ته‌جروبه‌، ئیستا‌ چوار‌ سال‌ نهم‌ ده‌سه‌لاته‌ ته‌سلیمی‌ کێ‌ بکه‌ین، یه‌کێ‌ک‌ له‌حزبه‌کانی‌ ئیسلامی‌ بۆ‌ چوار‌ سال‌ تاقیان‌ بکه‌ینه‌وه‌ بزائن‌ چی‌ له‌ئینسانه‌کانی‌ کۆمه‌ڵ‌و‌ چی‌ له‌ئیمه‌ش‌ ده‌که‌ن، بێگومان‌ نابوتیان‌ ده‌که‌ن، هه‌موو‌ ده‌ستکه‌وته‌کانی‌ که‌ تانیستا‌ به‌دیها‌توون، هه‌موو‌ ئه‌و‌ ده‌ستکوتانه‌ نه‌پێچنه‌وه، به‌ناوی‌ دیموکراسی‌ و‌ ئازادییه‌وه‌ به‌دیمان‌ هێناون‌ هه‌موو‌ بنه‌ماکانی‌ سه‌له‌فیه‌ت‌ ده‌هێننه‌وه‌ و‌ ده‌یسه‌پێنن‌ به‌سه‌رمان‌دا، بۆیه‌ من‌ زۆرم‌ لا‌ مه‌به‌سته‌ سه‌رله‌نوێ‌ بکه‌وینه‌ دیالۆگ‌ له‌گه‌ڵ‌ نه‌وه‌ی‌ ئیستا‌ قسه‌ بکه‌ین، مشت‌ومالی‌ خۆمان‌ و‌ ده‌ورو به‌رمان‌ بکه‌ینه‌وه‌ که‌ ئایا‌ ئیمه‌ ناینمان‌ پێویسته‌؟ به‌لێ‌ ده‌لێم‌ پێویستمانه، ئایا‌ ده‌سه‌لاتمان‌ پێویسته‌؟ ده‌لێم‌ به‌لێ‌ پێویستمانه، به‌لام‌ چۆن‌؟ به‌پێی‌ نهم‌ سه‌رده‌مه‌ پێویستمانه، هه‌یه‌ ده‌لێ‌ نه‌ ئاینم‌ پێویسته‌ نه‌ ده‌سه‌لاتم‌ پێویسته؟ نهمه‌ هه‌له‌یه‌کی‌ گه‌وره‌یه؛ هه‌شه‌ ده‌لێ‌ ئاینم‌ پێویسته‌ و‌ ده‌سه‌لاتم‌ پێویست‌ نیه، ئه‌میش‌ هه‌له‌یه؛ هه‌یه‌ ده‌لێ‌ ده‌سه‌لاتم‌ پێویسته‌ و‌ ئاینم‌ پێویست‌ نیه، ئه‌میش‌ هه‌له‌یه؛ یه‌کا‌ل‌کردنه‌وه‌ی‌ ئاین‌ و‌ ده‌سه‌لات، ئاین‌ بۆ‌ هه‌موو‌ ئه‌وانه‌ی‌ په‌یره‌وی‌ ده‌که‌ن، به‌وپه‌ری‌ ئازادی‌ هه‌قی‌ خۆیان‌ه، به‌لام‌ نا‌کرێت، تێکه‌لا‌و‌ به‌ده‌ستور‌ بکرێت‌ و‌ ده‌ستور‌ قۆرخ‌ بکات، ده‌سه‌لات‌ ده‌بێ‌ ده‌سه‌لاتێکی‌ دیموکراسی‌ بێت، ده‌سه‌لاتێکی‌ عه‌لمانی‌ بێت‌ که‌ به‌داخه‌وه‌ نه‌مانتوانی‌ له‌عێراق‌ و‌ه‌کو‌ پێویست‌ هه‌موو‌ نهم‌ په‌یامه‌ به‌دیبه‌پێنین‌ و‌ ئه‌مه‌یه‌ خه‌ته‌ره‌که‌، خه‌ته‌ری‌ مانه‌وه‌ی‌ ئیمه‌ تا‌ ئیستا‌ له‌عێراق‌دا‌ به‌شی‌وه‌یه‌ک‌ له‌شی‌وه‌یه‌کان، ئه‌مه‌یه‌ که‌ تۆ‌ ناتوانی‌ سه‌دامیش‌ روخا‌ له‌به‌رامبه‌ر‌ هه‌موو‌ ئه‌وانه‌ی‌ هه‌ژمونێکیان‌ هه‌یه‌ له‌ولاتی‌ عێراق‌دا‌ به‌ناوی‌ شیعه‌و‌ سوننه‌ نا‌کرێ‌ سیسته‌می‌ خۆت، ده‌ستوری‌ خۆت، پێکهاته‌ی‌ عێراق‌ که‌ به‌پێی‌ خه‌وه‌ جوانه‌کانی‌ دیموکراسی‌ بینا‌ بکه‌ین، ناشتوانی‌ ئیستا‌ بلێن‌ سه‌ربه‌خۆین، قه‌ناعه‌تی‌ ئیمه‌ و‌ه‌کو‌ حزبه‌ سیاسیه‌کانی‌ ئیستا‌ وایه، خه‌ته‌ری‌

ئەو دەيى كە تۆ تىنەگەي لەم ولاتە دەيى بىمىنى و لەكاتىكدا دەشمىنىتەو،
دورمىنى زۆر سەرسەختت ماوہ لەسەر بىرۈباوہ پەكەت، دەرك كردنى ئەمە
مەسەلەيەكى گرنگە، زۆر مەسەلەيەكى گرنگە بەبۆچونى من.

رەفر كردنى دەسلەلات لەناو نەتەوہيەك كە جارىك دەسلەلاتى نىيە، كە جارىك
دەولەتى نىيە، كوردى ئىران دەسلەلاتى نىيە، كوردى توركيە دەسلەلاتى نىيە،
كوردى سوريا دەسلەلاتى نىيە، ئەم ئەزمونەي ئىمە جارى ناتوانىن بىكەينە
دەولەتلىكى سەربەخۆ، باشە نەتەوہيەك دەسلەلاتى نەديوہ تۆ پىيى بللى دەسلە
ت پىويست ناكات لەم سەردەمە، جارى تاممان نەكردوہ، با جارى تامى بكەين،
با دە سال ئىمەش دەولەتلىكمان ھەي ئىنجا بللى پىويست بەدەسلەلات ناكات،
ھەروہا با جارى حەزىكەن پەيامەكانى خويان بەدەيپەينن لەسەر رىپرەوي
مىژوويى خويان بەردەوام بن، ئەوكاتە بللى حەزىيەتى پىويست نىيە، ئەگەر
حەزىيەتى نەيى كوردى توركيە بەچى رزگارى دەيى؟ حەزىيەتى نەيى كوردى
ئىران بەچى رزگارى دەيى؟ حەزىيەتى نەيى ئىستا بەچى دەپاريزىت؟ چۆنى
دەپاريزىت، لەبەرامبەر ئىرھاب، لەبەرامبەر شىيە، لەبەرامبەر سوننە، لەبەرامبەر
پلانەكانى ناوچەكە، لەبەرامبەر ئەو ھەموو دورمىنانەي كە ھەبوو، ئەو پلانەي
كە دەگىردى چۆن دەيى حزبو دەسلەلات نەيى؟ چۆن ئەم ولاتە شلۆقەمان
پى بەرپۆوہ دەچى، پىمان بەرپۆوہ ناچى، قاعدەي ئابورى بەھىزمان نەبوو،
قاعدەي سىياسى بەھىزمان نەبوو، كەلتورى دەسلەلاتمان نەبوو، پەروەردەي
دەسلەلاتمان نەبوو، ھەرچى شت ھەبوو لەمىژوودا نەمان بوو، داگىر كەران
ھەموو شتىكيان لى حەرام كردوين تازە تازە خۆمان بىنادەكەين، تازە تازە
رائەچلەكەين بۆئەوہى مومارەسەي دەسلەلاتىك بكەين، دەسلەلاتىك جىاواز بى
لەدەسلەلاتەكانى ترو پىشتىوانىن وردە وردە خەوہكانى تىشمان پى بەدەيپەينن،
خەوي زۆرمان ماوہ بەدەيپەينن، ناكى ئەمەي لەدەستمانە لەدەستى بدەين و
بچىنە خەلۆتەوہ و ابزانىن لەخەلۆتەوہ بەخەوي جوان دەتوانىن ئامانجە
بەدينەھاتوہ كانمان بەدەيپەينن. ناكى، يانى تۆ وەرە موناقەشەيەكى مەنتقى
لەسەر ھەمووشەكان بكەين و پاشان حوكم بدرى. سەرەنجام ھەر دەيى بگەيتە
ئەو ئەنجامەي كە بەلئى نە دەتوانى ئىستا بەكاملى نەفى دىن بكەي، نەدەشتوانى

بهی دهسه لات ژيانئیکي ئاسوده و ئازاد بژیت، چونکه دهسه لات هیشتا زهروریه ته میژوویییه که ی ماوه له ولاتانی ئیمه، له هیچ ولاتیکی دیکه ی دونایش زهروره تی دهسه لات له دهست نه چوو. ئه م مهسه لانه ده بی له گه ل نه وه ی گۆراوی ئیستادا، نه وه ی جیاوازی ئیستادا حسابیکی وردتری بۆ بکه ی، نه وه ی ئیستای ئیمه یا ئه وه نه وه تازه یی که له دوای راپه رین پیگه یشتوو وه هۆش ده هیئێ به به ری خۆیدا، هۆشی کۆمه لایه تی، هۆشی سیاسی، پرسیری لا دروست بووه، پیوانه ی لا دروست بووه، دهسه لاتی پی هه لئه سه نگیتێ، ئه م نه وه یه نه وه یه که هه تائیتستا هه م ئیمه نه مانتوانیوه وه کو پتویست تییان بگه یه نین، به شته جوانه کانی ئیستا په روه رده یان بکه ی، به پتویستیه کانی ئیستا، به سه رکه و تنه کانی ئیستا و بیشیان به ستینه وه به و خه وه جوانانه ی که ده بی له مه ولا به دیان به یئین، ئیمه نه مانتوانیوه وه مه ییش به راستی هه ست ده که ی نه یاره کانی دهسه لاتی کوردستان، دژه کانی دهسه لاتی ئیمه، پروپاگهنده کان، ئه مانه ش به شیوه یه که له شیوه کان، کاریگه ریان له سه ر نه وه ی ئیستا هه یه، ئه م نه وه یه نه وه یه که پۆستالی نه دیوه له ژيانی خۆیدا، نازانی ناو زیندان چۆنه له ژيانی خۆیدا، نازانی ئیهاب چۆن بووه له زه مانی خۆیدا، نازانی رژیم چی له میلیه تی ئیمه کردوو له زه مانی خۆیدا، دیته ده ره وه نه وه ی ئیستا، هیچ هه ویه یه کی له گیرفاندا نه ی، چونکه ناترسی نه پۆلیس لی ده پرسێ هه ویه که ت چییه، نه ئیزنات لی ده پرسێ، نه پێشمه رگه لی ده پرسێ، نه ئاساییش لی ده پرسێ، هیچ لی نا پرسن، به بی هه ویه دیته ده ره وه ده چیته ژوو ره وه.

جیاوازی ژێردهسته یی و ئازادی

هه ندیک له و خه لکانه ی که له سه رده می به عسدا ئیمه گه نچ بوین، یا پیاو بووین، هه مووتان له به رچاوتانه، کامتان ده تانویژا بێته ده ره وه وه ده فته رخمه و شه هاده جنسیه وه هه ویه ی دائیره که ت له گیرفاندا نه ی، سێ بۆ چوار ناسنامه ت له گیرفاندا بوو ده هاتیه ته ده ره وه ده ترسای بیانویه که هه ر پی ده گرن بته نو هه فته یه که تیتته لبدن، هه ر گه نجیک له گه نجه کانی ئیمه له سه رده می ئیمه ۷۰٪ ی خه وه کانی ئه وه بووه چۆن ده بیه ن بۆ عه سه کهری؟ عه ریف چی لی ده کات له ساحه ی عه ره زاتدا؟ خه وی ئیمه وابوو هه که ته بیشت ته واو بکرا یه ده یان بر دی

بۆ عەسكەرى، كى ھەيە لە نەوھى ئىمە خۆى، براى، باوكى، نەگىرايى و مەعاشى
 نەبراى و دەريەدەر نەبوئى، ئىختفای نەكردبى، خىزان نىە ئەمەى نەخواردبى
 مەگەر خىزانە خائىنەكان، كى ھەيە ھەلنەكە نرايى لەشارى خۆى،
 دورنە خرابىتەو، ھەفتەيەك زىندانى نەكرايى؟ ئەم ھۆلەى كە ئىستا ھۆلئ
 دىالۆگە ئەمە زىندان بوو، رەنگە ئىستا دەيان كەس لىرە دانىشتەن لىرە
 ئەشكەنجە درابن، ھەر لىرە كە ئىستا دانىشتوون، نەوھى ئىمە نەوھى پىلەزولم
 ستم و ناخۆشى بوو، نەوھىەك بوو خواخوامان بوو نەتەوھەكەمان ھەمووى
 رانەگويزن بۆ عەرعر، نەوھى ئىستاش، خو بەوھو دەبينئ ھەموو يەكئىكان
 لەژورى خۆيدا خەتئىكى ئەنتەرنىتى ھەبئ، مۆبايلى ھەبئ، دوو رۆژ جارئىك
 سيمكارتيكى بۆ بكردئ، بەشى ژورى خەوھكانيان دەتوانم بلىم ئەمەى، ئەگەر
 ئەمەى بۆ بوو باشترين حكومەتت ھەيە، ئەمەى بۆ نەبوو حكومەتەكەت بەكەلگى
 يەك فلس نايت، ديارە لەپال ئەم قسانەشدا لاو ھەيە، بەمەنتق قسەدەكات،
 نوسەر ھەيە بەمەنتق قسەدەكات، بۆچونى جوانى ھەيە، لەرۆژنامەكاندا
 قسەدەكەن، لەتەلەفزيۆنەكان قسەدەكەن، پەرۆشن، رەخنەيان ھەيە، بەلگەيان
 پىيە بەراستى، ئەمانە دە ئەوئەندەش رەخنە لەحكومەت بگرن ھەقى خۆيانە،
 بەلام كەسيكىش پەياميكي پئ نىە، لىبرال ھەتا مۆخى ئىسقانى، لىئىدەپرسى
 فلان شت چۆنە؟ نايزانئ، ھى دوئىنئى لىئىدەپرسىت، نايزانئ، ھى ئەمۆرى
 لىئىدەپرسىت، نايزانئ، پىشبينى سبەينئ چۆنە، نايزانئ، يانى ون، ون لەھەموو
 ئەم فەزايەى كە ھەيە. ئەمە بابەتئىكە دەبئ وردتر بىرى لىيەكەينەوھە ئىش
 لەسەرئەوھە بكەين كە ئەم دەسەلاتەى كوردستان دەبئ چ فەلسەفەيەكى ھەبئ؟
 دەبئ چ بنەمايەكى ئابورى ھەبئ؟ چ بنەمايەكى كۆمەلايەتى ھەبئ؟ چ
 بنەمايەكى ئىدارى مۆدېرنى ھەبئ كە بتوانئ خىتابەكانى خۆى، ئاراستەكانى
 خۆى، بىروبوچونەكانى لەگەل ئىستادا بگونجىنئ و وابكات خەلك بزائى نەوھى
 پىشوو، كە بەش بەحالى خۆم وادەزانم نەوھى پىشوو بەشى زۆرمان دەيزانين،
 ھىشتا ئەركى زۆرمان ماوھەو ھەولئش ھەيە لەپال دەسەلات، لەپال حزبەكان كە
 ئەركە بەدينەھاتوھەكان ئەمسال يا چەند سالى تر بەدييئ، نەوھى رابردوو باش
 دەيزانين دەبئ ئىش بكەين، بەلام نەوھى ئىستاش بزائن كە كورد لەخەم
 نەپەخساوھە، كورد بئى دوژمن نىە، ئەزموئەكەمان بئى دوژمن نىە، ھىشتا كىشەمان
 زۆر زۆر، ئامانجمان زۆر، ھىشتا پلانە نەيتىەكان بەشىوانى جۆراوجۆر
 لەھەندئ دەولەتى ئىقلىمى وا دائەپژژئ كە نابئ ئەم ئەزموئە فیدرالئە

سهریکه وئ، بیگومان به لیکدانه وه نایلیم به زانیاری ده یلیم، هیشتا به حسابی خویان هندی له دهوله تانی ئیقلمی به بهریه وه ماوه کاریک بکه، هم عیراق تیک وپیک بدنه و که عیراقیان تیک وپیکدا له نه نجامدا نه زمونی فیدرالیش له کوردستاندا تیک وپیکتر بدنه.

رقی خه ته رتری دۆژمن

ئه مجاره یان نه گهر تیک بچین خه ته رتره، چونکه دۆژمنه کانمان ئیستا زۆرتر رقیان لیمانه، به شیک له دهوله ته ئیقلمیه کان پیمان وایه سه دام له سه رده ستی کورد روخوا وه ئه مریکا و رۆژئاوا کورد هیئاو نی، ئه مه یه ک، دووهم: مه زه بیه کانی ناوچه که رقیکی گه وره یان لیمانه، له بهرته وه ی نه زمونیکی دیموکراسی علمانی و که لتوریکی تازه مان هیئاوه ته کایه که پیچه وانیه فکری نه وان، فله سه فه ی نه وان، مه زه بی نه وان، ده سه لات ی ئایینی نه وان، ئه مه خه ته ره نه گهر سه ریگری، بیگومان ورده ورده ته شه نه ده سی ئی بۆ ناوچه که، له بهرته وه نه وانیش رقیکی شاراو هی سه یریان هیه به رامبه رمان، نه گهر ئه مجاره یان بۆیان هه لکه وئ هه لکوتنه وه سه رمان رهنگه هه قی په نا هه نده بی شمان نه دریتی له ده وره به رماندا، سی ئه م: تا قه چاره سه رکه له به رده ستماندا ماوه نه وه یه که چۆن ئه م ده سه لات ه بیاری زین و له گه ل ئالو گۆر ه کان ده ییه نه پی شه وه و رینوینی نه وه ی تازه شمان بکه ین له ئاینده ی گۆرانکاریه کان و سه رکه و تنه کان بی نه خاوه نی ئالو گۆر ه کانی ئاینده.

ئاماده بوانی به پێژ، لاو به و ئاراسته یه دا هان مه دن که لاو هه موو شتی که و ده توانی ئیستاش بگری ته ده ست و ده توانی ئاینده ش دابین بکات. نا کرئ له هه موو جیهاندا هیچ حکومه تیک له دنیا دا نه ۲٪ یشی پیکهاته که ی له لاو بیت، هیچ په رله مانیک له جیهاندا نه ۲٪ ی پیکهاته که ی له لاوان بیت.

لاو هه می شه شتی که له ده سه لات، شتی که له داموده زگا کانی ده که ویت ه ده ست، به لام زۆرتر به پر سیاری تی فله سه فی، به پر سیاری تی دیموکراسی، به پر سیاری تی کۆمه لایه تی، به پر سیاری تی نه ته وه یی، هه موو حکومه ته کان له دنیا دا نه وه یه کاریک بکه لاو ئاماده بکه ن بتوانی به پر سیاری تی ئاینده با شتر له نه وه ی ئیستا بیاته پتیه، هه ن قسه فریده ده نه ناو ئه م لاوانه و سۆزیان ده جولی ئین که گوایه

لاوان خەوێ کانتان مردو، ئامادەپیتان لەناو ئەم دەسەلاتەدا نیه، گواپە لاوان هیچ نین لەناو ئەم دەسەلاتە، دەبێ پەرلەمان نیوێ لە لاوان بێ. وەرە نیوێ دەسەلاتی کوردستان بدە بە لاو، بە کام باکگراوند، بە کام ئەزموون، وەرە من ئیستا لاوێ کانی ئیستا دەبەم لە گەڵ شیعەکانی بەغدا گفتوگۆ بکەن، لە گەڵ سوننەکانی بەغدا گفتوگۆ بکەن، لە گەڵ د. جەعفەری گفتوگۆ بکەن، لە گەڵ دەولەتانی ئیقلمی گفتوگۆ بکەن، لە گەڵ سەدوێ نجا جۆر موخابەراتی دنیا گفتوگۆ بکەن، بە بێ ئەزموون بێخەیت بەردەمی ئەوان، هەزار کالۆی مەکسیکی دەخەنە سەریان، کالۆی مەکسیکی زۆر گەورە یە.

ئەمە بە ومانایە نێه هیچ بواریک نادەین، ئێمە ئیشتان کرد، ئیستا لە دەستوری عێراقدا هەژدە ساڵ بۆیە هێ خۆی هەڵبژێری بۆ پەرلەمان، جاران سێ بوو، ئیستا کردوومانە بە هەژدە ساڵ، بە تەمان ئەو لە دەستوری کوردستانیش بچەسپینن، با جولانەوێهێکی لاوان تەندروست هەبێ، دوو لاییش و چوار لاییش و پێنج لاییش دیاری بکەن و دەنگی بدەن، با پەرلەمانی کوردستان سەد کەسە پێنج بۆ هەشتی لاو بێ، بەلام پەرلەمانی لاوان ناتوانێ ئەرکە سیاسەکان، ئەرکە نیشتمانپەکان و ئەرکە ئابوریەکان بە دیبەین.

خەتەری ئاین لە سەر لاو

بە بۆچونی من لەم هەموو مەسەلانە، خەتەرترین شت لە کاریگەرێ کانی ئیستای ئەزمونی ئیستا ئاراستە ئاینپەکیە، ئاراستە مەزەبەپەکیە کە ئیستا کاریگەری لە سەر لاوی ئێمە هەیە، ئاراستە ئاینپەکیە کە لە تەوێهێ دادەبێ، لاو بە کچ و کوێرەو لە ئەزمونی ئیستای دایدەبێ و دەبێ سستیتەو بە رابردو، بە شێکی دەکات بە تێرۆریست، بە شێکی دەکات بە سەلفی، سەلفیەکیان ئاگری بن کەن، ئەوانی تێریشیان گر بەردەدەنە هەموو ئەزموونە کەمان، بە لاوێ کە خۆشمانەو، ئەو گەنجانی کە کەوتونەتە ژێر کاریگەری ئیسلامگەراکان، بە بۆچونی من ئەمە خەتەرترینیانە، باقیەکیان زۆر زۆر خەتەر نیه، ئەوێ کە کەوتنەتە ژێر کاریگەری حزبێکی علمانی زۆر توندپەر، یان روناکبیریکی زۆر توندپەر، بە هەر تێرێک لە تێرەکانەو کە هێناویتی و کە لە گەڵ ئێرە ناگونجێ، من ئەمە زۆر بە خەتەرناک نازانم، بگرە وەکو ئەزموونێک لە ئەزموونەکان، پێم وابێ کە لکیشی دەبێ، ئەمە ئەو تێزانەن کە خەتەرین لە سەر دیموکراسی، کە خەتەر

نښه له سه رعلماني، کاريگري سلبيشيان له سر ناوهندیک له ناوهنده کان به قه
نهو تيزانه هيه، به لام به قه د پړوېچوني هيزه ئيسلامگه راکان به خه تريان
نازانم، که ئيستاو رابردو ئاينده ش له ئه قلی لاوه کان قفل ددات، بگره
مناله کان و ميړد منداله کانيشمان هه مووی حجاب ده که نه سريان و نه يانې نه
کونجی مزگه وته کان، به شيوه يه کی نه و تو په روه ده يان ده کن که هه موو نه قلو
هوشيان ده که ن به رق به رامېر به نه ته وه که يان، به رامېر به ده سه لاته که يان،
نه سلن و ايان له هه ندی گه نه که کان کردوه، و ايان په روه رده کردون گوايه نه م
حکومه تانه ی ئيم و نه م يه کيتي و پارتيه هيچمان نه کردوه، هه ره مووی
بؤگه نمان کردوه له گنده لی، هه قی نه وه يه له سر نه و جاده يه به رده بارانمان
بکه ن، ناخر به ويژدان تان نه م ويژدانه، ماموستا سه لاهه دين به هادين که من
پيشمه رگه بووم نه و عه سکر بووه، باشه عه سکرى قادسيه ی سدهام بووه،
يانی ئيستا نه و له ئيمه جواميژترو تيکوشه رترو قاره مانتره؟ نه م مه عقوله؟
مه عقوله نه و له ئيمه زياتر تيبيگات ميلله ت چون به پړوه ده چي؟ حکومت چون
به پړوه ده چيت؟ دلسوزتريي؟ نه م مه عقوله؟ ورن هه موو سه رکړده کانی حزيه
ئيسلاميه کان له ناويان هه لکيشين بزائن مه لاکانيان له عتراق و کوردستاندا
چه نديان سه رده می خوی وتويه تی (صدام حسين حفظه الله)؟ چه نديان
له سه رده می نه نفالدا توانويه تی به رگری له هق بکات؟ چه نديان له سه رده می
هه له بجه دا مه قی ليوه هاتووه؟ ورن هه موويان به که يه که هه لده سه نگيتنن، ئيتر
چون مه عقوله نه م حزيانه به م نه قلی ته دواکه وتووه ی هه يانه بتوانن له هه موو
نه م هيزانه ی که روبريک خوين و شه هيدمان داوه، سه ره پای نه وه ی که موکوپيمان
هيه، گنده لی هيه، به لي هيه، کيشه هيه، حکومت ته که مان يه کينه گرتووه،
راسته، خراپيشه يه کينه گرتووه، به لام خه بات و فيداکاری و ده سته که و ته کانمان
به راوردی بکه ين له گه ل نه قلی نه وان، قياده ی نه وان، فکری نه وان، خزمه ته کانی
نه وان، بزائين چه ند جياوازين؟ خراپترين شاری ئيمه له باشترين شاری نه وان
باشتر بوو که کاتی خوی هه موو هيزه ئيسلاميه کان ناوچه ی هه له بجه يان
به پړوه ده برد، خورمال و سيروان و هه له بجه ی شه هيدو بياره و ته ويژه له ده ست
نه واندا بوو، شه ش دانه سال ده با به رديکيان خستبيته سه ر به رديک، ده با
نه ماميکيان چانديي، نه و پاره يه ی که نه ماننارد با نه ياندرزيه، با گومرگه کانی
نه وي که له به رده ستیان بووه نه ياندرزيه.

مەققولە ئىستا يەكگرتوۋ بەيانىك دەردەكات دەلىت: مەن لەبەر دوو ھۆ
لىستەكە مان جىياۋتەۋە، دوو ھۆ ھۆيەكەيان ئەۋەيە كە گەندەلى ھەيە،
دەشيانەۋى گەندەلى لەم حكومەتەدا نەھىلن. ھۆى دوۋەمىش ئەۋەيە كە
دەمەۋى دىموكراسى زىندۈيكەمەۋە، يەكگرتوۋ سەپارا باۋەپى بەدىموكراسىيەت
نىيە، ئەقلى قفلە لەبەرامبەر دىموكراسىدا، مەن ھەموو پىرۇگراممەكەم ھەلبەسەنگىنە
لەلام ئاساييە، ھەموو رۆزى بىر لەسەر تەلەفزيۇن پەپىرەپىرۇگراممى يەككىتىي
ھەلبەسەنگىنە، بەرنامەكانمان ھەلبەسەنگىنە، لامان ئاساييە، بەلام ھىچ لايەك بۆى
نىيە فارىزەيەكى قورشان و سوننەت ھەلبەسەنگىنە، ئەوان قورشان و سوننەت
بەپىرۇگراممى نەگۇرپان دەزانن. گوناھىشە وشەيەكى دەستكارى بىرى. بەلام
خۇيان بۆيان ھەيە سەراپا بەرنامەى لايەنەكان و مەژەبو ئاينەكانى تىرىش،
رەتبەكەنەۋە. ئەمە ناكىرى، ئەمە چەۋاشەكردنى نەۋەى ئىستايە بەنەقلىك كە
بەراستى رىك رەگەكەى لەدوۋ ھەزار سال لەمەۋبەرە.

ئىمە بەرپىرسىيارىتىمانە ۋەكو دەسلەت، ۋەكو حزبى سياسى
بەرپىرسىيارىتىمانە سال بەسال باشتر لەپار ھەموو ئەۋكەموكرپانە، ئەۋ
رەخنانەى كە بابەتىن و مەنتقىن و راستن، ئاللىن ھەموۋى بابەتى و مەنتقى و
راستە، ھەيە مەنتقى نىيە بابەتى نىيە و راستىش نىيە، ھەيە بابەتىيە و مەنتقىيە و
راستە و دەبىت لەسەرى بۈەستىن، كە ئىستا ئىمە لىژنەمان دامەزاندوۋە
لەسەرى ۋەستاۋىن، لىژنەى حزبى، لىژنەى حكومى دامەزاندوۋە لەسەرى
ۋەستاۋىن و وردەۋردە باۋەپناكەم بگاگە سى مانكى ئايندە ئالوگۇپى زۆر فراۋان
لەھەموو دامودەزگاكان بەدى دىت، فراۋان لەسەرەۋە بۆ خوارەۋە، ئىستا ھەموو
مەسەلەكان لەگۇراندایە ۋەھقىشە بىگۇرپىن، نەيگۇرپن خراپە و بىۋەفاييە بەرامبەر
بەخوئىنى شەھىدەكانمان ۋەھموو ئەۋپەيامە جوانانەى كە ئەبىيىستىن لەخەلگى
دلىۋوزو باش، ئەمە ھەقى خۆيەتى ئەۋە بەۋمانايە نىيە ھەموو ئەۋەى لىرە
دانىشتۋىن و لەدەرەۋە دانىشتۋىن، ئەۋانەى جىاۋازن لەھەموو ئەۋھىزانەى كە
ناتۋانن دىموكراتى بن، ئىمە لەبەرامبەر ئەۋاندا خۇمان شل بگەين و مەنتقەكانى
خۇمان بدۇرپىتىن بۆنەۋەى كە مەنتقى لاۋازتر لەۋ مەنتقانەى كە ھەمانە
بەسەرماندا زال بىت، نەۋەى ئىستا، خىتابى ئىستان، فكىرى ئىستان،
فەلسەفەى ئىستان، بەراستى پىۋىستى بەتاۋتۋىكردنى باش ھەيە، بەئالوگۇپى
باش ھەيە و مەن لەۋباۋەرەدام ئەگەر ئىمەش بىكەين ئالوگۇپەكانى دنيا
لەبەرژەۋەندى ئەم بىرۋىچۈنانەى كە ئىمە ھەمانە.

ئالوگۇرۇ نەۋەي نۆي

ئالوگۇرۇ جېھانى، ئالوگۇرۇ ناۋچەيى لەبارى ئابورىيەۋە، لەبارى سىياسىيەۋە، لەبارى مىدىيىكانەۋە، ھەممۇي لەقازانجى ئىمەيە، تازە دىنيا ناگەپتەۋە بۇ دىۋاۋە، مەرگىز ناگەپتەۋە بۇ دىۋاۋە، دەكرى دەيان تاۋانى گەۋرەي تر ئەنجام بەدن. بەلام رەۋپەۋەي مېژۇۋ تازە بەۋان ناۋەستى، ھىچ حكومەتتەك، ھىچ حزبەك، ھىچ مەزەبەك، ھىچ ئايدىۋۇلۇڭتەتتەك، ھىچ فەلسەفەيەك، نەگونجى لەگەل ئالوگۇرەكانى ئىستا پىيى ناكى رەۋپەۋەي ئالوگۇرۇ ئىستا رابگىرۇ تازە رۇڭھەلاتى ناۋەپاست دەپى بېيى بەبەشەك لەكەلتورۇ سىستەمى دىموكراسى دىنيا، دەپى ئالوگۇرەكانى تەكنەلۇڭى، ئالوگۇرەكانى پەرۋەردە، ئالوگۇرەكانى روناكېرى، ئالوگۇرەكانى كۆمەلايەتى، ئابورى، ھەتا سايگۇلۇڭى وفكرى، ئەدەبى، ھونەرى ھەموو ئەۋ ئالوگۇرەكانە لەناۋ راي گشتى، لەناۋ رۇڭنامەكان، لەناۋ دامودەزگاكان ھەرھەموۋى وردەۋردە كارلىك بكات لەگەل ئىستاۋ چەند سالى ئاينەدە، چەند سالى گۇرپانكارى يەكجار گەۋرەدەپى، لەناۋچەكە، ديارە لەناۋچەكە كوردو كوردستان رۇلىكى يەكجار گەۋرە دەپىنى، مەن پېشېبىنى دەكەم كېشەي كورد سالاتى ئاينەدە بېيى بەكېشەي پلە يەكى ھەموو رۇڭھەلاتى ناۋەپاستو پېشېبىنى دەكەم ھەموو دەۋلەتە گەۋرەكانى دىنيا بۇرپۇرپۇر لەسەر ئەۋەۋە بكن كە كورد بېيى بەدۇستيان، بۇچى؟ چونكە گەۋرەترىن نەتەۋەين ھېشتا مافمان نىيە، زۇرتىن زەۋيمان ھەيەكە دەسەلاتى نىيە، ئابورىيەكى يەكجار بەھىزمان ھەيەكە بەراۋردناكرىت لەگەل ئابورى ھەندى لەۋلاتە لاتەكانى دىنيادا، كە ئەگەر كۆمەكى ولاتانى دىنيا نەپى، ئەسلەن ئەۋانە ناتۋان بۇيىن، ئىستا ئەمريكا نەپى پاكىستان ناتۋانى بۇيى، پېشېبىنىش دەكرىت لەبىستۋېيىچ سالى ئاينەدەدا پاكىستان نەمىتى، ھەرۋەكو دەۋلەتۋ سىستەم نەمىتى. پېشېبىنى دەكرىت ئاۋ نىۋەي بەنگلادىش نغۇ بكات، نىۋەكەي تىرىشى يا لەگەل ھىندىستان تېكەلۇۋ بېيى، يا لەگەل پاكىستان، ئەمە پېشېبىنى پىسپۇرپانى دۇنيايە، لەگەل فەلەستىن ھەر بەراۋرد ناكىتىن، فەلەستىن ئاۋى خاۋردنەۋەي نىيە، دەپى بچن ئاۋ بكن بۇئەۋەي بىخۇن، لەكوردستان لەھەرلەيەك بىر لىدەدەي ئاۋى تىايە، باسى نەۋتۋ يەدەگى نەۋتى دەرەھىنراۋى كوردستان ھەر ناكەم، چەند زورە، زۇرتىنى يەدەگى دەرەھاتۋ ئىستا لەنەۋتۋ لەغازۋ لەگۇگىرۋ لەكۆمەلەك كانزا لەكوردستاندا ھەيەكە جارى ھەر دەستكارى نەكراۋە، ئەمە جگە لەۋەي ھەموو فەلەستىن بەزۇرى بىخەيتەسەرى ناگاتە ھەۋت مىلۇن ئىنسان، نەتەۋەي كورد

ئىستان ئەگەر ئامارىكى ورد ھەبى ئەچل مليۆن كەمتر نىيە، روبەرى كوردستان پەنجا بەرامبەرى روبەرى فەلەستىنە، قەرە داغ و گەرميان بەقەدەر فەلەستىنە، لەبەرئەو ھە شانسىكى يەكجار گەورەمان لەبەر دەمدايە بۆ ئايندە، نەتەو كەمان دەبى بەيەكئ لەنەتەو ھە گرنگەكان و ئايندەش دە سالى تەربى، پانزە سالى تەربى، ئەم ئايندەيە بۆ نەو ھە ئىستاي وردە وردە پەرورەدە كراو دەمىنئەتەو ھە، بۆ پىرەكانمان نامىنئەتەو ھە، ئەو گەنجانە جىيى ئىمە دەگرەو ھە كە تا ئىستان لەفەرمانگەكاندا، لەزانگەكاندا، لەدەرەو ھە لەناو ھە ئامادەدەبىن بۆ ئايندە، ئايندەيەكى يەكجار گەورەتر، گەشتر، جوانتر، پەر لەدەستكەوت تەربى، بەزانيارىشەو ھە پىتان دەئىم ئايندە چاوەپى نەتەو كەمانە، بەزانيارىشەو ھە پىتان دەئىم، ئايندەيەكى يەكجار جوان و گەشتر چاوەپوانمانە، دلتياشەبىن دىتەدە، ئەو ئايندە تازە يا دەبى رۆژھەلاتى ناو ھەراست ببى بەدىموكراسى، يان ئاوا مەحالە بىمىنئەتەو ھە؛ ئەك شەپك دەيان شەپى تەربى لەسەر ئەمە دەكرىت لەرۆژھەلاتى ناو ھەراست، چونكە ئەمە ستراتيژىكە پەيوەندى بەستراتيژى جىھانگىريەو ھەيە، پەيوەندى بەچاوى كالى كوردو ئاوارەيى كوردو دەرەدەرى كوردو چەند كوردكۆرژاوەو ھە نىيە، ھەزناكەم ئىو ھە وابزان ئىستان لەدەزگاكانى لىكۆلئىنەو ھە ستراتيژى دنيادا ئامارى شەھىدەكانى ئىمەيان لاىيە، ئەو ھەس لاى خۆمان ھەيە، لەدەزگاكانى لىكۆلئىنەو ھە دنيا ئەو ھە لىكەدەنەو ھە رۆژھەلاتى ناو ھەراست بۆ ئابورى دنيا چەند گرنگە، بۆ سىياسەتى دنيا چەند گرنگە، لەرۆژھەلاتىدا كوردو فارس و تورك و عەرەب و ئەرمانى و ئەمانە دەبى پىنگەيان چى بى ئەم ئالوگۆرەدا، قسە لەسەر ئەو دەكرىت، ئىستان تەرازوى سىياسى، تەرازوى ھەسكەرى، تەرازوى ئابورى لەدنيادا گۆرپاوە، وا پىويست دەكات كە رۆژھەلاتى ناو ھەراست ببى بەدىموكراسى، نەشبى خەتەرە لەسەر خۆيان، ئەوكاتە ئەزانن چارەسەركردنى كىشە سىياسى، ئابورى، كۆمەلايەتەكانى ولاتى ئىمە، بۆ نەو ھە ئىمە چەند گرنگە و گۆرپى دەسەلاتەكانىش چەند گرنگە لەولاتانى ئىمە، مەسەلە ستراتيژىيەكان لىرەيە، بۆيە دەبى دلتياشەبىن، مەن دلتياتان دەكەم سەد پەيمانى سىياسىمان لەگەل ئەم دەولەتانە بەستبى بەنەپنى و بەئاشكرا ئەگەر بەرژەو ھەندى ستراتيژى ئەو دەولەتانە نەبى قەد لەئايندەى خۆتان دلتيا مەبىن، بەلام زۆر دلتياشەبىن كە بەرژەو ھەندى ستراتيژى لەبارى ئابورى، سىياسىيەو ھە جىھانگىرى و دەولەتە گەورەكانى دنيا لەو ھەدايە دەبى رۆژھەلاتى ناو ھەراست مەسگەرىكەن، بۆخۆيان، رۆژھەلاتى ناو ھەراست گەورەترىن بازارپە، گەورەترىن خەلكە ھەم بۆ كەرەسەى خاوە، ھەم بۆ فروشتنى كالاو ھەم بۆئەو ھە كەمترىن

نه زمه ليره وه نه قل نه بئ بؤنه وان، له بهر نه وه رۆژه لات په کجار گرنگه، نه مریکا له بهرامبر چین ده وله تیکی زه به لاهو به بهر په وهیه زوری شی به بهر وهیه له بهرامبر چین، ژاپون، و نه اروپای په کگرتو، نه مریکا هیچ چاره په کی له بهر ده نامتئی له بیست و پینچ سالی ناینده ته نه مسؤگه رکردنی رۆژه لاتئی ناوه پاست نه بئ، بازار په کانی نه مریکای باکورو ده وریه ری نه مریکای لاتین و ده وریه ری هه موو نه بازار په هیچ بهر هه می نه داوه تانیستا، نه وهی که پیی ده لئین په یمانی تافتا، ریکه وتنامه ی تافتا نه مریکا و چنه ولاتیکن له ناو خویانا کوبونه ته وه له بهرامبر نه اروپا، له بهرامبر چین، ژاپون به هیز بن، لیکولینه وهی زانستی ده ریخست که نه و ریکه وتنامه په له بهرامبر په کی تی نه وروپا و له بهرامبر ریکه وتنامه کانی باشوری رۆژه لاتئی ناسیا و له بهرامبر نه گه ری په کگرتنی ژاپون و چین له ناینده دا بۆ کۆن تر کۆن کردنی بازار و سیاستی دنیا، ده رکوت نه مریکا به و بازار په ته سکه ی که نه داو مه کسک و ده وریه ری و به و هه ژمنه شی له سه ر نه مریکای لاتین هه یه تی ناتوانی چاره نوی خوی دابین بکات، پیشبینیش ده کریت نه گه روانه که نه مریکا له ده بۆ پانزه سالی ناینده دۆخی ئابوری خراب ده بئ. نه مه پیشبینیه کی دراسه کراوه که نه مریکا کردویه تی بۆ بهر نامه ی خوی، نه ویش نه وهیه نه گه له ده بۆ پانزه سالی ناینده گه وره ترین بازار بۆ خوی دابین نه کات نه مریکاش وه کو بهریتانیای جهنگی په که م و دووه می جیهانی لی دیت، دوا ده که ویت و ده که ویت ته دوا ی ژاپون، دوا ی چین، دوا ی نه وروپای په کگرتو، نه وروپاش بهر وه په کگرتن و بازار پیک زه به لاح ده پوات، نیستا که نیوه ده بینن په کی تی نه وروپا فشار ده خاته سه ر تورکیا، ره خنه له حکومتی ئیران ده گریت، نه مه شه پی ناینده یه، مافی کورد، مافی که لتوری کورد، مافی نه ته وهی کورد، مافی مروف، نه وروپا ده لئ تورکیا قبولت ناکه م تا ده سالی تر تۆ سیسته مه که ت هه مووی چاک نه که یته وه، نه یکه ی به دیموکراسی مافی مروف ره چاونه کی، نه مه هه مان ده ساله بۆ نه و نه خشه یه که هه موو ولاتان بۆ رۆژه لات هه یانه، له و ده ساله دا که ده که ویت ته سه ر ده می شۆرشی زانیاری و خیرایی، گۆرانکاری گه وره گه وره به دی دیت. سیاست هه ر نه وه نیه نیستا ببنی و بلئی رابردو و چییه؟ رابردو بۆ نیستا و نیستا ورد لیکبده ره وه بۆنه وهی ناینده جوان بیپکی، نه م ده سه لاتانه و نه م نه وهیه ی نیمه بگوازه ره وه بۆ ده سالی نه و ئالوگۆرپه و نه و سه رکه وتنامه ی که به پیوه، بیگومان خۆتان ده زانن په کجار سه رکه وتنی گه وره به ده سه ته وهیه.

یان دیموکراسی یان نابوتی

لێره وهیه جاریکی تر دوپاتی دهکه مه وه، لێره وهیه یا نه بهی دیموکراسی بینو دهسه لاتی دیموکراسی و بازایی ئازادو مافی مرۆف و مه ده نیهت سه ریخه یین، بۆنه وهی ئاینده مان له ده ست نه چی، چونکه ئاینده ته نها نه مه قبول ده کات، یان نه گه ر نه مه سه ر نه خه یینو پێشی نه خه یین بۆ ئاینده، جله و مان شل بکه یین له به رامبه ر هیژه ئیسلامیه کان بتوانن لێره سه ر بکه ون، بێگومان ئیستامان تیکده چی، ئاینده شمان له ده ست ده چی، رابردو شمان نابوت ده که ن، له باتی نه وهی به تیکۆشه رو به خه باتگێرو رزگاریکه ر ناومان به رن له رابردودا، بۆنه وهی که عه یب و عاره کانی خۆیان که له رابردودا هیچیان نه کردوه بشارنه وه، نه وکاته دور نیه به خائینمان له قه له م بده ن، له تیکسته کانی خۆیان بلێن نه مانه بوون نه قلی خه لکیان تیکداو خه لکیان به کوشت داو هه له بجه یان به سه ر کورد هیتا، ره نگه وا باسمان بکه ن له میژوودا نه گه ر جله وی نه م ده سه لاته له ده ست نه وهی ئیستاو نه وهی ئاینده ده ریچیت و به ور قه درمان ده وه ستن، یه ک فرسه ت هاته پێشه وه، یه کگرتوو پێی وایه لیستی سه ریخه یی هه یی و لیمان دابیرێ له گه ل حزبی ئیسلامی عێراقدا ره نگه نه وان له ناوچه کانی عه ره ب و سوننه نشینا نه مانیش له کوردستان بتوانن هێژکی باش له په رله مانی عێراقدا دابین بکه ن، بزانه سه ر بکه ن چۆن جیا بونه وه لیمان و رایانگه یاند که ئیش بۆچی ده که ن، بێگومان نه مه بی ریکه وتن نیه له گه ل ئیخوان موسلمین و حزبی ئیسلامی عێراق، جاری پێشوو که حزبی ئیسلامی عێراقی له هه لبژاردن به شداری نه کردو یه کگرتوی ئیسلامی نه یده توانی به تاقی ته نیا به شداری له کوردستان بکات قه ره بوی به شداری نه کردنه که ی حزبی ئیسلامی عێراقی بکات، هاته ناو لیستی هاوپه یمانی و به و ده نگانه شی رازی بوون که داماننێ، که ممان پێدایه هه ر رازی ده بوون، زۆرمان پێ بدانایه هه ر رازی ده بوون، ئیستاش به قه د نه وه مان داونه تی که جاری پێشوو پێمان داوون، ئینجا رازی نه بوون و ئیعلانی جیا بونه وه یان کردو لیستیکی تازه یان دابه زاندووه ده ستیشیان کردووه به پروپاگه نده، وه کو وتم له سه ر نه و بناغه یه یی که گوايه حکومه ته کانی ئیمه گه نده لێن، بۆیه نه وانه نایه نه لیستی هاوپه یمانی گوايه نه وانه ده یانه وی بزوئنه وهی دیموکراسی ته حریک بکه ن.

ته و جیهات تیکتان بۆ هاتوو له ئیخوان موسلمینه وه ده لێ له گه ل حزبی ئیسلامی برابه شی که ن، ئیوه له کوردستان و نه وان له عێراقدا ده نگه کان ناشکرابکه ن، حه قیقه تی مه سه له که نه مه یه، من دلنایاتان ده که ن ئیخوان

موسلمین برپاریتکیان بؤ بدەن بلّین ئەو برپارە هەلەیه، یە کسەر دەرەبە کە دادەخەن و دەلّین ئیمە بە شداری ناکەین و بە کئی دەلّین با دەنگیان بدەینئ.

خەتەرە کە ئەمەیه، یاری سیاسی لێرەیه کە تۆ دەبئی بزانی لەنەو هی ئیستاتدا دەسەلاتە کەت و مامەلە کەت لەگەڵ نایندە بە چ شیوەیه ک دەبەیت بە پێوه؟ بۆئەو هی ئەو خەونە جوانانە و ئەو هەلە جوانانە و ئەو ئەگەرە جوانانە ی کە لە نایندە دا بە پێوه یە و دلتیام بە پێوه یە دەبئی، ئەوانە شمان لە دەست نەچئ و هیواداریشن ئەمە پێویست بکات بە دەیان سیمنارو دیالۆگو میزگردی لە سەر بکەین، با مونا قەشە لە سەر ئەمانە بکەین، لە سەر گۆڤارە کان، لە تەلە فزیق و هۆلە کاندایالۆگی لە سەر بکەین. دونیای سیاسەت زۆر زۆر زەرورە هینشتا، بۆیه دەبئی گۆڤارە کان، تەلە فزیق و کان، میزگردە کان، هەموو ئەمانە لە سەر ئەم مەسەلە مونا قەشە بکەین، بۆئەو هی بزانی دەگەینە ئەنجام یان ناگەینە ئەنجام؟ ئایا ئیمە پێویستمان بە دەسەلات ماوه؟ پێویستمان بە بەرخوردی واقعی و مەنتقی لەگەڵ ئاین دەبئی چی بئی؟ دەبئی چۆن ئیستا بپاریزین و نایندە چۆن بپاریزین و نایندە دەبئی چۆن خەباتی بۆ بکەین هەموو ئەم قسانە شمان تەنها بۆ ئەو هی ئیستا نیە، زیاتر قسەمان بۆ گەنجانە بۆ لاومانە، کە بەراستی ئەم لاوانە دەبئی و ئامادە بکەین ئەگەر بە ئەو هی شیخ مەحمودو عوبیدوللای نەهری و پیشەوا قازی محمد هیچ جۆرە ئامانجێک نەهاتە دی، لە بەر ئەو هی پلانە کان زۆر زۆر گەرەبوون و هەموو ئەوە کانی ئەو سەردەمەمان بوون بە پێخۆری خەبات و تیکۆشان و قوربانی، ئەو هی هیچ نەبئی بە ئەو هی ئیستا، بەم ئەزمونە ی کە بیناکراوه، بەو سەرکەوتنە ی کە لە عێراق بە دیمان هینان، ئەمەمان بە دیهینان، ئەم ئەزمونە پێویستە لە هەموو بارێکەوه لە خەم بڕەخسئ.

نایندەش بە پاراستن و گەشە پێدانی ئەم ئەزمونە، بیگومان شتی زۆر گەرەتری تیا بە دیبێت، پێرەر ئەم وەختە کئی دەبوت سەرۆک وەزیرانی تورکیا دێتە دیار بە کەر دەلّی: چارە سەرکردنی کێشە ی کورد بۆ من بە جێبەجێلن، خەو بوو ئەم قسە یە پێرەر من (۲۰۰۶) پێشبینی دەکەم لە دەوڵەتی ئێرانیش ئالوگۆرێک بینم، لە سوریا ئالوگۆرێک بینم، بە لکو بە هەولێ خۆیان ئەم دەوڵەتانە، بە لکو رێگە یە ک لە رێگا کان بدۆزنەوه و بیانەوئ جلهوی مەسەلە کان بگرنە دەست، ئەمە هەمووی لە ژێر فشاری ئالوگۆرە کانی دنیا دا، زیاتریشی بە بەرەو یە، باشتەر دەبئی ئامادە بین و زۆر سوپاس بۆ گوێگرتنتان.

مه ترسی ئیسلامگه را

له سهه نه ته وهی بی دهوله ت⁽⁺⁾

کاره ساتی یه کی شو بات له باشتر ناساندنی تیرۆریسته کان، بۆ رای گشتی گه له که مان کاریگه ریه کی نۆزی هه بوو. ئه گه ره ئه و کاره ساته نه بوایه هیشتا دودایی له ناو هیزه سیاسیه کان و هه ندیک له ریکخواه مه ده نیه کان و له ناو رونا کبیره کاندایه هه ر بمانایه بۆ باشتر ناسینی تیرۆریسته کان. دوا ییش که گروپه دپنده که ی شیخ زاناو ئه وانه ش ده رکه وتن، ئه وه نده ی تر رای گشتی گه له که مانی راجله کاندو ئه م چالاکیانه ی که ئیستا له م کۆنفرانسه ئه کریت، هانده ریکی گه وره ی یه کی شو باته، بۆیه له یادی یه کی شو باتدا کۆنفرانسه که به ستره. هیوادارم کۆنفرانسی ئاواو بیر کردنه وه له تیرۆر، ته نها بۆ یاد کردنه وه نه بیته، بۆنه وه بی قول ببینه وه له چه مکه کانی تیرۆر له هۆیه کۆمه لایه تیه کانی تیرۆر له چۆنیته ی ریشه کی شکردنی تیرۆر فرسه ته ی باشتر بدۆزیته وه بۆ سه رکه وتنی دیموکراسی، که ئیستا هه یه. به داخه وه له کوردستان ساله هایه ئیمه گیرۆده ی تیرۆر بووین، گیرۆده ی ململانیه ی ئه ندیشه کانی تیرۆر بووین، که رژیمی عیراقیش روخا، پانتایی تیرۆر نه که ته سک نه بووه وه، بگره فراوانتریش بوو. ئه گه ر جاران له کوردستان به ئاشکرا تیرۆریان ئه کرد، ئیستا به نه یینی ئه یکه ن، مه یدان ی عیراقیشیان بۆ ئاوه لایه وه و ئاشکرا شه چ کاریگه ریه یه کیان هه بووه. ئه و روداوانه ی دوا یی کوردستان و ئه م روداوانه ی ئیستای عیراق، هه موو ده یسه لمینن که و، هه له ی گه وره ی زیانه خش به رامبه ر ناسینی ره گه زه کانی تیرۆر دزایه تی ئه ندیشه ی تیرۆر له سه د سالی رابوردودا کراوه.

⁺ کۆرپکی تاییه ت له کۆنفرانسی دژه تیرۆر (۱/ ی شو باتی ۲۰۰۶) ئوتیل خانزاد/ مه ولیر.

من ئەم بیروپایانەى دەریانده بێم چه زده کهم هه موو ئهوانه ی لێره دانیشتون
یان دواى ده بیستن، به بیروپاوه پى خۆمى بزائن، به هى (ی.ن.ک) ی نه زائن، ههچ
ته عییر له یه کیتى یا مه کته بى سیاسى یه کیتى نا کهن، خودى خۆم، قسه ی
خۆم، بۆچونى خۆمه، ده ریده بېم، ئیوه ش ئازادن باوه پى پى ئه کهن سوپاستان
ده کهم، باوه پى پى نا کهن ئازادن. به لام ئه شى ئینسان لانى کهم پرسىارى
لادروست بى، مونا قه شه ی لا دروست بى، به هیواى ئه وه ی سه ره نجام بگه یه
ئه نجام، تۆزى کراوه ش قسه ئه کهم، من ئه گه ره به رپزىک زۆر پێچه وانەى
ئه ویش قسه بکه م، هیوادارم به ئاسایى زه ربیگریت، به ئاسایى وه رینه گریت، من
ناتوانم هه ندی شت هه یه په یوه ندی به چاره نوسى دیموکراسى و ئازادى و
مه ده نیه ت و نه ته وه که مه وه هه یه موجه له ی که سى تیا بکه م، به راستى، که
وه کو حزبی قسه نه که م وه کو خۆم قسه بکه م، حزیه که م ره نگه سه د چار
دیپلۆماسیه ت به کاربه یتى، به لام من ناتوانم دیپلۆماسیه ت له سه ر فکر، له سه ر
فله سه فه، شتى عه لمانى و جیهان بینى فله سه فه، خاتر بگرم. هۆى سه ره کی
سه ره باسى ئەم بابته لای من له وه وه هاتوو که بۆچى هیزه ئیسلامیه کان،
به تایبه تی توندیره وه کانیا ن که هه میشه، له کاتیکدا شوپرشى گه لێک له پیناوى
ئازادى و دیموکراسیدا ئه یه وى بگاته سه رکه وتن، ئه مانه سه ره له ئه هیتن، شوپرشى
پیشه سازى و ته که نه لۆزى و زانست و ئه قلانیه ت ئه یه وى بچیته ناو کۆمه له وه و بى
به به شیک له رای گشتى، ئه مانه سه ره له ئه هیتن، سه رکه وتن به دى دیت ئینجا
تپۆریزمى ئیسلامى سه ره له ئه هیتن، هۆى چیه ئەم هیزه ئیسلامگه رایانه،
به تایبه تی چه کداره کانیا ن، که ئه یانه وى ده سه لات بگرته ده ست به چه که وه
هه ولى ده سه لات گرته ده ست ده دن؟ هۆى چیه له سه ده ی هه ژده هه مه وه،
تۆزده هه م و بیسته م، تا ئیستاشى له گه ل بى، له سه ربه ندی سه رکه وتنى شوپرشى
دیموکراسیدا زۆرتر سه ره له ئه هیتن؟ من نالیم هه ره موویان، ده لیم زۆرتر
سه ره له ئه هیتن، له کاتیکدا به شى زۆریان له کاتى ته نگانه و خه باتى رزگارى و
شوپرش و قوریانیدا ئدا، به شى زۆریان خویان مات ئه که ن و که نه ئه که ن، قسه
نا که ن، هه تا ئه و کاته ی دیموکراسى له سه رکه وتن نزیک ئه که ویته وه، نیشتمان
له سه رکه وتن نزیک ئه که ویته وه، ئازادى خه ربکه له ناو میله تاندا دیته دى، به شیک
له م هیزه ئیسلامگه رایانه سه ره له ئه ده ن، چه ک هه ئه گرن و ده سه به جیش به شى
زۆریان، دروشمه کانیا ن، سیاسه ته کانیا ن له ناو بردنى هیزه عه لمانى و

ديموكراسىيەكان ئەبى، ھۆيەكانى ئەمە چىيە؟ لەسەر چ رەگىك ئەم ئەندىشانە ئەپوئەت؟ لەسەر چ رەگەزىك ئەم ئايدىيۇلۇڭزىيانە ئەپوئەت؟ بەلئى سەرھەلئانى ئەمانە لەھەلومەرچە ھەستىيارەكانى مىللەتانى وكو ئىمە كە روبەپوى ديموكراسى ئەبىنەو، روبەپوى تەكنەلۇڭزىيا ئەبىنەو، روبەپوى زانستو زانىيارى و پىشكەوتن ئەبىنەو، ياخود كاتىك نزيك ئەبىنەو لەسەر كەوتن، ئەم ھىزانە بۇ دىتەپىشەو ۋە پرۇڭزەيەكى پىچەوانەى پرۇڭزەى نەتەو، پرۇڭزەيەكى پىچەوانەى ديموكراسى، پرۇڭزەيەكى پىچەوانەى زانىيارى ۋە ئەلمانى ئەھىننەپىشەو ۋە مىللانئىيەكى توندىشى پىئەكەن. خۇ دەۋروبەرىشمان ئاشكرايە، سەيرى شۇپشەكانى كوردستان بىكە، ئەگەر خاتريان بىگىن لەسەدەى تۇزەدە ھەمەو ۋە بلئىن كە ھەر ئەوكاتە ئەحزابى ئىسلامگەرا نەبوو، خۇ لەسەدەى بىست بەتايبەتى لەدواى جەنگى يەكەمى جىهان ۋە جەنگى دۈمى جىهان ۋە لەدواى جەنگى سارد، ئەحزابى ئىسلامگەرا ھەبوو، كاريگەرىشيان ھەبوو، سەنگىشيان ھەبوو، كەچى ئەبىنى لەشۇپشى ئەيلولدا ديار نىن، لەشۇپشى نوپىدا ديار نىن، لەفەلەستىندا سالى شەستوپىنچ شۇپش بەرپائەبى كەچى ھىچ ھىزىكى ئىسلامگەرا ديار نى، بەلام راپەرىن كە نزيك ئەكەۋىتەو لەسەر كەوتن، جۆرەھا ھىزى ئىسلامى دروست ئەبى ۋە چەك ھەلئەگرىت ۋە ئاراستەيەكى تر پىچەوانەى شۇپشى ديموكراسى فەلەستىن ئەھىننەپىشەو. سەرەنجامىش بىنيتان كە چەندىن پرۇڭزە تىكەلاۋبوو لەفەلەستىن ۋە كىشەكان ۋەلىلئەتاتوو كە ئىستا ھەمو دەۋلەتانى دىنا نىگەرەنن بەرامبەر بەدۇخەى كە لەناو فەلەستىن ھەيە نوپنەرى شەرى خەلگى فەلەستىن، ئىستا كەوتتە ژىر پىسيار، نوپنەرى ديموكراسى لەفەلەستىن ئىستا كەوتتە ژىر پىسيار، لەكاتىكدا ھىزىك دىتەپىشەو نە باۋەرى بەدیموكراسىيە، نە باۋەرى بەئەلمانىيەتە، نە باۋەرى بەئازادىيە ۋە جۆرىكى تر بىر لەڭزان، بىر لەسىاسەت، بىر لەدەسلەت ئەكاتەو، ئەمانە پىسيارگەلىكن بەراستى ئىنسان ئەترسىتئى، لەباتى ئەۋەى ھاندى بدا، لەباتى ئەۋەى دۇخۇشت بىكات، لەبەرئەو ئەم پىسيارانە ئەبىبىنم، مەترسىيەكانى لای خۇمان ئەبىنم، مەترسىيەكانى لەشۇپشدا ئەبىبىنم، مەترسىيەكانى لەدواى شۇپش ئەبىنم، لەدواى راپەرىن ئەبىبىنم ۋە ئىستاش ھەلومەرچىكى تازە ھاتتەپىشەو، كى ئەلئە چەند سالىكى تر ئەيمە بەرەو دىنايەكى تر ناپۇين، بەرەو دەستكەوتى سىياسى گەرەتر ناپۇين، ئىستا ئەو دەستكەوتە سىياسىيە

که وره یه ره نګه به ره و ده وله تعان به ری، ګر به ره و ده ولت رۆشتن، ئیمه چۆن روبه پوی ئیسلامګه رامن نه بینووه، هیزه پشتیوانه کانی ئیسلامګه را چۆن مامه له له ګه ل ئیسلامګه راکاندا نه کهن؟ بۆنه وهی له بهرام بهر پرۆډه ی ده وله تبوونی کورد کایه بکه نو به دلای نه وان بیت، که به دريژایي میژوو ئه م بابه تانه هر هه بووه، ئه م ململانییه هر هه بووه، ئیتر نه بی به راستی پیم وایه توژی کراوه قسه له سر نه م مه سه لانه بکه ین، به هیوای نه وه ی کۆمه لئ ګر یی ده روونی هه یه له ناخی هیزه سیاسیه کان، له ناخی هیزه ئایدیۆلۆژیه کان، ئیتر هه قی وایه توژی به کراوه تر قسه له سر نه م به بکه ین و نه ترسین له وه ی نه بی بیلیین، نه ترسین له وه ی که له قازانجی نه ته وه که مانه له باری فکریه وه، له باری فله سه فیه وه، هه قی وایه توژی به کراوه یی قسه ی له سر بکه ین.

بۆنه وه ی بتوانم له ماوه ی چل ده قیقه دا بابه ته که م ته واویکه م، هه ول ده ده م توژی به چپی قسه بکه م هه رچه ند نه م بابه ته، زۆر کات هه لته ګر ی، لانی که م دوو سه عاتی نه ویست ئینسان بتوانی سه عات و چاره کئ قسه ی له سر بکات و سئ چاره که سه عاتی کیش موناقه شه ی له سر بکات، به لام تازه له ناوی هه لته کیشین، چل ده قیه قسه نه که م، بیست ده قه ش بۆ ئیوه. مه سه له ی نه ته وه و مه سه له ی ده ولت دوو مه سه له ی پیکه وه به ستراون که تۆ ناتوانی باس له به کیکیان بکه ی، نه وی تریان فه رامۆش بکه یت، به ه یچ شیوه یه ک، نه وه ته ی نه ژاده کان له دنیا دا چه که ره یان کردووه زمانی نه ژاده کان پڑاون له دنیا دا، نه وه ته ی ره ګه زی نه ژاده کان رۆچۆته ژبانی کۆمه لایه تی و ژبانی به شه ری له دنیا دا، هاوشانی نه وه ورده ورده مه سه له ی ده سه لاتی نه م نه ژادانه له دنیا دا بووه به مه سه له یه که له مه سه له ګرنگه کانی دنیا، پيش په یدابوونی ئاینه کان نه ژاد هه بووه، له کاتی په یدابوونی ئاینه کاند نه ژاد هر ماوه، له دوی په یدابوونی ئاینه کانیش نه ژاد هه بووه هر ره ګه زه کانی نه م نه ژاد بوونه ش، له ګه ل ګۆرپانکاریه کاند رۆچوون و کارلئیکیان کردووه ورده ورده هه تا ګه شتونه ته سه رده می سه رمایه داری و شوپشی ته کنه لۆجی و له ګه ل نه مانه شدا، ئیتر هه لچووه، مه سه له ی نه ژاد به ره و نه ته وه بوون چووه، به ره و بزوتنه وه ی رزګاریخواز چووه، به ره و ده ولت بوون چووه، به ره و یه کخستنی بازار چووه، به ره و یه کخستنی زمان چووه، هه تا وای لیها تووه که ده ولته ی مؤدیرن دروست ببی و ده ولته ی مؤدیرنه ته عبیر بووه له خولیا یا ئاواته دیموکراتیه کانی میله تانی

جياواز جياواز لەسەر ئەرز، هەتا شۆپشی پيشەسازی لەدنيادا نەبوو، بەپێی
 بۆچونی زۆری ئیورناسەکانی دەوڵەتناسی لەدنيادا، ناشی ئو دەوڵەتە، یا ئو
 دەسەلاتە، یا ئو قەلەمپەوانە، یا ئو ئیمپراتۆریەتەکانی لەدنيادا هەبوو،
 بەدەوڵەتی ھارچەر، یا دەوڵەتی مۆدێرن یا دەوڵەتی کە ئیستا هەموو
 سیفەتەکانی دەوڵەتی تیا، لەم سەرەدەمە حسابیان بۆ بکەیت، بەلام دەسەلات
 بوون، قەلەمپەو بوون، خاکیان یەك خستوو، میلەتانیان بەزۆری زۆرداری
 خستۆتە ناو قەلەمپەوکانیان، یاسایان هەبوو، دین لەپاڵیان بوو، مەزھەب
 لەپاڵیان بوو، ئایدیۆلۆژیەت لەپاڵیان بوو و پێش ئاینەکان و دواي ئاینەکان
 جۆریک لەشورا، پەرلەمان، راویژکردن، مەجلیسی پیران، ئوانە ھەرھەمووی
 لەدیزەمانەو هەبوو، نەك ئیستا، لەزەمانی یۆنانیەکاندا هەبوو، لەزەمانی
 رۆمانیەکاندا هەبوو، زیاد لەھەزار سال لەبەریتانی هەبوو، لەزۆر وڵاتەکانی تر
 ئو جۆرە دەسەلاتانە و دەوڵەت هەبوو، بەلام دەوڵەتی مۆدێرن نەبوو، وەکو
 ئیستا کە دەوڵەتێک پێی بوتری جیگیربوو، پێی بوتری ئەتوانی مفاوہەتی
 دژەکانی خۆی بکات، ئەتوانی لەپەرۆسەییکی دوورودرێژی مێژویدا تەواوی پەيام و
 پەیمانەکانی خۆی بەدیھێنێ، کەوابی بەدرێژی مێژوو شتێک هەبوو، بەناوی
 دەوڵەت یان ئیمپراتۆریەت بوی، ھەرشتی بوی شتێک هەبوو بەناوی
 دەسەلات، کە ئاینەکانیش ھاتوون دیسان دەسەلات ھەر هەبوو، قەلەمپەو ھەر
 هەبوو، ئیمپراتۆر ھەر هەبوو. لەتیکستە پیرۆزەکانیشدا چ لەجولەکە، چ لە
 مەسیحی، کە لەدواي ئەوێ رۆمەکان مەسیحیەتیان کرد بەئایدیۆلۆژیەتی
 خۆیان و چ لەئیسلا میشدا، مەسەلەي دەسەلات و مەسەلەي قەلەمپەو لەئارادا
 ھەيە، قەسەي لەسەرکراو، ھەولێ بۆدراو، سەپینراو، یاسای بۆ دانراو،
 مەزھەب قەسەي لەسەر ئەو کردوو، ئیجتیھادات لەسەر ئەو مەسەلانە زۆر زۆر
 ھەيە، ئەوێ کە راستەوخۆ لەگەڵ ئیئمە لەدرێژی مێژوو دەسگیر بوو ئەگەر
 لەپێش سەرھەلدانی دەسەلاتی ئاینەکان گەپێن، بێنە ناو دواي سەرھەلدانی
 ئاینەکان، ئەوێ لەگەڵ ئیئمەدا دەسگیر بوو زۆرتر دەسەلاتی ئاینی،
 بەتایبەتی دەسەلاتی ئیسلامی بوو، تکیە دیقەت لەقەسەکەم بدەن، من نا ئیم
 ئیسلام، ئە ئیم دەسەلاتی ئیسلامی، چونکە ئیسلام شتێک، دەسەلاتی ئیسلامی
 شتێکی ترە، دوو شتی جیاوازه، ئیسلام پیرۆزە و عەقیدەيە، ئینسان خۆی
 لەگەڵ خواي خۆی، لەگەڵ پێغەمبەري خۆی، لەگەڵ مەزھەبی خۆی، لەگەڵ

قەناعەتی خۆی، ئەوە زۆر زۆر ئاساییە و هەمیشە ئەم باوەرپانە هەبووە و هەقە ئازادی تەواوی بدریشت و ئەقلانیانە قسە لەسەر بکری. بەلام کە قسە دیتە سەر دەسەلات، کە قسە دیتە سەر چۆنیەتی سەپاندنی دەسەلات، قسە دیتە سەر مامەڵە دەسەلاتی ئیسلامی لەگەڵ ئەقوامی وەکو ئیمە، ئەمەیان هەزار جورە مونا قەشە هەژگەری، پەيوەندیشی بە پیرۆزیی ئاینەکو و قورئانەکو و مەزەبەکانەو نییە، دوو بابەتی زۆر جیاوازه؛ چونکە خۆتان ئەزانن چەند ئیجتەهاد بۆ دەسەلات هەیە و دەسەلاتەکانی ئیسلامی چ لەئومەویەکاندا بێ، چ لەعەباسیەکاندا بێ، چ هەتا لەسەردەمی خولەفای راشیدینیش بێ، چ مامەڵە یەکیان کردووە لەگەڵ ولاتانی وەکو ئیمە، چ مامەڵە یەکیان کردووە لەگەڵ دەسەلاتەکانی بەرامبەر دەسەلاتەکانی خۆیان کە هەیانبووە و سەرەنجام چ کوشت و کوشتاریک و چ ئالانی گەرەگەرە لەمێژوودا بەرامبەر ئەقوامی وەکو ئیمە رویداوە تاوانی یەکجار گەرە بەناوی دەسەلاتی ئیسلامیە و بەرامبەر ئەقوامی وەکو ئیمە رویداوە، بەراستی ئەو کوشت و کوشتارە ی کە لەولاتی عێراقدا، لەولاتی فارسدا، لەزۆریک لەولاتانی دنیادا سەرەنجامی فتوحاتی ئیسلامی بەرامبەر ئەقوامی وەکو ئیمە کراوە، ئەو تاوانانە ی کە کراون، تاوانی بێوینەن لەمێژوودا، بەناوی دەسەلاتی ئیسلامیە وە، هیچ دەسەلاتیک نە دەرە بەگایەتی، نە میرنشینی بەرگە ی هێرشەکانی فتوحاتی ئیسلامی لە کوردستاندا نە گرتووە و هەتا سەدە ی حەفدە هەم و هەژدە هەمیش دوامیرنشینی دەسەلاتی دەرە بەگایەتی، ئەگەر لەناوچووبن، یان هێرشەکانی بەرای ئیسلامی و دەسەلاتی ئیسلامی لەناوی بردوون، یان صفەویەکان یان عوسمانیەکان لەناویان بردوون، دەولەتی بیگانه، ئیمپریالیزم، کۆلۆنیالیزم، ئینگلیز، بەریتانیا، ئەلمانیا، فەرەنسا، ئەمانە لەئارادا نەبوون، بەپێچەوانە وە ئەوانە پاشان هێنارون ئیمپراتۆریەتەکانی عوسمانی و صفەویشیان پێ بەهێزکراوە.

کاتی کە شۆپشی پێشەسازی کراوە، تەکنەلۆجیای ئەوانیان هێناوە، تۆپی ئەوانیان هێناوە، جەنەرالەکانی ئەوانیان هێناوە، میرنشینهکانی کوردیان پێ تەفروتونا کردووە، یەک لەدوای یەک میرنشین لەئەجامدا لە کوردستان نەما، کە هەموو میرنشینهکانی دنیا، ئەو میرنشینهکانی کە لە کوردستاندا هەبوو، لەهەموو دنیا شدا ئەو میرنشینهکانی ناوکی پەرەپێدانی دەسەلات و فراوانی دەسەلاتی ناسیۆنالیزمی میللەتانی دنیا بوون، یانی میللەتان لەخۆیانە وە نەبوون بەخاوەن

دەسەلاتى ناسىۋنالىستى، مىللەتان لەخۇيانەۋە نەبوون بەدەسەلاتى مۇدىرنىتەۋ
پېشىنە دەسەلاتى دىارىيان ھەبوۋە، ئەۋىش دەسەلاتى مىرنىشىن بوون. ئەم
دەسەلاتانە وردە وردە گەشەى كىردوۋە، تېكەلاۋ بەشۇرۇشى پېشەسازى بوۋە
سەرەنجام بىزۋىتەۋەيەكى رىزگارخۋازى مىللى، كە ھەموو مىرنىشىنەكانى
رىكخستۋەۋە يەك قەلەمپەۋى سىياسى لەمىژۋودا دوستكىردوۋە دۋايى دەۋلەتى
مۇدىرنىشى لىپەيدا بوۋە، دۋايى دىموكراتىشى لى دوست بوۋە، دۋايى ئەۋ
پېشكەۋىتنە سەرگەۋىتنە بەدىھاتۋىن كە ئىستە لەرۇژاۋا ئەيانىنىن، كە
دەۋلەتانى رۇژاۋا چەند دەۋلەتى گەۋرە گەۋرە چەند دەۋلەتى خاۋەن زانستە
زانىارى دەۋلەتى ئەۋىتە لەئارادان، كە ئىستە ھەموو دىنبايان خىستۋە ژىر
كارىگەرى خۇيانەۋە. كەۋايى لەبەرامبەر پىرۇسەيەكى سىياسى، دەسەلاتدارىتى
گەۋرەى مېژۋىيىداين، ۋەكو كورد كە بەدىرژايى مېژۋە بەھىچ شىۋەيەك
دەسەلاتدارەكانى ئىسلامى، ئىمپىراتۋىيەتەكانى ئىسلامى، قەلەمپەۋەكانى
ئىسلامى لەسەرەتاۋە بۇ كۋىتى، بەھىچ شىۋەيەك بۋارىيان نەداۋە ھەناسەيەكى
دەۋلەت مەدارى لەۋلاتى خۇمانا بىكىشىن بۋارىيان نەداۋە ناۋكى دەسەلاتى
مىرنىشىنەكانان وردە وردە لەگەل ئالۋگۈرەكانىدا گەشەبكات؛ بگەرە
بەپېچەۋانەۋە، ھەمىشە سەرگۈتىيان كىردوون، برادەرىك لىرەيە كاك (شۋان)
لەتېزىكى ماجىستېرىدا، سەلماندۋىيەتى كە چۈن چۈنى وردە وردە دەسەلاتەكانى
ئىسلامى، دەسەلاتەكانى كوردىيان لەناۋىرۋوۋە كۈپىكى تىرەناۋى (فۋاد
ئەسكەندەر) كىتېبىكى تازەى دەرگىردوۋە تېزى دىكتۇرايەكە كاك (جەۋھەر
كرمانچ) تەرجمەى كىردوۋە، تېزەكە ئۆر بەۋردى بەدىقەتە بەخۋىندەۋەى
سەدان سەرچاۋەى ئىسلامى سەلماندۋىيەتى كە ھەموو سەرگەۋىتىكى
دەسەلاتدارانى ئىسلامى لەكوردستاندا، لەسەر حسابى مىرنىشىنەكانى كورد
بوۋە مىرنىشىن دۋاي مىرنىشىن لەسەرەنجامى ھىرەشەكانى دەسەلاتدارانى
ئىسلامى لەكوردستاندا لەناۋچوون، مەن ئەپىسىم تېكشكانى ئەم ھەموو
دەسەلاتەۋە سەرەنجام نەمانى دەسەلاتەكان، چ كارىگەرىيەكى ھە بوۋە بۇئەۋەى
مەسەلەى نەتەۋايەتى لەلەى ئىمە دەرەنگ بەھەللى، دەرەنگ بەھەللىتەۋە لەمىژۋودا،
كە خۇمان ئەزانىن دەسەلات بۇ يەكخىستىن بازار، بۇ يەكخىستىن زەمان، بۇ
زانست، بۇ تەكەلۇژيا، بۇ كەلتۈر ھەتا بۇ پېككەتەى دەرۋونى، بۇ ئەدەب، بۇ
كەلەپۇر، بۇ ھەموو شىتېك، دەسەلات مەسەلەيەكى يەكجار گىرەگە لەمىژۋودا،

يانى هممو نه و ميلله تانهى، هممو نه و نه تانهى له ميژوودا دهسه لاتيان هه بووه، ئيستا نه و نه تانه له نه ته وه هه ره ده وه مهنده گاني كه لتورى، نه ده بى، سياسى، ياسايى و كۆمه لايه تين، به پيچه وانه شه وه، نه و نه تانهى كه دهسه لاتيان له ميژوودا نه بووه يان دهسه لاتيان هه بووه له ناوبراون له ميژوودا، نه و نه تانه نه بى كون و كه له به رى ميژوو بگه پتين بۆنه وهى پاشماوهى فكريان، پاشماوهى سياسه تيان، نه ده بيان، كه له پوريان، فۆلكلوريان، پاشماوهى زمانيان، كۆكه نه وه تازە تازە نه ته وه گاني وه كو ئيمهش، ده دوانزه فهرهنگيكمان هه يه، له ملاونه ولا زمانه كانمان كۆبكه پينه وه، نه وه نه رمه نه كان حاليان ببيينن، نه وه بلوجه كان حاليان ببيينن، نه وه تاميله كان، نه وهش كشميره كان، نه مانه كه سه ره نجامى سه ركه وتنى قه له مپه وه گاني ئيسلام هيچيان دهسه لاتيان نه ما، با بزنان چ حاليكيان هه يه، نه ويش له سايهى نه م دهسه لاتانهى كه ئيستا هه يه و نه وه دهسه لاتانهى كه له وه وبه ريش هه بووه، كه وابى، له لايه كه وه زه ره ريكي گه وره مان كرد كه دهسه لاتا كانمان نه ما، له ولاشه وه زه ره ريكي گه وره مان كرد كه خه مليني يا گه لاله بووني پتيكهاته نه ته وابه تيه كه مان زۆر زۆر دواكه وت، نه مهش به دريژايى ميژوو، سه دهى رابردوو، نه توانم بلنيم كاريگه ريه كى يه كجار نيگه تيفى كرده سه ر بزوتنه وهى سياسى نه ته وه كه مان نوينه رى بزوتنه وهى سياسيمان و سه ره نجام نه و كيشه و بيتشانهى توشمان بوون، يه كيك له هۆيه گاني نه گه پيته وه بۆنه وهى كه نه ته وه كه مان درهنگ خه ملنى و بزوتنه وه كه شمان له سه ر بنچينه يه كى زانستى و ته كنه لۆژى و نه قلانى ته واو دروست نه بوو، هه ربۆيه نه و بزوتنه وانه نه وهنده هه لپه ي نه وه يان بوو له ناومان نه بن، نه وهنده نه ياننه توانى له بارى باب ته وه ستراتيژى خويان، به رنامه ي دوورونزيكى خويان بخه ملينن و سه ره نجاميش بزوتنه وه كه نه وهنده به هيز بى و بتوانى به رگه ي دوژمه گاني خوڤى بگريت، له كاتيكدان گه ر ئيستا سه يرى بگه يت، نه گه ر ئيستاو سى سال له مه وبه ريش سه ير بگه ي، دوژمه گاني ئيستاي داگه ركه رى كوردستان زۆر زۆر به هيزتر بوون له هه ندئى دوژمنى له وه وبه ر كه هه لپانكو تا وه ته سه ر نه ته وه كه مان، له به رنه وهى كه له هه ناوى مه سه له نه ته وابه تيه گاني ئيمه دا خه ملينيكي ته واو نابيني، پيكه وه به ستينيكي ته واو نابيني و ريگا گه يراوه له وهى كه سه ره تاي سه ره له داني بازرگاني به ره و ته كنه لۆجيا بپواو بازاپ يه ك بخات و زمانت يه ك بخات؛ سه يرنه كه ي نه و نه ته وه يه

که هه شبوه، ویستویه تی پئ بگات، ویستویه تی تی بگا، ویستویه تی به رزبیتوه بۆ ئاستی راپه پاندنی ئه رکه کانی سه رده می خۆی، له به رنه وه ی لاواز بووه، له به رنه وه ی کاریگه ریه ناله باره کانی به ده ر له مه سه له نه ته وایه تیه کان، له سه ر نه ته وه که مان هه بووه، ئیتر نه وه نه ته ویه نه یتوانیوه به رگه ی دۆژمنی لاوازش بگرت؛ له کاتی کدا دۆژمنه کانیشمان هه میشه دۆژمنی یه کتر بوون، هه میشه عوسمانی و سه فه وی دۆژمنی یه کتر بوون. ئیوه لاتان سه یر نه بی راپه پینیک وه کو راپه پینه که ی سمکۆ له سه رده می کدا سوپا که ی له سوپای شای ئیتران به هیتر بووه، نه شیتوانیوه سه ریکه وئ، شیخ عه بدوللای نه هری راهه په پئ، دووسه دوه نجا هه زار چه کدارو موریدی نه بی، ناشتوانئ سه ریکه وئ، به درخان نه چی شه پ له موسل نه کات، نه وه نده خۆی به به هیتر نه ژانی له موسل شه پ نه کات، شیخ عه بدوللای نه هری نه چی شه پ له ورمئ و ته بریز نه کات، له گه ل نه وه شدا چونکه له ناوخۆیدا پتیکاته که ی به حوکمی کاریگه ریه کانی ده ره وه ی مه سه له نه ته وایه تیه کان، له ناوخۆیا نه وه نده ی پوکاندۆتوه، نه وه نده له ژیر هه ژموونی ده ره کی خۆیا بووه، ئیتر شته ناوکیه کانی خۆی وه کو پرۆسیسیکی میژوویی پتویست پئ ناگات، تی ناگات، ناخه ملئ، له ناو کۆمه له که ی و له ناو هه سه ته کانیا ن ره گ دانا کوتئ، له ناو پتویستییه میژوویییه کانیا ن، له ناو ژانی له دایکبوونی پرۆسیه یه کی میژوویی، نه ته وه یی، ده ولت دروستکردندا، له به ر نه وه زیانه جه ماوه ریکی یه کجار قۆریش کۆئه کاته وه، که چی ناشتوانئ سه ریکه وئ و به رگه ی یه ک قۆرت له قۆرتیه کان ناگرئ، به رگه ی یه ک جه زه به ی کوشنده ناگرئ، چونکه له ناوخۆیدا ته واو ره گاژوو نه بووه به پتویستییه کانی دروستکردنی ده ولته تی نه ته وه، له به رنه وه دژه کانی دروستکردنی ده ولته تی نه ته وه له ده ره وه به هیتر بووه له سه ری، نه نتی بایتی که کانی نه م بزوتنه وه نه ته وایه تیه به رامبه ر کاریگه ره ده ره کیه کان لاواز بووه، له کاتی کدا میله تانی تر وا نه بوون، میله تانی تر نه نجامی ئاسایی گه شه کردنی خه باتی نه وان و قۆناغی گه شه کردنیان سه یر نه که ی، نه وانه له به رامبه ر دینیکی به هیتر، ئیمه واتینه گه ین مه سیحی لاوا تر بووه له ئیسلام، ئیستاش له دنیا دا سئ ملیار مه سیحی هه یه و یه ک ملیار موسلمان هه یه، هه میشه ده سه لاتی مه سیحیه کان له دنیا دا ده سه لاتیکی به هیتر بووه، ده سه لاتی رۆمیه کان ناشکرایه چ ده سه لاتیکی به هیتر بووه و زمانیکی یه کگرتووشی هه بووه، نه گه ر بوتری ده سه لاتی ئیسلامی له به رنه وه ی دینی

هه‌بووه، مه‌زه‌بی هه‌بووه، ئیجتاهادی هه‌بووه، زمانی به‌کگرتوی هه‌بووه، سوپای هه‌بووه، شه‌ریعه‌تی هه‌بووه، بۆ سه‌رکه‌وتن مه‌سیحیه‌کانیش نه‌مانه‌یان هه‌مووی هه‌بووه، به‌لام له‌ویدا چونکه‌ گه‌شه‌کردنی ئاسایی نه‌پواته‌ پێشه‌وه‌ و سه‌ره‌نجام ده‌سه‌لاتی مه‌سیحی که‌ نه‌گاته‌ بنبه‌ست و ناکوکیه‌کانی له‌گه‌ڵ په‌یوه‌ندی بازگانی، شۆپشی پێشه‌سازی و هیژه‌کانی به‌ره‌مه‌پێتان و په‌یوه‌ندیه‌کانی به‌ره‌مه‌پێتان نه‌ته‌قیته‌وه‌، نوێنه‌ره‌وه‌ی شۆپشی پێشه‌سازی له‌وکاته‌دا به‌هێژ دێته‌پێشه‌وه‌، سه‌یرنه‌که‌ی له‌به‌رامبه‌ریدا ده‌سه‌لاتی ئیوکراتی مه‌سیحی خۆی ناگرێ و سه‌ره‌نجام شۆپشی پێشه‌سازی، شۆپشی نه‌ته‌وه‌یی، شۆپشی به‌کخستنی زمان و بازایی نه‌و و لاتانه‌ یه‌که‌یه‌که‌ سه‌رکه‌وتن به‌ده‌ست نه‌هێنن و به‌هێژترین قه‌لمه‌ره‌وه‌کانی نه‌و سه‌رده‌مه‌ی مه‌سیحیه‌کان یه‌که‌یه‌که‌ له‌ناوه‌بات، نه‌گه‌رچی نه‌و قه‌له‌مه‌وه‌ له‌رێنسانس به‌ولاوه‌ هه‌تا نه‌گاته‌ دادگاکانی پشکنین، تا نه‌گاته‌ سه‌ده‌ی هه‌فده‌هه‌م پێنج ملیۆن ئینسانیش نه‌کوژن، به‌لام له‌به‌رامبه‌ریا بزوتنه‌وه‌یه‌کی میژووکردی به‌هێژ که‌ پێکهاته‌کانی، ره‌گه‌زه‌کانی، پرۆسیسه‌که‌ی زۆر به‌هێژ دێته‌پێشه‌وه‌، له‌سه‌ر بنه‌مایه‌کی ئابوری به‌هێژ دێته‌پێشه‌وه‌، نه‌توانی به‌رگه‌ی هه‌موو هیژه‌کانی نه‌و ده‌سه‌لاته‌ ئیوکراته‌یه‌ مه‌سیحیه‌ بگرێ و نه‌توانی به‌رگه‌ی هه‌موو نه‌و قه‌تلعامه‌ بگرێ و نه‌توانی هه‌تا به‌رگه‌ی نه‌وه‌ش بگریت که‌ به‌سه‌دان نه‌ندیشه‌ندو عالم و سه‌دان ئابوریزان، له‌ناو نه‌و بزوتنه‌وه‌یه‌ له‌ناویش نه‌چن، به‌لام هه‌رخۆی نه‌بی به‌کانگای نه‌وه‌ی هه‌زارانی تر دروست بکات، چونکه‌ زه‌روره‌تیکی بابته‌ی له‌دایه‌وه‌ بووه‌ و له‌ناو خۆشیا، له‌ناو پرۆسه‌که‌، ره‌گه‌زه‌کانی پێکه‌پێتان و به‌هێژیونی هه‌میشه‌ له‌به‌هێژبوندا بووه‌، بۆیه‌ دژه‌کانی نه‌یاننوانیوه‌ به‌ره‌نگاری و خۆپاگریه‌کانی نه‌م له‌ناوبه‌رێ، له‌کاتیگدا ئێمه‌ هه‌میشه‌ دژه‌کانمان توانیویانه‌ توخمه‌کانی خۆپاگریه‌کانی پێکهاته‌ی نه‌ته‌وه‌ییمان له‌ناوبه‌رن، یه‌که‌ فه‌توا به‌س بووه‌ پاشای کۆره‌ له‌و ره‌واندوزه‌ ئازیزه‌ی خۆمانه‌وه‌، چه‌که‌که‌ی دابنێ بچێ بۆلای خه‌لیفه‌ی عوسمانی، خه‌لیفه‌ی عوسمانیش هه‌زار سوپندی به‌میژه‌رو قورئانه‌که‌ی بۆ خواردووه‌، که‌ هیچی لێ‌ناکات، سه‌ره‌نجام خۆمان زانیمان چی له‌میری ره‌واندوز کراوه‌، خۆمان زانیمان چی له‌شیخ عه‌بدوللای نه‌هری کراوه‌، چ له‌به‌درخان کراوه‌، چی له‌هه‌موو سه‌رکرده‌ی راپه‌رینه‌کانی کوردستان کراوه‌، که‌ هیجیان نیه‌ سوپند و قورئان و هه‌زار شتی تریشی بۆ نه‌خورایی، هه‌تا بچنه‌ لای سوڵتانه‌کان، که‌ چوشتن

بەرزەوه مامەلەیان لەگەڵ کراوه. ریزەکه لەئەنجامدا بەشی زۆریان یا دەستبەسەرکراون یان نەفی کراون بۆ یونان، یا بۆ عەرەبستانی سعودی، یان بەمۆتامەرە لەناویان بردوون، ئەم وەزعیەتە بەدریژایی میژوو هەتا ئەگاتە جەنگی جیهانی دووھەم بەردەوام بوو.

من بەش بەحالی خۆم یەکێک لەبەرپرسیارێتیەکانی دروستنەبوونی دەوڵەتی کوردستان لەمیژوودا ئەگێرمەو. بۆ دەسەڵاتدارەکانی ئیسلام، یەکێک، نائیم ھەمووی، بەلام ھۆیەکێکی زۆر زۆر گرنگیش بوو، ئەو دەسەڵاتانەی لەھەزارە یەکەم دووھەدا لەناوچوون، دەسەڵاتە ئیسلامیەکان لەناویان بردوون و ئەو بزوتنەوانەی سەریش نەکووتن، کاریگەریەکی ھەرە نیگەتیڤ لەسەریان، کە سەرئەگەوتوون، ئەگەرپێتەو بۆ دەسەڵاتەکانی ئیسلام؛ لەجەنگی دووھەمی جیھان بەدواشەو، ئیتر خۆمان و ئیمپریالیزم دیتەپێشتەو، کە بەھەقیقەت لەدوای جەنگی یەکەمی جیھان ھەلی باش ھەلگەوت بەداخێکی زۆرەو ھەلە ی گەرە کراو بەرامبەر بەو، کە شیخ محمودی نەمر پیاویکی گەرە یە لەمیژوودا، ھیمەتییکی یە کجار گەرە ی کردووە لەمیژوودا، پیاویکە بەبنەمالە دینی، بەلام بەئەقل ئەقلانی بوو، نە یویستوو دەوڵەتی دینی دروستبکات، ویستویەتی دەوڵەتیکی قەومی دروست بکات، بەلام بەداخێکی زۆرەو، ھەندێ ھەلە تەکتیکی قورسی کرد، سەرەنجام زۆر خراپ لەسەری کەوت، ئەو ھەبوو فرسەتی سیفەر و ئەو وەزعیەتە ی کە ھەلگەوت، لەدەستچوو، لەدەستچوونە کەش ئەو ھەبوو کە وێ، ھەم سیاسەتی کۆلۆنیالیزمی پرۆژە یەکی نەبوو بۆ کورد و ھەم ھەلەکانی سەرداران و سەرکردەکانی خۆشمان کەم نەبوون ئەوکاتە.

بێگومان لەجەنگی یەکەمی جیھانی بەدواوە تا جەنگی دووھەمی جیھانی لەبیرمان نەچی کە بزوتنەو یەکی فەندەمەنتالیستی بەھێز لەمیسر سەرھەڵدەدان بەناوی (ئیخوان موسلیمین) ئەم بزوتنەو فەندەمەنتالیستە، ئەو کاریگەریە ی نەبوو لەولاتانی ئێمەدا، بەلام لەمیسر خۆی کاریگەریەکی بەھێزی ھەبوو، ئەلتەرناتیڤییکی بەھێز ھەبوو بەرامبەر دەسەڵاتی مەلەکی و لەبەرەمبەر ئەو خەباتە دیموکراسیە ی کە ھەبوو، ئیخوان موسلیمین دیواریکی گەرە ی بەرامبەر مەسەلە دیموکراتیەکانی ئەوکاتە ھەلچنێو کە لەرۆژئێوارە بۆ ولاتانی ئێمە ھاتوو، پێش ئە وەش کە ناپلین ھاتوو بۆ ولاتانی ئێمە، چاپخانە ی ھێناو، ئەقلی ھێناو، ھەموو رەوتە سەلەفیەکانی ئەوکاتەش دژی

گواستنه وهی ئەقلی مەدەنی و مۆدێرن بوون لە ولاتانی ئەوروپاوە بۆ میسرو دەورووبەری، لەدوای جەنگی یەکەمی جیهانی ش ئیخوان موسلمین کە دروستنەبێ، پڕۆژەیەکی بەپیچەوانەی پڕۆژەی مۆدێرنیتەکردن، بپیچەوانەی پڕۆژەی ئازادی، بپیچەوانەی پڕۆژەی بەئەقلانیکردنی کۆمەلگا دەپیچیتە تێکستی پیرۆزایەتی ئیسلام و بەتوندی دژی سەرھەلدان و نشووناکردنی دیموکراسی دەبێ.

له دواى جهنگى دووه مى جيهانىش كه تهياراتى ئىخوان موسلمين نه قل نه بى
بۆ ولاتانى ئىمه، به هه مان نه قايهت نه قل نه بى، له په نجاكان به دواشه وه كه
ئه حزبى ئىسلامى له ولاتانى ئىمه دروست ئه بى له ژيتر كاريگه رى ئىخوان موسلمين
سه ره لده دن. بچن ميژوويان بخويننه وه له هه موو ولاتانى له مه ر خو مان، په كيك
له مانه په ك پرژدهى نه ته وايه تى نيه، په ك پرژدهى ديموكراتى نيه، په ك پرژدهى
مؤديرنيتى نيه؛ له ولاتانى ئىمه دا، ئىخوان موسلمين به دريژايى ميژوو نه و
پرژوانه ي هه ره نه ببوه، تازه تازه قسه له ديموكراسى ئه كه ن. چه ند ساليكه كه
ئه زانن ديموكراسى به ره و به روى سه ركه وتنى گه وه ئه پوات، ئىخوان موسلمين
هه ولته دات بگونجى له گه ليا. نه ك ديموكراسى بكات به پرژدهى ستراتيجى خو،
ئىستغلالى نه و ديموكراسيه بكات بۆ نه وهى بتوانى بيته سه ر حوكم، كه هاته سه ر
حوكم مه گه ر خو يان و خواى خو يان بزنان چيمان لى ئه كه ن ئه وانه، مه علوميشه
كه نه و نيكستى ئه وان باوه ريان پييه تى، نه و خيتابه ي ئه وان باوه ريان پييه تى،
ده ولت به ره و كوئى ئه به ن ئه وانه، هه موو نه و لايه نانه ي كه له ژيتر كاريگه رى
ئىخوان موسلمينه كان، له ولاتانى ئىمه دروست بوون، بچن سه يرى ميژويان بكه ن،
لاپه ره يه كم بۆ ببنن له ميژووى خو ياندا، په ك لاپه ره، پرژده يه ك دوونزيك، پژه ي
مه سه له ي نه ته وه يى و پرژدهى ده ولته تى نه ته وه يى له دوايانه وه هه بى،
پژه يه كيشى تيا نيه، تروسكاييشى تيانيه، هه رگيز تيايا نيه، به پيچه وانه وه،
نه ك هه ر تيايدا نيه، به لكو له سالى (١٩٧١-١٩٧٢) به بريارى مورشيدي ئه علاى
ئىخوان موسلمين، حزبى ئىسلامى عيراقى كه ئيستا نوينه ره وهى ئىخوان
موسلمينه له عيراقداو ئه وانه ي له كوردستانيش له ناو نه و حزبه بوون، له سه ر
برياري مورشدى ئه علاو سه رگرديا ته تى ئىخوان موسلمين خو يان ته جميد ئه كه ن،
تا سالى ١٩٩٤ له كوردستاندا كه راپه رين بوو، كه سه ركه وتن، كه حكومه ت
دامه زرا، كه په رله مان بوو، ئينجا په كگرتوو ليتره ئيعلانى خو كرده وتيان
هه بن و له به ياننامه ناوخوييه كاناندا ئه لئن ئىمه له سالى (١٩٧١-١٩٧٢) خو مان

تەجمىد كىردۈۋە، نەك ھەر ئەۋەندە بەلگۈ لەدۋاى كىمىياباران كىردنى ھەلەبجەشدا، كاتىك كە كۆمەلنىك لەو ئىسلامىيەنە دىنە دەرەۋە ۋە ئەچنە ئىران، لەۋى ئەيانەۋى جىھاد بىكەن، ئەيانەۋى چەك ھەلگىرەن بەناۋى بىزۈتنەۋەى ئىسلامى، ئەم تەيارەى كە ئىستا يەكگرتۈۋى ئىسلامى دروستكىردۈۋە، زۆر بەتوندى دژى ئەۋانە بوون، ھەموو ئۆردۈگاكانى ئەۋكاتە ئەگەپىن لەناو كۆردەكاندا ئەۋخەلگەنە ساردنەكەنەۋە كە ئەيانەۋى بەناۋى جىھادەۋە چەك ھەلگىرەن بىنەن مەۋەتى بەس بىكەن، يانى نەك قىۋىيان نەبوۋە، خەباتىكى نەتەۋەى ۋە رىزگارخۋازى بەرە ۋە ئۆتۈنۈمۈ ۋە فېدراۋ دۋاى بەرە ۋە دەۋلەت بېرى، بىگەرە ئەۋەى كە ئىسلامىيەش بوۋە ۋە زۆر لەرۋىزان بەباشى بىرى كىردۈتەۋە بۆنەۋەى بىتە ناۋ ئەم پىرۋە نەتەۋەىيە لەپاللىا سەنگەرىكى تر لىبىدات، ئەۋىشىيان قىۋل نەبوۋە، بەبىرىارى مورشىدى ئەلا كە ھاتوۋ تەبلىغى مامۇستا مەلەلى، مامۇستا مەلە عوسمان، مامۇستا مەلە سىدىق ۋە ھەموو ئەۋ سەركىدانەى كە ئەۋكاتە ئىشىيان كىردۈۋە، مامۇستا مەلە باپىر ئىستا ئەمىرى كۆمەلى ئىسلامىيە، ھەموو ئەمانەيان تەبلىغ كىردۈۋە ۋە تۈيانە ئىخوان مۇسلىمىن پىيان باش نىيە ئىۋە چەك ھەلگىرەن، ئەم پىرۋە يە پىرۋەى ئىسلام نىيە، نامىلكە يەكەم لايە برادەرىك نوسىۋىتى بەناۋى نەتەۋەى ئەللى مەلە سىدىق كە بىزۈتنەۋەى راپەرىنى ئىسلامى دروستكىرد، ئەللى كە نامەكەى مورشىدى ئىخوانەكانى دىۋە ئەمرەكەيان بۆھاتۈۋە بەناۋى (بسم الله الرحمن الرحيم) دەستىپىكىردۈۋە كە نابى ئىۋە جىھاد بىكەن ۋە چەك ھەلگىرەن ۋە لەگەل مەسەلەى كۆرددا بن، مەلە سىدىق ۋە تۈيەتى (بسم الله) لى لايەن ئەيخەمە ژىرپىم، ئەمەم قىۋل نىيە كۆرد لەمىخەنەتەكدايە ناكىر ۋە چەكى بۆھەنەگىرى ۋە بەقسەى ئەۋانىش ناكەين ۋە فەلەن نەيكىرد، ھەتەۋەكۈ ھاتىشەنەۋە بىزۈتنەۋەى راپەرىنىش دروست بوۋ، دۋاى لەگەل بىزۈتنەۋەىش يەكى گىرتەۋە، بەلام لەگەل يەكگرتۈۋى ئىسلامى يەكىيان نەگىرت لەسەر ئەۋ بىرىارەى كە درابوۋ.

بۆنەۋەى زۆر كاتەكەم نەپۋات دىمە سەر ئىستا.. ئىستا تازە ئىمە رابىرۋەمان لەدەستچوۋ، ھەر ھۆيەك لەھۆيەكان بوبى بەھۆى سەرنەكەۋنى ھەموو ئەۋ خەبات ۋە ئومىدەى كە داۋمانە، تازە رابىرۋەمان لەدەستچوۋ، ئايەۋمايە ھاتۈينەتەسەر ئەم دەسلەتەى كە ئىستا ھەمانە، ھەموو نەتەۋەى كۆرد لەچل تا چلۋپىنچ مىلۋن ئىنسان چاۋى ئومىدى بىرۋەتە ئەزۋونى ئىستاي

كە لە باشورى كوردستان ھەيە، باشورى كوردستان خۆشەختانە فرسەتتەيمان بۆھەلگەوتوو، ئۆتۆنۆمى تەپەي، ھاتوینەتەسەر فیدرال، فیدرالەكەش بەشیوھەيەكى ئەوتۆيە كە ئىنسان دلى پىي خۆشە، ئەگەرچى ھىشتا ماوتى بەتەواوتى باقى ئەركەكانى ترى فیدرال بەدییەت. بەلام سەرگەوتنەكانى، پىشكەوتنەكانى، چارەسەرگەردنى كىشەكانى و چەسپاندنى ئەو بنەمايانەي كە ھەيە بۆ فیدرال ئىستا لەكوردستاندا بەمانە دلخۆشى لەناو نەتەوي كورددا دروست بوو، ئەم مەسەلەيە بەتەسەوي من ئەگەر بتوانىن بىپارزىن پاشەروژىكى جوانى ئەبى، يەكئ لەمەترسەيەكان (مەترسى نۆرە) يەكئ لەمەترسەيەكان لەناو خۆمان ئەبىنم ئەويش پروژەي ئىسلامى سياسىيە، بەش بەحالى خۆم كاتى خۆي زاراوھەيەكم بۆداپشتوو بەناوى (ئىسلامگەرايى) لەبەرامبەر ئىسلامگەرايى رەوتەكانى ئىسلامگەرايىدا، بەداخو تائىستا دراسەيەكى قولمان نىيە كە ئەم ئىسلامگەرايانە، بەرەوتى جىاوازيشيانەو، لەگەل مەسەلەي نەتەو بەرەو كوئ ئەپوات؟ ئايا يەكگرتوو لەگەل مەسەلەي نەتەو بەرەو كوئ ئەپوات؟ ئايا كۆمەلئى ئىسلامى لەگەل نەتەو بەرەو كوئ ئەپوات؟ ئايا بزوتنەوي ئىسلامى لەگەل نەتەو لەدواپەياميا بەرەو كوئ ئەپوات؟ ئاشكرايشە (جند الاسلام) و ئەوانە چى ئەكەن، ئەوانە با لەليستەكە دەريكەين، وازيان لىبەينىن، من لىرەو ئەوانە قسەئەكم ئەلیم سەردەمەكە جىهانگىريە، جىهانگىريش پەيامىكى ھەيە، پەيامەكەش دەولەتتىكى ديموكراتىيە كە كرانەو تىايدا بەرقەرارىيەت، شەفافىيەت تىايدا بەرقەرار يىت، بازاپى ئازاد تىايدا بەرقەرار يىت، يەكسانى ژنو پىاوى تىادا بەرقەرار يىت، مافەكانى منال تىايدا بەرقەرار يىت، ئەقلىيەتى ھەمووى ئەبى ئەقلىيەتتىكى عەلمانى يىت، سكولارىزم يىت. ئەمە پەيامەكانى دەولەتى نەتەويە لەسەردەمى جىهانگىردا، جگە لەمە من شتىكى تر شك نابەم لەم سەردەمەدا. شتىكى تر بىي كەواتە ئەبىنە ماىي كاردانەوھەيەكى دورى سياسەتى نۆونەتەويى بەرامبەر بەخۆمان، جا لىرەدا كورد لەبەردەم دورپانىتكدان: رىيەكى ديموكراسى و عەلمانى، ئەقلاى، مافەكانى مروژ، بازاپى ئازاد دەولەتتىكى مۆدىرن بەتەواوى ماناى وشە، ئەمەمان بوئ و ئىشى بۆ بكەين و خەباتى بۆ بكەين، ديارە پشتىوانى نۆونەتەويەيىمان بۆ ئەبىت، بەپىچەوانەشەو، پشتىوانى نۆونەتەويى لەخۆمان ئەتەكتىنەو، رىگاي سىيەم لەبەردەمدا نىيە، يا رىگايەكى ديموكراتى مۆدىرن، يان رىگايەكى پىچەوانەي ديموكراتى و پىچەوانەي مۆدىرن كە ئەبىنە ماىي ئەوي ئەم ھەموو

پشتىۋانى ۋە ئەم ھەموو سۆزە نۆۋەتە ۋە يىپەي كە بەرامبەرمان ھەيانىۋە،
 لەدەستى بەدەين، يانى ئەركى ھىزەكانى رىزگارخىۋاز، ھىزەكانى دىموكراتىخۋاز،
 ھىزەكانى ئازادىخۋانى ئىمە كامەيە، رىگايەك بىگرىنە بەر كە ھەموو رىگاكانى دىنيا
 پشتىۋانى بىكات ۋە ھاتۇچۇي تىا بىكەين، يا رىگايەكى تىر كە ھەموو رىگاكانى دىنيا
 كۆپرىكەينە ۋە تاكە رىگايەكمان بىمىنىۋە كە رىگاي دەۋلەتتىكى پىچەۋانەي
 دەۋلەتى دىموكراتىيەت دۇي دەۋلەتى مۇدىرنە ۋە سەرەنجام كە لەكۆمەكىمان
 لىبىكرىت، بىگومان ئەگەر بىمانەۋى دەرس لەراىردو ۋە رىگرىن، دەبى رىگاي
 دەۋلەتە دىموكراتە مۇدىرنەكە بىگرىنە بەر ۋە پشتىۋانىيە نۆۋەدەۋلەتتەكە بەر بەرە
 زىاتىر بىكەين بۇخۇمان، ئەگەر بىشمانەۋى بەپىچەۋانە ۋە بىكەين رىگاكانى رابردو
 بۇخۇمان بدۆزىنە ۋە، بىگەپىنە ۋە بۇ دەسەلاتەكانى سەدەكانى ناۋەپاست،
 دەسەلاتەكانى سەدەي ناۋەپاست، لەگەل ئەم سىتراتىژە نىيە، مەن قىسەم
 لەسەرىيەك تەرمىنالى نەتەۋەيىيە، سوارنەبىم ۋە ئەچم ئەبىم بەدەۋلەتى نەتەۋە، بۇ
 شۆيىنى تىر ناپۇم، قىسەكەم لەسەرىيەۋەيە ئەتانەۋى سوارىين بىچىن بۇ دەۋلەتى
 نەتەۋەيىيە مۇدىرنى دىموكراسى، ئەمە رىگاكەمانە، ئەتانەۋى سوارىين بۇ شۆيىنى
 تىر، ئەمە بابەتتىكى تىرە مۇناقشەشە تىرە، قىسەي تىرە، ئەبى كۆپى تىرى لەسەر
 بىبەستىن، بەش بەھالى خۇم بۇ ئەم دەۋلەتى مۇدىرنە، بۇ ئەم دەۋلەتى
 دىموكراسىيە، ھەر ھىزىكى ئىسلامى بەرونى لەگەل نەبى بەلوغىمىكى ئەزانم
 لەئايىندەدا، دەبى بىيىنە خاۋەن پىرۆۋەيەكى نەتەۋەيىيە، دىموكراسىيە، مۇدىرنەكە
 تەۋاۋىي پشتىۋانەكانى دىنيا زىاتىر بىكات بۇ خۇي، ئىسلامگەرا بەخەتەرى ئەبىنم
 بۇ ئايىندە، لەبەرىيەۋە دەبى لەگەل ئەم ھىزە ئىسلامگەرايانە، جىگە لەمەسەلەي
 سىياسەت، كە ھەقى خۇيانە سىياسەتەمان لەگەل بىكەن، ئىمەش ھەقى خۇمانە
 سىياسەتەيان لەگەل بىكەين، جىگە لەمەسەلەي سىياسەت مەن ئەلېم ماۋەيەك
 لەبەردەماندا ماۋە ھەلەكانى رابردو نەكەينەۋە، لەھەلەكانى رابردو زەرەرى
 زۆرمان كىردوۋە چ لەھەلەكانى پىش جەنگى يەكەم، چ لەھەلەكانى دۋاي جەنگى
 يەكەم ۋە چ لەھەلەكانى دە بۇ پانزە سالى رابردو، فەلسەفەي ھوكىمان،
 فەلسەفەي ئابورىيمان، فەلسەفەي ياسامان، فەلسەفەي ئىدارەمان، فەلسەفەيەك
 بوۋە كە بەراستى ھەموۋىلەكە تۋانىۋىتى يارى پىبىكات، خۇمان ئەۋەندەي
 ئىعتىقادمان لەسەر مېژوۋ قوربانىيەكانى خۇمان بوۋە، ئەۋەندە ئىعتىقادمان لەسەر
 پتەۋراگىرنى كۆلەكەكانى دەۋلەتتىكى باش ۋە دەسەلاتتىكى باش ۋە دىموكراسىيەكى
 باشمان رانەگىرتوۋە، بۆيە دەبىنى كەمكۆپى ۋە كەلېن لەتېكىستەكانى ئىمە،

لە سیاسەتەکانی ئێمە، لە بەرنامەکانی ئێمە، لە پرۆژەکانی ئێمە، لە ئىدارەى ئێمە، لە پەرلەمان و حکومەتى ئێمە، لە ئابورى ئێمە و لە خىتابى سیاسى ئێمە و کەموکۆپى زۆرى تیا بوو و کەموکۆپى کەش قۇزراوەتەو، بە شىوہى جۆراوجۆر قۇزراوەتەو، بە شەر قۇزراوەتەو، بە تیرۆر قۇزراوەتەو بە چەواشەکردنى خەلک، بە فریودانى خەلک، بە دژایەتیکردنى ھىزە سیاسىەکانى ئێمە و بە شىوہىەكى فراوان و بەریلاو بە ھەموو رێگاگان ھەرجى کراوہ لەرابردو کراوہ بەرامبەرمان، ئەگەر توانیبێتمان، بە ھۆى پێکھاتەى نەتەوہى تۆکمەترى ئىستامانەوہ بەرگەى ئەو ھەموو کێشمانە بگريں کە لەرابردودا ھەبوو و خۆشمان لە ناوخۆماندا (یەکیتى و پارتى بەتایبەتى ئەلێم) ھەلەمان کەم نەکردوہ، لە بەرامبەر لایەنەکانى تریشدا، ئەگەر شانسیکى گەورەمان ھەبوو بەرگەى ھەموو کێشەکانى بەرامبەرەکانمان و ناوخۆى خۆمانمان گرتبێ، ئەگەر رەگەزەکانى نەتەوہى ئىستامان لەرابردومان ئەستورتر نەبان، کارەساتى ناوخۆى خیراترمان بەسەردەھات. بەتایبەتى بە دەستى ئىسلام و ئىسلامگەراکان رێک ئیستا وەکو فەلەستینىەکان و جەزائىریەکان و، ئەفغانىستانمان لى ئەھات، دەشبێ بزانی ئەم شانسە ھەموو جارێک بۆمان نایەتە پێشەو، ئەم شانسە دەبێ ناگامان لێى بێ، ئەم سیاسەتە دەبێ ناگامان لێى بێ، ئەم پرۆژەى دەبێ ناگامان لێى بێ و دەبێ بزانی چۆنەتى دیموکراتیزەکردنى کۆمەل، دیموکراتیزەکردنى یاساکانمان، دیموکراتیزەکردنى دام و دەزگاکانمان و ئاراستەکردنى جوانترى شارستانىەى پێویستىەکانمان، دەبێ بزانی نابێ بەپێى رەوتى جارێ بێن. چونکە ئەگەرى لاوازکردنى رەگەزە نەتەوہىیەکانى ئىستامان بە دەستى ئىسلامگەراکان، لە ئارادان.

چەند سאלە تیرۆر لە کوردستان ھەیە، من پرسیار ئەکەم: دە سאלە لە کوردستان تیرۆر ھەیە، تازە تازە کۆنفرانسی بۆ ئەبەستین، دە سאלە تیرۆر ھەیە تازە تازە بێر لە یاسای دژى تیرۆر لە پەرلەمانى کوردستاندا ئەکەینەو، ئەک ئەوہ بگرە ھەموو حزبەکانمان، حزبە عەلمانى و دیموکراتیەکانمان، بە چەپ و غەیرە چەپەکانمان، بۆ سەیرى ئەدەبیاتیان بکە، پەپرە و پرۆگرامەکانیان سەیر بکە، ھەتا ئاخىرین کۆنگرەیان وشەى عەلمانىەت و وشەى مەدەنىەت لە پەپرە و پرۆگرامەکانماندا نە، بەوانەى ئێمەشەو بۆ ئاگادارىتان، پرۆژەى کەمان نە پێى بلیى پرۆژەى دیموکراتى ھەمەلایەنە، خیتابێکمان نە پێى بلیى خیتابێکى دیموکراتى ھەمەلایەنە، شەھیدەکانمان، قوربانىەکانمان و دلسۆزى خەلکە کەمان

بە ھۆی کاریگەری خەباتی رزگاری نەتەویەییە، وایکردووە کە بە راستی بەرگی ھەموو کێشەکان بگڕین، سەرەپای ئو ھەموو خالە لاوازی کە ھەشمانە، نابێ دووبارە بپێتەو، میژوو ھەموو جارێ ھەلمان بۆ ھەلناخت، بە تاییەتی وەکو وێ: مەن ئەم زۆر لا گرنگە، کورد روپەروی ئەگەری گۆرانکاری گەورەین لە کوردستان، روپەروی ئەگەری گۆرانکاری سیاسی وەرچەرخی نەر لە کوردستان و رۆژھەلاتی ناوھەڵپاست ئەبێتەو، دەبێ ئامادەکاریەکی باشتەرمان ھەبێ، دەبێ خۆمان بۆ ئەو ئامادەبکەین کە ھەموو ئو ھەترسیە ئایدیۆلۆژی، مەزھەبی و سیاسیانە کە لە ناو خۆماندا، لە سەر پرۆژە ئایدیۆلۆژی نەتەویەیی لە کوردستاندا ھەیە، کە توانا کانی بە دەوڵەتییەکان، بە دەسەلاتییەکان نەتەوایەتیمان، زیاتر لاواز بکات، دەبێ بەرامبەر بەوانە خۆمان بە ھێز بکەین، لە ھەموو بارەیکەو خۆمان بە ھێز بکەین، لە پەرلەمان، لە حکومەت، لە ناو کۆمەڵدا خۆمان بە ھێز بکەین، لە ناو رێکخراوە دیموکراتیکەکاندا، لە راگەیاندندا، لە پەروردەدا، لە ھەموو شتەکاندا دەبێ خۆمان بەرامبەر بە و فشارانە بە ھێز بکەین و ببین بە خاوەن فەلسەفەیەک، یا جیھانبینیەکی دەوڵەتداری رون و روشن، تەمومزی تیا نەبێ، بۆ ئەم مەسەلە، ئەرکمان ئەمەیکە دووبارە ئەرکە مەو، بۆ ئەوێ رونتر بێ، ئەویش ئەوێ: ھەر ھێزێکی ئیسلامگەر لە گەڵ پرۆژە دیموکراسی بۆ دروستکردنی دەوڵەت، دەسەلاتی مۆدێرنی دیموکراسی کوردستان نەبێ، ئو ئەم ھێزە ھەر ھەلیکی بۆ ھەلبکەوێ، ھەڵدەکوێتێ سەر دەستکەوتەکانمان و چەشنی شۆپشی چەواشە پرۆسە دیموکراتیکە کردنی کوردستان تێک دەدا. لە سالانی رابوردووشدا ھەول دراوە بە لام بۆیان نەچوو سەر. بە ئێ: ھێزێکی ئیسلامگەر بە یانی لیمان ھەڵدەگەڕێتەو، ئەگەر لە گەڵ یشمان دەبن، دەبێ لەوبارەیکەو بەوردی پرۆگرامیان، بەرنامەیان و سیاسەتیان روشن کەن، ئەک بە شداری ئەکەن لە ھەلبژاردن، دینە ناو ھاوپەیمانی کوردستان، ئەمانە مەسەلە سیاسی رۆژانە، سالانە، بە لام مەسائیلی ستراتیژی ھەیکە لە ناو کوردستاندا، لە مەسەلە ستراتیژیەکاندا دەبێ رون بن، تۆ لە بەرامبەر دیموکراسی راستەقینە بە ھەموو چەمکەکانی، بە ھەموو لایەنەکانی پرۆژەیکە ھەیکە پێی ئەلێن پرۆژە دیموکراسی و دەوڵەتێکی دیموکراسی، لە گەڵ ئا چۆن ئەبن، ئەمە مەسەلەیکەکی زۆر گرنگە دەبێ بپێتەو. بە ش بە حالی خۆم قەناعەتم وایە ھەتا حزبەکان لە سەر ئەساسی ئاینەکان، لە سەر ئەساسی

مەزھەبەكان بىن، ئەمانە دژوارە پرۆژەى دەولەتتىكى ديموكراسى مۆدىرن قبول
 بىكەن، ئەمانە بۆلەۋە دروست بوون سوپاۋ پرۆژەى خۇيان بېيىننە سەر حوكم،
 ئەگىنا دروست ئەنەبوون، لەگەل ئەم حزبانە ئەبوون، مادام دروست بوون،
 كەۋاتە ھەتا ئەوان حزب بىن، ئايدىيولۇڭيەتيان ھەبى، قىيادەيان ھەبى، بەرنامەى
 نزيك دوريان ھەبى، ئەو حزبانە خەبات ئەكەن بۇ ئايدىيولۇڭى و ستراتېژى
 خۇيان، چونكە ئايدىيولۇڭىەت و ستراتېژىەتى ديموكراتى ئەحزابە
 ديموكراتىيەكانيان قبول بىكردايە، لەرىزى يەككىيان دەبوون. ھىزى ديموكراتى
 جۇراۋجۇر ھەيە لەكوردستاندا. لەۋپەپى چەپ تا ئەگاتە ئەمپەپى ناۋەپاست
 (تالېم راست) ھىچى ئەمانەى قبول ئەبى، كەۋاتە ستراتېژەكانى ئەۋانىشى قبول
 نايى لەئايىندەدا، بۆيە ھەقە مەملەنئى لەسەر بىكەين، پرۆژەكەمان دەولەمەندتر
 بىكەين، بەھىۋاى ئەۋەى ئەگەر پرۆسەيەكمان ھەبى، پرۆژەيەكى باش بى
 لەئايىندە بتۋانين بەدىيھىننن، ئەبى مەسائىلى سىياسى تىرمان يەكلا بىكەينەۋە،
 بەھىۋاى ئەۋەى كە بەراستى يەك چاۋ بېيىنەۋە لەگەل يەكداۋ ھەموۋ لايەكىشمان
 بزائين ئەركەكانمان چىيەۋ فرسەتى زۇر گەۋرەشمان لەبەردەم ھەيە، رابردوۋمان
 لەكىس چوۋ، ئىستا ئەم فرسەتە ھاتۇتەپىشەۋە، ئەم فرسەتە گرىكەى كەۋتۇتە
 دەستى خۇمان بىكەينەۋە، بەدەستى خۇمان بىكەينەۋە نەيخەينە دەم باشە،
 كە خىستمانە دەم گىرفتەكانى جەزائىرو فەلەستىن لەبەرچاۋبىگرين، ئەۋانىش
 بەشۇرپىشى چەكدارى ۋەكو ئىمە، ئەۋانىش بەقورىانىيەكى زۇر ۋەكو ئىمە
 سەرگەۋتيان بەدەستەپىنا، نەتىجەكەيان ئەۋەيە كە ئەيىبىنى ئىستا.
 زۇر سوپاس.

دیدار

دیالۆگیک دەربارەى

(مەدەنیەت و ئىسلام و دیموکراسى؟) ⁽⁺⁾

مەدەنیەت ئاخۇ ئەم زاراۋە، ئەم چەمگە فەلسەفە، ئەم زاراۋە ئەفسوناۋىيە، چى بىن كەوا تۈنۈيۈپەتى لەچارەكە سەدەى دوايیدا هەژمونىكى تەۋار بىكاتە سەر هەموو بۈارەكانى ژيانى شارستانىتىمان؟، ئاخۇ ئەم زاراۋە فېكرى و فەلسەفە، نەيىنىيەكانى لەكويدايە كەوا تۈنۈيۈپەتى بال بىكىشى بەسەر فېكىرو ئەندىشەى زۆرىسەى هەرەزۆرى رۆشەنكرو سىياسىيەكانى دىناى ئەمپۇدا، لەئەۋپەپى چەپەۋە تائەۋپەپى راست؟ ئاخۇ رەگۈ رىشەى مېژىنەى ئەم چەمك و ئەم زاراۋە فەلسەفە ئەگەپىتەۋە بۆ كوئى؟ لەسەردەمى ئەمپۇماندا ئاخۇ پىيادەكردنى ئەم چەمكى لەژيانى واقىي بەشەردا لەخۆرەلات و لەخۆرئاۋى ئەم دىنايەدا تاكوئى گەپپە؟ بۆ ۋەلام دانەۋەى ئەم پىرسىارانە، دوو مىۋانى بەپىرمان هەپە لەستۇدپۇدا بەخىرەتتەيان دەكەين ئەۋانىش بەپىز كاك عبدالرحمن صدیق، ئەندامى سەرکردايەتى يەكگرتۈۋى ئىسلامى كوردستانە، بەپىز كاك مەلا بەختىار ئەندامى سەرکردايەتى (ى.ن.ك) ه بەخىرپىن سەرچاۋ...

⁺ دىالۆگىك لەگەل (عەبدولرەحمان صدیق) ئەندامى سەرکردايەتى يەكگرتۈۋى ئىسلامى، شەۋى ۱۷-۱۸ / ۲/ ۱۹۹۹ بەرنامەى (دايالۆگ)ى تەلەفزیۋى گەلى كوردستان، لەژمارە (۳)ى گۆڧارى (مەدەنیەت) لەسالى ۱۹۹۹ دا بالۆكراۋەتەۋە.

مامۆستا عبدالرحمن له سه ره تاوه ئه مانه وئ له دیدو گۆشه نیگای یه ککرتووی ئیسلامیه وه، وهك حزبکی ئیسلامی سیاسی پیناسه یه کی کورتمان بۆ چه مکی مه ده نیه ت، بۆ بکه یت:

عبدالرحمن/ بسم الله الرحمن الرحيم؛ پێشه کی زۆر سوپاسی ته له فزیۆنی گه لی کوردستان ده که م (به رنامه ی دایالۆگ) که دیاره له زۆر مونسه باتا ته له فزیۆنی گه لی کوردستان که هه ر بابته ی، باسیک دابه زئ جیگه ی سوپاسه که به راستی ناوه که ی به خۆیه وه بئ، هیواداریشین هه ر به م شیوازه بیته ته له فزیۆنی گه لی کوردستان؛ دیاره هه ر مه سه له یه که له روانگه ی ئایدۆلۆژیو له روانگه یه کی تره وه ره نگه مسائیلێک هه بئ وجودێک ته عریفیکی عیلمی هه بیته که ئه وه هه لته گرئ له روانگه ی یه ککرتوو، یان یه کیکی تر چۆن بیته، پیم وایه ئه م زاراوه یه به چه نده ها قوناغ تیپه ی کردوو، هه ر له هاتنی وه کو چه مکێک و پاشان بۆ زاراوه و پاشان بۆ دروشم و پاشان بۆ ئه وه ی که به هایه کی مه رجی هه بیته، مه ده نیه ت خۆی له خۆیدا ئه مپۆکه زیاتر باسی ئی نه کریت کورده واریشمان له میژوه پئی ناشنابوو، به لام ره نگه چه مکه که و ناوه که وه کو مه ده نیه ت نیستا خۆی بۆ خۆی شتیکه ئه وتری تازه یه، بۆیه مه ده نیه ت ئه مپۆکه باسی نه کرئ له کۆمه لی مه ده نی خۆی نه بینیته وه، له ته وای ئه و ریکخراوانه ی که له هه موو بواره کانی ژياندا کاری خۆیان ئه نجام ئه دن و ئه که ونه نیوان ده ولت و خیزانه وه، ئینجا ئه و هه موو کۆمه له گروپ و ریکخراو تاکه که سانه ئه شی له بواری رۆشنبیری بئ، ئه شی له بواری سیاسی بئ، ئه شی له بواری کۆمه لایه تی بئ، ئه و بوارانه ی ژيان هه ره موو ریکخراوه کانی کۆمه لی مه ده نی رۆلی تیا نه بینئ به و مانایه کۆمه لی مه ده نی بریتییه له ته وای ئه و ریکخراوانه ی که ده که ونه نیوان ده ولت و خیزانه وه، له به رچی له به رته وه ی که کۆمه لی مه ده نی خۆی له خۆیدا خۆبه خشی و سه ره به خۆبوونی تیا به . ئه ویش له وه وه سه رچاوه ده گرئ که کۆمه له که سیک، ئاره زوومه ندانه و خۆبه خشانه له ده وری کاریکدا کۆنه بنه وه، به بئ ئه وه ی که هه یچ فشارێک له سهریان هه بئ، به بئ ئه وه ی که ده ولت بئ، به بئ ئه وه ی که په یوه نديه ک په یوه نديه کی کۆمه لایه تی وه کو خیزان بئ، به زۆر به یه که وه لکیندران له و بابته بۆیه سه ره به خۆبوون و خۆبه خشی له کۆمه لی مه ده نیا دوو چه مکی زۆر زۆر سه ره کین.

دایالوگ/ به لڼ کاک مه لا به ختیار مامۆستا عبدالرحمن مه فهمی مه ده نیه ت و کۆمه لئ مه ده نی کرد به پردیک له نیوان دوو یه که کۆمه لایه تی یه که میان سه ره تاییترین وه ده یانه که خیزانه، وه نه وی تریان بالاترین وه ده ی اجتماعیه که ده ولته، جه نابت بۆ ئه وه به سه پیناسه تان چییه؟

مه لا به ختیار/ منیش سوپاس بۆ ته له فزیۆنی گه لی کوردستان، بۆ به رنامه که تان، به رنامه ی دایالۆگ که به راستی دایالۆگ مه سه له یه کی ئیجگار گرنگه، تاوتوئ کردنی هه موو ئه و دیارده و ده سکه وتانه ی له ناو کۆمه ل هه ن و بۆ زانینی ئه رکه کانی هه موو لایه ک و هه موو که سی و هه موو گروپیک و هه موو ریکخراوێک، به رامبه ر به کۆمه ل به رامبه ر به ده ولته، به رامبه ر به ده سه لات، به رامبه ر به ئینسان، به رامبه ر به فله سه فه، به رامبه ر به مه زه ب، به رامبه ر به هه موو مه سه له یه که به راستی مه سه له کان روون و یه کالۆ بۆته وه.

مه ده نیه ت وه کو زاراهه، وه کو چه مک، به داخیکی زۆره وه به حوکمی ژیر ده سه تبی نه ته وه ی کوردو داگیرو دابه شکراوی کوردستان، وه کو له مافی چاره نووس و مه سه له سیاسیه کان ئیعه به درێژایی میژوو بی به ش کراوین، داگیرکهرانی ئیعه له کولتوره شارستانی و مه ده نی و پێشکه وتوه کانی ش به فله ریک ئیجگار خه ست، چۆر چۆر به شیان داوین، یابه ناچار ی بووه بواریان داوه کۆمه لئ ئیعه له چه مکه شارستانی کان، له په یوه ندیه شارستانی کان، له بۆچونه شارستانی کان، تئ بگا وپئ بگا.

مه ده نیه ت یه که یک له زه روره ته هه ره چاره نووس سازه کانی بینای کۆمه ل، ئیستا له عیراقد به داخیکی زۆره وه به که مترین شیوه، له ناو ئیعه دا ره نگی داوه ته وه به که مترین شیوه له ناو ماندا بلابۆته وه، بۆیه تیگه یشتنیش لامان زۆر کزه و ته نانته ئه توانم بلێم؟ ئه مه چه ند سالتیکه جاروبار راسته وخۆ، یا ناراسته وخۆ، قسه له مه ده نیه ت و بینای کۆمه لئ مه ده نی لای ئیعه ده کری.

مه ده نیه ت له سه ده ی (۱۷) وه سه ری هه لداوه، که له سه ده ی (۱۷) وه سه ری هه لداب، جیاوازی بۆچوون له سه ر مه ده نیه ت زۆره؛ له سه ر مه ده نیه ت وه کو چه مک، مه ده نیه ت وه کو جئ به جئ کردن، مه ده نیه ت وه کو پێشخستن، یه کالاکردنی ده ولته و ده سه لات و ئورگانه مه ده نیه کان، جیاوازییه کی زۆر هیه؛ جیاوازی له ناو فله سه فیه کان، که هه مووشیان مه ده نیه تیان قبۆله، هیه، جیاوازی له نیوان رییازی عه لمانی و غه یره عه لمانی هیه؛ جیاوازی له نیوان

سۆشیاالیسته كان و غیریہ سۆشیاالیسته كان لەسەر بۆچوونی مەدەنی و چۆنیەتی
 بینای کۆمەڵی مەدەنی ھەیە. خۆشبەختانە ئیستا من و کاک عبدالرحمانیش
 کەلێردا دانیشتووین، کاک عبدالرحمن وەکو یەکگرتووێک و منیش وەکو
 یەککێتیەک، بێگومان ھەردوولامان لەدوو روانگەی جیاوازدووە بۆ ئەم مەسەلەیە
 دەپوانین، ئەمەش سودێکی باش بەدایالۆگ دەگەیەنێ. چونکە دایالۆگ
 لەچەندین روووە باس کردنی مەسەلەیەکە، نەک لەدیدیکەو، لەروانگەیەکەو،
 لەفەلسەفەیەکەو؛ تۆبەوێ ئەوێ خۆت بگەیی بەئێلزام بەسەر خەڵک، بەسەر
 عەقڵی خەڵک، ئەوێ کاریکی زۆر خەتەرناک و خۆی بۆخۆی دژی مەدەنیەت، بۆیە
 ھەر لەئیستاو بە زەمینیەک خۆش بکەین کەخوێنەر و بینەر و بیسەری ئازیز
 لەئێمە قیوڵ بکا، کە پیرۆپامان جیاوازدە لەسەر ئەو مەسەلەیە، چونکە رۆشنە
 بەرنامەیی ئەوان وەکو یەکگرتوو، بەرنامەیی ئێمەش وەکو یەککێتی؛ ھەرچەندە
 یەککێتی و یەکگرتوو وەکو (نا)، چاوەکەیی یەک شت بێت، بەلام وەکو
 فەلسەفە و جیهانبینی و کۆمەڵ بێناکردن، دووشتی ئنجگار جیاوازن لەیەکتەر.

له راستیا نه گهر من نيزافه يه کم هه بئ بۆ قسه کانی (کاک عبدالرحمن) نه وه يه که له کۆمه لای مه ده نيدا جگه له وه ی گروپی خو به خش و سه ربه خو داده مه زرين و مه ده نيەت داده مه زرين، سه ربه ستی ئازادی ئينسان زۆر گرنگه، ئازادی عه قل زۆر گرنگه، واته: عه قلانيەت له کۆمه لای مه ده نی و ئازادی ئينساني عه قلانی له کۆمه لای مه ده نيدا مه سه له يه کی ئیچگار گرنگ.

داياالوگ/ که واته لای تو کروکی مه سه له که نازادی به ..

۴۴ لا به ختیار/ نا ئازادی وەکو ئینسان، ئازادی وەکو ریکخراویوون، ئەمە دوو مەسەلە ی ئیجگار گرنگن. واتە: ئینسان دەبێ ئازادبێ لەبیرکردنەوێ، ئازادبێ لەنایدیۆلۆجیەت، ئازادبێ لەمەسەلە ی مەزەهەب، ئازاد بێ لەمەسەلە ی هەلبژاردنی فەلسەفە یە ک لەفەلسەفەکانی ژیان، و دەبێ مەدەنیەتەکی بەستراوی عەقلانیەتی ئینسان و ئازادی ئینسان بێ. واتا: مەسەلە ی عەقلانی و فەلسەفە وضعیەکان، ئەوێ کە بوونی بابەتی لەناو کۆمەڵۆ لەناو سروشتدا هەیە، هەموو ئەو دیاردانە ی کە بوونی بابەتییان هەیە، لەتینگە یشتنی مەدەنییەت و چۆنیەتی کارکردن بۆ کۆمەڵی مەدەنی لەعەقڵی ئینسانی مۆتەمەدینا، عەقلانیانە بێت و بەعەقلانیەت خزمەتی مەدەنی و کۆمەڵی مەدەنی بکات.

دایالوگ/ باشه كاك بهختیار من له قسه كانی به پړتته وه پرسیارك ئاراسته ی
كاك عبدالرحمن ده كه م:

كاك مه لا بهختیار له دیدو بۆچوونی خۆیه وه، ئازادی له هه موو لایه نه كانا،
له هه موو لایه نه كانی ژيانا، به تایبه تی ئازادی عه قلو بیركردنه وه ئه كاته كرۆكی
مه سه له ی مه ده نیه ت به رای به پړتت ئه وه چۆن ئه كه ویتته وه لات؟

عبدالرحمن/ بیگومان دیاره مه تفقم له گه لیا، چونكه به راستی مه سه له ی
مه ده نیه ت كه باسما ن لیکرد، جگه له وه ی كه باسما ن له سه ره خۆبوون و
خۆبه خشیه كه كرد، ئازادی هاوزه مان له سه ره خۆبیه كه دا، له به رئه وه له راستیا
ئه و باسه، ئازادی ئینسانه كه عه قلانیه ت ئه مانه هه مووی هیچی خیلانی له سه ر
نیه. به لام ئه وه ی كه وتی له دوو بۆچوونی جیاوازه وه و جیاوازیشین، من پیم وایه
راست ده فهرموئ، ئه گه ر ئه وه جیاوازیه له وه یا سه رچاوه ده گری ئه گه ر بیروزی
ئیمه وه كو (به كگرتووی ئیسلامی كوردستان) بیروپای دینی بئ، جیاوازه له وه ی
ته فکیری ئیسلامی بئ بۆ؟ له به رئه وه ی كه ئیمه ئه ببئ ئه و دوو چه مكهش له یه ك
جیا بکهینه وه: چونكه به راستی به شیکی زۆر ئه مپۆ له ئیسلامخوازانی سه رتاسه ری
دنیا، كه له رووه فیکریه كه وه سه رچاوه ی هه موویان قورئان و سونه ته، دین جورك
له بیركردنه وه ی ئاینی هه یه، واته چی بیركردنه وه ی ئاینی جیاوازی چی له گه ل
ئیسلا ما، مه سه له ن ئه وه وا پوونه له قورئانا له به رئه وه ی كه ئاین به شیوازه
كه نه سه یه كه چۆن له ئه وروپا كه نیسه قۆرغی هه موو ده سه لانه كانی بۆ خۆی
كردوه، به هه مان شیوه جورك له بیركردنه وه ی ئیسلامیش به باوه په دینی هه
هه یه به و مانایه ی كه پئی وایه ئه ببئ هه موو كه سێك له سه ری هه ك شیتواز
بیركاته وه، هه موو كه سێك به یه ك شیتواز به واته.

دایالوگ/ هه موو شه مه نده فهره كان له سه ری هه ك هیل بپۆن..

عبدالرحمن/ بپۆن، ئه مه لێره مه سه له یه كه ئه ببئ روونی بکهینه وه، چونكه
به راستی یه كێك، یا چه ند خه لك، ئیستا حساب كه ی ن له سه ر ئه وه ی چین ئه و
رێگرانه له به رده م بنیاتنانی مه ده نیه ت و كۆمه لای مه ده نیا، یه كێك له وانه خۆی
ئایینه. ئه گه ر به و شیتوازه بیر ی ئی بکهینه وه وه كو ئاین، وه كو چۆن له ئه وروپا
به و شیتوازه ی كه نیسه پیا ده ی ده كرد، واته من لیت ناشارمه وه جورك

له بیرکردنه وهی ئیسلامخوازان، جۆریک له منظرینی ئیسلامی که شتیك ده‌رباره‌ی کۆمه‌لی مه‌ده‌نیه باس ده‌که‌ن، به‌راستی ئه‌گەر چه‌مکه‌که چه‌مکی ده‌وله‌تی ئایینی بێ که ئینسانه‌که مه‌عصوم بکات، ئه‌وه به‌راستی رێ به‌کۆمه‌لی مه‌ده‌نی ناده‌ن، به‌لام بۆچوونه ئیسلامیه‌که من بۆیه لی‌ره‌وه بۆی ده‌چم، بۆ ئه‌وه‌ی که‌وا ئه‌میان زیاتر روو له‌من ده‌کات، که‌گرایا ئایا به‌پێی قورئان ریگه‌هیه بۆ کۆمه‌لی مه‌ده‌نی، له‌روانگه‌ی قورئانا که‌ئێمه ئه‌یکه‌ین به‌مه‌رجه‌عیه‌تی کارمان، ئه‌بێ ریگه‌هه‌بێ بۆ کۆمه‌لی مه‌ده‌نی، ئالێره‌وه ئه‌بێ چاره‌سه‌ری مه‌سه‌له‌که بکه‌ین، چونکه ئه‌گەر لی‌ره‌وه ده‌رفه‌ته‌که کرایه‌وه، ئیتر مانای وایه هیچ ریگریکی تر نابێ بمی‌نێ له‌به‌رده‌م بنیاتنانی کۆمه‌لی مه‌ده‌نی، دیاره من پێم وایه ئایه‌تیك هه‌یه زۆر جینگه‌ی خۆیه‌تی هه‌رچی خوتبه‌با هه‌یه ئیستا له‌شاری سلێمانی، کوردستان، سه‌رتاسه‌ری جیهانی ئیسلامی، له‌هه‌ر مه‌سه‌له‌یه‌کا جیاوازیان هه‌بێ له‌یه‌ک مه‌سه‌له زۆر ریکن، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه مولاچه‌زه به‌رمووی که‌هه‌رچی خوتبه‌با هه‌یه له‌شارا، رۆژی جمعه کوتایی خوتبه‌که‌ی به‌ئایه‌تیك دینی ئایه‌تی ژماره (۹۰) له‌سوره‌تی (نحل) ((ان الله یأمر بالعدل والأحسان وإیتاء ذی القربی وینهی عن الفحشاء والمنکر والبغی یعظکم لعلکم تذرکون)) ده‌وله‌تی ئیسلامی و کۆمه‌لی مه‌ده‌نی، واته خه‌تی گشتی ده‌وله‌تی ئیسلامی، لی‌ره‌ روونه له‌سه‌دا تقریبا ئه‌توانه ئه‌گەر جیای بکه‌مه‌وه له‌تفاصیلیکی دوورو درێژی ترا له‌سه‌دا ده‌ی ده‌سه‌لا - به‌ده‌ست ده‌وله‌تی ئیسلامیه، ئه‌بێ بێی نه‌ک ده‌وله‌تی ئایینی داخلی ورده‌کاری بێ، ده‌وله‌تی ئایینی به‌چه‌مکی رۆژئاوایی که‌داخلی هه‌ندیك له‌مفکرینی ئیسلامی بووه، له‌بیرکردنه‌وه‌یا که‌پێی وایه هه‌موو شتیك له‌لای خۆیه‌تی، حه‌قه‌که هه‌مووی له‌لای خۆیه‌تی، وابیر ده‌کاته‌وه که‌تفاصیلی ژبانی ئینسانه‌کانی شار هه‌مووی به‌ده‌ستی ئه‌وه‌وه بێ، به‌لام له‌ده‌وله‌تی ئیسلامیا شته‌گه‌وره‌کان به‌ده‌ست ده‌وله‌تی ئیسلامیه، لی‌ره ئه‌گەر به‌کورتی زۆر به‌کورتی باسی بکه‌ین ((ان الله یأمر بالعدل والأحسان وإیتاء ذی القربی)) لی‌ره‌دا ئه‌م چه‌مکی مه‌ده‌نیه‌ته له‌قورئانا تێبینی ئه‌که‌ین؛ تفسیری قورئان بێنی ئیحسانه‌که ئه‌چیته‌وه سه‌رچه‌مکی مه‌ده‌نیه‌ت، من نایگونجیتم هه‌ر خۆی وایه، عدل له‌هه‌موو تفاسیره‌کان ده‌ربه‌په‌ننه، عدل چیه؟ عدل یه‌کسانیه‌یه له‌مکافیه‌کاری ده‌وله‌ت، عداله‌ته، ده‌وله‌ت که‌دروست ده‌بێ، ده‌وله‌تی ئیسلامی له‌پێناوی ئه‌وه‌یه که‌عه‌داله‌ت مسۆگه‌ر کات بۆ هاوولاتیان، عه‌داله‌ت ئه‌وه‌یه که‌به‌رامبه‌ر کاریکی دیاریکراو، کرێیه‌کی دیاریکراو، به‌رامبه‌ر کاریکی ناشایسته به‌رامبه‌ر به‌تاوانیک

چیه؟ سزایه کی تایبته هیه نه مه کاریکه نه مه عدله، به لام احسان چیه؟ احسان نه وه یه که کاریک کرا له بهرامبر نه وه زیاتری بهیتی نه گهر تاوانیش بوو ههول بدهی که م ترین سزای بدهی؛ هه موو کومه لی مه دهنی شتیکی فشار دروست ده که ن له سهر ده ولته، له م پیناوه یه بویه بزانه ((ایتاء ذی القربی)) ثالیره یا باسم له خیزان بوو، ((ایتاء ذی القربی)) واته خزم و که سو کار، خزم که سو کار داخلی کومه لی احسان نابیت. له نیسلا ما واته ده ولته تمان هیه که نیشی نه وه یه که عدل بپاریزی، له بهرامبر ریشه وه احسانمان هیه احسان واته نه کومه له یه که ده که ویته نیوان عدل و ایتاء ذی القربی، ایتاء ذالقربی به مه عنا خزم و که سو کاره، نه وه خیزانه نه وه یه ئاره زوومه ندنیم و اتا: توو من هه ریه که له ئیمه خیزانیکمان پیکه وه ناوه، ئاره زوومه ندانه هاوسه ری خومان هه لباردرووه، به لام هه رچی عه شیرته و خزم و که سو کاره که ی من و توو نه وه نه کوبونه وه: عه شیرته یه یه، له سهر نه وه نه ساسه نه کوبونه وه خیله کیه، نه کوبونه وه خیزانییه، به م جزره بیکن به کومه ل و کاری له سهر بکه یین نه وه زور دژ نه وه سستیته وه له که ل کومه لی مه دهنیا، ریگره له به رده می کومه لی مه دهنیا بویه له قورنانا جیاکراوه ته وه، له بهرامبر ریشا که نه لی ((وینهی)) خوا له چی نه هیتان نه کا ((عن الفحشاء والمنکر والبغی)) هه ر وشه یه که له بهرامبر نه وه (فحشاء) تاوانه که وره کانه ((ما عظم قبحة من الاقوال والأفعال)) نه وه نیشی ده ولته ی نیسلامی سنوره کان و بودجه و دارایی ده ولته و نه وه کارانه ی که نه مړو ده ولته له سهری نه میتیتته وه، نه و دوا ی کاره کان (منکر) بق کئ دانراوه؟ بق بهرامبر ی (احسان) واته کومه لی مه دهنیه، ده سکاری کاری کومه ل نه کات و به جیی نه وه ی که و ا شت فره ز ناکات به وه ی که و هه ول نه دا کاره کانی خوی له هه موو بواره کانی ژیا نا. (منکر) چین شته ناموکان به کومه ل شتی نامو به کومه ل نه وه له وئی به بق له بهرامبر نه وه (بغی) دانراوه (بغی) له بهرامبر ی نه وه یه که خزم دؤست و که سو کار نه وه دهنیه په یوه ندیه که یان تیک نه چی (بغی) (تطاو ل) و (تجاوز ی) حه ده، به و مانایه له م شش وشه یه له قورنانا سهره تایه که بق نه وه ی که نه م بقچوونه، نه م ته فسیره که چی بکا ده سه لاتنه کان له یه که جیا بکاته وه، ده سه لاتنی خیل و خیزان و عه شیرته و نه وانه نابئ تیکه لی کومه لی مه دهنی بئ، چونکه سهر به خق نییه، ئازادی نییه، له دروست کردنه که یا له هه مان شیوه شا (عدل) کاری ده ولته (احسان) کاری کومه لی مه دهنیه.

(ایتاء ذی القربی) ئەو کارەبە بۆیە یەک نەگرمەووە لەگەڵ کاک مەلا بەختیار لەسەر مەسەلەی ئازادییەکە، ئەو تفصیلە بۆ ئەووە بوو کە (تأصیلی شرعی) بۆ مەسەلەکە هەبە یان نا، ئەگەر ئەووە ببێ ئیشەکە ئاسانترە ئەووە نەبێ قورسە.

دایالوگ/ کاک مەلا بەختیار ئەو ئۆرگانە کۆمەڵایەتیانەی کاک عبدالرحمن ئاماژە ی پێدان؛ خێزان، خێل، ھۆزو عەشرەت، ئەوانە لەسەرانسەری میژوودا دیارە و نکولی ئی ناکرێ کەریگن لەبەردەمی دروست بوونی کۆمەڵێکی یەگرتووی سەرانسەری، یابابلیین: کۆمەڵێک کە ھاوولاتی تیا دروست بووبێ، ھاوئیشتمانی تیا دروست بووبێ، چونکە بیرو بەرزەوھەندیە بچکۆلەکان، ھی یەکە بچکۆلەکانی کۆمەڵ، زیاتر سەرنجی مرۆف رادەکیشتی بۆخۆی و پابەندی ئەکا بەخۆیەو، رئی ئی ئەبەستێ کە ببێتە ھاوولاتی لەولاتیکی گەرە، لەمیللەتیکی گەرە، لەکۆمەڵێکی گەرەتریگدا، تۆ ئەووە چۆن لێک دەدەیتەو ئەیا ئەم دۆ دژە چۆن کۆنەکەیتەو لەیەک دێرا.

مەلا بەختیار/ من پێش ئەووەی وەلامی جەنابت بدەمەووە، حەز دەکەم بۆ تەواکردنی روونکردنەووەکە ی خۆم، رەنگە روونکردنەووەیەکی ش بێت دەربارە ی چەمکی تیۆری مەدەنی، باشتەر حەز دەکەم تۆزێ قسە لەسەر سەرتاسەری سەرھەلدانی مەدەنیەت بکەم بەکورتی وئینجا دیمەووە سەر قسەکانت؛ رەنگە ھەندێ تێبینیشم ھەبێ لەسەر قسەکانی کاک عبدالرحمن.

جاری مەدەنیەت پێشتریش وئە لەسەدە ی (۱۷) ھووە سەری ھەلداوە، لەسەدە ی (۱۷) ئەم چەمکە زادە ی شۆرشی پێشەسازی و سیستەمی دیموکراسییە؛ واتە کاتێک لەسەدە ی ۱۳ ھووە بۆ ۱۶ ئەوروپا دووچار ی قەیرانی گشتی کۆمەڵایەتی و چینایەتی جوتیارو دەرەبەگ بوو، بازرگانی و پێشەسازی ھاتە پێشەووە، وەکو ئەلتەرناتیفی سیستەمی دەرەبەگایەتی ھاتە پێشەووە، کە سیستەمی دەرەبەگایەتی ھەلتەکا، بەپەییوھندی ئابوورییەو، بەژێرخانی ئابوورییەو، بەفەلسەفەو، بەفکرەو، بەمەزھەبەو، بەمەزھەبو دەسلەلاتی مەزھەبی ئەوکاتەشەو، کاتێک کە ئەمە ھەلتەکا، ئینجا لەسەدە ی (۱۷) مەسەلە ی مەدەنیەت بوو بەمەسەلە یەک وەکو تەواکردنی سیستەمی دیموکراسی لەناو کۆمەڵا، لەھەناوی کۆمەڵا بۆ بینای کۆمەڵ. کە وای ئێرە ئەبێ بچینە سەر راستیەک ئەویش ئەوہیە: من بەش بەحالی خۆم قسەم لەسەر دەق نییە، دەقی

ایہ تی قورئانی پیرؤزو ئوانہ قسم نیہ، قسم لہ سہر تہ فسیرہ، چۆن تفسیر
 «کەئ، تفسیری دەق، ھەر دەقیك بێت، یا ھەدیس، یا قسەئ ھەر ئولیا بەك
 ئ، ئەمە تەفسیرە، تفسیر جیاوازی ھەئەگرئ، جیاوازی بۆچوون ھەئەگرئ، من
 ئی بۆدەجم لہ سەدری ئیسلامو، ھەتا شۆرشی پیشەسازی، ھەتا سیستەمی
 یموکراتی سەرکەوت، دوا ئو ھەش شۆرشی پیشەسازی و دیموکراسی لہ ولاتانی
 ھەمپەوی ئیسلاما رەنگی دایەو، لہ ناو سیستەمی ئیسلامی سیاسی و
 ھەسلاتی سیاسی ئیسلاما مەسەلەئ مەدەنیەت نەبوو، مۆتلەقەن نەبوو؛
 مەدەنیەت بەم چەمکەئ کە ئیستە قسەئ ئی ئەکەین، مۆتلەقەن لہ سایەئ
 ھەسلاتەکانی ئیسلامدا نەبوو، چونکە لہ کۆمەلەکانی ھۆکومرانی ئیسلامی و
 یسلامی سیاسیش ئەتوانم بڵێم؛ شۆرشی پیشەسازی تیا رووی نەداو، لہ
 ئەچەدا کۆمەلەئ دەرەبەگی بوو، لہ راستیا ئاینە ئاسمانیەکان لہ کۆتایی قۆناغی
 ۆیلەیتەئ و سەرەتای سەرھەلانی دەرەبەگایەتیا پەیدا بوون، لہ بەر ئو ھەتا
 ھەمپەو ئیسلامیەکان، غەیرە دینیەکانیش، مەسیحیش و ئوانەش کە قەلەمپەو
 وون، مەسەلەئ شۆرشی پیشەسازی لہ ناو سیستەمی ئیسلام و چوارچێوہی
 یسلامدا، ھەر وا دەسلاتی مەسیحیەتیشدا، نەبوو، سیستەمی دەرەبەگایەتی و
 بزامی ئیوکراتی و ئوتوکراتی لہ وئ ھۆکمی کردو، ئیوکراتی واتە ھۆکمی
 یتلەقی ئیلاھیی و سەرئەرزئ؛ ئوتوکراتیش واتا: ھۆکمی مۆتلەقی ئورستوکرات؛
 مە ھەمووی رەنگدانوہی سیستەمی دەرەبەگایەتی، لہ بەر ئو ھەتا ناکرئ بڵێین
 و سیستەمەئ کە زیاتر لہ ھەزارو چارە کە سەدەیک ئیسلام تیا یا قەلەمپەو
 و، لہ ناو ولاتە عەرەبیەکان و غەیرە عەرەبیەکانا، لہ وئ مەدەنیەت ھەبوو؛
 مەدەنیەت لہ ئوروپا سەری ھەلداو، ئەمە حەقیقەتیکە نکولی ھەلناکرئ، جا
 یستە تفسیر بۆ ئو ھە بکرئ کە لہ ئاینی ئیسلامیشو بە شێک لہ ئاینە کە، بە شێک
 تەفسیراتە کەئ، بە شێک لہ مەنتیقەکانی، بە شێک لہ شتە عەقلیەکانی، بخزیتە ناو
 ۆسەئ مەدەنیەتو، ئەمە مەسەلەیکە قبۆل، ئەمە مەسەلەیکە تر،
 گینا ھەتا مەسەلەئ عەقلانیەت کە کاک عبدالرحمن باسی کرد، عەقلانیەت
 «یوہستە بە مەسەلەئ فەلسەفە، واتا کە دەلئی عەقلانی ھەموو ئو شتانەیکە
 «قل ئییبینی، ھەموو ئو شتانەیکە فەلسەفە بە مەنتیق دەیسەلمینئ، کە دەلئین
 «قلانی و کە دەلئین سیستەمی دیموکراتی و لہ سایەئ سیستەمی دیموکراتیشا
 «دەنیەت، دەبئ ئو سیستەمە دیموکراتیە عەلمانی بێت، ھیچ سیستەمیکی

دیموکراتی ناعه لمانی نه یئوانیوه بیسه لمیئنی که ئه توانی کۆمه لئیکی مه ده نی بید بکات. قه ت شتی وانه بووه؛ سوودی وه رگرتووه له ده سکه وته کانی مه ده نی، به لا نه یئوانیوه کۆمه لئیکی مه ده نی به کالا له ده سه لاتی سیاسی بینابکار به ش به حال خۆم ئه وه په رچ ناده مه وه که ده کرئ له دینی ئیسلام و له دینی مه سیحیش ته نانه ت له جوله کهش، سوود وه ربگیری بۆ بینای کۆمه لی مه ده نی، به لام ناکن بیکه ی به بنه ما بۆ بینای کۆمه لی مه ده نی، که بنه ماکه ی سیسته می دیموکراسی بنچینه ی عه لمانی، مه سه له ی عه قلانی و شوێشی پیشه سازی بیست، ئه مه مه سه له یه که ئیجگار گرنگه ئه بی ساغی بکه ینه وه.

دایالوگ/ بچینه سه ره ئه و بابته ی تر کاک مه لابه ختیار ئه و گروپ کۆمه لایه تیه بچوک بچوکانه ی که باسما ن کرد خیزان و خیل و هۆزو عه شیرنه ئه وانه ئه گه ر کۆمه لی مه ده نی یا کۆمه لی مه ده نی پرد بی له به ینی ئانه مانا ده ولتا چۆن ئانه ئیشکالاته ئه که ویته وه؟

مه لابه ختیار/ ئه مه ش ئه بی مشت و مپئیکی باشی له سه ر بکه ین، هه مر په یوه ندیه که له سه ر بنچینه ی خوین له گه ل کۆمه لی مه ده نیا ناگونجی، هه مر به لئینک له سه ر بنچینه ی خوین، هه موو په یمانیک له سه ر بنچینه ی خوین، ته نانه له گه ل باوکتا، له گه ل خیزانتا، له گه ل عه شره نتا، له گه ل خیلتا، له گه ل هۆزت مه ده نیه ت ره تیان ده کاته وه په یوه ندی به خوین مۆرکراو بیکه ی به پێوانه پێواندن دیارده کان، له گه ل کۆمه لی مه ده نی ناگونجی؛ کۆمه لی مه ده نه هاوولاتی دروست ده کا، هاوخیلی دروست ناکا، هاوپه گزی، هۆز دروست ناک کۆمه لی مه ده نی ئینسان له خیل، له هۆز، له عه شره ت، ئینسان له بنه مالا دانه بریو ئیکا به هاوولاتی ولاته که ی.

دایالوگ/ به لئ کاک عبدالرحمن که واته کاک مه لابه ختیار ئه لئ مه ده نیه هاوولاتی دروست ده کا، هاوولاتیش داپراوه له هه موو په یوه ندیه کانی پێ ناستی هاوولاتیه ک، یان بابلیین: هاوولاتی شتیکی ئه پستراکته له هه مر په یوه ندیه کانی پێش خۆی، که هاته ناو کۆمه لی مه ده نیه وه، جه نابیشته باس خیزانت کرد خیزان به تایبه تی خیزانی خۆره لاتی ئه و خیزانه ی که له سه ره په روه ده یه کی نایینی و رۆژه لاتی په روه ده کرابی، سیسته می باوک سالار

یایا زالەو تەنانەت ھیگڵ باسی دەکات کە خیزان خۆی بۆخۆی نمونەیکە چکولە ی دەولەت، یاخود دەولەت نمونەیکە گەرە کرۆی خیزانە، باوک تیا یا دەری سەرۆکی ئەو دەولەتە ئەبینی، ئەو پێتوانگەکان و ئەو پێوەرەکانی ژیان و دەشت دائەپێژێ ئەو خیزانە، ئەم دووشتە چۆن کۆبۆتەو لە ئێوە واتە: ییزان چۆن ئەتوانی هاوولاتی دروست بکات.

عبدالرحمن/ من پێم وایە پرسیارە کە تەقریباً مەرجە بابەتیکە ی لە دەست او، چونکە من لە سەرەتاوە دەرم ھێنا لە کۆمەڵی مەدەنی خیزان بە پێی ئایەت مۆم تەفسیر کردی، خیزان لە زەمەنی پێکھێنانی کۆمەڵی مەدەنی نییە، هاوولاتی دروست بکات، خیزان ھەموو خیزانیەک من و تۆ ھەریەکەمان لە خیزانمان دروست کردوو، ئێمە ئەوەندە تیا یا سەر بە خۆبووین ئە ھەڵمان بژاردوو، لە بەر ئەوە پرسیارە کە وایزنام لە وروووە باسە کە لەوێ ییە کە خیزان چۆن هاوولاتی دروست دەکات، باسمان لەوێ ی ئێمە لە کۆمەڵیا پۆن بتوانین هاوولاتی دروست بکەین، چی رێگرن لە بەردەم ئەوانە ی کە ئەبە ینسان، ببێ بە هاوولاتی، من لە سەرەتاوە پێم وتن ئەوێ کە پە یوہندی بەو اسەوہ ببێ بۆیە کۆمەڵی مەدەنیە پێم وایە کە لێکدانوہ عیلمیە کەشی ھەر وایە سەر ئەوہ شەوہ وایزنام جیاواز نەبووین کە ئەوێتە بەینی دەولەت و خیزان، پونکە ھەموو پە یوہندیەکانی تر کە خیزان و ئەوانی تر دەگریتەو، پە یوہندی نوێنە تۆ ئارەزوو مەند نەبووی تیا یا بۆیە ئەوہ دەرمان ھێناوہ لە مەسە لە کە س باسە کە بێتەوہ سەر شتیکی تر لەوێوە بێنەوہ بۆ ئەو مەسە لە ی دەولەتی ئە دەولەتی ئیوکراتی ئەو قسەیان راستە، ئاماژەم پێ کرد، دەولەتی دینی واتە دەولەتی ئیوکراتی ئینجا ئەوہش لە جێ بە جێ کردندا بوو، یان نەبوو، من ھەگەتنام دەولەتی ئیسلامی بە دیرژایی میژووی ۱۴۰۰ سالە ی ھەمووکاتی وەکو ھەک کۆمەڵی مەدەنی رۆلی تیا نە بینوہ، لە سەر دەمی خولەقای راشدین تا ادەیک لە سەر دەمی ئەمەوییەکان کوێریۆتەو، بەرادەیکە زیاتر بەم مانایە پییە لەوێوە دێ کە تۆ سەیری ھەرچی فوہە بکەیت، سەیری ھەرچی ئەوانە کەیت کە لە دەولەتی ئیسلاما رۆلیان بینوہ لە بواری فیکری لە بواری حیرە فو ھو بابەتانە، ئەوانە ی کە چوار مەزھەب ھەبە لە ئیسلاما بەلای کە مەوہ کە ئەلێ ئەم سەردەستە ی مەزھەبانەکانە ھەموویان چی بوون خۆیان بۆخۆیان مضطھد (بوونە لە دەولەتی ئیسلام، تۆ نابینی ھەموویان توشی ئاوارەیی و توشی

غەریبی بوون، بۆ؟ چونکه دەولەت هەمیشە لەگەڵ کۆمەڵی مەدەنی وێنا نایەتەوه، چونکه دەولەت حەز دەکا شتەکان وەکو خۆی بێت و کۆمەڵی مەدەنی حەز دەکا شتەکان بچنە پێش هەنگاوێک بێت وە دەولەت حەز دەکا یاسا پیادە بکا و کۆمەڵی مەدەنی حەز دەکا قیەم لە بەرامبەر یەو بەکاتە بەرگی یاسا کانیەو، بۆیە دەولەتی ئیوکراتی کە ئیشارە ی پێ کرا دەولەتێکە لە ئیسلاما وجودی نییە.

دایالوگ/ لە میژوو شدا؟

عبدالرحمن/ لە میژودا هەیه، بەلام لە دەولەتی ئیسلامیا، دەولەتی ئیسلاما ئەگەر بێتو تەماشای بکە ی ئو کە سەنە ی.....؟

دایالوگ/ یا لە تەفسیری بەرپزتانان بۆی نیه

عبدالرحمن/ ئێستا نا، تەفسیرنا، بۆسە کە ئێمە دەقمان هەیه، ئێم دەقانا شتیکی چاکە کە ئێمە تەفسیرە کانیان جیاوازه خو ئەگەر یەک تەفسیری بۆ هەبوایە ئو ئەو کاتە موشکەل بوو، ئەبوو بە دەولەتی دینی کە لە دەستی چەنا کە سێکا کو ئەبویەو هەچ کەس لە ئیسلام خوازان، لە فووقەها، هەچ کەس بۆی نییە حکروا حکاری تاویلی نصوص بکا بۆ خۆی، لەبەر ئەو دەق کراوە یە لەبەر ئەو ئەبێ ئێمە لەو زاراوانە ی کە لە ئیسلاما بێزوان خلیفە الله، نائب الله فی الارض، ئەمانە هەمووی شتیکن لە ئیسلاما وجودی نیه، بەلام دوا ی کە دروستیار کردووه ئەو لەوێو شتەکان جیا بونە تەو بەرەو ئیوکراتی چوو، من یەلا نمونەت بۆ دەهینمەوه، نمونە یەک لە قورئانا سەر دەکە ی دەلێ ((اطيعوا الله واطيعوا الرسول واولي الامر منكم)) ئالێرە دا مولا حەزە بکە ی لە تەفسیردا ئەوانە ی کە بر دویانە بەلای دەولەتی دینیا ئەلێ ئەو تا ئەلێ ((اولی الامر منکم)) وەکو (رسول) وەکو (خوا) لە پال یە کدان، بەلام وانیە کە مولا حەزە ی وردی بکە ی لێ کدانەو ه ی ئێمە ((واطيعوا الله واطيعوا الرسول)) خواو پێغەمبەر ئیتاعە یاز وەکو یەک ئەیکە ی بەلام ((واولي الامر منکم)) خوا ئیتاعە کە ی لێرە کە لیمە کە ی دووبارە نە کردۆتەوه، کە دووبارە ی نە کردۆتەوه مەعنای وەلی امری موسلمانان. دەولەتی ئیسلامی هەمان حوکمی خوی نیه، هەمان حوکمی پێغەمبەریشی نییە. کەس لە جێ ی پێغەمبەر نییە، کە سبیش لە جێگە ی خوا ناتوانێ قسە بکات، بەلای، هاتوو قورئان و سوننەت ئیزافە چی لی تەفسیر ئەکات و لەبەر رۆشنایی قورئان و

سونه تا ئیش ده کا، من یه ک نمونه ت بۆ دینمه وه بزانه نه بویه کری صدیق نه بی به خلیفه، سهیری نه م قسه یه بکه ی بۆت ده رده که وی ده ولته تی نیسلامی ده ولته تیکی مه دهنی بووه، به مانای چی ری به کۆمه لی مه دهنی داوه، بۆ که نه بی به خلیفه نه لی ((لقد ولیت علیکم ولست بخیرکم)) که واته چی به من مه عسوم نیم مادم (لست بخیرکم) واته من له ئیوه چاکتر نیم مه رج نییه له ئیوه چاکتر بم هه لبرێردراوم به لام مانای وایه من معصوم نیم عمری کوپی خه تابیش نه لی ((وان اسأت فقومونی)) مانای وایه معصوم نییه هه ردووکیان ده لین (اطیعونی ما اطعت الله فیکم)) هه تا من به قسه ی خوا نه که م و هه تا من قورئانتان بۆ پیاده نه که م نه وه به قسه م بکه ن، چۆن بزانه پیاده ی قورئان نه که م من چۆن بزانه مانای مراقبه شی هیه ده ولته ده ولته تی خلیفه ی نیسلامی چی بووه مراقب بووه له لایه ن دینه وه.

دایالوگ/ باشه وه کو حه قیقه ته میژوو ییه که نه مه چهند جی به جی کراوه.

عبدالرحمن/ به لی نه مه شتی که

دایالوگ/ تواندراوه چهند خلیفه له سه ر حوکم بخری...

عبدالرحمن/ لیره یا هه تا وه کو بیینه فه تره ی خوله فای راشدین نه م مه سه له یه ئاوا پیاده کراوه به و مانایه ی که یه کی که هه لبرێردراوه شیوازی هه لبراردنی وه ک ئیستا نه بووه.

دایالوگ/ باشه عه قوم که ماموستا عبدالرحمن کاک مه لا به ختیار ته نانه ت له سه رده می عوسمانی کوپی عه قاندا که یه کی که له خوله فاکانی راشدین جه نابت نه لی جی به جیش کراوه نه وه تا نه و غیته یه ده که ویتته ده ولته تی نیسلامی و میژوی نیسلامی بۆ؟ چونکه خه لک پی نه لی لاچۆ، لاناچیت، تا نه بیته شه رو ئازاوه و شۆرشێ دروست ده بی؟

عبدالرحمن/ بۆ لاناچی، نه وه ئیسته ده ستوره، ئیسته که تۆ قسه یه کی برتراند راسل بخوینیت وه نه لی: نه گه ر زۆرینه خه لکی که هه لبرارد نه وه له زۆرینه وه خۆشبه ختانه له به ینی هه موو خه لیفه کانا ئالیه تی هه لبراردن

— — — — —

له ئىسلاما تحديد نه كراوه، نه مېړ نه بينى هه موو جيهانى ئىسلامى نه وهى كه ده ولته تى ئىسلاميشى ناوناوو له خوى ئاليه تى هه لئېژاردن له ئالوگوردايه، له بهر نه وه خوشبختانه له بهينى هه موو خوله فا له مالا نا پرس به به كه كه عوسمانى كوپى عه فان به هه لئېژاردن هه لئېژردا، ئه وانى تر بهر زامه ندى كه مينه يه ك، له بهر نه وه نه بينى بۆيه لاناچى چونكه گه ل هه لئېژاردووه، جا من باسه كه ليتره نه به مه وه بۆ نه وهى كه ئيمه نابى ئينكارى نه وه بكهين كه خراب نه نجامات هه يه له ميژووى ئىسلاميا، ده ولته تى نه مه وي كرديوه تى، ده ولته تى عه باسى كرديوه تى، بۆيه نه گهر سه يرى ياساى حسب به بكهين، سه يرى اوقاف بكهين، ده ولته تى ئىسلامى به دريژاى ميژوو كۆمه لى مه ده نى به رپوهى بردووه، هيچ كاتيك نه ميره كان و خليفه كانى ئىسلامى له غه مى كاروبارى ده ولته تا نه بوونه به دريژاى ميژوو تو سه يرى كه نه وه موو شته له فته رته ي نه مه وي دا روويداوه، ته نها نه وه بووه فتوحاتيان كرديووه سنووره كانيان پاراستوه نه گينا كارى فكرى و كارى روشنبيرى و كارى ناوچه رگه ي كۆمه ل، كه هه ره مه مووى ئيستا بۆ ئيمه ماوه ته وه، نوسينه كان هيچى ده ولت ليى رازى نه بووه، به لام هه مووى كۆمه لى مه ده نى نه و بوارانه ي نه نجام داوه له ناو ده ولته تى ئىسلاميا بۆ؟ چونكه هه ميشه ده ولت قابيله بۆ لادان، به لام كۆمه لى مه ده نى نه ميندارى سروشتى نه ريته كانى ئىسلام بووه.

دایالوگ/ کاک مه لا بهختیار کۆمه لێک بنیادی حوکم دهسه لات تیا یا له سه ر ئه ساسی پاراستنی ده قه پیروژه کان بیته و بپرواهینان و به پیروژکردنی ده قه کان له ناستی په یوه ندی تا ک له گه ل خۆای خۆی ده رچیت و تعمیم بکری بۆ ناو هه موو کۆمه ل، له کۆمه لێکی وایا ئه توانی چی مه کی مه ده نیه ت به م چه مه ک، تازه یی ئیستای هاو چه رخی جی به جی بکری ت.

هەڵا بەختیار/ بێگومان نەخێر، نەخێر ئێوە نەخێرەش باروونکردنەوێەك
لەسەر قسەكانی كاك عبدالرحمن ساخ بكەمەو، بەهیچ شێوەیەك لەگەڵ ئێوە دا
نیم كە دەسەلاتی ئیسلامی سیاسی، كۆمەڵی مەدەنیی بێنا كردبێ، چونكە ئێوە
لەبنچینەیا هەڵتەكاندنی بنچینەكانی چەمكی مەدەنیەتە، مەدەنیەت زادهی
شۆرشێ پێشەسازیو سیستمی دیموكراسیە، واتا: قۇناغێك لە قۇناغەكانی نوێی
ژیان؛ كە قۇناغی سیستمی دیموكراسییە، سیستمی دیموكراسیش، شۆرشێ

بۆرجوانی و شورشی پیشه‌سازیه، و سیسته‌میک لانه‌چی، پاك نه‌کریته‌وه، هه‌لته‌که‌نری که نه‌ویش سیسته‌می دهره‌به‌گایه‌تی و په‌یوه‌ندیه‌کانی دهره‌به‌گایه‌تی و فله‌سه‌فه‌ی دهره‌به‌گایه‌تییه، نه‌مه به‌سه‌رخان و ژیرخانیه‌وه، تو نه‌گر نه‌مه‌ت قبوله که مه‌ده‌نیه‌ت زاده‌ی نه‌م سیسته‌مه نوئی‌یه‌یه، ده‌بی سیسته‌مه کۆنه‌که‌ت فری دای. ئیتر، وه‌کو سیسته‌م نه‌ک وه‌کو مه‌زه‌ب، من وه‌کو مه‌زه‌ب مونا‌قه‌شه له‌بابه‌ته‌که ناکه‌م، وه‌کو سیسته‌م نه‌بی ئیتر تینه‌په‌پیت بۆ قوناغیکی تر، له‌به‌ر نه‌وه کاک عبدالرحمن دووقسه‌ی کرد، قسه‌کانی ته‌قربیا ناکۆکی هه‌بوو له‌قسه‌کانیشیا نه‌لێ هه‌موو کاتی‌ک کۆمه‌لی مه‌ده‌نی رۆلی له‌ده‌وله‌تی ئیسلامیدا نه‌بینوه.

عبدالرحمن / بینویه

مه‌لاهه‌ختیار / نه‌بینویه، نه‌وه‌ل جار و‌تت، وه‌کو یه‌ک نه‌بینویه، واتا: کۆمه‌لی مه‌ده‌نی هه‌بووه له‌هه‌ندێ قوناغه‌کانا، یا له‌هه‌ندێ ده‌سه‌لانه‌کانی ئیسلامیا، له‌کۆتاییدا (هه‌ردیسان نوسیم) نه‌لێ: ده‌وله‌تی ئیسلامی کۆمه‌لی مه‌ده‌نی به‌پۆه‌ی بردووه، نه‌مه ناکۆکیه، نه‌گر ده‌وله‌تی ئیسلامی کۆمه‌لی مه‌ده‌نی به‌پۆه‌ی بردووه، نه‌گر هه‌موو کاتی‌ک کۆمه‌لی مه‌ده‌نی ده‌وری تیا نه‌بینویه، واتا: جاری وا هه‌بووه و جاری وایه نه‌بووه، کۆمه‌لی مه‌ده‌نی له‌ده‌وله‌تی ئیسلامی ده‌وری هه‌بووه، واتا: نه‌وه‌ته‌ی ده‌وله‌تی ئیسلامی هه‌بووه و هه‌ر ده‌وله‌تیک ده‌وله‌تی ئیسلامی بووه له‌و ده‌وله‌تانه‌ی که کاک عبدالرحمن قبولیه‌تی، به‌ئیسلامی سیاسی قبوله، کۆمه‌لی مه‌ده‌نی به‌پۆه‌ی بردی، من پیم وایه له‌ئه‌ساسا وانیه، به‌راستی ده‌وله‌تی ئیسلامی هه‌بووه، حوکمرانی ئیسلامی هه‌بووه، قبوله، شتیکی زۆر سروشتیه له‌و سه‌رده‌مانه له ۱۴۰۰ سال له‌مه‌ویه‌ر بۆ دواوه، ده‌وله‌تی ئیسلامی هه‌بووی، حوکمرانی ئیسلامی هه‌بووی، خه‌لیفه‌ی ئیسلامی هه‌بووه، و حوکمیان کردووه، به‌لام زیان نه‌و کاته‌ی زیانی دهره‌به‌گایه‌تی بووه، دهره‌به‌گایه‌تی به‌و مانایه نیه که کولتوری نیه، دهره‌به‌گایه‌تی کولتوری هه‌یه، فکری هه‌یه، مه‌نتیقی هه‌یه، شیوه‌ی حوکمی هه‌یه، ده‌سه‌لاتی هه‌یه، بنه‌مای هه‌یه، ئابوری هه‌یه، په‌یوه‌ندی کۆمه‌لایه‌تی هه‌یه، نه‌ده‌بی هه‌یه، فله‌سه‌فه‌ی هه‌یه، شارستانی‌ه‌تی هه‌یه، واتا: من نا‌لیم ره‌نگه نه‌وه به‌شیک بی له‌شارستانی‌ه‌تی ئیسلامی، نه‌وه‌ی کاک عبدالرحمن باسی نه‌کات، به‌لام کۆمه‌لی

مەلۇمات بەختىيار/ ئىنجا بىۋى دەۋلەت ھەتتا ئەم سەردەمەش، كە مەر
لەيدانەۋەى تىرىشم ھەيە بۇ ئەۋ قەسەيەى تۆش، ھەتتا ئەم سەردەمەش بىۋى
دەۋلەت چۈرچىۋەى كۆمەلى مەدەنىيە، بەراستى ئەگەر دەۋلەت نەبۋىي
كۆمەلى مەدەنىيە نەبۋە، ئەۋە بابەتلىكى زۆر گىرگە، كەچى يەكالاڭش، واتا
ئۆرگانەكانى مەدەنى لەئۆرگانەكانى دەۋلەت يەكالا ئەنەۋە، بەلام نەفى ناكات
ئەمە واتا: ۋەكو روونكردنەۋە ئەبى بىزانىن ناكىر لىرە خەك بەۋگىيان
پەرۋەردە بىكەين كە ھەرگىز وىك نايەنەۋە، ئەۋە وانىيە، تەۋاۋكەرى يەكتەن، بەلا.
لەدوۋ كەئالى جىۋاۋازەۋە، ئەۋيان لەكەئالى ياساۋ دىسپلىن و رىكخستى بارە
ئابۋورىۋ بارى سىياسىۋ بارى دېلۇماسىۋ بارى دانۋەرى، بۇ ھەموۋ ئەۋ
مەسەلەنە دەۋلەت زۆر گىرگە، كۆمەلى مەدەنىيە بۇ ئازادى ئىنسان و بۇ ئازادە
رىكخراۋىۋون و بۇ گروپ و بۇ تۈۋانكانى ئىنسان كەئىنسانى ۋاھىيە زۆر تۈۋان
ھەيەۋ ناشىۋەى بەشىك بى لەدەسەلەت، نايەۋى بەشىك بى لەمەرىفەۋ
دەسەلەت، نايەۋى بەشىك بى لەروۋناكبىرى دەسەلەت، نايەۋى بەشىك بى
لەباساۋ دەسەلەت.

دایالوگ / نەشیەوی خزمەت کات.

مەلایەختیار / نەشیەوی خزمەت کا، ئەیه‌وی توانای زانستی، توانای ئەدەبی، رووناکبیری، بەرخنەو بەهێنێتە ناو کۆمەڵ، زۆر ئاساییە، بەلام نەفی ناکا، کۆمەڵی مەدەنی ئەلەناتیفی دەولەت نییە و دژ بەدەولەتیش نییە، و بەو چەمکەش دژی دەولەت نییە کە بۆ دەولەتی هەر قبۆل نییە، ناکۆکە لەگەڵ دەولەت لەهەندێ چەمکدا، تۆتۆمیەکی خۆی هەیە، بەلام نەک لەسەر حسابی یاساکانی دەولەت و مەڕکەزیەتی دەولەت، وەکو بۆی هیچی دەولەتی قبۆل نییە، ئینجا سەبارەت ئەو بابەتەیی تۆ وەکو وەم نەخێر هەر بەراستی زۆر نەخێرە، یەکەم پرسیارەکەت نەخێر، واتا ناکرێ تۆ کۆمەڵی مەدەنی بەچەمکە تازەکەیه‌وه، بەبۆچوونە تازەکەیه‌وه، بەپەیوەندیە تازەکەیه‌وه، بەفەلسەفە تازەکەیه‌وه، بەمەعریفە تازەکەیه‌وه، بگێڕیتەو بە سەدەکانی ناوەرەست مەرنەوێندە دەلێم.

دایالوگ / کاک عبدالرحمن مەدەنیەت یەکی لەپێناسە هەرە هاوچەرەکانیا، بابلیم یەکیک لەو پێناسانەیی یا لەو خالانەیی کە هەموو پێناسە کەرەکان لەسەری کۆکن، ئەو یە کە مەدەنیەت واتە داھێنان، خولقان، داھێنانی رێگەیی تازە بۆ بێکردنەوێ ئینسان، داھێنان و دۆزینەوێ رەھەندی تازە لەبێر لەجیاتیی ئینسان و لاسایی کردنەوێ خۆی بۆ خۆی واتە: دژایەتی کردنی مەدەنیەت؛ ئەگەر لەگەڵ ئەم خالەیی پێناسەکە یا کۆکیت، ئایا وەلامتان چییە بۆئەوێ کە هەندیک بێر بۆچوونی فەلسەفی، بەرپزتان وەکو نوێنەری حزبێکی ئیسلامی سیاسی لێرەن، ئامادەن بۆیە نمونە کەمان لەسەر ئەوێ ئەھیننەوێ ئەگینا سەلەفیەت هەندێ بواری تریش دەگێژتەوێ، رەنگە چەپرەویش هەبێ سەلەفی بیّت، ئەوێ چۆن لێک ئەدەنەوێ چۆن ئەکەوێتەوێ، سەلەفیەت کەخۆی بۆ خۆی گێژانەوێ وەیاخود پابەندکردنی مۆفی ئەم سەردەمەیی، هێ هەموو سەردەمیەکە بەکۆمەڵێک نەریت و چەمکی پێش خۆی بەسەدان و بەھەزاران سال، ئایا ئەو دوو فیکرە سەلەفیەت لەگەڵ داھێناندا کە ناکۆکن چۆن ئەکەونەوێ لەپێکھێنان و بەدیهێنانی کۆمەڵی مەدەنی؟

عبدالرحمن/ به لئی پیش نهووی بئمه وه سهر پرسیاره که ئه بئ ههر
نامارده یه که به و قسانه ی کاک مه لا به اختیار بکه مه وه

دایالوگ/ به کورتی

عبدالرحمن/ به کورتی، به لئی نهو وه بۆ ته ئکیدى نهو قسه یه کاک مه لا به اختیار
وه لامى خه لکى تری دایه وه، بئگومان که رۆژێک لیڤه باسى مه ده نه یه تی کرد لای
ئیمه روونه که مه سه له ی شارستانیه ت چیه و ته وای شته مادیی و شته
مه عنه ویه کان به یه که وه شارستانیه تن و کۆمه لى مه ده نی سهره تا من نهو
ته عریفه ی کردم هه ردوو کمان له سه ری رێک بووین، ئیتر نهو وه له وێوه سهرچاوه
ناگرئ جارێکی تر بئینه وه سهر نهو وه مه ده نه یه ت و شارستانیه ت لێک جیا
نه کرد بئته وه.

دایالوگ/ به س له وه دا کۆک نین، که جه نابت میژوه که ی به سه رده مانێک
نه گئیرته وه وه نهو بۆ سه رده میکی تر.

عبدالرحمن/ به ته ئکید به ته ئکید، ئاله ویا جیا وازین، که و نهو باس له وه
ده کا بگه رێته وه بۆ سه رده می شوڤشی پیشه سازى، من نه یگئرمه وه بۆ پیش
نهو وه، بۆ ئیسلامی نه گئرمه وه، من پیم وایه له پیش ئیسلاما کۆمه لى مه ده نی
نه به ده ن نه بووه چونکه پئغه مبه ر (ص) له و هه دیسانه ی که بۆ ئیمه ی ماوه ته وه و
که ئیستا نه بیینین هه تا پیاویکی وه ک (ریعی کوڤی عامر) لئی تیگه یشتوه واته
که (کيسرا) لئی ده پرسى بۆچی هاتوو، نه لئی یه کئ له و شتانه ی له پئناو یا
هاتووم (ومن جور الاديان الى عدل الاسلام) واته اقرار نه کا موسلمانێک که نه دیان
جه وری هه یه، وه کو باس م کرد، زو لمی هه یه، به لام بۆ ئیسلام نه بئ عه دلی هه بئ،
عه ده که ی ئیسلام له کوێوه سهرچاوه ی گرتوه، له به ر نهو وه ده سه لاتى له چه ند
بوارێکی که ما هئشتوتنه وه باقیه که ی داوه ته کۆمه لى مه ده نی، نهو که سانه
له ده وه لته ی ئیسلامیا له هه موو بواره کاندایان بینیه، وه کو باس مان کرد
کۆمه لى مه ده نی به درێژایى میژوو له ده وه لته ی ئیسلامیا هه یه، به لام چیه، جارى
وا هه یه، رۆلئ که م ده بئ جارى وا هه یه زیاد ده کا، نهو وه باسه که له نیسه به تی
نهو وه نه ک له بون و نه بونه که ی، ده وه لته بوونی خوێ زه روره به و مه عنایه ی که

من خستمہ کڑمہ لی مہدہ نی، لہ بہینی دہولت و خیزاندا، مانای وایہ نہ خیزان
خویہ تی نہ دہولت بہ لām یہ کیک لہ بنہ ماکانی تری کڑمہ لی مہدہ نی نہ وہ کہ چہ
ناشتیخوازی جوڑی پە یوہندیہ کانی نیوان دہولت و کڑمہ لی مہدہ نی نہ ہی
بہ ناشتیخوازانہ، بو بہ چہ کداری بو بہ شہر نہ وہ بنہ مای کڑمہ لی مہدہ نی
لہ دہست داوہ، نہ و ریگخراوہ ہر ریگخراوی شتی بہ سہر دہولتدا بسہ پیٹی،
یاخود فشاری بخاتہ سہر دہولت، چہ کی تیا بہ کارہینرا، فشاری ہیژی
سہریازی، نیت لہ مہدہ نیہت دہر نہ چئ لہ و حالہتہ بویہ بہ دہر لہ سہر بہ خویون و
بوونی دہزگایہک و ناشتی خواریش یہ کیک لہ مہرجہکان بوونی دہولت خویشی
مہرجیکہ لہ و مہرجانہ.

ببینہ وہ سہر دہینان و سہلہ فیہ تہ کہ: نیسلام نہ گہر ہہ موو کارہ کانی
سہوابت ہی نہ خیر ناگونجی بق نہم سہردہمہ، بہ لām گورانکاریہ، نیسلام نہ وہی
لہ صلبی عقیدہ کہ یہ تی، سہوابتہ، نیمانان بہ خواہیہ، بہ مہ لائیکہ،
بہ پیغہ مہران، بہ روزی دواپی، نہ مانہ سہوابتیکن ماونہ تہ وہ، بہ لām چونیہ تی
بہ پڑوہ بردنی زیان نہ مڑ پیغہ مہر درودی خوی لہ سہر ہی لہ حدیسی صحیحی
مسلمدا دہ فرموی (انتم اعلم بأمور دنیاکم) نہ وہ چہ مانای وایی اموری دنیا
تہ نیا نہ وہ یہ گیانیکی نیسلامی دہ کہی بہ بہردا، بہ قیہ میکی نیسلامی نہ گینا
ہہ موو ہؤکارہ کہ و ہہ موو شیوازہ کہ نہ ہی ہہ مووی ہؤکاری سہردہم ہی نہ وہ
لہ بہر نہ وہ یہ نیغہ حدیسی ترمان ہہ یہ ابوداود نہ یگیڑتہ وہ (ان الله يبعث لهذه
الامة على رأس كل مئة سنة من يجدد لها امر دينها) نہ مری نہم دینہ پیویستی
بہ تازہ کردنہ وہ ہہ یہ، نیجا لیرہ شہ وہ بچوونیکی جیاواز ہہ یہ لہ بہینی نیسلام
خوازان نہ و (من) ہہ ندیک دایناوہ پیاویک بیت ریزیک لہ روزان دنیا مان بق چاک
بکات و تازہ ی بکاتہ وہ، نیغہ وای نابینن، نیغہ نہ و (من) بہ کڑمہ لی دام و دہزگا
نہ بینن کہ من و توو خہ لکانیکی تر ہہ مووی مشارکین تیایا، لہ بہر نہ وہ نیسلام
لہ بہینی رہ سہنی و رہ سہ نایہ تی ہاچہ رخی کڑمہ لی شت ہہ یہ عمری کوپی
خہ تاب لہ یہ کہ مہ سہلہ یہ دوو رای ہہ بوو وتیان توو دویتنی وات نہ وت فرموی
(ذاك على ما علمنا) نہ وہ ی دویتنی پیادہ مان کرد لہ سہر نہ وہ بوو کہ دویتنی
نہ مانزانی (وهذا على ما نعلم) نہ وہ ی نہ مڑ لہ سہر نہ وہ یہ کہ نہ مڑ نہ یزانین
کہ واتہ لہ سہدا نہ وہ دی قیہ می نیسلامی، قیہ مہ کانی نیسلام سہوابتن، لہ سہدا
۹۰ پڑوسہ کہ خوی کہ دہولتہ تی نیسلامی نیستاکہ نہ و دہولت تانہ ی نہ مڑ

ئىسلامىن مجلس وەزارى ھەيە مەعنەى وايە لەئالىيەتە لەبەر ئەو ھە ئىسلامى بەواتاى گونجاندن لەبەينى داھىتان لەبەينى رەسەنايەتى ھەواچەرخى بۆچونەكانى ئىسلام سەوايەكانى زۆر ديارى كراون كەپزەك ئەچىتە بوارى عەقىدە، بەلام پىادەكردنى ژيانى رۆژانەمان ھەمووى لەمەسەلەكانى گۆرپانكاريدان، بەلام چىمان مەتلەبە ئىمە ھەموومان تۆو ئىمە ھەموومان ھەر كەس بەخۆى دەلىل مۇسلمان ئەيەوى ئەو نەرىتە ئىسلاميانەى كە خوا ئەيەوى لەقورئان و لەسونەت و ئەو نەرىتە جودى بىلەن ياساكاندا، ئەما وەسائىلەكان، ھۆكارەكان دەگۆرپن، بەگۆرپانى زەمان لەبەر ئەو داھىتان مانع نىيە لەگەل ئىسلاما بەلام لەگەل بۆچونىكى سەلەفيا بەلى مانعە.

دايالىوگ / بېورە كاك مەلا بەختيار لەبەرئەو ھە كاتمان كەم ماو ھە دەمەوى
بچمە سەردوا تەو ھە رەمان، لەخۆرھەلات و خۆرئاوا بەتاييەتى لەسەدەى بىستەما ئەم چەمكى مەدەنيەتە ھەولدارا ھە بۆ پىادەكردن ھەتتا نەدى كۆمەلى مەدەنى ئەگەر بىكرى لەماو ھە چەند دەقىقەيە كدا باسى پىادەكردنى كۆمەلى مەدەنيەمان بۆ بىكەى لەخۆرئاوا و لەخۆرھەلاتا چۆن كەوتۆتەو ھە گەيشتۆتە كۆى؟

مەلا بەختيار / رەنگە وەلامەكەش وەلامى كاك عبدالرحمنىش بىت من
لەراستيا تقدىرى بارى كاك عبدالرحمن دەكەم كەپن دائەگرى كە كۆمەلى مەدەنى لەسەدرى اسلام و خولەفاى راشدين و دەسەلاتى ئىسلام و ئەوانە ھاتو ھە، تەقدىرى ئەكەم، ئەزانم ناتوانن ئەو بابەتە لەو زياتر قەناعەت بكا، بەلام دۇنياشم لەناخى خۇيا، دۇنياشم ھەموو مېژوو باش ئەزانن، كۆمەلى مەدەنى لەدەولەتى ئىسلاميا نەبو ھە.

دايالىوگ / كولتورى مەدەنى ھەبو ھە

مەلا بەختيار / نە سلوكى شارستانى ھەبو ھە، كولتورى مەدەنيەت وەكو
چەمك، وەكو جىبە جىكردن، وەكو يەكالا كردنى ئازادى ئىنسان و گروپ و ئەوانە نەبو ھە، مەسەلەى احسان و خىرو ئەمانە، ھەرگىز لەكۆمەلى مەدەنى جىگەى نايبتەو ھە؛ بەلكو ئەمە بچوك كردنى ئىنسان و ئازادى ئىنسانە، تۆ بە احسان و بەخىرو بەوانە سەبرى مەسەلەى مەدەنى بىكەى، ئازادى مەدەنى خزمەت كردنى خىرى نىيە، ئەو ھەقىكى ئازادانەى ئاسايى ئىنسان خۆيەتى كە مومارەسەى

ئەكا، ئەو نىيە تۆ خىرى پى ئەكەى، بەخىرىيى كىردن بىرسىيەك تىرئەكەى، روتىك پۆشته ئەكەى، ئەمە خىرى پى ئەكەى، بەلام ئەو مەرهسەى مافى ئازادى خۆى، وەكو فەلسەفە، وەكو ژيانەكە، ئەو مافى خۆيەتى ئەو كولتورو مەعرفەى خۆى لەدەولەتى ئەسپنى، بەراستى، كاك عبدالرحمن ئەلئى باسى كۆمەلئى مەدەنى لەئىسلاما ئەكا ئەمە كىتەبىكە (انسان بىن مادىگەرىو اسلام) نوسىنى سىد محمد قطب كەيەكەكە لەعولەما گەورەكانى ئىسلامى سياسى تەنانەت چۆنە دەرەوہى ژنىش قەدەغە ئەكا ئىلا لەحالەتى تايبەتى نەبئ بەراستى

عبدالرحمن / مەى كى؟

مەلا بەختيار / محمد قوتب، چۆنە دەرەوہى ژن قەدەغە دەكا ئىلا لەحالەتى تايبەتى نەبئ يا بۆ ھەندئ شوین ئارايشت كىردنى ژن، خۆرازاندەوہى ژن، جوانى ژن..ئاد

داياالوگ / پىكەنن؟

مەلا بەختيار / پىكەننى نەوتو، لىرەدا من نەمخویندۆتەو بەلام ئەم شتانەى ھەموو قەدەغە كىردە ئەو، من لاپەرەكەم نوسىوہ (۲۸۷) اشارەتىشم پى داو، ئەو كىتەبى تر ھەر ئىسلامى سياسى، (بۆگەنجەكان) ھى ھەسەن بەنا، ئەسلەن گەنج وا لىدەكا لەئامپىرەك بەولاوہ ھىچى تر نەبئ، نەك ئازادى نىيە ئامپىرى ئىسلامى سياسىو بەس؛ بۆ غايەتەك بەكار دى، كەغايەتى ئىسلامى سياسى؛ ئەمە كىتەبى ترم بەدەستەوہى كەلەئىران چاپ كراوہ ئاخىر كىتەبە لەسەر مەدەنى (جامەى مدنى و ئىرانى ئەمرى) ھەر ھەموو چەندىن نووسەر، مونا زەرەپەكى گەورەپە، لەسەر مەدەنىيەت، ھەر ھەموو تەئكىد لەسەر ئەو ئەكەن كە مەدەنىيەت لەسەدەى ۱۷ھە، لەئەوروپاوە سەرى ھەلداو، ئەلئ ئىران و مشرق زەمىن ھەر ھەموو وائەلئ (ئىران مشرق زەمىن) دەولەتانى ئىسلامى بەھىچ شىوہىەك مەدەنىيەتى تيا نەبوو، ئەلئ لەوتوہ بۆمان ھاتو، جا ئىستە چۆن تعامل ئەكرئ لەگەلئ و چۆن ناكى، ئەمە مەسەلەپەكى تر، ئەمە زياتر لەبىست نووسەر مونا زەرەپە لەبەينيان وەھەمووشى لەروانگەى ئىسلاموہ قەسەدەكا، نەك دژى ئىسلام، ھەموو لەروانگەى ئىسلاموہ ساغى دەكەنەو كە مەدەنىيەت زادەى ئەوروپاىو ھاتۆتە لای

رۆژهلەت، لەبەرئەو ئەگەر ئەمە ئەساس بێ بۆ وەلام دانەوێ جەنابت کاک بەات من پێم وایە مەدەنیەت بابەتێکە زادهی ژيانی شۆرشى پيشەسازى و سیستمى دیموکراتى و لەئەوروپاوە هاتووە، بەلام وەکو (مشرق زەمین) وەکو رۆژهلەت، وەکو دەولەتانیك نەتەوەکارێك، کە ئێمە ئیسلامین، چۆن ئەم مەسەلەیه جێ بەجێ دەکەین، ئایا بە لاسایى کردنەوێ ئێوروپا، بەهەموو شتەکانى ئێوروپاوە ئەو جێ بەجێ دەکەین؟ نەخێر. نەخێر ئێمە کولتورى خۆمان هەیه، قەناعەتى روحى هەیه، وپەيوەندى کۆمەلایەتى تایبەتیمان هەیه، کولتورى تایبەتیمان هەیه، رهگێكى میژوى کولتورى تایبەتیمان هەیه، هەموو ئەمانە دەبێ لەبەرچاو بگرین. ئینسان دەبێ مۆتەقەن ئازاد بێ لە مەسەلەى هەلبژاردنى ئاینا، لە مەسەلەى روحیا، لە مەسەلەى مەزەبى خۆیا، لە مەسەلەى خواپەرستى خۆیا، ئەمانە مۆتەقەن، ئازادبێ بەلام مەدەنیەتیش کۆمەلێکە بە راستى دەبێ لە قوناغى سەرهلدانیا، لەرووى عەقلانیەو، لەروى رۆشنکەرییەو، لەروى فەلسەفەو، لەروى پراکتیزەى دیموکراسیەو، لەروى ئازادى رەخنەگرتنەو، لەروى ئەووە ئینسان خۆى حاکم بێ لە سەر عەقلى خۆى، بپاردرەبێ لە سەر چارەنووسى خۆى، نەخێر ئێرە ژمۆنەو، بە ترس و بیم، بە داستان و بە ئەفسانە نە ترسێنێ، نە تۆقێنێ، وای لى نە کرێ هیچ رێگایەك نە دۆزێتەو جگە لە رێگایەك هەموو مەسەلە عەقلیەکانى ئینسان لە ئینسان وەرنەگیرێ و شتى تری بدریتى، لە میشکیا بئاخرێ، ئەمانە مەسەلەى زۆر زۆر گرنگن بۆ ئێمە کە دەبێ بە ئازادانە لە گەڵ ئینسان و لە گەڵ گروپەکانى ئینسان و وردە وردە لە گەڵ چۆنیەتى پرۆسەى بینای مەدەنیەت بچین، من لە گەڵ لاساییکردنەوێ ئێوروپا نیم، لە گەڵ ناسینی تایبەتە نەدیى کۆمەلەى خۆمان و بەپێى ئەو تایبەتە نەدیەش دەبێ پرەنسیپەکانى مەدەنیەت بگونجێنین و جێ بەجێ بکەین و پێشى بخەین.

دایالوگ/ سوپاس، کاک عبدالرحمن هەمان پرسىاریش ئاراستەى بە پێرتە، چۆن کە وتۆتەو ئەو لە خۆرهلەت و خۆرئاوا؟

عبدالرحمن/ بەلێ، بەتەئکید هەرئەبێ بچمەو سەر ئاماژە بە دوو قسە کە ئەو تەعریفانەى ئێمە هەمانە مەرج نییه کاک مەلا بەختیار واتە وەکو بێلێ بە بۆچونێکى مسبقەو هاتووە چونکە (۵-۶) کتێبى هیناوە مەرج نییه مەسەلەى کەلیمەى احسان واتە خێرکردن، وشەکانى قورئان بۆخۆى سیستمیکە ئەمڕۆ احسان بۆتە خێر و خێرخوانى ئەو کەلیمەى کە من باسى ئەکەم ئێمە تفاسیرمان

ههیه باشتیرین مفرداتی راغبی اصفهانییه که باسی که لیمه‌ی احسان و سیسته‌میکه بۆخۆی هه‌موو ئه‌و کارانه ده‌گرێته خۆ که ده‌ولت پێی هه‌لناسی و خیزانی‌ش پێی هه‌لناسی ئه‌وه ته‌عریفی ئیسلامی دووهم مه‌سه‌له‌یه‌کی تر ده‌ریاره‌ی ئه‌و کتێبانه ئیمه‌ ملزمن به‌کاری خۆمان و به‌قسه‌ی خۆمان محمد قوتب ئینسانیکه بیرو بۆچوونیکه هه‌یه بیرو بۆچوونی ئیمه‌ نییه ئه‌وه‌رموئ محمد قوتب ژنی ممنوع کردووه له‌ده‌رچوون ئه‌ی ژن له‌یه‌گرتووی ئیسلامی کوردستان نه‌ندامی سه‌رکردایه‌تی به‌شه‌فه‌قه‌ نا به‌ ئینتخابات ۲۰۱۲ی ده‌نگی کۆنگره‌ی هێناوه ئه‌وه حه‌قم چیه به‌ محمد قوتبه‌وه، جاریکی تر له‌به‌رئه‌وه ئه‌و بۆچونه هه‌ر قورعانه به‌لام ئه‌م له‌وتوه هاتوه ژن مه‌نع ده‌کا له‌سه‌عویدی‌ش ژن ممنوعه سه‌یاره لی‌بخوێ به‌لام لی‌ره.

دایالوگ/ ئه‌و پشته‌ی به‌چی به‌ستووه بۆ ئه‌و ته‌فسیره‌؟

عبدالرحمن/ هه‌ر بۆخۆی پشته‌ی به‌چی به‌ستووه له‌کتێبه‌که‌یا ئه‌بێ بیخوێنیه‌وه بزانی پشته‌ی به‌چی به‌ستووه.

مه‌لا به‌ختیار/ به‌قورئان

دایالوگ/ به‌دلتیاییه‌وه پشته‌ی به‌ده‌قیکی پیرۆز به‌ستووه

عبدالرحمن/ (وقرنت فی بیوتکن) ئه‌وه هه‌موو مفسرێک ئه‌یزانی وا‌ی عطفه (یانساء النبی لستن كأحد من النساء) تاییه‌ته به‌خیزانه‌کانی پێغه‌مبه‌ر (واذکرن ما یئتی فی بیوتکن) به‌لام ئه‌وه ملزم نین به‌خیزانی غه‌یری پێغه‌مبه‌ر هه‌تا به‌دوا‌ی وه‌فاتی پێغه‌مبه‌ر عاتشه‌ ده‌رچوو له‌شه‌را به‌شداری کرد له‌گه‌ڵ امامی علی یا ئه‌وه مانای چیه بۆ له‌مالی خۆی دانه‌نیشت، مه‌عنای وایه‌ تاییه‌ته به‌فتره‌ی زمنی خیزانه‌کانی پێغه‌مبه‌ر له‌ژیانی پێغه‌مبه‌را، ئه‌وه مه‌سه‌له‌یه‌که له‌به‌ر ئه‌وه ئه‌مڕۆ که‌ی پێی له‌وه ئه‌گرێ ئیسلام نه‌یه‌لێ ژن ده‌رچێ، یا ده‌رنه‌چێ، ئه‌وه بابته‌تیکه‌ تره‌، به‌راستی ئینجا مه‌سه‌له‌یه‌کی تر ده‌ریاره‌ی خورافات ئه‌بێ ئه‌و خورافاتانه ته‌عریفی بکه‌ین ئایا ئینسان مه‌سه‌له‌ن ئیمانی به‌خوا هه‌یه، به‌زیندوو بوونه‌وه هه‌یه، ئیمانی به‌وه هه‌یه به‌هه‌شت پاداشتی‌ته‌ی رۆژی قیامت فردی به‌ینی خۆم و خوا ئیمانمان به‌وه هه‌یه دۆزه‌خ هه‌یه، ئه‌مانه‌ نا‌کری پێی بوتری خورافات، واته‌ مه‌به‌ستم ئه‌وه نییه ئه‌و وای نه‌وتوه کاک مه‌لا به‌ختیار وای

نه وتوه، ته نكيد ده كه مه وه به س مه به ستم له كومه لى نه مړويه زارواه كان به شپوه يه كى وه كو بللى واته مطاطى به كار نه هينري، ديارى بكهين خورافه واته چى؟ نه مړو خه لكانيك هه خه لكانيكى تر هه نه ده لئين نيمان به خواش خورافه يه، خه لكانيكى تريش هه نه ده لئين نيمان به روژى دواييش خورافه يه، نه وه نه ريته، نه وه نه ركانى نيمان، من مجبورم من ملزوم پى كه شايه تمانم هينا ملزوم به نه ركانى نيمان به نه ركانى نيسلام له بهر نه وه باسه كه مه نه وه نه پيه مه به ست واته تو وات وتبى به س باس مه له وه يه ده بى ته عريفى خورافه بكهين كامه خورافه يه چونكه من ته نها به يه كيك بللم نيمانمان به خوا هيه، به لى نيمان هيه، له وى محمديشى ناردووه وه كو پيغه مبه ر قورثانى بوناردووين تفصيله كهى نارپوم پيايامن ملزوم به نه ركانى نيمان، ملزوم به نه ركانى نيسلام، به و موسلمان بومه هه موومان به وه موسلمان ده بين له بهر نه وه نه بى تعريفى خورافه بكرى كامى خورافه يه واته چى بكهين بو نه وهى له روژه لات و روژناوا چون ره وته كه روښتوه من دووباره ديمه وه سر نه وه كومه لى مه ده نى اقصائى نيبه. من ناتوانى كومه لى مه ده نى نه و كومه ل مه ده نيه كاك مه لا به ختیار هه وللى بو دده ناتوانى من اقصا بكات، چونكه به اقصا كردن نيبه، به مشاركه يه، منيش له كومه ل هه ناتوانم اقصاى بكم شته كان به تسامح شته كان به سه لماندنه، به سه پاندن نيبه، له بهر نه وه هه مو نه و شتانه يه كى تيا نه گرینه وه به لام نه چيته خانى ته وزيف كردنى حزبايه تى قسه كه، قسه كه له ويوه يه نيمه نه بى له زيانى روژانه مانا گرنگ ترين كار كه نيمه كردو مانه له پيښاوى نه وهى كومه لى مه ده نى دروست بى، بى ميليشيا يه كه يه كه خوى گوره ترين خه تر له سر كومه لى مه ده نى و چه مكى مه ده نيه ت ميليشيا بوونه، كه به وه توانيو مانه نسبه تيكى زورى دوريوونى كومه لى كورده وارى كه تائيتستا دوريووه له و وه زعه، نه بوونى ده ولته، نه بى ده ولته خوى مقهوماتى يه كى مادام له به ينى ده ولته و خيزانان يه نه بى ده ولته تمان هه بى نينجا نه و ده ولته له پيښاوى نه وهى دروست بى و له پيښاوى نه وهى كومه لى مه ده نى تسامح و ناشتيخوازانه پيوه نديه كى له گه ل ده ولته بكا، نه بوونى ميليشيا كارى كى زور گوره يه جاله بهر نه وه له و روانگه يه وه نه وهى نيمه ..

دايا لوك/ وه لامى پرسيا ره كه ت نه داينه وه، له خورثاوا جى به جى كردنه كهى به راي چه نابت گه يشتو ته كوئ؟ وه له خورثه لات له سيستمى خورثه لاتيا به هه موو حوكمرانيه كانيه وه و ميژويوه وه گه ياندويه ته كوئ؟ به راي تو به كورتى.

عبدالرحمن/ به ته ئكيد خۆره لات و خۆرئاوا دووچه مكى نسيبن واته
زهره لاتىكى بلۆكى رۆژه لات ههيه و خۆره لاتى ئىسلامى ههيه و نه گهر
به سته كه ته نها باسى كوييه

داياالوگا/ خۆره لاتى شارستانى باس ده كه ين خۆره لاتى شارستانى و
زړئاواى شارستانى

عبدالرحمن/ من قه ناعه تم نيبه به دابه شكردى دنيا به خۆره لات و خۆرئاوا،
رنكه خۆره لات هه مووى باش نيبه و خۆرئاواش هه مووى چاك نيبه، خۆره لات
هه مووى ئىسلامى نيبه و خۆرئاواش هه مووى كاقر نيبه، واته نه مه وي روى
ينه وه كه به راستى زاراوه و چه مكى خۆره لات و خۆرئاوا چه مكى عه مه لى ده قيق
يه.

داياالوگا/ به لام ئيمه متفقين له سه ره ئه وه پيويست ناكه هه موو جارى باس
زړته وه، خۆرئاوا مه به ستمان له و سيسته مه كۆمه لايه تيبه ئابوويه سياسيه به
پيى ئه و ترى سه رمايه دارى پيشكه وتوو ئيستا وه ئه وه ش كه رۆژه لاتيه و پيش
يسته مى سه رمايه داريه.

عبدالرحمن/ كۆمه لى مه ده نى به و زاراوه يه ي كه ئيسته له سه رى تعريفمان
د له خۆرئاوا بۆ ئه و خۆرئاوايه ي كه ئيستا ناوى ئه به ي خۆرئاواى سه رمايه دارى
وو ته پيش، خۆره لاتى پيش سيسته مى سه رمايه دارى دواكه وتوو له به رچى
كو باس كرد ئه گهر عائق هه بى له به رده مى كۆمه لى مه ده نيا ئايدۆلۆجيا به
يدۆلۆجيا به ماناى دوگما بوونه كه له به ر ئه وه هه ر سيسته ميگ قه ناعه تى بوو
ديكتاتۆريه ت قه ت ناتوانى كۆمه لى مه ده نى دروست بكات، بۆيه به بۆچوونى
بنى من له گه لاتام بۆچوونى دينى ناتوانى دروستى كا به لام بۆچوونى ئىسلامى
ترانى دروستى بكا من جياوازى ئه خه مه به ينى دينه وه چونكه ئىسلام دينه
لام هه موو دينى ئىسلام نيبه، له به ر ئه وه ئيمه نابى به چاوى مردوه كان شت
نوئينيه وه، ئيستا كه ئه وه قورعانه له به رده ستى ئيمه يابه و له به ر ده ستى ئه م
ه لكى كوردستانه و ئه يخوئينيه وه كۆمه لى مه ده نى يه كيتى زانايان ناچيته
انه ي كۆمه لى مه ده نى به وه قورعان و سونه تيان له به رده ستايه جياوازى
بوو بۆچونيشيان هه يه.

دایالوگ/ له م کاته دا؟

عبدالرحمن/ ئا به ئی

مه لا به ختیار/ یه کیتی زانایان له م کاته دا دامه زراوه خۆ هه زار ساڵ له مه و به یه کیتی زانایان نه بووه.

عبدالرحمن/ عه ینی ئه وه بووه امامی شافعی که سهرده سته ی بووه و خه لکم له گه لا کۆبوته وه چی بووه یه کیتی زانایانی سهرده می خۆی بووه، ابوحنیفه، احمدی کوپی حنبلی امامی مالک تصویرکه امامی مالک کاتی خۆی که ئه و کتابه، دانا (الموطأ) له فیهما ئه بوجه عفری منصور وتی ئه مه بکه یین به ئه ساسم ده و له تی ئیسلامی ئه م قسه یه فهرمووی وتی ((ان الموطأ هو اجتهاد مالک)) ئه قسه ی منه ئه وه اجتهادی منه چونکه فقهه بریتیی به له چی بریتیی به له عیلاقیه، تفاعلیک له به یینی ده ق و سهرده م واته واقعه که و فقیهه که مادام فیهقه که گۆر مادام سهرده مه که گۆر ده قه کانیش تعریفه کانیه یابلیین تفسیره کانیه ئه گۆری له باسه که دورناکه ومه وه که رۆژه لات بۆ نه یه توانیوه کۆمه لێ مه ده نی دروسه بکا له به ربوونی دیکتاتۆریه ت.

دایالوگ/ به مه مو شیوازه کانیه وه؟

عبدالرحمن/ به مه مو شیوازه کانیه وه یادینی بووه یاخود ئایدیۆلۆژیک سیاسی یه عنی

مه لا به ختیار/ من ئه و قسه یه م زۆر زۆر قبوله، دیکتاتۆریه ت به مه عذ ئایدیۆلۆجیه که ی یه ک ده قی بۆ ده خوینمه وه بزانه له مه دیکتاتۆریه تیکم ئایدیۆلۆجی کورت تر هیه ئه ئین: (جیهان سه رومر سه رلێشێواوه و شله ژاوه، ئه رژیمانه ی هه شن ناتوانن چاره ی ئه م ده رده بکه ن و له ئیسلامیش بترازی هیه ده رمانیکی تر نییه، جا ناوی خۆای لێ بیئن و بپۆنه پێشه وه و چاره ی بکه ن هه موو دنیا چاوه پێی رزگارکه ریکه و له ئیسلامیش که ئیوه مه شخه له که یه تار هه لگرتوه بترازی هیه رزگارکه ریکی تری نیه) ئه مه قسه ی حسن به نای (الاجتهاد الاسلامی العالمی للمنظمات الطلابیه) وه ریگێپاوه به زمانی کوردی، مر پیم وابی له مه تۆتالیتاریه ت افکار نییه، به راستی شمولیترو موته قترین هوک له سه ره مه موو ئه فکاره کان ئه مه یه، واته: نه فی ئازادی هه موو ئایدیۆلۆژیکه کانه

ہموو بہ رامبہ ریکہ، من بہش بہ حالی خۆم پیم وایہ ئیسلامی سیاسی ئیستا ئو
 ابہ ندبوونہ یان بہ میژووی ئیسلامی سیاسی و پی داگرتنیان لہ سەر ئیسلامی
 یاسی وەکو شمولیہ تی ئایدیۆلۆژیا، پیم وایہ کۆمەنیستەکانیش وەکو جاری
 یاران پی داگرتنیان لہ سەر کۆمەنیزم، دیکتاتۆریہ تی پرۆلیتاریا و مەترالییزی
 یژوووی و دەقہ پرۆژەکان و تەقدیسکردنی ئویش ئایدیۆلۆجیہ تیکی شمولیہ،
 بێستە دنیایە کہ کہ بەقەد ئەم دنیایە ببینن و گۆرانکاریەکانی ھەمووی ببینن
 ھەشمولیت زۆر خەتەرە، بە راستی فکری شمولی زۆر زۆر خەتەرە و نابێ بە ھیچ
 سیۆہیە ک ریکہ بەدەین بە فکری شمولی، ئەگەر برادەرانی یە کگرتوو کاک
 بدالرحمن باسی دەکا باوەریان بەو دەقانہ نییە و باوەریان بە دیموکراتیەت
 ھە، دەبێ ساغی بکەن و ھە کە باوەریان بە دیموکراسیەت، بە ھەمانیەت ھە،
 بنجا ئە کرێ بلی باوەری بە بیروباوەری تر و ئازادی تر و بیروباوەری تر ھە،
 و نەگ تەنھا سیستەمی دیموکراسی ھەمانی باوەری بە ئایدیۆلۆجیہ تی تر ھە،
 سیۆنالێستە گۆشەگیرەکان و انین، کۆمەنیستەکان و انە بوون؛ ئیسلامیەکان
 درژیایی ۱۴۰۰ سال حوکمرانییان کرد، و انە بوون، واتا: لہ ئیسلاما مناقەشە
 سەر مەسائیلی عەقلى ھاتۆتە پیشەوہ، زۆر خەتەر بووہ، خەلکیان لہ سەر
 یشتوہ، قەلەم رەوہکانی حاکمەکانی دەوڵەتی ئیسلامی ھەزاران کەسیان
 سەر فکر کوشتووہ، حاکمەکانی کە نیسە ھەزاران کەسیان لہ سەر فکر
 یشتووہ، کە ئەلێ (من تمنطق تزندق) واتە ئوہی کە باسی مەنتیق بکا زندیقہ،
 مە لہ کوئی؟ عەقلانیەتی ئازاد لہ کوئی؟

داياالوگ / ماوہی تۆش ئە دەین لە ماوہی یە ک دەقیقە یا کورتە وە لامێک

عبدالرحمن / دیارە حەقی ھەموو کەسێک ھە، حەقیکی مەشروعی خۆیەتی
 ن: پرۆژە ی من وایہ، ئوہ شتیکی لہو بابەتە ھێنانەوہی دەقەکانی حسن بەنا
 سن بەنا ئینسانیکە مەعصوم نیہ، حەسەن بەنا قەسە ی کردووہ، ئیستا
 وەلەکانی و شوێنکەوتوہکانی پیچەوانە ی ئو دەگەن، حەسەن بەنا قەناعەتی
 تەعددی احزاب نەبووہ، لہ سەر دەمی داگیرکردنی ئینگلیز کە چۆن ئیمە ئیستا
 ئەلین باھەوڵەکان یە کخەین لہ پیناوی دروستکردنی دەوڵەتی کوردی، بەلام
 سن بەنا دوا ی ئو قەناعەتیان بەو قەسە ی نەبووہ ئو قەسە یی لہ موزە کەراتی
 زیا نووسیویەتی.

ەلا بەختیار / تازە چاپی کردووہ

عبدالرحمن / قسه که قسه ی نه وه حسن به نا له نووسینه کانیئا نه وه ته رجه کراوه بۆ کوردی حه سن به نا قه ناعه تی به ته عددی احزاب نه بووه به لام نه اجتهدیکی تایبه ت و شه خسی بووه بۆ کاتیکی خۆی و ئیمه پیی ملزم نین ئیمه قه ناعه تمان به ته عددی احزاب هه یه له ده ولته تی ئیسلامیشتا، قه ناعه ته به ته عددی ئیسلامیش هه یه نه وه له به ره نه وه مه سه له یه که ئیمه پیی له سه داده گرین نه مه یه که دوو مه سه له ن که (أَنْ الدین عندالله الاسلام ومن یتغنی عن الاسلام دینا فلن یقبل منه وهو فی الآخرة من الخاسرین) باس له ناخیره ته بۆیه ، تیکه لاوی نه کهین، پایه کانی ئیمان باس له دواى دنیایه، له دنیا نه بی به یه که برین، له دنیا باس له هاوولاتی بوونه، باس له وه نییه نه و موسلمانان و نه و کافر نه مه بۆچوونه تازه که یه له ته تبیقا که ئیمه بتوانین ته تبیقی بکهین له به ره نه نابیی نه و دوو شته تیکه لاو بکهین ئینجا مه سه له ی نه وه که قه ناعه ته به دیموکراسیه ت هه بی به ئی قه ناعه تمان به دیموکراسیه ت هه یه ئیمه له په یه پرۆگراممان نویسمانه که عیراق بۆ نه بی عیراقی فیدرالی دیموکراتی ته عددی له به ره نه وه ی له چه ندین نه قوام و خه لکی تر پیک هاتوه، نه و دیموکراسیه نه نه و میکانیزمه نه بی ناکرئ ده ولته تیکی ئایینی له عیراقا بتوانی حوکمی د هه موو نه قوام و نه ته وه جیاوازه بکا، ئینجا نه لئ عیلمانیته، عیلمانیته به راس ساغ نه بۆته وه چونکه ئیستا که پیم وایه لایه نیکی تر به جۆریکی تر له عیلمانیته نه وه ئیشی کاک مه لا به ختیاره رونی کاته وه له جه لسه یه کی ترا که به دورودری له سه ری قسه بکهین نا هه لویستی له به رامبه ره وه ریگرین چونکه له دانیشتنی تریشا پرسیاریکمان بوو که هه لویستان به عیلمانیته چییه عیلمانیته نا خۆی تعریف کا پاشان نه بی هه لویستی لی وه رگرین.

دایالۆگ / زۆر باشه نه وه هه لته گرین بۆ دانیشتنیکی تر...
بینه رانی خۆشه ویست به ناوی ئیوه شه وه، به ناوی به رنامه که شه وه سوپاسی هه ردوو میوانی به ریزمان کاک مه لا به ختیارو مامۆستا عبدالر ده کهین
به خیریین سه رچاو تا نه لقه یه کی تری به رنامه ی دایالۆگ..

(۱۱) ى سىپتامبەرو

روپە پروپونە ۋە يەك لەگەل يەكگرتوودا ⁽⁺⁾

سازدانی: توانا ئەحمەد

PUK TV توانا ئەحمەد: بىنەرانى خۆشەويست، خۆشحالين كە لە ئەلقەيەكى ترى بەرنامەى گفتوگۆى سىشەممە بەيەك دەگەينەو، ئەلقەى ئەنجارەمان تاييەتە بەقسەكردن لەسەر روداوى يانزەى سىپتەمبەر، ئەو روداوى كە ھەردو ھىماى نابورى و سەربازى ئەمريكاي ژۆر بەتوندى خستەو لەكردەو، يەكى تىرۆريستانە، ھەندى رودا ھەن لەگەل خۆياندا مېژوو دابەشەكەن، يان دابرايىكى سياسى و كۆمەلايەتى و مېژووى دروست دەكەن لەگەل خۆيان كۆتايى بەجۆرىك لەبىركردنەو و تىپوانين دەھيئەن و بىركردنەو و تىپوانينى تر بەرھەمدەھيئەن، يان سىستەمىكى پەيوەندى تىكدەشكىئەن و سىستەمىكى ترى پەيوەندى سياسى و نۆدەولەتى بونياتدەھيئەن، ئەگەر بمانەوئە نمونە بەھيئەنەو رەنگە شۆپشى فەرەنساي شۆپشى ئۆكتۆبەرى سالى ۱۹۱۷ ى روسيا و ھەردو جەنگى جياھانى يەكەم و دووھەم و روخانى بلۆكى سۆڤيەت ۱۹۸۹ ديارترين ئەو نمونانە، كە كۆتايان بەو ۋەھمە ھيئا كە مېژوو درۆبونەو، يەكى زەمەنى بىدابرانە، باسكردن لەدەولەت و ناسىيۆنالىزم، لەديموكراسى و لەمۆدىرنىتە لەسەدەى ھەژدەى ئەوروپا، رەنگە جۆرىك بويى لەو، ھەندى لەچاودىران پىيان واپە كە لەيانزەى سىپتەمبەرى (۲۰۰۱) سەدەى بىست كۆتايى پىدەت و ھەر لەو

⁺ دىالۆگىك لەگەل (م. محەمەد رەئوف) ئەندامى مەكتەبى سياسى يەكگرتوى ئىسلامى كوردستان، شەوى ۱۰/۱۱/ ۲۰۰۲/ بەرنامەيەكى راستەوخۆى تەلەفزيۆنى گەلى كوردستان، سازدانی (توانا ئەحمەد).

چرکه‌ساته‌ش سه‌ده‌ی بیستویه‌ک ده‌ستپیده‌کات، کاریگه‌ری یانزه‌ی سیپته‌مبه‌ر به‌سه‌ر دونیا، به‌سه‌ر سیاست و به‌سه‌ر په‌یوه‌ندی نیوده‌وله‌تی ته‌نیا له‌و کاره‌ساته مرقایه‌تیه‌وه نایه، که نه‌و روداوه له‌دوای خۆی جیی هیشت، به‌لگو له‌و سه‌رده‌مه دئ که توشی یاده‌وه‌ری رۆژئاوای کرد، واته رۆژئاوای خسته به‌رده‌م دوژمنیکی تازه، له‌یانزه‌ی سیپته‌مبه‌ری ۲۰۰۱ تا‌کو ئیستا جگه له‌روخانی حکومه‌تی تالیبان و کوتایی پی‌هینانی ده‌سه‌لاتی قاعده له‌نه‌فغانستان و هه‌روه‌ها داواکردنی قه‌ره‌بوکردنه‌وه‌ی نه‌و خه‌لکانه‌ی که بوون به‌قوریانی نه‌و کاره‌ساته، ئیستا ئیمه‌ی زۆر به‌سه‌ختی خستوته‌به‌رده‌م گۆرانکاریه‌کان، واته ئیمه‌ی کوردی خستوته‌به‌رده‌م نه‌گه‌ری گۆرانکاری، گۆرانکاری له‌تیرپوانین، له‌بیربو‌چونی ئیمه به‌رامبه‌ر به‌هینو گروپه توندپه‌و و تیروریسته‌کان، هه‌روه‌ها به‌رامبه‌ر به‌عیراق و به‌رامبه‌ر به‌سیاسه‌تی نیوده‌وله‌تی، به‌رامبه‌ر په‌یوه‌ندیه‌کانمان له‌گه‌ل ده‌ورو به‌رو له‌گه‌ل ده‌روه‌ه، بۆ باسکردن له‌و کیشانه‌و چه‌ندین پرسپاری تر له‌م به‌رنامه‌یه‌دا، میوانداری هه‌ریه‌ک له‌به‌پیزان مامۆستا (محهم‌د ره‌ئوف) نه‌ندامی مه‌کته‌بی سیاسی یه‌کگرتوی ئیسلامی و کاک (مه‌لابه‌ختیار) نه‌ندامی مه‌کته‌بی سیاسی به‌کیتی نیشتمانی کوردستانمان کردوه... به‌خیربین سه‌رچاو...

PUK TV : مامۆستا من به‌پرسیاریکی زۆر ساده ده‌ستپیده‌که‌م، یانزه‌ی سیپته‌مبه‌ر چیه‌؟

م. محهم‌د ره‌ئوف: بسم الله الرحمن الرحيم، سوپاستان ده‌که‌م بۆ نه‌و ده‌رفه‌ته‌و جینگه‌ی خۆیه‌تی به‌راستی وه‌کو ئاماژه‌ت پێکردو راسته‌وخۆ و ناراسته‌وخۆ نه‌م مه‌سه‌له‌یه نه‌مپۆ ئاینده‌ش په‌یوه‌ندی به‌ئیمه‌وه ده‌بێ. پێش نه‌وه‌ی وه‌لامی پرساره‌که‌ت بده‌مه‌وه جارێکی تر به‌ناوی خۆم و یه‌کگرتوی ئیسلامیشه‌وه ئیدانه‌ی نه‌و کاره ئیهابیه ده‌که‌م، که له‌یانزه‌ی سیپته‌مبه‌ری سالی ۲۰۰۱ دا رویدا که نه‌و کاره به‌راستی جینگه‌ی خۆیه‌تی له‌میژوشدا هه‌مووسالێک له‌ورۆژه‌دا ئیدانه بکریته‌وه‌موو سالێک له‌ورۆژه‌دا له‌سه‌ری گفتوگو ده‌کریته‌، دنیای توشی ته‌نگه‌ژه‌و قه‌یرانیکی نه‌وه‌نده ناره‌حه‌ت کردوه، خه‌لک و هه‌موو سیاسه‌تی دنیا و گۆرانکاری دنیا به‌ره‌و نادیار هه‌تا‌کو ئیستا ده‌پوات، یانزه‌ی سیپته‌مبه‌ر به‌راستی نه‌گه‌ر زۆر کورت بمانه‌وی پێناسه‌ی بکه‌ین و قسه‌ی له‌سه‌ریکه‌ین، دنیایه‌کی نوێ هیناوه، سه‌ره‌تایه‌کی نوێ هیناوه بۆ دنیایه‌کی نوێ که هیشتا ئاینده‌ی دیار نیه‌و که‌س ناتوانی زۆر به‌ته‌واوی قسه له‌ئاینده‌ی نه‌و دنیا نوێیه بکات، دنیای

خستونه بهر تهنگزهمیهکی نوځی که دهولتانی گورهو بچوک نیستا پیوهی نهگلئ، من هرهروهونده نهتوانم پیناسهی یانزهی سیپتهمبهربکه، که نهوه ههلئیکي تهرریستی بوو دنیای گوری بهروهو دنیایهکی نوځی نادیاریش دهیبات.

PUK TV : پيش ٺهوي پرسيار له ڪاڪ مهلابهختيار بگهه، حهزدهگهه بينه ران
 ٺاگادار بگهه ڪه بهرنامه ڪه راسته وخويه و ده توانن بهرماره تهله فوني
 (٣١٢٨٨٦) به شداري بگهه. ڪاڪ مهلابهختيار بؤ قسه ڪردن له سهر
 يانزه ي سيپته مبه ر ناتوانن ته نيا قسه له سهر ٺه و چرڪه ساته بگهه ين،
 به لكو پيوستمان به وديه ڪه بگهه پينه وه ناو ٺه و باگراونده، به راي
 تو هؤ ڪارو باگراوندي ٺه و ڪاره ساته جي بوو؟

هه‌لابه‌ختیار: سوپاس بۆ به‌نامه‌که، هیویدارم من و مامۆستا محهمەد ره‌ئوف ئه‌مشه‌و بتوانین هه‌ریه‌که له‌جیهانبینی جیاوازی خۆمانه‌وه، شتێک به‌بینه‌ری کورد بلێین که وردتر له‌رودای یانزه‌ی سیپته‌مه‌ر تیڤگات و بزانی له‌دنیا‌ی ئیستای کوردستانا، جیهانبینی جیاوازه‌کان ده‌توانن به‌وپه‌ری ئازادانه‌ قسه‌ی خۆیان بکه‌ن و له‌روداوه‌که‌ بدوین، پێش ئه‌وه‌ی وه‌لامی پرسیاره‌که‌ت بده‌مه‌وه، سه‌بینی یادی یانزه‌هه‌مین سه‌له‌ی دامه‌زراندنی ته‌له‌فزیۆنی گه‌لی کوردستانه‌ پێم خۆشه‌ پیرۆزاییه‌کی گه‌رم له‌م یاده‌ بکه‌م، له‌هه‌موو کارمه‌ندانی بکه‌م و له‌هه‌موو ئه‌وانه‌ش بکه‌م که له‌سه‌ره‌تاوه‌ له‌دنیا‌ی (ی.ن.ک) هه‌و ئه‌م دامێتانه‌ جوانه‌یان بۆ یه‌که‌مین جار له‌میژووی ئازادی کوردستاندا بۆ گه‌له‌که‌مان دامێتاوه‌و توانیان سه‌رکه‌وتن و راه‌په‌رین رازاوه‌تر بکه‌ن بۆ گه‌لی کوردستان و هه‌موو رۆژو شه‌ویش ته‌له‌فزیۆن بکه‌ن به‌مینبه‌رێک بۆ مینه‌به‌ری جوانی ئازادی و جوانی ئه‌زمونه‌که‌مان، هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه‌ جاریکی تر پیرزاییان لێده‌که‌م، له‌وانه‌ی دایانه‌م‌زاند، له‌وانه‌ی درێژه‌یان پێدا، له‌وانه‌ی گه‌شه‌یان پێداو ئه‌وانه‌ی که ئیستا به‌رده‌وامن له‌خزمه‌تکردن.

له راستیدا تێبینیم له سه‌ر پێشه‌کیه‌که‌ شت هه‌یه‌، له سه‌ر روداو هه‌کان، دا برانی روداو هه‌کان، زنجیره‌ی روداو هه‌کان، له سه‌ر مۆدیرنیته‌ و نه‌ وانه، من ته‌ سه‌ ورم وایه دنیا ی مۆدیرنیته دنیا یه‌کی به‌ رده‌ وامه، به‌ لام روداو هه‌کانی نه‌ گۆپژن. وانیه‌ بلیتی داده‌ برژن له‌ یه‌ که‌ تر، هه‌ موو قوناغێ که‌ له‌ قوناغه‌ هه‌کانی مرقایه‌ تی پیش زاین، دوا ی زاین، بئش ئیسلام، دوا ی ئیسلام، نه‌ گه‌ ر سه‌ یری به‌ که‌ ی یه‌ که‌ قوناغه، یه‌ که‌

رهوته، بهلام دابیرانی زۆری تیاپه، سهردهمی مۆدیرنیتتهش سهردهمی که لهباری
 فهلسهفیهوه، لهباری سیاسیهوه، لهباری کۆمهلایهتیوه، لهباری کۆمهلاتی بابتهتی
 مهنتقیهوه، دهکریت زۆر قسهی لهسهر بکهیت، بهلام قۆناغی جیاوازی جیاوازی
 رودای جیاوازی جیاوازی ئهسله کارهساتی چاره‌نوسازی جیاوازی جیاوازی
 تیدهکه‌ویت، بهلام پرۆسیسی مۆدیرنیتته پرۆسیسیکه ههتا دنیا نه‌خاته ناو
 بازنه‌ی شارستانیته‌ی خۆیه‌وه ههتا دنیا ته‌واوتیرنه‌خوات له‌همو پیوستیه‌کانی
 مۆدیرنیتته، ته‌سه‌ورم وایه ده‌بێ چاره‌پوانی رودای تریش بکه‌ین، چاره‌پوانی
 چرکه‌ساتی کاره‌ساتبارو دلخۆشکه‌ری تریش بکه‌ین، بۆیه ته‌سه‌ورم وایه میژووی
 مۆدیرنیتته میژوویه‌که لای ئیمه لیکنۆینه‌وه‌ی که‌می له‌سهره، که‌متر توانیومه‌انه
 بنج‌وبنه‌وانی لیکنده‌ینه‌وه.

رودای یانزه‌ی سیپته‌مبه‌ر له‌راستیدا رودایکه، بهلام سهره‌نجامی
 په‌نگخواردنی کۆمه‌لاتی کێشه‌و بێشه‌و ته‌نگ‌وچه‌له‌مه‌شه له‌میژووی مرو‌فایه‌تی،
 له‌میژووی ده‌سه‌لاتی سیاسی مرو‌فایه‌تی و له‌میژووی ده‌سه‌لاتی سیاسی، لانی که‌م
 سه‌رمایه‌داری له‌دوای جه‌نگی یه‌که‌می جیهان به‌دواوه که ئینسان ده‌کرێ قسه
 زۆر له‌و بابته‌ بکات، ئه‌مه زاده‌یه‌که له‌زاده‌ تراژیدیایانی ئه‌م سهرده‌مه، زاده‌ی
 چییه؟ زاده‌ی ژانه‌کانیتتی، ژانی چی؟ ژانی سیاسی، ژانی کۆمه‌لایه‌تی، ژانی
 ئابوری، ژانی که‌لتوری، ژانی جیاوازی نیوان دنیای ده‌وله‌مندی و دنیای هه‌ژاری،
 ژانی چاره‌سه‌رنه‌کردنی کێشه‌ سیاسی هه‌له‌په‌سێردراوه‌کانی ئه‌م دنیایه،
 سه‌باره‌ت به‌میلله‌تانی وه‌کو ئیمه، ئاوا ده‌کرێ قسه‌ی له‌سهر بکه‌ین، یاخود
 ده‌توانین به‌جۆریکی تر قسه‌ی له‌سهر بکه‌ین، ده‌توانین بلێین ئه‌و دنیایه‌ی که‌ پێی
 ده‌وترێ جیهانگیریه‌ی له‌چهند سالی رابوردودا په‌یامیکی پێ بوو، ئه‌م په‌یامه
 په‌یامی سیاسی، ئابوری، یاسایی، راگه‌یاندن، په‌یامی چاره‌سه‌رکردنی
 ته‌نگ‌وچه‌له‌مه‌ کۆمه‌لایه‌تی‌هه‌کان بوو. ده‌پرسین ئایا ئه‌م جیهانگیریه‌و پێش ئه‌م
 جیهانگیریه‌ ئه‌و سیسته‌مه‌ی پێی ده‌وترا دیموکراسی توانیویه‌تی ئه‌م په‌یامانه‌ی
 خۆی به‌ته‌واوه‌تی له‌سهر گۆی زه‌وی به‌دیبه‌یتتی وای لیکنات که‌ روبه‌ری به‌رده‌م
 کۆنه‌په‌رستی، به‌همو ماناکه‌ی، نه‌ک هه‌ر به‌یه‌ک مانای تایبه‌تی‌هه‌، روبه‌پوی
 کۆنه‌په‌رستی، روبه‌پوی دیکتاتۆریه‌ت، روبه‌پوی دژه‌کانی دیموکراسی له‌سهر ئه‌رز
 به‌تایبه‌تی له‌رۆژه‌لاتی ئه‌و ولاته‌ دواکه‌وتوانه، ئایا توانیتتی روبه‌ری به‌رده‌می
 ئه‌وانه ئه‌مه‌نده ته‌سک بکاته‌وه توانای ئه‌وه‌یان نه‌بێ له‌ناوچه‌یه‌کی دواکه‌وتوی

دژي ديموکراسۍ، دژي نازادۍ، دژي ژن، دژي مروفي وهکو دهلتي نيسلامۍ نه فغانۍ، له وپوه بازدهن بونه مرکاو نه و کارانه بکن، بېگومان نه خير نه يتوانۍ، هم سيستمۍ ديموکراسۍ پيش جهنگۍ ساردو هم سيستمۍ تازهۍ دواۍ جهنگۍ ساردو هم نه وهۍ که پيۍ دهوترۍ جيهانگيرۍ، له چنده ساله دا توانۍ له بارۍ نابوريه وه بازپه کاني بۍ هم موو دنيا هه لځا، توانۍ له بارۍ راگه ياندنه وه گه شهبکاتو بچيته کونجو که له بهرۍ دنيا به نه فغانستانيشه وه، به لام نه يتوانۍ کيشه سياسي چاره سهرنه کړاوه کان چاره سهرېکات، نه يتوانۍ قهيران و ناسته ننگه نابورۍ وکومه لايه تيه کان چاره سهرېکات، نه مه دوو مه سه لهۍ ژور گرنګ بوو، ليره وه ناهه منيه که له روزه لاتدا، ناهه منيه که له دنيا دا دروست ده بيت، که بېگومان نه گه ر فشارۍ باشۍ نه خه يته سهر، رنګا چارهۍ باشۍ بونه دوزيته وه، کاره ساتۍ وه کونه وهۍ نه مرکا نه مجاره له نورو پاش ده ته قيه وه.

PUK TV : کاک مه لابه ختیار بهرۍ تو روداۍ يانزهۍ سپته مبر دهره نجامۍ نه و ململانيه بوو که له نيوان روزه او روزه لاتدا بوو؟

مه لابه ختیار: نه خير، مه سه له که ناوا سهرناکرېت، که دهره نجامۍ نه و ململانيه له نيوان روزه او روزه لاتدا، مه سه له که ناوا سهرده کرېت له دنيا به دا ته نګ وچه له مه وکيشهۍ گه وره گه وره هيه چاره سهرنه کراون، که چاره سهرناکرېت بېگومان هيزه کومه لايه تي، هيزه سياسي جياوازه کان هريه کۍ به جورېک سهرۍ نه مه ده کن، نه وهۍ پيۍ دهوترۍ سه له فیه تي تيرورېستي له دنيا دا، نه مه له جيهان بېني خويه وه چوه له دواکه وتوترېن ناوچه کاني نه مړۍ زه مين که نه فغانستانه، که هه ندۍ له پاکستانه، له کشمير، له بهنگلادشه، هه ندۍ له ولاته دواکه وتوانه، نه م کچۍ کردوه بونه وۍ، قهيرانۍ نابورۍ، قهيرانۍ سياسي، قهيرانۍ کومه لايه تي، قهيرانۍ ساېکولوژۍ، هم موو نه وانهۍ قوستوته وه و توانوپتي يه کيکۍ وهکو نوسامه بن لادن سعودي به جيبه پيۍ، هم موو دهلته منيه کهۍ خوشۍ به جيبه پيۍ بچۍ نه و خه لکه هه زارهۍ پر له قهيرانه کوبکاته وه له دهرۍ خۍ، بونه وهۍ کاره ساتۍ ناوا بخولقيتنۍ.

PUK TV : په یوه نډی ته له فوټی... سره تا به خپره اتنی هر دوو میوانه به پریزه که ده که م، به لاس پېشه کی ټیټیښه کم هیه، بقی ته نها نه و دوو لایه نه بانگ کراون و خه لکی تربانگ نه کراوه، نایا نه و روداوه ی یانزه ی سپټمبر ده کړی بلټین دهستی جوله کی تیا یه؟ دوو هم پرسیارم بقی کاک مه لابه اختیار، نایا نیستا وه کو بیستومانه له میدیاکانی جیهانه وه نه لمانیاو فهره نسا دژنی لیدانی عیراقن به هه موو شپوه یه ک، نایا نه مه ناکاته نه وه ی که نه مریکا پاشگه زیږته وه له لیدانی عیراق؟ زور سوپاس.

PUK TV : به نیسبته نه وه ی بقی ته نها نه و دوو لایه نه داوه ت کراون، په یوه نډی به ته بیعتی به رنامه که وه هیه که ته نیا دوو که س بانگه ښت ده کات. پرسیاری به که م ماموستا روبه پوی توی ده که موه، رودای یانزه ی سیچپته مه ده کړی بلټین دهستی جوله کی تیا بووه؟

م. محمد ره لوف: حه زده که م ناماژه یه کی کورت بقی قسه کانی کاک مه لابه اختیار پېشه کیه کی له سر پېشه کیه کی جه نابت هه بوو، کومه لی موفره داتی زوری له خوی گرت، له راستیدا زوری که له برکه کان گرنگن، نه گهر له وپوه سهیری بکهین له وانه یه خویندنه وه ی دنیا له وپوه بکهین، زیاتر نه مریکا تاوانبار بکریټ، نه وکاته ناخره که شی که ده به سټیته وه به قاعده و بنلادن وه، من پیم باشه له قاعده و بن لادنی بچو که وه سهیری دنیا نه کهین، چونکه نه گهر دراسه یه کی ورد بکهین له سر دیارده ی بن لادن و قاعده له افغانستان دروست بوو، نه وه نه تیجه یه پېشه کی نیه له سر ده پانزه سالی نه افغانستان، که به شایه تی هه موو دنیا که نیسپات بووه، نیستا دهستی نه مریکا خوی هه بووه له بهر شپوه بردنی نه و حال ته شپړشه، جیهاده، هه رشتی که له افغانستان کراوه، نه و بهر ماوه و پاشماوه ی نه و حال ته یه که به هه رحال له وه ده چی قسه کردن له سر نه و حال ته زور ناوکیش بی و دنیای نه مړی نه وه نده گه وره یه، گهر له بن لادن وه سهیری بکهین نه گه یه بنه سټی که قازانجی کی لینا کهین. به نیسبته نه م پرسیاره وه جوله که دهستی هیه له و مه سه له یه دا، یا نیه تی، نه وه ی که و متابعه مان کردووه ماوه ی یه ک ساله نه وه ش و له نه نتر نریټ متابعه یی ده کهین، ده یخوینی نه وه، سی نه زه ریه هیه، سی بچون هیه له سر نه م روداوه، بچونی نه مریکی بوقوی که ته رخی

دہکات ئو کہ سہیہ کہ وەک ئەمریکا بیردە کاتەو، ئەوہیہ کہ ھەر دەستی بن لادن و قاعیدە و تەنزیمی قاعیدە و ئەوہی کہ باوہ پی بەو عەمەلیە تیرۆریستیانە ھەییە، ئەو ئەنجامیداو و توانیویانە ئەو چەند تەیارەییە بفرێن و ئەو عەمەلیە پی ئەنجام بدەن، زۆریکی تر لە خەلکی جیھانی عەرەبی ئیسلامی بە تاییەتی و ھەندیکیش لە پەسپۆرانی غەربی، فەرەنسی، ئەلمانی، عەجایی نیە ئەمریکیشی تیا بێ کہ تەحلیلی عەمەلیە کہ ئەکن، ھەرگیز ناچێ بە ئەقلیان لە ژێر ھیچ تەحلیلیک دەر ناچێ، کہ ئەو عەمەلیە بەودیقەتە، بەو وردە کاریە، خەلکیکی نیمچەنە خویندەوار لە چا و تەکنە لۆجیای ئەمریکی و بەکارھێنانی تەکنە لۆژیای ئەمریکی بەو دیقەتە لە چا و ئەوان نە خویندەوارن.

PUK TV : مامۆستا ببورە، بەکارھێنانی تەکنە لۆجیا لە بەرئەوہی ئەو رێکخراوانە یان ئەو خەلگە توند پەرەوہی کہ ھەییە کۆپی ئەو سەردەمە ئیستایە..

م. محەممەد رەئوف: ئەویش دروستە، بەلام ئەبەدای تری ھەییە، قەزیە کہ چۆن ئەوان توانیان ئەم ھەموو مەوقیعە حەساسە کۆنترۆڵ بکەن، ئەم ھەموو مەواقی کۆمپیوتەرە کۆنترۆڵ بکەن، ئینجا بەدیقەت لەیە کاتدا لە پێنج شوێنی تاییەتیا، بە ھەر حال ئەو عەرەبانەیی کہ قسە لە سەر ئەمە ئەکن، تەحلیلیان وایەو ئە یگێر پەنەو بۆ میژوویەکی کۆنتر کہ ئەمە دەستی حەرەکی صەھیۆنیە نە مەسەلەیی جۆلە کہ، جۆلە کہ جیا لەم قەزیەییە، ئەو برادەرەیی کہ ئەو پرسیارە ئەکات، لەوانەیی شتی خویندبێتەو، حەرەکی صەھیۆنی زایۆنی بە جۆلە کہ تەفسیر بکات، دوو شتی لەیە ک جیان، مەسەلە کہ وا باس ئەکریت کہ پلانێکی صەھیۆنیە، حەرەکی صەھیۆنی بۆ ئەھدافێکی گەورە تر کہ دوا ئەو روداو دەستپێتە کات، ھەندیکێ تریشیان وائەلێن، عەرەبی ھەر تیانە بوو ئەسلەن، ئەوہیان زۆر لەوانەیی شایانی باس نەبێ، چونکہ عەرەب بۆخۆی بن لادن و غەیری بن لادن خۆی بۆ خۆی ئیعترا ف ئەکات نەفی مەسەلە کہ ناکات، بەلام دوو ھەمەکیان جیگەیی نەزەرە ئینسان لەسەری بوەستی، ئەگەر بن لادن و ئەم چەند نەفەرە توانیبێتیان ئیشیکی ئاوا گەورەب کەن، کاری گەورە تریشیان لە دەست دی.

PUK TV : خۆی دانی به وەدا ناوه، کاسیتێکی جێهێشتوووه که خۆی ئەو کارەى ئەنجامداوه!!

م. محەممەد رەزەق: ئەوه وا تەحلیل ئەکەن که ئەوه هەمووی فەنی ئیعلامیەو ئەکرێ تەرتیب بکێت، فەنونی تەکنەلۆجیای ئیعلامی که هەیه، ئیستا هەیه، بەلام لەهەموو حالەتیکدا ئەو برادەرە که ئەو پرسیارە ئەکات ئەویش ئەو شتانەى بەرچاوەئەکهوێ و گومانیش لەچیدا دروست ئەبێ، ئەقلی ئەمریکی و ئەقلی حەزارەى ئەمریکی خەلک وای سەیرناکات، ئاوا لەدوای ئەو روداوه هەموو دنیا بگێتە بەردەم ئەم هەلمەتە ئەیهوێ گۆرانیکار، گۆرانیکارێکی دەستپێکردوه نە سنووری زەمانی دیارە، نە سنووری جوگرافی.

مەلایەختیار: سەبارەت بەپرسیاری ئەو برادەرە، یەكەم؛ نەخێر ئەمریکا گەرە، دووهم؛ فەرەنسا دژی نیه، فەرەنسا دەلێ هەموو رێگاكان لەبەردەم ئەو كێشەیه ئاوهلایه بەجەنگیشەوه. بەنێسبەت ئەلمانیا دوا لێدوانیان ئەوهیه دەلێن ئەگەر بێت و ئەمریکا و بەریتانیا دیکۆمێنتی تازە سەبارەت بەتاوانبارکردنی عێراق لەبری کۆکردنەوهی چەکی کۆکۆژیەوه، دەریخەن، ئەوکاتە هەموو سیاسەتى ئەلمانیاش دەگۆڕی و هەموو قەناعەتى ئەلمانیا سەبارەت بەو مەسەلەیه دەگۆڕی، دیسان دەیلێمەوه: گریمان فەرەنسا یا ئەلمانیا دژی ئەوهیه، ئەمریکا خۆی رایگەیاندوه دەلێ بەتاقی تەنهاش بێ ئێمە مەسئولیەتى لێدان و گۆڕینی عێراق تەحەمول دەکەین و رژیمی عێراقی هەر دەگۆڕین.

PUK TV : پەيوەندیەکی تر.. ئەوین خان، ئەگەر لێدانی ئەمریکا نەبوايه بوونی قاعدە نەدەبوە جێگەى شانازیان وەکو حزبێکی ئیسلامی؟ بۆ کاک مەلابختیاریش ئەگەر لێدانی عێراق دواى شەپى کۆیت و دواى کارەساتى یانزەى سێتەمبەر ئەم دوو کارەساتە دەتوانین بڵێن بێتە هەلیک بۆ گەلى کوردو ئەگەر ئەو کارەساتە لەئەمریکا نەبوايه و لەهەر ولاتێکی تر بوايه مێژووەکەى دەگۆڕا؟

۴۴ لایه اختیار: پېش نه وهی وه لām بده مه وه، هه ندی تییینیم له سه ر قسه کانی (م. محمه د ره ثوف) هه یه، هه زده که م روونی بکه مه وه، نه ویش نه وه یه که من له قسه کانما بېگومان کومه لیک له وه که مه رخه میه وه له و کیشه ویشی سیاستی دنیا دا هه یه ده یخه مه سه ر نه مریکا، به لām نه مریکا به لایپر سراوی یه که م له وه کاره ساتانه نابینم، به راستی نه مریکا په لām اردراوه، سه ره نجامی کیشه یه کیش په لām اردراوه، خو نه مه ناکریت له هه ر لایه ک کیشه هه بیت ره وایی په لām اردری، دووه؛ نایا له بن لادن و قاعده وه سه یری نه و دنیا یه بکه ین، یا له دنیا وه سه یری بن لادن و قاعده بکه ین، بېگومان له هه ردوولاوه، هه م له دنیا وه ده بی سه یری نه م کیشه یه بکه ین، که کومه لیک هیزی تیوریستی له دنیا دا، نه مه سیاست و به رنامه یان وه هه م له مانیشه وه، ده بی له جیهان بینی نه مانیشه وه سه یری نه وه بکه ین، تو بزانه نه گه ر له به ر نه وهی نه مانه بچوک له بچوکي نه وانه وه سه یری گه وره یی دنیا نه که ین، نه وه نیه شتی بچوک کاره ساتیکي گه وره ی خولقاندوو نه وه نیه نه و کاره ساته بوته مایه ی نه وهی سیاستی دنیا بو قوناغیکي تر پروات نه وه نیه سیاستی گه وره ی دنیا که بو قوناغیکي تر ده ووا، بچوکه کان ده وله تیکي وه کو نه فغانستان ناهیلن و ده وله تانی تریش ده خاته ژیر هه په شه وه، سه یرکه گه وره و بچوک، بچوک و گه وره نه گه ر به شپوه یه کی هه مه لایه نه سه یری بکه یت، له روداو تیکي ناوادا ده کرئ کار له یه کتر بکات، خو جهنگی یه که می جیهان هه موو زه مینه که ی خو ش بو بوو، به لām له یوگسلافیا دوو تیوریست، دوو دوقی نه مسایان کوشت، به هو ی نه وه وه ناگره که به ربوه وه وه مو دنیا ی گرته وه، دوو که س، که واته نه م مه سه لانه ش ده کریت له گه وره وه بو بچوک، له بچوکه وه بو گه وره سه یری بکه ی، چونکه نه و مه سه لانه زو ربه یه که وه ده به ستریت له چرکه ساتی تاییه تی که دنیا ده ناوسی به ناکوکیه کان، به کیشه کان یا خود به وه رچه رخانیکي تازه له م دنیا یه دا.

سه باره ت به وده ش که هه ن باوه رپان وانیه که قاعده وایکړدوه، به پاستی نیتر هه ق نیه نه و قسه یه بکه ین، نه مه قسه ی یه ک روژ له دوا ی رودا وه که یه، دووه مین روژی دوا ی رودا وه که، هه موو شتیک برپایه وه که ئوسامه بن لادن، قاعده یه، حکومتی نه فغانستان نه م کاره ی کړدوه، کیشه که ش له وه دایه نه ک نیستا ماموستا محمه د ره ثوف، دوا ی سالیک قسه ی وا ده کات، هه تا له کاتی

روداو ده کاش براده رانی په کگرتو به تهمومژه وه باسی نه و مه سه له په بیان کرد، له چوارده ی مانگ سې رڼ له دواي روداو ده که له ژماره (۳۵۵) ی رڼ نامه ی په کگرتو دا نه گهر بیخوینینه وه، ژور به تهمومژی باسی نه وه ده که نه و نه سلن قبولیشیان نیه نه مریکا له سر نه و روداو په لاماری هه موو هیزه نیسلامیه کان به نه افغانستانیسه وه، به قاعده یسه وه بات قبولیان نیه دواي نه وه به حوت رڼ له ژماره (۳۵۶) یش که هه موو شته کان ساغ بوه وه، هیچ شتی که نه ما که خه لک نه زانی نه مه نه افغانستان، نه مه قاعده یه، نه مه ش نوسامه بن لادن، و نه تهمومیه کگرتو ه کانیش بریاری دا، بریاری (۱۳۳۳) ی دا له (۱۸) ی مانگا نه و بریاری دا، داواي ته سلیمکردنی نوسامه بن لادنی کردو سه لمیندرا که نوسامه بن لادن و قاعده و حکومتی نه افغانستان نه وه ی کردو، دیسان هیشتا براده رانی په کگرتو نه و کاته دانی پیا نه نین که نه وه په به شیوه یه که ته حللیک ده کړیت که ده ویستری به نیجیتیهادیکی ترا ببري، نه و کاته براده رانی په کگرتو ده لاین جه ماعه تیکی یابانی و جه ماعه تیکی صه هیونی هه ن که تاوانبارن، له راستیدا نه وه نه گهر نه و کاته پاساوی هه بوین، هه فته یه که دواي نه وه سالی که دواي نه وه، دواي نه وه هه موو دیکومینته کان بلاوکرایه وه، نیت نه وه ده رکه ووت هه ندیک ناسیونالیزمی عه ره بی، هه ندیک هیزی نیسلامی عه ره بی نیستاش که ته فسیریکی ژور نامه نتقی، ژور دور له واقع بو مه سه له کان ده که ن، ناکری نیستا نیت باسی بکه ینه وه، چونکه بچو کترین تهمومژ له سر نه و مه سه له په نه ماوه.

نه گهر له نه مریکا نه درایه نایا نه مه ده بوو، من ته سه ورم وایه ده بوو، چونکه مه سه له که راسته نه مریکا هه ژا به م کاره، کاره ساتیکی گهره به رامبه ر به نه مریکا کرا، به لام نه مریکا له دواي نه م کاره ساته سیاسه تیکی جیهانگیری و جیهان هه ژینی هه یه له دنیا دا، تو سه یرکه، خو نه مریکا نایه ت بلن من نه گهر قاعده م له ناویرد واز له مه سه له کان ده هیتم، نه مریکا نالیت حکومتی نه افغانستان له ناویرد واز له مه سه له که ده هیتم، نه مریکا حکومتیکی تریشی هیته یه کایه له نه افغانستان دیسان نالین واز ده هیتم، ناشلن نه گهر حکومتی عیراق بگورم واز ده هیتم، نه مریکا ده لن تا په تاجا سالی تر دریزه به م شه په ده دم، له هه رلایه کی تر نه مه ببوايه نه مریکا بیگومان ولاتانی نه وروپاش ژورتر ته داخلیان له م مه سه له په ده کرد، کاکه له سر مه سه له ی یوگسلافیا نه مریکا که می نه کرد، ته وای خه ریه ی رڼ هه لاتی نوروپا له سر مه سه له ی یوگسلافیا گورپا.

PUK TV : ماموستا محمەد رهئوف، دهرياره‌ی ئه‌و ته‌وموژه‌ی كه له‌سه‌ر مه‌لوپستى به‌كگرتوو هه‌بوو له‌به‌رامبه‌ر يانزه‌ى سىپته‌مبه‌رى ۲۰۰۱ تۆ چى ده‌لتى؟

م. محمەد رهئوف: به‌راستى شتىكى وا هه‌ست پى‌ناكه‌م و شتىكى وا هه‌ر نايه‌ته‌وه‌يادم، ئه‌سله‌ن دىفاع كرابي‌ت له‌مه‌لوپستى تيرۆريستان په‌لاماردانى ئه‌مريكا، ئه‌گه‌ر ته‌حليل‌كيش كرابي‌ت، له‌روى ئه‌و وتارو نوسين و ته‌حليلاتانه‌وه ئه‌كرى، ئيمه‌ هه‌تاوه‌كو ئيستاش به‌راستى خۆمان ته‌سه‌ورمان بۆ دروست نابي‌ت كه قاعده به‌و بچوكيه بتوانى نيشى وا گه‌وره بكات، نه‌ك ئيمه‌، ئه‌وه خه‌لكى فه‌ره‌نسا، خه‌لكى ئه‌لمانيا، خه‌لكى عه‌جايب نيه وه‌كو ئيشاره‌تم كرد ئه‌مريكا نيشه‌كه له‌گه‌وره‌ييدا ته‌سه‌ور ناكري‌ت، كه خه‌لكى ئاوا بچوك بتوانن نيشى ئاوا گه‌وره بكن، ئيمه‌ هه‌ر رۆژى يه‌كه‌م به‌ياننامه‌مان ده‌ركردوه، نامه‌شمان ناردوه بۆ ئه‌مريكا و ئيدانه‌ى فعله‌كه‌مان كردوه، ئيدانه‌ى فاعيل‌يشمان كردوه، ئه‌وه زۆر ته‌بيعه چونكه نيشه‌كه به‌ئيشىكى تيرۆريستيانه ئه‌زانين له‌روى مه‌به‌ديه‌وه، له‌روى فكريه‌وه ئه‌سله‌ن به‌كارىكى جائزى شه‌رعيشمان نه‌بينيوه.

PUK TV : ئه‌و ديكۆمىنتانه‌ى كه ئيستا هه‌ن له‌وه‌دا نه‌ماوه كه ته‌سه‌ور بكرى‌ت ئه‌وانن يان ئه‌وان نين؟

م. محمەد رهئوف: ئه‌وه‌ى كه له‌به‌رده‌ستمه‌ دوپى له‌ئهنقه‌رنى‌ت ده‌ره‌تاوه، ئه‌وه ته‌قريبه‌ن سه‌د لاپه‌ره‌يه‌ك مقالاتى زۆرى تيايه، كه ئيستاش به‌و تازه‌يه ته‌حليلى ئه‌وه ئه‌كەن له‌سه‌ر قسه‌ى موته‌خه‌صسى فه‌ره‌نسى و ئه‌وانه كه خه‌ديعه‌ى كوبراو باسى ئه‌م مه‌سه‌لانه ئه‌كەن، ته‌سه‌ورى ناكه‌ن ئه‌و شته له‌تواناى ئه‌واندا بى كروپى‌تيان، ئه‌گينا به‌نيسبه‌ت ئه‌سلى مه‌سه‌له‌كه‌وه، ئيمه‌ پاساو بۆ كوڤى ئه‌م قه‌زیه ئه‌هينينه‌وه؟ ئه‌سله‌ن جيهانى عه‌ره‌بى ئيسلامى زه‌ره‌رى كرد، ئيمه‌ زه‌ره‌رمان كرد، هه‌موو ئه‌و ميلله‌ته چه‌وساوانه زه‌ره‌ريان كرد كه كيشه‌كانيان دواكه‌وتوه، ئابورى جيهان به‌ره‌و كزى ئه‌پوات، يانى شتىك نيه تۆ په‌ناى پى‌به‌رى بۆ ئه‌وه‌ى پاساوى بۆ به‌ئينيه‌وه، نه‌ بۆ فاعلى كاره‌كه، نه‌ بۆ ئه‌سلى كاره‌كه‌و بۆ ئه‌و ئاينده نادياره‌ى له‌سه‌ره‌تادا ئيشاره‌تم پي‌كرد، هه‌موو حه‌ره‌كاتى ئيسلامى و صحوه‌ى ئيسلامى و مه‌شروعى ئيسلامى له‌سه‌رتاسه‌رى

هموو دنیادا زهره‌ری کرد، دواى هموو زهره‌ره كه سېك بیرنه‌كاتوه له‌وه‌ی پاساو بهیښتته‌وه بۆ ئەم كاره، ئەوه هەر له‌مومكینات نیه، به‌لام خۆ تۆ ناتوانی رینگه بگرێ له‌وه‌ی من چۆن ته‌سه‌ور بكم بۆ ئەم كاره. یانی من له‌وانه‌یه له‌نزیكه‌وه زۆر دراسه‌م كرده‌ی له‌سه‌ر هموو ئیسلامه‌كانی دنیا، بزانم توانایان چه‌نده ئەوان ئەو نین بتوانن ئیشی وا گه‌وره بكن، له‌وانه‌یه عه‌جایب نیه من قه‌ناعه‌تی شه‌خصیم دواى ئەو هموو خۆیڤنده‌وه‌یه بۆ دروست بو‌ی، ئەمانه به‌كاره‌یتراون له‌عه‌مه‌لیه‌كه، ئینجا واش به‌كاره‌یتراون كه هه‌روه‌كو فعلی خۆیان بۆ زۆر ته‌بیعییه، به‌س ئەم له‌ئه‌فغانستانه‌وه پلان دا‌پۆزیت بۆ تێكدانی ئەمريكا من چه‌زده‌كم به‌ریگایه‌كى زانستی تۆ قه‌ناعه‌تم پێ‌بكه‌ی، ئینجا ده‌ركه‌وێ له‌نه‌تیجه‌شدا له‌سه‌ر شاشه‌ی ئەو ته‌له‌فزیۆنه كه ئەمشه‌و جزیره هه‌ندێ محاو‌ه‌له‌ی كرده‌وه، شه‌ویش محاو‌ه‌لاتی تر ئەكات و شتی تریش ئەبێت ئەم مه‌سه‌له‌یه‌ش له‌وانه‌یه په‌نجا سالتی تر مه‌سه‌له‌كه یه‌كلایی بكریتته‌وه و له‌چه‌یه‌وه سه‌ریگرت و نه‌تیجه‌ش به‌ره‌و كوێ ئە‌پوات، هیشتا ماویتی، پیمان خۆشه به‌راستی رون بێته‌وه بۆ هموو دنیا، بۆئه‌وه‌ی ئەمريكا‌ش له‌سه‌ر ئەو ئەساسه مه‌وقیف بگریت له‌هموو ئیسلامیه‌كانی دنیا، ئەلێ بن لادن بووه، قاعده بووه، به‌س مه‌وقیف له‌ولاتیكى وه‌كو سه‌عوديه ئەگریت، مه‌وقف له‌مسره‌گریت، موقف له‌هموو عاله‌می عه‌ره‌بی و ئیسلامی ئەگریت، هه‌مووی خستۆته به‌ر موخاسه‌به‌و موخاكه‌مه، ئیستا هه‌موو ده‌وله‌ته‌كان ده‌ستیان گرتوه به‌كلوه‌ شپى خۆیانه‌وه.

PUK TV : (١١) ی سپیته‌مه‌به‌ر دنیا ئەكه‌وێته ناو تۆ‌پێكى په‌یوه‌ندى كه كارلێك زۆر ئاسانه هه‌موو كێشه‌كان زۆر به‌راسته‌وخۆی ته‌ئسیر له‌یه‌كتر ئەكه‌ن بۆ نموونه ئەمريكا ئەو ده‌وله‌ته نامیڤیتته‌وه كه له‌ودیه ئۆقیانوسه‌كان بۆ، كێشه‌یه‌كه له‌ئه‌فغانستان یا له‌ئه‌فریقا یا له‌ئاسیا رووده‌دات په‌یوه‌ندى به‌ئه‌مريكاوه ده‌بۆ، بۆیه ئەمريكا ته‌قه‌بولی ئەو سیسته‌مه‌ ناكات كه هه‌ره‌شه‌ن بۆسه‌ر به‌رژه‌وه‌ندى؟

م. محهمهد ره‌ئوف: ئەمريكا له‌ویدا هه‌قى خۆیه‌تی هه‌ركه‌سى ئەمنى ئابوری، ئەمنى سیاسى، ئەمنى چه‌زاری بخاته مه‌ترسپه‌وه، دیفاع له‌خۆی بكات.

۴۴ لایہ اختیار؛ بونہوہی ھریہ کہ بہ شیوہ یہ کی دیپلوماسی قسہ بکہین، بہ لام پیم وایی باشتین شت ئوہ یہ کہ ئو پیئ لہ سہر ھہ لویستہ کانی خوی دابگری، منیش پیئ لہ سہر ھہ لویستہ کانی خوم دادہ گرم، بہ میتودیکی جیاواز نگہر زور لہ یہ کیش جیاواز بین قسہ بکہین، بونہوہی لہم دوو جہ مسہر ھوہ راستیہ کان بلتین، پیم وایی ماموستا لہ ماوہی وہ لامدانہ وہی مندا، دیسان سہ لماندی کہ تہ مومڑ دہ خاتہ سہر روداوہ کہ، کہ من وتم لہ ژمارہ (۳۵۵) و (۳۵۶) ی روظنامہ ی یہ کگرتودا وایان وتوہ، پیم وایو ئیتر ماموستا وہ لامم ناداتہ وہ بونہوہی کہ بیپر مہ وہ روظنامہ کہ خوی دہ خوینمہ وہ، لہ ژمارہ (۳۵۵) دا دہ لٹین: (شایہ نی باسہ ناوہ ندمکانی جولہ کدو بہر پرسیارانی ئیسرائیل لہ ھوئیئہ ومان کہ روداوہ کان بدہ نہ پان ئیسلامیہ کان، بہ لام زوریک لہ چاودیزان و شارہ زایان ناماژہ بونہوہ دہ کمن کہ زور نزیکہ ئو ھیرشانہ لہ لایہ ن خہ لکانی ناو لہ مریکاوہ ئہ نجاسدرا بن، ھہ نئدی سہر چاوش بہ دوری نازانی کہ قاچاخچیہ کانی ماددہ سرکەرہ کان دستیان لہ روداوہ کدا ھہ بیئ) ئہ مہ تہ حلیلی یہ کہ میانہ لہ چواردہی مانگ سن روظ دوا ی روداوہ کہ، بونہوہی کہ لایہ ک تاوانبار بکری، کہ ھیچ پە یوہندیہ کی بہ ئیسلامیہ کانہ وہ نہ بیئ، دوا ی ئوہی ھہ موو شتہ کان ئیسپات دہ بیئ، ئہ مریکا بہ بہ لگہ وہ شتہ کان ئیسپات دہ کات و تالیبان دہ خریتہ قہ فہ زی ئیتھام و لہ سہر وتاری ژمارہ (۳۵۶) ی روظنامہ ی یہ کگرتودا کہ زمانحالی رہ سمی یہ کگرتوی ئیسلامیہ بزانه چی دہ لٹین، دہ لٹین: (پیمان وایہ تاوانبار کردنی موسلمانان ھہ موو گروپ و حزبیک کہ ئیسلام بہرنامہ و عہ قیدہ ی سیاسی بیئت، کہ دیارہ ئہ فغانستان ھہر دہولہ تیک ی ئیسلامی بیئت، دووم قاعدہش بہرنامہ و عہ قیدہ ی ئیسلامی بووہ لہ ولاتانی ئیسلامیدا و لہ سہر خاک و ولاتانی خویناندا و پە لاماردان و ناووزاندن و ھہ لمت بردن بویان کاریکی حساب بونہوہ کراوہ)، پیم وایی ئہ مہ زور زور رونہ کہ سہرہ پای ھہ موو بہ لگہ کان خراوہ تہ پوو. لیروہ وہ یہ کگرتوو ھیشتا ناتوانی، ھیشتا نایہ وئی بلتیت ئہ فغانستان یا قاعدہ ھہ قہ سزادبدری لہ سہر ئو تاوانہ.

م. محمد رهنوش؛ ئو ئو زوعہ زہرورہ قسہ ی تیابکہین، پتیشوہخت تہ وہ ریکی تر بکریتہ وہ، پتیشہ کی ھہرچی بزائم بہ سہر راحت ئوہہ ئہ لٹیم، ئہ سلن نازانم قسہ ی دیپلوماسیہ و شتی وا، ئوہی ھہ قتہ یہ ک دوا ی یانزہ ی سیپتہ مہر وتوومہ بہ قہ ناعہ تہ وہ لہ سہر رادیوی یہ کگرتو لہ ھہ لہ بجہ ی شہ ھید، ئیتستاش ھہر

ئەو قەناعەتەم وتوو، ھەندیکى بەھەقىقەتى ئەزانىن دىفاع لەخەلگى ئەمىرىكا
 وەكو ھەموو خەلكتك، ئىنسانى ئەمىرىكى وەكو ھەموو ئىنسانىك مافى ھەيە،
 ئەو شتىكى مەبدەئىيە بەلای ئىمەو، دىسان ئامازە بەو ئەكەم: من پىم
 خوش نىيە ھىچ بىنەرەو بىسەرەك وا حساب بکات كە مەلابەختىار دىفاع
 لە ئەمىرىكا و مومەسىلى ئەو و منىش دىفاع لەعالمى ئىسلامى و تىرۆرىستانى
 دىناي ئىسلام ئەكەم، ئەو ھەقىقەت نىە، ئەمىرىكا چەندىك پەيوەندى بەكاك
 مەلابەختىارەو ھەيە، ئەو ھەندەش پەيوەندى بەمنەو ھەيە، چونكە ھىچ رەبەت و
 ئىرتباتىك لەبەينى قەزىەكانا نىە و ناتوانىن قەزىەكە مەنتقى لەو مەحەلەدا
 دروست بکەين، نەتىجەيەك بەدات ئەو بەدىوئىكدا و منىش بەدىوئىكى تردا، قسە
 لەسەر مەسەلەيەك و روداوىكى جىھانى ئەكرىت، كە زەرورەتى باسكردنەكەى
 ئەو ھەيە كە لەنەتىجەدا بەجۆرىك لەجۆرەكان پەيوەندى بەئىمە و كىشەى ئىمە و
 دۆزى ئىمەو ھەيە و كاتىش بەو مەسەلەيە زۆرتر بەين پىم باشتەر. ئەو ھەيە كە
 لە جەرىدەكەدا كاك مەلابەختىار خوئىندىو، ھەرچەند لەوانەيە پىي خوش نەبى
 بچمەو ھەسەرى، ئەو قسە و تەحلىلەيەكەم، وەكو ھەر رۆژنامەنوسىكى تركە
 قسە نەنوسى ئەو ىش نوسىوئىتى، ئەمىرىكا تەبەن لەسەرەتاو كەوتە چەند
 ھەلەيەكى گەرەو، يەكەم دژ بەكەلىمەى (مسلم) موسلمانان و ئىسلام ھەموو
 قسەى كرد، تا دوايى لىي پەشيمان بوو، ھەتا كەلىمەى حەرىيە صلیبی
 لەدەمى جۆرج بۆش دەرچوو، دوايى لەژىر فشارىكى دىناي ئىسلام و دىناي
 غەرب، ناچار پەشيمان بوو لەو ھەيە كە ئەو ھەلەيە دەبى پەشيمان بىتەو،
 چونكە دوبارەكردنەو ھەيە مۆژوئەكى تالە ھەم بۆ جىھانى غەرىي ھەم بۆ جىھانى
 عالمى ئىسلام، ئەوان لەو سەرەتاو كە ھەموو دىناي ئىسلام و باسى
 موسلىمیان تىكەل ئەكرد بەكەلىمەى ئىرھاب، ئىمە و ھەموو تەيارىكى عالمى
 ئىسلامى لەو كاتەدا رەدى خۆمانمان ھەبوو، ئەوان ئىستا ئەو مەجالەيان تەسك
 كەردۆتەو، بۆيە دژ بەئىسلام قسەناكەن، ئىمەش مەوقىفكى ترمان ھەيە، ھەموو
 موسلمانىك ناونانى تىرۆرىست، مەوقىفكى ترمان ھەيە، ئەمىرىكا ئەگەر يەك
 قەرنى تىرش بىتەپىش سەيتەرە بەسەر دىناشدا بکات، ئەو دىنايەى وەكو باس
 ئەكرىت، ئەو دىناي نوئىيەى كە ئەيانەوئى بىچەسپىنن بەسەر ھەموو عالمى
 عەرەبى ئىسلامى بىكەنە بەشىك لەغەرب، لەدىوى دوو ھەيە، ئەو
 ھەرگىز سەرناگرئى، چارەسەر حىوارە، لەنەتىجە چارەسەرى ھەر ئەبى حىوار

PUK TV : ماموستا تو ته سه ور ناکه پیت فعله ن کیشه ی نه و میزو گروپه توندپه وانه ی که له ریگه ی تیرۆره وه ده یانه وی به دنیا بلین نیمه ههین، کیشه ی نه وه یه که زمانیک شک نابهن که زمانی گفتوگۆو لیکتیگه یشتن بی، شارستانی رۆژئاوا شارستانییه تیکه جیگای هه موو بیروباوه پو هه موو فرده هنگی و فرده هنگیه کی تیا ده بیته وه، بۆ نه و میزو گروپانه نه یاننوانی له وی نه و حیوارو گفتوگۆیه دروست بکه ن له بیریشمان نه چی هه موو سقل و هیزی ئیسلامیه کان به زۆری له نه وروپاو رۆژئاوا یه ؟

م. محمد ره نۆف: به لای جوانه، نیمه نه مریکا و غه رب هه رچه ند درئی نه و حال ته بی که ناینده ی نه خاته خه تره قی خویه تی، نیمه زیاتر ماندوین به ده ست نه و بیرکردنه وه ته کفری و بیرکردنه وه تیرۆریستیانه ی که له عاله می ئیسلامی و دهره وه شیا هه ن هه تاوه کو نه وان.

PUK TV : ستران عه بدو لآمان له گه له ..

نه م کاته تان شاد، من هه ندی تیپینیم له سه ر قسه کانی ماموستا هه یه، له راستیدا نه گه ر به راوردیک بکه یین له نیوان به رنامه که ی ئیوه و ئیستا له جه زیره، نه و کاسیته لیده درئ که به لگی حاشا هه لئه گره له سه ر به شداریکردنی قاعده له و تاوانه داو هه روه ها به لگه یه که له سه ر نه وه ی که پلان دانان بۆ نه م تاوانه له نه فغانستان کراوه، من پیم وایه که نه مه ش جوړیکه له وه لآم بۆ هه موو نه و روانینه ی که پیا یان وایو، گوایه نه قاعده و نه حکومه تی تالیبان ده ستیان له و کرده وه دا نیه، نه گه ر نیمه بیرمان بی، رۆژه سه ره تاییه کانی روداوه که که وه کو کاک مه لابه ختیار باسی کرد، له ناوه ندی ناسیۆنالیستی عه ره بی و ناوه ندی هیژه ئیسلامیه کانی عه ره به وه به شیکی زۆری ولاتانی عه ره ب ته حلیلی نه وه ده که ن که گوایا نه وان ده ستیان له و کاره دا نیه، به لآ م پاش چه ند مانگیك هه ر خۆی ته له فزیۆنی جه زیره، که ریه رایه تی نه و هه لمه ته ی نه کرد که گوایا ده ستی قاعده ی تیا دا نیه، خویان ئیستا کاسیته یکیان بلاو کرده وه پیشانی ده دن که به فعلی به لگه کانی که پیشکه ش کران، راست بوون و من پیم وایه له م هه لمه ته شدا ئیعتقاد ده کریته سه ر نه وه ی که زاکیره ی یاده وه ری نه و بینهرانه ی که رۆژانه متابعه ی هه واله کان ده که ن، رهنگه زه عیف

بئى ورهنگه خەلك لەبىرى بچىتەوه كه هەر ئەم راگەياندانەى كه نىستا رايدەگەيەنن، دەستى قاعدەى تىادايە خۆيان دەيانگوت دەستى ئەوانى تيانى، مەن پىم وايە ئەگەر هيزەكانى ناسيۆناليستى عەرەبى و هيزەكانى ئىسلامى سياسى، كەلكىك وەرېگرن لەوەى كه دەستى ئەو بەشدارىكرده بەشدارىكردى قاعدە بكەن، مەن نازام هيزىكى كوردستانى با ئىسلاميش بى چ ئىستفادەيەك لەو دەكات كه حاشا لەو بەكات كه ئەو تاوانە قاعدە كرديتتى.

يەك تىيىنى تىرىشم هەيە لەسەر ئەوەى مامۇستا وتى، ئەم كارەى كه قاعدە نەيكردووە ئىسلام زەرەرى تياكردووە، بەلئى ئىسلام زەرەرى تيا كردووە، بەلام لەروانگەى قاعدەووە كەلكى لەم كارە وەرگرتووە، كەلكىكى ناودەركردن، هەرواش هەموو داخوانى و ئاواتەكانى هيزە توندپەرەكانە كه خۆيان بەدلسۆزەكانى ئەو ئايدىيۆلوجيايە دادەننن كه تەكفىرى دەكەن، مەن پىم وايە ئەوان لەروانگەى خۆيانەووە قازانجيان كردووە، ئەو مەسەلەيەى كه گوايا كەسانى موسلمان و ولاتانى رۆژەلات بەگشتى زەرەردەكەن، ئەو لەى ئەوان وارد نى، پىم خۆشە مامۇستا بۆمان رۆن بكاتەو، لەسەر چ بنچينەيەك حەزەدەكەن ئەو تاوانە لەئەستۆى رىكخراوىك لادەن، كه خۆيان ئەنجاميان داو؟

م. محمد زەلۇفا: نازام ئەو واتىگەيو، خۆ ئىمە لەيەك نزيكىن، مەن جارى بەرائەتى قەرارم نەدا بۆ قاعدەو ئەسلەن هەر ئىمانيشم پىي نىو ئەو نەدە زەرەريان داو لەهەموو دنيا، مافى ئەوەيان نىە هىچ دىفاعىكيان لىبكەيت، يانى هەر نەشېكردي بى مادام خۆى ئەكات بەكوپخاى مەسەلەكەو خۆى تىو ئەگلەنن، ئەو بەسە بۆ تاوانباركردى، ئىنجا ئەو ئەفى ناكات بەشدارى نەكردووە، مەن بۆ ئەفى ئەكەم، شتى وا هەر نىە، مەن باسى عالەمى ئىسلامىم كرد جيامكردهو لەمەلەفى قاعدەو تالبيان، ئەو دوو مەسەلەن تىكەل ناكريئ، يانى ئەمريكاو ئىعلامى ئەمريكى، يا ئىعلامىك كه لەپشتى ئىعلامى ئەمريكەو هەيە، بەتايبەتى ئەو ئىعلامانەى كه حەرەكەى صەهيوئى ئەيانجوليتنى ئەمريكاه.

ئىمە خويئندەووەيەكى تىرىشمان بۆئەو هەيە، بەراستى خويئندەووەى ئىمە بۆ شارستانى ئەمريكى جيا لەو خويئندەوانەى تر كه ئەكرت، ئىمە وائەزانين ئەمريكا بەشارستانىەتى بەتايبەتى بەشى تەكنەلوجياى، ئابورى ئەو حالەتە ئىعلامىەى كه لەدنيدا هیناويتىپەكاپە، بەم دەست تىخستەنى حەرەكەى صەهيوئى لەدنيا بەتايبەتى ئەو دەزگا راگەياندن و ئابورىانەى كه ئەمريكا ئەجوليتنى و تەسرىحاتى غەلەت غەلەتيان پىئەدات، تەسرىحات بەناوى

ئەمەریکاۋە ئەدەن، ئەۋەشمان پىن حەيفە بۆ ئەمەریكا، بۆ شارستانى ئەمەرىكى، ئەمە لەبابى مۇجامەلەۋ دىپلۇماسىيەت نايلىم، ھەر بەراستى ئەيلىن ئەۋە ھەموو تەسرىخەكان كە ئەۋان وتۇيانە لەبەردەستمايە ئىستا ۋەختەكەمان رۆيى كاتى خويىندەنەۋەى ئەۋ شتەنەش نىيە، مەن ئەۋ ئىشارەتەم كەرد ئەللىم مەلەفەكە تىكەل كرا لەبەينى قاعدەۋ تاللىيان كە خۇيان ئىفتخار ئەكەن بەۋەمەلىيەۋە، ئەۋان كەردىتتايان يا غەيرى ئەۋان، ئەۋ مەلەفە تىكەل ئەكرىت كە بلى ئەۋەمەلەمى ئىسلامى لەگەل تەيياراتى ئىسلامى لەۋەمەمەلەۋ دىنيا كە گەۋرەترىن تەييار كە كاك مەلەبەختىار سەقافەى باشى لەۋ مەجالە ھەيە، گەۋرەترىن تەييار ئەۋەى كە باۋەپى بەھىچ جۆرە ئىراھىيەك نىيە لەدنىيا مەلەفى ئەۋ بۆچى لەگەل ئەۋ تىكەل بىكرىت.

PUK TV : كاك مەلەبەختىار تۆ لەسەر قەسەكانى مامۇستا ئەللى ئەۋ ئىعتراڧەى بىن لادن لەۋانەيە دروستكردنىك بىت يا فېللىكى ئىعلامى بىت دروستكرايىت، بەتايىبەتى كە لەكەنالى جەزىرەش بۆلۈكرەۋەتەۋە؟

مەلەبەختىار: مامۇستا ئەمە ئەللىۋ بەرگىرىش دەكات، يانى مامۇستا خورماى دەۋىۋ مېۋىۋىشى دەۋىۋ، لىرەدا با ساغى بىكەينەۋە...

م. **مەلەبەختىار:** ئىجازەم بەدە، ئەۋە قەسەى مەن نەبۇۋ، بەراستى ئەۋ برايە پىرسىياري جۈلەكەى كەرد، ۋەم ئەم مەۋزۈعە ئەگەر بىمانەۋى قەسەى لەسەر بىكەين دەبى تەصنىفى بىكەين، ئەمە قەسەى خەلكە ئەللىم ئەكرىت شەرت نىيە قەناعەتى مەن ۋابى، مەن ۋانەزەم ئەگەر بىن لادن بەيانى بۆى بىكرى ئەۋەمەمەرىكا ئەسۋوتىتىن.

مەلەبەختىار: مامۇستا جەنابت كە ئامازە بەشتىك دەكەيت لەدىالۆگىكى ئاۋادا، بىگومان پەنابردنى جەنابتە بۆ ئەۋ شتە، يان جۆرىكە لەپاساۋ بۆ مەسەلەكە بەيىنىتەۋە، بەبى جىيەنابىنى خۆت، ئەگىنا بۆ مەن نايلىم جۈلەكە، خۆ مەنىش زايۇنىزەم دەزەم دۆى دىموكراتىۋ دۆى گەلى لەستىنەۋ بەدرىزايى ئەم شۆرپەى (ى.ن.ك) ھەلۋىستى بەرامبەر بەزايۇنىزەم ھەبۋە، ئىستاش ھەيەتى، ئىستاش لايەنگرى كىشەى لەستىنەن ئەمە دەللىن، مەن بۆ پەنا بۆ ئەۋ تەفسىرە نابەم،

چونکه موته قەن باوەڕم پێی نیو ناشمەوێ هیچ شتێك بۆ ئیلا تەفسیرم وایە ئەمە قاعدە، تالیبان، مەلا عومەر و ئوستمە بن لادن ئەم کارەیان کردووە ئەمە هیچ پاساوێك هەڵناگرێ، پەنا بۆ هیچ شتێکی تر نابەم، لە راستیدا حەزیش دەکەم عەززی جەنابتی بکەم، دوو سەعات دواى روداوێکە لە مەکتەبى سیاسى کە ئێمە کۆبوینەتەوە، من ئەمە رام بوو، ئەک دوو هەفتە، دوو سەعات دواى روداوێکە و تەم بۆگومانم لەوێ کە ئەمانە هەر لەم جەماعەتە دەوێ شیتەو، ئەمە یەك، دوو سەبارەت بە ئەمریکا و ئەو بابەتە، راستە نە من بەرگری لە ئەمریکا دەکەم، خو من رەخنەم لە ئەمریکا گرت لە سەرەتای قسەکەم، نە تۆش دەتوانی بە ناوی هەموو دنیای ئیسلامەو قسە بکەیت، من ئێستا بە ناوی ئەندامێکی مەکتەبى سیاسى قسەت لە گەڵ دەکەم، نە من وەکیلى هەموو دیموکراتە فەزائى ئەلمانیەکانى دنیام، نە جەنابیشت وەکیلى هەموو ئیسلامیەکانى دنیای، تۆ زاتیکەت منیش زاتیکەم. لە راستیدا من هەموو ئەو تەفسیرانەى مامۆستا دەگێڕمەو بۆ یەك شت، بە راشکاویش دەبێت، من تەسەوڕم وایە هەموو هێزە ئیسلامیەکان بە بێ جیاوازی لە سەرچاوەى ئەندیشە و فەلسەفە و ئایدیۆلۆجیە تیان یەك میتۆدە، بە لām نە هجیان جیاوازه، نە هجی یەكگرتو جیاوازه لە گەڵ قاعدە، بە لām میتۆدی بیرکردنەو یان یەك میتۆدە، کە ئەویش میتۆدی ئیسلامى سیاسى، لە وێوە بۆگومان جۆرێك لە بەرگری لە یەكتر دەکەن، بۆنموونە ئەم دەلێ شەرع رێگام نادات پەلامارى بدەم، ئەو دەلێ من نامەوێ بەهۆى ئەووە پەلامارى هەموو ئیسلام بدرێ.

PUK TV : پەيوەندى كاك ئارى...

ئەو جەنگەى کە ئەمریکا بە تەمايە بیکات دژی عێراق، ئایا دژی تیرۆرە یان مەبەستى تر لە پشت ئەم جەنگەو هەیه؟

م. ~~محمد رەئوف~~ : ئەمریکا ئە هەدافى زۆرە لەو مەسەلەیدا، یانى ئەمریکا وەختى دەستى داووە لێدانی عێراق و دەركردنى لە خلیج و هاتنە خلیج، باسى تیرۆر ئەو کاتە هەر نەبوو، ئێستا تیرۆر هاتۆتە سەر مەسەلەکە، لە بەر ئەو رێژمى عێراقى ئیدانە ئەکریت بەوێ کە یارمەتى تیرۆر ئەدات، لە دنیا ئێستا

هولده دهن وه سائق كۆيكنه وه له سهرئه وهی كه وا له بهینی رژیمی عیراقو له بهینی بن لادندا علاقه یك هه بووه، یانی شتیكه مه له فیکه نه یخه نه سهر مه له فیه کانی تر، ئه مریکا بۆ مه سه له ی لیدانی عیراقو په لاماری عیراقو ته غیری عیراق له وانه یه زۆر پتویستی به مه سه له ی تیرۆریش نه بێ.

PUK TV : په یوه ندی کاک عه بدوللا حسین..

ئهم کاته تان باش، هه تانیستا له کوردستاندا هه موو ئه حزابی ئیسلامی به هه مویانه وه تاكو ئیستا وه کو پتویست ئوسامه بن لادن به تیرۆرست له قه لهم نادهن و زۆرجاریش یه کگرتوی ئیسلامی چه کداره کانی چیچان به جهنگاوهر له قه لهم دده دن، زۆرجار له ته له فزیۆنی یه کگرتوه وه له قته یه کی فه له ستین پیشان دده دن وه ک له وهی مه سه له ی کورد وه کوئه نفال و کیمیا باران پیشانی خه لک بده دن؟

مه لابه ختیار: دیاره هه موو مناقه شه که مان ههر علاقه ی به یانزه ی سیپته مبه رو گهروه یی یانزه ی سیپته مبه رو سیاسه تی هیژه توندپه وه کانه وه هه یه، له راستیدا، ده کرئ دوا بیش دیسانه وه بئینه سهر به ره نجامی مه سه له ی یانزه ی سیپته مبه رو ئه مریکا. سه باره ت به پرس یاری کاک ئاری، ئایا (جندالاسلام) له دوا ی روخانی عیراق نابئ به کیشه یه ک بۆ ئیتمه، بئگومان جند الاسلام به م نه هجه ی که ئیستا هه یه تی، به م کینه یه ی که ئیستا هه لیگرتوه، ئیستا و له کاتی لیدانی عیراقو له دوا ی ئه وه ش ده بئ به گرتیکی گه وره، له به رئه وه ده بئ ئه و دومه له نه میتئ. سه باره ت به قسه کانی مامرستا محمه د ره ئوف که ئایا هیژکی توندپه وه ی ئیسلامی ده بیینی به رگری له وان بکات، هه روه کو من به رگری له وان ناکه م، دیسان ده یلئمه وه: میتۆده که یان یه ک میتۆده، نه هجیان جیاوازه، به لئ هیژی توندپه ویش ده بینم به رگری له یه کگرتوو ده کات، جند الاسلام که داده مه زری به یانی دامه ززاندنی هه ره شه یه له هیژه عه لمانی و دیموکراتیه کان و له ناو بر دنیان، به لام بچو کترین ره خنه ی له یه کگرتوی ئیسلامی نه و ئیستاش که ئیتمه خیلئ حه مه و هه موو کاره ساته کانمان به سه ره اتوه و ئیستاش کیشه یه کی گه وره یه رۆژانه په نجا تۆپ به ئیتمه وه ده نئیت، به لام ئه مان رۆژانه په نجا جار به لایاندا به ژۆن هاتوچۆ بکه ن زۆر ئاساییه، ئی ئه مه جیاوازی ئیتمه و ئه وانه، له گه ل ئه وه شدا

هه‌لۆیستی یه‌کگرتوی ئیسلامی له‌روی سیاسیه‌وه رون‌تره‌ له‌هه‌لۆیستی بزوتنه‌وه‌ی ئیسلامی و کۆمه‌ڵی ئیسلامی، به‌لام ئه‌وان به‌به‌راورد له‌گه‌ڵ ئێمه‌، بێگومان ئه‌وان له‌لای جندا‌اسلام هه‌شتا دوو هه‌ژن توانیویانه‌ به‌یه‌که‌وه هه‌لبه‌ن، بۆ ئه‌وان له‌گه‌ڵ ئێمه‌ و له‌گه‌ڵ ئه‌وان هه‌لناکه‌ین؟ چونکه‌ نه‌هه‌مان زۆر جیاوازه‌ له‌گه‌ڵ یه‌کتری، به‌رنامه‌شمان زۆر جیاوازه‌ له‌گه‌ڵ یه‌کتری.

سه‌باره‌ت به‌هه‌ژه‌ عه‌لمانیه‌کان هه‌یه‌ تیایدا ئیلحاده، هه‌ر هه‌ژیک من نازانم هه‌ژێ عه‌لمانیم نه‌دیوه‌ ملحد بێ، به‌لام هه‌ر هه‌ژیک عه‌لمانی بێ و ملحد بێ لادانه‌ له‌ع‌لمانیه‌ت، عه‌لمانیه‌ت ئیلحاد نیه‌، عه‌لمانیه‌ت دوو شته‌ هیچ په‌یوه‌ندی به‌ئیلحاده‌وه‌ نیه‌، ته‌فسیریکی خراپی سه‌له‌فیه‌کان و کۆنه‌په‌رسته‌کانه‌ بۆ عه‌لمانیه‌ت به‌ئیلحادی ده‌به‌ستنه‌وه‌، عه‌لمانیه‌ت پێش ئه‌وه‌ی دین و ده‌سه‌لات جیا‌به‌که‌یته‌وه‌، ئازادی ئه‌قله‌، ئه‌قل ئازادکردن و ئه‌قلانیه‌ت چه‌سپاندنه‌، ئینجا دین و ده‌وله‌ت له‌یه‌ک جیا‌کردنه‌وه‌یه‌، هیچ ده‌وله‌تیکی دنیا نیه‌ عه‌لمانی بی‌ت ملحد بی‌ت.

PUK TV : واته‌ کێشه‌ی یه‌کێتی له‌گه‌ڵ هه‌ژه‌ ئیسلامیه‌کان بریتیه‌ له‌وه‌ی که ئه‌و گۆڤانکاریانه‌ی که دینه‌پێش چۆن بۆ قه‌زیه‌ی کورد نیستسمار بکێنه‌وه‌ له‌به‌رزه‌وه‌ندی قه‌زیه‌ی کورد؟

هه‌لابه‌ختیار: بێگومان رودای یانزه‌وه‌ی سێپته‌مبه‌ر دنیا هه‌مووی ده‌گۆڕی، خۆت قسه‌یه‌کی باشت کرد له‌پیشه‌که‌دا، وه‌رچه‌رخانیکی گه‌وره‌ له‌سیاسه‌تی نۆنه‌ته‌وه‌یی و ناوچه‌یه‌وه‌ بۆ ئێره‌، ئه‌م سیاسه‌تی نۆنه‌ته‌وه‌یه‌یه‌ مه‌ودای خۆی هه‌یه‌، مه‌ودای سیاسیه‌یه‌، مه‌ودای ئابوری، مه‌ودای کۆمه‌ڵایه‌تی، مه‌ودای میدیای، به‌ش به‌حالی ئێمه‌ چیمان ده‌وێ؟ ده‌مانه‌وێ مافی چاره‌نوسی خۆمان جێبه‌جێ بکه‌ین، مافی چاره‌نوسی ئیستامان فیدراله‌ له‌چارچۆیه‌ی عێراقیکی دیموکراتی په‌رله‌مانیدا، ئایا جیهانگیری و ئه‌و گۆڤانکاریانه‌ی له‌دوای یانزه‌ی سێپته‌مبه‌ر دینه‌دی چی ده‌که‌ن؟ ئه‌مه‌ بۆ ئێمه‌ دابین ده‌کات یا دابین ناکات؟ یا فه‌زایه‌ک ده‌خولقی بتوانین ئه‌م چاره‌نوسه‌ی خۆمان به‌دی به‌ینین یا نا؟ به‌ته‌سه‌وری من، ئه‌و فه‌زایه‌ی که دوای یانزه‌ی سێپته‌مبه‌ر له‌دنای رۆژه‌لات و

له ولاتانی ئیقلىمى خەرىكە وردە وردە دېتە بەرەو، بەتەسەورى مەن چارەسەرى ديموكراسى تىايە، دەولەتى ئەلمانى تىايە، مەدەنىيەتى تىايە، ئازادى بازاپى ئازادى تىايە، سەرەستى ژنى تىايە و مەسەلەى چارەنوس ديارىكردى خۆمان بەدەستى خۆمانى تىايە، ئەو بابەتە، ئاخۇ كۆبونەوہى پەرلەمانى ئەوروپى گرنگرتىن پىيارەكان لەمىژوودا لەئاخر كۆبونەوہى لەپەرلەمانى ئەوروپى پىشتىوانىكى تەواوى دەسەلاتى كوردستانى دەكەت، پىشتىوانى ئەزمونە ديموكراتىكە دەكەت، پىشتىوانى مەدەنىيەتەكى دەكەت و يانتزەى سىپتەمبەر، روداوەكانى يانزەى سىپتەمبەر لەوہ گەشتون كېشە سىياسىيەكانى نەتەوہكانى وەكو ئىمە و تەنگوچەلەمە دواكەوتوہكانى كۆمەلەكانى وەكو ئىمە، دەبى بەرەو چارەسەركردن بىروات، بەش بەحالى خۆمان بەشتىكى گرنگى ئەم شتانە بەئىجابىيەت دەزانىن دواى سىلبىياتەكەش ناكەوين، ئىنجا كارلىك دەكەت لەگەل پىشەھاتەكانى ئىمە.

PUK TV : پەيوەندى كاك بەھروژى حاجى سابىر..

بەخىرەھاتنى مەوانەكان دەكەم، پەرسىيارەكەم بۆ كاك مەلابەختىيارە، شەپى ئىستاي ئەمريكا لەگەل عىراقدا، مەن تەسەورى دەكەم شەپى نەوت بى ئەك شەپى ئوسامە، لەبەرئەوہى بۆچونى ئىمە وایە كە وەختى خۆى وتى لەئەفغانستان دەدەين، خۆتان دەزانن ئىستا ئوسامە و مەلاعومەر لەسنورەكان دەسورپنەوہ، بەلام ئەگەر عىراقىش لى بىردى (سەدام حسين) لەوانەيە وەكو ئوسامە و مەلاعومەر بسورپتەوہ، ئەم شەپەش بەشەپى نەوت دەزانم؟

م. محەمەد رەئوف: وەكو تىيىنەكى جوانە، جىگەى خۆيەتى ئەگەر لەقەتانی ئەفغان و ئەوانەى تىابى، شتىكى باشە، بەس ئىمە لەوہى كە لەقتەى كېشەى گەل فەلەستىنى تىايە لى پەشىمان نىن و بەشتىكى باشى دەزانىن، وائەزانم مىللەتى كوردىش لەروژى يەكەمەوہ تائىستا پىشتىگىرى لەو كېشە زىندەوہى ئەو خەلكە و مىللەتە داماوە كردووە، عەببى نى، ئىمەش وەك ھىژىكى ئىسلامى لەپەپرەووپرۆگرامى خۆشاندا تەسبىتمان كردووە، ئىعلامىش بى، ئىمە پىشتىگىرى لەكېشەى ھەر خەلكىكى ھەزار ئەكەين ئەگەر موسلمان بى

له ده ره جە ی یە کە م، ئە گەر موسڵمانیش نە بێ، هە رکە سێ بێ، مە زلۆ م بێ، د یفاعی لێ ئە کە ی ن، ئە وە ش وە کۆ رە مزی هاو سۆزی له گە ل کێ شە ی خە لکی فە لە ستینا.

بە نیسبە ت ئە وە وە کە ئێ مە دژ بە ئوسامە بن لادن قسە مان نە کردووە، ئە وە بێر کردنە وە ی ئە وە تیرۆرست چییە، کە سێ کە بێر کردنە وە یە کێ ئیرهابیانە ی بێی با وە پێ بە وە بێ بە هێز و بە چە ک و بە وە کێ شە کانی یە کلایی بکاتە وە، زمانێ کێ تری پێ نیە، مە نتقە ن هەر لە ئە وە لە وە بە مە ن ناخوا و مە ن بە و ناخۆ م، ئێ مە بە پێ یو یستمان نە زانیو هە مووێ ژێ لە سەر تە لە فزیۆ ن و لە ئیسلام، چونکە مە شاکلی تر بۆ ئێ مە ئە خو لقی تێ، کە ئە وە ش بە چارە سەر نازانین، ئیستا ئێ مە بۆ چی لە گە ل (انصار الاسلام) و (جند الاسلام) و ئە وانە نە مانگە یاندۆ تە بنبە ست لە گە لێ اندا، ئێ مە هە تا وە کۆ ئە م فە ترانە ی ئاخریش هە رچی هە ولێ ک توانیی یتمان ئە وان هێور کاتە وە، وە زعە کە هێور بکاتە وە، ئە و کێ شە ئالۆز تر نە بێت، ئێ مە بووین لە و بە ینە دا بە مشاو هە ی بە رێ ز (مام جە لال) و بە پرسێ ئە و، یە کە م وە خت چو ه بۆ لای ئە و کاتە ی (جند الاسلام) بوو هە کە م وە فد چو ه بۆ لایان لە کۆ بونە وە ی تە وای حزی کوردستانیە کانی ئێ رە بوو، کە مە ن بە شداریم تیا کرد لە سەر راوێ ژێ هە موولایە ک، بە پرسێ بە رێ ز (مام جە لال) هە تا کە رۆ شتم لە وێ بە وانیشم و ت، و تە ئیستا مە ن لای مام جە لالە وە ها تووم، قسە ی ئە ویش نە قل ئە کە م، هێ هە موو ئە حزابی کوردستانیە کە ئێ وە لێ رە ئە گەر بمینن، بە م بێر کردنە وە یە، بە م تە سە رو فە وە، بە م سلو کە وە، ئیحتمالە پێ ش یانزە ی سێ پتە مە ر ئێ وە توانیی یتمان خە تەرێ ک دور ست بکە ن بۆ ناو چە کە، بە لām دوا ی یانزە ی سێ پتە مە ر ئێ وە ش زەرەر ئە کە ن و هە رکە سێ کیش لە پشتی ئێ وە وە بێ. مە ن ئە م دە قە م نە قل کردووە، پێ ش ئە وە ی بێ ژۆ م و تە (مام جە لال) کردی بە سو عە بە ت، و تێ: بە عزی ئایە ت و حە دیسیش لە بە رکە ی باشە پێ ت بێ، و تە لە وە یان مە ترسە، بە س مە ن ئە م جوملە یە م پێ یە بۆ ئە وان، ئە و دە قە شە م نە قل کردو ه بۆ ئە وان.

PUK TV : کاک مە لایە ختیار، بە نیسبە ت پرسیارە کە ی کاک بە هروژ، کاک بە هروژ پێ ی وایە شە پێ ئیستای ئە مریکا دژێ عێراق شە رێ کە بۆ نە و ت نە ک دژێ تیرۆر و ئیرهاب؟

مەلایەختیار: ئیستا عیراق نامادەیه نەك نەوتەكەى ھەموو عیراق بكاتە تاپۆ لەسەر ئەمریکا، بەس ئەمریکا شەپى نەكات، خۆ نەوتەكە مسۆگەرە بۆ ئەمریکا كەى عیراق وتویەتى نەوت نادەم بە ئەمریکا؟ كەى دەولەتانی كەندار دەلێن ئیمە نەوت نادەین بە ئەمریکا؟ چ دەولەتێك ھەیه لەدنیا دا نەوت نەفرۆشی، نەوت نەدات بە ئەمریکا؟ ئەم بابەتە تەحلیلیكە لەسەر بنچینەى كۆنى سیاسەت، ئەو سیاسەتە نەماوێ كە نەوت ھەمووشتێك بێت لەدنیا دا، ئیستا ولات ھەیه لەدنیا دا یەك دلۆپە نەوتى نیە، ئەمریکا بەرژەوێندى لەو ولاتە زۆر زۆرترە لەسعودیە، ئەمە یەك، دوو، تێبینى تەرم ھەیه خەزەكەم قەسەى لەسەر بكەم لەسەر مەسەلەى ئەنفال و تەلەفزیۆنەكە، بەش بەحالی خۆم لەراستیدا تێبینیم كرد مامۆستا بەجۆرێ وەلامى دا یەو، كە ھەقە رونكردنەوێك بەدەى، ئەنفال سالى ۱۹۸۸ رویداو، كارەساتێكى تراژیدی یەكجار گەورە، یانى سیانزە بۆ چوار دە سال پێش قەزىەى فەلەستین، راپەرینی دووھەمى فەلەستین رویداو، جەنابی دەلى تێبینیەكى جوانە ھەقە كێشەى ئەنفالیش پێشان بەدەى، ئى باشە تۆ كێشەى فەلەستین بۆ بەو جۆرە زەقە پێشانم دەدەى، كێشەى ئەنفال لەكاتێكدا دیکۆمێنت ھەیه، لەكاتى خۆیدا بەقەد ئەو پێشانى نادەى، مەسەلەكە ئەوێە لەفەلەستینا ھەماس و جەھاد ھەیه ھەمان مەنھەج و نەھجەكە یەكە باسماں كرد، سۆزى تۆ لەگەڵ ئەو مەسەلە ئیسلامیە زۆر زیاترە وەكو مەسەلە نەتەوێیەكە لەكوردستاندا، كە كوردستان و خۆشت كوردیت و لەكوردستاندا ھێزێكى سیاسى ئیسلامیت، بۆ ئەمە تێبینیەكى باشە ھەقە ئەمیش ھەبێ، ئەمە دبێ لەھەقە ھەقەر بێ، سەبارەت بەخۆت، نەك ئەو واجب بێ لەھەقا، ئەمیش ھەبێ و واجب بێ، ئەبێ ئەنفالەكە واجب بێ، ئەویش لەپاڵیا جارجار باس بكرێ ھەقى خۆیەتى، پشتیوانى بكەى، من نەموتووێ نابێ پشتیوانى بكەى ھەتا مال و ھەستابێ مژگەوت ھەرامە، ئەو قەسەكەى زۆر گرنگە.

PUK TV : پەيوەندى كاك ئارامى ھەمەى مینا...

شەوتان باش، من رونكردنەوێك و دوو پرسیارم ھەیه، وەكو دەزانن لەرابردوودا چەندجارێك ھەلى زێڕین و لەبەر لەئەنجامى كارەساتە گەورەكانى دنیا

هاتۆته پێش بۆ گه له که مان به داخوه له ئه نجامی په رته وازه یی خیتابی سیاسی کوردیدا گه له که مان نه یه توانیوه وه کو پتیویست سودی لیوه ربگرئ، یانزه ی سیپته مبه ریش یه کیکه له وه له ده گمه نانه ی که ده کرئ گه له که مان به خه ونه میژوویی و گه وره کانیشدا بگات، به داخوه په ده چئ ئه مه ش وه کو پتیویست ئیستسمار نه کرئ به تایبه تی له لایه ن حزبه ئیسلامیه کانه وه. پرسیاره که م ئه وه یه ئایا یه کگرتوو له ئاست ئه و گۆرپانکاریانه دا چ هه لۆیستیکی هه یه، به تایبه ت له به رامبه ر گۆرپنی رژیم له عیراقد؟ من نازانم یه کگرتوو ئه و پا کانه یی که ده یکات، بۆ ریکخراوی عاقده له پای چیه ؟

م. محهمهد ره ئوفا: له مه سه له ی ئه نفالدا، ئیمه هه موو سائی له یادی ئه نفالی گه رمیان و دۆلی بالیسانیشدا له ته له فزیۆن و له جه ریده ی خۆشمان یادی ئه که یته وه و به جدیش باسمان کردوو، ئیستاش ریکخراویکی تازه مان دروستکردوه باب به گوپگوپ هه ر بۆ گرنگیدان به وه مه سه لانه، مه سه له ی که رکوک و مه سه له ی ئه نفال و ئه و شتانه ی تریش، به لام فه له ستین ئه سلان هه ستمان به ته قصبه ی پرکردوه له به رامبه ر فه له ستین له قته یه ک له ته له فزیۆن ئاوا گه وره بکرئ، به نیسبه ت هه لۆیستی ئیمه له به رامبه ر گۆرپنی رژیم، ئیمه له هه موو کۆبونه وه یه کی مه کته بی سیاسی هه ردوو ئه و حزبه ده سه لاتداره ی کوردستان هه موو حزبه کانی ترو ئالیه تی ئه و پینج حزبه ی که له ناویا هه یین ته ئکیدمان کردۆته وه با کورد یه ک خیتابی سیاسی هه بیته، یه ک هه لۆیستی عه مه لیشی هه بی، ئیمه ش یه کیکین له وه هیزانه هه ر پشکیک، هه ر هه لۆیستیک، شتی کمان به رکه وئ داما ده یین.

دیداریك له مه پ

راپرسی دهستوور و هه لویستی یه کگرتوو⁽⁺⁾

خاك؛ سهره تا به خیرییت، له میژووی مرقایه تیدا کومه لیک هیژو کومه لیک گوپ هه، که ده توانن بینه بزۆینه ری دیموکراسی، ئه وان ده توانن بینه هیئانه دی دیموکراسی، ئاخۆ ئه و هیژه بزۆینه رانه چین، ئاخۆ ئه و پالنه ره سهره کی و گرنگانه چین له سهرجه م میژووی مرقایه تیدا، له سهرجه م میژووی فکرا، ده توانن بینه بزۆینه ری دیموکراسی و سه پینه ری دیموکراسی له کومه لی مرقایه تیدا؟

مه لایه ختیار: زۆر سوپاس، من چونه ناو باب ته که م زۆر پی خۆشه، چونکه به راستی وه کو جه نابت وتت پروپاگنده ی سیاسی و خۆجوانکردن ئارایشترکردن له باری سیاسیه وه، له کاتی هه لبژاردن، شتی که ئاشکرایه له هه موو دنیا دا هه یه، با له م کاته دا ئیمه لایه نیکی تریش بگرین، ئه ویش ئه وه یه هه موو ئه م پروپاگنده ی که ئه کرین، هه ره مووشی باسی دیموکراسی ئه کات، هه ره مووشی باسی مه ده نیه ت ئه کات، هه مووشی باسی ئازادی ئه کات، ئاخۆ له پشت ئه م پروپاگنده نه کامیان راستگۆن و کامیشیان ئه یانه وی خه لک فریو بدهن، وه کو له چه پ و راسته وه هه ره مووی که باسی دیموکراسی و ئازادی و مه ده نی و کرانه وه و مافی مرقو ئه مانه ئه کات، ئه مه به لگه ی ئه وه یه، به راستی ئه م چه مکانه سهرکه وتنیان له کۆی رای گشتی دنیا دا به دیه یناوه و ئه و ریبازانه خه ریکه له رۆژئاواوه دین بۆ رۆژه لات، مه به ستیشمه بلیم: له رۆژئاواوه دینه

⁺ دیداریك له گه ل ته له فزیقونی خاك، ۲۰۰۵.

رۆژه‌لار، یانی ئەم چەمکانە، ئەم تیۆرانە، ئەم فەلسەفانە، ئەم سیستەمانە، ئەم ئەزمونانە، ئەزمونى لە دایکبووی ژيانى رۆژئاوان، فەیلەسوفەکانیان لەوئى بوون، شۆپشەکانیان لەوئى بوون، تاقیکردنەوه‌کانیان لەوئى بوون، ئایدیۆلۆژیەتەکانیان لەوئى بوون، هەروەکو چۆن شۆپشە گەرەکانى پيشە‌سازى، داھێنانە گەرەکانى فیزیک، کیمیاو تەندروستى فەلەک، جوجرافیاو هەندەسە، ئەمانە و مەتا ئەگاتە ئەوەى کە ئیستا ئەتۆم، لیزەر و دەستکەوتە هەر گەرەکانى دۆزراو لە دنیا دا، ئیستا مولکى ئەوروپان، هەر بەوشیوە‌پیش فەلسەفە جوانەکانى دیموکراسى و مەسەلەى مافى مۆڤو ئەو مەسەلانە، هەمووى لە دایکبووى ئەوروپان، لەویدا تاقیکراونەتەوه، دوو سەدە‌پە کە لەوئى سەرکەوتنى بە دەست‌هێناوه و خەریکە شەپۆلەکانى لەولائى ئیتمەش ئەپینن، کەواتە هەموو ئەوانەى قسە لە دیموکراسى، ئیستا ئەکەن، چ ئیتمە وەکو لیستى هاوپە‌یمانى کوردستان، چ دەرە‌وه‌ى لیستى هاوپە‌یمانى کوردستان و تەنانەت ئەوانەى کە رێبازى دینى، مەزە‌بە‌پیشیان هە‌پە، کە قسە لە دیموکراسى ئەکەن، بمانا‌وئ و نەمانە‌وئ، ئەم چەمکانە کە هى خۆیان نیە، قسە لە فەلسەفە‌پە‌ک دەکەن کە هى خۆیان نیە، دیموکراسى سەرکەوتنە‌کەى لەویدا، لە دایکبوونە‌کەى لەویدا، پيشگە‌یشتنە‌کەى لەویدا، پەرە‌رده‌کەى لەویدا و مامە‌لە‌کە‌شى لە گە‌ل دەسە‌لات و مەسە‌لە دنیا‌پە‌یه‌کان لەوئى ئاشکرایە، یانى شتێکى شار‌اوه نیە ئەو بابە‌تانە لە رۆژ‌ئاوا وەکو کلیلى میژوو دۆزرا‌پە‌وه، ئەویش ئەوە‌پە میژو‌پە‌ک هە‌پە لە ئەوروپا، کە پێى دە‌لێن میژو‌پە‌وى سەرکەوتنى شۆپشى پيشە‌سازى، میژو‌پە‌وى سەرکەوتنى دیموکراسى، میژو‌پە‌وى فەلسەفە‌ى ئەقلانى، میژو‌پە‌وى عە‌لمانیە‌ت و مەدە‌نیە‌ت، میژو‌پە‌وى دەستکەوتە جوانە‌کانى دنیا و چۆنیە‌تى چارە‌سەرکردنى کیشە‌کانى دنیا‌پە‌ی، یانى گەرە‌پانە‌وه‌ى هێزە بۆ ئەقل، گەرە‌پانە‌وه‌ى ئەقلە بۆ ئەقلانیە‌ت و ئیتر ئەقلانیە‌ت تە‌حە‌کوم کردنە لە سەر رودا‌وه‌کان و کیشە‌کانى ژيان، ئەمە مەسە‌لە‌پە‌کى یە‌کجار یە‌کجار گرنگە، بۆ ئە‌لێن گەرە‌پانە‌وه‌ى هێزە بۆ ئەقل، گەرە‌پانە‌وه‌ى ئەقلانیە‌تە بۆ ئەقل و ئە‌حکامە‌کانى ئەقل لە ژيانا کۆنترۆ‌لى ژيان ئە‌کات، بۆ و ئە‌لێن، چونکە لەوە‌پەر ئەقل گەرە‌پا‌پە‌وه بۆ میتافیزیک‌پا، گەرە‌پا‌پە‌وه بۆ ئە‌ویدى‌پە‌ى سروشت، لەویدا مە‌نتق نە‌ما‌پوو، لەویدا هە‌موو مەسە‌لە‌کان لە دنیا‌پە‌کى خە‌یا‌ل و لە دنیا‌پە‌کى ئایدیال‌پیشتیا، لە دنیا‌پە‌کى میسالی‌دا، خۆى دۆزی‌پە‌تە‌وه و ئە‌مە کەم نە‌پوو، تە‌مە‌نى دنیا‌پە‌ى گەرە‌پا‌ندۆ‌تە‌وه بۆ ئە‌ویدى‌پە‌ى سروشت، تە‌مە‌نى بە‌تا‌لکردنە‌وه‌ى ئەقل لە ئە‌حکامە‌کانى ئەقلی دنیا‌پە‌ی، ئە‌مە‌ش زیاتر لە هە‌زار و پینج سە‌د سالى خایاند‌پە‌وه، پيش ئە‌وه‌ى رێ‌نسانس، سەر‌دە‌مى

نه هزه له ولاتانی ته وروپا پرشنگ بدات و ورده ورده ئیتر رینسانس بیی به هه وینی مهینی فلسفه کان، هونه ره جوانه کان و شته دنیا یه کان و سه ره نجام، نه و هه موو فلسفه یه، نه و هه موو نه قل، نه و هه موو بیر، نه و هه موو زانسته، نه و هه موو زانیاریه، ورده ورده له دواى رینسانس چاکسازى نایینی، ریفورمی نایینی دیته پیشه وه، بزانه هه نگاهه کان چونه، رینسانس نه رکی میژوویی گزوانکاری دینیته دی و زه مینه ی خوی نه خو لقی ن، ژینگه ی خوی دروست ده کات، نه م ژینگه یه ی که دروستی ده کات، نه م ژینگه یه کار له چی ده کات؟ یه که م کار له کومه ل ده کات، کومه ل کۆده کاته وه له ده وری فلسفه یه کی تر، فلته ریکی تر له ژيانا بۆ نه قل دروست نه بی، نه م ژینگه کومه لایه تیه ی که له رینسانسدا دروست نه بی، ناتوانی بی هه لویست بی به رامبه ر به ژینگه که ی پیش خوی، کاریگه ریه کانی پیش خوی، هه ژمونگه ریه کانی پیش خوی، که هه ژمونگه ری ده سه لاتی مه سیحی بووه، که ناتوانی بی هه لویست بی به رامبه ر ده سه لاتی مه سیحی، که واته لیږه ناکۆکیه کی بنچینه یی، نه قلانی، دنیا یی و یه کالاکه ره وه له نیوان رینسانس و شته جوانه کانی که رینسانس کانگای له دایکبونیان بووه دروست نه بی دژی به ره مه خه یا لویه کانی هه زارو پینچ سه د سالی پیش نه وه که دین تیا یا کاریگه ر بووه، ده سه لاتی رۆحی کاریگه ر بووه، کورتیه که ی با لیږه دا نه ونده بلیم: که له سه رده می رینسانسه وه تیپه رینیک له رابوردوه وه بۆ ناینده هیه له میژودا، نه ویش تیپه راندنی ئاراسته نه قلیه کانه له خه یالی میتافیزیکیا، میژنکی کومه لایه تی و ته وژمیکی فلسفه فیش که له رابوردوه وه بۆ ناینده تیده په پئی و نه یه وئ هه موو کاریگه ریه کانی سه دان سالی رابردو و لابه ری. لیږه دا به حوکمی رۆزگار له به رده م شتی که نه وه سستی نه ویش نه وه یه چی له و کاریگه ریه ی رابردو و نه که ی؟ وه کو خوی نه یه یلایته وه؟ فه رامۆشی نه که ی؟ وازی لی نه هینی؟ هه قت به سه ریه وه نیه؟ به ته وئ و نه ته وئ ناتوانی و ابکه ی، لیږه قوناغی دووه می دواى رینسانس به ریفورمی نایینی دیته پیشه وه، ریفورمی نایینی یانی دامالینی ناینه له هه موو نه و قورخرندنه ی که چینه خاوه ن ده سه لاته کان، چینه حوکمه رانه کان هاتوون به ناوی ناینه وه سواری کۆلی خه لک بوون، سواری نه قل خه لک بوون و کۆنترۆلی نه قل خه لکیان کردووه، ته نانه ت وایان لیکردووه که نه سلن له مالی خو شیا نه ویرئ قسه بکات، ته نانه ت کلیلی به هه شتیشیان به پاره داوه تی، چاکسازى نایینی هات وتی: نه مه ناین نیه و نیوه ناین نیستغلل ده که ن بۆ ده سه لات، لیږه وه له دواى ئاشوبیکی گه وړه، له دواى ململانییه کی گه وړه، له دواى مه نجه نیق داخستن بۆ نه قل، کوشتنی نه قل،

خنکاندن ئه قەڵ، تاساندنی ئه قەڵ له لایه ن ئه و ده سه لاتهی که نه ده کرا، و به ئاسانی ته ختی حوکی ده سه لاتی رابردوی ئایینی وازی به یئنی، دوا ی ئه وه ی که پینچ ملیۆن ئینسان ئه بێ به قوریانی ئه م ململانییه، ئه و کاته چاکسازی ئایینی ئه توانی په یامه کانی خۆی به دیبه یئنی و له دوا ی چاکسازی ئایینی، ورده ورده زمینه یه خۆش ده کات بۆ رۆشن گهری، رۆشن گهری یانی سه رده می (ته نویر) له ئه وروپا، سه رده می سه ره له دانی که له فه یله سوفه کانی ئه قەڵ و مه عریفه له دنیا دا، بۆ ئه وه ی که به ته وا وه تی دنیا بۆ شۆرشێک ئاماده بکات که پیتی ئه لێن شۆرش ی پیشه سازی و سه ره نجامه کهی گه یشته شۆرش ی دیموکراسی و شۆرش ی دیموکراسیش، ئاشکرایه که ده سه لات ی که نیسه و ده سه لات ی ده ره به گایه تی و هه موو هه ژمونه کانیان له ناو نه بات و فه لسه فه یه ک دیته پیشه وه که ئه ویش پیتی ئه لێن فه لسه فه ی (وضعی - دانراو)، یانی ئه و فه لسه فانه ی له جیهانی بیتی دنیا ییه وه ژیان ئه بات به پێوه و ئینجا کۆی هه موو شته کان، له ده وری ئه م ژیا نه دنیا ییه ی دیته پیشه وه، ده سه لاته کهی ئه بێ به ده سه لات ی دنیا یی، ئه قەڵه که ئه بێ به ئه قەڵی دنیا یی و ئینجا زانکۆکان ئه بن به زانکۆی دنیا یی، کانگا کانی مه عریفه و ئه ندیشه و به ره می فه یله سوف، ئیداره، ئابوری، به ره می توانا کانی تر هه مووی ئه بن به به ره می دنیا یی و ئه و کاته ئیتر تپیه پونیکی گه وه له میژوودا دروست ده بێ، ئه ویش تپیه پین له رابردووه بۆ ئیستا، ئه و ئیستایه ی که کۆی گشتی هه موو ئه و ئالوگروانه پیتی ده لێن مۆدیرنیته و تانیستاش مۆدیرنیته ئه وروپای گرتۆته وه، ئه وه تا خه ریکه ئه گاته ئیتمه ش، ئه مه راست ی دیموکراتیه، که س ناتوانی نکۆلی له مه بکات، من خولقی نه ری دیموکراتی نیم، جه نابی مام جه لال خولقی نه ری دیموکراتی نه، جه نابی کاک مه سعود بارزانی خولقی نه ری دیموکراتی نه، حزه کانی پیش ئیتمه ش له رۆژه لاتدا خولقی نه ری دیموکراتی نه بوون له ناو ئیتمه دا، له ناو ئیزان، له ده وری به رماندا، له ولاتی عه ره بیدا له وه ی که پیتی ده لێن رۆژه لات ی ناوه راست ی گه وه، هه تا له ژاپۆندا، هه تا له باشوری رۆژه لات ی ئاسیادا، له ئه مریکا ی لاتیندا، خولقی نه ری دیموکراتی نین، دیموکراتی زایگایه کی هه یه، ئاشکرایه کۆپیه و ئاشکرایشه هه موومان چۆنی لێ و ده رده گرین، جا ئه مه راستیه که که س ناتوانی له م راست ی نکۆلی بکات، جا ورده کاریه کهی چۆنه بۆ ولاتی ئیتمه، با بێینه ناو ولاتی ئیتمه.

حاک: پرسیاره که م له وێوه ده ستبێده کات چ هێزکی رادیکال، یاخود هێزی موخافیزکار، ئه توانی ئه و چه مکانه له خۆرئاوا وه به یئنی و له کورده واریدا بیکات

به و چه مکه باوانه‌ی که بتوانی خه‌لکی له‌سه‌ر رابه‌ینن، کئی ته‌توانی بیی به‌خواه‌نی پرهنسییه‌کانی دیموکراسی؟

مه‌لایه‌ختیار: موخافیزکار جیی هه‌یه، یانی به‌ته‌واوه‌تی ماوه‌یه‌کی ژۆر جیی پی لێژنایی له‌ژياندا، به‌لام شه‌وه‌ی که ده‌توانی پیشه‌نگ بی، بیگومان رادیکاله‌کانن، نه‌وانه‌ن که هیزیکن نوینه‌ره‌وه‌ی هیزی به‌ره‌مه‌ینانی نوین، شه‌وه‌ی که ته‌جاوژی هیزه‌کانی به‌ره‌مه‌ینانی رابردوو ده‌که‌ن، هیزه‌کانی شه‌قل به‌ره‌مه‌ینانی رابردوو جیی‌دیلن. هیزه‌کانی کاریگر که چه‌قیان له‌رابردودا به‌ستوه، شه‌وه‌ی هیزانه‌ن مؤدیرنیته‌ن که ده‌توانن ته‌جاوژی رابردوو بکه‌ن، ناکرئ هیزیک خۆی له‌هه‌ناوی روداوه‌کاندا نه‌بی، هه‌لقولای پیویستییه‌کانی شه‌م هیزه به‌ره‌مه‌ینه‌ نوپیه‌ نه‌بی بۆ ژیان، بۆ فه‌لسفه، بۆ جیهانبینی، بۆ ئایدیۆلۆژییه‌ت، بۆ مه‌نتق، بۆ شه‌قل و بۆ زانست، بۆ هه‌موو شه‌وه‌سه‌له‌ جوانانه‌ی ژیان، ناکرئ هیزیک خۆی به‌ته‌واوه‌تی له‌ناو شه‌م پیداوایستیانه‌ هه‌له‌قه‌ولایی، که هه‌لگری شه‌م شته‌ جوانانه‌ نه‌بی و نوینه‌ره‌وه‌یان نه‌بی و پیشه‌نگی هیزی کۆمه‌لایه‌تیان نه‌بی، ناکرئ هیزیک وانه‌بی، بتوانی مؤدیرنیته‌ به‌دییه‌ینن، هیزی کۆمه‌لایه‌تیش شه‌وه‌ی هیزه‌یه‌ که له‌په‌یوه‌ندی به‌به‌ره‌مه‌ینه‌ره‌کانی نوپوه‌ دروست ده‌بی، له‌بازرگانیوه‌ دروست ده‌بی، دواپی بۆ دونیای پیشه‌سازی، دواپی بۆ چینی ناوه‌پاست له‌ناویانا دروست ده‌بی، شه‌مانه‌ هه‌مووی تیپه‌رێتن له‌هیزی به‌ره‌مه‌ینه‌ری ده‌ره‌به‌گایه‌تی و که‌لتوری ده‌ره‌به‌گایه‌تی، له‌فه‌لسفه‌ی میتافیزیکی ده‌ره‌به‌گایه‌تی، بۆ سه‌پاندنی مه‌زه‌ب له‌سه‌رده‌می ده‌ره‌به‌گایه‌تیدا، بۆ شه‌و کورن و که‌له‌به‌رانه‌ی مه‌زه‌ب دروستی ده‌کات تیایدا، کۆمه‌ل تیایدا به‌نگ ده‌کات، شه‌قل تیایدا به‌نگ ده‌کات، ئینسانی تیادا به‌نگ ده‌کات و سه‌ره‌نجام هه‌موو شه‌قله‌کان له‌ده‌وری یه‌که‌ فه‌لسفه، یا یه‌که‌ ئایدیۆلۆژیای توتالیتاری ئیفلج ده‌کات، که جگه‌ له‌روانگی خۆی روانگی تر ناخویننیه‌وه، شه‌مانه‌ی تر شتی ترن دنیای دیموکراسی و دنیای پیشه‌سازی و دنیای کۆمه‌لایه‌تیه‌ تازه‌کان، شه‌مه‌ شتیکی ترن له‌ناو شه‌م دنیایه‌ هیزی تازه‌ دروست ده‌بی، شه‌م هیزه‌ تازه‌یه‌ هیزیکه‌ په‌یامی هه‌یه، فه‌لسفه‌ی هه‌یه، هیزیکه‌ به‌رنامه‌ی لایه‌نی که‌م و به‌رنامه‌ی لایه‌نی دووری هه‌یه، هیزیکه‌ ده‌چپته‌ ژۆر باری به‌رپرسیاریتییه‌کی میژوویی گه‌وره‌وه‌و ده‌که‌ویت شه‌له‌گه‌ل رابردوو، ده‌که‌ویت شه‌پری سه‌ربازی، کۆمه‌لایه‌تی،

كه لتورى، پيشه سازى، ئابورى، هونهرى و ئەدەبى، دەكه ویتە شەپى ئەقلانى
 ھەتا شەپى سايكۆلۆژى، شەپى مال، شەپى تاك، شەپى ژن، شەپى منال:
 شەپى پەرۋەردە. ئەمە پەياممكى زۆر زۆر گەۋدە مېژۋويپە كە تەنیا ئەو
 ھېزانى لەناو ئەو رېپەۋە لەدايك دەبن تەنھا ئەمانە دەتوانن نوپنەرى راستگۇر
 ئەم كارە بن، ئەوانى تر كە دەيانەوئ رابردو ئارايشت بكنەو بەنوئ
 بيفرۆشنەۋە بەخەلك، ناتوانن، چونكە لەبازاردا روپپە نەماۋە شتى پېكېرى
 لەبازاردا ئىستا دراۋى تازە دەخوات، روپپە تەۋاۋ بوو، ھەروا ئابورى ئالوئ
 تەۋاۋ بوو، ناكړئ ھېلكە بەرى و تەماتە بكړى، تەماتە بەرى و برنج بېنى، ئەو
 ھى سەدەكانى ناوەرپاست بوو، لەسەردەمى ئىستادا، كۆنخاۋەكان بەزۆر
 زۆردارى تۆ لەسەر مەساحەيكى رابردو ماون، ئەيانەوئ ئەم مەساحەيكە بكنە
 ئەزەلى، كە پېشم وايە ئەزەليەت لەدنيای كۆمەلەپەتە و سياسى و ھېز
 رادىكالەكاندا نپە و ھەموو شتېك بەرەو گۆرپان دەپوات.

خاك: كاك مەلابەختيار ئەو باكگراوندە چىپە؟ ئەو زمينەيكە چىپە ك
 وادەكات ھېزىكى فېندەميتاليزمى بتوانئ لەمپۆى رۆژگارى كوردستاندا، بتوان
 بىمىتتەۋە، ياخود بپەوئ بانگەشەى ئەو بەكات كە ئەو دەبىتە مىراتگەر
 ديموكراسى؟

مەلابەختيار: فېندەميتاليزم پشت بە مەسەلەى دىنى دەبەستى، دىنىش
 زۆر تېكەلاۋى رۆج بوو، مەسەلە مادىەكانى لى دەربەكەى يەككە لەكارىگەرەكار
 كە كارلېك لەگەل مۆڤدا دەكات و ئاۋىتەى مەسەلەى دەرونى و مەسەلەى رۆج
 ئىنسان بوو، مەسەلەى ئايپن و مەزھەبەكانە. ھېشتا لەولاتى ئىمە مەسەلە
 مادىەكان، مەسەلە ئەقلانپەكان، مەسەلە دنياپەكان، شۆپشى تەكنەلۆژ
 بەھوكمى ئەۋەى رابردوومان بەيارە لەرېنسانس، بەيارە لەچاكسازى ئايپنى
 بەيارە لەرۆشنگەرى، بەيارە لەشۆپشى پيشەسازى و ديموكراسى، بۆيە ھېشتا
 كارىگەرەكانى ئەو مەسەلە رۆحانە لەسەر روپەرىكى بەرچاۋى خەلك زۆر
 بۆيە فەندەمەنتاليزم ئەتوانئ لەسەر ئەم رابوردوۋە بەيارە ئەرز بكيائى
 ھەتارادەيك سەوزىش بېئ، بەلام ئەم قۇناغە ئىنتقالپەى كە ئىستا تيايدا دەژ
 قۇناغىكى ئىنتقالپە لەنپوان دنياى سەدەكانى ناوەرپاستى ئىمە و لەنپوان تېپەرد
 لەدنيای سەدەكانى ناوەرپاست و دروستكردى دەسەلاتى ديموكراسى

جیهانیبینه جوانه‌کانی نازادی و نه‌قل و مؤدیرنیتته، ئەم ئامانجانەش هیشتا تازە چڕۆیان کردوو. گۆژمەکانیان هیشتا تەواو خۆیان نەگرتوو، بۆیە ئەو مەسەلە رۆحیانەیی که لەخیزانی ئێمە ماوه، لەتاککی ئێمە ماوه، لەرابردوییەکی دەستکارینە کراوماندا ماوه، فەندەمەنتالیزم ئەتوانی ئیستاش بەشیوەی جۆراوجۆر ئیشی لەسەربکات، بەشیوەی تیرۆر ئەتوانی ئیشی لەسەربکات و بەشی خۆی دابڕی. بەناوی میانرەووە ئەتوانی ئیشی لەسەربکات و رەهەندی تری لێ بدۆزیتەو و بەشی خۆی لێ دابڕی، هەر ئەم بەشدایانەیی جۆرەها ریگا‌کانی فۆندەمەنتالیزم بەلگەیی چییە؟ بەلگەیی ئەو یە که خۆی رابردو که‌وتۆتە قەیرانەو، نوێنەرەوێ راستەقینەو چاککی نیە، بۆیە قەیرانە‌کەیی وایلیکردوو هەر کۆمەڵێکی ئیسلامگەرا هەستێ و بەشیوە‌یکە بتوانی تەعبیر لەرابردو بکات، ئەمە خۆی باشترین بەلگەیی شکستی رابردوو که‌خواه‌نیکی نیە، که بتوانی بیگونجینی لەگەڵ ئەم ئالوگۆرانی، که‌خواه‌نی نەبێ، چەندین خواه‌نیکی بۆ پەیدائەبێ، ئەم چەند خواه‌نە ئاخیرین سەنگەرە‌کانی فۆندەمەنتالیزم، فۆندەمەنتالیزم بە‌به‌رگ و رەنگی جۆراوجۆرەو.

خالک: دەتوانین ئەم سەردەمە ناوینیین سەردەمی رۆشنگەری؟

هەڵا بەختیار: سەرەتای سەردەمی رۆشنگەری کوردییە بەتەسەوری من، رۆشنگەری بە‌چەمکە مؤدیرنیتتە‌کەیی، ئەگینا رۆشنگەری وە‌کو رۆژنامە، وە‌کو گۆڤار، وە‌کو ئەدەب، رۆشنگەری وە‌کو زمان، وە‌کو ئایدیۆلۆژیەت لەسەردەمی جەنگی یە‌کەمی جیهانەو لە‌لای ئێمە سەریان هە‌لداوه، رۆژنامەیی کوردستان رۆشنایەکی رۆشنگەری، کتیبە میژووییە‌کانی نوێمان رۆشنگەرییە، گۆڤار و رۆژنامە‌کانی که لە‌کوردستان دەرچوون، چە‌کەرەیی رۆشنگەرییە، رەخنە‌کانی که‌لای ئێمە هە‌بووه رۆشنگەرییە، شاعیرە‌کانمان بە‌شیکیان رۆشنگەرن، قە‌ڵەمە جوانە‌کانی ئەو سەردەمە هە‌مووی بە‌شیکن لە‌رۆشنگەری، بە‌لام ئیستا رۆشنگەری ئاویتە بە‌مؤدیرنیتتە‌ بووه، ولاتی ئێمەش وە‌کو جاران نیە دایراوبیت لە‌دە‌ورووبە‌رو لە‌دونیای و ئالوگۆرانی لە‌دنیا دا هە‌یه، یانی کارلیک هە‌یه لە‌نتوان دە‌ستکە‌وتە هەرە‌جوانە‌کانی بە‌شەری لە‌گە‌ڵ سەرەتای مؤدیرنیتتە‌کردنی کوردستان. ئیتر لە‌مە‌ودا کۆی ئە‌رکه‌ رۆشنگەریە‌کان دە‌بێ بە‌دیه‌یتن.

خاك: با تۆزتك چه مكه كانی فكر به جیبهیلین و قسه یه کیش له سه ر ئیستیای
خۆمان بکه ین، حکومتی هه ریمی کوردستان نه و حکومتی که له سه ر نه و
بنیاته دیته کایه وه که ده یه وی چه مکه کانی دیموکراسی و سه رجه م نه و
چه مکه نه ی تریش که له سه روی هه موویانه وه ئازادییه بیناسینئ به دنیا له لایه کی
تره وه کۆمه لیک خزمه تگوزاری زۆر پیشکەشی خه لک ده کات، له لایه کی تره وه
هه ول ده دات بۆ دابینکردنی ئازادییه کان، هه موو نه م شتانه .. به لام هیشتا
خه لکی ئیمه گله یی هه یه ئاخۆ گله ییه کانی خه لک تا چه ند راستن؟ ئاخۆ
حکومتی هه ریم له توانیدا هه بووه له وه زیاتر بکات له وه ی که کردویه تی و ئیستا
خه لک له م ساته دا گله یی لیده کات؟

هه لایه ختیار: وه لامی نه م پرسسیارانه ئاماری ده ویت، بۆنه وه ی ئینسان
بتوانی به ئامار قسه بکات، نه ک ئومیده واری، نه ک لایه نگری من بۆ حکومت یا
هه لگه پانه وه ی من له حکومت، نه مه یه ک. پیش نه وه ی ئاماره کان بخمه پوو،
نه مه وی بلیم نه م حکومتی ئیمه جارئ حکومتیک نیه به کاملی توانیبیتی
ئه رکه کانی دیموکراسی خیتابی دیموکراسی و مۆدیرنیته و دنیای مه دهنی و ئازادی
به دییه یئنی، له بهر دوو هۆ: هۆیه کی بابه تییه، که به راستی له باری بابه تییه وه
هیشتا زۆرمان ماوه قوناغه که بپرین، چوارده سال له رابه پرین به دواوه، چوارده
ساله که ش شه ش هه وت سال شه پی ناوخۆ، شه ش هه وت سالی ش جۆره ها
گه مارۆ، گه مارۆی نیونه ته وه یی هه بووه، گه مارۆی عیراقیش له سه ر ئیمه هه بووه،
نه مه جگه له ته نگوچه له مکه کانی خۆمان، به راستی یه کیتی و پارتی، که وه کو
دوو حزبی سه ره کی له کوردستاندا بوین، که م نه زمون بووین و له شاخ هاتبووینه
شار، هیشتا له فه لسه فه ی حوکم، له فه لسه فه ی ئیداره، له فه لسه فه ی ئابوری،
له دنیا که وه کو پیویست و دنه بوینه وه و ده توانم بلیم که موکوپی کی باشمان هه بوو
له چوارده سالی رابردودا، بۆنه وه ی بزانی فله لسه فه ی حوکمان رو ن بکه ینه وه،
ئیداره و ئابوری و شته کانی ژیان و که لتوو په روه رده و هه موو نه مانه رو نتر
بکه ینه وه و پشت ببه ستین به خیتابی که به راستی خیتابی نه م سه رده مه بیت.
نه و که موکوپی یانه ی که هه ن، هه ندیکی په یوه ندی به باره بابه تییه که وه هه یه،
هه ندیکی په یوه ندی به وه وه هه یه که حکومت چی به جیه یشتوو، به راستی
له لایه که وه ویرانی جیه یشتوو، له لایه کی تره وه داموده زگای بیروکراتی

مشہ خوری جیہیشٹووه، خۆ ئیمه چیمان وه رگریووه؟ ئیمه هاتووین حکومت وتویه تی من به رگه ی روداو ده کان ناگرم کوردستانم جیہیشٹووه، که کوردستانی به جیہیشٹووه مه جلسی ته شریعی به جیہیشٹووه، که هیچ بوو، مه جلسی ته نفیزی به جیہیشٹووه، که هیچ بوو، پارێزگای به جیہیشٹووه، که هیچ نه بوون، ئه مه جگه له وهی که ۷۰٪ی ئه م ئیدارانە ی به ناو هه بوو، پارێزگای کردبوو به قهزا، ناحیه ی کردبوو به گوند، یانی ئالیاتی نه هیشٹووه بینایه ی بۆ نه هیشٹووین، داموده زگای بۆ جینه هیشٹووین، بلدۆزه ی بۆ نه هیشٹووین، شۆفلی بۆ نه هیشٹووین، هیچ ئالیه کی به جینه هیشٹووه که تو بتوانی ئیشی له سه ربکه ی، ئیستا ئاماریکمان له بهره ده ستایه له هه موو ئاو ئامارانە ی که بۆ به پێوه بردنی ناحیه، گوند، قهزا، پارێزگا پێویستن له سالی ۱۹۹۰ تا ۱۹۹۱ له عێراق، له کوردستان که لێی به جیماوه به پێی زانستی ئابوری سفریه کسانی سفر، یانی هیچی لێ به جینه ماوه، یانی تو ناتوانی بلێی شتی که به جیماوه تو ئه م شته ت که وره کردووه، نه خێر تو ده توانی بلێی له سفره وه ده ست پێکردووه، له سفریشه وه پێنج هه زار گوندی خاپورکراو ئه بێ ئاو ده دان بکه یته وه، به ده یان قهزاو ناحیه ئه بێ ئاو ده دان بکه یته وه، ئه مه جگه له وه ی پارێزگا کانی ش خۆمان ئه زانین، پارێزگاگان، سالی ۱۹۹۱ هاتوینه ته سه ر حوکم، به لام ئیمگانیاتی کاره با، ئاو ده پۆ، ژێرخان، ئابوری ئه م پارێزگایانه می په نجاکان بووه، کاره با ی سلیمانی می په نجاکان بووه، که سلیمانیان رزگار کردووه، هه ولێر ئیستاش ئاو ده پۆی نییه، هه موو ئاو ده پۆه که ی به سه ر کۆلانه کاندایه ت و ده پوات، ته نها سلیمانی له کوردستاندا توانیویه تی جوانترین ئاو ده پۆ، ده توانم بلیم نمونه ییترین ئاو ده پۆ که شاره وانی سلیمانی له سلیمانی کردویه تی له چاو هه موو پارێزگا کانی عێراقیش شتی وا نییه؛ هه رگیز هه تا بیست و پێنج سالی تر کێشه ی ئاو ده پۆ له سلیمانی نه ماوه، ئه م حکومته ی ئیمه شانی داوه ته به ری ئیشی کردووه هیلک بووه و بێگومان ئه وانه ی که قسه ش به م حکومته ده لێن، به ئیمه ی ده لێن، به رای من جاری قسه ی دوژمه کان بخه ره لاوه، چاک بکه یته و خراپ بکه یته دوژمن هه ر قسه ت پێ ده لێ، ئه مه یه ک، ئه مینێته وه سه ر هه ندێ له خه لکه دلسۆزه که که قسه ده که ن له روژنامه کاندایه، هه ندێ نوسه ری باش هه یه، هه ندێ ئابوریزانی باش هه یه، قسه ی باش ده کات، هه قه گوێیان انیگرین، گوێشیان لێگراوه، هه شه به راستی تاقه تی هیچی نه ماوه، باش بکه یته و خراپ بکه یته هه ر قسه ده کات،

نوسەرى ۋا ھەيە تەمەنى ناگاتە بىستويەك سال، ستونىك دەنوسىت لەدىرى
يەكەميە ھەتا كۆتايى نە ئەقلى بەدواۋەيە، نە ئامارى بەدواۋەيە، نە زانىيى
بەدواۋەيە، سەرەنجام جگە لە رق ھىچى تىرى بەدواۋەيە، ئىنسانىش كە رق
دايگرت بىگومان بۆچۈنەكانى يا كورت ئەھيىنى با سەرئەكات، ئەگەر مۆلەتم
بەدى ھەندى ئامار دەخوئىنمەرە كە ئامارى ھكۈمەتە پىشكەشى كىردۈۋە
ھەموشى ۋەزارەت بەۋەزارەت لەبەردەستمايە، ھەركەس ۋۆژنامەيەك بىيەۋى
ئەم ئامارانە تەحقيقى لىبكات دەتوانى بچى تەحقيقى لىبكات، ھەر
تەلەفزيۇنىك دەيەۋى با مېزگىرى لەسەر بكات، كە ئاخۇ ۋەزارەت، بەۋەزارەت با
پسپۇرەكانى ئەۋ ۋەزارەتەن بېن قسە بكەن لەسەر ئەم ئامارانە، بۆلەۋەي بزانن
كە ئاخۇ ھىچ كراۋە يان نەكراۋە؟ كەموكۇپىش ھەيى يا نەبى، گەندەلى ھەيە،
من ھىچ لارىم لەمە نىيە، ئەمەش دەيى چارە بىرى، بەلام ئەم ئامارانە بخوئىنەۋە
بۆلەۋەي بزانرى ئەم ھكۈمەتەي ئىمە ئەۋەيە كە ھەندى ۋۆژنامەۋ خەلك
لەملاۋەۋە قسەي پىدەلەين، ۋەكو ئەۋەي ئىمە ھىچمان نەكىردۈۋە لەكوردستاندا،
من لەھكۈمەت نەبووم، بىگومان لەيەكىتتىي نىشتەمانىم ۋەكادىرى سياسىم، بەلام
دەزانم ئەم ھكۈمەتە غەدىرىكى لىدەكرىۋە ھەقىقەتەكان ۋەكو خۇي باس
ناكەن، سالى ۱۹۹۱ ئىمە ھاتىنە سەر ھوكم چاپخانە، كۆمپيوتەر، پرىنتەر،
ئىتتىسناخ، چاپ، رۇنيۇ، كامىراي قىدىق، سەتەلايت، تەلەفزيۇن، قىدىق، ئەمانە
ھىچى لەم ۋولاتى ئىمە نەبوۋە، ئىستا چوار چاپخانەي گەرە ھەيە، (۱۹۷۶)
كۆمپيوتەر لەدائىرەكاندا ھەيە، (۲۲۷۲) پرىنتەر لەدائىرەكاندا ھەيە، (۸۱۸)
ئىستىسناخ لەدائىرەكاندا ھەيە، چاپخانەي بچوك (۷۲۱) ھەيە، رۇنيۇ (۱۴۲)
لەدائىرەكاندا ھەيە، كامىراي فۇتۇ (۲۱۳) بۇ كاروبارەكان ھەيە، كامىراي قىدىق
(۱۹۲) ھەيە، سەتەلايت (۵۵۳) ھەيە، تەلەفزيۇن (۱۳۴۲) ھەيە، قىدىق (۵)،
جۇرى تر (۴)، جۇرى تر (۴۵) كۆي گىشتى (۱۱۹۸۳) ئامىر لەۋ ئامىرانە
لەكوردستاندا ھەيە، نەربىيە ۋە باخچەي ساۋابان لە ۱۹۹۱ لەھەموو كوردستان (۱۶)
باخچەي ساۋابان ھەبوۋە، مەبەستم لەئىدارەي سلىمانىدا، ئىستا (۴۲) ھەيە،
خوئىندنگە لەھەموو ئىدارەي ئىمە (۳۶۰) خوئىندنگە ھەبوۋە، سالى ۲۰۰۴
گەيشتۆتە (۱۹۹۷) خوئىندنگە، پەيمانگا سالى ۱۹۹۱ يەك پەيمانگا لەسلىمانى
ھەبوۋە، ئىستا (۱۵) پەيمانگا لەسلىمانى ھەيە، سالى ۱۹۹۱ زانكۇ لەسنورى
دەسەلاتى ئىمە ھىچ نەبوۋە، ئىستا (۲) زانكۇ لەسنورى ئىمەدا ھەيە، سىيەم

له که لار به پړوه یه، چوارهم ههفته یی تاینده له خانه قین بناغه که ی داده نړی، پینجه میښ نه وه ی رانیه یه، ماموستای زانکو سالی ۱۹۹۱ هیچ له سلیمانی نه بووه، ئیستا ماموستای زانکو (۶۲۷) دکتوراو ماجستیر دهرس ده لئینه وه، له زانکو سالی ۱۹۹۱ هیچ خویندکاریکی زانکو له سنوره کانی ده سالاتی ئیمه نه بووه، ئیستا (۱۱۹۸۲) خویندکار له ژیر ده سالاته کانی ئیمه هیه، نه مه بهس له بوری په روه رده و زانکوو نامیره کان، له باری ته ندروستی سالی ۱۹۹۱ (۱۱) نه خوشخانه، (۱۰۱) بنکه، (۱۸۲) پزیشک، (۹۶۰) کادری ته ندروستی، (۹۲) ئوتومبیلی فریا که وتن هه بووه، ئیستا سالی ۲۰۰۴ نه ک سالی ۲۰۰۵ بۆ ۲۰۰۶ نه خوشخانه بووه به (۲۷)، بنکه ی ته ندروستی بووه به (۴۷۳)، پزیشک بووه به (۱۲۹۲)، کادری ته ندروستی بووه به (۶۸۸۸)، ئوتومبیلی فریا که وتن بووه به (۳۳۸)، هه ندی له چاره سه رکردنه کانی وه زاره تی ته ندروستی سالی ۲۰۰۲، سه ردانی نه خوش (۲۲۲۰۶۳۳) سه ردانی نه خوشخانه یان کردووه، چه ند سؤنه ر کراوه له م ولاته ی ئیمه (۵۲۳۵۴) که س سؤنه ری بۆکراوه به به لاش، کیسه ی خوینی کارکراو (۲۲۸۷۰)، نه شته رگه ری (۳۳۳۹۳)، شکاندنی به ردی گورچیله (۱۴۸۰)، نه خوشی ددان (۱۰۵۵۱۶) نه خوشی ددان چاره سه رکراوه، نه مه خزمه ته یا خزمه ت نییه ؟

با بیینه سه ر هه ندی ئاماری تر، شاره وانی، زه وی دابه شکراوه به سه ر چینه کانی کوردستان، (۵۳۸۶۹)، تۆپی ئاوی پاکی راکیشراو له شارو شاروچکه کاندا (۶۹۲ کم)، شه قامی قیرتاو کراوه و هی کولانه کانیش (۴۵۰۰۰۰ کم)، نه نجامدانی ئاوه رۆ (۶۹۲) کیلومه تر چوارگوشه، دروستکردنی باخچه له شارو شاروچکه کان (۳۰۰) باخ له شارو شاروچکه کاندا دروستکراوه، دروستکردنی بینای تازه ی شاره وانی شه ش بینای گه وره ی شاره وانی دروستکراوه، دابینکردنی ئامیری جؤراو جؤر (۱۴۱۴) ئامیری جؤراو جؤر بۆ شاره وانیه کان دابینکراوه، پیدانی مۆله تی خانوبه ره له شاره وانی سلیمانی بۆ نمونه دروستکردنی خانوو (۱۵۸۹۲) باله خانه و دوکان (۱۸۳۴) زیاده و چاکردن (۶۳۹۲).

پیشم وایه ئاماره کان زۆر زۆر رونه و گۆرینی شاری سلیمانی له به رچاوی هه موو لایه ک ده زانین، که چۆن گۆراوه و چۆن نه گۆراوه، نه مه به شیک کی که می ئاماره کانه، بیتگومان زۆر زۆر شت هیه که ئینسان ده توانی قسه ی له سه ربکات،

ئەمەش ئامارىكە لەسەر گۇڧارو رۇژنامەى مۇلە تدرائى ئازادى كە لەولائى ئىمە دراوہ، رۇژنامەى رۇژانە سى دانە، ھەفتانە سىانزە، دوو ھەفتە جارىك سىانزە، مانگانە پانزە، ۋەرزى ھەشت، ھەفتانە دوو گۇڧار، دوو ھەفتە جارىك چوار، مانگانە (۴۹)، ۋەرزى (۳۹)، بىست و يەك رادىقۇ لەسلىمانى ئىش دەكات، كۆى سەرەكى و لقەكانى رادىقۇ (۴۱)، تەلە فزىۋنى ناوخۆى كوردستان لەسلىمانىدا (۱۰) دانە بەشۋىنەكانى تر (۳۷).

من نازانم ئەگەر ئەم ھەموو گۇڧارو رۇژنامەى نەتوانن ئازادى بىروپا دەرېپن، ئەو ھەموو نەخۇشخانەى، ئەو ھەموو خويىندىگەى، ئەو ھەموو پىشەسازىيە، ئەو ھەموو خزمەتە كە من دوپىنئى باسى پىشەسازى ۋەزارەتى پىشەسازىم كرد بەسەدان مىيۇن دۇلار لەسەر كارگە، ھەزاروپىنچسەد كارگە لەئىدارەى سلىمانى ئىش دەكات، كە ئەمە بناغەى ژۇرخانىكى ئابورى پتەۋەو سەرەتاي دروستكردىنى چىنى مامناۋەندىيە لەكوردستاندا. ھەر ۋلايتك ئەمە بناغەى ئابورى چىنى ناۋەراستى بىن، ئەو ۋلا تە لەسەرەتاي گەۋرەترىن گۇپانكارىەكانى مىژۋودايە، ئەوروپاي رۇژھەلات، يەككە لەھۆيە ھەرە سەرەكىەكانى كە روخواۋە، چىنى ناۋەراستىيان بۇخۇيان نەھىشت، ئەوروپا ئىستاش كە دىنامىكىەتى گەشەكرىدە، چونكە چىنى ناۋەراستى لەبارى ئابورىيەۋە بەھىزترىن چىنە، زۇرتترىن سەرمايەى ھەيە، بۇيە دەتوانن سەربكەۋىت، ئىستا دووھەزار مىيۇنىر لەسلىمانى ھەيە، مىيۇنىر بەدۇلار نەك بەدىنارەكەى ئىستا، ئەمە ئەگەر ھەبىن لەبەرچاۋى نەگرىن، ئەم خزمەتانە لەبەرچاۋنەگرىن، تەنھا ئەۋە لەبەرچاۋېگرىن جادەيەك ھەلگەندراۋە يا كۆمەلئىك گەندەلى و دزى و مشەخۇرى ھەيە، من دەلئىم ھەيە، لەكۆبونەۋەشدا وتومانە ھەيە، بەبەرپىز سەرۋكى حكومەتىشمان وتوۋە ھەيە، سەرۋكى حكومەت خۇشى وتوۋەتى ھەيە و ئىستا لەھىمەتئىكى گەۋرەدايە بۇ چارەسەركرىدن، ئەۋە راپۇرتى چاۋدىرى دارايى لەناۋ ئەم راپۇرتە ھەيە كە ئەمە كراۋە، كە چەند پىشكىنن لەدامودەزگاكاندا كراۋە، چەند گۇپراۋە، چەند كەس سزاندراۋە، ھەموۋى لەناۋ ئەمە ھەيە و ئىستاش لئىكۆلئىنەۋەى تايبەت بۇ ئەمانە ھەيە، من پىم وابى نامەۋى چاۋپىكەۋتەنەكەتان لەخويىندەۋەى كىتئىكى ئامار بىكەم، من يەك كىتئىب ئامارم لەبەردەستە، پىنچ لاپەرە لەئامارەكەم خويىندۇتەۋە، ئەم ئامارانە بەلگەى ئەۋەن ئەو ئىدعايانەى كە ئەمانكرىد سالى ۱۹۷۵ كە (ى.ن.ك) دامەزرا، سەرلەنۋى (پ.د.ك) كە بەناۋى قىادەى مۇەقەتە

دامه زرا، جزیہ کانی تر کہ دوایی دامه زران و دوایی هاوپه یمانی کوردستانی په یمانان دا، وتمان ئیمه دیننه سەر حوکم ئالوگۆری زۆر گه وره ده کهین ئه گهر له م ئامارانە ی که من خویندومه ته وه، به ویژدانیشه وه خویندومه ته وه، له هیچ یه کیکیدا، له هیچ بوارێک له بواره کاندایه نجا به رامبهری زه مانی حکومه تمان که متر نه کردوه، ئیمه که چوینه شاخ په یمانان دا وتمان حوکمی زاتی به دیده هینین، ئیستا چیمان به دیهیناوه؟ حوکمی زاتی یا فیدرالمان به دیهیناوه؟ هه لێ ژاردنمان به دیهیناوه، کێ له خه یالیا بوو هیژی پیشمه رگی کوردستان به ره سمی بناسرێ؟ زمانی کوردی بێ به زمانی ره سمی له م ولاته؟ ۱۷٪ ی بودجه ی عێراق بۆ کوردستان ته رخان بکری؟ وه زاره تی ده ره وه ی عێراق بدرێ به کورد؟ بۆ په یوه ندیه کانی هه ریم له نه ته وه یه کگرتوه کانیش قبول کرا، کێ خه یالی بوو جه نابی مام جه لال به زمانی کوردی له نه ته وه یه کگرتوه کان و له پال سه رۆکی ئه مریکا قسه بکات؟ کێ خه یالی بوو جه نابی سه رۆکی هه ریم به جلی کوردیه وه بچێ له کۆشکی سپی و تار بخوینیته وه وه لایمی رۆژنامه نوسه کان بداته وه؟ کێ خه یالی نه وه ی هه یوو ئه م هه موو ئازادیه ی هه بێ؟ کێ خه یالی بوو ئه م هه موو حزیه دروست بێ؟ ئه م هه موو ته له فزیۆنه، خواخوامان بوو به پر سه کانمان له به یانی ئازاردا، له سائی جارێک مقابه له ی به پر سه یێک له به پر سه کان بکری، خه و بووه ته له فزیۆن یه کیێک له به پر سه کان ده ر بچێ له عێراقدا مقابه له ی بکه ن، که مقابه له یه کیش ده کرا، به پر سه یێکی گه وره ی پارته ی که وه زیریکی ئه بیینی خۆ ئه مه مان نه ئه بیست له دوره وه یه ک چرکه ئه مان بیست، ئه مه شمان پێ خوشیوو، ئیستا خۆمان چوار سه ته لایتمان هه یه، له هه ولێرو سلیمانی بیست بۆ بیست و پینچ ته له فزیۆنی ئازادمان هه یه، ئیستا رۆژانه حزیه کان له سه ر ته له فزیۆن، له هۆله کان، له رۆژنامه کان، له گۆزاره کان، له سیاسه تی نیونه ته وه بییدان، ده چنه ده ره وه، دینه ناو ولات. نادیده گرتنی ئه مانه گوناخه.

خاک: په یوه ندیه کی ته له فۆنیمان له گه لدایه ..

رزگار عبدالقادر: شه وتان باش، من حه زم کرد موداخه له یه ک بکه م له سه ر ئه و ئامارانە ی که کاک به ختیار باسی کرد، له وه ده چی ئه و نه توانی هه مووی شیکاته وه، به س من وه کو به پێوه به ری کۆمپانیای نوکان هه ندێ شتم لایه که له سه ر بودجه ی حکومه تی هه ریمی کوردستان جیبه جی ده کری، حه زده که م

ئامازەى پێبەم، ئێمە ھەرۆھە کو گروپی ئۆکان ئیستا بایى ھەوت ملیۆن دۆلار ئیشی ھۆمەتی ھەرێمی کوردستان جێبەجێ دەکەین لەوانە دروستکردنی خۆبەندە و نەخۆشخانە، چارەسەر خۆبەندەگا و نەخۆشخانە و خانوی تایبەت بەکارمەندەکان، لەسەر تاسەری کوردستاندا، دروستکردنی جادەى چەمى ریزان ھەر لەلایەن کۆمپانیاکەى ئێمە و ھە، دروستکردنی ھەوت بەلەخانەى لەرەپەرین، کە ئەو بەشیکێتى کە خۆى سێ بەشە و چل بەلەخانەى کە دروست دەکرێت بۆ ھەمانبەران، ھەرۆھە ھەندێ ئیشی ترمان ھەى کە جێبەجێمان کردووە، دروستکردنی جادەى دووسادی بەکرەجۆ، ئیستا ئیش لەسایدی بەکرەجۆ فرۆکەخانەى سلیمانی ئەکەین، ھەرۆھە پێرێ بەردی بناغەى دروستکردنی کارگەى کى خشت و بلۆکمان دانا کە شیوەى کى تازەى لەبازیان دادەمەزێ، ئەمە کەمێک ئەم شتانە لەلایە ئەگەر بتوانێ پەيوەندى لەگەڵ کۆمپانیاکاندا بکری، دەتوانن دەرپەخەن کە چەند ھۆمەتی ھەرێم بودجەى داناوہ بۆ ئەو ئیشانە و مەن دانیشتان دەکەم جەماوەرى کورد بەھێچ کەسێک راي ناگۆرێ و دۆرمانیش خەيالێان خاوە ئینشانە لێ ھەر سەرکەوتوو دەبن. زۆر سوپاس.

مەلایەختیار: ئەو بەس کۆمپانیاکە، مەن و مە زاروپێچ سەد کۆمپانیا ھەى لە کوردستان کۆمپانیاکەى راستە گەرەى، یەلەم ئەو کۆمپانیاکە لە کۆمپانیاکان، کۆمپانیاى ولاتانیس حساب کە، کۆمپانیاى چیمان لەگەلداى، ژاپۆمان لەگەلداى، ئەلمانان لایە، ولاتانی تر ئەمانە ھەموو حساب بکەن، ئەم ئالوگۆرە گەورە کە بەراستى وەرچەرخانە لەمێژووی ئێمە، ئەمە لەخۆیە وەرۆست نابێ، مەن لەزانکۆی کۆیە بووم، خۆبەندەکارێک لێى پرسیم، لەوانە بوو کە یاخى بوو، زانکۆی کۆیە بەرامبەرە کە سى چل بەلەخانە چوو بە ئاسمانا، ھەموو تازە دروست دەکرێت، لەولاشەو ھەبەتسولتان تونێلێک لێ دەدرێ، خۆبەندەکارە کە لێى پرسیم و تى ئێو چیتان کردووە؟ تۆ یەک سەعاتە قسە بۆ ئێمە ئەکەیت ئێمە ھەموومان ھێچ نابینن، و مە ھەبەتسولتان کون دەکەن نابینن؟ ئەو ھەموو بەلەخانەى بەرامبەر نابینن؟ و مە ئەمە بەس لەقەزایە کدا.

خاک: لیستی ھاوپەیمانی کوردستان لیستیەکە با بۆین لەسەر پەرەنسیپەکانى دیموکراسى دامەزراوە، پرسى ئێمە لێرەدا ئەو ھە، بۆچى ھەندێک ھێز لە لیستی ھاوپەیمانی کوردستان جێگەیان نەبۆتەو، بۆچى یەگرتوو جێگای نابیتەو؟ بۆ پارتى چارەسەر جێگای نابیتەو؟ بۆ بزوتنەو ھى ئیسلامى و پارتى

کاری سهر به خو جیگه یان نابیتته وه؟ ئەم هیژانه بۆچی ناتوانن ئەمجاره له ناو لیستی هاوپیهمانی کوردستاندا بن؟

هه لایه ختیبار: ئەوانه به جیماون، خیتابی ئەوان خیتابیکن له رابردو و دایه، وهکو وتم خیتابی ئیمه مۆییرنیتته و دیموکراسی و تیپهرینه له رابردوو، خیتابی ئەوان به جیماوه، کاتیک ئیستا ده زانن ئەوانه هاوپیهمانی کوردستان ده توانی ژور شت بگۆری و ئەو گۆرانه له باری ستراتیژی وه، له قازانجی نایدیۆلۆژی هتی ئەوان نیه و چوارچێوهی ئەوان هه لته ته کێنن، بۆیه ئەوانه به پاساوی جۆراوجۆر ههریه که به جۆری، یه کێ خۆی هه لئاسیوه به هیژی ده ره کی، یه کێ خۆی هه لئاسیوه به رابردوو، یه کێ چه قی به ستوه له ولاوه، یه کێ به ناوی چه پ که به راستی هیچ خیتابییکیشیان بۆنی چه پی لئ نایهت، ئەمانه هه موویان به جیماون، هی وا هه یه باسی ئەوه ده کات که ده لئ کۆمونیستی عه یاره بیست و چواره، من خیتابه کانیان ده خوینمه وه کۆنه ویستی عه یاره بیست و چواره، کۆمونیست نیه، که تۆ به جیته مینی هیژیک نه توانی نوینه ره وهی گۆرانکاریه جوانه کانی ژیان بیت، بیگومان ده که ویتته ناکۆکی له گه لئا، ئەو ناکۆکیه ی به چی ئەرازییتته وه که تۆ خراپی، که نادیموکراتی، تۆ گه نده لئ، نازانم چی و چی بۆنموونه: من ئەمۆ له ده ره بندیخانیشت ئەو قسه یه م کرد براییانی یه کگرتوو له ناو خۆیان که زانیاری باشمان هه یه له سهریان، له ده ره وهش که پروپاگه نده ده که ن، ده لئین ئیمه ته حه مولی ئەم دوو حکومه ته مان نه ماوه گه نده لئ و ناتوانن کێشه کان چاره سه ربکه ن، یه ک پۆسته ریان ده رکردوه، یه ک دروشمی سه ره کییان هه یه، دروشمه سه ره کیه که و پۆسته ره که یان هه مووی باسی ئەم گه نده لیه ی دوو حکومه ته ی کوردستان ده کات، من ئەوه نده ی که په یوه نده ی به گه نده لئ حکومه ته ی ئیمه وه هه یه، قسه ی ئەوانیشم قبوله و دلتیایان ده که م، ئەوان گه نده لئیان پئ چاره سه رناکری، ئیمه یین ده توانین چاره سه ری بکه یین، به لام من له سه رکردایه تی یه کگرتوو ده پرسم؟ له کادره کانیان، له وانه ی که شه وانه ده چن له ده ره گای ماله کان ده ده ن و ده لئین سه رکردایه تی یه کیتیتی و پارتی ناتوانن وه فادربێ بۆ شه هیده کانتان، بۆخه با ته که تان، من لئیان ده پرسم به ویرژدانیان، حزبی ک سالی ۱۹۷۲ خۆی ته جمیدکردبێ هه تا سالی ۱۹۹۴ جوله ی نه بووبی، نوزه ی نه بووبی، وشه ی لئوه نه هاتبی به رامبه ر به هه موو ئەو کاره ساتانه ی به رامبه ر به کورد رویداوه، ئیتر ۱۹۷۲ ته سفیری فه یلیه کان ده ستپیده کات، ۱۹۷۴

شهر ده‌ستپیده‌کات تا ١٩٧٥ سیاسی سوتماک به‌رام‌بهر به‌کوردستان به‌کارهاتوو ده‌ستپیده‌کات ده‌کریت هه‌ره‌سمان پی‌دیست، ١٩٧٦ ده‌ستپیده‌کینه‌وه، ١٩٧٨ دیهاته‌کانمان نامیتنی، شهری ئێران عێراق له ١٩٨٠ ده‌ستپیده‌کات، ئینجا ته‌بعیس، ئینجا ته‌عرب، ئینجا کیمیا‌باران، ئینجا ئه‌نفال، کاره‌ساته‌کانی شهری ئێران- عێراق، ئه‌مانه هه‌مووی حزیک ته‌حه‌مولی بیست سالی کاره‌سات و تاوانی رژیمی عێراق بکات، شه‌ش مانگ ته‌حه‌مولی حکومه‌تی یه‌کیته‌یی و حکومه‌تی پارته‌ی نا‌کات، ئه‌مه مه‌نتقه؟ تو ئه‌نفالت ته‌حه‌مول کردو قسه‌ت نه‌کرد، تو کیمیا‌بارانت بینو قسه‌ت نه‌کرد، به‌شیک له‌کادره‌کانت هه‌مووی خه‌لکی هه‌له‌بجه‌ن، تو پینچ هه‌زار گوندی خاپورکراوت بینو ته‌حه‌مولت کرد، تو زیندانه‌کانی به‌عس تی‌کۆشه‌ره‌کانی ئیمه هاواریان ئاسمانی ده‌گرته‌وه، گویت لی‌بوو ته‌حه‌مولت کرد، ئاخ‌ر تو ئه‌وانه‌ت ته‌حه‌مول کردبی، ئی ئه‌مه‌شت ته‌حه‌مول بکردایه، دوو سالی تر، سی سالی تر له‌گه‌ل ئیمه بویتایه، هیچ نه‌بوايه به‌شت ده‌در. خو بی‌ه‌ش نه‌ده‌بووی، ئاخ‌ر ئه‌م ئیدعایه ده‌شی ئینسان ئه‌قلی هه‌بی و باوه‌ری پی‌بکات بلێ ته‌حه‌مولم نه‌ماوه؟ ته‌حه‌مولی چیت نه‌ماوه؟!

خاک: دوو په‌یوه‌ندی‌مان له‌گه‌ل‌دایه...

یوسف حسین: به‌خیره‌اتنی کاک به‌ختیار ده‌که‌م، ده‌لیم بو ئه‌وه‌له‌بژاردنه، ته‌وانه‌ی که باسی دیموکراسی و خزمه‌تگوزاری ده‌که‌ن له‌بان‌گه‌شه‌که‌ی‌اندا، ئایا هیچ زه‌حمه‌تی‌کیان کیشاوه له‌مه‌وپیش؟ سوپاس.

نه‌رمین سه‌عدون: من وه‌کو بنه‌ماله‌یه‌کی شه‌هید، من نامه‌وی کاتتان بگرم، به‌لام خه‌لک هه‌مووی وشیاره‌و قسه‌ی له‌سه‌ر هه‌موو ئه‌زمونه‌کان کردوو، ته‌نها یه‌ک قسه‌م هه‌یه، ئه‌ی ئه‌وه‌که‌سانه‌ی که ده‌نگ ناده‌ن، ئه‌ی ئه‌وه‌که‌سانه‌ی که خیانه‌ت له‌خۆتان و خا‌که‌که‌تان ده‌که‌ن، ئه‌ی چۆن سه‌به‌ینێ که لیستی کوردو عه‌ره‌ب جیا‌کرایه‌وه، چۆن ده‌توانن له‌سه‌ر ئه‌م خا‌که‌ بژین و ئاووه‌وای ئه‌م خا‌که هه‌ل‌مژن؟ چی وه‌لامی کوردستانی دایک ده‌ده‌نه‌وه؟ له‌کۆتاییدا داوایه‌کم له‌کاک به‌ختیار هه‌یه، که چۆن هه‌رده‌م له‌پیشه‌وه‌ی خه‌بات بووه، چ له‌شاخ و چ له‌شار، هیوادارم دوا‌ی هه‌ل‌بژاردنیش، هه‌رده‌م چاوپێ‌که‌وتنه‌کانی به‌رده‌وام بێ له‌نزیکه‌وه تی‌که‌ل به‌کیشه‌کانی ناو کۆمه‌ل بێ، چون‌که چاره‌سه‌رکردنی هه‌موو کیشه‌کان پشت‌وپه‌نای بنه‌ماله‌ی شه‌هیدانه.

۴۴ لایہ اختیار: من ئەمەوی لەسەر ئەو سۆزە جوانەیی ئەو خوشکە بلییم: ئەگەر وەفامان هەبێ بۆ ئەوەی سەری ئەو خوشکەو کەس و کاری هەموو شەهیدەکان بەرزبکەین، من لێرەو هە پەیامم بۆ کاک عومەر فەتاح و وەزیرە بەرێزەکان و بۆ حکومەتی ئێمە و مەکتەبی سیاسی ئەوەیە، کە مادام خاوەنی ئەو جگەرسوتوانەین و ئاوا پەرۆشی ئێمە، هەقە لەدوای ئەم هەلبژاردنە، کە من دلتیام خەڵکی زۆرۆر دەنگ دەدات، هەقە دوای ئەو دەستبەجێ ئیش بکەین بۆ ئەوەی ئەو گلەیی و گازندە و رەخنانەیی کە خەڵک هەیهەتی بەرامبەر بە هەر دەزگایەک لە دەزگاگان، هەقی وایە بەزوترین کات چارەسەریان بکەین، بۆ ئەوەی ئەو بیانوەش لە نه یاری حکومەتە کەمان و لە شەهیدە کانتان و لە سەرۆکیە کانتان بپرین.

قەشەشم ئەوەیە مەسەلەیی دەنگەدان، دەنگدانە، گرتە کە ئەوەیە هەندێ کەس تێناگات کە دەنگەدانیش دەنگە، بەلام خراپترین جۆری دەنگدانە، دەنگەدان دەنگدانە بەدژەکانی ئێمە، بەدژەکانی دیموکراسی، بەوانەیی حەزناکەن ۷۲۰ بتوانی پارسەنگی هاوکی شەکانی ئەم ولاتە بێت، خەتەرە دەنگەدان، دەنگەدان خراپترین جۆری دەنگدانە، دەنگدان دڵسۆزترین جۆری دەنگدانە.

خاک: برادەرانی یە کگرتو، یا پارتنی چارەسەر، یا بزوتنەوێ ئیسلامی لە بانگەشەکانی ئێمە بۆ هەریەکەمان دەکەن بۆ هەریەکەمان کوردستان، ئەوان کە لە پەرلەمانی عێراق بن چۆن چۆنی دەتوانن؟ ئەگەر ئەو سێ بۆ چوار کورسی بهێتێ چۆن دەتوانن ئەم هەموو خەزەتگوزاریەیی کە بانگەشەیی بۆ دەکات پێشکەشی خەڵکی کوردستانی بکات؟

۴۴ لایە اختیار: من لەوان دەپرسم، ئەو ئەیاد عەلوی چل کورسیشی هەیه لە پەرلەمان چی کردوو؟ هاواری لێ هەلساوه بەرامبەر ئیبراهیم جەعفەری، بەرامبەر بە دەسلەتە بەهێزەکانی ئاوا پەرلەمان بە چل کورسیشەو، یە کگرتو بە چل سالی تر نابێ بەخاوەنی چل کورسی لە پەرلەمانی عێراقدا، نازانم بۆ کوردستان، بەلام لە عێراقدا چل سالی تر، چل کورسی نابێ، ئەوان بە چل کورسی هیچیان پێنەکرا، نەیانئێمە یە ک بریاری لیستی ئیئتلاف بگۆین لە پەرلەمانی عێراقدا، ئەمان بە سێ کورسی و پێنج کورسی و شەش کورسی چییان پێدەکرێ؟ ئەگەر ئێمە نەبین.

خاك: يەككە لەو باس وخواسانەى ئەمپۇى سەردەمى ھەلئىژاردن دەبىتە جىيى باسى زۆر كەسو ھەندىك رۆژنامەو گۆڤار خۆيان پتوھ خەرىك كردووه، گەنج و ھەرامۆشكردنى گەنجانە، بەرپىزت پەيوەندىەكى پتەو تۆكمەت لەگەل ئەو توئىژەدا ھەيە، ئەى چۆن دەتوانن قسە لەگەنج بكەن؟ گەنج كىيە؟ يا گەنجى ئىمە ئەو گەنجە ياخيەيە لەھەموو شتەكان رابكات، لەھەموو بەرپرسىيارىتيەكان رابكات، ئەوھى ئەمپۇ خۆى بەياخى دەزانى ئايا ياخيپونىكى مەعرفىيە، ئەقلە، بىركردنەوھىەكى راست ودروستى لەپشتەوھىە، يان بەتەنيا جۆرئىكە لەخۆپيشاندان؟

مەلایەختىيار: ديارە ئىمە ھىچ ئامارىكى ھەلئىژاردنەكانى پيشوومان لەبەردەستدا نىە بزانی چ چىن و توئىژىك زۆر دەنگى داوھ و چ چىن و توئىژىك كەم دەنگى داوھ، تۆ كە ئامارىكى كۆمەلایەتى، سیاسىت لەبەردەست نەبى، ناتوانى ھوكمى رەھا بدەيت، ئەوترئى گەنج كەم دەنگى داوھ، من دەلیم ئەوھەندەى زانیارىمان ھەبىت دەولەمەندەكان كەمتر دەنگیان داوھ، زانیارىەكان وادەلئى و پىشتم وایە زانیارى ئىمە بەھىزترە، ئەمە يەك، گەنج، لاو، لەلای ئىمە ئەوھى سالى ۱۹۹۲ پىنج سالى تەمەن بوئى، ھىشتا ھەژدە سالە، ئەمە نەوھىەكە رەگەكانى رابردووى لاوازە، سیاسەت وھكو دىن نىە خىزانىك بتوانى بەئاسانى نەقلئى بكات سیاسەت رۆج نىە، سیاسەت فکرو مەعرفىيە، فکرو مەعرفەش بەئاسانى نەقل ئابن، ئەگەر تۆ دەزگای فکرو مەعرفى گەورەت نەبى، بنەمای فکرو مەعرفى گەورەت نەبى، كانگای بەرھەمەننەى گەورەى مەعرفىت نەبى، پەروەردەت بەتەواوھەتى نەگۆرپىيى، ناتوانى نەوھ جیاوازەكان باش ئامادەبكەيت. خەلەلى ئىمە لىژەدايە، كە فەلسەفەى پەروەردەمان سەرپا لەباخچەى ساوايانەوھ بۆ زانكۆ نەگۆرپوھ، خەلەلى ئىمە لىژەيە كە ئىستا لەزانكۆكان مەتۆدى خوئىندن لاوازە جارئ، بەشێك لەم گەنجەى ئىمە جۆرئىك لەياخيپوونى تيائەبىنى، جۆرئىك لەناپەزایى تيائەبىنى، بەلام ئەوھى من موتابەعەى دەكەم و خۆشت دەزانى پەيوەندىم بەرئىكخراوھەكانى لاوان، خوئىندكاران و ئەوانەوھ زۆرە، بەلام ئەمرو زىكەى ھەزارو پىنج سەد خوئىندكار لای جەنابى مام جەلال بوون و من لەناویان بووم، ئەو ھەماسانەى لەو گەنجانە

بینیم سهرم سورما. نه مه دوا ویستگه‌ی ته‌قیترای ده‌نگیکه که بق نه‌ته‌وه‌که‌ی له‌وه‌زیاتر خوشی و خرۆشان نابینم له‌ئینسانیکدا، پێشم وانیه نه‌وانه ته‌مسیلیان کردبێ، یه‌کێ ته‌مسیلی کرد؟ سه‌د که‌س کردی؟ دووسه‌ ته‌مسیلی کرد؟ من نه‌مۆ له‌ده‌ربه‌ندیخان وه‌ستابووم، دوو سێ هه‌زار که‌س به‌رامبه‌رم وه‌ستابوون، هه‌رچه‌ند سه‌هیرم ده‌کرد ۷۰٪ ی گه‌نج بوو، نه‌و چه‌پله‌یه‌ی نه‌وان لییان ده‌دا پیره‌کان هه‌ر تاقه‌تیان نه‌بوو چه‌پله‌ لی‌ده‌ن، دویئ له‌سه‌یدسادق به‌هه‌مان شیوه‌ سه‌دان که‌سیان کو‌کردبووه‌وه، هه‌ماسیتیک له‌وانم بینی له‌که‌سی ترم نه‌بینی، له‌گه‌ل هه‌موو نه‌مانه‌شدا هه‌قی وایه شته‌کان لی‌کبده‌ینه‌وه، لیژنه‌ی تایبه‌تمان هه‌بێ، با بزانی گه‌نج و لاو پێویستی به‌چییه؟ یه‌که‌م پێویستیه‌ پهره‌رده‌یه‌یه‌کانی به‌دیبه‌یتنی، دووه‌م ئاره‌زووه‌کانی به‌دیده‌هیتنی، چونکه ژیان هه‌ر نه‌وه نیه‌ تق ئاره‌زوو به‌دیبه‌یتنی، ژیان نه‌وه‌یه که تق چۆن نه‌قل پهره‌رده‌ ده‌که‌یت، مه‌عریفه ئاویتیه‌ی جیلێک ده‌که‌یت ئاینده‌ی ده‌که‌ویتته‌ ده‌ست، له‌به‌رئه‌وه پهره‌رده‌کردن له‌سه‌ر بنه‌مایه‌کی هاوچه‌رخ‌ی زانستی و به‌دیبه‌یتانی ئاره‌زووه‌کان و خه‌وه جوانه‌کانی لاوان، ئه‌رکی سه‌رشانی ئیمه‌یه، که‌موکوری له‌ویاره‌یه‌وه هه‌بێ هه‌قه‌ دیراسه‌ی بکه‌ین و چاره‌سه‌ری بکه‌ین و من پیم وایه، پار، شه‌ش مانگ له‌مه‌وبه‌ر له‌هه‌ل‌بژاردنه‌کاندا پروپاگه‌نده‌ی دهرۆنی زۆر کرا، موباله‌غه‌ش کرا له‌ده‌وری لاو، لاویان والێکرد هه‌ندێ خه‌لک که چاره‌نوسی میلله‌ته‌که به‌ده‌ست نه‌وانه‌وه‌یه، هه‌رگیز وا نیه، ئاینده بق نه‌وانه، لاویان والێکرد نه‌گه‌ر تق ده‌نگ نه‌ده‌ی ئیتر هه‌ره‌مه‌مووی نه‌پوخی و هه‌مووی ته‌سلیم ده‌بی، ئیتر هه‌موو شته‌کان ده‌گۆریت، وانیه، نه‌وه ئاراسته‌یه‌کی هه‌له‌یه، من جارێکیان کو‌پێکم هه‌بوو لاویک به‌توره‌بوونه‌وه هه‌ر قسه‌ی کرد له‌فیس‌تی‌فالی گه‌لاویژدا، دوو شتی باس‌کرد، من وتم هه‌ندی‌ک ناره‌زایی له‌سه‌ر کاره‌با و ئاوی داخلی نه‌وانه‌یه هه‌قه‌ چاره‌شنه‌ر بکری‌ت، هه‌ستا و تی ئیمه‌ نه‌مه‌مان ناوی، ئیمه‌ ده‌مانه‌وی حکومه‌ت و حزب بگۆڕین، نه‌مه‌ یه‌ک، دووه‌م وتی من بیست و دوو ساڵم چیتان بق من کردووه؟ من تانیستا سیکسم نه‌کردووه، وتم ئاقل به‌دانیشه، حکومه‌ت و حزب به‌تق ناگۆڕی، مه‌سه‌له‌ی سیکس به‌ده‌ست من نیه له‌ئه‌وروپاش نه‌وه نیه که تق ده‌یلتی، نه‌مه‌ لادانه، لادانی سیاسی و کۆمه‌لایه‌تیه، نه‌مه‌ چ په‌یوه‌ندیه‌کی به‌ئه‌قل و مه‌عریفه‌وه هه‌یه؟

خاك: پەيۋەندى تەلەفۇنى ۋەردەگىرىن..

وشيار غەلى: شەۋتان باش، بەرپىز كاك بەختيار، دوو پرسىيارم ھەيە، من ۋەكو بەلگەيەك دەيلىم، ئايا كەركوك چەندىن شەھىد دراۋە لەشۋرشى ئەيلول تا شۋرشى نوئى، بەھەقەت ھەموۋى لەپىناۋى كەركوكدا شەھىد بوۋە، ئەمە ئەۋە، يەكگرتۋى ئىسلامى ئايا دەتۋانى ئەۋە مافانە مان بۆ ۋەرگىرتەۋە؟ كەركوك بخاتەۋە سەر ھەرىمى كوردستان؟ پرسىيارى دوۋەم: لەروى نەتەۋايەتەۋە كەۋا (ى.ن.ك) لەگەل ھاۋپەيمانى كوردستان يەكى گرتوۋە، خۆشحالين بەم ۋەزەۋ ئايا لەروى فەكرى ۋە ئايدىقۇلۇڭيەۋە ھىچ زەرەرەك بە (ى.ن.ك) ناگەيەننى؟

لەلەلەختىيار: جارى بەنىسبەت كەركوك يەكگرتو ۋە مافەۋە، ۋەمان كەركوك بەئىرادەى نەتەۋە دىتەدى ۋە ئەگەپىتەۋە، بەئىرادەى حزبىك ناگەپىتەۋە ھەتا يەكىتتى ۋە پارتىش بەتاقى تەنیا ناتۋان كەركوك بگىرتەۋە، ئەۋەندەى من بزانم يەكگرتو تەنھا مافى لەئىمە سەندە، ھىچ مافىكى بەدىنەھىناۋە، لەئىمەش ۋە لەپارتىش تەنھا مافى لىۋەرگرتوۋىن، بەلام تائىستا ھىچ جۆرە مافىكى سىياسى بۆ ئىمە بەدىنەھىناۋە ۋە خەزمەتەنى كە كىرۋىشەتتى، خەزمەتەكى ھىچ پەيۋەندى بەئىرخانى ئىمەۋە نىە، پەيۋەندى بەئەقلى ئىمەۋە نىە، پەيۋەندى بەئىزىانى ئىمەۋە نىە، پەيۋەندى بەگۇرپانكارى كۆمەلەتەۋە نىە، يەكگرتو مزگەۋتى دروستكردوۋە، سەدو دووسەد سىسەد مزگەۋتى دروستكردوۋە، مزگەۋتەكانىش بەشىكى پەيۋەندى بەپروپاگەندەى خۇيانەۋە ھەيە، من تەسەۋرم وانىە ئەۋە مزگەۋتەنى دروستكرداۋە، خەلك ۋازى بەئىنايە لەموسلمانىتتى، خەلك لەماللى خۇشيا نوپۇز بكات ھەر موسلمانە، لەبەرئەۋە يەكگرتو نە خەزمەتەكانى پەيۋەندى بەبەدېھىتەنى خۋاستى خەلكەۋە ھەيە، نە ھىچ دەستكەۋتتىكى سىياسى لەبەدېھىتەنى مافەكانى ئىمە ھەبوۋە، ئەشەدوبىيلا لەھەموو كۆبونەۋەيەكدا مافى لەيەكىتتى ۋە پارتى زىاتر داۋاكردوۋە، ئەرزى داۋاكردوۋە، خانۋى داۋاكردوۋە، موچەى داۋاكردوۋە، بودجەى مانگانەى داۋاكردوۋە، كە ھاتۆتە سەر پەرلەمانى عىراق ۋە زارەتەكان داۋاى كورسى زۆرتى كىردوۋە.

دیمه سەر ئیمه و پارتی، یا حزبه کانی ترو ئایدیۆلۆژییه کان، ناکۆکیمان کامانه، به ئێ ناکۆکیمان ههیه، جیاوازی بپرکردنه وه مان ههیه، جیهانبینی جیاوازیشمان ههیه، به لām رێبازی سیبازی سهرکردایه تی ئیستا له وه دایه که هه موو ئه و ناکۆکیانه ده خاته لاوه و ئه رکه سهره کیه کان ده خاته به رچاوی خۆی و له سهر به دیهێزانی ئه رکه سهره کیه کان یه کده گری، یه کگرتنی پێشومان جیاواز بوو، یه کگرتنی ئیستامان جیاوه هه لومه رچی سیاسیش وا بمیتیتوه، دورنیه دواي چوار سالی تریش هه ر به یه کگرتوویی بمینینه وه، بۆنه وه ی که بتوانین باقی ئامانجه به دینه هاتوه کانمان به دیهینین، بۆیه ئه وه هه لیه کی گه وریه ناکۆکی ئایدیۆلۆژی زāl بکه ین به سهر ئه رکه نیشتمانی، نه ته وه یی، سیاسی و دیموکراسیه گشتیه هاوبه شه کانی سهرشانی هه موولایه کمان.

کامه ران عه لی: من مولاچه زهم هه یه له ریی ئه و پرسیاره ی کاک دلشاد، که ئاراسته ی جه نابتی کرد، که ئه و لیستانه ی تر بۆ نه هاتونه ته ناو لیستی هاوبه یمانی کوردستان، به رپێژت وتت که ئه وانه له رابردوودا ده ژین، به س من مولاچه زه ده که م خیتابی تۆ له رابردوودا ده ژیت، مقومات و مکنوناتی خیتابی هه مووی رابردووه، مولاچه زهم کردووه کاتێ وه لām ی پرسیاره کان ده ده یته وه، هه مووی باسی رابردووه، له کاتیکدا له بازاری دیموکراسیدا ئه وه ی زۆر گرنگه قبولکردنی رای جیاوازه و نه خنکاندنی هیچ ده نگیکه ی جیاواز به ناوی میژوی دینه وه، میژووی نه ته وه ییه وه، ئه مانه هه مووی گرنگ، به لām گرنگتر له مانه، ئه مانه هه مووی بۆنه وه یه که دواچار زه مینه یه ک دروست بێ که خزمه تی رای جیاوازه و ده نگه ی جیاواز بکری، به رای من یه کێ له بنه ما سهره کیه کانی دیموکراسی عه داله ت دابه شکردنی یه که م ده سه لāt، دووه م ئابوری، سێ یه م ئه کادیمیای مه سه له ی مه عریفه و خویندن. کێشه ی گه وریه یه به ناوی شه هیده کانه وه ئیمه ریژی زۆرمان هه یه بۆ شه هیده کان، ئه م ئه زمونه ی ئیمه هه مووی هی شه هیده کانه، به لām به ناوی شه هیده کانه وه تۆ هه موو زیندوه کانت کوشت، کاتێ تۆ خزمه ت به شه هیده کان ده که ی، ئیستا خزمه تی زیندوه کانی بکه یت، گه نده لێ نه هیلێ، گرنگ یه ک لیستی نیه، گرنگ یه ک هه لۆیستییه، ئایا هه موو لیسته کان دواي ده توان یه ک هه لۆیستیان هه یی؟ ئه مه زۆر گرنگه، به لām هه موو شته کان قۆرخ کراون.

مەلایەختیار: بە راستی زۆرم پێخۆشە یەکەم جەنابت بیری ئازادی خۆشت
وت، دووھەمیش ئازایانە قسە ی خۆت کرد، من تەقدیرم ھەیە بۆ قسەکان و
ھیوادارم وەلامیشت دەدەمەو، گوێ بگری و بتوانی ھەردوو کمان ھەقیقەت
چی، سەرەنجام بینەری ئازیز حوکمان لەسەر بدات. تێناگم تۆ کاتی من باسی
دیموکراسی و مۆدیرنیته دەکەم، ولاتیکی کلۆلی وەکو ئیمە نە دیموکراسی دیو،
نە مۆدیرنە ی دیو و نە ھیزی بزۆینەری میژووی دیو بچنە ناو میژوو، کە ئەو
خیتابە بەرابردو بزانێ تێناگم ئیتر چۆن بەرگری لەیە کگرتو یا لە ھیزی
نیسلا میەکان دەکە، کە ئەوانە خیتابیانی لە ھەزارو چوار سەدسال لەمەویەرە، من
دەلیم دیموکراسی و مۆدیرنیته تەجاوژی دەقەکانی رابردو، بۆ ئەم دنیا،
ئەسلەن چارە کە سەعاتی ئەو ئەلی بەرنامە کە مان قسەکردن بوو لەسەر شتە
تیۆریەکانی ئەم دنیا و تێپەڕینی ھەموو کاریگەر یەکانی دنیا ی رابردو، یانی من
دەمەوێ بەتۆ بلیم و بەبینەری ئازیز بلیم: دنیا یەکی دیموکراسی بەرپۆیە یە کە
ھەموومان دەبێ بیینە ناو ئەم دنیا یە کە لەناویا نین، تۆ بەچ بەلگە یە کە من
دەبەیتەو رابردو؟ کاکە من لەرابردو دا نیم، زۆریش تەجاوژی رابردو و
کردو و ھەموو ھەولەکانیشم بۆئەو یە کە جەنابت و خەلکی تریش تەجاوژی
رابردو بکەن و ھیوادارم وردبیتەو لەم مەسەلە یە، قبولکردنی بەرامبەر، ئیمە
نەمانوتوو یە کگرتو بۆی نیە خۆی ھەلبژێری، نەمانوتو ھزبەکانی تری
دەرەو ی ھاو پەیمان ی بۆیان نیە خۆیان ھەلبژێرن، لیستیان ھە یە،
پرویا گەندەیان ھە یە، ئیشی خۆیان دەکەن و ئەو ی روشیداو لەدھۆک، لەزاخۆ،
قبولمان نەبوو لەناوچە ی ئیمە روینە داو، تۆ بۆچی یەخەمان دەگری،
بەپێچەواتەو ئەو سەعاتی کە ئەو رویداو ئیحتیاتی خۆمان کردو و کە ھیچ
کەسێک نەتوانی بە ھیچ بیانیو یە بەرامبەر بەبچوکتین بارەگای یە کگرتو، یا ھیچ
لایەکی تر ئەم کارە بکات، لەبەرئەو ئەو کارە کە کراو ئیمە نین، کە دەلێی
ئازادی ئەو ئازادی، ئەو فەرمو تەلە فزیۆنی یە کگرتو بپۆ گوێی لێ بگرە
بزانی لەم ھەفتە یە دا، لەدو ھەفتە ی رابردو دا، چ بیرو پایەکیان ھە یە بە ئازادی
خۆیان دەریان بپو، ئەو تەلە فزیۆنیشە خۆ ئەو نەشرە نیە بلین بیدپین،
تەلە فزیۆنە لە ھەموو مالتیکی ئەم سلیمانی ھە یە، لە ھەولێریش تەلە فزیۆنیان
ھە یە و بە ئارەزو ی خۆیان قسە دەکەن، ئیتر ئەوانە خیتابیانی ھە یە، ئیمەش
خیتابمان ھە یە، ئەوان رەخنە لە ئیمە دەگرن، ئیمەش رەخنەیان لێ دەگرن، تۆ
ئەمە بۆ بە تەجاوژی ئەزانی و بە قبولنە کردنی دەزانی، تۆ چاوت لە تەلە فزیۆنەکانە،

مشت و مړه کسان د بېنې، له گال نه وه شدا ده لټی دیموکراسی نه وهی خوشه که به رامبه رکه ت قبول بکین، نه وه نیه قبولمان کردووه؟ دامان بخستایه چیت دهوت، هر نه مه ت دهوت، دامنه خستووه ده لټی قبولت نیه، دایده خه م ده لټی قبولت نیه، نهی ریگایه کمان پیشانده با جوانتر سیاست بکین؟ قورخرکړنی نابوری، ده سلات، نه کادیمیا، نازانم جه نابت زانیاریت هیه یه کگرتوی نیسلا می چهند پرژدهی نابوری لټرو له هه ولټرو دهوک هیه؟ ناگاداری له بازپری نازادی لټرو چهند باله خانه یان هیه؟ چهند به ش پرژدهی نابوریان هیه؟ له بازپری نازاددا چهند نیش ده کهن بوقویان و سه رچاوهی نابوریان له کوپیه و له کوئی نیه؟ نه گهر ناگاداری هه ق نیه وابلټی، نه گهر ناگاداریش نیت هه قه بیرسیت ئینجا برپار بدهی، کاکه بازپری کوردستان نازاده، هزاروپینچ سده کومپانیای نازادی لیته له م کوردستانه نیش ده کهن، چندی هی ئیمه یه؟ گریمان دووسه دی هی ئیمه یه، هی به رپر سه کانی ئیمه یه، که به داخوه نه نه بوو وای، یا هی (ی.ن.ک) نهی هه زاروسن سده که بوقیته؟ خو ئیمه نین، چون قورخی بازارپمان کردووه؟ خومان باوه رمان به بازپری نازاد هیه، له به رنه وه قورخی بازار نه کراوه.

سه باره ت به مه سه له ی ده سلات، مه سه له ی ده سلات ئیمه ده بیبهینه وه، هه لټاردنه و ده بیبهینه وه، به یانی و دووبه یانی یه کگرتو بیباته وه به شیک له ده سلاته که ی ده که وټه ده ست، ئیمه بردومانه ته وه، ده سلاته که له ده ست ئیمه یه، جاریکی تریش بیبهینه وه ده سلاته که له ده ستی ئیمه یه، جا وه زیریک ده ده یین به یه کگرتو یا نایده یینی نه وکاته که یقی خومان، نه گره یه کگرتو چوار نه ندام په رله مان و سنی وه زاره تی برد نه وکاته ناچار ده بین هاوپه یمانی له گال بکین، به لام مادام بردنه وهی ئیمه بی به ناره زوی خومان دهیده یین یه ک کورسی ده ده یین، سیان ده ده یین، چهند وه زاره ت ده ده یین، نه وه ئیمه یین برپارده ده یین، له دنیا شدا نه مه وایه، ئیستا حزبی کوماری له ئه مریکا چهند وه زیرو چهند ده سه لاتی داوه به حزبی دیموکرات؟ که به هیترین حزبی له ئه مریکا، سوسیال دیموکرات له ئه لمانیا ده بیباته وه چهند کورسی ده دات به لایه نه کانی تر؟ نه گهر خویان نوری نه ی په رله مان به کار به یین، حکومت له خویان پیک ده هیین، سه باره ت به قورخرکړنی نه کادیمیا برق بزانه له زانکوی سلیمانی چهند ماموستای یه کگرتو و ده رس ده لټنه وه؟ چهند خویندکار ده رس ده خوینتی له ماجستیر؟ له دکتورا ده خوینتی؟ له کولټر ده کان ده خوینتی؟ نه گهر نیانه بوق له هه لټاردنه کان ۱۴٪ و ۱۵٪ و ۱۶٪ و ۱۷٪ هه تا ۲۰٪ یش ده یین، له هه لټاردنی کولټر ده کاند،

لەپەيمانگاكانىش ھەروايە. مەن تېنەنگەم ئەم رېژە دەنگە لەكوپوھ ھاتووھ ئەگەر بەتەزكەي ھزىي نەبىئو بەزەرەبىنى ئايدىيۆلۆژى نەبىي خويىندىكارمان لەزانكۆ پەيمانگاكاندا قىبول نەكردىي، خۆ ئەگەر وايە ھەمووى ھى خۆمان دەبوو، تۆ كە ئەندامەكان دەبىينى و مۇنافىسمان دەكات و رېژەيەكەش لەدەنگەكە دەھىيى، ھەرئەوھەندەي ھەيە مەن چى لېكەم؟

يەك لىستى گىرەنگ نىيە، يەك ھەلۆيستى گىرەنگە، راستە ھاوھەلۆيستى گىرەنگە و جارىي دىنيى سىياسەت زۆرى ماوھ بزانين ھەلۆيستەكان بەرەو كوئى دەپۆن و كوردايەتى جارىي سەنگەرەكانى زۆرى ماوھ بىتوانين بەرەنگارى بەكەين، يەكترىش دەبىينەوھ، ئەو لىستانەي كە لەگەل ھاوپەيمانى كوردستان نين لەپاشەپۆژدا ھاوپەيمانىتيەكانيان، بەرژەوھەندىەكانيان بۆ كوئى دەپوات و بۆ كوئى ناپوات.

غەرىپ سەعيد: مەن يەككەم لەبنەمالەي شەھيدانى پىنجويىن، شەھيد موستەفا سەعيد زۆراب، بىگومان مەن بىمانەويى و نەمانەويى خەلگى كوردستان لەسەر بناغەي خويىن و شەھادەت دروست بووھ، شاخەوشاخمان دەكرد بەدوای شەھيدەكانمان كە تەرمەكانيان بىينەوھ، ئەو خەلگانەي كە نەياري ئەمپۆي زانست و زانىاري و مەعريفە و ھەست و ويستى كوردايەتىن لەكوئى بوون؟ كە قفل لەسىياسەت و ئەقل و فكريان درابو تا دوای نەوھەدەكان لەكوئى بوون؟ ھەرەوھە ئەم برادەرەش دەلئى: كاك مەلەبەختيار باسى رابردو دەكات، بىگومان ئىمە ھەموومان لەسەر رابردو دروستبووين، بەراستى خەلگى كوردستانىش پىشت بەستووھ بەخۆي. دووھ پىشت بەستوھ بەبنەمالەي شەھيدان، چونكە بنەمالەي شەھيدان كۆلەكەي دامەزىنەري خەلگى كوردستان و ھزىيە سىياسىيەكانى كوردستان، لەبەرئەوھ بەراستى ئىمە وەكو بنەمالەي شەھيدان ئەگەر دەستمان نەبىي بەپەنجەي قاچ، قاچمان نەبىي بەپەنجەي دەست، دەچىن بۆ دەنگدان و دەنگ دەدەين بەھاوپەيمانى كوردستان.

مەلەبەختيار: ئەگەر كاك غەرىپو كاك دلشاد رىگەم بەدەن، لەوھەلامى كاك كامەران كە دەلئى قۆرخى بازاپتان كىردوھ، مەن ھەندى ئامارى ئابورى بەدەم سەبارەت بەكەرتى تايبەت، بىگومان ئەو كەرتەيە كە لەبازاپى ئازاددا ئازادە، تاكو كۆتايى سالى ۲۰۰۴ (۱۴۱۶) پىرۆژەو كارگەي جۆراوجۆرى گەورەو بچوك مۆلەتيان وەرگرتووھ و كارەكەن، ھەرەوھە (۱۱۳۸) كۆمپانيىي ناوخۆيى

مۆلەتپان وەرگرتوو و لە کاردان، ژمارە ی لقی (۳۳۴) کۆمپانیای بیانی لە سلیمانی نوسینگەیان کردۆتە وەو کار دەکەن، ئەم کۆمپانیایانە بە ئێندە رایەتی، گواستەنە وە، کەرەسە ی بیناسازی، تەرانیژیت، بازرگانی گشتی و کەرەسە ی کارەبا و سنوردار، هەروەها بە پیتی ئاماریک زیاتر لە (۴۵۰۰۰) شوینی کاری تایبەتی لەم هەریمەدا هەیە و کار دەکەن، ئەمە قۆرخ ی بازار پە کا کە دلشاد... وەکو کابرای سلیمانی وتی خواو بێ.

ئەمیرە محەممەد: ئەم کاتەتان باش، حەزەدە کەم بە کورتی هەندێ قسە لە سەر قسەکانی کاک بەختیار بکەم، سەرەتا دەمەوێ ئەوەش بڵێم وەکو گەنجیکی ئەم شارە دەنگ بە لیستی هاوپیەمانی کوردستان دەدەم، ئەمە رێگر نیە لە بەردەم ئەوەی کە من بڵێم نەخێر گەندەلی نیە، نەخێر نایە کسان ی نیە، کاک مەلا بەختیار لە من باشتر تێبگات لە گەندەلی، من دەتوانم زۆر نمونە بهێنمە وە کە لە شارە کەمدا زۆر نایە کسان ی هەیە و گەندەلی هەیە، بەلام دەشتوانم ئەوەش بڵێم کاک بەختیار گیان تەنھا یە کگرتوو نیە داوای ئەوە دەکات گەندەلی نەبێت و دەیکات بە بەرنامە ی خۆی، گەنجانی ئەم شارە زۆر داوای ئەوە دەکەن کە گەندەلی نەبێت، من تەنھا ئەوەندە دەلێم: داواکارم لە داوای هەلبژاردن ئەو بەلێنانە کە داویانە بیبەنە سەر و گەنجان لەوە زیاتر فەرماوێ نە کرێن، راستە دەتوانم بڵێم کە مێک ئاوێ لە گەنج دراو تە وە، بەلام بە گوێرە ی پێویست نیە خۆتان دەرزانن دنیای پێشکە و تنو شارستانیە، زۆر سوپاستان دەکەم.

مەلا بەختیار: من هەر ئەوەندە دەلێم، منیش دنگم دەخەمە پال دەرنگی ئەمیرە خان و با سەرۆکی حکومەت و دامودەزگا کاکان بییستن، ئەوە داخوازی پاکترین رۆلەکانی ئەم گەلە ی ئێمە یە، بۆیە نابێ فەرماوێش یان بکەین.

شیرین ئەحمەد: شەوتان باش، من سوپاسی کاک بەختیار دەکەم کە کە سێکی زۆر رۆشن بێرە و هەمیشە دەچێتە ناو گەنجان و ورەیان بەرزدەکا تە وە، ئەمێر نابێ گەلە یی لە کەنجان بکریت، چونکە ئاواتیان زۆرە، تکا لە گەنجان دەکەم کە دەنگ بدەن بە لیستی هاوپیەمانی و زۆر سوپاس.

خاک: کاک بەختیار گەنجەکانی ئێمە وەکو ئەمیرە خان لەوە دەچێ، زۆر بەیان بپاریاندابێ دەس لە سەر برینەکانیان دا بنرێن تا وەکو شانزە ی مانگ، لێرە

پرسياړيكي ترمان لادروست دهېئ، زه مانه ت چپيه بوئو و به لئنانه ي كه به خه لكى ده دين نه مړئ، چوئن ده توانين بړوا به خه لك بهينين كه له دواى شانزده ي مانگه وه هم مو نه و به لئنانه ي كه پيش پانزه ي مانگ داومانه، له شانزده ي مانگه وه ده ست ده كه ين به جيبه جيكر دني.

د لاسه ختيار: من پيش نه وه ي وه لامي نه وه بده مه وه، با ناماريكي تر بخوئنه وه، ده لئ هېچ بو گه نه گان نه كراوه، بيگومان خوئندكاري ناماده يي هه تا ده گاته زانكو ميشتا لاهو ميشتا گه نه، سالي ١٩٩١ (١٩١١٨٢) خوئندكار له هه مو سنوره كاني ژير ده سه لاتي هه ريمي ئيداره ي سليمني وه رگيراوه، سالي ٢٠٠٤ (٤٢٣٢٠) خوئندكار وه رگيراوه له كوئ له سه ره تايي و ناوه ندي و دواناوه ندي بو ناماده يي پيشه ييه كان و نه و جه وانان نه مه يه ك، په يمانگا سالي ١٩٩١ (٤٠٨) خوئندكار له په يمانگا هه بووه، سالي ٢٠٠٤ نه ميره خان، شيرين خان، سالي ٢٠٠٤ (٦٧٥٦) خوئندكار وه رگيراوه، ياني نه مه ئاينده ي به رپژوه يه، زانكو سالي ١٩٩١ هېچمان نه بووه له دواى ١٩٩٢ دروستمان كردووه تائيستا له زانكو سليمني (١١٩٩٩) خوئندكار تا سالي ٢٠٠٤ هه يه جگه له زانكو كاني تر، نه مانه پيم و بئ هه مو ي گه نه جن، لاون وه رگيراون په روه رده ده كرئ و ناماده ده كرئ بو ئاينده، هه ر ته نها له شاري سليمني چنه د ريكر خراوي لاون و ته نها له ناو شاري سليمني له سه رده مي حكومه تي دكتور به ره م صالح بيست وشه ش ياريگاي بچو كمان له ناو سليمني دروستكردووه، كه ياريگا كان مه له وانگه ي تيايه، باله، باسكو فرشيش كراوه به تارتان، هېچ ناحيه يه كه نه نه مه ي تيا نكرايئ و هېچ قه زايه كيش نه يه كه تا دووي تيا نه كرايئ، هه تا له خانه قين و له كه ركوكيش چنه دين ياريگا له مانه كراوه، نه مه سه نته ري گه نه جان، نه مه سه نته ره كاني تر، نه مه نه نته رنيټ، نه مه خزمه تگوزاريه كاني تر، نه مانه كه بو گه نه ج كراون، به لام ميشتا ماوه، به لئ ماوه. سه باره ت به رپر ساره كه ت من ده ليم زمانه ت چي بوو كه نيمه بووين به پيشمه رگه، مه رگي خومان بوو، زه مانه ت چپيه بوئو وه ي نيمه نه وه بكه ين؟ زه مانه ت نه وه يه بوئو وه ي كه نه و ميلله ته له گه لمان بن، نه يئ نه و كار ه بكه ين، نه گه ر نه و ميلله ته له گه لمان نه يئ مه رگه، مه رگيكي خراپه تره له شاخ، نه گه ر به ردينايه له شاخ سه روه ر نه بوين، ئيستا نه گه ر ميلله ت ليمان هه لگه رپه وه سه رشوړ نه بين، كه واته زه مانه ت نه وه يه كه نه يئ ره زامه ندي نه و ميلله ته له نيوان خومان به چاكسازي و به پاكسازي و به خزمه تگوزاري رابگرين و دليان خو ش بكه ين و ره خنه باشه كانيان قبول بكه ين و دلته نكيه كانيان نه هي لئ.

حاک: به شیک له خه لک یاخود بابلیین بۆ خۆیان ناوی خۆیان نه نین نیوه ی
کۆمه ل له بهرنامه ی لیستی هاو په یمانی کوردستاندا، ژن، چۆن جیکه ی بۆته وه تا
چ راده یك بایه خی پئدراوه ؟

هه لابه ختیار: جاری په رله مانی عێراق ٢٥٪ ی ژنه که لیستی هاو په یمانیش
ئوردستان ٢٥٪ ژنه، نه مه یه ک، وه زاره ته کانی هه ریمی سلیمانی ته بیینی چه ند
انی تیایه، مودیرعامه کان ده بیینی چه ند ژنی تیایه، قایمقام هه تا له دادگا ژن
پۆته دادگا ٥٠٪ فه رمانبه ری سلیمانی که چو ژنن، ٥٠٪ زیاتری خویندکارانی
انکۆی سلیمانی که چو ژنن، نه مه ئاماده کردنی نه وه یه کی وشیاره له ژنان
ۆنه وه ی له ئاینده دا پۆستی که وه ترو فراوانتر به دیبه یتنن، من ئاگادارم که
ه کۆنگره ی ئاینده ی (ی.ن.ک) دا به رنامه یه کی باش هیه بۆنه وه ی له مه کته بی
سیاسیه وه بۆ سه رکردایه تی (ی.ن.ک) ده رگا بکریته وه و توانای ژن به قه د توانای
ییاو به رزبکریته وه، له مباره یه وه ئیمه وه کو (ی.ن.ک) ده توانم بلایم
نه مه ترخه میش بووین، نه شیا له دووه مین کۆنگره ش هاندانیکی باشترمان
به بویه، لانی که م سێ چوار پینج ژن ده بوو ده رچونایه، پیم وابی له سییه م
تۆنگره نابێ له شه ش هه وت که متر ده رچن، پانزه ش بی باشتره بیته پیشه وه،
تۆناغی یه که م یه که مین په رله مانی هه لپژدراو ٢٥٪ ژن بی باشه، که دیاره نه بی
ن بزائن هیزه ئیسلامگه راکان، هیزه ناسیۆنالیسته کان، دژه دیموکراتیه کان، نه م
یژه یه شیان قبول نبوو، ململانێی زۆر هه بووه تا نه مه به دیبه یتنراوه، ژنان خۆیان
اکۆکیان کردووه، هه م دیموکراتخوازه کان له په رله مانی عێراق دا کۆکی باشیان
کردووه، نه م ریژه یه له نه وروپا به یه که م هه لپژاردن و دووه م هه لپژاردن و ده هه مین
هه لپژاردنیش نه هاتۆته دی، یانی ولاتیکی وه کو سویسرا له سالی ١٩٦٧ ژن
له وای مافه دیموکراتیه کانی له ده ستوردا وه رگرت، بۆنه وه ی خۆی ته شریح
کات، سوید تاکه ولاته له دنیا دا ٥٠٪ ی ژن نه ندام په رله مانه، فه ره نسا له سالی
٢٠٠٧-٢٠٠٦ هه لپژاردنی په رله مان ده کات، وه کویه کی لێ نه کات، نه م دوانه،
بیچ په رله مانێکی نه وروپای دیموکراتی له دنیا دا نیه وه کو یه ک ژن و پیاو نه ندام
به رله مان بن، بگره له زۆر ولاتدا ریژه که زۆر که مه، عێراق له رۆژه لاتێ ناوه راست
بابانی لێ ده ربکه ی له هه موو ئاسیا عێراق ئیستا پیش هه مووی که وت له ریژه ی

ژنی ئەندام پەرلەماندا، دیارە من ئەمە دەلیم ئەمە منەت نیە، یانی ژن زۆر لەوە زیاتر شایانێتی و ژنان دەبێ ئەم هەلومەرجە سیاسییە کە هاتۆتە پێشەوە، زۆر باشتەر لە پێشوو بۆقۆزەووە بۆئەوێ کە بتوانن زۆر لەم مافە بەدییهێنن نەك هەر لە پەرلەماندا، لە حکومەتیشدا بۆ ۲۵٪ لە پەرلەماندا بۆ ۲۵٪ لە حکومەتیشدا نەبێ؟ بۆ ۳۰٪ نەبێ خۆ قابیلیەت هەر قابیلیەتە، ژن و پیاو، کوردەواری خۆمان دەمیکە وتوین شێر لە بێشە بێتە دەر چ نێر چ مێ، لە بێشە هاتۆتە دەر ئەو شێرە نێتر، لە بەر ئەو بۆ حکومەتیش و بۆ حزبیش و بۆ پەرلەمانیش و بۆ هەموو دامودەزگاكان چ نێر چ مێ.

حالك: كاك بەختیار دواپەيامی بەرێزتان لەم دیدارەدا بۆ خەلك بەگشتی و بەتایبەت بۆ ئەو توێژانەی کە بەرێزتان پەيوەندیەکی نزیكتان لەگەڵاندا هەیە چییە؟

هەڵبەختیار: من جاری بۆ ئەو توێژە کە لاوانە، من دانیام ئەمجارەیان لاوان پێویستیان بەقسە ئێمە نیە، خۆیان خاوەن هەلوێستی خۆیان، خاوەن هۆشی خۆیان و ئەزموونەکانی چەند مانگی رابردوو، موانقەشەکان و مشت و مەرەکان کە هەیە، دەرسیکی باشی پێوتوون و پێشم وایە، ئەمجارەیان لاوی کورد دەیسەلمێنێ کە دەتوانی لە ئاستی بەرپرسیاریتی تەمەنەکە ی خۆی بێ، نەتەوێکە ی خۆی بێ، چارەنوسەکە ی خۆی بێ، دواپەيامی هەواڵاتی دانیشتووی ئەم وڵاتە هەركێیەك ئەبێ بێ، هەر ئایدیۆلۆژیکە هەیە بێ، بەلام بزانە تۆ یەك چارەنوست هەیە، مەزەبیت یا نیت، حزبی ئیسلامیت یا نیت، دیموکراتیت یا نیت، چەپی یا نیت، بێلایەنی یا نیت، هەرچی ببیت، خەلکی شاری یا دی، دەوڵەمەندی یا فەقیر هەر رێگایەك و مەوقیعیکی گۆمەلایەتیت هەیە، هەتە، بێ، بەلام یەك رێگا و چارەنوس لە بەردەمە، ئەویش ئەوێ دەبێ سەرکەوین لە بەغدا، سەرکەوین لە بەغدا خەتەرە، دەستکەوت دادەبەزێ، پیلان زۆر دەبێ، پاشەکشە دەبێ و ئەو ئامانجانە کە هەشمانە چاوەڕێی بەدییهێنانیان مەكەن، چارەنوسی گەمە هەیە، هەموومان لەو چارەنوسە گۆدەبینەو، هەموو رێگاكان دەچنەووە بۆ بانە. دەنگەدان بە (۷۳۰) چۆن هەموو جۆگەلەكان لە شاخەكان، لە کانی وەهەکان ئەپۆزێنە دەریا ئێمەش هەموومان بە هەلقولێن، بە

بیری جیاوازو ره‌خنه‌ی جیاوازو قسه‌ی جیاوازمان هه‌بی، به‌لام با بیینه ناو ده‌ریاکه، له‌ده‌ریاکه بتوانین ۷۳۰ شه‌پۆلدارتر بکه‌ین، جوانتر بکه‌ین، به‌ره‌مدارتر بکه‌ین و وشکانیه‌کانی ئەم ولاته‌ی پێ ئاو بدیه‌ینه‌وه، بۆیه تکا ده‌که‌م که من ئەم تکایه ده‌که‌م خۆتان ده‌زانن من له‌لیستدا نیم ۹۸٪ی سه‌ره‌کردایه‌تی و مه‌کته‌بی سیاسیی یه‌ک‌کێتیش له‌لیستدا نیه، بۆ په‌رله‌مانی عێراق، ئێمه له‌پشتی ئەو خیتابه‌ین، هه‌لبژاردنی ئەو لیسته به‌به‌شێک له‌یه‌ک پرۆسه‌ی زۆر زۆر گه‌وره ده‌بینین، نه‌ک ده‌م و چاوه‌گۆڕین، ده‌موچاوه‌ ناگۆڕین، په‌یام ده‌گۆڕین، میژوو ده‌گۆڕین، ئاماچه به‌دیده‌یه‌نین، بۆیه هیوادارم هه‌موو رێگاکان به‌ره‌و بانه‌ بپروات هه‌موو جۆگه‌کان بپۆینه ناو ده‌ریاکه‌وه‌و سه‌ره‌نجام ۷۳۰ نابێ له‌م رێژه‌یه به‌رێژه‌ی ته‌ناسویی ئالوگۆره‌کانی ئاینده‌ی په‌رله‌مانی عێراق نابێ، هاوپه‌یمانی کوردستان له‌و رێژه‌یه که‌متر به‌یئێ و ده‌بی زۆرتر بێنین، زۆر باشت‌ر ده‌بی و هیوادارم رۆژی ۱۲/۱۵ له‌هه‌شتی به‌یانیه‌وه تا ئه‌وه‌کاته‌ی سندوقه‌کانی ده‌نگدان داده‌خری، کورانی کورده‌واری، کچانی کورده‌واری، ژنان و پیاوانی کورده‌واری، هه‌ره‌موومان بزانی رۆحی پاکی شه‌هیدان سه‌یرمان ده‌کات، ئاینده سه‌یرمان ده‌کات، پلانه‌کانی ئەملاوئه‌ولامان هه‌شتا ماون، دوژمنان هه‌زه‌که‌ن ده‌نگنه‌ده‌ین، ده‌ ئیوه‌ش به‌ده‌نگی خۆتان دلی ئه‌وانه‌ خو‌ش بکه‌ن که ده‌نگی ئیوه‌یان خو‌ش ده‌وێ و جهرگی ئه‌وانه‌ش بپین که ده‌نگی ئیوه‌یان خو‌ش ناوێ. زۆر سوپاس.

خاک: زۆر سوپاس کاک مه‌لابه‌ختیار.

مشتومړيک له گهڼ

يه کگرتووی ئيسلاميډا⁽⁺⁾

نهوا: خوځشالين له راديوي نه واهه بهرنامه يه کي تاييېت به هه ردووي ليستي هاوپه يمانی کوردستان و يه کگرتووی ئيسلامي کوردستان، تاوتوي بکين، بؤ ئه م مه به سته ش ميوانداري بهرپز (سه مير سه ليم) نه ندامی سرکردايه تي يه کگرتووی ئيسلامي کوردستان و لپرسراوی مه لبه ندي يه کي يه کگرتو که له ستوديؤ ناماده يه له گه لمان، هه روه ها بهرپز (مه لابه ختیار) نه ندامی مه کته بی سياسي (ي.ن.ک) مان کردوه، که به ته له قون له گه لماندایه. سه ره تاي پرسيارمان روده که ينه کاک (سه مير سه ليم).. به خيريبييت، وه کو له بهرنامه کانی ليستي جه نابتان و ليستي هاوپه يمانی کوردستان سه رنجمان داو خویندمانه وه، جياوازيقان زور که مه له بهر نه اکه کانتاندا، بؤچی ئيوه به يه ک ليست دانه به زين، له کاتيکدا خاله کانتان هه مووی له يه ک نزيکن؟

سه مير سه ليم: سه ره تا سوپاس بؤ ئه م دهرفه ته، دياره ديار يکړدنې پرؤزه و کارنامه، کؤمه لئک ئيعتبارات و هوکار ده ورئيه بيني تيايدا، هه م له جؤپؤله تيک و هه م له هه لومه رجي تاييېتي و هه م له هه لومه رجي زاتي هه ر ته وژم و حيزيېکه وه، که نه بي ئيمه دوا به دواي نه وهی که ده ستور له لايه ن گه لي عيراقيه وه، ئيقرار کړا، به گه لي کوردیشه وه، دياره عيراق نه گوازيته وه له ده وله تيکي پؤليسيه وه، له ده وله تيکي نه منيه وه، له ده وله تيکي ناسيؤناليزمی قهومی عه ره يييه وه، به ره و ده وله تيکي ديموکراتي و ئه م ده وله ته ديموکراتيه له مه ولا ياسا تيايدا سه ره و نه بي و هه موو ريؤ و

⁺ ديداريکي تاييېتي راديوي نهوا له گه ل (مه لابه ختیار) نه ندامی مه کته بی سياسي (ي.ن.ک) و (مونير سه ليم) نه ندامی سرکردايه تي يه کگرتووی ئيسلامي کوردستان. پيش هه ليزاردني (۲۰۰۶).

شویننه کان و هه موو موماره سه کردنی ژبانی رۆژانه، له رینگه ی یاساو ده ستوره وه نه بێ، که زانیمان سوپاس بۆ خوا گه لی کورد قه زیه که ی وه کو قه زیه که ی سیاسیه وه له رووی بونه وه، چۆته ده ستوری عێراقیه وه و، فیدرالیته چه سپیوه و، تۆزیک له که ناری مه ترسی ده ربازی بووه، هه رچه نده نه مه نه وه ناگه یه نی که نه رکی سیاسیمان نه مابێ، زانیمان قه زیه که مان چۆته که ناری ئارام و چۆته ناو پیکهاته ی ده ستوره وه و ته سبیت بووه له ناو ده ستوردا، بیرمان له وه کرده وه که دابه زینی له مه ولا مان مامه له له گه ل ژبانی رۆژانه، چونکه لا کردنه وه له ژبانی رۆژانه نه گه ر له قوناغه کانی رابردودا، موبه ریریک سیاسی بو بێ، بۆنه وه ی هاو لاتیان مه حروم بکړن له خه مه کان و مافه کانی ژبانی رۆژانه ی خۆیان، چ مافه تاکیه کان بێ یا مافه گشتیه کان، له مه ولا سه ره ی نه وه هاتوو که لایه ک له ژبانی رۆژانه و مافی تاک ی کوردی بدریته وه، بۆیه بریارمان دا به لیستیکی سه ره بخۆ دابه زین و هه ره ها تیبینی و سه رنجمان له کۆمه لێ شت له لیستی هاو په یمانی، له قوناغی رابردو هه بوو، چونکه ئیتمه توانیمان به شداریه کی سه ره رانه و به شداریه کی روسوران ی کیشه ی ره وای گه له که مان بکه یین له ده ستوریکردن و به یاسایکردن و به ده ربازکردنی له قوناغی قه بیراناوی به ره و که ناریک ی ئارام، ریکخستنه کانی یه کگرتوی ئیسلامی له گه ل هاو په یمانی توانی به شداریه کی ژیرانه بکات، نه وه نه م قوناغه قوناغی لا کردنه وه یه، هه م به قانونیکردنی مافه کان و هه میش لا کردنه وه له مافه کانی هاو لاتیان، بۆیه نه و کیشه و گه رگرفتانه له رینگه ی نه نجمه نی نوینه رایه تی به غداوه، بریارماندا چاره سه ریک ی بۆ دابنێین، چونکه ئیسلاح دوزو شتی تیا داواکراوه، یه ک هه لومه رجیک ی زاتی و هه لومه رجیک ی باب ته ی، ئیتمه توانیومانه جیلێکی پسپۆرو جیلێکی په ره رده کرا و ناماده بکه یین بۆ ئیسلاح، ماوه ته وه سه ر ده ستکاریکردنی نه و هه لومه رجه باب ته یه ی چ زه مینه ی کۆمه لایه تی بێ، چ زه مینه ی فکری بێت، چ زه مینه ی ئیداری بێت، چ زه مینه ی ئابوری بێت، ماوه ته وه ده ستکاریکردنی نه و زه مینه و نه و هاو کیشانه که گه نده لێ و فه سادیان به هه رمه یتاوه، دیاره گه نده لێ و فه ساده که ش ئیتمه وه کو گه لی کورد مادام به سه رکرده سیاسیه کانیشه وه، بریارماندا که به شیک بین له ده ولته ی عێراقی فیدرالی، رازی بین پێتی، به واتای نه وه هاو کیشه ی سیاسی کورد به شیک نه بێت له هاو کیشه ی سیاسی عێراق و، هه موو زه مینه کانمان له گه ل زه مینه کانی عێراق ورده ورده پیکه وه ژبانیک موزایکیکی تیکه لاو دروست

ئەبى، كۆمەلگايەكى فرە كەلتور دروست ئەبى لە عىراقدا، پيمان باش بوو ئەم موعادە لە يە وردە وردە ئىسلاحاتىك لەم موعادە لە يە دا بگەين، بۆ ئەوەى ھاوڵاتيان چى دى لەوە زياتر ئەگەر حزبى كوردى لە قۇناغى رابردوودا نەيتوانىبى لايەك لە مافەكانى بکاتەو، بەهۆى ئەو ئەركە سياسىيە زۆرانەى كە ھەببوو، قۇناغى داماتوو قۇناغى لاگردنەو، يە لە مافەكان و بپيارماندا بەليستىكى سەر بەخۆ دابەزىن.

نەوا: كاك بەختيار جەنابت ئەلئى چى؟ ئايا ئەو دوو ليستىيە لە كاتىكدا خالەكان زۆر لە يەك نزىكن بوون، تۆ رەئىت چىيە؟

مەلەبەختيار: زۆر سوپاس بۆ ئىزگىي نەوا، گويم لە قسەكانى كاك سەمىر سەلىم بوو، مەن بەش بەحالى خۆم بە شىو، يەكى گشتى وەلام ئەدەمەو، شىو، گشتىيەكە شى ئەو، يە كە پيم وایە ھەلومەرجى ھەستىارى ئىستاي ناوچەكە، جىهان، عىراق و كوردستان، ھىشتا زۆرى بەبەرەو، ماو، نەك ئەم ھەلباردنە بەلگو دوو سى ئەتوانم بلیم تا چوار ھەلباردنە تری بەبەرەو، ماو، ئىنسان خەك لە دلەراوكتى سياسىيەكانى دلئايى و مافەكان بچەسپىن و دلئايى ئەو، يە كە ئەم ھىزانەى لە ناوچەكە، لە دەورو، بەر، لە ناو عىراق و ھەتا ئەوانەى لە ناو پرۆسەى ھەلباردن، دلئايى كە پيشىلى مافە سياسىيەكانمان ناكەن، يا دەستور پيشىل ناكەن، يا لەسەر دەستور ھەلناگەرینەو، چونكە كاك (سەمىر) وەكو مەن باش باش ئەزانى چەند مانگىك نوسىنى دەستور دواكەوت، لەسەر چى دواكەوت؟ لەسەر ئەو، يە مافە ديموكراتىيەكان قبول نەدەكرا، مافە نەتەوايەتيەكانى ئيمە قبول نەدەكرا، مەملەتيەكى سەخت و دژوار لە نىوان ئيمە وەكو ھاوپەيمانى كوردستان و شىعەكان، سونىەكان، ناسیونالىستەكان ھەبوو، ئەوانەى كە بە ئاسانى ناتوانن بىن بە ديموكراتى، ئەمە مەسەلە يەكە ئەبى بىزانىن ئەمە يەك، بۆيە مەن پيم وایە ھىشتا زەمەنىكى زۆرمان بەبەرەو، ماو، بەيەكەو، سياسەت بگەين و ئەركى ھاوپەش راپەرینىن، وا بگەين كە قۇناغ بە قۇناغ مىللەتەكەمان لە خەم بپرەخسپىن، كە لە خەم رەخسا، ئەركە دەستورىيەكەمان لە ناوچەكە، لە جىهان، لە نەتەو، يە كگرتو، ھەكەندا چەسپا، ئەو كاتە رەنگە بواری مەملەتيەكى ئازادتر و باشتر بۆ ھەموومان بپرەخسپ، كە بتوانىن ئەو ئەركانە راپەرینىن، ئەگىنا ئيمەش وەكو (ى.ن.ك) قسەمان زۆر، ھەلو، سى جىاوازان زۆر و ئامادجى ستراتيژى جىاوازان ھەيە، فەلسەفەى جىاوازان ھەيە، رەخنى جىاوازىشمان ھەيە،

به لām هه موو ئه و ئامانجان هه مان کردووه به قوریانی قوناغه که، ده ستامان لیه لگرتووه و گیانی لیستی هاویه شمان به سهر خۆماندا زالکردووه و ئه مه شمان پێ باشتربوو، دووهم من پێم وانیه هه فالانی یه کگرتوو چ ئه و پرۆژه یه ی که پێشکه شیان کردووه و چ ئه و قسانه ی که ده یکه ن، بۆ هه سه له سیاسیه کان وه ره ره خانیك، یا گۆرپانکاریه کی گه وریان له خیتابی سیاسی کوردایه تی به دیه یتابی، هه تا پاسای جیابونه وریان به هیز بێ، من ناتوانم رێ له یه کگرتوو بگرم که خۆیان سه ره به خۆ دابه زیون، ئه مه مافیکی ئازادی خۆیانه، خۆیان بریاری ئه وریان داوه، پیرۆزیان بێ، به لām قسه له سه ره ئه ویه ئایه ئه وان توانیویانه شتیکی زۆر جیاواز بڵێن و ئه ویه ئه یلێن قابیلی موناقه شه یه یا قابیلی موناقه شه نیه ؟ ئه وه هه سه له کانه .

تێبینیه کانیشم له سه ره قسه کانی ئه ویه که: من نه مزانی جیۆپۆله تیک بۆ هاته ناو باسه که ی، یانی بابته تی هه لبژاردن په یوه ندی به سه ره جیۆپۆله تیک و ئه وانه وه چی بوو؟ دووهم شت ئه ویه جه نابی ئه لێ زانیمان کێشه ی کورد له ده ستوردا چه سپیوه بۆیه ئیمه بریارماندا به سه ره به خۆ دابه زین، یه که م کێشه ی کورد نه چه سپیوه، ده ستوره که خۆشی جاریکی که په رله مانی عێراق له ئاینده دا قسه ی له سه ره ئه کات، بۆ ئه ویه بیکات به ده ستوری هه میشه یی یا نه یکات، دووهم په نجاو دوو ماده ی هه لپه سێردراو له ناو ده ستوره که دا هه یه، ده بێ له په رله مانی ئاینده ی عێراقدا یاسای بۆ دابڕێژێ، کێ یاسا دا ئه پێژێ؟ ئه وانه ی که ئه چنه په رله مان دا ئه پێژن، کێ ده وری ئه بێ؟ زۆرینه و که مینه ده وری ئه بێ، زۆرینه ئه توانی به ئا پاسه تی خۆی یاسا دابڕێژێ، که مینه ئه گه ر به ره ره چیشی بداته وه ناتوانی بیگۆرێ، مه ترسی لێره یه، هیشتا په نجاو دوو ماده ماوه یاسای بۆ دابڕێژێ و ده سته که وته کان ده له مه یه، ده سته که وته کان نه چه سپیون، یانی په رله مان ئه توانی موناقه شه له سه ره ده ستوره که بکات، سه ره له نوێ بریاری له سه ر بداته وه، بۆیه جاری کێشه ی کورد لێ دلتیا نین، نه له ئیقلیمدا لێی دلتیا نین، نه له ناو عێراقدا لێی دلتیا نین و هه تا ده سته که وته کانیش که به خه بات و قوریانی خۆمان له چه ند سالی رابردو به دیمان هیناوه، له وانه ش دلتیا نین جه نابی؛ فه رمووی تێبینیمان له سه ره لیستی هاویه یمانی هه بوو بۆیه به سه ره به خۆ دابه زین، من

پێم وابێ ئه‌وان بۆیان هه‌یه‌ تێبینیان له‌سه‌ر حزبیك له‌حزبه‌کانی هاوپه‌یمانی هه‌بێ، تێبینیان له‌سه‌ر ده‌سه‌لاتێك له‌ده‌سه‌لاته‌کانی هاوپه‌یمانی هه‌بێ، به‌لام ئه‌وان له‌سه‌ر هاوپه‌یمانی کوردستان به‌گشتی حوکم بده‌ن قورسه‌، ئیستا هاوپه‌یمانی لیستیکه‌ بۆ هه‌لبژاردن، خۆ هاوپه‌یمانی کوردستان ده‌سه‌لات نییه‌، تا له‌سه‌ر ته‌واوی لیسته‌که‌ قسه‌یان هه‌بێ، ئه‌گەر تێبینیان له‌سه‌ر ده‌سه‌لاتی یه‌کێتی هه‌یه‌، ئه‌وه‌ هه‌قی خۆیان، تێبینیان له‌سه‌ر ده‌سه‌لاتی پارتی هه‌یه‌، ئه‌وه‌ش هه‌قی خۆیان، به‌لام ئه‌وان شه‌ش مانگ له‌مه‌وه‌ر، ئه‌وه‌ خه‌تابه‌کانیان، ئه‌وه‌ ناخاوتنی به‌پرسه‌کانیان له‌به‌ر پێژ سکرته‌ری یه‌کگرتوه‌وه‌ تا ئه‌گاته‌ دوا ئه‌ندامی مه‌کته‌بی سیاسیان، که‌ وه‌سفێ هاوپه‌یمانی کوردستان و سیاسه‌تی هاوپه‌یمانی کوردستان ئه‌که‌ن ئه‌لێن: ئه‌مه‌ واجبی شه‌رعییه‌، واجبی دینییه‌، واجبی نیشتمانیه‌ وه‌موو شتێکه‌، یانی به‌شیوه‌یه‌ک وه‌سفێ لیستی هاوپه‌یمانی کوردستان ئه‌که‌ن، به‌راستی من به‌شبه‌حالی خۆم له‌هیچ به‌رپرسیکی تری حزبه‌کانی ترم نه‌هه‌یستوه‌ هه‌م ئا‌پاسته‌یه‌کی شه‌رعی بداتێ، هه‌م ئا‌پاسته‌یه‌کی دینی بداتێ، هه‌م ئا‌پاسته‌یه‌کی نیشتمانی بداتێ.

هه‌وا: ئایا پێت وانیه‌ جیابونه‌وه‌ پێکنه‌هێنانی یه‌ک لیست، قورسایی لاینه‌کان له‌کوردستان ده‌رده‌خات، خۆ ئه‌گەر جیاش بن ده‌توانن له‌ناو په‌رله‌مان یه‌کده‌نگ بن؟

مه‌لابه‌ختیار: من پێم وایه‌ ئه‌و وه‌سفێ که‌ ئه‌وان له‌کاتی خۆیدا کردیان چ بۆ ده‌ستوره‌که‌و چ بۆ هه‌لبژاردنه‌که‌ی پێشوو، زۆر زیاتر بوو له‌و وه‌سفێ یه‌کێتی یا پارتی یا لایه‌نه‌کانی تر ئه‌یانکرد، ئیستا به‌پێچه‌وانه‌وه‌ که‌وتۆته‌وه‌و به‌جۆریکی تر جیابونه‌ته‌وه‌، جه‌نابی ئه‌لێ ئیمه‌ جیلێکمان بۆ ئیسلāح په‌روه‌رده‌کردوه‌ که‌ بتوانێ گه‌نده‌لی چاره‌سه‌ریکات، قسه‌کردن له‌سه‌ر گه‌نده‌لی ئیستا وه‌ختی نیه‌، به‌لام لێره‌شه‌وه‌، وه‌لامی ئه‌و پرسیاره‌ی تۆش ئه‌ده‌مه‌وه‌، من پێم وایه‌ ئه‌گەر یه‌کگرتووی نیازی وایه‌ هاوشانی لیستی هاوپه‌یمانی کوردستان ده‌نگ بۆ په‌رله‌مانی عێراق زیاد بکات خۆ نابێ له‌م حاله‌ته‌دا یه‌کگرتوو قسه‌ به‌یه‌کێتی و پارتی بکات که‌ گوايه‌ ئه‌مانه‌ گه‌نده‌لێن، ئه‌مانه‌ ناتوانن ئه‌رکه‌کان جێبه‌جێ بکه‌ن و

ره خننه مان زۆره له سهريان بۆيه جيا بويه ته وه، له خيتاب و ديداري بهر پر سه كانيان كه له وماوه يه دا ئه يكه ن و بلاو كراوه ناو خۆ ييه كانيان كه له م ماوه يه دا بلاويان كردۆ ته وه، هه مووی بۆ نه وه يه كه ليستی هاو په يمانی كوردستان به تايبه تی يه كيتيی و پارتی له ناو خه لكدا لاواز بكه ن، هه تا كه مترین دهنگ بێنن له ناو خه لكدا، خۆشيان دهنگی زۆر تر به یێنن، ئه گه ر ئه وان ئه يانه وێ به ئيمه و ئه وان كورسيه كان زياد بكه ين، ئه ی بۆ ئه يانه وێ له ناو رای گشتی كه له كه مان يه كيتيی و پارتی بچوك بكه نه وه و له بهر چاوی رای خه لكه كه وای پشان بده ن كه ئه مانه هه له يان زۆره، كه نده لايان زۆره و ناتوانن ئه مان كي شه كان چاره سه ر بكه ن. دواي ئه وه كي جيلي دروست كردوه بۆ ئيسلا ح؟ به راستی دروست كردنی جيل يكي تازه بۆ ئيسلا ح و بۆ نه هيشتنی كه نده لای، ئه م قسه يه ئاسان نييه ئينسان قوتی بدات، جاري له عيراقدا نه ك جيل يك بۆ ئيسلا ح دروست نه بووه، له عيراقدا ٩٥٪ ی فساد هه يه، له باقی ناوچه كان (جگه له كوردستان) به پيچه وانه وه ئيستا جيل و نه، ئيستا خيتاب و نه، ئيستا پرۆژه و نه، ئيستا به هه موو هي زي حكومه تی عيراق ناتواني بنكه يه ك له بنكه كانی ئابوری و كۆمه لایه تی دابنێ. ئيسلا حات له هاو كي شه ی سياسی بكری، من پيم وایه ئاسان نيه لایه ك به م هه لويسته ی كه ئيستا هه يه تی، بتواني ئيسلا حات له هاو كي شه ی سياسيدا بكات، بگه ره به پيچه وانه وه، كاردانه و ه ی رای گشتی له ناو خه لكدا رونه كه جيا بونه وه ی ليستی يه كگرتوو ئاسان نييه بۆ رای گشتی كه له كه مان قوت بچي و ئه مه ئه بيته مايه ی زیان له باتی قازانج. مه سه له ی قوناغی داهاتوو گوايه قوناغی لا كردنه وه يه له مافه كان، بۆيه يه كگرتوو جيا بۆ ته وه كه قوناغيك له پيشمانه وه يه هه تا له م قوناغه لایه كي زیاتر له مافه كانی خه لك و له مافه كانی رای گشتی ئه كاته وه، من ته سه ورم وایه به راستی ئه مه غه دره به هه ق هه موو ئه و مافانه ی كه له كوردستان به ديهاتوو بۆ ميلله ته كه مان، بۆ شاره كانمان، بۆ لاديكانمان، و هه موو ئه و ده سته كه وتانه له مافه ياساييه كان، له مافه سياسيه كان، له مافه ده ستوريه كان، له مافه كۆمه لایه تيه كان، له موچه ی خه لك له هه موو ئه و خزمه تگوزاريانه ی كه له كوردستاندا هه يه، ئه وه هه موو وه زاره ته كانی هه وليرو سليمانی هه ن، هه موو ئاماره كان هه ن، هه موو بودجه كان هه ن،

چهند ماف به دیهاتوو و هاو لانی نیستا به شایه تی دۆست و دژمن که دین کوردستان نه بینن به راوردی له گه ل ناوچه کانی تری عیراقدا ده که ن هه موویان نه لێن خۆزگه عیراق وه کو کوردستان بی و سلیمانیش ده که ن به یه کێ له مۆده جوانه کان که عیراق له سه ر قیاسی سلیمانی بینا بکری.

نه و: کاک سه میر، ئیوه له هه لپژاردنی رابردوودا له گه ل لیستی هاوپه یمانی کوردستان دابه زین، ئه وه دوو هه لپژاردن له ماوی سالتیکدا نه و ئیداره یه نه گه ر گه نده ل بێ، هه ر پیشتریش گه نده ل بووه، بۆچی پیشتر که به و لیسته دابه زین واتان باس نه ده کردو ئیستا باس له وه ده که ن که ئیداره که گه نده له؟ له هه مانگا دا باس له وه ده که ن وه کو کاک مه لابه ختیار له قسه کانیدا باسی کرد، ئیوه باسی شه پی ئوحوود شتی و ده که ن، ئایا به شه پی ئوحوود گه نده لی کۆتایی پی دی؟ یان یه کگرتوی ئیسلامی ده نگ دینی بۆ نه و به رنامه یه ی که هه یه تی؟

سه میر سه لیم: جاری باسی نه و ئوحوود شته له ناو فه ره هنگی ئیمه و که لتوری ئیمه دا نه سل و نه ساسی نیه، ئه وه که کراوه، چونکه ئوحوود جه نگێکی براوه نه بووه هه تا وه کو خه لک بیکاته سه ره مشق، له و بابه تانه نه وه ئیمه رو نکرده وه مان له سه ر ده ر کردوه و ئیدانه ی نه و شته مان کردوه و نه سلن ره بتی به ئیمه وه نیه، بگه ره رکه به ره کانمان و به رامبه ره کانمان نه وه یان به ناوی ئیمه وه کردوه، هه ر ده ستیک هه یه نه وه که یفی خۆیه تی، نه وه به نیسه بت نه وه وه، به نیسه بت په رسیاره که ی جه نابته وه، کۆمه لی تی بینیم له سه ر قسه کانی کاک مه لابه ختیار هه یه، کاک مه لابه ختیار ئایا بۆ له قۆناغی پی شوودا من عه رزم کردن قۆناغی پی شوو قۆناغی نو سینه وه ی ده ستور بوو، قۆناغی ئیقرار کردنی ده ستور بوو، قۆناغی جێکردنه وه ی مافه کانمان بوو له ناو ده ستوردا، به ده ستور یکردنی مافه کانی گه لی کو رد بوو، ئیمه له هه موو مافیک، له هه موو که م و کو پییه ک، له هه موو سیاسه تیک چاوپۆشیمان کرد، له به رخاتری چاره نوی میللته ته که مان، له به رخاتری فه زیه ی میللته ته که مان چاوپۆشیمان کرد له و سیاسه ته هه لانه، چاوپۆشیمان کرد له و گه نده لپایانه، چاوپۆشیمان کرد له کۆمه لی ئیجرائاتی ناتهن دروست که له گۆره پانه که دا هه یه، نه وه نه بی به فه خر بۆ یه کگرتوو، نه بی به گه وره یی بۆ یه کگرتوو، که چاوپۆشیی کردوه له مافه کانی خۆی و

له سیاسه ته هه لږه کانی که کراون له بهر خاتری تپه پراندنی نه و قوناغه
 هه ساسه و که ئیمه گواستومانه ته وه، وه کو کاک مه لابه اختیار نه لږ هیشتا
 قوناغه که زوری ماوه، راسته زوری ماوه، به س ئیمه ناتوانین چاره نوسی
 زیانی روژانه ی میلله تیک بسپیرین به و هه له نمونه بیان وه که
 سه رکړده کانی کوردو حزبی کوردی بیهوئ فراهه می بهینئ، ناتوانین
 ماغی هاو لاتیان بسپیرین به و هه لومهرجه نمونه بیه وه که هر نایه ته دی،
 ته مه نمان هه مووی سهرف کرد له پیناو نه و هه لومهرجه، ئینجا نه وه دیدی
 کاک مه لابه اختیاره، هه لومهرجه که وه نه لږ زوری به بهر وه ماوه، وه کو
 من که له بهاری سیاسه تدا نیش ده که ن، خویندنه وه کان بهر وه ئیستقرار
 نه چن، ده ستور مادام چه سپیوه نه سلان ده ستوری عیراقی راسته
 کومه لیک برکه و ماده ی ماوه که قسه وی له سهر بکریئ، ئیمه له ولوه
 هه لیک تره که نه مانه وئ ته وزیفی بکه ین، ره هه ندی ئیسلامی ئیمه،
 بوعدی ئیسلامی ئیمه ته وزیفی بکه ین له خزمه تی دوزی ره وای که له که مان
 بتوانین پشتیوانی زیاتر، بقوانن ده نگي زیاتر بق که له که مان له نه نجومه نی
 نوینه رایه تی عیراقدا دابین بکه ین، چونکه نه وه ئیمه بووین توانیمان
 ره زامه ندی به حزبی ئیسلامی ده برپین بی پشتیوانی له فیدرالیته بکات،
 له کاتی که ا لیستی هاوپه یمانی ته حالوفی له که ل ئیئتلافی شیعیدا هه بوو
 له که ل مه جلسی نه علا، له که ل حیزبی ده عوه، له که ل نه مانه هه بوو له کاتی
 ئیمزاکردنی ده ستوری کاتیشدا نوینه ره کانیا ن چونه ده ره وه، ئیمه
 توانیمان حزبی ئیسلامی قه ناعه ت پی بهینین به شایه تی کام مه لابه اختیار
 خوشی که له کوردستان و خاک و گه لی کوردستان ته سرحی دا، توانیومانه
 وابکه ین حزبی ئیسلامی پشتیوانی له دوزره که مان بکات، ئیستاش پیمان
 وایه نه توانین رایه کی زیاتر، ده نگيکی زیاتر، پشتیوانیه کی زیاتر بین بق
 نه وه ده نگ، چونکه نه وه نده ی گوتاری ئیمه نه توانئ ته ئسیر له وان بکات،
 وه نه لږ ئیمه له مه داخل و له مه نافسی فکری نه وان و دیدی نه وان و
 تپروانین و خیتابی نه واندان نه یزاین، پی نه چئ لایه نیکی تر نه توانئ، ئیمه
 نه مانه وئ بوعدی ئیسلامی ته وزیف بکه ین له پیناو به هیزکردنی
 نوینه رایه تی کورد له به غدادا، یه کئ له کیشه کانی که تیپینه کانمان له سهر
 هاوپه یمانی هه مانبووه، نه وه بووه، له به غدادا هاوپه یمانیتی هر یه کیتی و

پارتى خۇيان كىرەيىدە، ھېچ خىزىت مافى دەسەلەندىرىتى نەبىرە، ئەۋىش موشارەكەي پىنەكراۋە، پىرسوراي پىنەكراۋە، لەم ئەخىرەۋە بەعزە شىتەك كراۋە كە ئەۋىش ۋەك ئەللى جىلى لە پەراۋىزدا مامەلەي لەگەلدا كراۋە، ئىمە ئەمانتوانى دەۋرىكى تۆرتىر، باشتىر بىيىنن ئەگەر پىمان بدرايە، بەلام ئەۋرۇلەش كە نەدراۋە ھەقىكى سىياسى خۇمانە كەسبى ۋەلا بىكەين، كەسبى دەنگ بىكەن بۆ پىشتىۋانىكىردنى قەزىي رەۋاي گەلەكەمان، جىۋىۋەلەتەك بۆ ھاتە ناۋمەسەلەكەۋە؟ جىۋىۋەلەتەك لەقەزىيە داپشتىنى پىرۇگرامدا ھاتتە ناۋباسەكەۋە، كاتىك ھەر خىزىت پىرۇگرامى سىياسى، مەشروعى سىياسى تەرجىكەت، ھەلومەرجى بابەتى زائىدەن ئىمكانىيەتى زاتتى ئەۋخىزە دەۋرئەبىننى لەداپشتىنى پىرۇگرامو كارنامەكەيدا، يەككى لەۋانە ئىمە، جوگرافىيائى سىياسى ئىمە، ئىستا بەنسىبەت عىراقەۋە ۋەكو شىۋىنەك كە بەشىكە لەمۇعادەلەي عىراقى دەۋرئەبىننى لەدىيارىكىردنى ئامانجە سىياسىيەكان، لەدىيارىكىردنى ئەركە سىياسىيەكانى ھەر خىزىت بەدەر لەجىاۋازى ئايدىۋىلۇزىيا.

نەۋا: بىرە، لەخالى ھەشتەمى بەرنامەكەي ئىۋەدا ھەندى ناكۆكى ھەيە لەگەل خالەكانى دىكەدا، مەسەلەن ئىۋە باس لەۋە دەكەن دەلەين لىستى يەكگرتىۋە كاردەكەت بۆ پارىزگارىكىردن لەمافو دەستكەۋە دەستورىيەكانى گەلى كوردستان و مافو ئازادىيە گىشتىيەكان و شىۋناسى ئىسلامى تۆرىنەي كۆمەلگا لەكاتى رىكخستىنى ئەۋمادانەي دەستور كە دەپنى بەپىي ياسا دىيارى بىكرىن و رىكخىزىن، لىرەدا باسى شىۋناسى ئىسلامى دەكرى، يانى بەۋىيە لەكاتى رىكخستىنەۋەي مادەكانى دەستوردا مامەلە لەگەل ئەۋپىرگانە دەكرى كە لەدەستوردا ھىشتا نەچەسپىۋە، ماناي وايە لىرە بۆچونى لىستى ھاۋپەيىمانى، بۆچونى داخۋازىيەكانى كورد لەگەل ئەۋداۋاكارىيە ئىۋە يەكناگىرتەۋە، ئەمە چۆن لىك ئەدەيتەۋە؟

سەمىر سەلىم: شىۋناسى ئىسلىمى تەبىئىي لەگەل كۆرپانكارىيەكانى سەردەمدايە، شىۋناسى ئىسلىمى بەۋفۇرم و بەۋپىرۇزە تەقلىدىيە مۆۋىيەۋە نىيە كە لەرابرىدودا تەرجى كراۋە، بوىستىرئە فەسىرى شىۋناسى ئىسلىمى بەۋەبىكرى، ئىمە شىۋناسى ئىسلامى خۇمان لەگەل مافەكانى گەلى كورد

پیشتر خستووه، رازی نابین ته رحیکی ئیسلامی غهیره کوردی با بلّین بیت مه رجه عیه تی شیعہ بیّ یا سونډیه کان بیّ بیانہ ویّ شوناسیکی ئیسلامی فہرز بکن، بہ لّام ناسنامہ ی گہ لی کورد یا شوناسی کوردی ئیمہ بسپرنہوہ، ئیمہ ہہردو کیمان تیکہ لّ کردوہ، بہ واتا گوتاریکہ بۆ عہرہ بہ ئیسلامیہ کانی تر، ئیمہ رازی نابین لە سہر حسابی ئیسلامییون شوناسی کوردی ئیمہ بسپرتہوہ، مافی گہ لی کورد فہرامۆش بکریّت و ہہرہوہا بۆ ناسیۆنالیزمی کوردیش لە بہر خاتری مافہ کانی گہ لی کورد، رازی نابین شوناسی ئیسلامی لە ناوہ بیری.

ہوا: کاک بہ اختیار جہ نابت لە سہر ئو و شتانہ ئەلّی چی؟

ہلابہ اختیار: قۆناغی نویسنی دەستور تہواونہ بوہوہ، کاک سہ میرو حزبہ کە ی تہحہ مولی سیاسی نیہ، ئەگینا قۆناغی نویسنی دەستور لە ولّاتاندا بہ پەنجا سالّیش لە خەم نا پەخسی، نویسنی دەستور وەکو نویسن شتیکو، تہتبیق کردن و دانانی بئکە ی کۆمەلایە تی، ئابوری، سیاسی کە دەستور لە سہری بوہستی و تہتبیق بیّ، ئەمە شتیکێ ترہ، دەستور ہیشتا دەلەمە یہ، ہیشتا ماویّتی و یە کگرتوو ناتوانیّ بلّی ئو قۆناغہ تہواو بوہوہ، قۆناغیکێ زۆر ماوہ و ئەشیبیین چ قۆناغیکێ سەخت لە بہر دہ ممان ماوہ تا دەستور لەم ولّاتہ بچە سپینن، لە بہر ئەوہ ناکریّ وا بہ ئاسانی لە سہری بوہستین، برادہ رانی یە کگرتوو میژوویہ کی ہەزارو چوار سەد سالّی دەسەلّاتی ئیسلامی ہەبوہوہ، قەد دەستوری دنیایی تیانہ بوہوہ، ئیستا شانازی بہ ہەموو ئو میژوہوہ ئەکەن، کەچی ئیستا سہیرہ، ئەلّی قۆناغی دەستور تہواو بوہوہ، ئەمە سہیرہ بەلاموہ ئینسان تہحہ مولیکێ میژوویہ ہەزارو چوار سەد سالّ بکات بہ بیّ ئەوہ ی دەستوری دنیایی تیا بووی، بہ لّام ئیستا بەسیّ مانگ قۆناغی دەستوری تہواو بوہوہ لایان، لە لایەکی ترہوہ ئەلّی: لە مەزیا تر تہحہ مولی ہەلومەرج ناکەین کە ہەر نایە تہدی، تہمەنمان لە سہر سہر ف کردو نایە تہدی، جاری کاکہ باسی تەمەن مەکە، چونکە حزبی یە کگرتوو لە سالّی (۱۹۹۴) ہوہ دامەزراوہ، تہحہ مولی ہیچیشتان نہ کردوہوہ، تہحہ مولی قۆناغی سەختی خەبات و ئەرکی سەختی خەبات و قوربانیہ کانی سەختی خەباتتان نہ کردوہوہ، تا بلّی تہحہ مولتان کردوہوہ یە کگرتوو ہاتوونہ تہ ہەلومەرجبکی سیاسی

ئازاد و ئاماده، له بهرتهوه ته مهنتان له سه رتهوه نه بردۆته سه ر، نه وه هیزه کانی ترن که ته مه نیا ن بردۆته سه رو تهحه مولی نه وه یان کردووه تا ئه م رۆژگاره یان هیناوه ته دی و به شداریا ن کردووه له به دیهتانی ئه م رۆژگاره و هه ر ئه بی تهحه مولیش بکه ی ن، بۆ نه وه ی هه لومه رچی تر بیهته دی، تهحه مولی نا که ی یانی چی؟ له سیاسه تا ئه لێ هه لومه رچی ئیستا جیاوا ز نیه له هه لومه رچی ده سا ل له مه و پێش، ه ی ده سا ل له مه و به ر، نه مه وانیه، سێ سا ل له مه و به ر، هه لومه رچی جیهانی گۆپا، هه لومه رچی ناوچه یی گۆپا، هه لومه رچی عێراقی گۆپا، هه لومه رچی کوردستانی گۆپا، له به رته وه راسته ته مه ن و خه باتمان سه رف کردووه، به لام هه لومه رچیشمان گۆپی و هه لومه رچی گۆپاوی تریش به پێوه یه که نه بی باقی ته مه نمانی بۆ سه رف بکه ی ن، که وابێ: بێ تهحه مولی له سیاسه ت وه کو ئه و براده ره ئه لێ تهحه مولمان له وه زیاتر نیه و ته مه نمان له سه ر سه رفکرد، هه له یه، یه کگرتوو تهحه مولی ئه نفالی کرد مقاومه تی نه کرد، کیمیا باران کراین مقاومه تی نه کرد، حزبی ک دیهاته کانه مان هه مووی روخا مقاومه تی نه کرد، حزبی ک هه موو ئه و کاره ساتانه مان به سه رهات مقاومه تی نه کردو تهحه مولی کرد، بۆ چی ئیستا تهحه مولی ئه م هه لومه رچه سیاسیه ناکات؟ وا به په له بریا ری دا له لیستی هاو په یمانی کوردستان جیا بیهته وه؟ یانی ئه و هه موو تهحه موله ی سه رده می نه مانی کورد بۆ؟ ئه م بێ تهحه مولیه ی سه رده می هاو په یمانی کوردستانی بۆ؟ ئه مه پرسیا ره جگه له وه مه سه له که ئه وه نیه تهحه مولی دۆخه که یان نه کردووه، ئه وانه له سه ر کورسی مونا قه شه یان بوو له گه ل لیستی هاو په یمانی کوردستان، کورسی زۆر تر یان پێ بدرایه ئیستا ئه م قسه یه یان نه ئه کرد، له با تی هه وت کورسی، نۆ کورسی مان پێ یان بدایه یا نزه مان پێ بدانا یه ئیستا ئه م قسه یه یان نه ئه بوو، به پێچه وانه وه قسه یان ئه کرد، ئه یان ووت: به شداریکردن له لیستی هاو په یمانی کوردستان شه رعه، ئاینه، دینه، موقه ده ساته و وایه و وایه، که کورسیه کان که م ده سته کو ت، دوا یی ئه چن پاسا و ئه هیننه وه و به م جۆره قسه ئه که ن که ئیستا قسه ی له سه رته که ن، وه کو چۆن له لیستی هاو په یمانی پێشو و به جۆری کی تر قسه یان ئه کرد، چونکه به کورسیه کان رازی بوون، ئیستا به کورسیه کان رازی نه بوون به جۆری کی تر قسه ئه که ن،

نہمہ لہ لایہ ک، لہ لایہ کی تریش ئہ لئ ئیمہ ئہ مانہ وی بوعدی ئیسلامی
لہ بہ غدا تہ وزیف بکہین، کاکہ بوعدی ئیسلامی جوری زورہ، لہ بہ غداد ئیمہ
گرفتہ گی ورہ مان ہہ یہ کہ ئیستا ئہ بعا دی ئیسلامی جوراوجور تہ رح
نہ کریتہ سہرمان، بہمہش بہ جوریکی تریش بوعدی ئیسلامی لہ کوردستان
فرزنہ گری بہ سہرمانا.

نہوا: کاک مہ لہ بہ اختیار ہہ قی خویان نیہ داوای کورسی بکہن؟
مہ لہ بہ اختیار: ہہ قی خویانہ داوا بکہن، بہ لام ہہ قیان نیہ کہ لہ سہر کورسی
جیابونہ تہ وہ بلین وہ لئلا ئیمہ لہ سہر دیمو کراسی و گندہ لئی و ئہ وانہ
مہ لویستمان وہ رگرتوہ، بلین بابہ کورسیہ کان کہم بسو بویہ ئہ و
مہ لویستمان مان ہہ بوو، ئہمہ ہہ قی خویانہ، بہ لام پاساوی تر تیکہ لاو بہ وہ
نہ کات، چونکہ وای نہ وتوہ کہ گفتوگوی لہ گہ لئیمہ کردوہ، وتویہ تی
کورسیہ کانم کہمہ.

نہوا: ئہ و گفتوگوی لہ کوئی کراوہ؟
مہ لہ بہ اختیار: لہ ہہ ولیر کرا، لہ سلیمانی کرا.
سہ میر سہ لیم: لہ سلیمانی وہ فہ کہ من بووم، ئہ سلن کہ وہ ختی لہ گہ لئوینہری
ہاوپہ یمانی قسم کرد وتومہ باسی کورسی نیہ، ئہ گہر ہہر شہش
کورسیہ کہی جاری پیشو لہ سلیمانی بماندہن بہ شداری ناکہین.
مہ لہ بہ اختیار: ئاخر وانیہ، ئیستا تو خہ لک چہ واشہ ئہ کہیت، من خوم دانیشتبوم
تہ لہ فون لہ گہ لئوہ کراوہ، تہ لہ فون لہ گہ لئوہ لئوہ لئوہ لئوہ لئوہ لئوہ لئوہ
تہ لہ فون لہ گہ لئوہ حزبی شیوعی کراوہ، ئیوہ وتتان بہ و کورسییانہ رازی
ناہین. (*)

سہ میر سہ لیم: وہ فدی معاوہ زہ من بووم لہ سلیمانی لہ گہ لئوینہری ہاوپہ یمانی
کہ نوینہری (ی.ن.ک) بووہ قسم کردوہ، تہ حدہ ئہ کہم باسی کورسی
نہ کراوہ، من خوم وہ فدہ کہ بووم، لہ بہرئوہ جہ نابت چہ واشہ کاری
ئہ کہیت.

* بق نہم مہ بہ ستہ پرسیار لہ ئیسماعیل مہ حمود (لپرسراوی پہیوہندیہ نیشتمانہ کانی
ی.ن.ک) کرا، کہ نوینہری گفتوگو بسو لہ گہ لئوہ لئوہ لئوہ لئوہ لئوہ لئوہ لئوہ لئوہ
کردوہ کہ بہ لئوہ: یہ کگرتوہ تہنہا قسہ بیان لہ سہر زیاد کردنی کورسیہ کانیان لہ گفتوگوکاندا
کردوہ.

مه‌لابه‌ختیار: ئه‌ی گفتوگۆت له‌سه‌رچی کرد؟

سه‌میر سه‌لیم: وتم ئیمه‌ تییبنیمان له‌سه‌ر هاوپه‌یمانی هه‌یه‌و رازی نابین به‌وجۆره‌.

نه‌وا: ته‌له‌فۆنمان له‌گه‌ڵدایه‌ کاک ئه‌حمه‌د له‌سه‌لیمانی.. فهرموو..

کاک ئه‌حمه‌د: ئه‌م کاته‌تان باش، ئه‌گه‌ر یه‌کگرتووی ئیسلامی له‌به‌غداد کورسیه‌کانی ناخاته‌ په‌نا کورسیه‌کی مه‌سه‌له‌ن حزبی موعاره‌زه‌ بۆ کورد، ئه‌گه‌ر ئه‌یخاته‌ ناو هاوپه‌یمانی کوردستانیه‌وه‌، من پیرۆزیایی لێ ئه‌که‌م و خۆشم ده‌نگیان ئه‌ده‌م. به‌لام ئه‌گه‌ر بیانیه‌ی تکراری صلاح‌ال‌دینی ئه‌یوبیمان بۆ بکه‌نه‌وه‌ له‌به‌رخاتری دینی ئیسلام.

سه‌میر سه‌لیم: ئیمه‌ به‌رده‌وام هه‌موو جه‌ماوه‌ر دانیاده‌که‌ین، به‌رده‌وام پشتیوانی له‌مافه‌ ره‌واکانی گه‌لی کورد ئه‌که‌ین، هه‌رگیزاوه‌رگیز رازی نابین له‌سه‌ر حسابی مافه‌کانی گه‌لی کورد هیچ بریارێک، هیچ هه‌لوێستێک، هیچ پرۆژه‌یه‌ک تیپه‌پێ، له‌به‌رئوه‌ هه‌میشه‌ سه‌ربازێکی بێ ئه‌رك و سه‌ربازێکی ئاماده‌و سه‌ربازێکی گیانه‌سه‌رده‌ستین له‌پێناو مافه‌کانی گه‌له‌که‌مانداو ئه‌مه‌شمان له‌پێناو مافی گه‌لی کورددا کردووه‌ که‌ به‌سه‌ربه‌خۆیی دابه‌زیوین.

نه‌وا: کاک سامانمان له‌گه‌ڵدایه‌ له‌رانیه‌وه‌.. فهرموو..

کاک سامان: ئیمه‌ قسه‌کاتمان و ده‌نگمان ده‌خینه‌ پال قسه‌کانی کاک مه‌لابه‌ختیار، که‌ به‌راستی قسه‌کانی هه‌مووی راستن.

نه‌وا: کاک سۆرانمان له‌گه‌ڵدایه‌ له‌سه‌لیمانیه‌وه‌.. فهرموو..

کاک سۆران: باسی شوناسی ئیسلامی کرا، شوناسی ئیسلامی له‌ده‌ستوری عێراقیدا چه‌سپاوه‌ که‌ دینی ده‌ولت ئیسلامه‌، له‌به‌رئوه‌ ئه‌گه‌ر کاک مه‌لابه‌ختیار به‌و شوناسه‌ رازی نییه‌ ئه‌توانی له‌به‌غدا بکشیته‌وه‌و بلی له‌و بریاره‌ هه‌له‌یه‌، دووم سه‌باره‌ت به‌ئه‌قلیه‌تی ئه‌وه‌ی که‌ به‌یه‌کگرتووه‌ ئه‌ی ئیوه‌ هیچ‌تان نه‌کردووه‌، هه‌مان ئه‌قلیه‌ت بوو، که‌ به‌عس قسه‌ی پێ ئه‌کرد له‌گه‌ڵ نه‌یاره‌کانی، له‌به‌رئوه‌ ئه‌و ئه‌قلیه‌ته‌ ئه‌قلیه‌تی ئیباده‌کردنه‌.

نه‌وا: کاک کاروان له‌هه‌ولێره‌وه‌.. فهرموو..

کاک کاروان: من ده‌لێم به‌ کاک مه‌لابه‌ختیار، زه‌مه‌نی ئه‌وه‌ تیپه‌پیوه‌ جه‌نابت خه‌لك چه‌واشه‌ بکه‌ی، من پێم وایه‌ جه‌نابتان پرۆژه‌تان سوتاندنی مه‌لێنده‌، چونکه‌ هه‌مان پرۆژه‌ له‌پشتی خیتابی جه‌نابتانه‌وه‌ وه‌ستاو.

نهوا: كاك مه لابه ختیار، له سهر ئه و په یوه نندیانه جه نایت رات چیه ؟

مه لابه ختیار: من ئه لیم ناکړئ ئیمه له ناو ئه م هه موو ئه بعه ده ئیسلامیه، بوعدیکی تر به ناوی قهومی کوردییه وه بچیته ناو کیشه که وه، مه سه له ی دیموکراتی شتی که په یوه ندی به مه سه له دنیا ییه کانی ئیستا وه هیه، ئه مه بابه تی که مونا قه شه هه لئاگرئ، ئه م ئه بعه دانه هه مووی سه رلی شت یواندنی خه لکه، ئه مه یه ک، دوو ه به نیسبه ت ئه و براده ره وه، که باسی ئه وه ئه کات ئیسلام له ده ستوردا چه سپینراوه، به لئ ئه مه هاوسه نگی و یه کیتی دژه گانه له ده ستوردا، ئیمه به شیکی مه بادی نه عه لمانی و دیموکراتیه کی خۆمانمان چه سپاندووه، هیژه ئیسلامیه کانی ش به شیکی خواسته کانیان چه سپاندووه، هه موو که سیك باش باش ئه زانی به گفتوگویی کی گرم ئه مه چه سپیوه و دهسته به ری دیموکراتی و مه بادئی عه لمانی له ده ستوردا زالتره به سه ر بیرو را کانی تر دا. هه مووی بخوینه ره وه، هه تا ئازادی ویزدان له ده ستوردا هه یه که ئینسان ئه توانئ ئیماندار بی یا نه بی، له به ر ئه وه، ئه وه ی که له ده ستوردا چه سپاوه به رگری لی ده که ی، مه بادئی دیموکراتی و و ده ستوره که ی کوردستانیش که خۆمان دایه نین، به بیگومان له روانگی گه لی کوردی و دیموکراسی له کوردستانه وه دایه نین.

سه باره ت به یه کگرتوو، ئه و براده ره هه ماس گرتی، منی شوبهان به به عس، سوپاسی ئه که م، چونکه ئه و به عس ناناسئ، ئه گه ر به عسی بناسیایه، خه باتی ئه کرد دژئ به عس، خوئی و حزبه که شی خه باتیان ئه کرد دژئ به عس، له به ر ئه وه به عس ناناسئ و له ژبانی خه باتی نه کردووه دژئ به عس، ئیستا دیت ئه م هه موو ئازادی و دیموکراتیه به راورد ئه کات به به عس، سییم زه مه نی چه واشه کردن نه ماوه، به یانی و دبه یانی هه لباردنه که ده ر ئه که وئ که ئایا زۆرینه ی هه ره زۆری خه لک گوئ له خیتابی دیموکراسی و ئازادیخوازی لیستی هاوپه یمانی ئه گری، یا گوئ له خیتابی ئیسلامی و خیتابی ئه وان ئه گری، من به ش به حالی خۆم ده نگم له گه ل ده نگی جه نابی کاک مه سهوده و ده نگی لیژنه ی بالای هه لباردنه دژئ ئه و فه وزایه ی که له ده وک کراوه و هه رگیزاوه رگیز ئه مه م پئ باش نیه، ئیستا به ته له فۆن له خانه قینه وه قسه ئه که م، هه موو یه کگرتوو با باش بزانی، دوینئ شه و من قسه م له گه ل جه نابی کاک نه وشیروان مسته فا کرد،

كە جەنابى مام جەلال لۆرە نىيە و تومە تەك ئەكەم، ھەموو ھېزى خۆمان
بەخەينەكار بۆلە ھەي يەكگرتوو بېاريزين، نەكا ھېچ كەس ئەك ھەلە يەكە
چو كيش بەرامبەر يان بىكات، ئەو خىتابى ئىمە نى، خىتابى ئىمە خىتابە
دۆى كۆنە پەرستى و دۆى سەلەفەت بۆ سەر خستنى ديموكراتىيە، قبولتە
ئەمە خىتابى ئىمە يە، قبولتە نى جەنابت ئازادى بۆ خۆت.

نەوا: كاك سەمىر، ھەندۆ لەتەلە قۆنەكان باس لەو دەكەن گوايە يەكگرتوو
دەيەوئ سىستەمىكى دۆر لەمە دەنيەت و عەلمانەت لەولتەدا دروست
بىكات، جەنابت رات چىيە؟

سەمىر سەلىم: ھەزدەكەم ھەندۆ تېيىنىم لەسەر قسەكانى كاك مەلابەختيار
بدەم، دوايى دىمە سەر پىرسىارەكەى جەنابت، يەكەم پىم وايە گوتارى
ناسىقنالىزىمى كوردى لەم قۇناغەدا، گوتارىكە كاك مەلابەختيار خۆى ناوى
بۆئ سەلەفەت، چونكە ھەموو بىرىكى رابردوى ناوانە بىرى سەلەفەت،
گوتارى ناسىقنالىزىمى كوردىيە رەشىد گەردى زىندوو كۆرەو، تەكفىرى
خەلك ئەكات، روداوەكانى دەۆك ئەخولقەت، گوتارى ناسىقنالىزىمى
كوردىيە ئىستا تەبەنى خىتابى دىنى ئەكات، ناچار بۆ كۆكردە ھەي دەنگ
تەكفىرى خەلك ئەكات، ئەو ھەي دەنگ بە (۷۲۰) نەدات ھىن ئەكات، ھەر
كاك مەلابەختيار خۆى بوو باسى وەزىرى ئەوقافيان لىكردو ئىستا
بەيانىكيان پىدەركردو ھەنگەشە بۆ (۷۳۰) بىكەن، كە خروقاتە
لەمزگەوت لەخوتبەكانى جومەدا باسى (۷۲۰) بىكۆت، بەراستى ھەر
ئەمە يەكە وىكردو يەكگرتوو وەكو ھېزىكى ناسىقنالىزىمى كوردى،
بەھېزىك لەدەرە ھەي يەككىتى و پارتى بەلىستى سەر بەخۆ دابەزى،
ئەيانەوئ بەخارجى نىشتەمان و خارجى نەتەو لەقەلمى بدەن و بەھېزىكى
عەرەبى و غەيرە كوردى لەقەلمىيان بدەن، ئەم كەلتورە يەكە كەلتورى
بەعسە، ئەمە موشكىلەى ئىمە يە، ئەم كەلتورە، ئەم گوتارە كە
ناسىقنالىزىمى كوردى ئاپاستەى ھاولاتىيانى كوردى ئەكات، ئاپاستەى
گشتى ئەكات، شەھنكردن و بارگاو يكردن ھاولاتىيانە بەكۆمەلئ دابەنەمۆ،
بەكۆمەلئ سلوكياتى چەوت و سلوكياتى توندپەوانە، كە ئەو روداوانەى
دەۆكى خولقاندو، بەراستى بەئىجرائاتى ئىدارى كۆنترۆل ھەندۆ شت
ناكرى، كاك مەلابەختيار گوتارەكانى ھەمووى گوتارى ئاپاستەكراوى

بارگاو یکرای شه حنکردنی هاوالاتیانہ بۆنہوہی کہ یه کگرتووہ کو کیانیکی سیاسی فری بداته دہرہوہ، بیسپریتہوہ، نیمہ به راستی ناسیونالیزی کوردی گوتاریکی هه یه خه لک له دہرہوہی خۆی دانہنی، به خارجی نیشتمان و به خارجی نہتہوہ، کہ ئەمە فەلسەفە ی سەدام حسینہ، راستہ کاک مەلابەختیار خەباتی هه یه، میژووی هه یه، ناشوبه ی له روی هینہوہ، به لام گوتارہکانی موشابہی به یه کن، یه کسانن به یه ک، له بهرنہوہ ئەو گوتارہ یه له راستیدا هاوالاتیان و الیکردووہ هەر دیموکراتیہت ئەتک بکریت، مەلابەختیار چەند سالہ به گوتاری خۆی به حسابی قسە ی خۆی دیفاع له دیموکراتیہت ئەکات، ئەمۆ له بهرچاوی هه موویانہوہ دیموکراتیہت ئەتک ئەکریت، له کوردستاندا تەحەمولی گوتاریکی سیاسی ناکریت.

له راستیدا قۇناغی نوسینہوہی دەستور قۇناغی تەعدیلی دەستوری هه یه، له هه موو دنیادا دەستور ناکری بوهستی له ناستیکدا، ئەنوسریتہوہ و گۆپانی به سەردا دیت، تازہ دەستوری عێراقی نوسرایه وەو ئیقرار کرا له لایەن ژۆرینہی گەلی عێراقہوہ و ئەکری له قۇناغی داھاتوودا پەرلەمانی عێراقی پەرۆژہی دەستور و تەعدیلی دەستور تەرح بکات و بیخاتہوہ به ردەم جەماوەر خۆی. هه لومەرجەکان گۆپانکایان به سەردا ھاتووہ، به لام بەس مامەلە ی ئەحزابی کوردی له گەل ھاوالاتیاندا، له گەل ژبانی ھاوالاتیاندا گۆپانی به سەردا نہ ھاتووہ، ھاوالاتی کوردی نیستاش له کولەمەرگی و نیستاش له ناپەرچەتی و له ستەمدا ئەژی، ناتوانی تەعبیر له خۆی بکات، ناتوانی مومارەساتی سیاسی خۆی تەعبیر لێ بکات، ناتوانی به شداری سیاسی بکات، بۆ له بادینان بپرسە ئەگەر ئیرەش ئەلێ ئیرەش خۆ بەردەوام دەنگ و پاسەکان هه یه، راستە مەسئولین نیمە سوپاسیان ئەکەین بەدەمەوہ بوون، ئیجرائاتیان کردووہ، هه ولیان داوہ، به لام کاکہ ئەمانە هه مووی تەواژونات و حسابی بۆ ئەکری، تەمەن تەحەمول نہکات، مەن و مە میللەت تەحەمول ناکات نەم و تووہ حزب، نیمە له پێناوی میللەتدا تەحەمولی ژۆر شتی تریش ئەکەین، ئامادەین بۆ هه موو قوریانییە ک له پێناو مافەکانی ئەم میللەتەماندا، له گەل هه ناسەکانی ئەنفا لیاندا بوین، له گەل مردنەکانی کیمیاباران بووین، له گەل نہ بوونی ناسۆریەکانیاندا بووین و له گەل چارەنوسیشیاندا دەبین.

نەوا: كاك تۈانا لە خورمال لە سەر تە لە فۆنە..

كاك تۈانا: مەن پەرسىيائىكەم لە بە پىز كاك مەلابە ختیار ھەيە، يەكگرتوو ئەگەر مېژووشى نەبى بۆ مە لە فى نىيە ۋەكو (۱۹۶۶) ۋ (۳۱ ى ئاب).

مەلابە ختیار: مەن رەئى ئەم برادەرە كە باسى شەست وشەش ۋ نە ۋەت ۋ شەش ئەكات ۋ ئەو برادەرەى كە يەكئىتىي ۋ پارتى ئەشوبھىئى بەبەس، ئەكەم بەنمۇنە، ھەتا بزانرئى يەكگرتووى ئىسلامى كادرەكانى خۆى چۆن پەرورەدە ئەكات، لە ناو خۆيدا چۆن پەرورەدەيان ئەكات، ئاوايە پەرورەدەى يەكگرتو بۆ كادرەكانى، يەكەم ئىمە بەبەس ئەشوبھىئى ۋ ئەمانخاتە موعادەلاتى بەعسە ۋە، دووھەمىش شەست ۋ شەش ۋ نە ۋەت ۋ شەش، مادام ئىو ئەمە بىرورائانە، ئىتر مەلۇمە كە ئىو خۆتان بۆچى ئامادە ئەكەن لە ئايندە داو ئەتانە ۋى بىن بەخاوەن چ دەسلەت ئەنەندە داو چى بکەن بەرامبەر بەم دوو ھىزە كە مېژوئە كيان ھەيە، ئەگەر ئىمە نەبووينا، يەكگرتو ئىستاش نەئىە ۋىرا خۆى ئىعلان بكات.

كاكە سەمىر غەلەت لە ناسىئونالىزمى تىگەيشتو، بەراستى ناسىئونالىزم ئەسلەن بەشى زۆرى دنياى ناسىئونالىزمى ھەموو ۋلاتانى دنيا، دىن نىيە، كەلتورى دىن بەشئەكە لە دنياى ناسىئونالىزم ۋ دىن رەفەز ئاكرىت لەبزوئە ۋەى ناسىئونالىزمى رزگارخوۋى ۋ ئازادىخوۋى دنيا كاكە ئەو ئىسە ئەتانە ۋى ناسىئونالىزم ئىستفادە لىكەن، ئەسلەن دىن ناسىئونالىزمى تيا نىيە، تۆ بۆچى مەسلەكە بەھەلە باس ئەكەيت، خەك چەواشە ئەكەى، لە دنيا، لە خىتابى دىندا مەسلەى ناسىئونالىزم نىە، مەسائىلى كۆسمۆپۆلىتىك ھەيە،^(*) لە دىندا، خىتابىك ھەيە، خوايەك ھەيە، تىكستىك ھەيە كە قورئانە، پىغەمبەرىك ھەيە كە موخەمەدە، ئەمانە ھەيە، ناسىئونالىزم ۋ ديموكراسى نىە لە خىتابى دىندا، ھەموشمان دەبى لەخزمەتى ئەو خىتابە بىن كە بەزمانى عەرەبى نوسراۋە، ئەو مەسلەلانە رۈنە ھەق نىيە ئىو ختوگەى سۆزى نەتە ۋەى كورد بدەن، بەحسابى خۆتان ئەتانە ۋى خىتابىكى تر بدۆزە ۋە، سەبارەت بە خىتابى سەدام ناسىئونالىزمى كوردىش، كاكە خىتابى سەدام خىتابى فاشىيە، خىتابى ناسىئونالىزمى كورد خىتابى مىللەتئىكى ژىردەستەيە، مىللەتئىكى ژىردەستە خەبات ئەكات بۆ ديموكراتى، خەبات ئەكات بۆ ئازادى، سەدام

* كۆسمۆپۆلىتىك: سىپنە ۋەى سنورى نەتە ۋەى نىشتمانى.

خیتابی نه وه بوو که میلله نایب نازادې و له ناو بڼه نه وه یی عه ره بدا
 بتوینه وه نه مینه، نیوه نه و دوو مه سه له یه تیکه لاو نه کهن و چاکتر وایه
 حماس نه تانگری، روداویک رویداوه به رامبه رتان له دهوک، واتان لیها تووه
 وانه زانن سه ری دنیا تان لیها توته وه یه ک، نیمه سه دان قوناغی سه ختر
 خه باتی وامن بینوه، سه ره پاش مه نتقمان له ده ستنه داوه و توانیومانه
 جله وی خه بات بگرینه ده ست، توانیومانه سه نگر به رنه ده یی، له نه فالدا
 به رمان نه دا، له کیمیا باراندا به رمان نه دا، رژی واهه بووه نان نه بووه
 بیخوین، هر به رگه مان گرتوه ه لیش نه چوین. یه ک رووداو روبه و پوتان
 بڼه وه، سه روکی ه ریم، لیژنه یی بالای ه لېژاردن ه مووی نیدانه یی
 نه کات و ه موومان پیمان ناخوشه نه مه رویداوه و ناوچه کانی نیمه
 ه مووی پاریزراوه و که س ناتوانی ته جاوز بکات بڼ نیوه، به یه ک خیتاب
 ه لته چن، نیوه نه گره نیمه به به عس بزاتن رزور ه لیه کی گه وره نه کهن،
 نیوه خو تان دو چاری نیشکالی سیاسی گه وره نه کهن، هیچ نه بی له ناو
 خو تانا دو چاری نه بن.

نه و: کاک محمه دمان له گه ل' له سلیمانۍ.. به لئی فهرموو..

کاک محمه د: پرسپاریکم هیه بڼ کاک مه لابه اختیار، نه و پیاوه به پریزه تانیستا
 له هر شوینیکدا قسه نه کات.. پرسپاره که م نه وه یه بڼچی به رده وام نیمه
 نه بی بگرېینه وه بڼ ده وری سه له فیه تو رابردو.

کاک هوشمند: من قسه یه کم هیه بڼ نه و براده ره یی یه کگرتو، بڼچی پېش نه م
 ه لېژاردنه یی که له سر ناستی عیراق نه کریت بڼچی حکومتی یه کیتی و
 پارتی گنده ل نه بوون و به رنامه که شیان هیچ شتیکی تیا نیه بڼ خزمه تی
 گه لی کورد؟

کاک به هر ژد حه مره شید له سوید: من دوو تیبینیم هیه، یه که م بڼ نه و براده ره یی
 یه کگرتو، به راستی به داخوهه چاوه پوانم نه کرد له یه کگرتو یی نیسلا می
 زمان حالئ ئیخوان مسلمین له کوردستانی عیراق، هه لو یستیکی جوامیرانه یی
 هه بویه به رامبه به هه لو یستی گشتی ئیخوان مسلمین له هه موو دنیا دا،
 به رامبه به کیشه یی نیستای کورد له کوردستانی عیراقدا، نه وانیش وه کو
 ئیخوانه کانی کوهیت کاتئ سه دام کوهیتی داگیر کردو ئیخوانه کانی میسر
 پشتگیریان له سه دام نه کرد، ئیخوانی کوهیت هه لو یستیکی جوامیرانه یان
 هه بوو، نه وه بوو ده سته رداری ریازی ئیخوان بوون، نه بویه یه کگرتو یی

ئىسلامىش ئو ھەلۋىستەي ھەبوايە، نەك ئاوا بەلىستىكى جىاواز. يەك داواشم لەكاك مەلابەختىار ھەيە.. تەكا لەكاك مەلابەختىار ھاوپەيىمانى كوردستان ئەكەين مەزۇمىيەت مەيەن بەيەكگرتوۋى ئىسلامى سەرگەوتەن بەدەستبەيتى، ئو كارەساتەي كە خولقا شتىكى خراپ بوو كە كراو ھەدەك، پىتويست ناكات كارى لەوچۆرە دوپارەيىتەو، چونكە ئەوان لەسەر مەزۇمىيەت ئەتوانن سەرگەون.

كاك سامان لەسلىمانى: ئىمە خاوەنى (١٨٢ ھەزار) ئەنفالين، بەراوردەمان ئەكات بەحزىبى بەعس..

نەوا: كاك سەمىر ئو بەراوردەكردنە لەگەل حزىبى بەعسدا جەنابت چۆنى ئەبىنى؟ سەمىر سەلىم: مەن ھەلسەنگاندەم بۆ گوتارى سىياسى ناسىۋناليزم كوردو، بەراستى ھەلسەنگاندەم گوتارەكە جىا لەشوبھاندەن، يا بابلىين ۋەك يەك كوردنى حزىبەكە، ئەمىرۆ راستە مەن بەراستى ئو خەلىفەتە فەكرىي كە ناسىۋناليزمى كوردى ئەمىرۆ ھەيەتى، لەپشتىو بەفەكرى چەپىو، بەھەرشتىكىو ھەتەيدى كاك مەلابەختىار ئەكەم بەعس فاشىيەتى بەرھەمەتو، خەرىكە بەرھەمەتو بەرھەمەتو فاشىيەت ئەچى، كەس ناتوانى خۆى بىيىنەتەو ئەو خالىك، خالى دووم ئىمە روداوەكانى دەك بەئەقلى خۆمان مامەلەي لەگەل ئەكەين، بەراستى پىرۆزەمان پىيە، مەنەجى تەغىرمان پىيە، نە ئو روداوەو نە سەدان روداۋى تىرىش نە لەخشتەمان ئەبات نە بەرزو نە ئەكەين بەئەقلى تىروانىنى خۆمان مامەلە لەگەل ئو روداۋانەدا ئەكەين، داھاتوش ئەيسەلمىنى چۆن مامەلە لەگەل ئو روداۋانەدا ئەكەين، ھەركىزاو ھەركىزىش ئو جەنگە لاوەكەنە لەستراتىژى تەغىرى خۆمان لامان نادات، دىن رەفەز ناكات، بەلام كاك مەلابەختىار خۆى قەبۇلى نىە قەزىيە ئىسلامى تەرجە بىرۆتە ناو ھەركەى سىياسى كوردىو، ئەى ئەمە ئەگەر رەفەزكردن نىە، پىكھاتەى فەكرى ناسىۋناليزمى كوردىش وازە، ھەتاوەكو ئەمىرۆ يەكەى لەئىشكەلەكان كە توشى ئىفلىجكردنى كوردو، ئەو ھالەتەپە بەراستى ناتوانى داھىنانى تازە بكات لەو چوارچىو فەكرىيەى خۆى ناتوانى دەرچى، ئىنجا بەراستى فەكرى چەپىش ۋەكو دروشمىك و رىكلامىكى سىياسى ھاتۆتە كوردستانەو، ئەگىنا ۋەكو مەتۆدىكى فەكرى بەتايبەتى

فکری مارکسیزم، وه کو میتۆدیکي فکري و فلهلسه فی هیشتا تهرح نه کراوه ته ناو ساحه ی کوردییه وه، بۆیه حهره که ی سیاسی کوردیش توشی ئه و ئیفلجیجیوونه هاتووه، خۆمان بۆچی ئاماده نه که ی، به راستی هه موو کۆمه لگا دلتیائه که ی خۆمان بۆ خزمه تکردنی ئه و کۆمه لگایه ئاماده نه که ی، ته قیمی هه موو ئه و فکرانه نه که ی، ته قیمی سیاسه ته کان نه که ی، هه لیا ئه سه نگیتن، فریتیان ئه ده ی نه به رده می جه ماوهر، با جه ماوهر خۆی حوکی خۆی له سه ر بدات، ئاماده ی بۆ ئه وه ی که جه ماوهر ئه یخاته ئه ستۆمان نه که خه لک خیرمان پی بکات و به شمان بدات، ئه وه ئه سلێ مه و زوعه که یه، له به ر ئه وه راسته ئیمه شۆفی ئی نین، به لام ته به نی مه سانیلی قه ومی و مافی ره وای قه ومه که ی خۆمان کردووه و ئه یکه ی نو دیفاعیشی لێ نه که ی تا دوا هه ناسه مان سه ربازێکی به وه فاو بی ئه رک ئه بین یۆ ئه و میله ته . سه باره ت به وه ی ئیمه به شیگن له ئیخوان مسلمین، ئه سلێن پرۆژه ی سیاسی ئیمه له ئیخوان مسلمین رۆر دوره، نه گه ر له روی فکریه وه، وه کیه کبونێک له نۆوانمان له روی مه نه جی ته ریه ویه وه هه بی، ئه و پرۆژه ی ئیمه و ئیخوان رۆر دوره له یه که وه .

نه و: په یوه ندی ته له فۆنی وه ر ئه گرین.

کاک محهم د له هه ولیژ: ئیمه پالېشتی قسه کانی کاک به ختیار نه که ی، هه مووی له جیتی خۆیه تی، به راستی ئه و براده رانه ی یه کگرتوو له گه ل حزیی ئیسلامی عیراق هیچ فره قیکیان نیه، ئایه له په رله مانی عیراق بۆ عیراق ئیش ده که ن یا بۆ کوردستان.

کاک فاخر له کۆیه: من ده مه وی بزانم هه موو ئه ندامانی مه کته بی سیاسی و سه رگر دایه تی یه کگرتوو، هه موو ئه ندامه کانیان به قه د مه لابه ختیار خه باتیان کردووه ؟

کاک سامان له سلیمانی: یه کگرتوی ئیسلامی چکه له زه ره ر هیچ قازانجیکی به کورد نه کردووه، من ده لیم به ریش نییه به ئیشه .

کاک نه وزاد له هه ولیژ: من ئه مه وی ئه وه بلیم ئه وان که ئیدعای ئه وه نه که ن که ئه وان بۆ کورد ئیش ده که ن، من پیم وانیه، له به ر ئه وه ی ئه وان رۆژی (۴/۱۴) یادی ئه نفالی کوردستانه، ئه وان رۆژیکیان داناوه به ناوی نوێژ بۆ شه هیدانی فه له ستین.

کاک کاروان لە سلیمانی: یە کگرتوو تانیستا سەرچاوەی داراییان روون نیه لای خەڵک کە لە کوێوێ سەرچاوەی داراییان بۆی؟

کاک سەباح لە سلیمانی: کاک سەمیر دەتوانێ قسەمان لە گەڵ نە کراوە، بەلام خۆم لە تەلە فزێۆن گوێم لێ بوو ئەندامێکی مەکتەبی سیاسی یە کگرتوو وتی: تەلە فۆزمان بۆ کراوە دوو کورسیان داوینەتی ئێمە بە دوو کورسیە کە رازی نەبووین و خیتابی ئیستاشیان خیتابیکی زۆر ئیستفزازییە بە راستی.

کاک هەفال لە کوێ: ئایا کاک بەختیار قبوڵیشتی کە یە کگرتوو ئیسلامی وەکو حزبێکی موعارەزە، کە مافی دیموکراتی خۆیەتی ببێ بە موعارەزە؟ عبدالقادر لە حاجی ئاوا: کاک بەختیار ئایا یە کگرتوو ئیسلامی ئێو ئەزموونی کە هەیەتی، یا هەببوو، لە ئەنجومەنی حوکم و ئەنجومەنی نیشتمانی عێراقدا، هیچ رەخنە و کەم و کۆریەکی هەیە لە روی نیشتمانی.

ئەوا: کاک سەمیر گوێت لە تەلە فۆنەکان بوو جەنابت لە سەر ئێو پرسیارتنە ئەلێتی چی؟

سەمیر سەلیم: کاک محەمەد هەولێری باسی حزبێ ئیسلامی و جاری حزبێ ئیسلامی دیفاعی لە فیدرالیەت کردووە و جەغەری کە هاوێپیمانی هاوێپیمانی کوردستانە و ئیستاش لیستی هاوێپیمانی هەولێ رێکخستنی ئە وراق ئە دەن، بۆ رێکەوتن لە گەڵ ئیئتیلافدا، لە گەڵ حزبە شیوعیەکاندا کە ئیعتراف بە قەزیە کوردی ناکەن بە فیدرالیەتی کوردیشەو، حزبێ ئیسلامی پشتیوانی لێ کردووە، ئەمە یەک، دووەم ئێمە پرۆژەی سیاسیمان و بەسیتترین شتمان زۆر جیاوازه لە گەڵ ئەواندا، هەرچەندە یەکانگیر دەبینەو لە هەندێ مەنەجی مامەڵەکردن لە گەڵ حزبێ ئیسلامیدا، هەر ئوندە یە کە خوامان یە کە و پرۆژەی دینمان یە کە، پرۆژەی سیاسی زۆر جیاوازه، ئەمە بە شێک، بە شێکی تر بە قەدەر هەفال مەلابەختیار ئێمە خەباتمان نە کردووە، ئەگەر خەباتە کە کورت بکەینەو بۆ خەباتی چە کداری پێ ئەچێ ئەمە راست بێ، بەلام تەنها خەبات خەباتی چە کداری نییه، خەباتی کۆمەلایەتی هەیە، خەباتی فکری هەیە، خەباتی ئابوری هەیە، خەباتی دیپلۆماسی هەیە، یە کگرتوو ناسراوان کە سەکانیان لە ناو واقعی کۆمەلگای کوردیدا، ئەو ئەگەر یە کگرتوو رابردووی سەرۆکی نەبوا، لە دە دوانزە سالی رابردوودا ئەو گەشەکردنە، ئەو

به ره و پيش چوونه، نه و قبوله جه ماوه ريبه، به راستى دهست نه نه كه وت، به نيسبت شهيدانى فهلهستين و نه مانه وه قسهى ستوك بوون، يانى شتيك نيه قابيلي جوابدانه وه بئ، سه رچاوهى دارايى، من پيم باشه خه لك بجئ سه رچاوهى داهاتى ئيمه زور وازحه، به لام با خه لك بجئ سه رچاوهى داهاتى حكومهتى هه ريم بيرسى له كوئوه هاتوه، چون سهرف نه كرى و به كئ نه درئ. به كورسى رازى نه بووين، من جاريكى تريش نه ليم به كاك سه باح من بووم وه قدى مفاويزات و من بووم قسه م له گه ل نوينه رى هاوپه يمانى كردو ته له قون بؤ من كراوه، نه وان راسته ته رحى دوو كورسيان كردوه، ئيمه وتوومانه موشكيلهى كورسيان نيه، تيبينيمان هه يه له سهر خودى پرؤسهى هاوپه يمانيتى، تيبينيمان هه يه له سهر نه زموونى هاوپه يمانيتى رابردو، له به رنه وه ناجينه ناو نه و مه وزوع وه .

نه وا: كاك مه لابه ختيار وه لامى جه نابت له سهر ته له قون و پرسياره كانى به شداريوان؟

مه لابه ختيار: له وه لامى كاك موحه مه د كه وتى كاك به ختيار باسى سه له فيت زور نه كات، هيج ريگايه ك شك نابه م ريگايه كى هاوچه رخ بيت جگه له ريگهى ديموكراسى و نه قلا نيته و نه لمانيه ت و مه د نه ته و ئازادى و سه ره بى ستى ژن و پياو وه، ريگايى سه له فيت، من خوم سه له فيت به بيريكى كو نه پرستى دژه ديموكراسى و به خه ته رناك نه زانم له سهر ژيانى ئيستا، نه وهى باوه رى پييه تى با پيى بئ، خو نه گرتومانه و نه هيچمان كردوه، با له ريگايى خو بيه رده وام بئ، به س چه ك و تيرور، نه كات چه ك به كار نه هينئ، نه چئ له پال تيرورسته كان بئ، بيرى ئازاده با ئازاد بئ بوخوئى، دووم له سهر قسه كانى كاك سه مير، به راستى له سهر مه سه لهى ناسيؤناليزم، له سهر مه فاهيمه كانى قسه م هه يه، من پيم وايه نه و حيزبانى له ناو عه ره بى دان، كه قورئان به زمانى عه ره بيش دابه زيوه، نه يانتوانى به خيتابى دينى په تى، بزوتنه وهى رزگاريوخوازي ناسيؤناليزمى عه ره بى رزگاريكه ن، چ جاي بوئه وهى نه قاوامى تر بتوان به خيتابى دينى نه قاوامى غه يرى عه ره ب رزگاريكه ن، يانى قورئان عه ره بيه، پتفه مبه ر عه ره ب بو، خوله فاي راشيدى عه ره ب بوون، كه لتورى ئيسلام ٩٥٪ ي كه لتورى عه ره ب و خوله فاكانى عه ره ب، ئيسلامگه راكانى عه ره ب ناتوان به و كه لتوره، به و خيتابه له و قورئانه عه ره بيه، قه وميه تى عه ره بى رزگار

بکەن، چ جای بۆتەوێ کورد یا تورکمان یا فارس بە خێتایی تر بتوانن قەومیەتی خۆیان رزگار بکەن و وەکو مەسەلەی ناسیۆنالیزم نەک وەکو مەسائیلی دەسەلات و ئەمانە، ناسیۆنالیزم پێژرێ و پێرسە یەکی دنیا ییە، پێرسە یەکی پە یۆەندی بە دیموکراسیە وە هە یە، پە یۆەندی بە ئە قەڵە تە وە هە یە، پە یۆەندی بە ئابوری ئەم دۆنیایە وە هە یە، لە بەر ئە وە ناکرێ ئە و دۆ شتە تێکە لا و بکری، پێت وای ییە خە لکی دینی یی بتوانن ناسیۆنالیزم ییکی باش تر بن لە ناسیۆنالیزمە کان، ئە حزابی ئیسلامی، ناتوانن ئە حزابی ناسیۆنالیزمی غە ییرە عەرە ب بن، هەر وای ئیمکان نیە، ئە حزابی دینی یی راستە قینە ناتوانن ئە حزابی دیموکراتی بن، ئەمە نابێ چونکە دۆ ئاپاستە ی زۆر جیاوازن، وە کو مە فەرەم، وە کو مە سە لەی تێر یی، وە کو شتی فەلسە فی، لە بەر ئە وە تێکە لا و کردنیان شتێکە بە راستی هەم زەرەری بۆ دینە کەش هە یە، هەم زەرەری بۆ ئەرکەکانی ئەم دنیا ش هە یە.

من لە سەر مارکسیزم قەسە ناکەم، هەر قەسە ی ئە و برادەرە ش سە د جار قبۆلە یە ککرتو سەر بە خۆ یی، خێتایی سیاسی جیاوازی هە یی، بە لām ئە و مادام مونا قە شە ی لە سەر ئە ندە هە و مە سە لەی دیموکراتی و ئە وانیە دە ستیان پێ کێر دۆ وە، دژی هاو پە یمانی کوردستان، ئیستما من رون کێر دۆ وە، ئە مشە و لە گە ل بە پێز کاکە وە هە یی هە م کێر وەم: تگایە هە مە و لێک بە دەر لە گە ل وە زارە تسی ناو خۆ و هێزە کانیان وایکە یین کە قە د ئە و رودا وانی دە وک و ئە و نا و چانە رویاندا، لە نا و چە کانی ئێ شە رونە وە مەر ئە مە عە یبە یە کی گە وەرە ئە بێ بۆ ئێ شە، ئە گەر پە ککرتو نە چار یێز یین.

نە وای: ئە و رودا وە ی دە وک چۆن ئە یێز یی؟

مە لایە خێتیار: من پێ شتیوانی قەسە کانی جە لایی گە مە مسۆ د ئە کەم، لێژنە ی با لای هە لێژاردنیش ئیدانە ی کارە کە یان کێر، منیش لە گە ل ئە وانی، ئیدانە یان ئە کە م قە د نە دە بوو ئە وە روو پە ت، بە راستی هە تێکی زۆر خراپ بوو، بە ش بە حالی خۆ م موعانام لە گە ل موعانایە یە ککرتو وە د چا عیان لێ ئە کە م لە سەر ئە وە ی کە دە بێ ئە وک بێ ئە م وایە ئێ شە.

کاکە من موشکی لەم لە گە ل قەسە کانی هە مە مەر کێر یە کە کاکە مە میر ناکۆکە لە گە ل قەسە کانی خۆ یی ئە لێ هە مە مەر کێر ئە مە وە تە مە مە ن سەر فکێر دۆ وە ئە و هە لومە ر جە نە مە ی، وایە ئە لێ راستە هە مە مە ت

تەحەمولی ئەوێ و تەحەمول ئەکەین و ئەم شتانه، ئێمە و **الیتە** گەشت
 لەلایەکەوە ئەلێ ناسیۆنالیزم برادەرەکە ی لەولاو قسەنەگات ئەلێ ئێو و
 بەعس هیچ فەرەقیگاتان نییە، لەملاو کاک سەمیر دێت شەرحی ئەو
 قسەیەش ئەگات ئەلێ بەعسبش وایکردو ناسیۆنالیزمی عەرەبی وایکردو
 نەتیجەکە ی وا هات و وا هات، ئەم ناکۆکییە لەتەرەحا ناکۆکیەکە باش نەبێ،
 یانی تۆ خیتابێکت هەیه ئیسلامیت بەسەرچاو، ریزت هەیه، ئیخی **حەرف**
 بەناشکرا بکە، بەلام تێگەلۆپێکەلێیەک لەقسەگاتندا هەیه، جارێکیان **بە**
 تەحەمول ئەکەم جارێکیش بلێ تەحەمولم نەماو. حزبی ئیسلامی
 عێراقی، کاک سەمیر ئەو حیزبە لەدوای موفاقەشەیهکی زۆر دانی بە **کە** ی
 کورد ناو، وەرە ئەو هەموو خیتابی حزبی ئیسلامی **حەرف**
 لەبەرچاومانە، من سەرکردایەتی حزبی ئیسلامی عێراقم بینیو، مامز **حە**
 موحسین عەبدولحەمیدم بینیو، مەکتەبی سیاسییانم بینیو، مامز **حە**
 عەبدولحەمید تروحاتی لەسەر کەرکوک و مەسەلە ی کورد جیاباواز بوو،
 هەریۆیە لەسکریتیری دەریانکردوو، یەکنێکی تریان کردوو بەسکریتیری، **حە**
 خۆم لەمەسئولی ئێستای حزبی ئیسلامی عێراقم پرسیو بە **حە**
 جەنابی مام جەلال، کاک دکتۆر بەرەمیش دانیشتیو، و تە ئێو **حە**
 بەراستی لەروی وێژدانیهو کەرکوکتان پێ کوردستانیە؟ وتی ئەبەد **حە**
 کەرکوکمان پێ کوردستانی نییە، حزبی ئیسلامی عێراقی کە **حە**
 مەشاکیلی سوننە و شیعە قول بوو و موشکێلەکان بەرەو ئیجتەهادی
 خەتەرناک ئەپوات و هاوپەیمانی کوردستان و کوردستان مەسەلەیهکی
 گرنگە، ورده ورده لەسەرەتاو نەیان ئەوت کورد هەقی هەیه، دوایی
 وتیان حوکمی زاتی، کە زانیان حوکمی زاتی سودی نیە، ئینجا وتیان
 فیدرالمان قبوول، بەلام فیدرالی باشورمان قبوول نیە. کاک سەمیر ئەلێ
 راستە ئێمە خەباتی شاخمان نەبوو، بەلام خەباتی کۆمەلایەتی، خەباتی
 فکری، خەباتی ئابوریان هەبوو، یانی چی خەباتی فکری، خەباتی
 کۆمەلایەتی، تۆ نەزیمیکیت لە (۱۹۷۲/۴/۲۶) وە بڕیارت داو خۆت
 تەجمید کردوو، هیچ جۆرە خەباتیکت نەماو، دوایی لەمالی **حە**
 قسەیهکت کردوو یا نەتکردوو، ئەمە پێی ناوتری خەباتی کۆمەلایەتی،
 خەباتی فکری، تۆ بەدریزایی لە (۱۹۷۲) تا (۱۹۹۴) خۆت تەجمید کردوو.

ئەلئی سەرچاوەی داھات، کاکە سەرچاوەی داھات یە کەم پارەکی
 لە حکومەتی عێراق وەرئەگیرێ ئێوە رونە لە بانقەکان دانەنرێ، دووھم ئێمە
 لیژنەی چاودێری دارایی ھەیە لەو ھزارەتی دارایی، لە ئیدارەیی دارایی
 پارتیش ھەیە، ھەژدە کەین کاک سەمیر یەکیک بنیژیت بۆ چاودێری دارایی
 ئەزانێ حکومەت چەند ئەدات بە حزبەکان و چەند ئەدات بە دەزگاکان؟
 چەند ئەدات بە رێکخراوەکان؟ حزبەکی خۆشی چەندی وەرگرتوو
 لە ئێمە؟ چەند وەرئەگیرێ لە پارتی؟ مەسەلە ئێوەی کە ئەلئی گواپە
 ھاوپەیمانی کوردستان دوو کورسییان داوہ بە ئێمە، دیارە دوو کورسی
 نییە پێنج کورسییە و فێلەن لە سەر کورسی موناخەشەکی گەرم بووہ،
 من خۆم لە کۆبونەوہکان بووم و ھەتا کاتی خۆی لە ئەنجومەنی نیشتمانی
 مامۆستا صلاح الدین بە ھادین لەوێ بووہ، لە سەر مەسەلە ئێندامانی
 پەرلەمان بە خۆمی وتوہ ھەرچۆنێک بووہ بچن بۆمان بکەن بە دوو کورسی،
 ئەوکاتە ئەنجومەنی نیشتمانی یە کەم، دوا ئێوەش موناخەشە لە سەر
 کورسیەکان ھەبووہ، ئێستاش موناخەشە ھەر لە سەر کورسیەکان ھە یە.

نەوا: دەگەرپێنەوہ لای پە یوہندیەکان..

کاک کریکار لە چوارقورنە: ھەلۆیستی ھاوپەیمانی کوردستان ئەگەر ھاتو
 ھەلبژاردنەکان تەواو بوو سندوقەکانی دەنگدان کرانەوہو کورسیەکانی
 یە کگرتو دیاریکران و چوہ پال حزبیکی عەرەبی عێراقی، ئەوکاتە
 ھەلۆیستی ھاوپەیمانی کوردستان چی دەبێ؟ یە کگرتو چ شەھیدیکی
 لە پێتای میلیت بە خشیووہ؟

کاک کارزان لە سلیمانی: پرسیارە کەم بۆ کاک سەمیر لە کاتی بەعسدا ئێوہ
 ئەتانتوانی خاوەنی ئەو کیانەیی ئێستا بن، باسی مەلاکان ئەکەن ئەلێن
 بانگەشە بۆ (٧٣٠) ئەکەن، ئەی بۆ کادریەکانی ئێوہ لە مزگەوت رۆژنامە
 دا بەش دەکەن و ئەلێن دەنگمان بدەن.

کاک سەمەد لە ھەولێر: من تەیدی قسەکانی کاک مەلا بەختیار دەکەن.
 کاک سیروان لە ھەولێر: جاری پێشوو کە یە کگرتو لە تەحالیفی کوردستان بوو،
 بەلام ئێستا کە جیا بۆتەوہ لە سەری ئەخوین و سوکایەتی بە ئیسلام
 ئەکەن.

کاک رزگار له سلیماني: من وه کو کوربه ئه نفالیک پشتگیری له قسه کانی کاک مه لابه ختیار نه که م، چونکه ئایا یه کگرتووی ئیسلامی تانیستا چ بۆ ئه نفاله کان کردووه .

که یوان له سلیماني: ئه و باس له وه ده کات که ئیمه جیاوازی ناکه بن له نیوان چه پو راستو یا چ بۆ نوکیان هه یه، من یه ک نمونه ی رو ن دینمه وه، کاتی گرانیه که، که یه کگرتوو تازه خۆی ئیعلان کردبوو، پارهیان ئه به خشیه وه به سهر ئه ندامانی خۆیانداو هه یچ حسابیکیان بۆ خه لگی تر نه ده کرد .

نه و! کاک سه میر قسه ت چیه له سهر په یوه تده کان؟

سه میر سه لیم: بۆ کاک کرێکار له چوارقورنه له راستیدا وه ک کورپکی شه هید، ئیمه شه هید شه هیدانی میلله تن، بۆ قه زیه ی ئه م میلله ته قوربانیان داوه، راسته له قوناغی رابردودا فیداکاری و قوربانیه کان له چوارچیه ی حزیدا بوون، به س ئیستا مادام ورده ورده به ره و کیانیکی سیاسی ئه چین، ئه بێ هه موو ئه و قوربانیان هه موو ئه و رێوشوینه پارێزگاریانه بچه چوارچیه ی حکومه ته وه، له به ره ئه وه هه موو ئه و شه هیدانه به هی خۆمانیان ئه زانین، هه رکه سه ی خزمه تی ئه م میلله ته ی کردبێ ئیمه له راستیدا خۆمان به هی ئه و ئه زانین، خزمه تکاری ئه و خزمه تکارانه ئه بین، سه باره ت به و مزگه وتانه، له راستیدا هه یچ که سه یکی ئیمه له مزگه وتدا بانگه شه ی نه کردووه، ئیلترامان به هه مو رێنماییه کانی کۆمیسسیۆنه وه کردووه، به پێچه وانه وه ئه مرق ئه بینین له هه ندێ له و مه لایانه ی که له رێگه ی ده سه لات وه ئاراسته ده کرین، له مینبه ری مزگه وته کانه وه دژ به ئیمه ئاراسته ده کرین، من چه زده که م بێمه وه سه ر قسه تیکه ل و پیکه له که ی که کاک مه لابه ختیار ئاماژه ی پێ کرد، جاری ئیعترافی کرد که حزبی ئیسلامی ئیعترافی به قه زیه ی کورد کردووه و پشتیوانی کردووه به حزوری جه نابی مام جه لالیش، ئه وه جوابیکه بۆ هه موو ئه وانه ی که باسی قه زیه ی کوردی ئه که ن، بۆ ئه وانه ش که ترسیان هه یه له هه ر مامه له یه کی مسته قبه لی له گه ل حزبی ئیسلامیدا، ئه وه وه لامه بۆ هه موو ئه وانه، به لام ئایا مه جلسی ئه علاو حزبی ده عوه و ته یاری سه درو حزبی فه زیله و ئیئتلافی شیعی و مه رجه ی شیعی به سیستانیه وه که لێره یه کیتی زانایان چونه لای سیستانی بۆ ئه وه ی ئیعتراف به قه زیه ی کوردی بکاتو، قه زیه ی کوردستانیه تی که رکوک ئیعترافی پێ نه کردو تانیستاش ئیعتراف ناکه ن،

من ئەلەيم ئەگەر لیستی هاوپیەمانی لە موستەقەیدا لەگەڵ ئیختلافی شیعە مفاوەزاتی کرد، ئەو ئەو ناوئەنێن چی؟ ئەو ئەو لەسالحی قەزیە کوردییە یا لەدژی قەزیە کە؟ ئەو بۆ هاوڵاتیان ئەمە هەڵناسەنگیێن، لیستی هاوپیەمانی لەقوناغی رابردودا هاوپیەمانی کرد، لە راستیدا بەزەبرو قووت و ئاراستە ی دوو میژە دەسەڵاتدارە کە، چونکە حسابیان بۆ هیچ پێکھاتەیهکی تر نەکرد، باسی تەجمیدی ۱۹۷۲ ئەو میژوو بۆ کاک بەختیار خۆی بەجێئەهێلیم، دیارە پەيوندی بەهزی ئیسلامی عێراق و ئیخوانە عێراقیەو هەیه، چونکە هیچ قەراریک ئێمە لە کوردستاندا پابەند نەبووین بە هیچ قەراریکەو، بۆ خۆمان تەنزیمی سەرپەخۆی خۆمان هەبوو، وەکو کۆمەڵێک خۆیندکارو قوتابی لەزانکۆکاندا، ئێمە فەصل کراوین لەسەر جەیشی شەعبی، ئێمە سەجەن کراوین لەبەرئەوێ لە کوردستان تەنزیمیکی سەرپەخۆی خۆی بوو، و ریزو حورمەتی تایبەتیشمان هەیه بۆ هەموو ئەوانە لەخەباتی چەکداریدا بەشدارییان کردوو و حەزەتیان بەم میلە تە کردوو. ئەفەرموی پێنج کورسیمان هاو، لە راستیدا راست ئەکەن لەدوو کورسیەو تا پێنج کورسی هاتن، بەس ئێمە وتمان موشکیە کورسیمان نیە، هەر نایەین نە ک بۆئەوێ

بەگەن بەشەش.

نه‌وا: پيمان پاشه له‌وماوه‌په‌ي كه ماومانه له‌ماوه‌ي پينچ ده‌قه‌دا قسه‌تان له‌سەر
ليسته‌كه‌تان وره‌خسته‌تان له‌به‌رنامه‌ي ليستي به‌رام‌به‌ر، سه‌ره‌تا فه‌رموو
كاك سه‌مه‌ر سه‌ليم..

سەمیر سەلیم: ئێمە وەکو لیستی یەگرتوو لە راستیدا بەکەم ئێش کە لەسەری کراوە، لەسەری قانونیە وە دیاریکردنی سنووری جوگرافیای کوردستان بەگە پاندە وە ئێ و ناوچانە کە داپاون بۆ سەر هەریمی کوردستان، ئێمیش بەکۆمەڵی ئیجرائاتی قانونی و یاسایی دەبێت، مەسەلەن قەزای (٥٨) بەنێسبەت کە رکۆکە وە، گە پاندە وە هەموو ئێ و قەزاو ناحیانە بۆ سەر پارێزگای کە رکۆک، ئاماری هەموو ئێ و انە ئێ کەرت، ئێمە لەسەری ئێنجومەنی نوێنەرانە وە یەکێ لە ئێرکە سیاسییەکانی قۇناغی داها تووی نوێنەرائی کورد، لە ئێنجومەنی نوێنەرایەتیدا بریتییه لە چارە سەرکردنی کێشە کە رکۆک و گە پاندە وە بۆ سەر هەریمی کوردستان و چارە سەرکردنی کێشە کە ناوچە دا براوەکانی ترو گە رانە وە بۆ سەر

ھەریئەتی کوردستان و دوابە نوای ئەو ھە دیاریکردنی سنوری کوردستان،
 مادە ۵۸) بۆتە مادە یەک لە مادەکانی دەستوری عێراق، لەبەرئەو
 ھەرکەسیکی تروش بۆت ئەو قسە ھەدی لەسەر ئەمە بکات، پێم وانیە
 ھیچ ھێژیک بئۆلێ ئەو مادە یە لەناو دەستوردا بکاتە دەرەو، ئینجا خاڵی
 دوو ھەم پڕۆژە ی سیاسی قەزیە ی کردی لەناو پێکھاتە ی دەوڵەتی عێراقدا،
 بەشیکی تری ئاسەواری ئەو سیاسەتە چەوتانە ی کە لەقۆناغی رابردودا
 لەسەر مەللەتە کھمان ماو، چ لەئاسەوارەکانی کھمیا باران، ئاسەوارەکانی
 پڕۆسە ی ئەنقالب بێ، چ ئاسەوارەکانی ئەو کاولکاریانە بێ بەنیسبەت
 کوردستان و ئاوەدانکردنەو ھە بەشیکی ئەو، ئێمە دوو سێ شوێن
 پڕۆگراممان بۆدانائو لەروانگە ی ئەو ھەو، لەراستیدا ئەبێتە ئەو لەویەتی
 یە کە مەمان بۆ ئێک کردن لەقۆناغی داھاتوومان، بەشیکی تر کە ئێمە توشی
 ھاتووین بربیتیە لەو کەلتورە ئێک کردن لەسەر ئەو کەلتورە ی کە ئێمە
 کوردستان و گەلی کردی توشی ئەو قەیرانە کردو ھە، ئەویش ھەم لەروی
 فکری ھە، ھەم لەروی عونف و تەنھویتی ھە، بەراستی ئیش لەسەر ئەو
 بەرنامە یە ئەکەین، بەشیکی تر ئەو تەوافوتە کۆمەلایەتیە ی کە ھە یە،
 لەکۆمەلگای کوردیدا بەنیسبەت ئاھەتەو ھە، موشارەکە پێکردنی ئاھەت،
 گەشەدان بەبەشداریکردنی ئاھەت، ئێمە بەراستی بەرنامە مان ھە یەو
 نوێنەرە کانیشمان بۆ ئەو دابەزاندو ھە بە ئاھەت پشکی باشی ھە یە
 لەنوێنەرە یە تیکردنی ئێمە دا، ئێمە بپارمان داو بەرنامە کە مان لەسی و
 پێنج خاڵ پێکھاتو ھە، لەباسکردنی ئەو س و پێنج خاڵە دا لەماو ھە ی پێنج
 دەقە دا پێم وایە کاریکی ئاسان نییە، یەکیکی تر لەوانە قسە کردنە لەسەر
 داھاتی ھەریئەتی کوردستان، ئێمە لەراستیدا بەجەدی قسە لەسەر
 گەپانەو ھە ی ئەو داھاتە با بلێین زیادکردنی رێژە کە ی و سەرفکردن و ھێنانی
 بۆ کوردستان، چاودێریکردنی جەری سەرفەکەو دابەشکردنە کەش یەکیکە
 لەئێشەکانی خۆمان، چونکە بەشیکی لەگەندە ئێی ئابوری کە ئەخولتی،
 لەچۆنیەتی مامەلە کردنە لەگەڵ ئەو داھاتە ی کە دێت، بەشیکی تر وە ک
 جاری پێشو ھە رزم کردن، لەراستیدا تەوزیفکردن و بەکارھێنانی ئەو
 بوعدە ئێسلامییە یە بۆ پشٹیوانیکردنی قەزیە ی رەوای گەلە کە مان و
 بەردەوام ئەو سەرپازە ئەبێن کە لەریزی پێشەو ھە داواکارانی مافەکانی

میلله ته که مان نه بین. فراوانه پرۆژه که، سی و پینج خالّه، با جه ماوه ر خۆی قسه ی خۆی له سه ریکات.

نه وا: به لّی کاک مه لابه ختیار جه نابت بۆ به رنامه ی لیستی هاوپه یمانی کوردستان ده توانی قسه بکه یت؟

دیاره په یوه ندیه که ی کاک مه لابه ختیار پچراوه، دیمه وه لای مامۆستا سه میر سه لیم، ئیوه له سه ره تای لیسته که دا ده لّین له پیناو نه هیشتنی گنده لّی له ژیر نه و دروشمه نه و لیسته تان پینشکه ش به جه ماوه ر کرد، بۆنه وه ی ده نگتان پی بده ن، گنده لّی له شه وورۆژیکدا دروست نه بووه و له شه وورۆژیکیدا کۆتایی پی نایه ت، ئایا تا چه ند ه قیقه تی تیا به یه گگرتوی ئیسلامی کوردستان له سه ر مه سه له ی کورسی له هاوپه یمانی کوردستان جیا بۆته وه؟

سه میر سه لیم: ئیمه وه ک عه رزم کردی و کاک مه لابه ختیاریش ئامازه ی پی دا، لیستی هاوپه یمانی تا پینج کورسی ها تون، ئیمه له سه ر کورسی نه بووه و ره فرمان کردوه، و تومانه قه زیه که له سه ر نه وه نیه، دیاره گنده لّی سیاسی سه رچاوه ی هه موو گنده لّیه کانی تره، نه و گنده لّیه سیاسی که له کوردستاندا هه یه، هه ر له دوله تکردنی حکومه ته وه هه تا به حزیکردنی حکومه ت، کیشیه کی گه وره یه که گرفتی ئیمه و زیانی رۆژانه ی ئیمه یه، نه گه ر هاوپه یمانی تی له قوناغی رابردوودا له پیناو به ده ستوریکردنی مافه کانی کورد بوبۆ و له پیناو به هیزکردنی نوینه رانی کورد بوبۆ و نه و نه رکانه ی به جیه پینا، یه کیکی تر له نه رکه کانی هاوپه یمانی نه وه بوو، بتوانی دوو ئیداره که بکاته وه به یه ک، به لّام زۆر به داخه وه هه تا نه مپۆ هاوپه یمانی نه یتوانیوه.

نه وا: کاک سه میر دپینه سه ر دوو ئیداره که ش، کاک به ختیار داوا ی لیبوردن ده که ین، دیاره هیلّه که پچرا بوو، نه توانی له ماوه ی پینج ده قه دا به رنامه ی لیستی هاوپه یمانی با سه بکه ی؟

مه لابه ختیار: سه ره تا نه گه ر دوو ده قه ی پینج ده قه که م بده یت ه ندی تیبنیم هه به با ده رپیرم، باقیه که ی وه لّامی پرسیاره که ت نه ده مه وه. کاک سه میر

وتی: جاران شههیدبوون له چوارچیتوهی حزیدا بوو، حزب به شیک بوو له نه ته وه، له میلیله، شههیدیش شههیدی میلیله و خهباتی رزگاربخوازی بوو له رابردوو و ئیستا ره مزی ئهم ته جروبوه دهسه لاتهیه، به راستی ناکرئ حزب دابپرئ له بزوتنه وهی میلیله تیک چونکه حزب هه لقلواری ناو میلیله ته که یه، ئهمه یه، دوو: ئه و وتی کاک مه لابهختیار ئیعترافی کرد که و حزبی ئیسلامی دانی به مافه کانی کورددا ناوه، به راستی کاک سه میر قسه کانی قرتاند، قسه که من وتم حزبی ئیسلامی له م ئه خیره له حوکمی زاتیه وه دهستپیکرد، ورده ورده له ژئیر فشاره کان مه سه لهی فیدرالی قبول کردو فیدرالی جنوب قبول ناکات، یانی به دریزایی په نجا، شهست سالی رابردوو ئیخوان مسلمین له عیراقدان دوروزیک مافی کوردیان نه سه لماندوه، له م ئه خیره له ژئیر فشاری کوردستان ورده ورده مافه کانیان سه لماندوین، غه دریکی گه وره ی کرد کاک سه میر له مه جلسی ئه علا، که وتی ئه وانه مه سه لهی فیدرال ناسه لمینن، له هه قیقه تدا مه جلسی ئه علا فیدرالی سه لماندوه، زیاتریش له حزبی ئیسلامی عیراق، من که ئهم قسانه ئه که م خه لکی خانه قینم و شیعه ش نیم، به لام هه قیقه ته کانیش وه کو خوی باس بکرئ باشه، مه جلسی ئه علا فیدرالی سه لماندوه، فیدرالی جنوبیشی سه لماندوه، ئهمه جگه له وهی به دریزایی میژوو شیعه کان له سوننیه موخافیزکاره کانی عیراق باشر بوون، عه بدول موحسین هه کیم که گه وره ترین عالمی دینی شیعه کان بوو، له سالی (١٩٦١) هه توای دا که شه پرکردن له کوردستان هه رامه، تانیستا ته هه دا ئه که م یه ک مه لای دینی گه وره ی سوننه له به غدا قسه یه کی وای کردبئ، بگره به پتچه وانه وه زۆرترین کۆنگره کانی مه لا سوننیه کان، بۆ سه دام بوو، بۆ هه لاگکردنی قه تلوعام و جینۆسایده کانی بوو، سیاسی شت وه کو خوی باس بکات و مه جلسی ئه علا له موئته مه ری سه لاهه دینه وه، تانیستا ئیعترافی به فیدرال کردوه.

به رنامه که شمان ئه وه یه که ئیمه به رنامه یه کی دیموکراتی هه مه لایه نه مان هه یه، هه م بۆ عیراق هه م بۆ کوردستان، مه سه لهی جیبه جیکردنی مادهی

(٥٨) و مەسەلەى چارەسەرکردنى كێشه چارەسەرەنەكراوەكان، مەسەلەى فەیلیەكان، مەسەلەى ژنان، مەسەلەى پێشكەوتن، مەسەلەى ئەمن، مەسەلەى بوژانەوێ ژيانى خەلك، مەسەلەى ئازادپەكانى فراوان، مەسەلەى ژيانى مەدەنى، ھەموو ئەوانە لەبەرنامەكەى ئێمەدا ھەيە و چەسپىو، يانى بەرنامەيەكمان ھەيە بەگشتى بۆ عێراق، بەشەكەى عێراق، دیموکراسى بۆ عێراق و ئەمن بۆ عێراق و ژيانى ئابورى باش بۆ عێراق تيايە، بەشەكەى كوردستانيش سنورى كوردستان كە كەركوك و خانەقین و شەنگار بێتەو سەر كوردستان و فەیلیەكان بەشێك بن لەنەتەوێ كوردو ماڤە سیاسىەكانیان دابین بكرێت، تەعویزى قوربانیانی ئەنقال و شەھیدو ئەوانەى تيايە، بەرنامەكەى ئێمە بەرنامەيەكەى دیموکراسى، ئابورى، كۆمەلایەتى، سیاسى، ئازادى، مەدەنى و كوردستانی رۆنو و باسما كوردو، ئەمە بەرنامەكەى ئێمەيە.

نەوا: بەلام بۆ لەبەرنامەكەى لیستی ھاوپەیمانی كوردستاندا باسى یەكگرتنەوێ ھەردوو ئیدارەى تیا نیە، یەكگرتنەوێ ھەردوو ئیدارە داخواری ھەموو خەلكە، لەكاتێكدا ھەندێ لایەنى ناو لیستی ھاوپەیمانی كوردستان یەكگرتنەوێ ھەردوو ئیدارە بەگرنگ نازانى؟

مەلابەختیار: بەش بەحالی خۆمان یەكگرتنى ئیدارە ئەوەندە بەگرنگ دەزانین كە ئەسلەن قابیلی ئەو نە كەسێك بتوانێ موناڤەشەى تیا بكات.

نەوا: ئەى بۆ نە؟

مەلابەختیار: بۆ نە، لەبەرئەوێ كە یەكگرتنى دوو حكومەت بەم ھەموو دامودەزگایە، بەم ھەموو فەلسەفە و ئەقلى جیاوازەو، بەم ھەموو تەئیسراتى شەپو مەشاكيلانەى كە ھەبوون ئەگەر پەلەى تیا بكرێت مومكینە و زەرەرێكى زۆرى لێى بكەن دەبێ بەشینەى بیکەین.

نەوا: ئایا كا ك بەختیار نەدەكرا بكرێتە خالێك مەوعیدێكى دیاریكراو دابنرایە بۆ یەكگرتنەوێ ھەردوو ئیدارە لەلیستی ھاوپەیمانی كوردستان؟

مەلابەختیار: چەند جار مەوعیدا دانرا و جێبەجێش نەكراوە، مەوعید دانەنێ باشترە لەوێ مەوعید دانیت و جێبەجێ نەكەى، گرنگ ئەوێ

هەردوولامان قەناعەتی مۆتلەقمان ھەیە و ئیشیمان بۆ کردوو و نەشتوانم بۆ ۸۰٪ ی بۆچونەکانمان ھاویەشە لەسەر یە کگرتنمان.

نەوا: بەلام ئێوە هەردوو ئیدارە، ھەروا ئەلێن، ئەلێن شتی بەسیت ھەیە، ئەو شتە بەسیتانە بۆ بەخەلک نالێن؟

مەلابەختیار: نالێم شتی بەسیت ھەیە، دەلێم ۸۰٪ ی بیروبووچونی ھاویەشمان ھەیە، ۲۰٪ ماوە ئەوەش شتی زۆر ئەساسی تیاہ لەبەرئەو ئەگەر ئەتانەوی بەپەل بکەین و دوا یە کگرتنەکە تێکچێ و دوا یی دە بۆ پانزە سالی تر ئەمە ھالمان بێت، ئەمە شتیکە، ئەگەر ئەشتانەوی بەشینەیی، خەلک ئەوەی بەشینەیی، ھیزەکان ئەیانەوی بەشینەیی ۲۰٪ ھەکی کە ماویشە لەنیوانمان کۆتایی پێبھێنن ئەبێ مۆلەت بدن، ئەبێ خەلک لەگەڵ ئەو بێ کە چارەسەری ریشەیی بۆ بدۆزینەو.

نەوا: کاک مەلابەختیار زەمانەت چییە؟ پێشتریش لەھەلێاردندا کۆمەڵی وەعد بەخەلک دراو ئیستا ئێوە لەگەڵ لیستی بەرامبەریش یە کگرتوی ئیسلامی وەعد بەخەلک دەدەن کە ئەوشتانە جیبەجێ بن، لیستی ھاویەیمانی چارەکە ی تریش سەرکەوت، زەمانەت چییە کە ئەوشتانە ی لەبەرنامەکە تاندایە کە باسی دەکەن لەکاتی سەرکەوتنتان لەھەلێاردن بۆ خەلک جیبەجێ دەکەن؟

مەلابەختیار: زەمانەت، پێم وابێ میژوویە ک شایەتی خەبات و زەمانەتدانە بەمیلەت، کە ئێمە چیمان بەمیلەت کردوو، ئەم چەند سالێ ی کە لەکوردستانیش بووین، وردە وردە ستراتیژی ئۆتۆنۆمیمان گۆڕیو بەفیدرال و کێشە ی کوردمان تێکەڵاو بە دنیا کردوو و دەستکەوت و سەرکەوتنەکانی کە ئەمڕۆ بەدیھاتوون، ھەمووی زمانەتێن کە میلەت ئەزانن لەتاقیکردنەو کاندای ئێمە ئەو ی ئەیلێن ھەر بەقسە نیە، خۆ حزبەکانی موعارەزە ھەتا ئیستا ھەر بەقسە ئەلێن ئەمە بۆ کورد ئەکەین، ئێمە ئەمە لەسەر دەسەلات بۆ کوردمان کردوو، بەدەستکەوت و کردووە ئەمەمان بۆ کردوو و جگە لەوەش باقی ئەرکەکان لەعێراقدا ئەبەدای ھەیە، قولایی ھەیە، ئێمە دەبێ کاتمان ھەبێ بتوانین بواری ترمان ھەبێ بتوانین

باقی ئەرکەکان بەدییهینین، زەمانەت سیاسەتی دەولی بەدییهینانە، زەمانەت سیاسەتی ئالوگۆری جیهانە، زەمانەت ئەوەیە کە ئیمە دەبێ لە دەستوردا مافەکانمان بچەسپین و لەپەرلەمانیشدا بتوانین بەرگری لەمیلەتەکەمان بکەین و باقی گرافتەکانمان چارەسەر بکەین و ئەزمونی رابردوش زۆر شتی دەرخواستوو تانیستا.

نەوا: خەڵکانیک هەن لەویاوە پەدان کە بەر لەهەڵبژاردنەکان کۆمەڵی وەعدە بدری و کۆمەڵی شت دەکری، بەلام دواي هەڵبژاردنەکان ئەو وەعدانە دەبنە بلقی سەرئاو، جەنابت چۆن دەتوانی بۆمان تەئکید بکەیت کە ئەو وەعدانە جێبەجێ دەکری؟

مەلابەختیار: من بەش بەحالی خۆم هەموو وەعدیک کە دەدری ۱۰۰٪ حزیەکان ئیلتزامی پێوە بکەین و ناشرینە وەعدە بدری و جێبەجێ بکری، گەندەلێش شتیک نیه تاییەت بێ بە کوردستانی عێراق، عێراق ۱۰۰٪ گەندەلە با کوردستان کە مەتریش گەندەل بێ و ئەو دەبێ چارەسەری بکەین و نەیهێلین، ئەو شتیکی زۆر زۆر ناشرینە مەسئولیەتیشمانە کە نەیهێلین و ئیستا لیژنە هەیه لەناو (ی.ن.ک) لیژنە دروستکراوە لەناو حکومەت بۆئەو، دەیان مودیر عام و مەسئول و خەڵک و وزیرو ئەوانە وردە وردە لائەبرین، دەیان کەس لیژنە لیکۆلینەوێ لەسەرە، لیژنە ی تاییەتی هەیه بۆ ئەو بابەتە، گەرمتریش دەبێ، لەسەردانی جەنابی مام جەلال بۆ لای کاک مەسعود رێکەوتن دەسبەجێ دواي ئەم هەڵبژاردنە لیژنە دروست بکری بۆئەوێ لەهەردوو ئیدارە، ئەو گەندەلیانە نەیهێلین و کۆتایر پێبیت و خواحافیزی لی بکەین، من بەش بەحالی خۆم، لەهەموو کەس نیکەرانترم بەرامبەر بەم گەندەلییە کە هەیه و منیش وەک هەموو کەس خەبات دەکەم بۆئەوێ ئەم گەندەلییە نەمیتێ و دلتیام نامیتێ، یانر ئەوێ کە ئەیبیستم لەکۆبونەوێ کاندای، ئەوێ کە ئەیزان لەمونا قەشە کاندای، پڕۆژەیکێ گەورە هەیه بۆ چارەسەرکردنی ئە، مەسەلەیه و پێشم وایە راستگوییەکی زۆر گەورەش لەپشت ئەو پڕۆژەیه و هەیه.

نه‌وا: ئه‌ی کاک مه‌لابه‌ختیار ره‌خنه‌ت چیه له‌به‌رنامه‌ی یه‌گرتووی ئیسلامی؟
 مه‌لابه‌ختیار: هر جیابونه‌وه‌یان له‌لیستی هاوپه‌یمانی خو‌ی مونته‌لقی هه‌له‌که
 دیارینه‌کات و پێشم وایه‌ ئه‌و ناکوکیه‌ی که دروست بوو، که‌سه‌که‌ک
 ته‌فسیری جیاوازی هه‌یه، مه‌شغو‌ل بوون به‌کێشه‌ی جیاوازه‌وه، ئه‌مانه
 هه‌مووی هه‌له‌یه، سه‌ره‌نجام ئه‌گه‌ر به‌رنامه‌که‌شیان تۆزێ له‌به‌رنامه‌که‌ی
 ئێمه‌ جیاوازی، ئه‌وه‌ی نه‌ده‌هێنا جیا‌بینه‌وه، با له‌گه‌ڵمان بونایه‌ چوار
 سالی تریش یه‌کتریمان تاقی بکردایه‌ته‌وه مومکین بوو هه‌م ئه‌وان باشتر
 له‌ئێمه‌ بگه‌ن و هه‌م ئێمه‌ش له‌وان باشتر تێگه‌یشتینایه، یانی
 مونته‌له‌قه‌که‌یان که جیا‌بوونه‌وه، من ئه‌لێم له‌سه‌ر کورسیه، کاک سه‌میر
 ئه‌لێ له‌سه‌ر کورسی نیه له‌سه‌ر هه‌ر شتی بێ، جیا‌نه‌بوونه‌وه‌یان باشتره
 له‌جیا‌بوونه‌وه‌یان.

نه‌وا: ئێستا رێگا به‌ کاک سه‌میریش ئه‌ده‌ین که قسه‌ی خو‌ی بکات، ئایا ره‌خنه‌ی

چیه له‌لیستی هاوپه‌یمانی و هۆکاری جیا‌بوونه‌وه‌یان؟

سه‌میر سه‌لیم: هه‌زه‌که‌م له‌سه‌ر جیا‌بوونه‌وه‌ نا، به‌لکو نه‌چونه‌ ناو هاوپه‌یمانی،
 چونکه‌ هیچ رێکه‌وتن و پرۆتۆکۆلیک له‌لیستی هاوپه‌یمانی نه‌بووه‌ بۆئه‌وه‌ی
 ته‌مه‌نی هاوپه‌یمانی دیاری بکات، به‌لام ئه‌گه‌ر یه‌کێتی و پارتی له‌نیوان
 خۆیاندا ئیتفاقیکی سڕییان هه‌یه، ئه‌بێ هه‌موو ئه‌حزاب له‌سه‌رده‌ستی
 ئه‌وان بسوڕێته‌وه، ئه‌وه‌ ئێمه‌ ناچینه‌ ناو ئه‌و فه‌له‌که‌وه، ئێمه‌ له‌راستیدا
 قوناغی ئیسلامان ده‌ستپێکردوه‌ له‌هه‌رێمی کوردستاندا، ئێمه‌ ده‌زانین
 که ته‌مه‌نی درێژی هه‌یه، که هه‌موو ئه‌و شتانه‌ رێکبخه‌ین، به‌لام شه‌ره‌فی
 قوناغی ئیسلام به‌ئێمه‌ دراوه‌.

مه‌لابه‌ختیار: کاکه‌ له‌سالی ۲۰۰۰ سه‌رۆکی حکومه‌تی یه‌کێتی له‌سه‌ر ته‌له‌فزیۆن
 رایگه‌یاند که ئیسلام ده‌ستپێده‌که‌ین.

سه‌میر سه‌لیم: ئه‌وه‌ قسه‌ بوو، ئێمه‌ ئێستا وه‌کو پرۆژه‌ی ئیسلامان
 ده‌ستپێکردوه‌ بۆ جیله‌کانی داهاتوو ده‌رگا‌و په‌نجه‌ره‌ی ئیسلامان
 کردۆته‌وه، ئه‌رکمان بۆ نه‌وه‌کانی داهاتووش دیاریکردوه‌، نه‌ک هه‌ر بۆ
 ئێستا، ئه‌وه‌ خا‌لیک، خالی دووه‌م بۆئه‌وه‌ی ده‌مج بێت به‌زمانه‌ته‌وه‌ بۆ

جيبه جيڪرڻ، نيمه بهم ته نيا دابه زينهه ئي اعتبارو نرخو به هاماڻ بڻو راي
هاولائي گه پانده وه، له مه ولا له ريگه ي سندوقه کاني ده نگدانه وه پرؤڙه ي
ته غير ده ستيپنه کات، زمانات ده ستيپنه کات، به کيتي و پارتی و هه موو
نه حرات به کان به به کگرتو و غه يري به کگرتو وه نه بي نرخ بڻو راي هاولائي
دابنيڻ، چونکه له ريگه ي سندوقه کاني ده نگدانه وه پرؤڙه يان نه گڙپن،
مه وقعيان نه گڙپن، کاريگه ريبان نه گڙپن، هه موو نه وانه نيمه توانيومانه
بيکه ين نه بپته زه مانات، خالي سيپه م: نيمه وه کو ليستی به کگرتو
له راستيدا هاوکاري ليسته کاني تر نه بين، خبات ده که ين بڻو چه سپاندني
مافه کاني گه لي کوردو قه زيه ي سياسي ميله ته که مان فه راموش ناکه ين و
هر قه زيه يه ک دڙ به موعاده له ي سياسي کورد بيت نيمه دڙي
نه وه ستيپنه وه وه هرکه سي پشتيواني له قه زيه ي سياسي ميله ته که مان
بکات، نيمه پشتيواني لي نه که ين له وه به شه ي که پشتيواني لي نه کات،
نه ک له سه رتاسه ري پرؤڙه کاني تر دا، به نيسبته جيا بونه وه وه، له راستيدا
نيمه ده ستيپن کاردني ميژووي ئيسلاح، دروست کاردني سه ره تاي نه زمونيکي
ئيسلاخوزانه يه، نه وه ش بڻو جه ماوهر به جي نه هيلم، نيمه وه کو
به کگرتووي ئيسلامي ناماده ين بڻو نه وه رکانه ي که جه ماوهر به نيمه ي
نه سپيري، له راستيدا به کته گرتنه وه ي دوو ئيداره ش بڻو په له نه کاردن و
۸۰٪ و ۲۰٪ که کاک مه لابه ختیار ناماڙه ي پي کورد جوړيکه له ته نيزي کاردن بڻو
هيشتنه وه ي دوو ئيداره، من حزم کورد ئيدانيه کي باش بکرايه، پاساو بڻو
دواخستن و دره نگه و تني دوو ئيداره که نه هينرايه ته وه.

نه وا: کاک مه لابه ختیار له سه ر پاساو نه لتي چي؟

مه لابه ختیار: جاري له سه ر مه سه له ي ئيسلاح، من پيم واپي کاک سه مير غه دريکي
گه وره نه کات، ئيسلاح چه ند ساله له ناو (ي.ن.ک) و حکومت ته که دا
ده ستيپن کاردوه نه توانم بلیم به ليست هه تا ئيستا دووسه د جوړه پوستی
گه وره گه وره و ده زگای گه وره گه وره خراونه ته ژير ليپي چينه وه وه،
دوخه که باشتر نه پوات.

سه مير سه ليم: نه نجامه کاني چي بوو؟

مہلابہ اختیار: بزانہ لہ سالی رابردو چہند و وزیر گڑپاوہ، چہند مودیر عام گڑپاوہ، چہند پرؤژہ گڑپاوہ، چہند قونترہ راتچی لادراوہ، چہند مشہ خور لادراوہ، وەرہ ہم موو نامارہ کت لہ نئہ نجومہ نی و وزیران پیئ نئہ دم، بؤئہ وی بزانہ کہ تۆ بہ بی زانیاری ناتوانی قسہ بکہیت، من ہم موو نامارہ کانم لایہ، ہر ئیستا ہشت مودیر عام کہ موستہ ہقی مودیر عامی نہ بوون، لہ ژئیر لیگولینہ وەدان، ئەمە یەك، دووہ میس ئیعتبار کردن بۆ هاوالاتی بە راستی ئەمە.

نەوا: ببورہ کاک بە اختیار ماوہی بەرنامہ کەمان کہ می ماوہ، حەزەدە کەین چہند پرسیاریک ہەیہ بکہین، ئەو روداوہی دھۆک کہ رویدا جەنابت لہ ویاوہ پرەدا نیت کہ وانە کات ئەو کەسانہی کہ دژن یا لیستی جیان لہ جەبہ یە کدا کۆپکاتوہ و زەرەر لہ پرؤسہی دیموکراسی و سومعہی دیموکراسی بگہی نئ لہ کوردستان؟

مہلابہ اختیار: جارئ وەلامی ترم ہەیہ، ئەو برادرہ دەیہ وی خۆی وا پیشان بدات کہ خزینہ کە ی ئیعتباری بۆ جە ماوہر گڑپاوہ تەوہ، من پیم وابی ئەمە تەوہینکردنہ بە هاوالاتی، حزبیک ہیچ میژوویہ کی نہ بی و خیتابیکی ئیسلامی ہە بی و ئیعتباری ہم موو هاوالاتیہ ک بە ئینتمائاتی جیاوازہ وە، بە بیرو فلسفہی جیاوازہ وە، بگێریتە وە بۆ خیتابی خۆی، ئیمە بە تاقی تەنیا ناتوانین ہم موو ئیعتباریک بۆ هاوالاتی بگێرینہ وە، پارتیش بە تاقی تەنیا ناتوانی، ہیچ حزبیکیش بە تەنیا ناتوانی ئەمە بکات، ئەفکارو فلسفہ و بیرو بۆ چون جیاوازن، لہ بەرئە وە یە کگرتو ئەتوانی تەنیا بۆ ئەندامہ کانی و ئەوانہی باوہریان بە خیتابہ کە ی ئەو ہە یە ئیعتباری ئیسلامی بۆ ئەوان بگێریتە وە، یا بە شیکیش سیاسەتی تیا بی، بۆ پرسیارہ کە ی جەنابت، من بەرونی قسەم کرد، ئیمە وەکو (ی.ن.ک) لہ ناوچہ کە ی ژئیر دەسەلاتی خۆمان ہەرگیزا وە رگیز ریگہ نادەین ہیچ کەسیک ئەم کارانہ بکات و جەنابی سەرۆکی ہەریم، لیژنہی بالای ہەلپژاردن بە بەیانی رسمی ئیدانہی کارہ کە یان کردوہ و بیگومانیس زەرہری ہە یە بۆ پرؤسہ دیموکراسیہ کە ی ئیمە، بۆیہ ئیدانہ کراوہ.

سەمىر سەلىم: واپىزىم كاك بەختىار بەرەواى ئابىنى ئىمە ئىعتىبارىش بىكەين بۇ
ئەو ھاۋلاتىيانە و پىشىم وايە پىرۇسەى گۇرپانى لەمەولا ئەو رەدى ئىعتىبارە
بەگەرى ئەخاتەوہ.

مەلابەختىار: ئەوہ نىە ئىخوان موسلىمىن لەمىسر ئىعتىبارى گەرانىدۆتەوہ، ئەوہ
نىە ئىخوان موسلىمىن لەئوردن و كوەىت و كوى و كوى ئىعتىبارى بۇ ھاۋلاتى
گەرانىدۆتەوہ.

سەمىر سەلىم: ئىمە لەكوردستان دەىكەين.

مەلابەختىار: ئەگەر موسلمانىكى كوردستانى بوپتايە مقاوہمەتت ئەكرد.

سەمىر سەلىم: ئى كاكە مقاوہمەتىشمان كىردوہ.

مەلابەختىار: زۆرت كىردوہ، ئەوہ نىە قايمەى شەھىدەكانت ئەوہندە زۆرن

حكومەت پارەگەى بۇ نادىرى!!

ئەو: بەلى، سوپاس بۇ بەرىز كاك مەلابەختىار ئەندامى مەكتەبى سىياسى

(ى.ن.ك) كە بەتەلەفۆن لەخانەقىنەوہ لەگەلمان بوو، سوپاس بۇ بەرىز

سەمىر سەلىم ئەندامى سەركردايەتى يەكگرتوى ئىسلامى لەستۆدىۆ بۇ

ئەم بەرنامە تايبەتە، سوپاس بۇ ئىتوہ.

مەلابەختىار: لەكۆتايىدا سوپاس بۇ كاك سەمىرو عاجز نەبىن لەيەكتر باشە،

خواتان لەگەل.